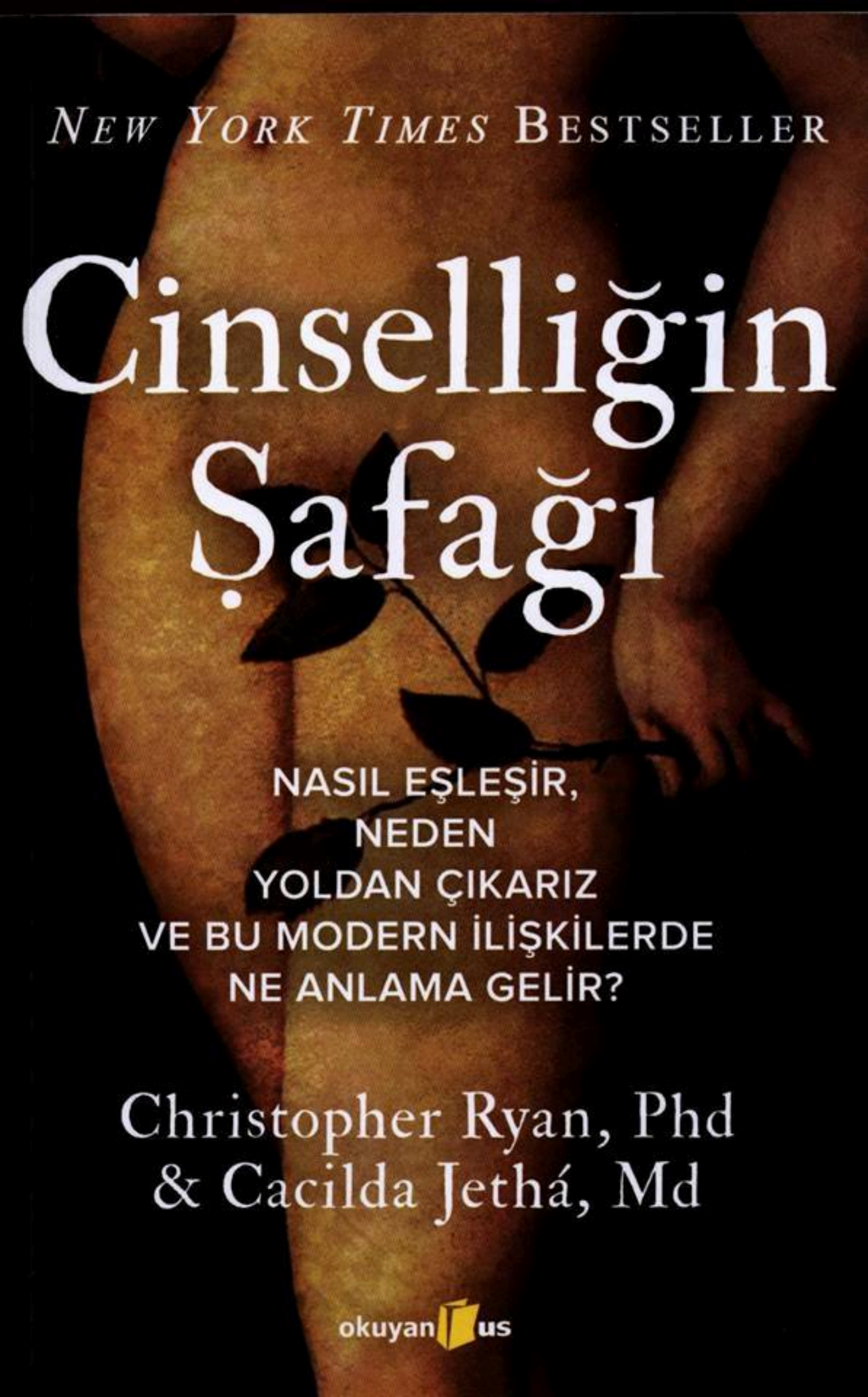

NEW YORK TIMES BESTSELLER
Cinselliğin Şafağı
NASIL EŞLEŞİR,
NEDEN
YOLDAN ÇIKARIZ
VE BU MODERN İLİŞKİLERDE
NE ANLAMA GELİR?
Christopher Ryan, Phd
& Cacilda Jethá, Md
okuyanus

Christopher Ryan, PhD
ve Cacilda Jethá, MD

CİNSELLİĞİN ŞAFAĞI

okuyanus

okuyanus

Psikoloji/Psikiyatri - 74

Cinselliğin Şafağı
Ya Cinselliğe Dair Bildiğiniz Her Şey Yanlışsa
Christopher Ryan, Phd & Cacilda Jethá, Md

ISBN: 978-605-5134-82-2
Yayıncı Sertifika No. 16208

1. Baskı: İstanbul, Temmuz 2015

Yayın Yönetmeni: Cem Mumcu
Yayın Koordinatörü: Ayşegül Ataç
İngilizceden Çeviren: Ebru Erbaş
Editör: Meltem Türkeri

Kapak Tasarımı: Ebru Demetgül
Sayfa Tasarımı: Deniz Dalkıran

Baskı ve Cilt: İnkilap Kitabevi Baskı Tesisleri Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8
Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul Tel: (0212) 496 11 11
Matbaa Sertifika No. 10614

Eser, 60 gr kâğıt üzerine 10,5 puntoluk Palatino fontuyla dizilmiştir.

Orijinal Adı: Sex at Dawn
Copyright © 2010 by Christopher Ryan and Cacilda Jethá.

Bu eserin yayın hakları Kayı Telif Ajansı aracılığı ile satın alınmıştır. Yayın hakları Okuyan Us'a aittir. Her hakkı saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

© Okuyan Us Yayın Eğitim Danışmanlık Tıbbi Malzeme ve Reklam Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kurucu: Cem Mumcu
Genel Müdür: Çiğdem Şentürk
Kreatif Direktör: Ebru Demetgül
Satış ve Pazarlama Müdürü: Murat Akgün

Özgür Doğan, hep bizimlesin...

Adres: Fulya Mah. Mehmetçik Cad. Gökkuşağı İş Merkezi No. 80 Kat: 3
Fulya, Şişli, İstanbul Tel.: (0212) 272 20 85 - 86 Faks: (0212) 272 25 32

okuyanus@okuyanus.com.tr
www.okuyanus.com.tr

New York Times Bestseller

Christopher Ryan, PhD
ve Cacilda Jethá, MD

CİNSELLİĞİN ŞAFAĞI

Ya Cinselliğe Dair Bildiğiniz Her Şey Yanlışsa

İngilizceden çeviren:
Ebru Erbaş

okuyanus

CİNSELLİĞİN ŞAFAĞI HAKKINDA ÖVGÜLER

"Günümüz toplumsal teorilerinin genel manzarası karşısında, böylesi fikirler evliliği kurtarmakta her şeyden çok işe yarayabilir. Cidden."

—Amy L. Keyishian, *AOL*

"*Cinselliğin Şafağı* kesinlikle okunmalı çünkü cinsellik hakkında okuması -hani bilirsiniz ya- yapması kadar eğlenceli olan ilk kitap bu."

—Moses Ma, Editör, *Tantric News*

"*Cinselliğin Şafağı* çok sürükleyici. Tıpkı roman gibi. Okuması öyle eğlenceli ki elinizden bırakamıyorsunuz... Büyüleyici bir kitap. Bu kitap özellikle benim için yazılmış gibi hissettim!"

—Susie Bright, cinsellik yanlısı efsanevi feminist ve yazar

"Özlemle andığımız Stephen Jay Gould'dan beri böylesine keyifli, ikna edici ve kolay okunabilen bir bilimsel metinle karşılaşmamıştım. Komik, sürükleyici, göz açıcı ve herhangi bir gizli gündemden sızmaktan ziyade olgulara bağlı kalmasıyla gayet antipatriarkal ki bu bana intikam hissinin keyfini ve derin bir tatmin yaşatan bir durum... Her on sayfada bir beni güldürdü. Ve en az onun kadar önemli olmak üzere, bu kitap insan olmaktan onur durmamı sağladı."

—Haddayr Copley-Woods, Aqueduct Press

"*Cinselliğin Şafağı* insan cinselliğinin evrimsel doğası hakkında piyasadaki en iyi, en büyüleyici, en sarsıcı ve tüm bunlarla birlikte son derece ilham verici bir kitap!"

—Susan Block, Ph.D., seksolog, yazar,
radyo ve televizyon programcısı

"Kışkırtıcı, eğlenceli ve öncü bir kitap bu. Bu kitaptan çok şey öğrendim ve şiddetle tavsiye ediyorum."

—Dr. Andrew Weil, Arizona Center for
Integrative Medicine, Program Yöneticisi

"Heyecan verici bir kitap... İnsanlar kabul etsin ya da etmesin; üzerinde bir karara varmadan önce tekrar tekrar tartışmamız gereken konular bunlar."
—Frans de Waal, Ph.D.,
The Age of Empathy: Nature's Lessons for a Kinder Society kitabının yazarı

"Seks hakkında bildiğinizi düşündüğünüz her şeyi alt üst ediyor. Eğlenceli, cazip ve çok iyi yazılmış bu kitap, çoğumuzun hep şüphe duyduğu o şeyin altındaki bilimselliği keşfe çıkıyor: İnsanların doğal olarak tek eşli olmadığı olgusunun."
—Julie Holland, M.D., *Weekends at Bellevue* kitabının yazarı

"*Cinselliğin Şafağı* hem ciddi ölçüde bilimsel hem de çok eğlenceli –hatta sık sık da şamatalı- olmayı başarabiliyor. Ryan ve Jethá, prehistorik Afrika'nın savanalarından çağdaş yatak odalarına, milyon yıllar arasından ustalıkla süzülerek bıçak sırtındaki bir araştırmayı berraklık ve keskin bir zekayla bizlere sunuyor."
—Tony Perrottet, *The Sinner's Grand Tour* kitabının yazarı

"*Cinselliğin Şafağı*, insanların neden eşlerini aldatmaları gerektiği hakkında bir kitap değil. Bu kitabı, araştırmalardan ve düşüncelerden derlenmiş, cinsel bir varlık olarak insan türü hakkında sahip olduğumuz kavramın üzerinde yeniden düşünmemizi sağlayacak yeni ve geniş bir yelpazeye yayılan örneklemeler olarak düşünebilirsiniz... 'İnsanı' yeniden 'insan cinselliğindeki' yerine oturtmamızı sağlıyor. Açık fikirli kitapseverler için olduğu kadar, klinik pratikte sıklıkla karşılaşılan zorluklar üzerine tekrar düşünmenin yeni yollarını arayan deneyimli seks terapistleri için de uygun bir kitap."
—Eric Marlove Garrison, *Contemporary Sexuality*

Yazarlar Hakkında

Christopher Ryan 1984 yılında Hobart College'da İngiliz dili üzerine lisans eğitimini tamamladı ve bundan yirmi yıl sonra, San Francisco California'daki Saybrook Üniversitesi'nde psikoloji üzerine yüksek lisans ve doktora yaptı. Aradaki on yılları acayip yerlerde, garip işler yaparak geçirdi (Alaska'da somon temizlemek, Bangkok'ta hayat kadınlarına İngilizce, Mexico'da arazi reformu eylemcilerine öz savunma öğretmek, NewYork'un Diamond District semtinde ticari gayrimenkul yönetmek, İspanyol tıpçıların araştırmalarını yayımlamalarına yardımcı olmak gibi). Christopher'ın çok kültürlü deneyiminden süzülen ve dünya çapında tanınan psikolog Stanley Krippner yönetimindeki doktora araştırması, insan cinselliğinin tarih öncesi kökenlerini çözümleyerek kültürel olanla insani olanı ayırt etme çabasına odaklanmıştı.

1990'ların ortasından itibaren Barcelona'ya yerleşen Christopher, Barcelona Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde dersler verdi ve çeşitli yerel hastanelerde psikolojik danışmanlık yaptı. Dünyanın farklı yerlerinde konuşmalar yaptı (hem İngilizce hem de İspanyolca olarak). Çalışmaları pek çok dilde yayımlanan belli başlı gazete ve dergilerde, akademik yayınlarda ve İspanya ile Latin Amerika'daki tıp okullarında, eğitim hastanelerinde kullanılan ders kitaplarında yer aldı.

Christopher *Psychology Today* ve *The Huffington Post* bloglarına katkıda bulunmaktadır.

Cacilda Jethá Hintli bir yüze, Avrupalı eğitime ve Afrikalı ruha sahip. Mozambik'te, birkaç kuşak öncesi İran ve Hindistan'dan göçmüş, Müslüman- Hindu karma bir ailede doğdu. Çocukken sivil savaştan kaçarak Portekiz'e göç ettiler. Eğitiminin büyük bölümünü tamamladığı bu ülkede, 1980'lerde, Mozambik'e dönmeden önce tıp eğitimine de başlamıştı. Ülkesinin yaralarının sarılmasına katkıda bulunmaya kararlı, genç bir doktor olan Cacilda, hayli geniş bir kırsal bölgede, yaklaşık elli bin kişinin tek doktoru olarak yıllarca hizmet verdi. Bu sırada, daha etkin AIDS'den korunma yöntemleri geliştirme çabalarına katkıda bulunmak amacıyla, kırsal kesimdeki Mozambiklilerin cinsel davranışları üzerine bir çalışma yürüttü.

Cacilda Mozambik'te yaklaşık on yıl geçirdikten sonra Portekiz'e döndü ve burada hem psikiyatri (Lizbon'daki saygın Julio de Matos Hastanesi'nde) hem de iş hekimliği branşlarında ihtisasını tamamladı.

Cacilda, Christopher'la birlikte İspanya'nın Barcelona şehrinde yaşıyor ve psikiyatri pratiğini burada sürdürüyor. Portekizce, Fransızca, İspanyolca, Katalanca, İngilizce ve çat pat Tsonga dili biliyor.

İçindekiler

Teşekkür 15

ÖNSÖZ - Primat Eşiyle Karşılaşır
(Yazarlardan birinin notu) 17

CİNSELLİĞİN ŞAFAĞI 21

GİRİŞ - İyi Niyetli Bir Engizisyon Daha 23

Birkaç Sayfada Birkaç Milyon Yıl 34

KISIM I - 'TRİPLERİN' KÖKENİ 41

BİRİNCİ BÖLÜM - Yucatán'ı Hatırla! 43

Ne Yiyorsanız Osunuz 44

İKİNCİ BÖLÜM - Darwin'in Seks Hakkında Bilmedikleri 51

Tarih Öncesinin Karikatürleştirilmesi 59

Evrimsel Psikoloji Nedir ve Bize Ne? 64

Lewis Henry Morgan 71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM - İnsan Cinselliğinin Evriminin
Standart Anlatısına Daha Yakından Bakmak 75

*Darwin Annenize Nasıl Hakaret Ediyor?
(Cinsel Ekonominin Kasvetli Bilimi)* 78

Güçsüzlüğüyle Meşhur Dişi Libidosu 81

Eril Ebeveynlik Yatırımı (EEY) 82

Cinsiyetler Arası Savaşta 'Karma Stratejiler' 85

Uzamış Cinsel Alıcılık ve Gizli Yumurtlama 89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM - Aynadaki Maymun 93
Primatlar ve İnsan Doğası *97*
Şempanze Modelinden Kuşku Duymak *99*
Primat Devamlılığı Arayışında *102*

KISIM II - CENNETTE ŞEHVET (Yalnız?) **113**

BEŞİNCİ BÖLÜM - Cennette Kim, Neyi Kaybetti? 115
Her Saat Sallanıp Yuvarlanmak *118*

ALTINCI BÖLÜM - Babanız Kim? 125
S.E.Ex'in Hazzı *128*
Hafifmeşreplik Taahhüdü *134*
Bonobo Başlangıcı *137*

YEDİNCİ BÖLÜM - Annesinin En Değerlisi 141
Çekirdek Erimesi *146*

SEKİZİNCİ BÖLÜM - Evlilik, Çiftleşme ve Tek Eşlilikten Felaket Yaratma 151
Evlilik: Gerçekten İnsan Türlerinin 'Temel Durumu' mu? *153*
Evlilikle İlgili Fuhuş Üzerine *157*

DOKUZUNCU BÖLÜM - Babalığın Kesinliği: Standart Anlatının Parçalanan Köşe Taşı 163
Lugu Gölü'nde Aşk, Şehvet ve Özgürlük *165*
Ataerkilliğin Kaçınılmazlığı Üzerine *171*
Tek Eşlinin Yolculuğu *175*

ONUNCU BÖLÜM - Kıskançlık: Yeni Başlayanlar için Komşunun Eşine Yan Gözle Bakma Kılavuzu 179
Sıfır Sonuç Seksi *182*
Bir Erkeğin Bir Kadını Sevdiğini Nasıl Anlarız? *188*

KISIM III - Nasıl Değildik? **193**

ON BİRİNCİ BÖLÜM - 'Doğanın Refahı' (Yoksul mu?) 195

Zavallı, Acınası Ben *201*

Milyonerlerin Çaresizliği *204*

'İnsanoğlunun En Alt Basamağında' Hoşnutluğu Bulmak *207*

ON İKİNCİ BÖLÜM - Bencil Mem (Çirkin?) 209

Homo Economicus *210*

Ortak Alanın Trajedisi *212*

Sürekli İlerleme Düşleri *216*

Kadim yoksulluk mu sözde bolluk mu? *217*

Paleolitik Politikalar Üzerine *219*

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM - Tarih Öncesi Savaş Hakkında Bitmeyen Muharebe (Yabani mi?) 227

Profesör Pinker, Kan Revan İçinde *228*

Margaret Power'ın Kayboluşunun Gizemi *233*

Savaş Ganimetleri *236*

Napolyon Tarzı İstila (Yanomami Tartışması) *240*

Hippi İkiyüzlülüğü ve Bonobo Vahşeti için Nafile Arayış *244*

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM - Uzun Ömür Yalanı (Kısa mı?) 247

Yaşam Ne Zaman Başlar, Ne Zaman Biter? *249*

80, Yeni 30 Mu? *252*

Ölümüne Stres *256*

Hey, Sen Kime Gözlerinde Yıldızlar Uçuşan Romantik Diyorsun Dostum? *258*

KISIM IV - Hareket Halinde Bedenler **263**

ON BEŞİNCİ BÖLÜM - Küçük Dev Adam 265

Aşk ve Sperm Savaşında Her Şey Mübahtır *270*

ON ALTINCI BÖLÜM - İnsanın Gerçek Ölçüsü 277
Taş Devrinde Hard Core *284*

ON YEDİNCİ BÖLÜM - Penis Bazen Sadece Penistir 287

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM - O'nun Prehistoryası 301
'Zihnin Korkunç Taşkınlıkları!' *304*
Şeytan Memelerine Dikkat *310*
Bastırmak İçin Gereken Güç *312*

ON DOKUZUNCU BÖLÜM - Kızlar Vahşileştiğinde 315
Dişinin Çiftleşme Sesleri *315*
Sin Tetas, No Hay Paraíso11 ..... *319*
Anlamadım? *324*

KISIM V - Erkekler Afrika'dan, Kadınlar da Afrika'dan 331

YİRMİNCİ BÖLÜM - Mona Lisa'nın Aklından Geçen 333

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM - Sapkının Ağıdı 343
Ne Demeye Çalışıyoruz? *347*
Kellogg's'un Çocuk İstismarı Kılavuzu *349*
Calvin Coolidge'in Laneti *352*
Tek Eşliliğin Tehlikeleri (Tek Eşlilik+Tekdüzelik) *358*
Yeni Birine İhtiyacım Olması İçin Birkaç Sebep Daha (Tıpkı Sizin Gibi) *362*

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM - Birlikte Yüzünü Göğe Çevirmek 369
Herkes Dolaptan Dışarı *375*
Ay'la Güneş'in Evliliği *380*

Okurlara Not 383
Notlar 385
Referanslar Ve Okuma Önerileri 435
Christopher Ryan ile Dan Savage'ın Söyleşisi 483
İnternette Cinselliğin Şafağı 493

Dizin 495

Çocuklarınız sizin çocuklarınız değil.
Onlar kendi yolunu izleyen hayatın oğulları ve kızları.
—Halil Cibran

TEŞEKKÜR

Bir kitabı yayma hazırlamak çocuk doğurmak gibidir derler ama aslında çok daha uzun sürüyor ve çok daha acı verici. Tabii ki bu bebeğin pek çok ebeveyni var. Ailelerimizin ve özellikle de Frank, Julie ve Beth Ryan'ın, Joana ve Manel Ruas'ın, Alzira Remane'nin, Celestino Almeida ve Danial Jethá'nın sabırları ve cesaretlendirmeleri olmasaydı *Cinselliğin Şafağı* da olmazdı.

Stephan Lang ve Henriette Klauser, ikna edici bir kitap önerisini toparlamak noktasında, bizlere inanılmaz bir cömertlikle yardım eli uzattılar. Temsilcimiz Melissa Flashman, bu önerinin metne dönüşmesi sırasmda bize rehberlik etmek için sonsuz saatler harcadı. Pek çok temsilcinin aksine, tüm yayın süreci boyunca okumayı ve bizlere bilgece danışmanlık etmeyi sürdürdü ve bundan ötürü kendisine gerçekten minnettarız. Harper Collins'teki editörümüz, ilk andan itibaren bu kitaba inanan (kuşkusuz içeriğinin bir kısmıyla uyuşmazken bile) Ben Loehnen'e ve hızlı geri dönüşte tam bir profesyonellik sergileyen asistan editör Matthew Inman'a çok teşekkürler. Lisa Wolff birinci sınıf bir redaksiyon yaptı ve gerçekten de utanç verici olabilecek çok sayıda hatanın gözünün yaşına bakmadı. Gözden kaçmış ya da sonradan araya süzülmüş olanlar varsa, bu sadece bizim hatamız olabilir.

Frank Ryan (WBE), Stanton Peele, Stanley Krippner, Julie Holland, Britt Winston ve Steve Mason deli bohçasındaki elyazmalarından oluşan ilk taslakları mazoşist bir takıntıyla yeniden yeniden okudular. Yorumları ise sadistçe bir

dürüstlükteydi ve bu da tam ihtiyacımız olan şeydi. Robert Sapolsky, Todd Shackelford, Helen Fisher, Daniel Moses ve Frans de Waal büyük hocalıklarının yanı sıra çok değerli vakitlerini bu taslağın bölümlerini gözden geçirmeye vakfettiler.

Son olarak, bizlere verdikleri çok çeşitli destek ve cesaret için kendilerine teşekkür ederiz (liste sırasızdır): Michael ve Mireille Lang, Brian ve Crosby O'Hare, Marta Cervera, Alejandra Peña, Dorothianne Henne, Naomi ve Don Norwood, Octavi de Daniel, Adam Mendelson, Richard Schweid, David Darnell, Señor Manolo Reyes, Matt Dondet, Mark Plummer, Cybele Tom, Sean Doyle, Santiago Suso, Victoria Ribera, Antonio Berruezo, Eric Patterson, Don Cooper, Martijn van Duivendijk, Peggy ve Raul Rossel, Nacho ve Leo Valls-Jové, Celine Salvans, Carmen Palomar Lopez, Anamargarita Otero-Robertson, Viram, Voodoo, Maria da Luz Venâncio Guerreiro, João Alves Falcato, Mario Simões ve Steve Taylor, Vince ve Carrie Stamper, Susie Bright, Jacqui Deegan ve tabii ki Dan, Terry ve D.J.

ÖNSÖZ

Primat Eşiyle Karşılaşır
(Yazarlardan birinin notu)

Doğa, Mr. Allnut, bu dünyaya üzerinde bitmesi için konulmuş ne varsa odur.

KATHARINE HEPBURN,
Afrika Kraliçesi (The African Queen)'nde,
Miss Rose Sayer rolünde

1988'in bunaltıcı bir ikindi vakti, Malezya'nın Penang şehrindeki botanik bahçelerinin girişinde, birkaç yerli adam fıstık satmaktaydı. Kız arkadaşım Ana'yla ağır bir öğle yemeği sonrası yürüyüşe çıkmıştık. Şaşkınlığımızı farkeden adamlar fıstıkların bizim için değil, o ana kadar gözümüze çarpmamış olan, çevredeki çimenlerin üzerinde yuvarlananlara benzer, dayanılmaz sevimlilikteki maymun yavrularını beslemek için olduğunu açıkladılar. Birkaç paket aldık.

Az sonra kuyruğundan asılı halde, tam da yolun tepesinde sallanan ufaklıkla karşılaştık. İnsan insan bakan gözleri, Ana'nın elindeki fıstık poşetine yalvarırcasına dikilmişti. Evcil hayvan dükkanındaki ergen kızlar gibi orada durmuş, cıvıldaşıyorduk ki çalılık ani bir maymun hamlesiyle infilak etti. Yetişkin bir maymun beni şimşek

gibi geçti, Ana'nın üzerine atıldı ve fıstıklarla birlikte kayboldu. Ana'nın elinde maymunun tırnaklarını geçirdiği yer kanıyordu. Donakalmış halde titriyorduk, nutkumuz tıtulmuştu. Bağırmaya fırsat bulamamıştık.

Birkaç dakika sonra, nihayet adrenalin seviyemiz düşüşe geçince, korkum nefrete evrildi. Daha önce hiç tatmadığım bir biçimde ihanete uğramıştım. Fıstıklarımızla birlikte doğanın saflığı ve tek kötülüğün insan belası olduğuna dair değerli varsayımlarım da uçup gitmişti. Bir eşik aşılmıştı. Sadece öfkeli değildim; felsefi olarak da saldırıya uğramıştım.

İçimde bir şeylerin değişmekte olduğunu hissettim. Sanki göğsüm şişiyor, omuzlarım genişliyordu. Kollarıma güç gelmiş, görüşüm keskinleşmişti. Temel Reis'in ıspanak konservesini mideye indirdikten sonraki hali gibiydim. İçimde varlığını yeni keşfettiğim ağır sıklet primat benliğimle çalılıklara tehditkar bir bakış attım. Bu hafif sıkletlerin istismarına daha fazla katlanacak değildim.

Buradaki maymunların, çocukken televizyonda izlediğim trompet öttüren, tef tıngırdatan kuzenleriyle hiçbir alakası olmadığını bilecek kadar gezmiştim Asya'yı. Özgür yaşayan Asyalı primatlar, onlarla ilk karşılaştığımda bana hayret verici ve kafa karıştırıcı gelen bir özelliğe sahipti: Özsaygı. Hindistan'da, Nepal'de veya Malezya'da bir sokak maymununa ters bakmak hatasına düşerseniz, Robert de Niro tarzı sert bakışlarıyla size "Ne bakıyorsun? Belanı mı arıyorsun?" diyen zeki ve savaşçı bir yaratıkla karşı karşıya olduğunuzu anlarsınız. Bu tiplerden birine küçük, kırmızı bir ceket giydirmeyi aklınızdan bile geçirmeyin.

Çok geçmemişti ki bir açıklığın ortasındaki ağaçtan baş aşağı sarkan, yalvarır ifadeli tüylü bir suratla daha karşılaştık. Ana, affetmeye ve unutmaya hazırdı. Ben de her türlü şirinliğe karşı tamamen katılaşmış olmakla birlikte, kalan fıstık poşetini vermeyi kabul ettim. Pusuya yatmış

birilerinin fırlayabileceği çalılıktan güvenli bir uzaklıkta gibiydik. Ama terle ıslanmış poşeti cebimden çıkarırken ambalajının hışırdaması, ormanda yemek çanının tınıları gibi yankılanmış olmalıydı.

Göz açıp kapayıncaya kadar, açıklık alanın sınırında, yaklaşık yirmi metre ilerimizde, iriyarı ve kibirli bakan bir vahşi belirdi. Bize dik dik bakarak durumu değerlendirdi ve beni tarttı. Abartılı esnemesi, beni hem kovmak hem de tehdit etmek için hesaplanmış gibiydi: Azı dişlerinin ağır ağır ve uzun uzun teşhiri. Herhangi bir iktidar boşluğunu zaman kaybetmeksizin doldurmak kararlılığıyla elime küçük bir dal aldım ve ona doğru rastgele havaya fırlatarak, bu fıstıkların kesinlikle onun için olmadığını ve benim de hafife almacak bir tip olmadığımı vurguladım. Dalın birkaç adım önüne düşüşünü hiçbir kasını oynatmadan izledi. Sonra da alnı, sanki duygularını incitmişim gibi garip bir ifadeyle kırışıverdi. Bana, gözlerimin ta içine baktı. İfadesinde ne korku ne saygı ne de nüktedanlık kırıntısı vardı.

Tetikten fırlamışçasına attığım dalm üzerine atıldı, hançerlere benzeyen uzun, sarı dişlerini açığa çıkaran bir çığlık atıp beni tam cepheden tehdit etti.

Saldırıya geçen hayvanla dehşete kapılmış kız arkadaşım arasında sıkışıp kalmış, 'maymuna dönmenin' ne demek olduğunu ilk kez gerçekten anlamıştım. Aklımda şimşek gibi bir şeyin çaktığını hissettim. Ve aklımı kaybettim. Düşüncemden hızlı hareket ederek kollarımı genişçe açtım, alçak duruş pozisyonu alan güreşçiler gibi bacaklarımın üzerinde yaylandım ve benim kahve lekeli, telli dişlerim de vahşi bir çığlıkla sahneye çıktılar. Kendimi umutsuzca, öfkeden çıldırmış, salyalar saçan ve yine kendi icadım olan bir üstünlük gösterisinin içine atmıştım.

Ben de onun kadar şaşkın haldeydim. Hayvan yavaşça gerilemeden önce durakladı ve bir an için gözlerini bana

dikti. Ama bu kez gözlerinde bir gülüşün izini gördüğümden neredeyse emindim.

Doğanın üzerinde mi? Yok öyle bir ihtimal. Siz Mr. Alnut'a itibar edin.

CİNSELLİĞİN ŞAFAĞI

GİRİŞ

İyi Niyetli Bir Engizisyon Daha

İnsanların maymunlardan geldiklerine dair duyduklarınızı unutun. Maymundan gelmedik biz. Maymunun *ta* kendisiyiz. Hem mecaz hem de gerçek anlamıyla, *Homo sapiens* şempanzeler, bonobolar, goriller ve orangutanlarla birlikte büyük maymunların halen hayatta olan beş türünden biridir (şebekler 'küçük maymun' sınıfından sayılır). Sadece beş milyon yıl önce, bizler bu maymunların iki türüyle, bonobolar ve şempanzelerle aynı atadan geldik.[1] Evrimsel terimlerle 'dünden önceki gün' gibi bir zaman bu. İnsanları diğer büyük maymunlardan ayıran çizgi, günümüzde pek çok primatolog tarafından 'tamamen keyfi' olarak kabul edilmektedir.[2]

Doğanın 'üstünde' isek bile, bu ancak titrek bacaklı sörfçünün okyanusun 'üzerinde' olması kadar anlam ifade edebilir. Hiç uyumasak da (ki hepimiz uyuruz) derin doğamız her an su yüzüne çıkabilir. Batıda yetişmiş olanlarımız, insanların diğer canlılardan özel ve benzersiz olduğuna, bizi çevreleyen Dünya'nın üzerinde ve ötesinde yer aldığımıza, hayvanların yaşamını tanımlayan ve kuşatan tevazu ve aşağılanma halinden muaf olduğumuza inanmışızdır. Bizim aşağımızda ve altımızda uzanan doğal hayat bir utanç, iğrenme ya da tehlike vesilesidir;

1 Numaralı dipnot karşılıkları kitabın sonundaki (s. 385) Notlar bölümünde yer almaktadır. (y. n.)

kapalı kapıların, çekili perdelerin ve nane kokulu tazeliklerin arkasına saklanması gereken pis ve kokuşmuş bir şeydir. Ya da aşırı bir ödünleme gayretine girişir ve doğanın yukarılarda bir yerlerde masumiyet, asalet, denge ve bilgelikle puslu buğular arasında melekler gibi süzüldüğünü hayal ederiz.

Bonobolar ve şempanzeler gibi, bizler de hiperseksüel atalarımızın şehvetli nesilleriyiz. İlk bakışta abartılı görünebilir ama çoktan yaygın kanı haline gelmiş olması gereken bir hakikattir bu. Tek eşli, 'ölüm bizi ayırıncaya dek' evliliği, bizim başka biri olduğumuzda ısrar eden sahte anlatının ölümcül ağırlığı altında ezilmektedir. İnsan cinselliğinin esası nedir ve neden bu şekle dönüşmüştür? İlerleyen sayfalarda, yaklaşık on bin yıl önce başlayan sarsıcı kültürel kaymaların, insan cinselliğinin gerçek tarihini nasıl da yüzyıllar boyunca dinsel otoriteler tarafından susturulması, tıpçılarca patoloji sınıfına sokulması, bilim insanlarınca titizlikle ihmal edilmesi ve ahlak bekçisi terapistlerce üstü örtülmesi gerekecek kadar rahatsız ve tehdit edici hale dönüştürdüğünü açıklayacağız.

Çağdaş cinselliğin kalbinde derin çatışmaların öfkesi birikmektedir. Eğitimli cahilliğimiz yıkıcıdır. Türümüzün cinselliğinin gerçek doğasını karartmaya yönelik kampanya, evliliklerimizin yarısının cinsel tatminsizlik girdabı, libido katili sıkıntı, dürtüsel ihanet, işlevsizlik, kafa karışıklığı ve utancın durdurulamaz gelgitleri altında çökmesine yol açmaktadır. Çoğumuzun geçmişinde (ve arkasında), seri tek eşlilikler fiyasko takımadaları gibi uzanmaktadır: Hayal kırıklığının soğuk ve karanlık denizinde, ıssız, geçici mutluluk adaları. Ve uzun yıllar bir arada olmayı becermiş çiftlerin ne kadarı bunu erotizmlerini, yaşam ağacının yeri doldurulamaz hazlarının sunağına kurban etmeye kendilerini ikna ederek başarmıştır: Ailenin istikrarı, yoldaşlık ve cinsel olmasa da duygusal içtenlik? Ya eşlerinin libidosunu yavaş yavaş boğulup yok olmaya sürüklemek

uğruna, doğası gereği lanetlenmiş bu keyiflere yönelik masumca ukde biriktirenler?

İspanyolcada *esposas* sözü hem 'karılar' hem de 'kelepçeler' anlamına gelir. İngilizcede de kimi adamlar hüzünle *güllelere zincirlendiklerine* dair espriler yaparlar. Evliliğin çoğunlukla erkeğin cinsel yaşamında sonun başlangıcı olarak tasvir edilmesinin ve mateminin tutulmasının haklı bir sebebi vardır. Ve kadınlar da pek iyi durumda sayılmazlar. Kim hayatını kendisine duyduğu aşkın tuzağına düşmüş ve bu aşkla zafiyete uğramış hisseden bir adamla geçirmek ister ki? Kim ömrünü sadece tek bir kadın olduğu için özür dilemekle harcamak ister ki?

Evet, gerçekten de yanlış bir şeyler var burada. Amerikan Tıp Birliği, Amerikalı kadınların yaklaşık yüzde 42'sinin cinsel işlev bozukluğundan yakınırken, Viagra'nın her yıl satış rekorları kırdığını duyurmaktadır. Pornografinin dünya çapında yıllık 57 ila 100 milyar dolar hasılat yaptığı bildirilmektedir. Birleşik Devletler'de porno, CBS, NBC ve ABC'nin toplamından ve profesyonel futbol, beyzbol ve basketbol yayın haklarından daha fazla gelir sağlamaktadır. *U.S. News and World Report*'a göre, "Amerikalılar striptiz kulüplerine, Broadway, Broadway dışı, yerel ve kâr amacı gütmeyen tiyatrolar, opera, bale ve caz ve klasik müzik performanslarının tamamına harcadıklarından daha fazla para harcamaktadırlar."[3]

Sekse iştahlı bir tür olduğumuz inkar edilemez. Geleneksel evlilik olarak adlandırılan kurum her yönden tehdit altındayken, içten içe de çökmektedir. Politikacıların (Clinton, Vitter, Gingrich, Craig, Foley, Spitzer, Sanford) ve din adamlarının (Haggard, Swaggert, Bakker) bitmek bilmez ve iki yüzlü kamuya teşhirleri sırasında, aile değerlerine verdikleri desteği ilan eder etmez sevgilileri, fahişeler ve stajyerlerle özel randevularına sıvıştıkları bir ortamda, *normal* cinselliğin en ateşli savunucuları bile geleneksel evliliğin ağırlığı altında ezilmektedir. İnkar işe yaramamıştır.

Sadece geçen birkaç on yılda, yüzlerce Katolik rahip çocuklara karşı işlenmiş binlerce cinsel suçu itiraf etmiştir. 2008'de, Katolik Kilisesi cinsel suçların tazmini için 436 milyon dolar ödemiştir. Kurbanların yarısından fazlası 10 yaşın altıdadır ki bu da ancak bildiğimiz kadarıdır. Konu hakkında bilinen en eski papalık fermanı olan Papa Siricius'un *Decreta* and *Cum in unum*'undan (M.S. 385) bu yana geçen 1700 yıl boyunca böylesi suçların yaşattığı acıları hayal etmek bile cesaret ister. İnsan cinselliğinin temelinin yanlış bir yönlendirmeyle reddedilmesinin unutulmuş kurbanlarına karşı ahlaki borcumuz nedir?

1633'te, Roma Katolik Kilisesi Engizisyonu, işkence zoruyla Galileo'nun bildiğinin yanlış olduğunu kamuya açıklamasını sağladı: Dünya, evrenin merkezinde sabit duruyordu. Bundan yaklaşık 350 yıl sonra, yani 1992'de, Papa II. John Paul adı geçen bilim insanının hep haklı olduğunu kabul etti ama o zamanki engizisyonun da 'niyeti iyiydi.'

Gerçekten de *iyi niyetli* engizisyon gibisi yoktur!

Tüm evrenin önemi kendinden menkul Dünya'nın çevresinde döndüğüne dair görüşlerinde çocukça ısrar edenler gibi, tarih öncesine dair standart anlatı da dolaysız ve ilkel türden bir rahatlama sunmaktadır. İnsan türünü, evrenin sonsuz genişliğinin yüceltilmiş merkezindeki konumundan eden her türlü kozmolojinin birbirini takip eden papalarca reddedilmesi gibi, Darwin'le insanların doğa kanunlarının eseri olduğunu tespit ettiği için alay edilmiş olması gibi (ki bazı çevrelerce halen öyledir), pek çok bilim insanının gözleri de insanın cinsel evriminin tek eşli, çekirdek aile birimi çevresinde dönmüyor olmasına karşı koşulsuz duygusal dirençleri tarafından kör edilmiştir.

Cinsel özgürlük çağında yaşamakta olduğumuza inandırılmış olsak da çağdaş insan cinselliği yüksek sesle konuşulması gereken, aşikar ve acı verici gerçeklerin kıskacında çırpınmaktadır. Ne hissettiğimiz hakkında bize *söylenen* ile gerçekten ne hissettiğimiz arasındaki çelişki,

belki de çağımızın en bereketli kafa karışıklığı, tatminsizliği ve gereksiz acı kaynağıdır. Normal olarak kabul gören yanıtlar, erotik yaşamlarımızın merkezindeki soruları yanıtsız bırakmaktadır: Neden kadınlar ve erkekler olarak arzularımızda, fantezilerimizde, yanıtlarımızda ve cinsel davranışımızda birbirimizden bu denli farklıyız? Neden gitgide artan oranlarda birbirimize ihanet ediyor, birbirimizden boşanıyor ya da evliliği seçeneklerimiz arasından tamamen çıkarıyoruz? Tek ebeveynli ailelerin bu bulaşıcı yayılımının sebebi ne? Neden bu kadar çok evlilikte tutku hızla buharlaşıp uçuyor? Arzu neden ölüyor? Şu dünya üzerinde birlikte evrimleşmiş olmamıza rağmen, neden bu kadar çok kadına ve erkeğe başka gezegenlerden olabileceğimiz fikri bile anlamlı geliyor?

Tıbba ve iş hayatına doğru yönlendirilmiş olan Amerikan toplumu, bu süregiden krize çift terapisi, ereksiyon ilaçları, cinsel danışmanlık yapan makale yazarları, ürpertici baba-kız saflığı tarikatları ve posta kutularını dolduran sonu gelmez pazarlama mesajlarından ("Aşk canavarınızı özgür bırakın! Size minnettar olacak!") oluşan bir evlilik endüstrisi kompleksi geliştirerek cevap verdi. Her ay kamyon yüküyle kuşe kağıda basılmış süpermarket dergisi, can çekişen seks hayatınıza tekrar parıltı kazandırmak için aynı bayat numaraları önünüze dayıyor. Evet, şuraya birkaç mum, buraya birkaç ağsız iç çamaşırı, yatağa bir avuç gül yaprağı serpiştir ve işte yine ilk seferki gibi olacak! Ne dediniz? Adam hala başka kadınlara mı bakıyor? Hatunun ortamdan kopuk, hayal kırıklığına uğramış gibi bir hali mi var? Siz daha başlamadan mı bitirdi? Öyleyse, haydi uzmanlar sizin, eşinizin, ilişkinizin hangi hastalıktan mustarip olduğunu ortaya çıkarsın. Belki de penisinin büyütülmesi ya da vajinasının daraltılması gerekiyordur. Belki de adamın 'bağlanma sorunları' vardır ya da 'bölünmüş süper egosu' hatta şu korkunç 'Peter Pan kompleksi.' Yoksa depresyonda mısınız? Onlarca yıllık eşinizi sevdiğinizi

ama her zamanki gibi bir cinsel çekim hissetmediğinizi mi söylüyorsunuz? Biriniz ya da her ikiniz de başka biri tarafından baştan mı çıkarıldınız? Belki de mutfak zemininde denemelisiniz bu işi. Ya da kendinizi bir yıl boyunca her gece yapmaya zorlamayı.[4] Belki de orta yaş krizindedir. Şu hapları alın. Saçınızın modelini değiştirin. Sizde yanlış giden *bir şeyler* olmalı.

Hiç kendinizi iyi niyetli bir engizisyonun kurbanı gibi hissetiniz mi?

Cinsel doğamızın gerçekliğiyle aramızdaki bu bölünmüş kişilikli ilişki, kamuya açıklananla özel arzu arasındaki aynı bölünmüş hassasiyeti uzun süredir yansıtmakta olan eğlence şirketleri için hiç de yeni bir haber sayılmaz. 2000'de, *The New York Times* gazetesi, "Wall Street Pornografi ile Buluşuyor" manşetiyle General Motors şirketinin Hustler imparatorluğunun sahibi Larry Flynt'tan daha fazla pornografik film sattığını duyurdu. General Motors'a bağlı DirecTV'ye 8 milyondan çok Amerikalı üyeydi ve uydu yayını sağlayıcılardan 'öde ve izle' seks filmleri satın almak için yılda 200 milyon dolardan fazla para harcıyorlardı. Benzer şekilde, Fox News Network'ün ve önde gelen ulusal muhafazakar gazete *The Wall Street Journal*'ın sahibi Rupert Murdoch da uydu yayını şirketi aracılığıyla Playboy'un dergisi, kablolu ve internet yayınının toplamından daha yüksek hasılat yapıyordu.[5] Yine muhafazakar değerlerin destekçisi olan AT&T de Hot Network'ü ile ülke çapından bir milyondan fazla otel odasına hard core porno satmaktaydı.

Eğer tek eşliliğin doğal, evliliğin insanlar için evrensel ve çekirdek aile dışındaki herhangi bir aile yapısmm da sapıkça olduğunda ısrar eden insan cinselliğinin geleneksel kalıplarına bağlı kalırsak, Amerika'daki zıvanadan çıkmış cinsel ikiyüzlülüğü açıklayabilmek mümkün değildir. Kendimiz hakkında, kürsüden verilen vaazlara ya da Hollywood tarzı 'kendini iyi hisset' fantezilerine değil, insan cinselliğinin gerçek kökenlerini ve doğasını aydınlatan sü-

rüyle bilimsel verinin cesurca ve utançtan arınmış şekilde değerlendirilmesine dayanan yeni bir anlayışa ihtiyacımız var. Kendi erotizmimizle savaş halindeyiz. Kendi açlıklarımız, beklentilerimiz ve hayal kırıklıklarımızla savaşıyoruz. Din, siyaset ve hatta bilim bile, biyolojinin ve milyonlarca yılda evrimleşmiş arzuların karşısına dikiliyor. Bu zorlu mücadelenin tansiyonunu nasıl düşürmeli?

İlerleyen sayfalarda, çağımızın en önemli bilimsel disiplinlerinden birini yeniden irdeliyoruz. Her birimizin hayatını her gün ve her gece etkileyen evlilik, aile yapısı ve cinsellik konularındaki çağdaş anlayışı, üretmiş olan en derin varsayımları sorguluyoruz. Neredeyse her şeyin paylaşıldığı -yiyecek, barınak, korunma, çocuk bakımı ve hatta cinsel hazzın- samimi gruplarda yetişen o insanları göstereceğiz sizlere. İnsanların doğuştan Marksist hippiler oldukları iddiasmda değiliz. Tarih öncesi topluluklarda romantik aşkın bilinmediği ya da önemli olmadığını da savunmuyoruz. Ama çağdaş kültürün aşk ile seks arasındaki bağlantıyı yanlış yansıttığını ortaya koyacağız. Aşk ile ya da aşksız, rastgele cinsellik tarih öncesi atalarımız için normdu.

Haydi, belki sizin zaten sormuş olduğunuz soruyu da soralım: Tarih öncesi çağdaki aşkla ilgili her şeyi bilmemiz nasıl mümkün olabilir? Prehistorik hayata tanıklık etmiş kimse bugün hayatta değil ve toplumsal yaşam da ardından fosiller bırakmadığından, tüm bunlar desteksiz spekülasyonlardan ibaret olmuyor mu?

Pek de öyle değil. Kavga sırasında karşısındaki kişinin parmağını ısırarak koparmakla suçlanan adamın davası hakkında eski bir hikaye vardır. Tanıklardan biri kürsüye çağırılır. Savunma avukatı, "Müvekkilimin parmağı ısırdığını tam olarak gördünüz mü?" diye sorar. "Aslında görmedim" der tanık. "İşte!" der avukat, kendini beğenmiş bir gülümsemeyle. "Öyleyse adamın parmağını ısırdığını nasıl iddia edebilirsiniz?" "Ama" diye karşılık verir tanık, "Tükürdüğünü gördüm."

Dünyadaki farklı toplumların ve insanlara çok yakın primatların sunduğu muazzam miktarda ikinci dereceden delile ek olarak, evrimin önümüze serdiği bazı unsurlara da göz atacağız. Halen bedenlerimizde varlığını sürdüren anatomik kanıtları ve pornografimizde, reklamlarımızda ve mesai sonrası happy hour'larda ifadesini bulan cinsel yenilik özlemini irdeleyeceğiz. Hatta gecenin köründe estetik çığlıklar atan komşunun karısının 'çiftleşme seslerinin' verdiği mesajları bile çözümleyeceğiz.

İnsan cinselliği hakkındaki yeni külliyata aşina okurlar, insanın cinsel evriminin standart anlatısı olarak adlandırdığımız (bundan sonra 'standart anlatı' olarak kısaltılacaktır) olgudan haberdardır. Bu kabaca şöyle ilerler:

1. Erkek kadınla karşılaşır.
2. Erkek ve kadın, birbirlerinin *eş değerlerini* farklı üreme gündemleri / kapasiteleri üzeriden değerlendirirler:
   - Adam doğurganlık, sağlık, öncesinde cinsel deneyimin olmaması ve sonrasında da cinsel sadakat ihtimaline yönelik emareler arar. Başka bir deyişle değerlendirmesi, önünde çocuk taşıyabileceği çok yıllar olan ve mevcutta kaynaklarını tüketecek çocuğu olmayan, doğurgan ve sağlıklı bir genç eş bulmaya yöneliktir.
   - Kadın ise refaha (en azından refah olasılığına), toplumsal statüye, fiziksel sağlığa ve çocuklarını korumak ve geçindirmek üzere orada kalmaya devam etme eğilimine dair işaretler arar. Adam özellikle de gebelik ve emzirme sırasında ona ve çocuklarına maddi açıdan bakabilecek durumda ve buna istekli olmalıdır (bu olgu, *eril ebeveynlik yatırımı* olarak da adlandırılır).

3. Erkek kadını alır: Birbirlerinin kriterlerini karşıladıklarını kabul ederek 'çift' olurlar, ünlü yazar Desmond Morris'in deyimiyle 'insan cinsinin temel durumu' olan uzun süreli eşlik bağını oluştururlar. Eşlik bağı oluştuktan sonra:
   - Kadın, erkeğin terketmeyi aklından geçirdiğine dair işaretlere karşı hassasiyet gösterirken (kendisinin, erkeğin kaynaklarına ve korumasına erişimini tehdit edebilecek diğer kadınlarla *samimiyeti* de dahil olmak üzere sadakatsizlik emarelerine karşı tetikte olacaktır), genetik açıdan kocasından üstün bir erkekle kaçamak bir macera için de gözü dışarıda (özellikle de yumurtlama döneminde) olacaktır.
   - Erkek de (şüphesiz kendisinin mutlak önemdeki babalığını zaafa uğratacak) cinsel *sadakatsizlik* işaretlerine karşı hassasiyet gösterirken, bir yandan da (spermi kolayca üretilebilir ve bol miktarda olduğundan) diğer kadınlarla kısa vadeli cinsel fırsatlardan yararlanmayı ihmal etmeyecektir.

Araştırmacılar, tüm dünya çapında on yıllarca sürdürülen çalışmaların bu temel formülleri teyit ettiği iddiasındadır. Vardıkları sonuçlar insanın cinsel evriminin standart anlatısını destekliyor ve bu anlatı da gayet akla yatkın gibidir. Ama ne sonuçlar destekleyici ne de anlatı makuldür.

Bu formüllerin çağdaş dünyanın pek çok yerinde geçerli olduğuna itiraz etmemekle birlikte, bunları, insan doğasının unsurlarından ziyade, pek çoğu on bin yıldan kısa süre önce, tarımın keşfiyle ortaya çıkmış olan toplumsal koşullara gösterilen uyum olarak değerlendiriyoruz. Bu davranış ve tercihler türümüzün biyolojik olarak programlanmış özellikleri değil, insan beyninin esnekliğinin ve toplulukların yaratıcı potansiyelinin kanıtlarıdır.

Tek bir örnek vermemiz gerekirse; bizler, kadınların zenginliğe ulaşabilen erkekler lehine görünüşte tutarlı ter-

cihlerinin standart modelin iddia ettiği gibi doğuştan gelen evrimsel bir programlamanın sonucu *değil*, erkeklerin kaynakların orantısız kısmını kontrolleri altında tuttuğu bir dünyaya karşı geliştirilen davranışsal bir uyumdan ibaret olduğunu ileri sürüyoruz. İleride daha ayrıntılı ele alacağımız gibi, bundan yüz asır geriye gittiğimizde, tarımın ortaya çıkmasından önce, genelde kadınlar da yiyeceğe, korunmaya ve toplumsal desteğe erkekler kadar ulaşabiliyordu. İnsan toplumlarında, tarımsal topluluklarda yerleşik yaşama geçmekten kaynaklanan büyük dönüşümlerin, kadınların hayatta kalma becerilerinde esaslı değişimlere yol açtığını göreceğiz. Kadınlar bir anda kendilerini, üreme kapasitelerini hayatta kalmak için gerekli kaynaklara ve korumaya ulaşımla mübadele etmeleri gereken bir dünyada buldular. Ve bu koşullar, bizim türümüzün evvelce içinde evrimleştiği koşullardan çok farklıydı. Türümüzün varlığının tüm ölçeği üzerinden düşündüğümüzde, on bin yılın kısa bir andan başka bir şey olmadığını akılda tutmak önemlidir. Doğrudan atalarımızın küçük avcı-toplayıcı toplumsal gruplar içinde yaşadığı *Homo* soyumuzun 2 milyon yıl önce ortaya çıktığını kabaca ihmal etsek bile, anatomik açıdan modern insanların bile 200 bin yıl kadar uzun bir süredir varoldukları tahmin edilmektedir. Tarımın en erken işaretinin yaklaşık M.Ö. 8000'lere tarihlenmesiyle de, türümüzün yerleşik tarım toplumlarında yaşayarak geçirdiği zaman toplam deneyimimizin en fazla yüzde 5'ine tekabül eder. Birkaç yüzyıl kadar kısa bir süre önce bile gezegenin büyük kısmını halen avcı-toplayıcılar işgal ediyordu.

Dolayısıyla, insan cinselliğinin en derin köklerinin izini sürebilmek için yakın insanlık tarihinin ince kabuğunun altına bakabilmek hayati önemdedir. İnsanoğlu tarıma kadar hemen her şeyi paylaşmak doğrultusunda bir ısrar çevresinde evrildi. Ama tüm bu paylaşımcılık kimseyi *soylu bir vahşi* yapmaz. Sizin vergilerinizi ya da sigorta

primlerinizi öderken olduğunuzdan daha soylu değildi bu tarım öncesi toplumlar. Kültürün dayattığı ve evrensel nitelikteki paylaşımcılık, bizim gayet sosyal türümüz açısından riski asgariye çekmenin en etkili yoluydu sadece. Göreceğimiz gibi, paylaşmak ve kişisel çıkar birbirlerini dışlayan kavramlar değildi. Aslında çoğu antropologun *vahşi eşitlikçilik* diye adlandırdığı şey, tarımın ortaya çıkmasından önceki binyıllar boyunca dünya çapında en baskın toplumsal örgütlenme modeliydi.

Ancak çiftçiliğe ve evcilleştirilmiş hayvanlar yetiştirmeye başlamamızla insan toplumları köklü değişimlere uğradı. Bir arada düşünüldüklerinde türümüz için gizemli bir felaketi temsil eden tüm o hiyerarşik siyasi yapılar, özel mülkiyet, yoğun nüfuslu yerleşimler, kadının konumunda köklü değişim ve diğer toplumsal düzenlemeler çevresinde örgütlendiler: İnsan nüfusu mantar gibi çoğalırken, yaşam kalitesi serbest düşüşe geçti. "Tarıma geçiş" demişti yazar Jared Diamond, "Asla üstesinden gelemediğimiz bir felakettir."[6]

Pek çok farklı türde kanıt, tarım öncesi (prehistorik) atalarımızda, yetişkin bireylerin çoğunluğunun herhangi bir zamanda bir arada yürüyen pek çok cinsel ilişki yaşadığını düşündürüyor. Bu ilişkiler çoğu kez gündelik olsalar da, rastgele ya da anlamsız değillerdi. Hatta tam tersi; birbirine yüksek oranda bağımlı olan toplulukları bir arada tutan kritik bağları güçlendirdi bu ilişkiler.[7]

İnsan cinselliğinin kesinlikle gündelik, arkadaşça prehistoryasının karşı konulamaz kanıtlarının bedenlerimizde, halen nispi bir yalıtım altında can çekişen kıyıda köşede kalmış toplumların alışkanlıklarında ve çağdaş Batı kültürünün bazı şaşırtıcı kuytularında yankılandığını gördük. Yatak odası davranışlarımızın, porno tercihlerimizin, fantezilerimizin, düşlerimizin ve cinsel tepkilerimizin tümünün de cinselliğimizin kökenleri hakkında bu baştan şekillenen anlayışı desteklediğini

göstereceğiz size. İlerleyen sayfalarda şu gibi soruların yanıtlarını bulacaksınız:

- Neden bu kadar çok sayıda çift için uzun vadeli cinsel sadakat bu denli zordur?
- Neden çoğunlukla aşk daha derinleşse bile cinsel tutku soluklaşır?
- Neden kadınlar birden çok orgazm potansiyeline sahipken, erkekler neredeyse daima orgazma can sıkıcı bir hızla erişir ve sonra da ilgilerini kaybederler?
- Cinsel kıskançlık insan doğasının engellenemez ve denetlenemez bir parçası mıdır?
- Neden insanın testisleri gorillerinkinden çok daha büyük ama şempanzelerinkinden küçüktür?
- Cinsel yoksunluk bizi hasta edebilir mi? Orgazm eksikliği nasıl dünyanın en yaygın bozukluklarından birine yol açmış ve bu durum nasıl tedavi edilmiştir?

Birkaç Sayfada Birkaç Milyon Yıl

İlerleyen sayfalarda size anlatacağımız hikayenin özü şu: Bizim eski atalarımız *(Homo erectus)* bundan birkaç milyon yıl önce, bir alfa erkeğin dişilerden oluşan haremi elde etmek ve elinde tutmak için dövüştüğü, gorillerinkine benzer çiftleşme sisteminden, erkeklerin çoğunun kadınlara cinsel olarak erişebildiği bir sisteme geçti. Bu değişimin fosil kanıtlarına karşı çıkan uzman yok denecek kadar azdır.[8]

Ancak bu değişimin ne anlama geldiğine eğildiğimizde, standart anlatıyı destekleyenlerle yollarımız ayrılıyor. Standart anlatı, bizim türümüzde uzun vadeli eş bağının bu dönemde oluştuğunu iddia ediyor: Eğer her erkek aynı anda tek bir dişiye sahip olabiliyorsa, erkeklerin çoğu so-

nuçta kendilerinin olduğunu söyledikleri bir dişide karar kılacaktır. Aslında ne zaman insan cinselliğinin doğuştan gelen doğası tartışılsa, ancak iki görüş, yani ya tek eşli (E-D) ya da çok eşli (E-DDD+) olduğu *kabul edilebilir* gözüküyor ve normal olarak da kadınlar genellikle ilk formülü tercih ederken, erkeklerin çoğunun da oylarını ikinci formülden yana kullanacağı sonucuna varılıveriyor.

Ama ya erkeklerin ve kadınların çoğunluğunun birden çok eşzamanlı cinsel ilişkisinin olduğu çoklu çiftleşmeye ne demeli? Prehistorik rastgele cinsellik, neredeyse ilgili tüm kaynaklar bu yöne işaret ederken, ahlaki bir tiksinme dışında hangi sebeple dikkate dahi alınmıyor?

Sonuçta hepimiz insan türünün içinde evrimleştiği avcı-toplayıcı toplumların neredeyse her şeyi paylaşan, yüksek ölçüde eşitlikçi, küçük ölçekli gruplar olduklarını biliyoruz. Avcı-toplayıcıların her yerde *dolaysız bir geri dönüş* içinde yaşamak hususunda gösterdikleri tutarlılık dikkate değerdir.* Botsvanalı !Kung San'la, Avustralya taşrasında yaşayan aborijinlerin ve Amazon yağmur ormanlarının ücra köşelerindeki kabilelerin arasmda çok büyük benzerlikler vardır. Antrolopoglar, dolaysız geri dönüşlü avcı-toplayıcı toplumların *keskin eşitlikçiliğinin* neredeyse evrensel olduğunu defalarca ortaya koymuştur. Paylaşmak sadece teşvik edilen değil, zorunlu bir haldi. Örneğin, bu toplumlarda yiyeceği istiflemek ya da saklamak son derece utanç verici, neredeyse affedilemez bir davranış olarak kabul edilirdi.[9]

Avcılar eti adilce bölüşür, birbirlerinin bebeklerini emzirir, birbirlerine karşı neredeyse hiç mahremiyet gö-

---

* Antropolog James Woodburn (1981/1998), avcı-toplayıcı toplumları dolaysız (basit) ve geciktirilmiş (karmaşık) geri dönüş sistemleri olarak sınıflandırmıştır. İlkinde yiyecekler elde edildikleri birkaç gün içinde, gelişkin işlemlere tabi tutulmadan ya da saklanmadan tüketilmektedir. Başka şekilde belirtmediğimiz her yerde bu toplumlara atıfta bulunmaktayız.

zetmezlerdi ve hayatta kalabilmeleri de birbirlerine bağlıydı. Bizim toplumsal dünyamız ne kadar özel mülkiyet ve bireysel sorumluluk kavramları etrafında dönüyorsa, onlarınki de tam ters yönde, grubun refahı, grup kimliği, karşılıklı derin ilişkiler ve birbirine bağımlılık çerçevesinde işliyordu.

Bu saf bir New Age idealizmi, Çiçek Çocukları'nın kayıp çağının yasını tutmak ya da prehistorik komünizmi yüceltmek gibi gözükse de, ciddi bilim insanları açısından tarım öncesi toplumların bu özelliklerinin hiçbiri tartışma götürmez. Her çevredeki avcı toplumlar için eşitlikçi bir toplumsal örgütlenmenin fiili bir sistem olduğu hususunda ezici bir mutabakat vardır. Aslında avcı toplumlarda başka hiçbir sistem de *işleyemezdi*. Zorunlu paylaşım, riski herkesin çıkarına dağıtmanın kısaca en iyi yoluydu: Katılım zorunluluğu. Pragmatik mi? Evet. Asil mi? Bunu demek zor.

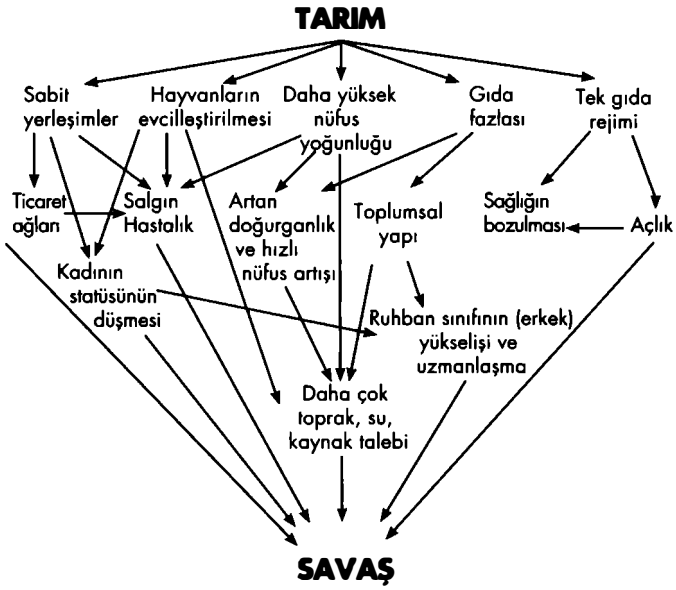
Bizler bu paylaşma davranışının cinselliğe de uzandığına inanıyoruz. Primatoloji, antropoloji, anatomi ve psikoloji alanlarındaki pek çok araştırma aynı temel sonucu destekliyor: İnsanlar ve bizim insansı atalarımız, arkamızda bıraktığımız kabaca birkaç milyon yılın neredeyse tamamını, yetişkinlerin çoğunun herhangi bir zamanda birden çok cinsel ilişki yaşayacağı kadar küçük ve içli dışlı gruplarda geçirdiler. Cinselliğe bu yaklaşım, muhtemelen ancak on bin yıl önce tarımın ve özel mülkiyetin yükselmesine kadar canlıydı. Çok hacimli bilimsel kanıtların yanı sıra, pek çok kaşif, misyoner ve antropolog da zevk verici ayinleri, çekincesizce eş paylaşımını ve suçluluk ya da utanç altında ezilmeyen açık cinsellik hikayelerini kayda almak için harcadıkları mürekkeple bu görüşü desteklemektedir.

Eğer insanlara en yakın primatlarla zaman geçirirseniz, dişi şempanzelerin istekli erkeklerin hemen hepsiyle günde onlarca cinsel ilişki yaşadığına ve bonobaların herkesi rahatlatarak karmaşık toplumsal ağları ayakta tutan coşkun grup sekslerine tanıklık edersiniz. Çağdaş insanların

belli bir tür pornografi zevklerini ya da uzun vadeli tek eşli cinselliğin bilinen zorluklarını incelemeye kalktığınızda da çok geçmeden hiperseksüel atalarımızın kalıntıları ayağınıza takılacaktır.

Bedenimizde de aynı hikaye yankılanır. İnsanın erkeğinin testisleri hiçbir tek eşli primatın asla sahip olmayacağı kadar büyüktür ve daha serin havaların sperm hücrelerini birden çok boşalma için saklamayı desteklemesi amacıyla bedenlerinin dışında savunmasızca asılı dururlar. İnsanın erkeği, ayrıca gezegendeki tüm primatlarınkinden daha uzun ve daha kalın penisi ve utanç verici hızda orgazma ulaşma eğilimiyle de benzerlerinden ayrılır. Kadınların sallanan memeleri (bebek emzirmek için kesinlikle gereksiz), kayıtsız kalınamayacak haz çığlıkları (kendi işiyle meşgulmüş gibi gözüken kalabalığa yönelik *dişinin çiftleşme sesleri*) ve orgazm üzerine orgazm olabilme kapasitesi prehistorik rastgele cinsellik görüşünü desteklemektedir. Ve bu noktaların her biri standart anlatı açısından önemli pürüzler oluşturmaktadır.

İnsanların aynı toprak üzerinde birbirini izleyen mevsimler boyunca tarım yapmaya başlamasıyla, pek çok toplumda çalışma tarzı olarak ortak sahiplik, yerini özel mülkiyete bıraktı. Göçebe avcılar için kişisel mülkiyetin -taşınması gereken her şeyin- bariz sebeplerden ötürü asgaride tutulması gerekiyordu. Toprağın ya da nehirdeki balığın ya da göklerdeki bulutların kime ait olduğu üzerine pek az kafa yorulurdu. Erkekler (ve çoğunlukla kadınlar da) tehlikeleri birlikte göğüslerlerdi. Bizlerin, içinde evrimleştiğine benzer toplumlarda, bireysel bir erkeğin *ebeveynlik yatırımı* ya da başka bir deyişle standart anlatının ana öğesi, geleneksel modelin ısrar ettiği gibi sadece belli bir kadına ve onun çocuklarına yönelmekten ziyade yayılmış gibiydi.

Ancak insanların yerleşik tarım toplumlarında yaşamaya başlamalarıyla toplumsal gerçeklik derin ve geri dönüşsüz bir değişime uğradı. Sizin arazinizin nerede bittiğini ve komşunuzunkinin nerede başladığını bilmek, birden hayati bir önem kazandı. Onuncu emri hatırlayın: "Komşunun evine tamah etmeyeceksin, komşunun karısına yahut kölesine, yahut cariyesine, yahut öküzüne, yahut eşeğine, yahut komşunun hiçbir şeyine tamah etmeyeceksin." Tarım devriminin en büyük kaybedeninin (belki de esirlerden başka), avcı toplumlarda işgal ettiği merkezi ve saygın rolden erkeğin evi, esirleri ve hayvanlarının yanı sıra kazanması ve savunması gereken mallardan birine tenzil eden dişi insan olduğu açıktır.

"Tarımın başlangıcı" der arkeolog Steven Mithen, "Modern insanların tüm diğer hayvanlardan ve geçmişteki insan türlerinden hayli farklı türde bir yaşam tarzına ve bi-

lince sahip olmaları sonucunu doğuran bir dönüm noktası olarak, insanlık tarihinin en belirleyici olgusudur."[10] Türümüzün hikayesinin en önemli kavşağı olan tarıma geçiş, insan hayatının gidişatını ateşe hakim olmaktan, Magna Carta'dan, matbaadan, buhar makinesinden, atomun çekirdeğinin parçalanmasından ya da olmuş hatta olabilecek diğer her şeyden daha çok değiştirmiştir. Tarımla birlikte hemen her şey değişmiştir; gücün ve statünün doğası, toplumsal ve ailesel yapılar, insanların doğal dünyayla nasıl ilişkilendiği, taptıkları tanrılar, gruplar arasında savaş hali ihtimalleri ve bunların doğası, yaşam kalitesi, insan ömrü ve herhalde cinselliği düzenleyen kurallar da. İlgili arkeolojik kanıtlar üzerinde yürüttüğü araştırma, *Seksin Prehistoryası (The Prehistory of Sex)*'nın yazarı arkeolog Timothy Taylor'a şöyle dedirtmiştir: "Avcı-toplayıcı cinsellik, paylaşım ve tamamlayıcılık düşüncesi üzerinden şekillenmişken, erken tarımcılığın cinselliği röntgenci, baskılayıcı, homofobik ve üremeye odaklıydı. Vahşi olandan korkan çiftçiler onu yok etmeye giriştiler."[11]

Artık toprak ele geçirilebiliyor, mülk edinilebiliyor ve sonraki nesillere aktarılabiliyordu. Önceleri avlanan ve toplanan yiyeceğin artık ekilmesi, bakılması, hasat edilmesi, saklanması, korunması, alınması ve satılması gerekiyordu. Çitlerin, duvarların, sulama sistemlerinin inşa edilmesi ve güçlendirilmesi, tüm bunları savunmak için orduların oluşturulması, beslenmesi ve denetim altında tutulması gerekiyordu. Özel mülkiyetten ötürü, *ebeveynlik, türümüzün tarihinde ilk kez hayati bir kavrama dönüştü.*

Ancak standart anlatı, ebeveynliğin türümüz açısından kesinlikle *daima* en yüksek öneme sahip olduğunda, ne yapacağımızı tamamen genlerimizin emrettiğinde ve bizlerin de hayatlarımızı buna göre düzenlediğimizde ısrar eder. Öyleyse neden antropoloji külliyatı biyolojik ebeveynliğin neredeyse hiç önemli olmadığı toplum örnekleri açısından bu denli zengindir? Ebeveynliğin önemli olmadığı

yerde erkekler kadınların cinsel sadakatiyle nispeten daha az ilgili olmaya meyillidir.

Ama bu gerçek hayattan örneklere eğilmeden önce gelin, Yucatan'a kısa bir geziye çıkalım.

KISIM I

'TRİPLERİN' KÖKENİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Yucatán'ı Hatırla!

Hayal gücünün işlevi tuhaf şeyleri kabul edilebilir kılmak olmadığı gibi, kabul edilmiş şeyleri tuhaflaştırmak da değildir.

G. K. CHESTERTON

Alamo'yu unut. Yucatán çok daha faydalı bir ders veriyor.

1519 baharının ilk günleriydi. Hernán Cortés ve müretteb atı Meksika ana karası kıyılarına henüz varmışlardı. Fatih Cortés, adamlarına yerlilerden birini geminin güvertesine getirmelerini emretti ve getirilen insana bulundukları bu egzotik yerin adını sordu. "*Ma c'ubah than*" diye yanıtladı adam ve İspanyol bunu *Yucatán* diye duydu. Eh, yakın sayılırdı. Cortés o günden itibaren Yucatán'm ve sahip olduğu tüm altınların İspanya'ya ait olduğunu filan ilan etti.

Dört buçuk yüzyıl sonra, 1970'lerde, arkaik Maya lehçeleri hakkında araştırmalar yapan dilbilimciler, *Ma c'ubah than*'ın "Sizi anlamıyorum" demek olduğu sonucuna vardılar.[1]

Her bahar binlerce Amerikalı üniversite öğrencisi, ıslak tişört yarışmaları, köpük partileri ve çamur güreşleriyle Sizi Anlamıyorum Yarımadası'nın güzel plajlarında kutla-

malar yapar. Ama bilgisizlikten kaynaklanan yanlış anlama, bahar tatilleriyle sınırlı değildir. Hepimiz bu tuzağa düşeriz (bir gece yakın bir arkadaşım en sevdiği Beatles şarkısının 'Hey Dude' olduğunu söylemişti). Yıllarca süren eğitimlerine rağmen bilimsel tipler bile bir şeyi gözlemlediklerini zannederken, aslında sadece kendi eğilimlerini ve cehaletlerini yansıtma yanılgısına düşerler. Bilim insanlarım bu tongaya düşüren, hepimizin paylaştığı bir bilişsel zafiyettir: Bildiğimizi sandığımızdan emin olmak çok güçtür ama sanki öyle değilmiş gibi algılarız. Haritayı yanlış okur ama nerede olduğumuzu bildiğimizden emin oluruz. Aksinin kanıtıyla karşılaştığımızda da çoğumuz sezgilerimizi izlemek eğilimi gösteririz ama sezgiler güvenilmez kılavuzlar olabilirler.

Ne Yiyorsanız Osunuz

Yiyeceği ele alalım mesela. İştahımızın ya da iğrenme hissimizin çoğunlukla kültürümüz tarafından programlamış keyfi bir tepki olduğunu kabul etmek yerine, yiyeceğin kendisiyle ilgili olduğunu farzederiz. Avustralyalıların kriketi futbola tercih etmelerini ya da Fransızların Gerard Depardieu'yü bir şekilde seksi bulmalarını anlarız ama gece vakti bir güveyi havada yakalayıp, gözü dönmüş halde tozu toprağıyla ağzınıza atıvermeyi aklınızdan geçirmek için ne kadar acıkmış olmanız gerekir? *Hop, çıtırt, hmmm.* Biraz tükürükle yıkamak iyi olurdu belki. Peki, bir tabak koyun beynine ne dersiniz? Et suyu sosunda yavru köpek haşlama? Belki de domuz kulakları ya da karides kafaları daha çok ilginizi çeker? Ya da kemikleri, gagası, her şeyiyle birlikte kızartılmış ötücü kuştan birkaç lokma almak istersiniz? Uzanıp giden otluklarda kriket oyununa eyvallah ama limon otu yatağında cırcırböceği tava da nesi? Bu da biraz fazla oluyor artık.

Yoksa değil mi? Kuzu çevirme pek lezizken, kuzu beynini korkunç kılan ne? Domuzun omzunu, sağrısını ve karnını mideye indirmek pek hoş da kulaklar, burun ve ayaklar mı kaba? Nefis olanı iğrenç olandan ayıran ne ve nedir bunun mantığı? Ve bunca istisnaya ne demeli? Domuzun tüm o atık kısımlarını kıyma makinesinden geçir, bağırsağa doldur ve pek saygıdeğer sucuklarınız ya da sosisleriniz servise hazır. Domuz pastırmasıyla yumurtanın, tıpkı patates kızartmasıyla ketçap ya da tuzla karabiber gibi birbirine pek yakıştığını düşünebilirsiniz. Ama kahvaltı için domuz pastırması ve yumurta kombinasyonu, yüz yıl kadar önce daha çok domuz pastırması satmak için çalıştırılan bir reklam ajansının icadıdır ve Danimarkalılar da kızartmalarını ketçap değil, mayonezle yerler. Böcek yemekten tiksinmemin mantıklı olduğunu mu düşünüyorsunuz? Bir daha düşünün. Yüz gram kurutulmuş cırcır böceği 1,5550 miligram demir, 340 miligram kalsiyum ve 25 miligram da çinko içerir ki kronik fakirlerin beslenme düzeninde çoğunlukla eksik olan üç mineraldir bunlar. Böcekler mineral ve sağlıklı yağlar açısından sığır ya da domuz etinden daha zengindir. Yoksa iskeletleri, antenleri ve bir sürü ayakları olması mı dehşete düşürücü? Öyleyse Turf and Surf'ün*, Turf'ünü yiyip Surf'ünü bırakın çünkü karideslerin, pavuryaların ve ıstakozların tümü de çekirgeler gibi eklembacaklıdır. Ve de okyanusun dibine çöken ne kadar pislik varsa onunla beslenirler; yani böceklerin iğrenç beslenme düzeninden hiç bahsetmeyin. Ayrıca, şu anda dişlerinizin arasında böcek parçaları da olabilir. Amerikan Gıda ve İlaç İdaresi, müfettişlerine karabiberdeki böcek parçalarını 50 gramda ortalama 475 adetten az olmaları halinde dikkate almamalarını söylüyor.[2] Bazı tahminler, Amerikalıların yılda bilmeden *bir ila iki pound* böcek yediği doğrultusunda.

---

* Izgara et ile karides ya da pavurya gibi deniz ürünlerinin bir arada pişirildiği bir tür yemek. (ç.n.)

Kısa süre önce İtalyan bir profesör *Haşaratın Ekolojik İçeriği: Böceklerin, Kemirgenlerin, Kurbağaların ve Yılanların Potansiyeli (Ecological Implications of Minilivestock: Potential of Insects, Rodents, Frogs and Snails)* kitabını yayımladı (mini kovboylar ayrı satılıyordu). Slate.com sitesinde yazan William Saletan, bizlere Sunrise Land Shrimp isimli bir şirketten bahsediyor. Şirketin mottosu da şu: "Mmm. Kara karidesleri de pek leziz!" Kara karidesinin ne olduğu hakkında size üç tahmin hakkı.

Büyülü tırtılların tıpkı yufka ekmeğine sarılmış fındık aromalı omletle yumuşak mozzarella peyniri gibi bir tadı var... Tek kelimeyle nefis.

Peter Menzel ve Faith D'Aluisio,
Böcek Yiyen Adam

Avustralya'ya ilk ayak basan İngiliz gezginler, karşılaştıkları aborijinlerin sefil bir yaşam sürdüklerini ve kronik açlık çektiklerini bildiriyorlardı. Ama yerli halk, avcı-toplayıcıların çoğu gibi, çiftçilikle ilgili değildi. Mektuplarında ve günlüklerinde yaygın açlıktan bahseden aynı Avrupalıların, yerlilerin bir deri bir kemik halde olmaması karşısında kafaları karışıyordu. Ama asıl aborijinler, ziyaretçilerini daha ziyade şişman ve tembel olmakla itham ediyorlardı. Yine de Avrupalılar aborijinlerin ölesiye açlık çektiğine ikna olmuşlardı. Neden? Çünkü yerli insanların son çareye başvurduklarını; yani böcekleri, tırtılları, fareleri ve herhalde kimsenin açlıktan ölecek halde olmasa yemeyeceği mahlukları yediklerini görmüşlerdi. Bu beslenme rejiminin besleyici, doyurucu olabileceği ve tadının da tıpkı yufka ekmeğine sarılmış fındık aromalı omletle yumuşak moz-

zarella peynirini andırabileceği, kuşkusuz İskoç usulü sakatat yahnisi ile süt kaymağına aşeren İngilizleri hiç ilgilendirmemişti.

Leziz tırtıl. Foto: Glenn Rose ve Daryl Fritz.

Hangi sonuca mı varıyoruz? Bir şeyin *doğalmış gibi* gözükmesi illa öyle olduğu anlamına gelmez. Yukarıdaki örneklerin, tükürük dahil, her biri bir yerlerde -sizin düzenli olarak yediklerinizin çoğundan tiksinecek bazı tipler tarafından- iştahla tüketilmektedir. Özellikle de yemek yemek ya da sevişmek gibi mahrem, kişisel ve biyolojik deneyimler söz konusu olduğunda, kültürün o uzun parmaklarının aklımızın en derinliklerini karıştırabildiğini unutmamalıyız. Belki bu etkilerin bizim ayarımızı belirlediğini ya da kilitlerimizi açtığını hissedemeyiz ama her kültür, mensuplarının bazı şeylerin doğal olarak doğru, bazılarının da yanlış olduğuna inanmalarına yol açar. Bu inançlar bize doğru gözükebilir ama bu duygulara bel bağlamak kendi zararımızadır.

Şu erken Avrupalılar gibi, her birimiz neyin normal ve doğal olduğuna dair hissimizle sınırlandırılmış haldeyiz. Hepimiz şu ya da bu kabileye üyeyiz ve kültür, aile, din, sınıf, eğitim, meslek, taraftarlık ve benzeri sayısız ölçütle bağlıyız. Kültürel olanı insani olandan ayırmanın ilk ve temel adımı, mitoloji uzmanı Joseph Campbell'in deyimiyle *detribalizasyon* olarak adlandırılır. Mensubu olduğumuz çeşitli kabileleri teşhis etmeli ve her birinin hakikatle karıştırdığı, yeterince irdelenmemiş kabullerden kendimizi sıyırmaya girişmeliyiz.

Otoriteler, böylesi duygular sadece *doğal* olduğu için, eşlerimizi kıskandığımız hususunda bizleri temin ediyor. Uzmanlar, kadınların cinsel yakınlık hissedebilmeleri için

bağlılığa ihtiyaç duyduklarını, çünkü 'onların öyle olduklarını' belirtiyorlar. En önde gelen evrimci psikologların bazıları, bilimin bizlerin temelde kıskanç, sahiplenici, ölüm saçan ve hilekar türler olduğumuzu kanıtladığında ve bizi ancak bu karanlık özümüzün üzerine çıkabilmek ve kendimizi medeni kurallara teslim edebilmek yönündeki, o pek de güvenilir olmayan kapasitemizin kurtarabileceğinde ısrar ediyorlar. Biz insanların kültürel etkilerden çok daha derinlerde, hayvani varlığımızın özüne ait hevesleri ve nefretleri olduğu tartışma götürmez. İnsanların, kullanma talimatlarını bekleyen 'boş tahtalar' olduğunu savunmuyoruz. Ama insanın nasıl hissettiğine dair duygusunun kaynağı, seçkin biyolojik hakikatin güvenilir kılavuzluğundan ziyade kültürel etkilerdir.

İnsanın doğası hakkındaki kitaplara göz attığınızda *Şeytani Erkekler, Kötü Genler, Hasta Toplumlar, Medeniyetten Önce Savaş, Sürekli Muharebeler, İnsanın Karanlık Yüzü ve Katil Komşu*'larla karşılaşırsınız. Canınızı kurtarabilirseniz ne mutlu! Ama acaba bu kan revan içindeki ciltler, bilimsel hakikatin gerçekçi bir tasvirini mi sunuyor yoksa çağdaş kabullerin ve korkuların uzak bir geçmişe yansıtılmasından mı ibaretler?

İlerleyen bölümlerde, toplumsal davranışın bu ve diğer boyutlarını yeniden ele alacağız ve bunları geçmişimize dair farklı bir bakış açısıyla yeni bir düzenlemeye tabi tutacağız. Modelimizin, şu anda bulunduğumuz noktaya nasıl geldiğimizin ötesinde ve daha da önemli olarak, *neden cinsel açıdan işlevsiz evliliklerin neredeyse tamamının kimsenin suçu olmadığına* da açıklık kazandıracağına inanıyoruz. İnsan cinselliği hakkında ulaşabildiğimiz bilgilerin çoğunun -özellikle de evrimci psikologlar kaynaklı olanların- neden hatalı ve Darwin'den ve hatta daha da eskilerden gelen

mesnetsiz ve devri geçmiş kabullere dayalı olduklarını kanıtlayacağız. Yanlış bir yapbozu tamamlamak için canını dişine takmış, bilgi parçacıklarının kendi yollarını bulmalarına izin vermek yerine, bulgularını insan cinselliğinin ne olması gerektiğine dair önceden belirlenmiş ve toplumca onaylanmış kavramlara uydurmak için çaba sarfeden öyle çok bilim insanı var ki.

Bizim modelimiz size saçma, müstehcen, aşağılayıcı, rezil, büyüleyici, umut kırıcı, aydınlatıcı ya da malumun ilanı gibi gelebilir. Ama burada sunduğumuz şeye kafanız yatsa da, yatmasa da umarız okumayı sürdürürsünüz. Bir araya getirdiğimiz tüm bu bilgilere, herhangi bir görüşün avukatlığını yaptırıyor değiliz. Dürüst olmak gerekirse, bu bilgilerle ne yapacağımızı biz de bilmiyoruz.

Kuşkusuz bazı okurlar, bizim 'dehşet verici' insan cinselliği modelimize duygusal tepkiler göstereceklerdir. Verileri yorumlama şeklimiz, standart anlatı kalesini savunan sadık ruhlar tarafından reddedilecek ve gülünç bulunacaktır. "Alamo'yu hatırla!" diye sesleneceklerdir bize. Ama bizim tavsiyemiz, sizleri bu güvencesiz kabullerin, umutsuz konjonktürün ve hatalı sonuçların hikayesinde yolculuğa çıkarırken, Alamo'yu unutmanız ve daima Yucatán'ı hatırlamanızdır.

İKİNCİ BÖLÜM

Darwin'in Seks Hakkında Bilmedikleri

Biz burada umutlar ya da korkularla ilgilenmiyoruz, muhakememizin keşfetmemize izin verdiği ölçüde yalnızca gerçekle ilgileniyoruz.

CHARLES DARWIN, *İnsanın Türeyişi*

İncir yaprağı birçok şeyi saklayabilir ancak insan ereksiyonu bunlardan biri değildir. İnsan cinselliğinin kaynağı ve doğasının standart anlatısı, aldatıcı ve gönülsüz bir cinsel tek eşliliği açıkladığını iddia eder. Bu sıkça anlatılan hikayeye göre, heteroseksüel kadın ve erkekler, karşıt genetik gündemlerimiz tarafından yönetilen bir vekalet savaşının piyonlarıdır. Bize söylenene göre, tüm felaket kadın ve erkeğin temel biyolojik tasarımından kaynaklanmaktadır.* Erkekler (bir yandan babalıklarını kesinleştirmek için bir ya da birkaç kadını kontrol altında tutmaya çalışırken), ucuz ve bol miktardaki tohumlarını her yere yaymak gayretindedir. Bu esnada kadınlar, metabolik olarak pahalı ve sınırlı sayıdaki yumurtalarını layık olmayan taliplerden korumaktadırlar. Fakat bir sağlayıcı/geçindirici koca ya-

---

* 'Tasarım' sözcüğünün kullanılması tamamen metaforiktir; insanın davranışını ya da anatomisini iradi olarak belirleyen bir 'tasarımcı' anlamına gelmemekte ve böyle bir imada bulunmamaktadır.

kaladıktan sonra (yumurtlama esnasında), köşeli çenesi genetik üstünlüğünü açıkça vurgulayan erkeklerle çabuk, edepsiz ve gizli kapaklı çiftleşme fırsatlarında hemen eteklerini kaldırmaya hazırdırlar. Pek hoş bir tablo sayılmaz.

Biyolog Joan Roughgarden, Bu tablonun yüz elli yıl önce Darwin tarafından tasvir edilenden pek farkı olmadığını söylüyor. "Darwinist anlatıdaki cinsel roller antika bir anakronizm değildir. Bugünün biyolojik jargonundaki yeni ifadeyle, anlatı kanıtlanmış bir bilimsel gerçektir ...cinsel seleksiyonun doğaya bakışı, çatışma, aldatma ve kirli gen havuzlarını vurgular."[1]

Tavsiye Tanrıçası'ndan (köşe yazarı Amy Alkon) hiç de aşağı kalır bir otorite olmayan bu sıkça tekrarlanan hikayenin popüler ifadesini dile getiriyor: "Gerçekten de bekar anne olarak yaşamak için birçok kötü yer var ama en kötüsü 1,8 milyon yıl önce savanaydı. Genlerini bize aktarabilen soy annelerimiz, çeri çöpten ayırıp birlikte çalılıkların arkasına gittikleri adamlar konusunda seçici davrananlardı. Erkeklerin ise değişik bir genetik zorunluluğu vardı; eve başkalarının çocuklarını beslemek için bizon getirmek zorunda kalmamak. Bu yüzden kolayca teslim olan kızları gönül eğlendirmek dışında herhangi bir şey için yüksek riskli olarak görmek üzere evrildiler."[2] Bakın, her şey ne kadar da güzelce paketlenmiş: anneliğin savunmasızlığı, işe yarar adamları yaramayanlardan ayırma, babalık yatırımı, kıskançlık ve cinsel çifte standart. Ancak havaalanındaki tabelalar gibi, kendi yapmadığınız paketlere dikkat etmelisiniz.

Bir İngiliz hanımefendisine gelince, onun ne olduğunu neredeyse unutmuştum; melek gibi ve iyi.

CHARLES DARWIN,
HMS *Beagle*'dan bir mektupta.

Üst tabaka acınasıydı. Aşk konusunda neredeyse hiç avantajları yoktu. Papazın bahçesinde, hevesli bir zevcenin öpücüğü için yanıp tutuştuklarını söyleyebilirlerdi ama "Altımda kükreyerek sırtımı pençeledi ve ben de alev alev yanan numunemi içine boşalttım" diyemezlerdi.

ROGER McDONALD, *Mr. Darwin's Shooter*

Cinsellikle çatışmalı ilişkimizi yeniden değerlendirmeye başlamak için en iyi yer, belki de Charles Darwin'in ta kendisidir. Darwin'in parlak çalışması, istemeden de olsa, antierotik önyargıya kalıcı bir bilimsel cila çekti. Dehasına rağmen Darwin'in seks hakkında bilmedikleri ciltler doldurabilir. Bu kitap da onlardan bir tanesi.

Türlerin Kökeni 1859'da yayımlandı. O zamanlar klasik dönem öncesi insan hayatı hakkında pek az şey biliniyordu. Tarih öncesi, yani yaklaşık iki yüz bin yıl öncesi, anatomik açıdan modern insanın tarımsız ve yazısız yaşadığı dönem, teorisyenlerin ancak tahmin ile doldurabildiği boş bir sayfaydı. Darwin ve diğer bilim insanları, dini doktrin ve bilimsel gerçek arasındaki bağlantıyı zayıflatmaya başlayana dek, uzak geçmiş hakkındaki tahminler kilisenin öğretileriyle sınırlanmıştı. Primatların incelenmesi emekleme aşamasındaydı. Darwin'in hiç görmediği bilimsel verileri hesaba kattığımızda, bu büyük düşünürün kör noktalarının da en az kavrayışları kadar aydınlatıcı olması şaşırtıcı değildir.[3]

Örneğin, Darwin'in Thomas Hobbes'un hala şöhretini koruyan "yalnız, fakir, çirkin, kaba saba ve kısa" şeklinde yaptığı tarih öncesi insan hayatı betimlemesini sorgulamadan kabul etmesi, günümüz insan cinselliği teorilerine bu yanlış varsayımların gömülü kalmasma yol açmıştır. Tarih öncesi seksi hayal etmemiz istendiğinde, çoğumuzun gö-

zünün önüne bir elinde sopa, öbür eliyle de yarı baygın bir kadını saçından sürükleyen basmakalıp mağara adamı imajı gelir. Göreceğimiz üzere, tarih öncesi insan hayatına dair bu tahayyül, her bir Hobbes'çu detayına kadar yanlıştır. Darwin, aynı doğrultuda, Thomas Malthus'un uzak geçmiş hakkındaki temelsiz teorilerini de kendi teorisinin içine katmış, bu da onun eski insanın ıstırap ve cefalarını gözünde büyütmesine (dolayısıyla da Viktoryen hayatın göreceli üstünlüğüne inanmasına) yol açmıştır. Bu merkezi yanlış anlaşılmalar hala güncel evrim senaryolarında yaşamayı sürdürmektedir.

Azgın erkek ve seçici kadın arasındaki hiç bitmeyen tango hikayesi Darwin'den kaynaklanmamakla birlikte, o, bu durumun sözde doğallığı ve kaçınılmazlığı hakkında yazmıştır. "Dişi... Nadir istisnalar dışında erkekten daha az isteklidir... Kendisine kur yapılmasına ihtiyacı vardır, nazlıdır ve sık sık erkekten kaçmaya çabalarken görülebilir." Bu dişil çekingenlik birçok memelinin çiftleşme sisteminde anahtar bir özellik olabilir ancak insanlar ve bize en yakın akraba primatlar için geçerli değildir.

Darwin, çevresinde gözlemlediği zamparalığın ışığında, erken insanların çok karılı (polijinik) olabileceği konusuna eğildi. "*İnsanın bugün var olduğu haliyle sosyal alışkanlıklarından yola çıkarak* ve çoğu vahşinin çok karılı olması sebebiyle en olası görüş şudur: Çok eski çağlardan beri küçük topluluklar halinde yaşayan ilkel erkekler, elde edebildikleri ve bakabildikleri kadar çok eş ediniyorlardı ve eşlerini kıskançlıkla diğer erkeklerden koruyorlardı (vurgular eklenmiştir)."[4]

Evrimci psikolog Steven Pinker da (Darwin'in kişisel farkındalığına dahi sahip olmadığı halde) insanın bugün var olduğu halinden yola çıkarak yargıda bulunmaktadır: "Tüm toplumlarda seks az çok edepsizdir. Gizlice ve baş başa yapılır, üzerinde saplantılı bir biçimde düşünülür, gelenek ve tabu ile düzenlenir, dedikodu ve alay malze-

mesidir ve kıskanç öfkenin tetikleyicisidir."[5] Gerçekten de seksin gelenek ve tabu tarafından düzenlemeye tabi tutulduğunu göstereceğiz ancak Pinker'm kendinden fazlaca emin açıklamasının diğer her öğesi gayet istisnai durumlara dairdir.

Hepimiz gibi Darwin de kendi kişisel deneyimini ya da deneyim eksikliğini insan hayatının doğası hakkındaki varsayımlarına dahil etmiştir. John Fowles, *Fransız Teğmenin Kadını* adlı romanında, Darwin'in dünyasını karakterize eden cinsel ikiyüzlülüğü anlatmaktadır. "İngiltere'nin on dokuzuncu yüzyılı, kadının kutsal olduğu ama on üç yaşında bir genç kızın birkaç sterlin -birkaç şilin- karşılığında bir iki saatliğine satın alınabildiği bir çağdı... Kadın vücudu hiç bu kadar gözlerden saklı olmamıştı ve bir yandan da heykeltıraşların ustalığı, çıplak kadın vücudunu yontabilmeleri ile ölçülüyordu... Evrensel olarak kadının orgazm olmadığı savunuluyor ama bir yandan her fahişeye orgazm taklidi yapması öğretiliyordu."[6]

Viktorya dönemi İngiltere'sinin cinsel adetleri, bazı açılardan dönemi tanımlayan buhar makinesinin mekaniğini taklit ediyordu. Cinsel enerjinin akışı bloke edilince, kısa ve kontrollü üretim patlamaları şeklinde işe koşulan, gitgide artan bir basınç oluşur. Sigmund Freud, birçok konuda yanılmış olmasına rağmen, uygarlığın erotik enerjinin engellenmesi, yoğunlaştırılması, biriktirilmesi ve yeniden yönlendirilmesi üzerine kurulduğunu söylerken haklıydı.

Walter Houghton, *Viktorya Dönemi Zihin Yapısı (Victorian Frame of Mind)* adlı eserinde şöyle diyor: "Ruhun ve aklın lekelenmesini engellemek için erkek çocuklara, kadınların en büyük saygı ve merak nesnesi oldukları öğretiliyordu. İyi kadınların (anne, kız kardeş, müstakbel eş) insandan çok meleğe yakın varlıklar olduklarını düşünmeleri gerekiyordu. Bu, yalnızca aşkı seksten ayırmakla kalmayıp aynı zamanda aşkı tapınmaya, tapınmayı da saflığa çevirmek üzere kusursuzca hesaplanmış bir im-

geydi."[7] Erkeklerden karılarının, kız kardeşlerinin, annelerinin ya da kızlarının saflığına tapınmak istemedikleri zamanlarda karılarını 'saygın kadınlarla aldatarak' ailevi ve sosyal istikrarı tehdit etmektense, fahişeler vasıtasıyla kendilerini şehvetten arındırmaları bekleniyordu. On dokuzuncu yüzyıl düşünürü Arthur Schopenhauer, "Sadece Londra'da seksen bin fahişe var. Bu insanlar tek eşliliğin adak taşma kurban edilmemişlerse nedirler?" gözleminde bulunur. [8]

Darwin elbette döneminin erotizm fobisinden etkilenmemiş değildir. Hatta bu etkiye karşı ciddi bir hassasiyeti olduğu bile iddia edilebilir. O kadar ki, döneminin cinsel adetlerini hiçe sayarak açık açık birçok kadından çocuk sahibi olan, şiirlerinde grup seksi kutlayan, meşhur ve utanmaz büyük babası Erasmus, Darwin'in entelektüel gölgesinde rüştünü ispatlamıştır.[9] Charles'ın, henüz sekiz yaşındayken annesini kaybetmiş olması da kadınların dünyevi istek ve iştahların üstünde, melekvari yaratıklar oldukları düşüncesini kuvvetlendirmiş olabilir.

Darwin'in en saygın biyografilerinden birinin yazarı olan psikiyatr John Bowlby, Darwin'in ömür boyu çektiği anksiyete atakları, depresyon, kronik baş ağrıları, baş dönmesi, bulantı, kusma ve histerik ağlama nöbetlerini annesinin erken kaybıyla oluşan ayrılık kaygısına bağlamaktadır. Darwin'in karısını henüz kaybetmiş kuzenine gönderdiği garip mektup da bu yorumu desteklenmektedir. Büyük olasılıkla kendi annesinin ölümünün hatıralarını bastırarak, "Hayatımda hiç bir yakınını kaybetmemiş biri olarak, galiba ne kadar derin bir keder içinde olabileceğini hayal edemiyorum" diye yazmıştır. Psikolojik yarasının bir diğer belirtisi de, torunu tarafından aktarılan şu hikayede kendisini hissettirmektedir: Charles, scrabble benzeri bir sözcük bulma oyunu oynarken oyunculardan

biri OTHER* kelimesinin başına 'M'** harfi koyduğunda kafası karışmış, uzun süre oyun tahtasına baktıktan sonra da herkesi şaşkınlığa boğarak böyle bir sözcük bulunmadığını iddia etmiştir.[10]

Erotik olana karşı bu aşırı Viktoryen antipati, Darwin'in hayatta kalmış en büyük kızı Henrietta ile devam ediyor gibidir. Kısa ismiyle 'Etty' babasının kitaplarını tashih ederken uygun bulmadığı bölümleri mavi kalem ile çizmiştir. Charles'ın özgür düşünceli dedesi Erasmus'un biyografisini yazarken kullandığı 'kadının ateşli aşkı' ifadesini kitaptan çıkarmış, ayrıca Darwin'in otobiyografisinde ve *İnsanın Türeyişi*'nde ahlaksız bulduğu pasajları silmiştir.

Etty'nin erotik olanı silmeye yönelik hevesi, yalnızca yazılı metinle de sınırlı değildi. Darwin'in arazisinde biten yer yıldızı mantarlarına da *(Phallus ravenelii)* garip bir savaş açmıştı. Anlaşılan, zavallı Etty için bu mantarların insan penisine olan benzerliği biraz fazlaydı. Yeğeni (Charles'ın torunu) yıllar sonra şöyle hatırlayacaktı: "Etty Teyze eline bir sepet ve uzun sivri bir sopa alır, eldivenler ve uzun bir pelerin giyerek mantar avına çıkardı. Günün sonunda topladığı mantarları hizmetçilerin ahlakı bozulmasın diye büyük bir gizlilikle misafir odasının şöminesinde, kilitli kapılar ardında yakardı."[11]

Sana olan tutkusu yenilikçi gücünü yitirdiğinde, seni köpeğinden biraz daha iyi, atından biraz daha kalbine yakın bir şey olarak görecek.

ALFRED, LORD TENNYSON

---

* İngilizcede 'öteki' anlamına gelir. (ç.n.)

** MOTHER, İngilizcede 'anne' anlamına gelir. (ç.n.)

Bizi yanlış anlamayın; Darwin birçok şeyi biliyordu ve büyük düşünürler arasındaki yerini kesinlikle hak ediyor. Eğer kendisine destek arayan bir Darwin karşıtıysanız, bu kitapta sizin için pek az şey var. Darwin kendisine sonsuz saygı beslediğimiz bir dahi ve bir beyefendiydi. Ancak konu kadınlara geldiğinde biraz cahildi.

İnsanın cinsel davranışları hakkında Darwin'in bildikleri tahminden öteye gitmiyordu. Cinsel deneyimi, aynı zamanda kuzeni olan, gayet muhafazakar karısı Emma Wedgwood ile yaşadıklarıyla sınırlıydı. Genç bir doğa bilimciyken sessizce sıvışarak çıktığı dünya turunda, zamanının deniz yolculuğuna çıkan diğer erkekleri gibi tensel ve cinsel hazlar peşinde karaya koşturmaya heves etmemiştir. Darwin, Herman Melville'in *Typee* ve *Omoo* romanlarında anlattığı türden birinci el veri toplamak ya da *The Bounty*'nin cinsel yoksunluk çeken mürettebatını isyana sürükleyen Güney Pasifik'in esmer zevklerinden tatmak için fazla çekingendi.

Bu tür bedensel arayışlar için fazlaca içine kapanık biriydi o. Bu konulara mazbut yaklaşımı, henüz daha akılda belirli bir aday yokken evlilik hakkında geliştirdiği soyut düşüncelerde kendisini göstermekteydi. Defterine evliliğin avantaj ve dezavantajlarını not almıştı. *'Evli ve Evli Değil'* olarak iki bölüm yapmış, *evli* tarafına şunları listelemiştir. 'Çocuklar (eğer Tanrı isterse), ilgili ve sürekli refakat (ve yaşlılıkta arkadaş), sevilmek ve oyun oynamak için nesne. Her koşulda bir köpekten çok daha iyi... Kadınca çene çalma ...*ama korkunç bir vakit kaybı.*"

Darwin sayfanın diğer tarafına da çekincelerini sıralamış: "İstediği yere gitme özgürlüğü, sosyal çevre seçimi ve *çok az sosyalleşme*... Akrabaları ziyaret zorunluluğu olmaması ve her önemsiz şey için eğilip bükülme... Şişmanlık ve durağanlık, endişe ve sorumluluk... Belki de karım Londra'yı sevmeyecek ve uyuşuk ve aylak bir aptala dönüşmeye mahkum olacağım."[12]

Darwin'in sevecen bir baba ve koca olduğunu bilmemize rağmen, zamanında bir köpeğin refakatini tercih edip etmeme üzerine epeyce kafa yorduğunu söyleyebiliriz.

Tarih Öncesinin Karikatürleştirilmesi

'İnsanın şu anki haliyle sosyal alışkanlıklarından yola çıkmak' tarih öncesini kavramak için pek güvenilir bir yöntem değildir (ancak kabul etmek gerekir ki Darwin'in elinde yola çıkmak için başka bir şey yoktu). Şimdiki zamanın boğucu detayları arasmda uzak geçmişe dair ipucu arayışının ürettiği anlatılar, bilimden ziyade kıymeti kendinden menkul mitlere yakın oluyor.

Mit sözcüğü, modern kullanımıyla itibarsızlaştırılmış ve ucuzlatılmıştır. Çoğu zaman yanlış olan bir şeye, bir yalana gönderme yapmada kullanılır. Fakat bu kullanım mitin en derin işlevini ıskalar. Bu da, birbirinden kopuk bilgi parçalarını bir araya getirerek bir anlatı oluşturmasıdır. Tıpkı burçların inanılmaz uzaklıktaki yıldızları sıkı, kolayca tanınabilen örüntüler halinde gruplaması gibi. Bu örüntüler hem gerçek hem de hayalidirler. Psikolog David Feinstein ve Stanley Krippner şöyle açıklıyor: "Mitoloji günlük hayatın çiğ malzemesini, anlamlı bir hikaye oluşturacak şekilde dokuduğumuz tezgahtır." Bu dokuma, bizden yirmi ya da otuz bin yıl önce yaşamış atalarımızı mitleştirdiğimizde, haliyle karmaşık bir hal almaktadır. Sıklıkla, kendi deneyimlerimizi de bilmeden tarih öncesinin dokusunun içine katmaktayız. Bu modern kültürel temayülleri uzak geçmişe yansıtma eğilimine, biz 'karikatürleştirme' diyoruz.[13]

Tıpkı seksenli yılların meşhur çizgi filmi Taş Devri'ndeki Çakmaktaşların 'modern taş devri ailesi' olması gibi, tarih öncesi insan hayatına dair çağdaş bilimsel spekülasyonlar da son derece anlamlı ve mantıklı varsayımlarla

çarpıtılıp bozuluyor. Ve ne yazık ki, bu varsayımlar bizi gerçeğe giden yoldan alıkoyabilirler.

Karikatürize etmenin iki kaynağı var. Sağlam veri eksikliği ve kendi hayatımızı açıklamaya, aklamaya ve kutlamaya duyduğumuz psikolojik ihtiyaç. Fakat bizim bağlamımızda karikatürleştirmenin üç kurucu babası var: Hobbes, Rousseau ve Malthus.

Thomas Hobbes (1588-1679), Paris'te yalnız ve ürkmüş bir savaş mültecisi olarak, tarih öncesinin sislerine bakıp sefil insan hayatlarını "yalnız, fakir, çirkin, kaba saba ve kısa" şeklinde uydurarak karikatürleştiriyordu. Tarih öncesini aynı içinde yaşamakta olduğu 17. yüzyıl Avrupa'sına benzer, ancak her yönden çok daha kötü olarak tasarlamıştı. Farklı bir psikolojik gündemle hareket eden Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) ise Avrupalı toplumların ıstırap ve pisliğinde, bakir insan doğasının yozlaşmasını gördüğünü zannetti. Gezginlerin aktardığı, Kuzey ve Güney Amerikalı basit vahşilere dair öyküler romantik fantezilerini besledi. Birkaç on yıl sonra entelektüel sarkaç geriye, Hobbes'çu görüşe doğru savruldu. Thomas Malthus (1766-1834), aşırı fakirliğin ve ona eşlik eden umutsuzluğun insanın tipik ebedi durumu olduğunu matematiksel olarak kanıtladığını iddia etti. Yoksunluk ve mahrumiyetin memeli üremesinin özünde bulunduğunu ileri sürdü. Nüfus, geometrik biçimde her nesilde ikiye katlanarak (2, 4, 6, 8, 16 vb.) fazlalaştığından ve çiftçiler yiyecek arzını ancak aritmetik olarak dönüm ekleyerek artırabildiklerinden hiçbir zaman herkese yetecek kadar yiyecek olamazdı ve olmayacaktı. Malthus, böylece fakirliğin rüzgar ya da yağmur gibi kaçınılmaz bir şey olduğuna karar verdi. Kimsenin suçu değil. Yalnızca eşyanın tabiatı. Bu çıkarsama, refah ve güç sahibi olanlar arasında geniş kabul buldu. Bu insanların, kendi iyi talihlerini anlamlandırmak ve fakir insanların acılarını da hayatın

kaçınılmaz bir hakikati olarak temize çıkarmak istemeleri anlaşılır bir durumdu.

Darwin'in aydınlanma anı, kendisine iki korkunç Thomas ve bir arkadaş canlısı Fred'in hediyesiydi: Hobbes, Malthus ve Çakmaktaş. Her ne kadar hatalı da olsa, insan doğasının ve tarih öncesi insan hayatının detaylı tanımlamalarını yaparak Darwin'e doğal seleksiyon teorisi için entelektüel bir bağlam sağladılar. Ancak karikatürize varsayımları Darwin'in teorisinin içine tamamen sinmiş ve bugüne kadar ulaşmıştır.

Ciddi bilimin aklı başında tınısı, tarih öncesi hakkında bize söylenenlerin hayali doğasını genellikle maskeler. Ve mit çoğu zaman işlevsiz, hatalı ve kıymeti kendinden menkuldür.

Bu kitabı yazarken esas isteğimiz, birkaç yıldızı burçlardan ayırabilmektir. İnanıyoruz ki insan cinselliğinin doğası ve kaynağı hakkında genel kabul görmüş mit sadece işlevsel olarak defolu değil, insan olmanın ne anlama geldiği hakkında suni bir algıyı devam ettirmesinden ötürü aynı zamanda yıkıcıdır da. Bu yanlış anlatı, kapasitemiz ve ihtiyaçlarımız hakkındaki algımızı çarpıtmaktadır. Kimseye uymayan bir elbisenin kandırıcı reklamı gibi. Yine de satın alıp giymemiz bekleniyor.

Tüm mitler gibi, karşı karşıya olduğumuz mit de kim ve ne olduğumuzu ve birbirimizden istek ve beklentilerimizin ne olacağını tanımlamaya soyunuyor. Yüzyıllar boyunca dini otoriteler bu tanımlayıcı anlatıyı yaydılar. Çenesi düşük yılanlar, aldatan kadınlar, yasaklanmış bilgi ve ebedi ıstırap. Fakat bu mit, son zamanlarda seküler topluma da müspet ilim olarak pazarlanmaktadır.

Örnekler çoğaltılabilir. Antropolog Owen Lovejoy, prestijli 'Science' dergisinde şöyle yazıyor: "Çekirdek aile ve insan cinsel davranışının esas kökenleri, Buzul Çağı'nın başlangıcının çok öncesine (1,8 milyon yıl) dayanıyor olabilir."[14] Tanınmış antropolog Helen Fisher de hemfikir:

"Tek eşlilik doğal mı?" diye soruyor, tek kelimeyle "Evet" diye yanıtlıyor ve devam ediyor: "İnsanlar arasında ...tek eşlilik kuraldır."[15]

İnsanlığın tarih öncesine dair birçok öğe, cinsel evrimin standart anlatısının içine birbiriyle uyumlu şekilde güzelce oturmaktadır. Unutmayalım ki o yerli, Cortés'in sorusunu yanıtlamış görünmüştü ve Papa VIII. Urbanus ve diğer herkese de Dünya'nın Güneş sisteminin merkezinde durduğu tartışılamaz gibi gelmişti. Zoolog ve bilim yazarı Matt Ridley, çift olmanın varsayımsal beslenme avantajlarına odaklanarak, bu aşikar birliğe katılmanın çekiciliğini kanıtlıyor: "Büyük beyinlerin ete ihtiyacı olur ...(ve) yemeği paylaşmak, etçil bir diyet olanağı sağladı (çünkü erkeklerin av peşinde başaramama riskini almalarını sağladı) ...(ve) yemek paylaşımı büyük beyinler gerektiriyordu (çünkü detaylı ve hesapçı zihinler olmadan beleşçilerin hilelerine maruz kalabilirsiniz)." Buraya kadar iyi. Fakat Ridley, bu aşamada dansın içine cinsel adımlar sokmaya başlıyor: "İşin cinsel bölüşümü tek eşliliği geliştirdi (bağ kuran çift artık ekonomik bir birim olarak kabul ediliyor). Tek eşlilik, neotenik (eşlerde gençliğin prim yapmasına yol açarak) cinsel seleksiyona neden oldu. Bu bir valse benziyor; avutucu ve bu hale nasıl geldiğimizi temize çıkaran bir helezonun içinde, bir varsayımdan diğerine daireler çizerek dönüp duruyoruz."[16]

Lütfen her öğenin diğerini ne kadar kusursuzca öncelediğine, insan cinsel evrimini açıklar görünen düzenli bir (burç) yıldız kümesi oluşturduğuna dikkat edin.

Standart yıldız kümesinin içindeki uzak yıldızlar şunlardır:

- İnsan öncesi erkekleri belirli bir kadına ve onun çocuklarına 'yatırım yapmaya' motive eden şey;
- Erkek cinsel kıskançlığı ve erkek ve dişi cinsel anatomileri konusundaki çifte standart;

- Sıkça tekrarlanan, kadının yumurtlama döneminin 'gizli' olduğu 'olgusu';
- İnsanın dişisinin kendisini açıklanamaz biçimde dayatan memeleri;
- Kadının dile düşmüş aldatıcılığı ve ihaneti, birçok blues ve country klasiğinin kaynağı;
- Ve tabii ki meşhur, insanın erkeğinin bacakları olan her şeyle yatma hevesi, eşit derecede zengin bir müzikal kaynak.

Karşı karşıya olduğumuz durum budur. Güçlü, veciz ve kendini güçlendiren bir şarkı, gece gündüz radyoda çalıp duruyor. Fakat yine de yanlış, bebeğim, oh çok yanlış."

Standart anlatı, bilimsel açıdan ancak Adem ile Havva'nın hikayesi kadar geçerlidir. Çoğu boyutuyla, Yaratılış'ta tasvir edilmiş günahın yeniden yazımından ibarettir. Onun cinsel aldatma, yasaklanmış bilgi ve suçluluk gibi tüm öğelerini içerir. İnsan cinselliğinin gerçeğini bilim kisvesi altında yeniden paketlenmiş bir Viktorya dönemi muhafazakarlığının incir yaprağı ardına saklamaya çalışır. Fakat gerçek bilim, bilakis hayali olanı incir yaprağının arkasından kurtulmasını bilir.

Charles Darwin, evrimsel değişimin ortaya çıktığı iki temel mekanizma önermiştir. İlki ve daha tanınmışı *doğal seleksiyon*dur. Ekonomi düşünürü Herbert Spencer, bu mekanizmayı tanımlamak için "En güçlünün hayatta kalması" deyimini icat etmiştir. Çoğu biyolog halen 'doğal seleksiyon' terimini tercih etmektedir. Evrimin süregelen bir iyileşme manası içermediğini anlamak çok önemli. Doğal seleksiyon yalnızca türlerin sürekli değişen koşullara uyum sağlarken, değiştiğini ileri sürer. Sözde sosyal Darwinistler tarafından yapılan bir kronik hata da, evrimin insanların ya

da toplumların daha iyi hale geldikleri bir süreç olduğunu varsaymaktır.[17] Hiç alakası yok.

Zorlu ve değişken koşullarda hayatta kalabilen organizmalar, üreyebilecek kadar uzun yaşayanlar oluyorlar. Hayatta kalanlar olarak genetik kodları büyük ihtimalle yavrularına da aynı koşullarda avantaj sağlayacak bilgiler içermektedir.

Charles Darwin, doğal hayatta böyle bir evrimin sürdüğünü iddia eden ilk kişi değildi. Darwin'in büyükbabası Erasmus Darwin, bitki ve hayvanlarda farklılaşma sürecini gözlemlemişti. Büyük soru ise bunun nasıl gerçekleştiği idi: Türlerin birbirinden farklılaşmasını sağlayan mekanizma neydi? Darwin özellikle Galapagos Adaları'nda gördüğü ispinozların belli belirsiz farklarından çok etkilenmişti. Bu sezgi, çevrenin süreçte merkezi öneme sahip olduğunu akla getiriyordu ama çok sonralarına kadar çevrenin nasıl nesiller boyunca organizmalara biçim verdiğini açıklamanın bir yolunu bulamadı.

Evrimsel Psikoloji Nedir ve Bize Ne?

Evrim teorisi, Darwin *Türlerin Kökeni*'ni yayımladığından beri bedensel alana uygulanmaktadır. Darwin, on yıllar boyunca teorisini yayımlamadan bekledi çünkü takip edecek tartışma ve ihtilafların farkındaydı. Evrim teorisi size niçin insanların kulaklarının yanda ve gözlerinin önde olduğunu ya da kuşların gözlerinin niçin yanda olduğunu ve görünen kulakları olmadığını açıklayabilir. Başka bir deyişle, evrim teorisi bedenlerin şimdiki hallerine nasıl geldiklerini açıklayan bir teoridir.

1975 yılında, E. O. Wilson radikal bir teklifte bulundu. Kısa ve çarpıcı kitabı *Sosyobiyoloji (Sociobiology)*'de, evrim teorisinin sadece bedene değil, davranışlara da uygulanabileceğini, hatta uygulanması gerektiğini iddia etti. Daha

sonra, hızla birikmeye başlayan olumsuz çağrışımlardan kaçınmak için-bazıları (Darwin'in kuzeni Francis Galton tarafından kurulan) soy ıslahı ile ilgili- bu yaklaşım 'Evrimsel psikoloji' olarak yeniden isimlendirildi. Wilson, çok önemli bazı merkezi soruları yanıtlamak için evrim teorisine başvurmayı önermişti: "Zihin nasıl çalışır? Ayrıca niçin öyle değil de böyle çalışır? Ve bu iki düşünceden yola çıkarak; insanın esas doğası nedir?" Wilson, evrim teorisinin insan durumunu kavramak için gerekli olan vazgeçilmez ilk hipotez olması gerektiğini iddia etti. "Sosyal ve beşeri bilimler, evrim teorisi olmaksızın yüzeysel olanı tanımlamaktan öteye gidemezler; fizik olmadan astronomi, kimya olmadan biyoloji, cebir olmadan matematik olmayacağı gibi."[18]

Sosyobiyoloji'den ve Wilson'ın üç yıl sonra yayımlanan devam kitabı olan *İnsan Doğası Üzerine (On Human Nature)*'den itibaren, evrim teorisyenleri odaklarını gözler, kulaklar, tüyler ve kürklerden aşk, kıskançlık, eş seçimi, savaş, cinayet, tecavüz ve diğerkâmlık gibi daha az somut ve daha tartışmalı konulara çevirdiler. Bereketli konular, destanlardan ve pembe dizilerden kalkıp saygıdeğer Amerikan üniversitelerinde çalışılan ve tartışılan malzeme haline geldi. Evrimsel psikoloji doğmuştu.

Zor bir doğum oldu. Çoğu kimse, düşünce ve hislerimizin kafamızın şekli ya da parmaklarımızın uzunluğu gibi genetik kodumuza sinmiş ve dolayısıyla büyük ihtimalle değiştirilemez ve kaçınılmaz olduğu düşüncesinden kızgınlıkla karışık bir memnuniyetsizlik duydu. Evrimsel psikoloji araştırmaları hızla kadın ve erkek arasındaki üreme saiklerinin çatışmasından kaynaklandığı varsayılan farklara odaklandı. Eleştirmenler de yüzyılların fetih, kölelik ve ayrımcılığını aklamış olan ırksal determinizm ve kendini beğenmiş seksizmin fısıltılarını duymaya başladılar.

Hiçbir zaman yalnızca genetik mirasın psikolojik olguyu yarattığını iddia etmemesine, sadece evrimleşen

eğilimlerin düşünce ve davranışı etkilediğini söylemesine rağmen, Wilson'ın ılımlı düşünceleri ölçüsüz tartışmalara yol açtı. O zamanlar, birçok sosyal bilimci insanların neredeyse tamamen kültürel yaratıklar olduğunu ve toplum tarafından şekillendirilen beyaz sayfalar olarak dünyaya geldiklerini düşünüyordu.[19] Fakat Wilson'ın perspektifi bazı akademisyenlere çekici geldi. Bu akademisyenler, fazlaca öznel ve liberal politikalar ve iyimser bakış açılarıyla, bozulmaya uğramış olduğunu düşündükleri alanlara daha sıkı ve özenli bir bilimsel metodoloji getirmek arzusundaydılar. Yıllar sonra bugün, tartışmanın iki tarafı da aşırı pozisyonlarında çakılı kalmış durumdalar: Genetik tarafından belirlenmiş insan davramşına karşı, sosyal olarak belirlenen insan davramşı. Tahmin edebileceğiniz gibi, alanda üretilen en değerli bilim genellikle bu iki aşırı ucun ortasında bulunmaktadır.

Günümüzde kendini gerçekçi ilan etmiş evrim psikologları, bizi komşularımızla savaşmaya, eşlerimizi aldatmaya ve üvey evlatlarımızı taciz etmeye iten şeyin kadim insan doğası olduğunu öne sürüyorlar. Diyorlar ki, tecavüz talihsiz ama oldukça başarılı bir üreme stratejisiyken; evlilik kimsenin kazanamadığı, her iki taraf için de hayal kırıklığının kaçınılmaz olduğu bir mücadeleden başka bir şey değildir. Aşk, bizi üremeye dair bir karmaşanın içine çeken kimyasal bir reaksiyona indirgenmiştir. Çocuklarımıza duyduğumuz sevgi ise kaçmamızı engeller. Kendine gerçekçi diyen evrim psikolojisinin anlatısı, tüm insani etkileşimi sürüngenimsi bir çıkar arayışına indirgeyerek açıkladığını zanneden ve her şeyi kuşatan bir anlatı.[20]

Tabii ki evrimsel psikoloji, primatoloji, evrimsel biyoloji ve diğer ilgili alanlarda çalışıp da bu sayfalarda eleştirdiğimiz anlatıya katılmayan ya da bazı noktalarda kesişip diğerlerinde ayrılan birçok bilim insanı da mevcut. Umarız, bazen ince farklılıklar arasında kaybolmadan, değişik paradigmaların ana hatlarını daha net çizebilmek amacıy-

la fazlaca basitleştirdiğimiz hissine kapılan meslektaşlarımız bizi bağışlarlar (daha fazla detay arayan okurlarımız, kitabın sonundaki notlar kısmına başvurabilirler).

Evrimsel psikolojinin standart anlatısı birçok tangırdayan çelişki barındırmaktadır. Bunlardan en çelişeni de dişi libidosuyla ilgili olanıdır. Bize dişilerin seçici ve çekingen cins olduğu tekrar tekrar söylendi. Erkekler, enerjilerini kadınları etkilemek için kullanırlar. Gösterişli ve pahalı saatler, parlak, yeni spor arabalar, şöhret, statü ve güç pozisyonları peşinde koşmak; bunların hepsi nazlı dişileri sıkıca korudukları cinsel iltimaslarından faydalanmaya ikna edebilmek için. Kadınlar içinse standart anlatı, seksi cinsel zevkten ziyade ilişkinin -duygusal ve maddi- güvenliğiyle bağdaştırır. Darwin bu görüşe katılıyordu. İkna edilmesi için kendisine kur yapılması gereken nazlı dişi, cinsel seleksiyon teorisinin derinliklerine sinmiştir.

Bize deniyor ki eğer kadınlar da erkekler kadar libidolu olsaydı, toplum çökerdi. Lord Acton 1875'te, aslmda herkesin bildiğini tekrar ediyordu: "Kadınların çoğunluğu, ne mutlu onlara ve topluma ki herhangi bir seks duygusuyla huzursuz olmamaktadır."

Ve fakat kadınların bilhassa seksüel yaratıklar olmadıkları tekrar tekrar temin edilse de dünyadaki kültürler dişi libidosunu kontrol edebilmek için inanılmaz çarelere başvurmuşlardır: Dişi cinsel organını keserek tahrip etme, tepeden tırnağa kara çarşaf, Orta Çağ cadı avları, bekaret kemerleri, boğucu korseler, doyumsuz 'fahişeler' hakkında homurdanmalar, tıbbi nemfomani ve histeri teşhisleri, cinselliği ile cömert olan kadınların üzerine yığılan yıpratıcı küçümseme... Bunların hepsi, sözde düşük olan dişi libidosunu kontrol altında tutmak için dünya çapında yürütülen kampanyanın parçaları. Küçük bir kedi yavrusunu kontrol altında tutmak için elektrikli, dikenli tele ne gerek var?

Yunan mitolojisinde seçkin bir karakter olan Tiresias'ın, erkek ve kadın cinsel zevklerine özgün bir bakışı vardı.

Tresias henüz genç bir adamken, çiftleşme esnasında birbirine dolanmış iki yılana rastlar. Sopasıyla aşık yılanları ayırır ve o anda bir kadına dönüşür.

Dişi Tresias, yedi yıl sonra ormanda yürürken yine çiftleşen bir çift yılana rastlar. Asasını aralarına koyarak döngüyü tamamlar ve tekrar bir erkeğe dönüşür.

En büyük tanrılar Zeus ve Hera, uzun zamandır devam eden evlilik tartışmalarını bu benzersiz deneyiminden ötürü Tresias'ın çözmesini isterler. Seksten kim daha çok zevk alır, erkek mi yoksa kadın mı? Zeus kesinlikle kadının daha çok zevk aldığından emindir ancak Hera bunun lafını dahi işitmek istemez. Tresias, kadınların seksten yalnızca daha çok değil, tam dokuz kez daha çok zevk aldıklarını söyler!

Bu cevap Hera'yı o denli öfkelendirir ki Tresias'ı kör eder. Onu bu tartışmanın içine çekip kör olmasına sebebiyet verdiğini düşünerek kendini sorumlu hisseden Zeus ise kefaret olarak Tresias'a kehanet hediyesini verir. Tresias, bilmeden babasını öldürüp annesi ile evlenen Oedipus'un korkunç yazgısını işte bu kör haliyle görür.

On üçüncü yüzyılın en çok okunan tıp kitaplarından *Thesaurus Pauperum*'un yazarı İspanyol Peter, aynı soruyla karşılaştığında çok daha diplomatik davranmıştı. Cevabı (*Quaestiones super Viaticum*'da yayımlanan), "Kadınların *miktar* olarak daha fazla zevk aldığı gerçekse de, erkeklerin aldığı zevkin *kalitesinin* daha yüksek olduğu" şeklindeydi. Peter'in kitabı otuz dört değişik afrodizyak için gerekli malzemeler, erkek libidosunu artırmak için elli altı reçete, hamile kalmak ya da hamilelikten kaçınmak isteyen kadınlar için tavsiyeler içeriyordu. Belki de diplomatik tavrı, doğum kontrolü tavsiyeleri ve açık kafalılığı yüzyılın en

garip ve trajik hadiselerinden birine yol açtı. 1276'da, Papa XXI. John seçilen İspanyol Peter, dokuz ay sonra uykusunda şaibeli bir biçimde kütüphanesinin tavanının üzerine çökmesi sonucu hayatını kaybetti.

Bu tarihin ne önemi var? İnsanın cinsel evrimi konusundaki yanlış kavrayışları düzeltmek niçin bu kadar mühim?

Kendinize bir sorun; eğer herkes kadınların seksten en az erkekler kadar, hatta Tresias'ın dediği gibi dokuz kat daha fazla zevk aldığını bilseydi ne olurdu? Ya Viktorya döneminin önyargıları tarafından yoldan saptırılan Darwin, insan dişisinin cinselliği hakkında yanılıyorsa? Ya Victoria'nın* en büyük sırrı hem kadınların hem de erkeklerin kendi cinsel doğaları hakkında yanıltıcı propagandaya maruz kaldıklarıysa? Ya cinsiyetler arasında devam eden savaş gerçek ve ortak düşmanı gizlemek üzere girişilmiş bir şaşırtmaca operasyonu ise?

Evlilik saadetinin doğallığı, dişinin cinsel çekingenliği ve 'ölüm bizi ayırana dek' tek eşliliği ile ilgili sürekli tekrarlanan temelsiz mantralar vasıtasıyla yanıltılıyor ve yanlış bilgilendiriliyoruz. Bu anlatı, erkek ve kadını karşılıklı trajik bir 'gerçekçi olmayan beklentiler, çığ gibi büyüyen engellenmişlik ve ezici bir hayal kırıklığı' tangosuna sürüklüyor. Yazar ve eleştirmen Laura Kipnis'in belirttiği gibi, *ikinin tiranlığı* altında yaşamak 'modern aşkın merkezi endişe kaynağı'nın ağırlığını omuzlarımızda hissetmemize neden oluyor. "Modern aşkın merkezi endişe kaynağıysa, aksi yönde pek çok somut delil bulunmasına karşın romantizmin ve cinsel çekiciliğin çift birlikteliği yoluyla ömür boyu süreceği beklentisi."[21]

En kutsal ilişkilerimizi, evrimleşmiş iştahlarımızın tek eşli evliliğin romantik mitolojisi ile çarpıştığı savaş alanlarına inşa ediyoruz. Andrew J. Cherlin, *Evlilik Atlıkarıncası*

---

* Popüler kadın iç çamaşırı markası Victoria's Secret'a gönderme yapılıyor. (ç.n.)

(The Marriage-Go-Round) adlı kitabında, ne olduğumuz ve çoğunluğun ne olmamızı istediği arasındaki çatışmanın "Amerikan aile hayatında muazzam bir girdaba, hiçbir yerde görülmemiş ölçekte bir eş geliş ve gidişine, yani bir aile akışına" sebebiyet verdiğini söylüyor. Cherlin'in araştırması, 'Amerikalıların kişisel hayatlarında herhangi bir Batı ülkesindekinden daha fazla partner olduğunu' gösteriyor.[22]

Fakat hatalı evlilik idealizmimizin kalbindeki çelişkiyle karşı karşıya gelmeye bir türlü cesaret edemiyoruz. Ya gelirsek? Yine uzun zamandır evli olan bir politikacının eşini aldatırken yakalanması üzerine rutin bir tartışma sürerken, komedyen Bill Maher televizyon programındaki konuklarından bu gibi durumlarda hiç konuşulmayan gerçeği göz önünde bulundurmalarını istedi: "Bir adam yirmi yıl evli kaldıktan sonra seks yapmak istemiyor ya da karısı onunla sevişmek istemiyor. Hangisiyse. Doğru cevap nedir? Biliyorum ki aldatmak kötüdür. Ama doğru cevap nedir? Sineye çekip, yılda seks yaptığın üç seferde de karından başka bir kişiyi hayal edip, hayatının geri kalanını tutkusuz bir biçimde geçirmek mi?" Rahatsız bir sessizlikten sonra, Maher'in konuklarından biri, "Doğru cevap ilişkiden çıkmak... Yoluna gitmek... Demek istiyorum ki, yani bir yetişkin olarak" diye yanıtladı. Bir başkası da, Amerika Birleşik Devleti'nde 'boşanmanın yasal olduğunu' söyleyerek, onu destekledi. Normalde lafını esirgemeyen üçüncü konuk P. J. O'Rourke, başını eğip ayakkabılarına baktı ve hiçbir şey söylemedi.

'Yoluna gitmek?' Toplumsal açıdan onaylanmış romantik ideallerle, cinsel tutkunun külfetli gerçeklerinin çatışmasında 'yetişkin' seçenek, gerçekten kişinin ailesini terkedip gitmesi midir?[23]

Darwin'in nazlı, çekingen dişi anlayışı yalnızca Viktorya dönemine ait ahlaki varsayımlarına dayanmıyordu. Doğal seleksiyonun yanı sıra, evrimsel değişim için ikinci bir mekanizma daha önerdi: *Cinsel seleksiyon*. Cinsel seleksiyonun merkezi öncül önermesi, çoğu memelide dişinin yavruya erkekten çok daha fazla yatırım yapmasıydı. Anne gebelik, emzirme ve kapsamlı gelişme süreçlerinde sıkışmış durumdadır. Darwin, zorunlu fedakarlıktaki bu eşitsizlik sebebiyle dişinin daha tereddütlü bir katılımcı olduğunu ve üremenin iyi bir fikir olduğuna ikna edilmesi gerektiğini düşündü. İkna etmeye hevesli olansa, üremeye 'merhaba, güle güle' şeklinde yaklaşan erkekti. Evrimsel psikoloji, erkek ve kadının çiftleşme konusunda özünde çatışan saikleri olduğu inancı üzerine kuruldu.

Kazanan bekar seçimi, genellikle bir erkek rekabeti içerir. Koçların toslaşması, tavus kuşlarının yırtıcı hayvanları çeken rengarenk kuyruklarıyla ortada gezinmeleri, erkeklerin pahalı hediyeleri ve mum ışığında ebedi aşk sözleri. Darwin cinsel seleksiyonu, muzaffer olana teslim olacak pasif ve doğurgan dişilere ulaşmak için erkeklerarası bir mücadele olarak görüyordu. Teorilerinin rekabetçi doğasına istinaden 'rastgele cinsel ilişkiyi vahşi hayatta hayli ihtimal dışı' buluyordu. Fakat en azından çağdaşlarmdan biri aynı fikirde değildi.

Lewis Henry Morgan

O, beyazlar tarafından Lewis Henry Morgan olarak tanınıyordu (1818-1881). Bilime ve toplumlarm kendilerini organize etme biçimlerine büyük merakla birlikte hayranlık besleyen bir demiryolu avukatıydı.[24] Iroquois kavminin Seneca kabilesi, Morgan'ı bir yetişkin olarak kabul etmiş ve ona 'köprü kurma' manasına gelen *Tayadoawuhkuh* ismini vermişti.

Rochester yakınındaki evinde, akşamlarını çalışarak ve yazarak, zaman ve mekan ile birbirinden ayrılmış insanların mahrem hayatlarını anlama çabasına bilimsel bir kesinlik getirmeye uğraşarak geçiriyordu. Yüzyılının üç entelektüel devi Darwin, Freud ve Marx tarafından alıntılanmış tek Amerikalı bilim insanı olan Morgan, birçokları tarafından döneminin en etkili sosyal bilimcisi ve Amerikan antropolojisinin babası kabul edilir. İronik şekilde, Marx ve Engels'in beğenisi belki de bugün daha iyi tanınmıyor olmasının sebebini de açıklıyor olabilir. Morgan, Marksist olmamasına karşın, cinsel rekabetin insan geçmişinde merkezi bir rol oynadığına dair Darwinci varsayımlara şüpheyle yaklaşıyordu. Bu duruşu Morgan'a saygı ve takdir besleyen Darwin'in kendisini değilse bile bazı Darwin savunucularını rencide etmek için yeterliydi. Morgan ve eşi, bir İngiltere seyahati sırasında Darwin'lerle bir akşam geçirdiler. Yıllar sonra Darwin'in iki oğlu da Morgan'ın New York eyaletinin kuzeyindeki evinde kaldılar.

Morgan genel olarak toplumsal organizasyonla ve özelde de aile yapısının evrimiyle ilgileniyordu. Darwin'in teorisine karşıt olarak, tarih öncesi zamanlarda cinselliğin tipik olarak daha rastgele olduğunu savunuyordu. Kocalar çok karılı (polijini), karılar da çok kocalı (poliandri) yaşadılar; polijini de, poliandri de insanlık tarihi kadar eskidir. Morgan, "Böyle bir aile ne doğaya aykırı ne de dikkate değerdi" diye yazdı. "İlkel dönemde, başka olası bir aile başlangıcı göstermek zor olurdu." Birkaç sayfa sonra ise şunu belirtti: "Son derece seçkin bir yazar olan Bay Darwin tarafından sorgulanmasına rağmen, çok eşli rastgele cinsellik hali tarih öncesi zamanlarda tipikti."[25]

Morgan'ın tarih öncesi toplulukların grup evliliği (ilkel aşiret ya da omnigami olarak da adlandırılır. İkinci terim, görünen o ki, Fransız yazar Charles Fourier tarafından bulunmuştur) yaptıkları iddiası Darwin'in düşüncesini o denli etkilemiştir ki şöyle yazmıştır: "Evlilik alışkanlığının

aşamalı olarak geliştiği ve rastgele çok eşli ilişkinin bir zamanlar tüm dünyada oldukça yaygın olduğu neredeyse kesin görünüyor." Darwin, saygılı alçakgönüllülüğü ile 'tüm kadın ve erkeklerin karı koca' olduğu günümüz kabilelerinin varlığını kabul etmiştir. Morgan'ın uzmanlığına hürmeten şöyle devam etmiştir: "Bu konuyu en yakından inceleyenler, yargıları benimkinden çok daha değerli olanlar, müşterek evliliğin tüm dünyada orijinal ve evrensel biçim olduğuna inanıyorlar. Bu inanç lehine dolaylı kanıt son derece güçlüdür..."[26]

İşin doğrusu, gerçekten de öyle. Ve artık, dolaylı ve dolaysız kanıtlar, Darwin ve hatta Morgan'ın hayal edebileceğinden çok daha güçlendi.

Önce bir söz hakkında bir söz: Rastgele, farklı insanlar için farklı manalara geliyor; o yüzden biz kendi tanımımızı yapalım. İngilizcede rastgele anlamına gelen *promiscuous*'un Latince kökeni *miscere;* yani karıştırmak. Biz de aynı anlamda kullanıyoruz. Çiftleşmede bir tesadüfilik ima etmiyoruz. Seçimler ve tercihler yine etkilerini sürdürüyorlar. Bu kitapta kullanmak üzere aşağılayıcı küçümseme içermeyen eşanlamlılarını aradık fakat bulabildiklerimiz çok daha kötüydü: *Sürtüklük, hafifmeşreplik, düşkünlük, kevaşelik.*

Lütfen hatırlayalım; dünyanın değişik yerlerindeki cinsel pratikleri tanımladığımız zaman, o insanlar için normal olan davranışlardan bahsediyoruz. Gündelik kullanımda rastgele ilişki dediğimizde ahlaksız ya da kötü ahlaklı bir davranış, hissizlik ve kayıtsızlık akla gelir. Fakat tanımlayacağımız insanların çoğunun davranışları kendi toplumlarında kabul edilebilir sınırların içerisinde kalmaktadır. İsyancı, ihlalci ya da ütopyacı idealistler değiller. Toplayıcı grupların büyüklüğü (tarih öncesi zamanlarda ya da gü-

nümüzde) genellikle 100-150 kişiyi aşmadığına göre, her biri, her bir eşini derinlemesine ve -büyük olasılıkla modern erkek ya da kadının sıradan ilişkilerini tanıdığından- çok daha yakından tanıyor olmalıdır.

Morgan, bu noktayı *Eski Toplum* kitabında şöyle açıklıyor: "Vahşi hayatın bu manzarası aklı isyana sürüklememeli çünkü onlar için bu evlilik ilişkisinin bir biçimiydi ve dolayısıyla yakışıksız değildi."[27]

Primat cinselliği hakkındaki en kapsamlı araştırmanın yazarı Biyolog Alan F. Dixon, en yakın primat akrabalarımız olan şempanzelerin çoklu erkek, çoklu dişi eşleşme sistemleri demeyi tercih ettiği özelliği hakkında benzer bir noktaya değiniyor: "Çoklu erkek, çoklu dişi primat gruplarında eşleşme nadiren gelişigüzel gerçekleşmektedir. Akrabalık bağları da dahil olmak üzere, sosyal rütbe, cinsel çekicilik ve kişisel cinsel seçimler her iki cinste de eş seçimini etkileyebilir. Dolayısıyla, bu tür eşleşme sistemlerini gelişigüzel olarak tanımlamak doğru değildir."[28]

Eğer rastgele ilişki süregelen ve münhasır olmayan cinsel ilişkileri tanımlıyorsa, evet, atalarımız en kuduruk olanlarımız hariç hepimizden daha rastgele ilişki yaşıyorlardı. Ancak rastgele ilişkiyi, eşlerimizi seçerken ayrım gözetmemek ya da tamamen yabancı kimselerle cinsel ilişkiye girmek olarak tanımlıyorsak, atalarımız modern insandan çok daha az rastgele ilişkiye giriyordu. Rastgele ilişki, bu kitapta sadece aynı anda birden fazla süregelen ilişkiyi kastetmek amacıyla kullanılıyor. Tarih öncesi yaşamın küçük gruplarının sınırları göz önünde tutulduğunda, eşlerin çoğunun birbirine yabancı olması pek mümkün görünmüyor.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İnsan Cinselliğinin Evriminin Standart Anlatısına Daha Yakından Bakmak

İyi ve kötü haberlerimiz var. İyi haber, standart anlatıya yansıyan kasvetli insan cinselliği vizyonu hatalı. Ne erkekler aldatıcı aşağılık varlıklar olmak üzere evrim geçirdiler ne de milyonlarca yıllık evrim kadınları yalancı, ikiyüzlü servet avcıları haline getirdi. Kötü haber ise evrimin ahlakla ilgilenmeyen organları, saklayamayacağımız bir sır oluşturdu: *Homo sapiens*ler utanmaz, inkar edilemez ve kaçınılmaz biçimde cinsel varlıklar olarak evrildiler. Şehvetli çapkınlar. Hovarda, düzenbaz zamparalar. Tavşanlar gibi çiftleşenler. Abazalar. Azmış kancıklar.[1]

Doğrusu, bazılarımız doğamızın bu özelliği ile başa çıkmayı başarabiliyor. Fakat bu karışık tepkiler biyolojik temelimiz, yani kişisel sayılar kümemizdeki *sıfır* olarak duruyorlar. Evrimleşmiş eğilimlerimiz, vücutlarımız tarafından 'normal' kabul ediliyor. Bol miktarda suçluluk, utanç, korku, bedensel ve ruhsal organların tahribi ile güçlendirilmiş irade, bu tepkiler ve dürtüler üzerinde bir miktar kontrol sağlayabilir. Bazen ya da bazı durumlarda. Nadiren. Fakat kontrol altındayken bile bu dürtüler görmezden gelinemezler. Alman filozof Arthur Schopenhauer'un belirttiği gibi: *Mensch kann tun was er will; er kann nicht wollen was er will* (İnsan ne yapacağına karar verebilir

ancak ne istediğine karar veremez). Görelim ya da görmezden gelelim, bu evrimleşmiş arzular son derece inatçıdır ve dikkatimizi çekmek için epeyce yaygara koparırlar.

İnsanın evrimleşmiş cinsel doğasını inkar etmesinin çeşitli bedelleri vardır. Kişiler, çiftler, aileler ve toplumlar tarafından gece gündüz durmadan ödenen bedeller. 'Bu bedeller' E.O. Wilson'ın dediği gibi "Doğal eğilimlerimizi engellemek uğruna, daha az elle tutulur bir akçe olan mutluluk cinsinden ödenir."[2] Toplumumuzun cinsel bastırmaya yaptığı yatırımın net kazanç mı yoksa net zarar mı getirdiği başka bir zamana saklayacağımız bir tartışma. Şimdilik, sadece doğa ile başa çıkmaya kalkışmanın riskli, yorucu ve çoğunlukla büyük yıkımla sonuçlanan bir çaba olabileceğini söylemekle yetineceğiz.

Kim olduğumuzu, nasıl bu hale geldiğimizi anlamaya yönelik her çaba ve bu konuda ne yapacağımıza dair her düşünce, cinsel eğilimlerimizle yüzleşme ile başlamak zorundadır. Niçin bu kadar çok sayıda kuvvet sürdürülebilir tatminimize karşı koyuyor? Niçin geleneksel evlilik bu denli çaba gerektiriyor? Cinsel tek eşliliğin doğallığına dair sosyobilimsel ısrarın ardı arkası kesilmeyen ezici kampanyaları ve iki bin yıllık ateş ve kükürt bile nasıl oluyor da papazları, politikacıları, vaizleri, hocaları dahi arzularından vazgeçirmeyi başaramıyor? Kendimizi olduğumuz gibi görmeyi başarabilmemiz için öncelikle şunu kabullenmemiz gerekiyor: Dünyadaki tüm canlılar arasında Homo sapiens kadar kısa sürede, yaratıcı ve sürekli bir biçimde cinsel bir yaratık olmayı başarabilen yok.

Kadın ve erkeğin erotizmlerini tamamen aynı biçimde deneyimlediklerini tabii ki iddia etmiyoruz. Tiresias'ın söylediği gibi, hem erkekler hem de kadınlar cinsellikte hatırı sayılır bir zevk bulmaktalar. Kadınların cinsel aygıtlarının harekete geçmesinin, erkeklerinkinden biraz daha fazla zaman aldığı doğru olabilir ancak bir çalışmaya başladı mı herhangi bir erkeği çok gerilerde bırakma

kapasitesine sahiptir. Şüphesiz, erkekler kadınların daha çok güzelliği ile ilgilenirken, kadınlar (tabii ki belli sınırlar içinde) karakteri görünüşten daha ilgi çekici bulurlar. Kadınların biyolojisinin, onları cinsel ilişki öncesi daha çok sayıda konuyu göz önünde bulundurmaya zorladığı da ayrıca gerçektir.

Komedyen Jerry Seinfeld, bu durumu yangın ve itfaiyeci benzetmesi ile esprili şekilde açıklıyor: "Cinsel açıdan kadın ve erkek arasındaki temel çelişki şudur: Erkekler itfaiyeci gibidir; seks acil bir durumdur ve ne yapıyor olursak olalım iki dakika içinde hazır olabiliriz. Kadınlar ise yangın gibidir; heyecan vericidir ancak meydana gelebilmesi için koşulların tamamen mükemmel olması gerekir."

Belki de birçok kadın için libido, ağzının tadını bilen bir kimsenin açlığına benzer. Çoğu erkeğin aksine, kadınlar yalnızca açlığı bastırmayı arzulamazlar. Sadece belli durumlarda oluşan özel bir tatminin peşindedirler. Çoğu erkek kuramsal olarak seks için açlık hissedebilirken, kadınların çoğu hikaye, karakter ve seks için bir sebep aradıklarını bildirmektedir.* Başka bir deyişle, evrimsel psikolojinin birçok temel gözlemine katılıyoruz. Sorunlu bulduğumuz, bu gözlemlere getirilen eğri büğrü, kendi kendisiyle çelişen açıklamalar.

Her şeye rağmen insan cinselliğinin standart gözlemlerine getirilmiş basit, mantıklı ve tutarlı açıklamalarda bulunuyor. Bu açıklamalar insan cinselliğinin evrimi hakkında, standart kabul görmüş anlatının çapraşıklaşmış karışık stratejilerine ve içselleşmiş karikatürleştirmeye ihtiyaç duymayan, hem tasarruflu hem de zarif bir alternatif anlatı sunuyor.

Standart anlatı -her ne kadar biraz kepaze de olsa- türümüze dair aydınlık bir gerçeği karanlık bir imaj ile örtüyor. Kendi modelimizi detaylı biçimde sunmadan önce,

---

* Ama kim bir gurmenin yemekten, bir oburdan daha az zevk aldığını iddia edebilir ki?

standart anlatıya, genel kabul görmüş varsayımların en yoğunlaştığı şu dört araştırma alanına odaklanarak daha yakından bakalım:

- Göreceli daha zayıf olan dişi libidosu
- Erkeğin babalık yatırımı (EBY)
- Cinsel kıskançlık ve babalığın kesinliği
- Cinsel birleşmeye yönelik sürekli açıklık ve gizli yumurtlama

Darwin Annenize Nasıl Hakaret Ediyor? (Cinsel Ekonominin Kasvetli Bilimi)

Kazanan erkek, tüm şatafat ve gösterişine karşılık ne elde ediyor? Seks. Tabii yalnızca bir seferlik seks değil, sadece kendine özel bir kadına sürekli erişim. Standart model, cinsel münhasırlığın can alıcı olduğunu varsayar çünkü bu bir erkeğin babalığını garanti altına almasını sağlamanın tek yoludur. Evrimsel psikolojiye göre, insan ailesinin temelindeki gönülsüz anlaşma budur. Erkek göreceli olarak istikrarlı ve sadece kendine özel seks karşılığında mal ve hizmet sağlar (tarih öncesi dönemlerde öncelikle et, barınak, koruma ve statü). Helen Fisher, buna *Seks Kontratı* ismini verir.

Çoğunlukla *kasvetli bilim* olarak adlandırılan ekonomi, başka hiçbir zaman insan cinselliğine uygulandığı zamanki kadar kasvetli olamaz. Seks kontratı sıklıkla ekonomik oyun teorisi ile açıklanır. Kimin (erkeğin ya da kadının) üreme yaşına ulaşabilen yavru sayısı daha fazla ise o kazanır. Çünkü yatırımına en yüksek dönüş bu şekilde sağlanır. Eğer kadın ona hamileliği boyunca yardımcı olmayacak, yavrunun yüksek riskli erken yıllarında ona rehberlik etmeyecek bir erkekten hamile kalırsa, büyük olasılıkla zaman, enerji israf etmiş ve hamileliğin risklerini boşuna al-

mış demektir. Bu teoriye göre, babanın yardımı olmaksızın yavrunun cinsel olgunluğa ulaşacak kadar yaşaması daha zordur. Annenin hamileliği boyunca artan sağlık riskleri de cabası. Tanınmış evrimsel psikolog Steven Pinker, insan cinselliğine böyle bir bakışa *seksin genetik ekonomisi* ismini veriyor. "Kadın ve erkeğin minimum yatırımları eşit değildir. Çünkü bebek kocası kaçmış bir anneye doğabilir ancak karısı kaçmış bir babaya doğamaz. Fakat erkeğin de yatırımı sıfırdan büyüktür. Bu da demek oluyor ki, kadınların da evlilik pazarında rekabet şansına sahip oldukları öngörülmelidir. Rekabetin konusu ise yatırım yapmaya en uygun erkekler olmalıdır."[3]

Buna karşılık, eğer bir erkek tüm vaktini, enerjisini ve kaynaklarını arkasından dolaplar çeviren bir kadın için harcarsa, başka bir erkeğin yavrularını yetiştiriyor olma riskini de taşır. Bu da, eğer hayattaki tek amacı genlerini gelecek nesillere taşımak ise, tam bir kayıp manasına gelir. Evet, hataya mahal vermemek için söyleyelim; evrim teorisinin soğuk mantığına göre, hayattaki amacımız genetik miras bırakmaktan ibarettir. İşte tam da bu yüzden, evrim psikologları Margo Wilson ve Martin Daly erkeğin kadın cinselliğini metalaştıran görüşünün, aslında verilmiş bir karar olduğunu öne sürüyorlar: "Erkekler, belli kadınlar üzerinde hak iddia ederler; ötücü kuşların bölge üzerinde hak iddia ettikleri gibi. Kişisel olarak tanınabilir ve potansiyel olarak savunulabilir bir kaynak paketi bulduğunda (mülkiyet duygusuna sahip), sahiplenici yaratıklar bunu duyurmaya ve rakiplerinden koruma niyetlerini ortaya koymaya başlarlar."[4]

"Aşkım, seni tıpkı bir aslanın avını sevdiği gibi seviyorum." Herhalde evliliğin, bugüne kadar yapılmış romantizmden en uzak tanımı bu olabilir.

Dikkatli okurlarımızın farketmiş olabileceği gibi, heteroseksüel ilişkinin standart anlatısı fahişeliğin tanımından başka bir şey değildir: Bir kadın cinsel hizmetleri karşılı-

ğında kaynaklara erişim hakkı elde eder. Belki bu hayali yankı, *Özel Bir Kadın* gibi bir filmin muazzam gişe başarısını açıklayabilir. Richard Gere'ın oynadığı karakter, servetine ulaşım hakkı ile Julia Roberts'ın oynadığı karakterin (eğer kaçırdıysanız, filmde altın kalpli bir fahişeyi canlandırıyor) verebildiklerini takas ediyor. Lütfen not edelim; verebildikleri ise daha önce bahsettiğimiz altın kalbi, Teksas büyüklüğünde bir gülümseme, bir çift uzun ve güzel bacak ve o bacakların bundan böyle yalnızca onun için açılacağına dair resmi bir sözle sınırlı. *Özel Bir Kadın* filminin dehası, daha önce yüzlerce kitap ve filmde üstü kapalı olarak ima edileni açık açık söylemesinde gizli. Bu teoriye göre, kadınlar düşünmeksizin ve utanmaksızın, erotik zevki erkeğin servet, koruma, statü ve yavrunun yararına olması muhtemel diğer varlıklarına ulaşımla değiş tokuş etmek üzere evrildiler.

Darwin annenizin bir fahişe olduğunu söylüyor. Bu kadar basit.

Eğer küstahlık ettiğimizi düşünüyorsanız, sizi temin ederiz ki cinsel zevkin hizmet ve mallar karşılığı değiş tokuşu evrimsel psikolojinin temel öncüllerinden biridir. Birçoklarının alanın kutsal kitabı olarak gördüğü *Uyumlanmış Akıl (The Adapted Mind)* seks kontratını apaçık anlatmaktadır:

Bir erkeğin kadına cinsel açıdan çekici gelebilmesi, doğal ortam içerisinde, yüksek bir 'eş değeri' ile ilişkili özelliklerinin bir fonksiyonu olacaktır... Can alıcı soru şudur: Yüksek bir eş değeri ile ilişkili olabilecek özellikler nelerdir? Üç olası cevap aşağıdaki gibidir:

- Kadına ve çocuklarına bakma isteği ve kabiliyeti...
- Kadını ve çocuklarını koruma isteği ve kabiliyeti...
- Dolaysız ebeveynlik aktivitelerine katılma isteği ve kabiliyeti.[5]

Şimdi, bu erkek, kadın, aile yapısı ve tarih öncesi yaşam hakkında üretilmiş varsayımlar üzerine kurulmuş başlıca araştırmaları tekrar gözden geçirelim.

Güçsüzlüğüyle Meşhur Dişi Libidosu

> *Dişi ...çok nadir istisnalar dışında erkekten daha az isteklidir...*
>
> CHARLES DARWIN

Kadınların sekse ilgisi oldukça azdır, değil mi? Tiresias'ın gözlemlerine rağmen, bu görüş çok yakın geçmişe kadar batı popüler kültüründe, tıbbında ve evrimsel psikolojisinde evrensel bir konsensüs halindeydi. Yakın geçmişte popüler kültür, kadının göreceli ilgisizliğini sorgulamaya başladı ancak standart anlatı açısından, 1875'te, Dr. William Acton okurlarını temin ederek konu hakkındaki meşhur, "En iyi anneler, karılar ve ev hanımları cinsel hazlar hakkında en az şey bilenler ya da hiçbir şey bilmeyenlerdir... Genel kural olarak alçakgönüllü bir kadm nadiren kendisi için cinsel haz ve tatmin arzular. Kocasma yalnızca onu memnun etmek için teslim olur"[6] görüşlerini kaleme aldığından beri pek az şey değişti.

Daha yakın zamanlarda psikolog Donald Symons, artık klasik olmuş *İnsan Cinselliğinin Evrimi (The Evolution of Human Sexuality)* adlı eserinde güvenle şöyle diyordu: "Tüm insanlar arasında cinsel ilişki, kadınların erkeklere verdiği bir hizmet ya da yaptığı bir iyilik olarak kabul edilmiştir."[7] Genetikçi A.J. Bateman, 1948'de yayımlanmış meşhur makalesinde, meyve sineklerinin davranışları konusundaki bulgularını insanlar için de genellemekte tereddüt etmemiştir: "Doğal seleksiyon, erkeklerde seçici olmayan bir

isteklilik ve dişilerde seçici bir pasifliği cesaretlendirmektedir."[8]

Kadınların bariz şekilde cinsel varlıklar olmadıklarını ispat etmek için toplanmış delillerin hacmi oldukça etkileyicidir. Yüzlerce, belki de binlerce çalışma, dişi libidosunun güçsüzlüğünün doğrulandığı iddiaları ile doludur. 1989 yılında yayımlanmış olan, evrim psikolojisinin en çok alıntılanan araştırması, bu türün de en tipik örneğidir: Florida Üniversitesi kampüsünde, çekici bir gönüllü lisans öğrencisi hiçbir şeyden haberi olmayan karşı cinsten bir öğrenciye gidip, "Seni bir süredir görüyorum ve çok çekici buluyorum. Bu akşam benimle birlikte olur musun?" diye sorar. Erkek öğrencilerin yüzde 75'i evet der, hayır diyenlerin büyük bir kısmı da başka bir zaman için söz koparmaya çalışır. Ancak kadın öğrencilerin hiçbiri bu teklifi kabul etmez. Konu kapanmıştır.

Cidden bu araştırma evrimsel psikoloji alanında en iyi bilinen araştırmadır. Araştırmacılar, kadınların sıradan gündelik seks ile ilgilenmediğini ispatlamak için bu çalışmaya atıfta bulunurlar. Eğer teoriniz kadınların seksi, erkeklerden bir şeyler koparmak için içgüdüsel olarak bir değiş tokuş nesnesi olarak kullandığını varsayıyorsa, bu oldukça önemli bir sonuçtur. Sonuç olarak, eğer bazıları bedavaya vermeye başlarsa piyasanın altı oyulacak ve diğer kadınlar seks karşılığında değeri olan herhangi bir şey elde etmek konusunda zorlanacaklardır.

Eril Ebeveynlik Yatırımı (EEY)

Yukarıda belirttiğimiz gibi, tüm bu teorilerin altında ve genel olarak evrim teorisinin altında hayatın ekonomik açıdan ve oyun teorisi açısından kavramsallaştırılabileceği anlayışı yatar. Bu oyunun asıl amacı, azami sayıda hayatta kalabilen ve üreyebilen yavru üreterek, genetik bilgimizi

geleceğe aktarmaktır. Bu dağılmanın mutluluk getirip getirmeyeceği ise önemsizdir.

Robert Wright, evrimsel psikoloji alanının en çok satmış incelemesi olan *Ahlaklı Hayvan (The Moral Animal)* adlı eserinde özetle şöyle der: "Biz, etkili hayvanlar olmak üzere yaratıldık, mutlu hayvanlar olmak üzere değil (tabii ki mutluluğu aramak üzere tasarlandık ve Darwinist hedeflere -seks, statü, vb.- ulaşmak sıklıkla mutluluk getirir, en azından bir süre için). Yine de mutluluğun çoğunlukla olmayışı, bizi onu aramaya iter ve böylece verimli kılar."[10]

Bu garip verimlilik kavramı açıkça siyasi olmakla beraber sanki 'verimliliğin' tek bir anlamı ve açıklaması varmış gibi masumane bir biçimde takdim edilir. Hayata bu açıdan bakış (verimliliğin bir hayvanı etkili kıldığını söyleyen), Protestan Çalışma Ahlakı'nı içerir ve Eski Ahit'teki, hayattan zevk alınmaz, hayata katlanılır, anlayışını yansıtır. Bu tarz varsayımlar evrimsel psikolojinin tüm literatürüne gömülü halde bulunmaktadır. Etolojist ve primatolog Frans de Waal, insan doğasına dair daha açık fikirli bir düşünür olarak, bunu *Calvinist sosyobiyoloji* diye adlandırıyor.

Dişinin sayıya değil de kaliteye olan ilgisinin iki açıdan önemli olduğu düşünülmektedir. Öncelikle, çocuğunun sağlıklı ve müreffeh olması olasılığını yükseltmek için sağlıklı bir erkekten çocuk yapmaya ilgi duymalıdır. Evrimsel psikolog David Buss, "Kadının üreme kaynakları değerli ve kısıtlıdır, soysal annelerimiz onları herhangi bir adam için çarçur etmediler" demiş ve şöyle devam etmiştir: "Tabii ki kadınlar bilinçli olarak spermin ucuz, yumurtanınsa pahalı olduğunu düşünmezler ancak geçmişte sekse razı olmadan önce sezgi ve dirayet gösteremeyen kadınlar evrimin tozlu sayfalarının arasına karıştılar. Soysal annelerimiz ise 'kaybedenleri' elemek için duygusal bilgeliklerini kullandılar."[11] Buss, eğer binlerce yıllık elemeye tabi kaldılarsa, niçin halen daha aramızda bu kadar çok 'kaybeden' olduğunu açıklamıyor.

Biyolojik açıdan türümüzde önemli ölçüde dişil ebeveynlik yatırımı kaçınılmaz olsa da, teorisyenler primatlar arasında *Homo sapiens*'e özgü olarak eril ebeveynlik yatırımının (EEY) yüksek olduğuna inanıyorlar. Yüksek EEY seviyemizin evliliğin sözde evrenselliğinin temelini oluşturduğunu iddia ediyorlar. "Antropolojik kayıttaki her insan kültüründe evlilik ...normdur. Aile ise sosyal organizasyonun en küçük birimini oluşturur. Babalar her yerde çocuklarına sevgi duyarlar, onların beslenmesine ve korunmasına yardımcı olurlar, onlara işe yarar şeyler öğretirler."[12]

Biyolog Tim Birkhead, "Babalık meselesinin birçok erkek davranışının çekirdeğini oluşturmasının pek çok iyi ve evrimsel sebebi vardır. İlkel geçmişimizde kendisinin olmayan çocuklara yatırım yapan erkekler, kendi nesillerini yalnızca kendi genetik yavrularını yetiştiren erkeklerden daha az sürdürebildiler. Bunun sonucu olarak, erkeklerin kafaları babalık konusuyla meşguldü ve halen de olmaya devam ediyor..."[13] diyerek bu görüşe katılmaktadır.

Şimdilik kısaca bu iddianın altında yatan birkaç sorgulanabilir varsayımı sıralayacağız:

- Her kültür, evlilik ve çekirdek aile etrafında organize olur.
- Sadece kendi çocuklarına bakım sağlayan babalar kendi nesillerini, maddi cömertliklerinde o kadar seçici davranmayanlardan çok daha fazla sürdürebilirler.
  - *Lütfen bunun ayrıca 'babalık meselesiyle kafası meşgul olmak' gibi şekilsiz bir şeye de genetik zemin oluşturduğunun farzedildiğine dikkat edin.*
- Atalarımızın yaşadığı ortamda, bir erkek hangi çocuğun biyolojik olarak kendisinin olduğunu bilebiliyordu. Bu da şu iki önermeyi varsayar:
  - *Tek bir cinsellik eyleminin çocukla sonuçlanabileceğini biliyor ve*

- *Partnerinin sadakatinden yüzde yüz emin.*
- Bir avcı, yakaladığı avını yakın ilişki içinde yaşadığı diğer aç yağmacı/toplayıcı arkadaşları (yeğen, kuzen ve dostlarının çocukları da dahil olmak üzere) ile paylaşmayı utanmadan, sakınmadan ve topluluktan sürgün edilmeden reddedebilirdi.

Standart anlatıya göre eril ebeveynlik yatırımı, erkeğin yalnızca kendi yavruları için avantaj anlamına geldiğine göre (daha fazla yiyecek, koruma ve eğitim), kadınlar bu kaynaklara daha çok erişimi olan ve bu kaynakları yalnız dişinin kendisi ve çocuklarıyla paylaşacağının belirtilerini (seçici cömertlik, sadakat ve samimiyet işaretleri) eş olarak seçmek üzere evrilmek zorunda kalacaktı.

Fakat bu anlatıya göre bu iki temel dişi hedefi (iyi genler ve erkeğin kaynaklarına erişim), kadın ve erkek için -hem kendi aralarındaki hem de hemcins rakipleriyle olan ilişkilerinde- çatışmalı durumlar yaratır. Wright şöyle özetliyor: "Yüksek eril ebeveynlik yatırımı, cinsel seleksiyonu aynı anda iki yöne doğru çalıştırmaktadır. Sadece erkekler nadir dişi yumurtaları için rekabet etmeye evrilmediler, kadınlar da nadir bulunan eril yatırım için rekabet etmek üzere evrildiler."[14]

Cinsiyetler Arası Savaşta 'Karma Stratejiler'

Gücün en büyük afrodizyak olduğunu söyleyen meşhur politikacının yakışıklılıktan pek nasibini almamış olması herhalde tesadüf değildir.[15] Çoğunlukla (Kissinger etkisi de diyebiliriz) kaynak ve statüye en çok erişimi olanlar çekiciliğin işaret ettiği genetik zenginlikten yoksun olanlar olabilir. O zaman kızlar ne yapsın?

Geleneksel teoriye göre ev taksitlerini ödeyecek, bebeğin altını temizleyecek, çöpü çıkaracak, kibar, zengin,

öngörülebilir ve samimi bir erkekle evlenecek, sonra da özellikle yumurtladığı dönemlerde kocasını vahşi, seksi ve tehlikeli adamlarla aldatacak ki bebeğinin genetik olarak üstün olan sevgilisinden olma şansı yükseklsin. Erkekler de kadınlar da bilimsel literatürde karma strateji olarak bilinen bu karanlık taktiğin kendi çatışan hedefleriyle uyumlu versiyonlarını uygulamaktalar (kadınlar eşlerin niteliğini en yüksek seviyeye çıkarmaya çalışırken, erkekler de çiftleşme fırsatlarının sayısını olabildiğince yükseltmeye çalışırlar). Dışarısı adeta vahşi bir orman.

Bu iki değişik stratejinin doğasını gösterir gibi görünen en tanınmış çalışmalar David Buss ve arkadaşlarının yaptıklarıdır. Hipotezlerine göre, eğer kadınlar ve erkekler çiftleşme davranışları açısından çatışan saiklere sahiplerse, bu fark cinsel kıskançlık konusunda ortaya çıkmalıdır. Bu araştırmacılar, hipotezin öngördüğü üzere, istikrarlı bir biçimde kadınların daha çok duygusal sadakatsizlikten etkilendiklerini, erkeklerin ise cinsel sadakatsizlik konusunda daha çok endişe duyduklarını buldular.

Bu bulgular, eril ebeveynlik yatırımı üzerine kurulu modelin doğrulaması için sık sık almtılanmaktadır. Güya modelin öngördüğü farklı çıkarları yansıtıyorlar. Teoriye göre bir kadın, eşinin başka bir kadın ile cinselden ziyade duygusal ilişkisinden daha kötü etkilenmektedir çünkü bu onun yaşamsal çıkarlarını daha çok etkilemektedir. Standart modele göre, tarih öncesi kadın için bu evrim oyununun içinde olabilecek en kötü senaryo, erkeğin kaynak ve desteğine erişimini yitirmesidir. Eğer erkek kendini (modern şartlarda, tercihen evlenmesinin muhtemel olmadığı daha aşağı sosyal sınıftan bir kadın ya da bir fahişe ile) cinsel kaçamak ile sınırlandırırsa bu, eşin ve çocuklarının yaşam standardı açısından çok daha az tehditkar olur. Fakat erkek başka bir kadına aşık olur ve giderse, kadının ve dolayısıyla çocuklarının beklentileri yerle bir olur.

Erkeğin bakış açısından ise, yukarıda da belirttiğimiz gibi, en kötü senaryo zaman ve kaynaklarını başka bir adamın çocuklarını yetiştirmek için kullanmasıdır (bu, kendisininkiler yerine başka birinin genlerini geleceğe taşıması manasına gelir). Eşinin başka bir adamla duygusal bir bağı olsa bile, seks olmadıkça böyle bir genetik felaket gerçekleşemez. Fakat eşi bir başka adamla cinsel ilişkiye girerse, aralarında duygusal bir bağ olmasa bile farkına varmadan kendini evrimsel yatırımını kaybetmiş bulabilir. Dolayısıyla, teorinin öngördüğü ve araştırmanın destekler göründüğü haliyle, kadının kıskançlığı erkeğin duygusal davranışlarını kontrol edecek şekilde evrilirken (böylece kaynaklara ayrıcalıklı ulaşımı korunmuş olur), erkeğin kıskançlığı da kadının cinsel davranışlarını kontrol edecek şekilde evrilmelidir (böylece babalık konusunda şüpheye yer kalmaz).*

Tahmin edebileceğiniz gibi, biraz önce bahsi geçen *karma strateji* benzer bir çizgide ilerler. Erkeğin karma stratejisi, uzun süreli bir eş bulup onu fakirse çıplak ayaklı ve hamile; Çinliyse ayakları bağlı ve hamile; zenginse topuklu ayakkabılı ve hamile tutmaktır. Bu arada mümkün olduğu kadar çok sayıda kadınla düşük yatırımlı kaçamak seks yapmaya devam etmelidir ki daha çok sayıda çocuk yapma şansı olsun. İşte bu yüzden, standart evrim teorisi erkeklerin pis ve yalancı piçler olarak evrildiklerini iddia eder. Standart anlatıya göre, erkeğin evrimleşmiş davranış stratejisi hamile karısını çıldırmışçasına ve şiddetle kıskanırken, bir yandan onu başka kadınlarla aldatmasıdır.

Büyüleyici.

Kaçamaklarından dünyaya gelecek olası çocuklarının hayatta kalma şansı büyütülmelerine yardım ettiklerinden varsayımsal olarak daha düşük olsa da, bu yatırım düşük maliyeti düşünüldüğünde yine de onun için akıllıca ola-

---

* Cinsel kıskançlığın doğasını dokuzuncu bölümde daha detaylı ele alıyoruz.

caktır (birkaç içki ve kamyoncu motelinde saatle tutulmuş bir oda). Kadının karma stratejisi ise kaynaklara, statü ve korumaya en iyi erişimi sağlayan erkekle uzun süreli bir ilişkiye girip, sonra da fırsat buldukça sevecen ama evcil kocasının sunamadığı genetik avantajları sunan deri ceketli, yontulmamış heriflerle kaçamak kovalamaktır. Kimin daha kötü göründüğünü söylemek zor.

Değişik çalışmalar gösteriyor ki kadınlar yumurtladıkları dönemlerde, doğurgan olmadıkları dönemlere göre kocalarını aldatmaya (çift dışı birleşmelere) daha fazla ve doğum kontrolü kullanmaya daha az meyilliler. Dahası yumurtlarken aylık döngülerinin herhangi bir dilimine kıyasla daha fazla parfüm kullanıp, daha çok mücevher takıyorlar. Ve maço görünümlü (güçlü genlerin fiziksel işaretlerini taşıyan) erkeklere daha fazla ilgi duyuyorlar. Günümüzün bilimsel ve terapötik anlatılarında yer alan kasvetli insan cinselliğinin merkezinde, bu çatışan amaçlar ve ebedi mücadelenin beslediği 'cinslerarası savaş' bulunmaktadır.

Wright'ın özetlediği gibi: "Yüksek EEY (eril ebeveynlik yatırımı) ile dahi ve bazen de onun yüzünden, kadın erkek ilişkisinin altında yatan temel dinamik karşılıklı sömürü olmaktadır. Bazen sanki *birbirlerini sefil etmek için tasarlanmış gibidirler* (vurgular eklenmiştir)."[16] Symons, aynı bıkkınlığı *İnsan Cinselliğinin Evrimi (The Evolution of Human Sexuality)* adlı kitabının daha ilk satırlarında dile getiriyor:

> Bu kitabın ana teması şudur ki cinsellik açısından bir kadın doğası ve bir de erkek doğası vardır ve bu iki doğa, aralarındaki farklar heteroseksüel ilişkinin gerektirdiği ödünler ve ahlaki buyruklar tarafından bir ölçüde maskelense de birbirinden olağanüstü bir biçimde farklıdır. Erkekler ve kadınlar cinsel doğalarında farklıdırlar çünkü insanlık evrim tarihinin çok uzun bir avcılık/

toplayıcılık dönemi boyunca, cinsel arzuların ve eğilimlerin bir cins açısından uygun olanları, diğer cins için üreme açısından karanlığa gömülmek manasına geliyordu.[17]

Umutsuz, değil mi? Geleneksel evrim teorisi bizleri temin ediyor ki şu an bu kitabı okuyan düzenbaz servet avcısı kadınların hepsi güvenilir ama sıkıcı bir adamı kandırıp kendileriyle evlenmeye ikna etmek üzere evrilmişlerdir ama kocaları kanepede uyuyakaldığı anda hemen parfümlerini sıkıp bekarlar kulübüne, tıraşsız bir neandertalden hamile kalmaya koşarlar. Bunu nasıl yaparsınız? Fakat erkek okurlar kendilerini üstün hissetmeye başlamadan şunu hatırlatalım; aynı anlatıya göre, erkekler masum bir genç kızı boş vaatler ve ölümsüz aşk yalanlarıyla kandırıp, evlendikten sonra onu hemen hamile bırakıp, bulabildikleri kadar çok sekreterle gece geç çalışmaya başlamak üzere evrim geçirdiler. Pek gurur verici bir tablo değil.

Uzamış Cinsel Alıcılık ve Gizli Yumurtlama

En yakın primat kuzenlerinin aksine, insan dişisi yumurtlama dönemine girmek üzereyken cinsel organı normal boyunun iki katına ulaşacak şekilde şişmez ve parlak kırmızı bir renk almaz. Aslına bakacak olursanız, erkeğin, kadının ne zaman doğurgan olduğunu bilmesinin hiçbir yolu olmaması standart anlatının temel söylemidir. Tüm yaratıkların en akıllısı olduğumuz varsayıldığı halde yalnız bizim bu tarz bir cehalet göstermemiz ilginçtir. Diğer dişi memelilerin büyük çoğunluğu doğurgan olduklarında bunu açıkça ilan eder ve başka zamanlarda kesinlikle seksle ilgilenmezler. Gizli yumurtlamanın yalnızca insanlara özgü bir istisna olduğu söylenir. Primatlar arasmda hemen her zaman ve her yerde seks yapabilme yeti

ve isteği yalnızca bonobo ve insanlara mahsustur. Süresi uzatılmış cinsel alıcılık, kadınların aylık yumurtlama döngülerinin tamamında cinsel açıdan aktif olduklarının bilimsel bir dille ifadesinden ibarettir. Halbuki birçok memeli sadeceişe yaradığında seks yapar; yani hamilelik oluşabildiğinde.

Eğer kadınların erkekleri kaynakların paylaşımına ikna etmekten başka bir sebeple seksle ilgilenmedikleri varsayımının doğru olduğunu kabul edersek, niçin insan dişileri alışılmadık ölçüde bereketli bir cinsel kapasiteye sahip olacak şekilde evrim geçirsinler? Niçin cinsel etkinliği, neredeyse diğer tüm memelilerin yaptığı gibi doğurgan oldukları birkaç gün ile sınırlandırmasınlar?

Bu olguyu açıklamak için birbirinden çok farklı iki ana teori önerilmiştir. Antropolog Helen Fisher'in 'klasik açıklama' olarak adlandırdığı teori şöyledir: Hem gizli yumurtlama hem de süresi uzamış (daha doğrusu sürekli) cinsel alıcılık, erken dönem insan dişileri arasında sürekli azgın haldeki erkek eşin ilgisini kendi üzerinde tutmak ve çift bağını geliştirmek ve güçlendirmek için evrimleşmiştir. Bu kapasite iki yolla çalışmaktadır: Öncelikle dişi yumurtlama döneminde değilken dahi seks için müsait olduğundan, erkeğin cinsel zevk için diğer dişilerin peşinden koşmasına gerek kalmaz. İkincisi doğurganlık gizli olduğundan, erkek hamileliğin kendisinden olma şansını yükseltmek ve diğer erkeklerin herhangi bir zamanda kendi dişisiyle çiftleşmesini engellemek için yalnızca ayda birkaç gün değil, her an etrafta olmak zorundadır. Fisher, "Sessiz yumurtlamanın, dişinin önemsediği korumayı ve yiyeceği sağlayan özel arkadaşı sürekli bir fiziki yakınlık içinde tuttuğunu"[18] belirtir. Bilim insanlarının 'eş nöbeti davranışı' dediklerine, modern kadın "Kendine güvensiz adam sinek gibi yapıştı, bir rahat bırakmıyor" diyor olabilir.

Antropolog Sarah Blaffer Hrdy, kadının alışılmadık cinsel kapasitesi için değişik bir açıklama öneriyor. İlk

hominidlerde gizli yumurtlama ve sürekli cinsel alıcılık erkeği rahatlatmak için değil, bilakis kafasını karıştırmak için evrilmiştir. Babunlarda yeni tahta geçen alfa erkeğinin, kendinden önceki patriyarkın tüm yavrularını öldürme eğilimine işaret eden Hrdy'nin hipotezine göre, dişi cinselliğinin bu özelliği değişik erkekler arasında babalığı bilinemez hale getirmek üzere gelişmiş olabilir. Dişi birçok erkekle cinsel ilişkide bulunur ki bir sonra gelecek alfa erkek kendisinin de olabilecek yavruları öldürmesin.

Öyleyse, elimizde kadınların özel seksiliklerinin erkekleri elde tutabilmek için evrimleştiğini söyleyen Fisher'in klasik teorisi ve Hrdy'nin meselenin erkekleri babalık konusunda karanlıkta tutmaktan ibaret olduğunu söyleyen hipotezi var. Fisher'in teorisi dişilerin yemek, koruma vb. ihtiyaçlarla seksi takas ettiklerini söyleyen standart anlatıya daha iyi uyuyor. Fakat bu açıklama ancak 'ilkel' atalarımızı da içeren erkeklerin sürekli *yalnızca bir dişiyle* seks yapmaya razı olduklarını kabul edersek mantıklı olur. Bu da erkeklerin birincil eş ve aile yatırımlarını korumaya çabalarken, aynı zamanda tohumlarını her yere saçmak için türlü taklalar attıkları öncül varsayımı ile çelişir.

Hrdy'nin 'karışıklık tohumları' teorisi gizli yumurtlamanın ve sürekli cinsel alıcılığın birden fazla partneri olan dişiye fayda sağlayacağını varsayar. Dişi böylece erkekleri yavrularını öldürmekten alıkoyar. Onların yavrularını korumasını ve yavrularına yardım etmesini teşvik eder. Hrdy'nin cinsel evrim anlayışı, dişilerle onları 'paylaşılmayacak kadar değerli, tanınabilir ve korunabilir kaynak paketleri' olarak gören erkekleri doğrudan karşı karşıya getirir.

Her iki şekilde de standart anlatıya göre insanın cinsel geçmişi aldatma, hayal kırıklığı ve umutsuzluk ile betimlenmiştir. Bu anlatıya göre hem erkekler hem de dişiler doğaları gereği yalancı, kevaşe ve üçkağıtçıdırlar. Bu

görüşe göre insan türünün heteroseksüel erkek ve kadını, en temel seviyede birinin kaybının diğerinin kazancı olduğu, çatışan genetik gündemlerini takip ederek birbirini aldatmak üzere evrimleşmişlerdir. Bu, en içten duygularla sevdiklerini beyan ettikleri insanlara ihanet etmelerini gerektirse de.

Gerçekten de ilk günah.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Aynadaki Maymun

Niçin kötülüğümüz primat geçmişimizden kalan bir yük, iyiliğimiz ise tamamen insani olsun? Neden 'soylu' özelliklerimizin de diğer hayvanlarda devamlılık gösterip göstermediğini araştırmıyoruz?

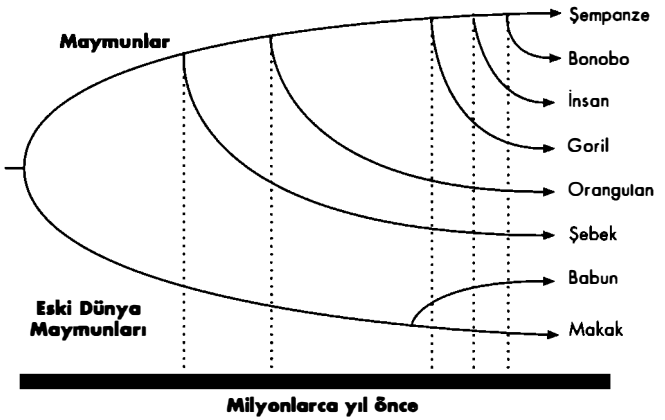
STEPHEN JAY GOULD

Hayvanların bizimkilere benzeyen dışsal hareketlerinden yola çıkarak, içsel hallerinin de bizimkilere benzediği yargısına varabiliriz. Bu akıl yürütme ilkesini bir adım ileri taşırsak şu sonuca varırız: İçsel hareketlerimiz benzeşiyorsa, bunları türeten sebepler de benzeşiyor olmalıdır. Öyleyse herhangi bir hipotez hem hayvanlarda, hem de insanlarda görülen bir zihinsel operasyonu açıklamaya giriştiğinde, aynı hipotezi her ikisine de uygulamalıyız.

DAVID HUME,
İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme (1739-1740)

Hayvanat bahçesinde gördüğünüz şempanze ve bonobolar, size ve para ödemiş diğer müşterilere genetik olarak gorillerden, orangutanlardan, maymunlardan ya da

kafeste gördüğünüz herhangi bir şeyden daha yakındır. DNA'mız şempanze ve bonobolarınkinden sadece yüzde 1,6 değişiklik göstermektedir. Bu da bizi onlara, tilkinin köpeğe, beyaz yanaklı ibikli Asya maymununun beyaz elli Asya maymununa veya bir Asya filinin Afrika filine ya da kuş gözlemcisi okurlarımız için kırmızı gözlü bir vireonun beyaz gözlü bir vireoya olduğundan daha yakın yapar.

Şempanze ve bonobolara uzanan soy ağacı ile insanlara uzanan soy ağacının ayrılması yalnızca 5 ila 6 milyon yıl öncesine dayanır (büyük olasılıkla türlerarası üreme, ayrımdan sonra bir milyon yıl kadar daha devam etmiş olmalıdır). Bonobo ve şempanzelerin ayrımı ise 3 milyon ila 860 bin yıl arasmda bir yerde gerçekleşmiş olmalıdır.[1] Bu iki kuzenin ötesindeki diğer primatlar ile ailesel bağlarımız oldukça uzaktır. Goriller 9 milyon yıl önce, orangutanlar 16 milyon yıl önce, yegane tek eşli primat olan Asya şebekleri (jibon) ise 22 milyon yıl önce ortak soy ağacımızdan ayrıldılar. DNA bulgularının gösterdiğine göre, insansıların ve maymunların en son ortak atası 30 milyon

yıl önce yaşadı. Eğer bu nispi genetik uzaklıkları coğrafi olarak resmetmeye çalışırsak, bir mil 100 bin seneyi simgelediğinde, en son ortak atamızdan primat ailesi aşağıdaki gibi görünür:

- *Homo sapiens sapiens:* New York, New York.
- Şempanze ve bonobolar birbirinden en fazla 30 mil uzakta Bridgeport, Connecticut, Yorktown Heights, New York'ta yaşayan komşular gibiler. Her ikisi de New York'tan en fazla 50 mil uzaktalar.
- Goriller Philedelphia, Pennsylvania'da meşhur peynirli Philedelphia bifteklerini yemekteler.
- Orangutanlar Baltimore, Maryland'de Baltimor'lular ne yaparsa onu yapmaktalar.
- Asya şebekleri (jibon) Washington D.C.'de tek eşlilik yasaları yapmakla meşguller.
- Eski dünya maymunları (makak ve babunlar) ise Roanoke, Virgina'dalar.

On sekizinci yüzyılın ortalarında, insanlarla şempanzeler arasındaki taksonomik ayrımı yapan ilk bilim insanı olan Carl Linnaeus, sonunda bu ayrımı hiç yapmamış olmayı dilemiştir. Günümüzde bu ayrıma (*Pan* ve *Homo*) bilimsel sağlaması olmayan bir ayrım olarak bakılmaktadır. Birçok biyolog, insanların şempanze ve bonobolorla birlikte şaşırtıcı benzerliklerimizi yansıtacak şekilde yeniden sınıflandırılması yönünde görüş belirtmektedir.

Rembrandt'm *Anatomi Dersi (The Anatomy Lesson)* adlı resminde ölümsüzleşmiş, tanınmış bir Hollandalı anatomist olan Nicolaes Tulp, insan olmayan insansı anatomisinin en erken doğru tanımını 1641'de vermiştir. Tulp'un kestiği vücut insana o denli benziyordu ki, "Birbirine daha çok benzeyen iki yumurta bulmak bile daha zordur" demişti. Tulp, numunesine Hint Satiri ismini vermiş ve yerlilerin ona orangutan dediğini not almıştı. Tulp'un notlarını

inceleyen modern primatologların kanaatine göre, incelediği bir bonobo olmalıydı.[2]

Aynı bizim gibi şempanze ve bonobolar da 'büyük Afrika insansıları'dırlar. Tüm insansılar gibi kuyrukları yoktur. Hayatlarının önemli bölümünü yerde geçirirler. Yüksek zekalı ve sosyalliği yoğun yaratıklardır. Üremeden tamamen soyutlanmış çok yoğun cinsellik, bonoboların sosyal etkileşimin ve grup uyumunun merkezi bir öğesidir. Antropolog Marvin Harris, "Bonoboların yumurta hedefini tutturmadaki müsrif tavırlarına karşılık, üretkenlik ödülüne sahip olduklarını" dile getirir ve şöyle devam eder: "Bu ödül, dişiler ve erkekler arasmda daha yoğun bir işbirliği biçimidir. Bu da daha yoğun işbirliği içindeki bir sosyal gruba ve dolayısıyla yavruları yetiştirmek için daha güvenli bir ortama ve daha seksi erkek ve dişiler için daha yüksek bir üreme başarısına olanak tanır."[3]

Yegane tek eşli insansı olan Asya şebeği (jibon) Güneydoğu Asya'da yaşar. Erkek/dişi çiftten ve yavrularından oluşan aile birimleri şeklinde, 30 ila 50 kilometre karelik yalıtılmış bölgelerde yaşarlar. Asla ağaçlardan uzaklaşmazlar. Diğer şebek gruplarıyla hiç ilişki kurmazlar ya da çok az ilişki kurarlar ve ileri bir zekaları yoktur. Seyrek olarak ve yalnızca üremek için çiftleşirler.

Eğer standart anlatıya inanacak olursak tek eşlilik, biz hariç sosyal, grup halinde yaşayan primatların hiçbirinde bulunmamaktadır.

Antropolog Donald Symons, Asya şebeklerinin insan cinselliği için uygun modeller oluşturduğuna dair fikirlerin sıkça dile getirilmesine ne kadar şaşırdığını şöyle anlatıyor: "Bence insanların niçin şebekler gibi çift bağları kurdukları ya da kurup kurmadıkları konusundaki tartışmalar benim için niçin denizin kaynadığı ya da niçin domuzların kanatları olduğu konusundaki konuşmalara benziyor."[4]

Primatlar ve İnsan Doğası

Eğer Thomas Hobbes'a insan doğası ile ilgili en karanlık görüşlerinin vücut bulduğu bir hayvan tasarlama şansı verilseydi, herhalde sonuç şempanzeye benzer bir şey olurdu. Bu insansı, tarih öncesi varoluşun iğrençliği hakkındaki her türlü Hobbes'çu olumsuz varsayımı doğrular niteliktedir. Şempanzelerin güç delisi, kıskanç, hemen şiddete başvuran, aldatıcı ve saldırgan oldukları dile getirilir. Cinayet, gruplararası organize savaş, tecavüz ve çocuk katli bu anlatımlarda öne çıkan davranışlardır.

Bu tüyler ürperten gözlemler 1960'larda yayınlandığında, teorisyenler insanın ataları hakkında 'katil insansı' teorisini üretmekte gecikmediler. Primatolog Richard Wrangham ve Dale Peterson, bu şeytani teoriyi şempanze davranışında eski insanın kana susamışlığının kanıtını görerek, katı ve yalın terimlerle özetliyor: "Şempanze benzeri şiddet, insani savaşı öncelemiş ve ona yol açmıştır. Bu da modern insanları, 5 milyon yıllık kesintisiz ölümcül bir saldırganlık alışkanlığının şaşkın gazileri yapar."[5]

Şempanzeye eski insan davranışının yaşayan en iyi modeli muamelesi yapılmadan önce, bu pozisyonu çok daha uzak akraba olan ve düzlüklerde yaşayan babun işgal ediyordu. Yerde yaşayan bu primatlar, atalarımızın ağaçtan indiklerinde işgal ettiklerine benzeyen bir ekolojik bölgeye uyum sağlamışlardı. İşbirliği içinde avlanma, alet kullanımı, organize savaş ve karmaşık koalisyonlar kurulmasını içeren güç mücadeleleri gibi temel insan özelliklerinden yoksun oldukları tamamen açıklığa kavuşunca, babun modeli terkedildi. Bu arada Jane Goodall ve diğerleri, söz konusu özellikleri şempanze davranışında gözlemliyorlardı. Babun davranışı konusunda uzman nörolog Robert Sapolsky, "Şempanzeler gibi olmak babunların tam da istedikleri şey ancak özdisiplinin en ufak kırıntısına sahip değiller" diyor.[6]

Belki de birçok bilim insanının, insanların biraz daha az özdisiplin ile şempanzeler gibi olacağını varsayması şaşırtıcı değil. Yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki insan doğası modellerinde şempanzenin önemi gözardı edilemez. Ürettiğimiz ya da daha önceki kaşiflerden miras edindiğimiz haritalar, nereye gittiğimizi ve gittiğimiz yerde ne bulacağımızı belirler. Şempanzeler tarafından sergilenen kurnaz gaddarlık, insanlık tarihinin büyük çoğunluğunu tanımlayan utanç verici zalimlikle birleştiğinde, sanki büyük bir güç insan doğasına dair tüm Hobbes'çu kavramları zincirlerinden boşaltmış gibi oluyor.

Tablo 1: İnsansılarda sosyal örgütlenme7

Bonobo	**Eşitlikçi ve barışçıl.** Bonobo toplulukları birincil olarak dişilerin aralarında kurduğu sosyal bağlar etrafında örülü olmasına rağmen, dişiler erkeklerle de bağ kurarlar. Erkek statüsü anneye göre belirlenir. Anne-oğul arasındaki bağ ömür boyu sürer. **Çok erkek-çok dişi çiftleşmesi.**
Şempanze	En güçlü bağlar erkekler arasındadır ve sürekli değişen koalisyonlar doğurur. Dişiler, erkeklerin devriye gezdiği gruplararası tampon bölgelerde hareket ederler ve diğer dişilerle ya da özel bir erkekle güçlü bağlar kurmazlar. **Çok erkek-çok dişi çiftleşmesi.**
İnsan	Primatlar arasında büyük farkla en çok değişkenlik gösteren sosyal varlıklardır. Modern insanlar arasında sosyoseksüel bağların tüm biçimleri, işbirliği ve rekabetin pek çok güçlü kanıtı bulunmaktadır. **Çok erkek-çok dişi çiftleşmesi.***

* Ancak standart modele sadık kalmanız halinde insanlar da, yararlanılan kaynağa göre, monogam ya da poligam olarak sınıflandırılır.

Goril — Genellikle tek bir baskın erkek ('gümüşsırt' denilen) birçok dişi ve yavrulardan oluşan ailesi için bir bölgeyi kontrol altında tutar. Cinsel olgunluğa erişen ergenler gruptan sürülürler. En güçlü sosyal bağlar erkek ile yetişkin dişiler arasındadır. **Çok karılı.**

Orangutan — Orangutanlar yalnız yaşarlar ve herhangi bir bağ kurmazlar. Erkek orangutanlar birbirlerinin varlığına tahammül göstermez. Tekil erkekler, içinde birçok dişinin yaşadığı geniş bölgeler oluştururlar. Dişiler de bu bölgeler içinde kendi bölgelerini oluştururlar. Çiftleşme dağınık ve seyrektir, çoğu zaman şiddet içerir.

Şebek — Şebekler çekirdek aile birimleri oluştururlar. Her çiftin, diğer çiftlerin dışlandığı bir alanı vardır. **Tek eşli çiftleşme.**

Şempanze Modelinden Kuşku Duymak

Tarih öncesi insan topluluklarını anlayabilmek için şempanze modeline başvurulması birçok ciddi sakınca içerir. Şempanzeler son derece hiyerarşik iken, toplayıcı insan grupları hararetli bir biçimde eşitlikçidir. Et paylaşımı şempanzelerde hiyerarşinin en açık gözlemlenebildiği zamandır. Halbuki başarılı bir av, insan toplayıcı topluluklarında çok önemli eşitleyici mekanizmaları tetikler. Birçok primatolog, şempanzelerde güç bilincinin önemi hakkında hemfikirdir. Fakat yalnızca Gombe'de yapılmış gözlemlere dayanarak genellemeler yapmak yanıltıcı olabilir. Diğer bölgelerde yapılmış -örneğin Fildişi Sahili'ndeki Tai'de- gözlemlere göre, şempanzeler arasındaki et paylaşımı insan toplayıcılarını andıran bir biçimde yapılır. Primatolog Craig Stanford'a göre, "Gombeli şempanzeler et paylaşı-

mında son derece nepotik ve Makyavelist davranırken, Tai'deki şempanzeler eti av grubundaki -dost ya da hasım, yakın akraba ya da göreceli olarak yabancı olsun- her bir birey arasında eşit dağıtırlar."[8]

Goodall ve Gombe'de çalışan diğerlerinin çalışmalarından elde edilen veriler hesapçı, insafsız bencilliğin tipik şempanze davranışı olduğunu desteklerken, diğer bölgelerdeki çalışmalardan elde edilen veriler bununla çelişebilir. Vahşi hayatta şempanzeleri gözlemlemenin güçlükleri dikkate alındığında, özgür şempanzelere dair elimizdeki kısıtlı veriye dayanarak genelleme yapmaktan kaçınmalıyız. Ayrıca, tartışmasız zekalarını ve sosyal doğalarını göz önünde tutarak, esaret altındaki şempanzelerden toplanmış verilere de kuşkuyla yaklaşmalıyız. Çünkü bu hapishanelerdeki mahkum davranışlarına bakarak insan davranışlarını genellemek gibi olur.

Ayrıca kendi doğal yaşam alanlarında rahatsız edilmeden bırakıldıklarında, şempanzelerin şiddete ne denli eğilimli olduklarıyla ilgili sorular da bulunmaktadır. On üçüncü bölümde tartışacağımız üzere, birçok etken şempanzelerin gözlemlenmiş davranışlarında çok derin değişimlere yol açmış olabilir. Kültürel tarihçi Morris Berman'ın belirttiği gibi, "Eğer besin kaynakları, nüfus yoğunlukları ve kendiliğinden grup oluşumu ve dağılması olasılıkları ...gibi şeyleri değiştirirsek, insanlar için olduğu kadar (insansı) maymunlar için de kızılca kıyamet kopar."[9]

Kendimizi şempanze modeliyle sınırlasak bile, günümüzün Neo-Hobbes'çu karamsarlarının kendine güvenlerinin altı boşalabilir. Evrim biyoloğu Richard Dawkins'in insan doğası hakkındaki kasvetli görüşleri biraz daha az kesinlik taşıyabilirdi sanki: "Ortak iyilik

için kişilerin bencilce davranmadığı ve cömertçe işbirliği yaptığı bir toplum kurmak istiyorsanız dikkati olun, biyolojik doğadan çok az yardım görebilirsiniz. Gelin, cömertliği ve diğerkâmlığı öğretmeye çalışalım çünkü biz bencil doğduk."[10] Belki; fakat türümüzde işbirliği de derinlere uzanmakta. Karşılaştırmalı primat zekası alanındaki yeni bulgular, araştırmacılar Vanessa Woods ve Brian Hare'i, acaba işbirliği dürtüsü türümüzü betimleyen zekanın anahtarı olabilir mi, sorusuna yöneltti: "Sıklıkla iddia edildiği gibi, en zeki hominidlerin hayatta kalarak gelecek nesli ürettikleri değil de, en sosyal hominidlerin hayatta kaldıkları doğru olabilir. Çünkü belki de sorunları birlikte çözmeyi daha iyi beceriyorlardı. Böylece daha yüksek bir uyum yeteneği geliştirdiler ve seleksiyonun zaman içerisinde daha karmaşık sorun çözme becerisini kayırmasına şans tanıdılar."[11] Hipotezlerine göre insanlar akıllandı çünkü atalarımız işbirliği yapmayı öğrendiler.

Doğuştan bencil ya da değil, yiyecek kısıtlamasının ve yaşam alanlarının tükenmesinin hem vahşi şempanzelerde hem de toplayıcı insan gruplarındaki etkilerine bakarsak, Dawkins ve insanların doğuştan saldırgan olduğunu savunan diğerlerinin, savlarını desteklemek için şempanze verilerini kullanırken dikkatli olmaları gerekir. İnsan grupları yiyecek fazlasına ve depolamaya şempanzelerde gözlemlenen davranışa benzer şekilde tepki veriyor: Yükselen hiyerarşik sosyal organizasyon, grup içi şiddet, bölgesel sınırları koruma ve Makyavelist ittifaklar. Diğer bir deyişle, insanlar -şempanzeler gibi- eğer ortada savaşmaya değer bir şey varsa savaşma eğilimindeler. Fakat tarih öncesinin büyük bölümünde kazanılacak ya da kaybedilecek yiyecek fazlası mevcut değildi ve savunulacak kişisel yaşam bölgeleri de yoktu.

Kadınların bonobolarla paylaştığı iki özellik var: Yumurtlamaları ilk bakışta farkedilemiyor ve döngüleri boyunca seks yapıyorlar. Ancak benzerlikler burada sona eriyor. Hani nerede genital bölgenin şişmesi, nerede hemencecik en ufak işarette seks?"

FRANS DE WAAL[12]

Seks, arkadaşlığın bir ifadesiydi: Afrika'da el ele tutuşmak gibi bir şeydi... Arkadaşça ve eğlenceliydi. Zorlama yoktu. Gönüllü olarak yapılırdı."

PAUL THEROUX[13]

Şempanze şiddeti ve bunun insan doğasıyla ilişkisi hakkında ne sonuca varırsak varalım, diğer en yakın kuzenimiz bonobo etkileyici bir karşı model sunuyor. Şempanze nasıl Hobbes'çu görüşe göre insan doğasının kaynağının vücut bulmuş haliyse, bonobo da Rousseau'cu görüşü yansıtır. Günümüzde *soylu vahşinin* savunucusu olarak bilinen Rousseau'nun otobiyografisi cinselliğe yönelik o denli büyük bir hayranlık ve büyülenmenin ayrıntılarıyla doludur ki Rousseau bonoboları tanımış olsaydı onları akraba ruhlar olarak benimserdi. De Waal, bu iki insansı tür arasındaki davranış farkını şöyle özetliyor: "Şempanzeler seksle ilgili meseleleri güçle, bonobolar güçle ilgili meseleleri seksle çözerler."

Bonobolar cinsel davranış sıklığında şempanzeleri bile geride bırakmalarına rağmen, iki türün de dişileri birçok erkekle art arda çok sayıda çiftleşme seansı gerçekleştirirler. Yumurtlayan dişi şempanzeler bir günde altı ila sekiz defa çiftleşirler. Grup içindeki herhangi bir erkekten gelen çiftleşme davetini kabul etmeye hazırlardır. Anne Pusey,

gözlemlediği şempanzelerin cinsel davranışlarını anlatırken şöyle diyor: "Her dişi, kızışma döneminde kendi topluluğunda çiftleştikten sonra komşu topluluğa cinsel ziyarette bulundu. Hevesle yeni topluluktaki erkeklere yaklaşıp onlarla da çiftleştiler."[14]

Vahşi hayatta şempanze grupları arasındaki ilişkilere dair gerçek ne olursa olsun, bilinçdışı peşin hükümler aşağıdaki gibi pasajlarda göze çarpmaktadır: "Romansta olduğu gibi savaşta da bonobolar ve şempanzeler çarpıcı farklılıklar sergiliyor. İki bonobo topluluğu Wamba'da sınır bölgesinde karşılaştığında ...zaman zaman şempanzeler arasında görülen ölümcül saldırganlık görülmediği gibi, iki topluluğun dişi ve erkekleri arasında sosyalleşme, hatta seks yaşanıyor."[15]

Düşman mı? İki zeki primat grubu bir araya gelip sosyalleştiğinde ve seks yaptığında, kim bu canlıları düşman olarak, böyle bir buluşmayı da savaş olarak algılayabilir? Benzer varsayımlar şu pasajda da görülebilir: "Şempanzelerin, yiyecek bulduklarında uzaktaki diğer türdeşlerini haberdar etmek üzere kullandıkları özel bir çağrıları vardır. Bu bir yiyecek paylaşma biçimi olmasına rağmen *hayırsever bir davranış olarak yorumlanmamalıdır*. Tüketebileceğinden fazla yiyecekle karşı karşıya olan bir şempanze paylaşmakla hiçbir şey kaybetmeyeceği gibi, ilerde aynı davranışı başka bir şempanze gösterdiğinde fayda sağlayabilir (vurgular eklenmiştir).[16]

Belki de bu işbirliği davranışı 'yardımsever olarak yorumlanmamalı.' Fakat bu tarz bir yorumda dile getirilmeyen sıkıntı nedir acaba? Niçin insansılarda ve genel olarak diğer hayvanlarda cömertlik gibi görünen davranışları göz ardı etmeye çalışıyoruz? Bu tarz pasajlar, tıpkı Gould gibi bizim de niçin bilim insanlarının olumlu özelliklerimizin primatlarda devamını görmeye tahammül edemedikleri fakat saldırganlığımızın kökenlerini primat geçmişimizde bulmayı arzuladıklarını sormamıza sebep oluyor.

Hayal edin ki şempanze ve babunlardan hiç haberimiz olmamış olsun, ilk bonobolarla tanışmış olalım. Bugün büyük olasılıkla erken dönem hominidlerin seksin önemli sosyal işlevlere sahip olduğu, savaşın nadir ya da hiç olmadığı dişi merkezli toplumlarda yaşadığma inanıyor olacaktık.

FRANS DE WAAL[17]

Bonobolar siyasi açıdan istikrarsız ülkelerdeki (Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde, eski Zaire'de) sık ormanların derin ve uzak bir köşesinde yaşadıklarından, kendi doğal habitatlarında incelenebilen en son memelilerdir. Şempanzelerle anatomik farklılıkları çok önceleri -1929 yılındakayda geçmiş olmasına rağmen davranışlarındaki radikal farklılıklar ortaya çıkana dek şempanzelerin bir alt grubu olarak kabul edildiler ve çoğunlukla 'pigme şempanze' olarak adlandırıldılar.

Bonobolar için dişil statü erkek hiyerarşisinden daha önemlidir ancak bu da esnektir ve bağlayıcı değildir. Bonoboların şempanzeler, goriller ve diğer primatlar gibi statü belirten, resmi hakimiyet kurma ve boyun eğme ritüelleri bulunmaz. Ama statü hiç yok demek de değildir bu; bonoboların vahşi hayattaki davranışlarının en ayrıntılı verilerini toplamış olan primatolog Takayoshi Kano, dişi bonoboları tanımlarken 'yüksek rütbeli' terimi yerine 'nüfuzlu' terimini tercih ediyor. Kano'ya göre, dişi bonobolar statüden ziyade şefkatten ötürü saygı görürler. Aslında Frans de Waal da bonobolar arasında bir hiyerarşiden bahsetmenin mümkün olup olmadığını sorgular: "Bir dişi rütbe düzeni varsa, bu fiziksel göz korkutma ve sindirmeden ziyade yaşla bağlantılıdır. Yaşlı bonoboların statüsü gençlerden yüksektir."[18]

İnsan toplumların anaerkilliğine kanıt arayanlar, bu dişil hakimiyetin niçin şempanze ve babunlarda güç yapılarının dişiler lehine tersine çevrilmiş olması gibi, bir erkek itaatine yol açmadığı üzerine kafa yorabilirler. Dişi bonobolar, ellerindeki gücü erkek primatlardan farklı bir biçimde kullanırlar. İtaatkar sosyal rollerine rağmen erkek bonobolar, erkek şempanze ya da babunlardan çok daha iyi durumdadır. İleride, dişi hakimiyetindeki toplumları tartıştığımız bölümlerde göreceğimiz gibi, insan türünün erkeklerinin durumu kadınlar iş başında olduğunda gayet iyidir. Sapolsky, bitip tükenmeyen güç mücadelelerinin erkeklerde yol açtığı kronik yüksek stres seviyesi sebebiyle babunları incelemeyi tercih ederken, Frans de Waal bonobaların bambaşka bir varoluşla karşı karşıya olduğunu belirtiyor: "Sık cinsel aktiviteleri ve düşük saldırganlıklarının ışığında, türün erkeklerinin bilhassa stres altında olduklarını sanmıyorum."[19]

Kritik olan şudur ki insanlar ve bonobolar, şempanzelerden farklı olarak, barışçıl bir arada yaşama konusunda anatomik bir eğilimi paylaşır görünürler. İki tür de oksitosin hormonu salgılanmasını sağlayan (AVPR1A geninde bulunan) *tekrar eden mikrouyduya* sahiptir. *Doğanın ekstazi hapı* denen oksitosin şefkat, güven, cömertlik, sevgi ve evet, erotizm gibi sosyal duygularda önemli rol oynar. Antropolog Eric Michael Johnson'ın açıkladığı gibi: "Şempanzelerin bu *tekrar eden mikrouyduyu* kaybetmesi, insanların ve bonobaların bağımsız biçimde aynı mutasyonu geliştirmiş olmalarından çok daha olasıdır."[20]

Fakat düşük stres ve yüksek cinsel özgürlüğün insan geçmişini niteleyebileceği düşüncesine karşı yoğun bir direnç bulunuyor. Helen Fisher bonobo hayatının bu yönlerini ve birçoğunun insan davranışıyla uyuştuğunu kabulleniyor ve hatta Morgan'ın *ilkel sürüsüne* muzip bir gönderme yapıyor:

> Bu hayvanlar, dişi erkek ve yavrulardan oluşan karışık gruplar halinde seyahat ederler... Bireyler yiyecek kaynaklarına bağlı olarak gruplar arasında gelir ve giderek birçok düzine hayvanı birbirine bağlayan uyumlu bir topluluk oluştururlar. İşte ilkel sürü... Seks nerdeyse günlük bir vakit geçirme aracıdır... Dişiler, aylık döngülerinin büyük bölümünde çiftleşirler; diğer herhangi bir canlıdan çok kadınlarınkine benzer bir cinsel birleşme kalıbı... Bonobolar gerilimi azaltmak, yemek paylaşımını teşvik etmek, seyahat esnasında stresi azaltmak, arkadaşlıkları sağlamlaştırmak için seks yaparlar. "Savaş değil aşk yapın" açıkça bir bonobo komplosu olmalı.[21]

Ve Fisher beklenen soruyu soruyor: "Acaba atalarımız da aynısını mı yapıyordu?" Bizi olumlu bir cevaba hazırlamak amacıyla ekliyor: "Bonobolar New York, Paris, Hong Kong, Moskova'da insanların sokaklarda, bar ve restoranlarda, apartman dairelerinde gösterdikleri cinsel alışkanlıkların çoğuna sahipler." "Bonobolar, cinsel birleşmeden önce birbirlerinin gözlerinin içine uzun uzun bakarlar." Fisher, okurlarını temin ediyor: "Bonobolar aynı insanlar gibi kol kola yürürler, birbirlerinin el ve ayaklarını öperler, dillerini kullanarak uzun uzun öpüşürler."[22]

Görünüşe göre Fisher de standart anlatının diğer öğeleri hakkında bizimle aynı kuşkuları paylaşıyor. Ancak 'uzun dönemli eş bağlanmasını' önceleyen dönemle ve tarih öncesinin diğer öğeleriyle ilgili iddialarını, bonobolar ve insanların paylaştıkları bu davranışları daha iyi yansıtacak şekilde gözden geçirmiştir. Şempanze davranışının standart anlatıdaki öncül rolü göz önünde tutulduğunda, nasıl olur da eşit derecede alakalı bonobo verilerini insan tarih öncesi hakkındaki varsayımlarımıza dahil etmeyiz? Hatırlayalım, insanlar şempanze ve bonobolardan genetik olarak

eşit uzaklıkta. Ve Fisher'in belirttiği gibi, insan cinsel davranışının bonobolar ile dünya üzerindeki diğer herhangi bir canlıyla olduğundan çok daha fazla ortak yanı bulunur.

Ancak Fisher insanın cinsel geçmişinin bonobolarınkinin bugünü gibi olabileceği görüşünü kabullenme noktasında ayak direr. Son anda yaptığı 180 derecelik dönüşü açıklarken şöyle yazar: "Bonoboların seks yaşamı diğer insansılarınkinden oldukça farklıdır." Fakat bu önerme doğru değildir çünkü cinsel yaşamları bonobolarınkine oldukça benzeyen insanlar da Fisher'in kendi görüşüne göre insansıdırlar. Şöyle devam ediyor: "Bonoboların heteroseksüel cinsel aktiviteleri aylık yumurtlama döngülerinin büyük bölümünde devam eder. Ve dişi bonobolar doğumdan sonra bir yıl içinde cinsel aktivitelerine geri dönerler." Bu iki haricen tekil özellik de yalnızca tek bir primat türü tarafından paylaşılmaktadır: *Homo sapiens.* Fakat yine de Fisher'in vardığı sonuç şöyledir: "Pigme şempanzeler (bonobolar) primat cinselliğinin uç noktalarını sergilediklerinden ve biyokimyasal veriler yalnızca 2 milyon yıl kadar önce ortaya çıktıklarını düşündürdüğünden, 20 milyon yıl önceki hominidlerin yaşamı hakkında uygun bir model oluşturduklarını *düşünmüyorum* (vurgular eklenmiştir)."[23]

Bu pasaj farklı düzeylerde pek çok gariplik içermektedir. Fisher bonobo cinsel davranışının insanlarınkine nasıl çarpıcı şekilde benzediğini ayrıntısıyla sıraladıktan sonra geriye doğru çift parende atarak, atalarımız için uygun bir model oluşturmadıklarını söylüyor. İşleri daha da kafa karıştırıcı hale getirerek, sanki şempanze, bonobo ve insanların 5 milyon yıl önce farklılaşmış ortak atasından değil de, tüm insansıların ortak son atasından bahsediyormuş gibi tartışmayı 20 milyon yıl öncesine götürüyor. Aslında Fisher bu denli uzak atalarımızdan bahsetmiyor. Alıntıladığımız kitabı *Cinsel Aşkın Anatomisi,* insanlarda (tüm insansılarda değil, yalnızca insanlarda) son birkaç milyon yıllık 'seri eş bağlanmasının evrimi' üzerine yaptığı çığır açan

akademik çalışmasının oldukça güzel yazılmış, popülerleştirilmiş yorumudur. Dahası Fisher bonoboların insanlarla paylaştığı özellikleri 'primat cinselliğinin uç noktası' olarak tanımlar.

Neo-Viktoryanizm'in daha ileri ipuçlarını, Fisher atalarımızın ağaç tepelerinden yerdeki yaşama geçişlerini tanımlarken bulabiliriz: "Belki de ilkel annelerimiz ağaç tepelerinde yaşarken arkadaşlık için farklı erkeklerle seks peşindeydiler. Ancak yaklaşık 4 milyon yıl önce ceddimiz Afrika'nın çayırlık düzlüklerine sürüldüğünde, yavruları büyütmek için eş bağı evrildiğinde, dişiler hem daha iyi genlerden hem de kaynaklardan faydalanmak için açık çok eşlilikten gizli kapaklı çiftleşmelere yöneldiler."[24] Fisher bu konuda destekleyici hiçbir delil olmamasına rağmen, 4 milyon yıl önce eş bağının başladığını varsayıyor. Bu döngüsel mantık yürütmeyi sürdürerek şöyle yazıyor:

> Bonobolar insansıların en akıllıları gibi göründüklerinden, insanlara çok benzer birçok fiziksel özelliğe sahip olduklarından, sıkça ve beceriyle çiftleştiklerinden, bazı antropologlar tarafından Afrika'nın hominoid prototipine -ağaçlarda yaşayan en son ortak atamıza- çok benzer oldukları kabul ediliyor. Belki de pigme şempanzeler geçmişimizin yaşayan yadigarlarıdır. Fakat kesinlikle cinsel davranışlarında temel farklılıklar gösteriyorlar. Öncelikle bonobolar insanlar gibi uzun vadeli eş bağları kurmazlar. Yavrularını karı-koca olarak yetiştirmezler. Erkekler yavru kardeşlerine bakarlar ancak tek eşlilik onlar için bir hayat tarzı değildir. Onların olayı çok eşliliktir.[25]

İşte tam burada karikatürleştirmenin insan cinsel davranışının kaynağı konusunda en bilgili teorisyenin dahi düşüncesinin bozulmasına yol açabileceğinin kristalleşmiş

ifadesini bulabiliyoruz. Dr. Fisher, 'temel farklılıklar' olarak adlandırdığı şeylerin aslında hiç de farklılık olmadığını, ilerleyen bölümlerde inceleyeceğimiz bilgilerin ışığında kabul edecektir. Dr. Fisher ve diğerlerinin öne sürdüğü gibi karı- koca evliliği ve cinsel tek eşliliğin evrensel insan davranışları olmadığını göstereceğiz. Fisher ve diğerleri sadece bonobolar insanların uzun vadeli eş bağı kurmasının doğallığı konusunda şüpheler uyandırıyorlar diye, insan evrimi için bir model oluşturamayacakları sonucuna varıyorlar. Uzun vadeli cinsel tek eşliliğin ebedi insan aile yapısının tek ve biricik doğal çekirdeğini oluşturduğunu varsayıyorlar ve oradan geriye doğru düşünüyorlar. Kahrolsun Yucatán!

Bazen önce bonoboyu keşfetmiş, şempanzeyi hiç bilmemiş ya da çok sonraları öğrenmiş olsaydık ne olurdu diye merak ediyorum. İnsan evrimi hakkındaki tartışma şimdiki kadar şiddet, savaş, erkek egemenliği etrafında değil daha çok cinsellik, empati, ilgi ve işbirliği etrafında dönerdi. Ne kadar farklı bir entellektüel atmosferde yaşardık.

FRANS DE WAAL, *İçimizdeki Maymun*

Katil insansı teorisinin zayıflığı, bilinen bonobo davranışlarının ışığında tamamen açığa çıkmıştır. Yine de Frans de Waal daha 1970'lerde, şimdi sahip olabildiğimiz veriler henüz ortada yokken, şempanze ile berkitilmiş Hobbesyen görüşün birçok kusurunun su yüzüne çıkacağını kestirmiş gibidir. Teorinin yırtıcılığı saldırganlıkla karıştırdığına, aletlerin ilk silah olarak ortaya çıktığını varsaydığına ve kadınları erkek rekabetinin pasif objeleri olarak tanımladığına

dikkat çeker. 'Organize savaşın halen yaşayan toplayıcı insan toplulukları arasında bulunmayışını, eşitlikçi eğilimlerini ve gruplararası kaynaklar ile bilgi konusundaki cömertliklerini açıklayan' yeni bir senaryo çağrısında bulunur.[26]

Birçok teorisyen tarım sonrası dişi sadakati ile ilgili yakın geçmişe dair kaygılarını tarih öncesine yansıtarak, kendilerini çıkmaz bir sokağa sokmuşlardır. Modern insanın içgüdüsel gibi görünen kadın cinselliğini kontrol etme dürtüsü, insan doğasının asli bir özelliği değildir. Belirli tarihi sosyoekonomik koşullara tepkidir ki bu koşullar da türümüzün evrimleştiği koşullardan tamamen farklıdır. Modern dünyadaki cinselliği anlamanın anahtarı budur. Frans de Waal, "Hiyerarşik, saldırgan ve mülki davranışın kaynağı türümüzde yenidir" derken haklıydı. İleride göreceğimiz gibi, bu, tarımla şekillenmiş bir sosyal dünyaya uyum sağlamaktır.

Bizim bakış açımıza göre, karşı kıyıdan Helen Fisher, Frans de Waal ve birkaç kişi daha insan cinselliği hakkında temelsiz varsayımlarla çağlayan nehrin üzerindeki köprüde yola çıktılar ancak hiçbiri karşı kıyıya geçmeye cesaret edemedi. Herkes kadar iyi bildikleri verinin en basmakalıp yorumuyla taviz veriyorlar. İnsanların tek eşli bir tür gibi davranmadığı inkar edilemez gerçeklik olmasına rağmen, 'anormal' (ama şaşırtıcı biçimde istikrarlı) davranışımız için bahaneler uyduruyorlar. Fisher tüm dünyayı saran boşanma olgusunu, eş bağının ancak çocuklar büyüyüp, baba rehberliğine ihtiyaç duymadan toplayıcı toplulukla beraber yaşayabilecek yaşa gelene kadar dayanmak üzere evrildiğini iddia ederek açıklamaya girişti. Frans de Waal ise kendi adına çekirdek ailenin esastan insani olduğunu ve eş bağının türümüzü tanımlayan inanılmaz işbirliği seviyesinin anahtarı olduğunu iddia etmektedir. Fakat sonra varsayımsal olarak 'türce başarımızı bonobo yaşam tarzını terkederek, cinsel ifadelerimiz üzerinde daha sıkı bir kontrol uygulamamıza borçlu olduğumuz'[27] sonucuna varıyor.

'Terketme?' Bunu hiç açıkça ifade etmemesine ve atalarımızın niçin ve ne zaman bu yaşam tarzını terkettiklerini söylememesine rağmen, hiçbir zaman sahip olunmamış bir şeyi terketmek mümkün olmadığına göre, Waal bir zamanlar insanların bonobolarınkine son derece benzer, gevşek bir çok eşlilik içinde yaşadığını kabul ediyor olmalıdır.[28]

Tablo: 2 Bonobo, Şempanze ve İnsan Sosyoseksüel Davranışlarının ve Yavru Gelişiminin Karşılaştırması[29]

İnsan ve bonobo dişileri **aylık yumurtlama döngülerinin tümünde**, **hamilelik** ve **emzirme** dönemlerinde çiftleşirler. Dişi şempanzeler ise döngülerinin ancak yüzde 25 ila 40'ında cinsel olarak aktiftirler.

İnsan ve bonobo yavruları şempanzelerinkinden çok daha yavaş gelişirler, diğerleriyle oynamaya ancak bir buçuk yaşında, şempanzelerden çok sonra başlarlar.

İnsanlar gibi **dişi bonobolar da doğumdan hemen sonra gruba dönerler** ve **birkaç ay içinde yeniden çiftleşmeye başlarlar**. Yavru katlinden korktuklarına dair bir belirti göstermezler. Esaret altındaki ya da özgür yaşayan bonobolarda böyle bir durum hiç bildirilmemiştir.

Bonobolar ve insanlar değişik çiftleşme pozisyonlarından zevk alırlar. Karın karına (misyoner pozisyonu), görünüşe göre bonobo dişileri tarafından tercih edilen pozisyondur. Erkekler ise arkadan girişi tercih ederler. Şempanzeler ise yalnızca arkadan girişi tercih ederler.

Bonobolar ve insanlar çiftleşirken birbirlerinin gözlerine bakar ve uzun uzun öpüşürler. Şempanzeler her ikisini de yapmaz.

İnsanlarda ve bonobolarda vulva bacakların arasındadır ve öne doğru yönelmiştir. Şempanzeler ve diğer primatlarda ise arkaya doğru yönelmiştir.

Yemek paylaşımı bonobolar ve insanlarda yüksek derecede seksle ilişkilidir. Şempanzelerde ise bu ilişki orta düzeydedir.

İnsan ve **bonobolarda potansiyel seksüel kombinasyonların değişkenliği** yüksek düzeydedir. Homoseksüel aktivite her iki türde de sıktır ama şempanzelerde nadir görülür.

Genital-genital (G-G) sürtünme dişi bonobolarda dişil bağlanmayı teyit eder nitelikte görünmektedir ve esaret altında ya da özgür tüm bonobo topluluklarında görülür. İnsanlarda g-g sürtünme konusunda veri henüz bulunamamaktadır. (Hırslı lisans öğrencilerinin dikkatine!)

Cinsel aktivite şempanze ve diğer primatlarda birincil olarak üremeye yönelik görünür. **İnsanlar ve bonobolar cinselliği sosyal amaçlarla kullanırlar** (gerilimi azaltma, bağ kurma, karşıtlık çözümleme, eğlence vs.).

KISIM II

CENNETTE ŞEHVET (YALNIZ?)

BEŞİNCİ BÖLÜM

Cennette Kim, Neyi Kaybetti?

[İnsanoğlu] bir cennet hayal etti ve zevklerin en üstününü dışarıda bıraktı. Tüm ırkının yüreğinde ilk ve en önce gelen bir esriklik... Cinsel ilişki! Tıpkı kızgın bir çölde kaybolmuş ve yitip giden birine kurtarıcısı tarafından özlemini çektiği şeylerin biri hariç hepsini seçip alabileceğinin söylenmesi ve onun da suyu almamayı seçmesi gibi.

MARK TWAIN,
Yeryüzünden Mektuplar (Letters from the Earth)

Anlaşıldı ki cennet bahçesi gerçekte bahçe falan değildi. Hatta bahçeden başka her şeye benziyordu: Ormandı, vahşi deniz kenarıydı, açık düzlüktü, rüzgarlı bozkırdı. Adem ile Havva bahçeden kovulmamış, aksine bir bahçeye zorla tıkılmışlardı.

Düşünün bir kere. Bahçe dediğimiz nedir? İşlenen toprak. Bakımlı. Düzenli. Organize. Maksatlı. Otlar temizlenir ya da acımasızca ilaçlanır, tohumlar seçilir ve ekilir. Böyle bir yerde özgür ve kendiliğinden hiçbir şey yoktur. Kazalar istenmez. Fakat hikayeye göre Adem ve Havva saygınlıklarını yitirmeden önce tasasız, çıplak ve masum yaşıyorlardı, hiçbir şeyden mahrum değillerdi. Dünyaları

ihtiyaçları olan her şeyi onlara sunuyordu: Yiyecek, barınak ve refakat.

Ancak yitimden sonra güzel günler bitti. Önceleri cömert dünyanın bir armağanı olan yiyecek artık ağır çalışmayla elde edilebiliyordu. Kadınlar doğum esnasında acı çekiyorlardı. Ve cinsel zevk -önceleri suçluluk duygusundan muafken- artık bir utanç ve aşağılanma kaynağı haline gelmişti. İncil'in hikayesine göre insanlar bahçeden kovulmuş olmalarına rağmen anlatı bir yerlerde açıkça tersine dönmüş. Adem ile Havva'nın ıstırabını çektiği lanetin, toplayıcının (ya da bonoboların) düşük stresli, yüksek zevkli hayatının çiftçinin bahçesinde şafaktan gün batana kadar süren meşakkat ile yer değiştirmesi olduğunu iddia edebiliriz. İlk günah, atalarımızın böylesine saçma bir anlaşmayı niçin kabul ettiğini açıklama çabasıdır.[1]

Tanrı'nın inayetini kaybetme hikayesi, 'bulduğun-yerde-ye' avcı-toplayıcı hayatından, tarımcının zorlu hayatına travmatik geçişe anlatısal bir yapı sağlar. Çiftçiler ezelden beri, artık yasak olan meyveyi buldukları yerde elleriyle yiyen atalarının aksine böceklerle, kemirgenlerle, hava durumuyla ve gönülsüz toprakla uğraşarak ekmeklerini alın terleriyle kazanmak zorunda kalmışlardı. Toplayıcıların Avrupalılarla karşılaştıklarında tarım öğrenmeye gösterdikleri isteksizliğe şaşmamalı. Toplayıcılardan birinin dediği gibi: Dünyada bu kadar çok mongongo fıstığı varken niçin ekelim ki?"

Bizimki gibi insan doğasıyla ilgilenen kitaplar belanın işaret fişeğidir. Bir bakarsın, herkes uzman kesilmiş. İnsan olarak hepimizin insan doğası hakkında bir fikri var. Böylesi bir kavrayış için biraz sağduyu ve bitip tükenmez aşermelerimize ve itici bulduklarımıza biraz ilgi göstermek yeter de artar. Oldukça basit.

Ancak insan doğasını anlamlandırmak hiç de basit değildir. İnsan doğası, herhangi bir bahçe ya da bir deniz kıyısı, bir golf sahası kadar yoğun biçimde peyzajlanmış, yeniden yeşillendirilmiş, otları ayıklanmış, çitlenmiş, tohumlanmış, sulama kanallarıyla donatılmıştır. İnsanların kendileri, herhangi bir şeyi yetiştirmeye başlamamızdan çok daha öncesinden beri yetiştirilmeye tabidir. Kültürlerimiz bizleri bilinmez amaçlarla evcilleştirmiş, davranışımızın bazı yönlerini besleyip cesaretlendirmiş, aksatıcı olabilecekleri elemeye çalışmıştır. Diyebiliriz ki tarım herhangi bir bitki ya da hayvanın evcilleştirilmesinden çok, insanın evcilleştirilmesini gerektirmiştir.[2]

İnsan doğasına dair algımızın spektrumu, aynı beslenme biçimimiz gibi düzenli olarak küçülmüştür. Ne denli besleyici olursa olsun, vahşi olan her şey ayıklanır. Ancak göreceğimiz gibi, içimizde büyüyen bazı otların paylaşılan geçmişimize kadar inen derin kökleri var. İstediğiniz kadar ayıklayın; tekrar tekrar boy atacaklardır.

Yetiştirilen her şey -toprakta ya da zihinde- illa belirli bir toplumdaki bireylere faydalı değildir. Bir şey kültürün geneli için faydalı olabilir ancak toplumu oluşturan bireylerin çoğunluğuna felaket getirebilir. Bireyler savaşta acı çekip ölebilirler ancak toplum savaştan büyük fayda sağlayabilir. Havayı ve suyu kirleten endüstriyel zehirli atıklar, küresel ticaret anlaşmaları, genetiği değiştirilmiş organizmalar... Hepsi sonunda anlaşmada kaybeden taraf olacağı kuvvetle muhtemel bireyler tarafından kabul edilir.

Grup ve kişilerin çıkarları arasındaki bu kopukluk, tarıma geçişin ona katlanan bireyler için bu kadar büyük bir felaket iken, niçin ileri doğru bu denli büyük bir sıçrama olduğunu açıklamaya yardımcı olur. Dünyanın çeşitli bölgelerinde keşfedilen toplayıcılıktan tarıma geçiş dönemine ait iskelet kalıntıları aynı bulguları doğrular: Artmış açlık, vitamin eksikliği, kesintiye uğramış büyüme, yaşam süresinde radikal kısalma, yükselen şiddet... Kutlamaya değer

pek bir şey yok açıkçası. Göreceğimiz gibi birçok insan için toplayıcılıktan tarıma geçiş ileri doğru dev bir adım değil, baş döndürücü bir saygınlık yitimiydi.

Her Saat Sallanıp Yuvarlanmak

Eğer her şeyden öte insanların sosyal hayvanlar olduklarından şüphe duyuyorsanız, her toplumun en kötü cezalandırma yönteminin infaz ve fiziksel işkenceden sonra sürgün olduğunu hesaba katın. Sürgün edilecek boş alanların tükenmesiyle en sert cezalandırma olarak kapalı sürgüne başvurulur: Hücre hapsi. Sartre, *"Cehennem başkalarıdır"* derken tersinden anlamış olmalıdır çünkü aslında bizim türümüz için cehennem başkalarının yokluğudur. İnsanlar sosyal temasa öylesine muhtaçtır ki evrensel olarak neredeyse tüm mahkumlar ruh hastası katillerin refakatini uzun süreli tecride tercih ederler. Yedi yıl Lübnan'da rehin kalan gazeteci Terry Anderson, başından geçenleri anlatırken "En kötü refakatçiyi yalnızlığa tercih ederdim" demişti.[3]

Evrim teorisyenleri türlerin en göze çarpan özellikleri hakkında açıklamalar üretmeye bayılırlar: Geyiklerin boynuzları, zürafanın boynu, çitanın inanılmaz sürati. Bu özellikler türün evrildiği ortamı ve işgal ettiği özel ekolojik konumu yansıtır.

İnsan türünün en belirgin özelliği nedir? Fazlaca büyük erkek üreme organı dışında, fiziksel açıdan pek etkileyici sayılmayız. Yarımız kadar vücut ağırlığına rağmen, bir şempanze dört-beş pala bıyıklı itfaiyecinin gücüne sahiptir. Birçok hayvan daha hızlı koşabilir, daha derine dalabilir, daha iyi dövüşebilir, daha uzağı görebilir, daha iyi koku alabilir, duymadığımız sesleri duyabilir. Peki, biz davete elimiz boş mu geliyoruz? İnsanları özel kılan şey nedir?

Birbirimizle olan sonsuz karmaşıklıktaki etkileşimimiz.

Ne düşündüğünüzü biliyoruz: Büyük beyin. Doğru ancak benzersiz beynimiz geveze sosyalliğimizin sonucudur. İnsan beyninin niçin bu kadar hızlı ve bu denli büyüdüğü hakkında hararetli tartışmaların sürmesine rağmen, çoğu kişi antropolog Terrence W. Deacon ile hemfikir: "İnsan beyni zekaya duyulan ihtiyaç tarafından değil, daha ziyade dil için gerekli olan becerileri detaylı biçimde hazırlayan evrimsel süreçler tarafından biçimlendirilmiştir."[4]

Klasik bir geri besleme döngüsündeki gibi, büyük beyinlerimiz hem karmaşık ve incelikli iletişim ihtiyacımıza hizmet eder hem de aynı ihtiyacımızın ürünü olarak oluşurlar. Dile gelince, en derin ve en insani özelliğimizi mümkün kılar: Esnek, çok boyutlu uyum gösteren bir sosyal ağ kurma ve sürdürme becerisi. İnsanoğlu diğer her şeyin öncesinde ve ötesinde, tüm yaratıkların en sosyal olanıdır.

Orantısız büyüklükteki beyinlerimizden ve ilgili dil yeteneğimizden başka, özellikle insani olan bir yönümüz daha var. Belki de hiç şaşırtıcı olmayan biçimde hayati sosyal dokumuzun içine örülü bulunan abartılı cinselliğimiz.

Homo sapiens'ten çok zamanı seks hakkında yaygara koparark geçiren başka bir hayvan daha yok. Libidosu meşhur bonobo bile. Bonobolar ve insanlarda doğum başına binlerce değilse bile yüzlerce cinsel ilişki düşmesine rağmen -herhangi bir primattan çok daha fazla- bonobaların cinsel ilişki süresi insanlara göre çok kısadır. Çift bağı kuran hayvanlar hemen her zaman *hipo*seksüellerdir. Vatikan'ın uygun bulduğu biçimde seks yaparlar: Az sıklıkta, sessizce ve sadece üreme amaçlı. İnsanlar ise dinlerinden bağımsız olarak spektrumun diğer ucunda yer alır: *Hiper*-seksüalitenin vücut bulmuş hali.

İnsanlar ve bonobolar erotizmi zevk için, arkadaşlıkları pekiştirmek ve anlaşmaları sağlamlaştırmak için kullanırlar (hatırlayalım ki tarihsel evlilikler evrensel aşkın ilanın-

dan çok bugünkü şirket birleşmelerine benziyordu). Bu iki tür için ve görünüşe göre yalnızca bu iki tür için, üreme amacı gütmeyen seks 'doğal' bir tanımlayıcı özelliktir.[5]

Bu uçarı seks kulağa hayvansı mı geliyor? Gelmemeli. Hayvanlar alemi uzun aralıklarla, yalnızca dişinin yumurtladığı sırada seks yapan varlıklarla dolu. Yalnızca iki tanesi üreme dışındaki sebeplerle hafta boyu yapabilir; biri insan, diğeri de insana çok benzer. Demek ki değişik partnerlerle zevk için seks daha hayvani değil, insani. Diğer bir deyişle fazlasıyla abaza bir maymun insan gibi davranırken, senede yalnızca birkaç kereden fazla seksle ilgilenmeyen adam ya da kadın ise kelimenin tam manasıyla 'hayvan gibi davranıyor' olur.

Çoğu insan libidosunu kendilerinden ve diğerlerinden saklamaya çabalasa da, o doğanın güçlerinden biri olarak bariyerleri yıkar. Elvis'in rock and roll söylerken dudaklarını oynatma biçiminden birçok tutucu muhafazakar Amerikalı incinmiş ve gücenmişti. Acaba kaç tanesi 'rock and roll'un, yani 'sallan ve yuvarlan'ın ne manaya geldiğinin farkındaydı? Amerikan müziğinin köklerini araştıran kültür tarihçisi Michael Ventura'nın bulgularına göre, rock and roll güneyin danslı barlarından çıkmış, Elvis'ten çok önceleri kullanımda olan bir terim. Müziğin ismi değildi, 'sikişmek' manasına geliyordu. 'Rock' yani sallanmak, o çevrelerde en geç 1920'li yıllardan beri o anlamda kullanılıyordu. 1950'lerin ortasından itibaren anaakım kültür tarafından yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Dönemin DJ'leri ya ne dediklerini bilmiyorlardı ya da bildiklerini çaktırmayacak kadar malın gözüydüler.

Huysuz ihtiyar Ed Sullivan, "Şu gençlerin çıldırdığı yeni rock and roll" derken aslında neden bahsettiğini bilseydi, oldukça alınırdı. Hafifçe gizlenmiş cinsel referansların sıradan Amerikan İngilizcesinde yüzeyin hemen altında bulunması rock and roll ile sınırlı değildir. Amerika'nın en önde gelen Afrika sanatı tarihçisi Robert Farris

Thompson, *funky* sözcüğünün Ki-Kongo'daki *lu-fuki*'den türediğini öne sürer. *Lu-fuki*, 'pozitif ter' anlamına gelir ve çalışınca değil dans edince ya da seks yapınca ortaya çıkar. Ki-Kongo'da 'ruh' manasına gelen *mojo*, karşı cinsi etkileyebilmek için sürekli 'çalışır durumda' olmalıdır. *Boogie*, 'şeytani biçimde iyi' demek olan *mbugi*'den türemiştir. Ve büyük olasılıkla *jazz* ve *jism* de Ki-Kongo'da 'boşalmak' anlamındaki *dinza*'dan gelmektedir.[6]

Pornografiden kazanılan milyarlara boş verin; televizyonda, filmlerde ve reklamlardaki meme ve popoları unutun. İlişkilere başlarken söylediğimiz aşk, bitirirken söylediğimiz blues şarkılarını da unutun. Bunların hiçbirini hesaba katmadığımızda bile insan olarak seks düşünerek, planlayarak, yaparak ve hatırlayarak geçirdiğimiz zamanlar, gezegendeki diğer hiçbir canlıyla karşılaştırılamayacak ölçüde uzundur. Düşük üreme potansiyelimize rağmen (çok az kadm bir düzine kadar ya da daha fazla çocuk sahibi olmuştur) türümüz her an, her saat sallanıp yuvarlanabilir.

Eğer doğum yerimi seçebilseydim, herkesin birbirini tanıdığı, dolayısıyla ne ahlaksızlığın karanlık taktiklerinin ne de faziletin alçakgönüllülüğünün umumi tahkik ve yargıdan kaçınacağı bir ülke seçerdim.

JEAN-JACQUES ROUSSEAU,
İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine (1754)

Rousseau yanlış yerde ve yanlış zamanda doğmuştu. Eğer aynı noktada, 20 bin sene önce, Avrupa mağaralarının duvarlarına gerçek boyutta boğalar çizen ressamların ara-

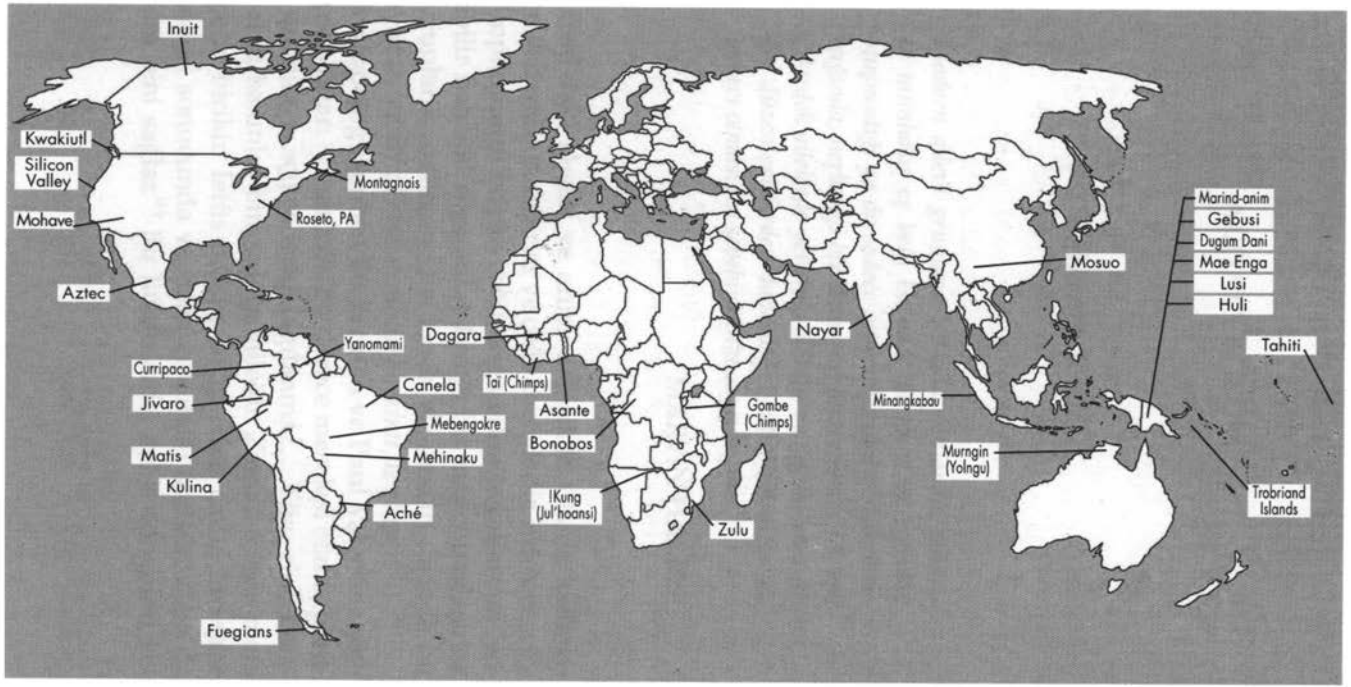
sında doğmuş olsaydı, sosyal dünyasmdaki her bir kişiyi tanıyor olacaktı. Ya da kendi döneminde halen tarım tarafından dönüştürülmemiş birçok toplumdan birinde doğmuş olsaydı, etrafına kurulmuş sosyal dünyada özlemini çektiği sıkı bağlar canlı olabilecekti. Yalnızlık hissi -kalabalık bir şehirde bile- insan hayatında bir tuhaflıktır, tarım paketinden çıkmış diğer her şey gibi.

Kendi fazlasıyla kalabalık dünyasından geriye bakan Hobbes, tarih öncesi insan hayatını dayanılmaz ölçüde yalnız olarak hayal etti. Bugün sayısız yabancıdan ince duvarlar, küçük kulaklıklar ve yoğun ajandalarımız vasıtasıyla ayrı hayatlar yaşarken, tarih öncesi zamanlarda atalarımızın ne kadar da umutsuz bir izole edilmişlik duygusu içinde olduklarını varsayıyoruz. Akla uygun görünen bu varsayım, aslında daha hatalı olamazdı.

Toplayıcıların hayatları çok azımızın dayanabileceği bir yoğunluk ve derinlikte etkileşimle tanımlanır. Bizim gibi bireyselliğin iç içe geçmiş prensipleri kişisel alan ve özel mülk etrafında organize olmuş toplumlarda doğanlar için neredeyse tüm mülk ve alanın ortak ve kimliğin bireyselden çok kolektif olduğu, sıkı bağlarla örülmüş toplumları hayal etmek hayli güçtür. Toplayıcının hayatı, doğduğu andan öldüğü ana kadar yoğun bir sürekli etkileşim, ilişki ve birbirine bağımlılıktır.

Önümüzdeki bölümde, Hobbes'un tarih öncesi yaşam hakkındaki meşhur mütalaasının ilk öğesini inceleyeceğiz. Devletin yükselişinden önce tarih öncesi insan hayatının yalnızlıktan çok uzak olduğunu göstereceğiz.

Metinde bahsi geçen toplumlar

ALTINCI BÖLÜM

Babanız Kim?

Modern ailevi grupların sıklıkla rastlanan, yalnızca münhasır eş bağı kurmuş bir anne ve babadan oluşmadığı ya da sadece onları içermediği vakaların ışığında, herhangi bir kimsenin atalarımızın tek eşli çekirdek ailelerde yetişmiş olduğu ve çift bağının diğer düzenlemelerden daha doğal olduğu konusunda ısrarcı olmasının sebebini anlayamıyorum.

MARVIN HARRIS[1]

Amazon'daki kuşlar ve arılar değişiktir. Orada kadınlar birazcık hamile olabilirler ve çoğu da öyledir. İrdeleyeceğimiz toplumların büyük çoğunluğu bilim insanlarının 'bölünebilir babalık' diye adlandırdığı bir inancı paylaşırlar. Bu grupların, döllenme hakkında alışılmışın dışında bir anlayışları vardır: *Fetüs meninin birikimi ile oluşur.*

Antropolog Stephen Beckerman ve Paul Valentine şöyle açıklıyorlar: "Hamilelik bir derece meselesi olarak görülür, gebelikten açıkça farklı algılanmaz... Tüm cinsel olarak aktif kadınlar birazcık hamiledir. Zaman içinde meni rahimde birikir, fetüs oluşur, takip eden cinsel birleşme eylemleri sonucunda ve daha çok meni fetüsün daha da büyümesini sağlar."[2] Bu kültürlerde, aylık döngüleri ke-

sindiye uğrayan bir kadın eğer cinsel ilişkide bulunmaya ara verirse, fetüsün büyümeyeceğine inanılır.

Meninin çocuğu nasıl oluşturduğuna dair bu inanış, 'sorumlu' cinsel davranışla ilgili çok ilginç sonuçlar doğurur. Dünyadaki tüm anneler gibi, bu kültürlerde yaşayan kadınlar da kendi çocuklarına hayattaki tüm avantajları sunmayı arzularlar. Bu sebeple, değişik özelliklerde birçok erkekle seks yapmayı denerler. En iyi avcılardan, en iyi hikayecilerden, en komiklerden, en iyi kalplilerden, en yakışıklılardan, en güçlülerden tam olarak çocuğunun bu özelliklerini özümseyeceğini düşünerek katkılarını ısrarla isterler.

Antropologlar döllenmeye dair benzer anlayışları, avcı-toplayıcılardan bahçecilere, birçok Güney Amerika toplumunda bildiriyorlar. Kısmi bir liste Venezuela'dan Bolivya'ya, Aché, Araweté, Bari, Canela, Cashinahua, Curripaco, Ese Eja, Kayapo, Kulina, Matis, Mehinaku, Piaroa, Pirahã, Secoya, Siona, Warao, Yanomami ve Ye'kwana toplumlarını kapsar. Bu bir etnografik gariplik değil, birbirine bağlı kültürler arasında geçiş yapmış tuhaf bir düşüncedir. Aynı anlayış, milenyum boyunca birbiriyle temas ettiğine dair delil bulunmayan kültürlerde de bulunmuştur. Kısmi babalık yalnızca Güney Amerika'ya özgü de değildir. Örneğin Papua Yeni Gineli Lusiler, fetüs gelişimi için, çoğunlukla da değişik erkeklerle, birden fazla ilişkiye girilmesi gerektiğini düşünürler. Bugün dahi genç Lusiler üremenin daha modern bir kavrayışını benimsemiş olmalarına rağmen, hala bir kişinin birden fazla babası olabileceğini kabul ederler.

Beckerman ve Valentine'ın belirttiği gibi, "Kısmi babalığın, çocuklar başarılı bir biçimde yetişkinliğe geçene kadar tatmin edici bir baba ilgisi ve bakımı sağlayabilen işlevsel bir aile modelini destekleyen kadim bir folklorik inanç olduğundan farklı bir sonuca varmak zordur."[3]

Paraguay'da çalışan bir antropolog, Achéli öznelerinden babalarını teşhis etmelerini istedi ve ancak kelime haznesi dersiyle çözülebilecek bir bulmacayla karşı karşıya kaldı. 321 Achéli, altı yüzden fazla babası olduğunu iddia etti. Babalarınız kim?

Achéler baba çeşitlerini dörde ayırıyorlar. Antropolog Kim Hill'e göre bu dört baba tipi şöyle:

- Miare: İçeri koyan baba;
- Peroare: Karıştıran babalar;
- Momboare: Dışarı döken babalar;
- Bykuare: Çocuğa özünü veren baba.[4]

Birden çok babası olan çocuklar 'piç' ya da 'orospu çocuğu' olarak damgalanıp uzaklaştırılmak yerine, birden fazla adamın kendileriyle özel olarak ilgilenmesinin avantajlarını yaşıyorlar. Antropologların hesaplarına göre, bu çocukların tek babalı toplumlarda yaşayan akranlarına göre hayatta kalma şansı daha yüksek.[5]

Bu toplumlarda yaşayan erkekler, genetik miraslarının belirsizliğe sürüklenmesine sinirlenmekten çok, diğer adamların da daha güçlü bir bebek doğmasına ve büyümesine yardımcı olmalarına *minnet* duyarlar. Bu topluluklardaki erkekler, standart anlatının öngörüsündeki gibi kıskançlıkla körleşmek yerine, paylaştıkları babalık sayesinde birbirleriyle bağ kurarlar. Beckerman'ın açıklamasına göre, olası en kötü senaryoda bile bu sistem çocuk için ekstra güvenlik sağlıyor: "Biliyorsun ki ölecek olursan başka bir adama senin en az bir çocuğuna bakmak gibi bir yükümlülük miras kalacak. Eğer karın bir sevgili alırsa, kafanı diğer tarafa çevirmek veya onayını vermek satın alabileceğin tek sigorta."[6]

Aman, bazı erkek okurlarımız bu tür davranışı garip ve uzak olarak nitelemeye özenmesinler, çok benzer örnekler

evlerinin hemen yakınında bulunabilir.

S.E.Ex'in Hazzı

Anlayış aynı seks gibidir; pratik bir amacı vardır ama normalde insanlar onun için yapmazlar.

FRANK OPPENHEIMER

Desmond Morris, profesyonel bir İngiliz futbol takımını 1970'lerin sonuyla 1980'lerin başında aylar boyunca izledi ve sonrasında izlenimlerini *Futbol Kabilesi (The Soccer Tribe)* adlı kitabında yayınladı. Başlığın da ima ettiği gibi, takım arkadaşlarının davranışlarının daha önce incelediği kabile gruplarınınkine çarpıcı şekilde benzediğini buldu. Her iki ortamda da dikkat çekici iki davranış tespit etti: Grup eşitlemesi ve sahiplenici olmama.

"Futbolcular kendi aralarında konuştuklarında ilk farkettiğiniz şey, nüktedanlıklarının sürati. Mizah anlayışları çoğu zaman zalim ve bunu takım arkadaşlarından herhangi biri egoizmin en ufak işaretini gösterdiğinde onun gazını almak için kullanıyorlar." Fakat tarih öncesi eşitlikçiliğin yankıları, soyunma odasında ego söndürmenin de ötesine, cinselliğe kadar uzanıyor. "Eğer içlerinden biri (cinsel manada) skor yaparsa sahiplenici davranmıyor, takım arkadaşlarından birinin de aynı kızla yatmayı başarmasından mutluluk duyuyor." Bazıları için kulağa biraz hissiz gibi gelse de, Morris okuyucularına bu kıskançlık yokluğunun 'sadece takım arkadaşları arasında, sahada ve saha dışında bencilliğin bastırılmasına yarayan bir tedbir' olduğunu temin ediyor.[7]

Profesyonel sporcular, müzisyenler ve en şevkli dişi hayranları aynı zamanda toplayıcı grupların hem erkek

hem dişi üyeleri için üst üste binen, kesişen cinsel ilişkiler grup uyumunu güçlendirir ve belirsiz bir dünyada bir miktar güvenlik sağlayabilir. Bazen, belki de çoğu zaman, insanlararası seks sadece zevk ya da üreme aracı değildir. Yetişkinlerden oluşan bir toplulukta, cinsel ilişkilere karşı rahat bir yaklaşımın fiziksel doyumun çok ötesine uzanan önemli sosyal işlevleri olabilir.

Bu akışkan libidoyu, kuru akademik terimlerle açıklamaya çalışalım: Hipotezimize göre, *Sosyoerotik Değiş Tokuşlar [Socio-Erotic Exchanges]* (S.E.Ex), küçük ölçekli göçebe toplumlarda (ve görünüşe göre kişilerin yüksek derecede birbirine bağımlı olduğu diğer gruplarda) hayati ve dayanıklı bir şefkat, duygusal yakınlık ve karşılıklı sorumluluk ağı örerek bireylerarası bağları güçlendirir.

Evrimsel açıdan bu sosyal ağların önemine ne kadar vurgu yapılsa azdır. Öncelikle böylesine esnek, uyum sağlama kabiliyetine sahip sosyal gruplar (ve dil ve beyin gelişimini sağlayan geri besleme döngüsü) yavaş, güçsüz ve fiziksel olarak etkileyici olmaktan uzak türümüzün hayatta kalmasına ve zamanla tüm gezegene hakim olmasını sağladılar. Yüksek sıklıkta S.E.Ex olmadan toplayıcı grupların binyıllar boyu sosyal dengeyi ve doğurganlığı sağlayabilmeleri şüphelidir. S.E.Ex, belirsiz ya da kısmi babalı çocukların bakımını sağlayacak yetişkinleri grup oluşturacak şekilde birbirlerine bağlaması bakımından hayatiydi. Gruptaki her çocuk tüm ya da çoğu erkek ile akrabalık ilişkisi içindeydi (baba olmasa bile, mutlaka bir amca ya da kuzen).*

---

* Don Pollock, kişisel bir yazışmada çoklu babalık hakkında ilginç bir noktaya temas etmişti: "Kulinalar'ın birden fazla adamın bir kişinin 'biyolojik' babası olabileceği kavramını ironik biçimde genetik gerçeğe yakın buluyorum: Küçük ve genetik olarak homojen nüfuslarda (ya da nesiller boyu iç evliliklerle homojenliğe yaklaşmış olanlarda) her çocuğun, annesinin cinsel ilişkide bulunduğu tüm erkeklere, hatta hiç ilişkisi olmayanlarla yakın genetik benzerlikleri vardır."

İç içe geçmiş ilişkiler sosyal uyum açısından çok önemli olduğundan ayrılmak sorunlara yol açabilir. Antropolog Philippe Erikson Matis yerlileri hakkında yazarken şöyle diyor: "Çoklu babalık teorik bir olasılıktan daha fazlasıdır... Evlilik dışı seks yaygındır, genellikle hoş ve birçok açıdan da *mecburi* gibi görünür. Evli olsun ya da olmasın, bir kişinin cinsel olarak cimri damgası yememek için -ki Matis ahlakında sadakatsizlikten çok daha mühim bir ihlalidir-, karşı cinsten çapraz kuzenlerinin (gerçek ya da sınıflandırmaya göre) cinsel yaklaşmalarına cevap vermek gibi *ahlaki bir yükümlülüğü* vardır (vurgular eklenmiştir)."[8]

Görünüşe göre, seksüel pinti olarak etiketlenmek gülüp geçilecek bir durum değildir. Erikson, kulübesinde saatlerce saklanan genç bir adamdan bahsediyor. Azgın kuzeninden kaçan bu adam, kıza yakalandığı takdirde meşru olarak isteklerini geri çeviremeyeceğinden Erikson'un kulübesine sığınmış. Daha da ciddisi, Matisler'in dövme festivalleri esnasında her zamanki partnerleriyle seks yapmaları açıkça yasaktır. Bu çok ağır biçimde -ölümle bile- cezalandırılabilir.[9]

Eğer S.E.Ex'in tarih öncesi sosyal uyumu korumada rol oynadığı doğruysa, tüm dünyada bugüne ve geçmişe dair böylesine utanmadan arınmış şehvet düşkünü davranışların kalıntılarını bulmalıyız ve buluyoruz da.

Mohave kadınları, şehvet düşkünlükleri ve tek bir adamla takılmaya gönülsüzlükleriyle meşhurdurlar.[10] Sezar (evet, o Sezar), Demir Çağı İngiltere'sindeki kadınların çok eşliliğine fazlasıyla şaşırmıştı: "On hatta on iki tanesinin ortak karıları var ve özellikle kardeşler arasında kardeşler..."[11]

Kaptan James Cook ve mürettebatı 1769'da, Tahiti'de geçirdikleri üç ay boyunca, "Tahitililerin her türlü iştah ve tutkularını tanıkların önünde giderdiklerini farkettiler." Cook'un seyahatinin 1773'teki ilk yayınında, John Hawkesworth, "1,90 metre boyunda genç bir adamın, bi-

zim birçok adamımız ve çok sayıda yerlinin önünde 11-12 yaşında küçük bir kızla en ufak bir ayıplanma ya da uygunsuzluk belirtisi olmadan ve görünüşe göre yörenin geleneklerine tam bir uyum içinde Venüs'ün ritüellerini gerçekleştirdiğini" anlatır. Bu aşk gösterisini izleyen daha yaşlı bazı adalı kadınlar, kıza talimat veriyorlardı fakat Cook'un anlattığına bakılırsa "Genç olmasma çok gençti ama pek tavsiyeye ihtiyacı varmış gibi görünmüyordu."[12]

Tahiti'de zaman geçirmiş başka bir kaptan Samuel Wallis ise şunları anlatmıştır: "Kadınlar genel olarak çok güzeller, bazı muazzam güzellikler var, yalnız ahlakları çiviye dayanıklı değil." Tahitililerin demirden büyülenmeleri, yerli kadınların tek bir çivi karşılığında cinsel randevu takasıyla sonuçlandı. Wallis yelken açtığında, tüm adamlar güverte tahtasının üzerinde uyuyorlardı. Çünkü hamaklarını asacak tek bir çivi dahi kalmamıştı.[13]

Trobriand adasında, genç kız gruplarının adaları serseri mayın gibi dolaşarak kendi köylerinin dışındaki erkeklere 'tecavüz' ettikleri ve eğer tatmin olmazlarsa erkeklerin kaşlarını ısırarak kopardıkları tatlı patates hasadı festivali günümüzde de sürmektedir. Eski Yunan'da cinsel ehliyet Aphrodisia, Dionysia ve Lenea festivalleriyle kutlardı. Roma'da Bacchus kültünün üyeleri ayda en az beş seks partisine katılırdı. Güney Pasifik adalarının halkları, misyonerlerin nesiller süren utancı yayma çabalarına karşın, bugün hala daha teklifsiz cinselliğe açıklıklarıyla meşhurdurlar.[14]

Birçok modern Brezilyalı karnaval esnasında çırılçıplak dolaşır, *sacanagem* adlı evlilik dışı, rızalı bir seks ritüeline katıldıklarında ise New Orleans ya da Las Vegas'ta yaşananlar solda sıfır kalır.

Kadınların bu aktivitelere hevesli katılımı bazı okuyuculara garip gelebilir ancak Darwin ve diğerlerinin varsaydığı gibi dişil çekingenliğin kaynaklarının biyolojik değil

kültürel olduğu çok uzun zaman önce açıklığa kavuştu. Bundan elli yıl önce, cinsellik araştırmacıları Clellan Ford ve Frank Beach şöyle diyorlardı: "Bu toplumlarda cinsel konularda çifte standart yok. Çok çeşitli ilişkilere müsaade ediliyor ve kadınlar da karşılarına çıkan fırsatları değerlendirmeye erkekler kadar heveslilerdi."[15]

En yakın primat kuzenlerimiz de sadece biyolojik sebeplerle insan dişisinin cinsel olarak çekingen olduğuna inanmamız için bize hiçbir sebep sunmuyor. Primatolog Meredith Small, dişi primatların çiftleşmede yeniliği çekici bulduğunu söylüyor. Dişi primatlar, tanıdıkları erkekler cazip özellikler (yüksek statü, büyük boyut, renk, bakımlılık, kıllı göğüs, altın kolye, serçe parmakta yüzük vs.) sunsa bile, tanımadıkları erkekleri çok daha çekici buluyorlar. "Primat topluluğunun genelinde görülen tek istikrarlı ilgi, yeniliğe ve çeşitliliğe duyulan ilgidir..." Small şöyle devam ediyor: "Tanınmayanın aranması, doğruyu söylemek gerekirse, insan gözüyle gözlemleyebildiğimiz en belirgin dişi özelliğidir."[16]

Frans de Waal, "Erkeğin hangi cinsel birleşmelerin gebelikle sonuçlanacağı, hangilerinin sonuçlanmayacağı konusunda hiçbir fikri yoktur... Gruptaki herhangi bir çocuk onun olabilir... Eğer biri babalığın belirsiz olduğu bir sosyal düzen tasarlamaya kalkışsaydı, Doğa Ana'nın [bu] toplumda yaptığından daha iyisini yapamazdı"[17] diye yazarken, daha önce değindiğimiz birçok Amazon toplumunun herhangi birinden bahsediyor olabilirdi. Waal aslında bonobolardan bahsediyor ancak sözleri ritüelleşmiş çift dışı ilişkilerde bulunan tüm topluluklar için geçerlidir. Böylece üç en yakın akraba insansıyı birbirine bağlayan cinsel devamlılığın altını çizmiş oluyor: Şempanzeler, bonobolar ve çatışan insan kuzenleri.

İnsanların, şempanzelerin ve bonoboların hiperseksüelliğinin ışığında, niçin dişil münhasırlığın milyon yılı aşkındır insanın evrimsel gelişiminin bütünleyici bir parçası olduğunu insan merak ediyor. Standarda karşı burada sunduğumuz dolaysız kanıtlara ek olarak, ikincil hususlar dahi hayli baskındır.

Öncelikle hatırlayalım ki geniş sosyal gruplar halinde yaşayan monogam primat türlerinin toplam sayısı, eğer insanı böyle bir hayvanın bir ve tek örneği saymazsanız, sıfırdır. Yüzlerce türün arasından birkaç tek eşli primat türü bulunur, onlar da ağaç tepelerinde yaşarlar. Primatlar bir yana, tüm memelilerin yalnızca yüzde 3'ü ve omurgalı hayvanların da on binde biri cinsel olarak tek eşli kabul edilebilir. Zina, bugüne kadar incelenmiş tüm göstermelik tek eşli insan toplumlarında tespit edilmiştir ve tüm dünyada en önde gelen boşanma sebebidir. Futbolcuların sevgililerini memnuniyetle paylaştıklarını gözlemleyen Desmond Morris, klasik kitabı *Çıplak Maymun*'da hala "İnsanlar arasında cinsel davranış neredeyse yalnızca eş bağı durumunda gerçekleşir" ve "Zina bu bağ mekanizmasının kusurlu olduğunu gösterir" görüşlerinde ısrar etmektedir.[18]

Kocaman bir küçük kusur.

Biz bu satırları yazarken, CNN İran'da altı kişinin zina suçlamasıyla taşlanarak öldürüldüğünü duyuruyor. İkiyüzlü günahkarlar; ilk taşları atmadan önce, erkekler mide bulandırıcı bir nezaket jestiyle bellerine kadar toprağa gömülürken, vücutlarını kendilerine ait kabul etmeye cesaret eden kadınlar, herhalde daha çabuk bir ölüm için, boyunlarına kadar gömülmüşlerdi. Cinsel kuralları çiğneyenlerin böylesine gaddarca cezalandırılmaları tarihsel olarak istisnai bir durum değildir. Eric Michael Johnson, "Musevilik, Hıristiyanlık, İslam ve Hinduizm kadının cinsel özgürlüğünü cezalandırma yönünde temel bir kaygıyı paylaşır" diyor. "Eğer bir adam başka bir adamın karısıyla

zina yaparsa, her ikisi de öldürülmelidir (Levililer 20:10). Ancak evlenmemiş bir kadm evlenmemiş bir erkekle ilişkide bulunursa, 'babasının kapısına getirilecek' ve şehrinin erkekleri tarafından ölene dek taşlanacaktır (Yasa'nın Tekrarı 22:21)."[19]

Bu barbarca cezalardan yüzyıllar sonra, zina istisnasız olarak dünyanın her köşesinde mevcut. Alfred Kinsey 1950'lerde şöyle demişti: "Dişilerin evlilik dışı cinsel birleşmelerini en sıkı biçimde kontrol etmeye çabalayan toplumlarda bile, bu aktivitelerin varolduğu açıktır ve çoğu zaman da düzenli bir biçimde ortaya çıkarlar."[20]

Düşünün bir kere; grup halinde yaşayan insan dışındaki primatların hiçbiri tek eşli değildir ve zina incelenmiş *tüm* insan toplumlarında, hatta zinacıların taşlanarak öldürüldüklerinde dahi, belgelenmiştir. Bu denli kanlı intikamların ışığında, tek eşliliğin türümüz için nasıl doğal olduğunu anlamak güçtür. Niçin birçok insan itibarını, ailesini, kariyerini hatta başkanlık mirasını insan doğasına aykırı bir şey için riske atsın? Eğer tek eşlilik standart anlatının söylediği gibi türümüzün evrimleşmiş, özel bir vasfı olsaydı, bu sık rastlanan ihlaller çok az görülürdü ve korkunç cezalara da gerek kalmazdı.

Hafifmeşreplik Taahhüdü

> *Modern kadın ve erkekler cinsellikle saplantılılar. Çoğumuza kalan tek kökensel macera alanı budur. Hayvanat bahçesindeki maymunlar gibi geriye kalmış tek bir oyun alanında enerjilerimizi tüketiyoruz. İnsan hayatları bunun dışında endüstriyel kültürümüzün duvarları, parmaklıkları, zincirleri ve kilitli kapıları tarafından hapsedilmiş vaziyettedir.*
>
> EDWARD ABBEY

Tarih öncesi insan cinselliği hakkındaki alternatif görüşler hakkında düşünürken, standart anlatının iki iç içe geçmiş varsayım etrafında döndüğünü aklınızda tutun:

- Tarih öncesi anne ve çocuk, erkeğin sağlayabileceği ete ve korumaya muhtaçtı.
- Kadın cinsel özerkliğinden vazgeçmeliydi ki erkek baktığı çocuğun kendisinin olduğundan emin olabilsin.

Standart anlatı, protein ve korunma ile babalığın garantisini takas etmenin, çocuğun üreme yaşına ulaşmasını sağlamanın en iyi yolu olduğu inancı üzerine kuruludur. Yavrunun hayatta kalması, sonuçta Darwinist doğal seleksiyonun birincil motorudur. Fakat ya yavrunun içinde bulunduğu riskler tam tersi bir düzenlemeyle azaltıldıysa? Ya bir adamın etini, korunmasını ve statüsünü bir kadın ve onun çocuğuyla paylaşmaya razı olmasındansa, bu paylaşım genelleştirildiyse? Ya grup içi genel paylaşım, atalarımızın tarih öncesi zamanlarda karşılaştıkları risklere karşı daha etkili bir yaklaşım sunuyorsa? Ve yine bu risklerin ışığında, babalığın belirsizliği ilginin birden fazla erkek arasında paylaşılması yoluyla çocuğun hayatta kalma şansını artırıyorsa?

Daha soylu bir sosyal sistem önermiyoruz, yalnızca tarih öncesi dönemin koşullarına daha uygun ve üreme yaşına kadar hayatta kalmaya yardımcı olmakta daha etkili bir sistemin varolabileceğini dile getiriyoruz.

Bu paylaşım üzerine kurulu sosyal yaşam sadece insanlara özgü değildir. Örneğin Orta Amerika'da yaşayan vampir yarasalar büyük memelilerin kanıyla beslenirler ancak her bir yarasa her akşam yemek bulamaz. Mağaralarına döndüklerinde, beslenmiş olanlar beslenememiş olanların ağızlarına emdikleri kanın bir miktarını kusarlar. Böyle bir iyiliğin karşılığında, koşullar tersine döndüğünde bu

yarasalar aynı şeyi yapmaya hazırdırlar ancak geçmişte kendisini reddetmiş bir yarasayı o da reddedecektir. Bir gözlemci şöyle açıklıyor: "Bu değiş tokuş sürecinin anahtarı, yarasanın birey olarak mağarasında yaşayan diğer tüm yarasalarla kişisel ilişkisinin tarihini hatırlıyor olmasıdır. Bu hafıza gereksinimi, yarasa türleri arasında en geniş kortekse sahip olan vampir yarasaların beyinlerinin evriminin itici gücü olmuştur."[21] Vampir yarasaların akraba olmayan diğer yarasaların boğazına kan kusması düşüncesinin, sizi paylaşmanın içkin olarak soylu bir şey olmadığı konusunda ikna edeceğini umuyoruz. Yalnızca bazı türler, belirsiz ekolojik koşullarda cömertliğin riski azaltmanın en iyi yolu olduğunu keşfettiler. Görünüşe göre *Homo sapiens* de yakın geçmişe kadar böyle bir türdü.[22]

Hararetli eşitlikçiliğin toplayıcı toplumlar arasında neredeyse evrensel olması, tarih öncesi atalarımızın çok az seçeneği olduğunu düşündürüyor. Arkeolog Peter Bogucki, "Buzul çağındaki göçebe toplumlar için takım modelinde sosyal organizasyon, kaynakların zorunlu paylaşımıyla hayatta kalmak için tek yoldu"[23] der. Darwinist manada tarih öncesi insanların, birçok batılı toplumun temel insan doğası olarak dayattığının aksine, kaynakların kişisel çıkarlar için istiflenmesindense, eşitlikçi paylaşımını gerektirse dahi, en yüksek hayatta kalma şansı sunan bu yolu seçmiş olmaları akla yatkındır. Sonuçta Darwin'in kendisi de işbirliği içindeki bir kabilenin bencil bireylerden oluşan bir diğerini alt edeceğine inanıyordu.

Acaba hiç de inandırıcı olmayan çiçek çocukları zırvalarını mı vaaz ediyoruz? Pek değil. Atalarımızın elli ila yüz bin sene önceki koşullarına benzer koşullarla karşı karşıya olan dünyanın herhangi bir yerinde incelenmiş avcı-toplayıcı toplumların hemen hepsinde eşitlikçilik vardır. Eşitlikçi yolu izlemelerinin sebebi özellikle soylu olmaları değil, bu yolun hayatta kalmak için en iyi yöntemi sunmasıdır. Doğrusu bu, Bogucki'nin söylediği gibi o koşullar

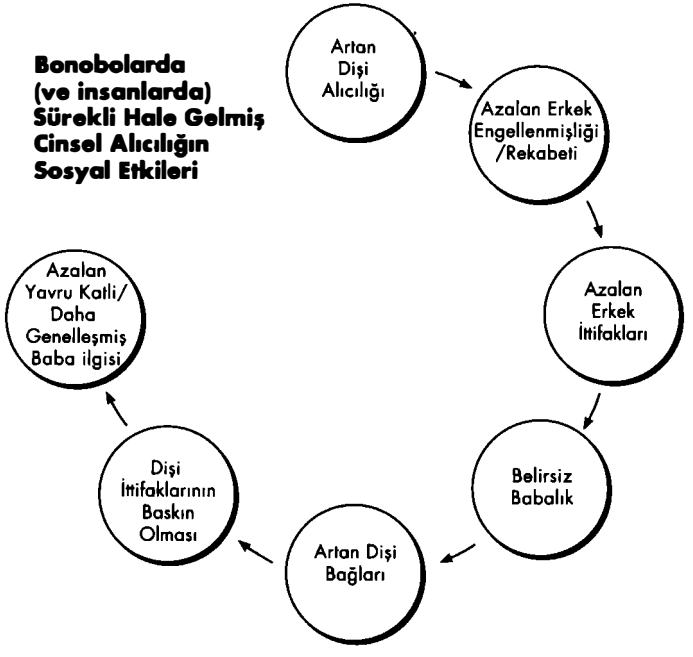
altında yaşamanın tek yolu olabilir. Kaynakların ve seksin kurumsallaşmış paylaşımı riski dağıtır ve azaltır, soğutmanın olmadığı bir dünyada yiyecek israfını önler, erkek kısırlığının etkilerini yok eder, bireylerin genetik sağlıklarını iyileştirir ve hem çocuklara hem de yetişkinlere daha güvenli bir sosyal çevre sağlar. Ütopik romantizmin ötesinde, toplayıcılar eşitlikçilikte ısrarlıdırlar çünkü bu birçok pratik düzeyde işe yarar.

Bonobo Başlangıcı

Cinsel eşitlikçiliğin etkili olduğu, insanlarla birçok tekil özelliği paylaşan dişi bonobolar tarafından teyit edilmiştir. Bu cinsel niteliklerin doğrudan ve öngörülebilir sosyal sonuçları vardır. Örneğin Frans de Waal'ın araştırması, artan dişil cinsel alıcılığın, erkek bonobolar arasındaki çatışmayı, dişinin daha kısa süreli alıcı olduğu diğer primat türleriyle karşılaştırıldığında dramatik biçimde azalttığını göstermiştir. Cinsel fırsatların çokluğu, herhangi özel bir cinsel fırsat için kavga ederek yaralanma riskine girmeyi anlamsız kılmıştır. Şempanzeler arasında erkek ittifakları, genellikle yumurtlayan dişiden rakipleri uzak tutmak ve yüksek statüye ulaşarak daha fazla çiftleşme şansı yakalamak amaçlıdır. Bu azgın çetelerin birincil amaçları, bonoboların cinsel fırsat bolluğunun sıcaklığında buharlaşıp havaya karışır.

Aynı dinamikler insan grupları için de geçerlidir. Eğer insanın şu an bulunduğu haliyle sahip olduğu sosyal alışkanlıkları bir kenara bırakırsak, niçin insan evriminin bugün tercih edilen tek eşli çift modeli Orta Afrika'nın tropik ormanlarında yaşayan ilk insanlar için uyumsal oluyor da bonobolar için olmuyor? Kültürel sınırlamalarla kısıtlanmadan bakarsak, insan dişisinin sürekli heveslilği dedikleri şey de aynı işlevi yerine getirirdi: Erkeklere bolca

cinsel fırsat sunup çatışmayı azaltmak ve böylece daha kapsamlı bir işbirliği sağlamak ve daha büyük grupların oluşmasını olanaklı kılarak herkes için daha fazla güvenlik sağlamak. Antropolog Chris Knight'ın dediği gibi: "Primatlar arasında temel örüntü sürekli bir 'hayır' arka planı üzerine periyodik bir 'evet' şeklindeyken, insanlar (ve bonobolar) sürekli bir 'evet' arka planı üzerine periyodik bir 'hayır' sinyali yayarlar."[24] Elimizde aynı davranışsal ve fizyolojik uyumsallığa sahip birbirine çok yakın akraba iki primat var ve yine de bir sürü teorisyen bu uyumsallığın köken ve işlevlerinin tamamen farklı olması gerektiğini iddia ediyor.

Dewaal ve Lanting'den alıntıdır (1998)

Artan sosyal uyum, herhalde yalnızca insanlar ve bonobolarda bulunan sürekli cinsel alıcılık ve gizli yumurtlamanın etkili birleşiminin en yaygın açıklamasıdır.[25] Fakat birçok bilim insanı bu mantıklı bağlantının yalnızca yarısını görebiliyor: "Yumurtlamalarını gizleyen dişiler grup içinde ayrıcalıklı hale geldiler çünkü içinde yaşadıkları grup tek eşliliği, paylaşımı ve işbirliğini kolaylaştıran barışçıl bir istikrar yakalayabildi."[26] Dişinin cinsel müsaitliğinin paylaşım, işbirliği ve barışçıl istikrarı kolaylaştıracağı açık ama tek eşliliğin bu listeye neden dahil olduğu değil yanıtlanmak, hiç sorulmuyor bile.

İnsan cinselliğinin gerçeklerini gören antropologlar, sosyal faydalarını da görüyorlar. Beckerman ve Valentine, bu tarz anlaşmazlıklar kadının uzun vadeli üreme çıkarlarına ters düşeceğinden, bölünmüş babalığın erkeklerarası potansiyel çatışmayı dağıttığı noktasına dikkatimizi çekiyorlar. Antropolog Thomas Gregor, Brezilya'da incelediği Mehinaku köyünde, otuz yedi yetişkin arasında süregiden seksen sekiz ilişki bildirmiştir. Görüşüne göre, evlilik dışı ilişkiler değişik klanlardan kişiler arasındaki ilişkileri sağlamlaştırmak suretiyle köy uyumuna katkıda bulunmaktadır. Bulgusuna göre, birçok aşık birbirlerine oldukça düşkün ve ayrılığı kaçınılması gereken bir mahrumiyet olarak algılıyor."[27]

Topluluk oluşturan ve çatışmayı azaltan insan cinselliği örnekleri düzinelerle çoğaltılabilir. Ancak burada son bir tanesini sizlerle paylaşarak bitireceğiz. Antropolog William ve Jean Crocker, 1950'lerin sonundan itibaren otuz yılı aşkın bir süre Brezilya'nın Amazon bölgesindeki Canela halkını incelediler:

> Modern bireyci toplumun üyeleri için Canelalar'ın grup ve kabileyi bireye ne denli üstün tuttuğunu hayal etmek zordur. Cömertlik ve paylaşım ideal, kendine saklama ise toplumsal bir kötülüktü. Mülkiyeti paylaşmak itibar getirirdi.

> Vücudunu paylaşmak ise bu düşüncenin doğal sonucuydu. Kendisi ve malları üzerinde kontrol arzulamak cimrilikti. Bu bağlamda niçin kadınların erkekleri memnun etmeyi seçtiklerini ya da niçin erkeklerin güçlü cinsel ihtiyaçları ifade eden kadınları memnun etmeyi tercih ettiklerini anlamak zor değildir. *Hiç kimse kendini çok önemli görmüyordu, bu yüzden bir kabiledaşını tatmin etmek, kişisel kazançtan daha az hoşnut edici değildi* (vurgular orijinal metindendir).[28]

Karşılıklı fayda sağlayan bir ilişkiler ağı kurmanın ve sürdürmenin yolu olarak üreme amacı gütmeyen seks bunun üzerine fazlaca açıklama gerektirmez. Homoseksüellik çok daha az kafa karıştırıcı hale gelir, öyle ki E. O. Wilson şöyle yazar: "...her şeyden öte bir bağ kurma yolu ...büyük bölümüyle ilişkileri sağlamlaştırma aracı olan heteroseksüel davranış ile uyum içerisinde."[29]

Babalığın belirliliği, standart anlatının ısrar ettiği gibi, her yerde ve her zaman tüm erkeklerin evrensel ve en önemli takıntısı olmaktan çok uzaktır. Büyük olasılıkla tarım öncesi dönemde yaşayan ve babalık soyu yoluyla mülkiyet mirası derdi olmayan erkekler için konu dahi değildi.

YEDİNCİ BÖLÜM

Annesinin En Değerlisi

Bu birbiriyle kesişen cinsel etkileşim ağlarından kaynaklanan, ebeveyne ait sorumlulukların yaygınlaştırılması anlayışı babalar kadar annelere de uzanır. Antropolog Donald Pollock, Kulina yerlilerinin fetüsün aslen birikmiş meniden (Kulina yerlilerine göre erkeğin sütü) oluştuğuna inanmakla birlikte bebeğinin doğumdan sonra büyümesini de anne sütüyle ilişkilendirdiklerini anlatır. Pollock, "Bir bebeği farklı kadınların emzirdiğini" yazar. "Özellikle de kız kardeşler arasında emzirme etkinliğinin paylaşılması çok yaygındır. Artık süt gelmiyor bile olsa, anneannenin, annesi meşgulken çocuğu rahatlatmak için emzirmesine izin verildiği bilinmektedir." Diğer kadınların da çocuğun annesi olup olmadığını sorduğunda, Pollock'a 'bunun tabii ki böyle olduğu' yanıtı verilmiştir.[1]

Burkina Faso'da, Dagaralar arasında geçirdiği çocukluğu anımsayan yazar ve psikolog Madimoa Patrice Somé, köyde çocukların nasıl evler arasında özgürce dolaştığını anlatır. Somé, bu durumun 'çocuğa geniş bir aidiyet duygusu verdiğini' ve 'çocuğun büyütülmesi sürecine herkesin katkısı' olduğunu söyler. Bu durumun haliyle ebeveyne sağladığı bir dizi yararın yanı sıra, çocuklar açısmdan da psikolojik avantajlar getirdiğini düşünmektedir. "Böyle bir ortamda çocuğun kendisini yalnız hissetmesi ya da psikolojik sorunlar geliştirmesi çok nadir rastlanılan bir

durumdur, herkes nereye ait olduğunun son derece farkındadır" der.[2]

Somé'nin hikayesi idealize edilmiş bir anı gibi görünse de aslmda Afrika'nın kırsal kesimlerinin büyük bölümünde standart köy hayatı hala onun anlattığı gibidir. Çocuklar köyde istedikleri eve rahatlıkla girip çıkabilmektedir. Annenin hissettiği sevgi biricikliğini korusa da kadınlar -hatta bazı erkekler- kendi bebeklerinden başka, hiçbir kan bağı olmayan bebeklere de ilgi göstermeye heveslidirler. Bu heves diğer sosyal primatlarda da görülmektedir ve bu primatların hiçbiri tek eşli değildir. Bu aslında derinden hissedilen, kan bağı bulunmayan çocuklara ilgi verme isteği modern dünyamızda da sürmektedir: Evlat edinme sürecinin bürokratik çilesi doğumun maliyetini ve stresini kat be kat aşsa da, milyonlarca çift nasıl bir ödül getireceği belli olmayan bir sürece hevesle dahil olmaktadır.

Sadece çekirdek aileye odaklanan bilim insanları, bizim türlerimizde anne-baba olmayanlardan gelen anne-babalığın oynadığı merkezi rolü atlamaktadır. *Anneler ve Diğerleri (Mothers and Others)* kitabının yazarı Sarah Blaffer Hrdy, "Başka primatlarda ve çeşitli kabile toplumlarmda, çocuğun ortak yetiştirilmesi süreci antropoloji literatüründe asla merkezi bir yer tutmamıştır. Bu fiilin halen sürdüğünü birçok kişi bilmemektedir. Buna karşın çocuk bakımında işbirliği hem anne hem çocuğun sağ kalması ve biyolojik sağlığı açısından çok iyi sonuçlar vermektedir" diyor.[3]

Darwin, 'barbar' gruplarda anne ile çocuk arasındaki bağın, daha büyük grupla bağa göre daha az önemli olabileceği düşüncesini ele almıştır. Anne, baba, oğul ve kız çocuğu gibi temel aile tanımlamalarını bütün grup üyeleri için kullanırken, şunlara işaret eder: "Kavramlar, annenin dışlanacağı şekilde, kabileyle bağı anlatmak için kullanılmaktadır. Barbar kabilelerin ortak korunma ve yardımlaşma ihtiyacı düşünüldüğünde, çeşitli tehlikelerle karşı karşıya olan akrabalar arasındaki bağın, anne ile çocuk

arasındaki bağdan daha önemli olması mümkündür."[4]

On yedinci yüzyıl Cizvit misyoneri Paul Le Jeune, bir Montana yerlisine etrafta kol gezen sadakatsizlikle ilgili öğütler verirken, doğru anne-babalığa ait aldığı dersi hiç unutamamıştır: "Bir kadının kendi kocası dışında bir erkeği sevmesinin onursuzluk olduğunu, kendisinin bile oğlunun gerçekten kendisinin oğlu olup olmadığını bilmediğini söyledim. Yerli bana dönüp, 'Sözlerin saçma, siz Fransızlar yalnızca kendi çocuklarınızı seversiniz. Biz ise kabilemizin bütün çocuklarını severiz' dedi."[5]

Bizim biyolojik akrabalığımız çoğumuza ne kadar doğru gelse de aslında yine bir 'karikatürleştirme/taş devrileştirme' fiili söz konusu. Biz aileye ilişkin kendi algımızın sonsuz ve insan doğasına ait evrensel bir şey olduğunu varsayıyoruz. Ancak görüldüğü gibi, bir seks eyleminin hamilelik için yeterli olup olmadığı konusunda bile insanlar arasında görüş ayrılıkları var.

Bir anneye bir çocuk fikri, Batı toplumlarında da sorunlu bir dönemden geçiyor. Slate.com'dan 'insan doğası uzmanı' William Saletan, "Annelik parçalanıyor. Bir genetik anneniz, bir taşıyıcı anneniz, bir sizi evlat edinen anneniz ve Tanrı bilir başka ne anneleriniz olabiliyor. Annelerinizden biri aynı zamanda anneanneniz olduğunda durum daha da karışık" diyor. Saletan, bir başka kadının fetüsünü taşıyan taşıyıcı annelerle ilgili yaptığı açıklamalarda, bunu annenin annesinin yapmasının akla yatkın olduğunu söylüyor: "Taşıyıcı anne büyükanne ise karışıklık azalıyor. Anneyle kız arasındaki genetik bağ çocukta da devam etmiş oluyor. Sorunları halledip çocuğa istikrarlı bir aile ortamı sunma olasılığı artıyor."[6] Belki. Her koşulda yaygın evlatlık süreci, yeni evliliklerle birlikte ortaya çıkan üvey aileler, taşıyıcılık, sperm bankası, embriyo saklanması gibi yöntemlerle *Homo sapiens*, hızla 'geleneksel' aile yapısından uzaklaşarak, uzak geçmişi anımsatan daha esnek düzenlemelere gidiyor.

Babalığın bölünmesinin babalık duygusunu gruba yaydığı inancı, grup dayanışmasını artırma mekanizmalarından biridir. Antropologlar, isim verme törenleri ve klan bağlarıyla bireye yüklenen sorumlulukların, kan bağına göre çok daha güçlü bağlar oluşturduğu toplumlardan söz etmektedir. Antropolog Philippe Erikson, bir süre aralarında yaşadığı Matis halkını şöyle anlatıyor: "Akrabalık bağlarını tanımlarken, isim verme törenlerinin getirdiği ilişkiler soy bağlarından mutlak önde geliyor. İki bağ arasında bir çatışmanın söz konusu olduğu durumlarda, aynı ismi paylaşmak daha da önem taşıyor."[7]

Bazı antropologlar küçük gruplarda akrabalığın önemli olup olmadığını sorguluyor. Bazıları küçük ölçekli toplumlarda herkesin bir şekilde birbiriyle bağlantılı olacağını, bu yüzden bağların dostluk, partnerlik gibi daha esnek kavramlarla ifade edileceği görüşünü savunuyor.

Darwin'in de farkettiği üzere, en doğrudan ve yakın kan bağı terminolojisi bile kültürel tanımlamalarla ilişkili. Antropolog Janet Chernela, 'klanın genç üyelerine gösterilen babalığın, klanın bütün babalarından beklendiğini' söylüyor. "Yiyecek toplanması, şefkat gösterilmesi gibi klan üyelerinin bakımıyla ilgili fiiller, klanın bütün erkekleri tarafından icra ediliyor" diyor.[8] Antropolog Vanessa Lea, Mebengokreler arasındaki deneyimlerinden yola çıkarak, "Sorumluluk sosyal yapı çerçevesinde dağıtılıyor" diyor.[9] Tukanoanlar'da, "Erkek kardeşler, birbirlerinin çocuklarına kolektif olarak hizmet sağlıyor. Günlük avlar bir havuzda toplanıyor, erkekler sırayla kendi çocukları ve kardeşlerinin çocuklarının yanı sıra köyün bütün çocukları için çalışıyor."[10]

Bu yayılmış ebeveynlik yaklaşımı yalnızca Afrika köyleriyle veya Amazonlarla sınırlı değil. Desmond Morris Polinezya'da, bir kadın kamyon şoförüyle geçirdiği öğleden sonrayı anlatıyor. Polinezyalı bu kadın, dokuz çocuğu olduğunu, çocuklarından ikisini çocuğu olmayan bir arkadaşına verdiğini söylemiş. Morris çocukların bu durumla ilgili hislerini sorduğunda, bundan hiç etkilenmediklerini 'çünkü herkesin bütün çocukları sevdiğini' anlatmış. Morris yaşananların da bu öyküyü desteklediğini söylüyor: "Bu nokta, köye ulaştığımızda yaşanan sahneyle vurgulanmış oldu. Kadın, bir grup çocuğun yanına giderek, sanki kendi çocuklarıymış gibi onlarla çimde yuvarlandı, oyunlar oynadı. Çocuklar da onu hemen kabul ettiler, hiç soru sormadan. Yoldan geçen biri rahatlıkla bunların doğal bir aile olduğunu söyleyebilirdi."[11]

"Doğal aile." Belki yetişkinlerle kan bağı bulunmayan çocukların birbirini rahatça kabullenişi çocukların bütün erkeklere baba, bütün kadınlara anne diye seslendiği, çocuk büyütmenin yayıldığı, yabancılardan gelen nezaketin güvenle kabul edilebildiği küçük ve izole toplumlarda, örtüşen cinsel ilişkiler babanın genetik kimliğini bilinemez kıldığı kadar önemsizleştiriyor da. Belki türlerimizin 'doğal' aile yapısı budur.

Karı-koca çekirdeği ile yörüngedeki çocuğun atomik izolasyonu, gerçekte türlerimiz için kültürel olarak dayatılmış bir sapma olabilir mi? Tıpkı korse, bekaret kemeri, zırh gibi, evrimsel eğilimlerimize ters düşen başka sapmalar gibi... Annelerin, babaların ve çocukların hiçbirimize uymayan bir aile yapısına zorlandığı söylenebilir mi? Bu çağda gittikçe artan parçalanmış aileler, ebeveynin tükenmişliği, aklı karışık, gücenik çocuklar gibi durumlar aslında türlerimiz için uygun olmayan çarpık bir aile yapısının öngörülebilir sonuçları olabilir mi?

Çekirdek Erimesi

Eğer bağımsız, yalıtılmış çekirdek aile birimi insanların en doğal haliyle kendilerini ait hissettikleri yapıysa, o vakit modern toplumlar ve din, niçin bu çekirdeği eşcinsel evlilikler veya 'geleneksel olmayan yollarla' evlilik girişimlerinden korumak için vergi indirimleri ve yasalarla bu denli kendini paralıyor? Aslında evlilik göçmenlik ve mülkiyetle ilgili yasalar dışında niçin yasal bir konu olsun ki? İnsan doğasma bu kadar içkin bir şey, niçin böyle sıkı bir yasal korumaya ihtiyaç duysun?

Dahası bu çekirdek üçlü doğamıza bu kadar içkinse, niçin gittikçe daha azımız bu şekilde yaşamayı tercih ediyor? ABD'de çekirdek aile oranı 1970'lerde yüzde 45 iken, şimdi bu oran yüzde 23,5'e indi. 1930'da Amerika'da evli çiftler (çocuklu veya çocuksuz) bütün hanelerin yüzde 84'ünü oluştururken, bu oran şimdi yüzde 50'nin biraz altında. Evlenmeden birlikte yaşayan çiftler ise mantar gibi çoğaldı, 1970'te bu sayı 500 bin iken, 2008'de on katın üzerinde arttı.

Zamanının en saygın ve itibarlı antropoloğu olan Bronislaw Malinowski (1884-1942), konuyu kapattığını ilan etmeden önce anne-baba-çocuk üçgeninden oluşan çekirdek ailenin insan toplumları organizasyonunda evrensel atomik birimi oluşturup oluşturmadığına dair hararetli bir tartışma yürüyordu. Malinowski, Morgan'ın toplumların çekirdek olmayan hat boyunca örgütlenebileceğine dair görüşünü şöyle hafife alıyordu:

> *Belli ki*, bu aktörler başlangıçta üç kişiydi; iki ebevyn ve bir çocuk... Bu doğruluğu tartışılmaz ilke, ...Morgan'ın ilkel komünal evlilikle ilgili hipotezinin yeniden yorumlanmasında başlangıç noktası oldu. (Onlar), grup evliliğinin grup ebeveynliğini ima ettiğinin farkındalar. Ancak grup

> ebeveynliği, neredeyse hiç *düşünülemez* bir hipotezdir... Bu sonuç, 'klan klanla evlenip klan doğuruyor' ve 'klan, aile gibi çoğalabilen bir gruptur' gibi gülünçlüklere neden oldu (vurgular eklenmiştir).[12]

"Doğruluğu tartışılmaz ilke?" "Düşünülemez hipotez?" "Gülünçlükler?" Malinowski, Morgan'ın kutsal çekirdek aile yapısının doğallığını ve evrenselliğini sorgulamaya cüret etmesinden şahsen alınmışa benziyor.

Bu arada Londra'da, kendisinin ders verdiği sınıfların birkaç blok ötesindeki yetimhanelerde, varlıkları Malinowski'nin 'doğruluğu tartışılamaz ilkesini'nin merkezindeki devasa hatayı teşhir etme tehdidi taşıyan sayısız çocuk kelimenin tam anlamıyla kurban ediliyordu. ABD'deki durum da bundan az vahim değildi. 1915'te Henry Chapin isimli bir doktor, on yetimhaneyi ziyaret etmiş ve bunların dokuzundaki bütün çocukların iki yaşını görmeden hayatlarını kaybettiklerini keşfetmişti. *Bütün* çocuklar.[13] Avrupa'da uygunsuz doğan bütün çocukları bekleyen kara kader buydu. Örneğin Doris Drucker, 20. yüzyılın başında Almanya'daki orta sınıfın yaşamına dair anılarında bir köyde, evlilik dışı doğan bebekleri annelerinden alarak 'küçük çocukları açlıktan ölmeye mahkum eden melek yapıcıları' anlatıyor. Artık çocuksuz kalan kadınlar da üst sınıflara sütannesi olarak gönderiliyordu.[14] Pek etkili.

Düşüncesi bile dehşet verici olan bu bebeklerin öldürülmesi işlemi, Malinowski'nin zamanıyla da sınırlı değildi. Yüzyıllar boyunca, milyonlarca Avrupalı çocuk yetimhanelerin duvarlarına gizlice yerleştirilen döner kutulardan geçmişti. Bu kutular, çocuğu bırakan kişinin kimliğinin saklı kalmasına yarıyor ancak çocuk için yeterli koruma sağlamıyordu. Yetimhanede sağ kalım oranı, kutuların doğruca krematoryum fırınına açıldığı du-

rumlardan ancak biraz daha iyiydi. Bu kurumlar sağaltıcı olmak şöyle dursun, hükümet ve kilise onaylı mezbahalardı; varlıklarıyla çekirdek ailenin 'doğallığına' dair uygunsuz sorulara yol açan çocuklar kurumsal şekilde öldürülüyorlardı.[15]

Tarihçi Robert S. McElvaine, *Havva'nın Tohumları: Biyoloji, Cinsiyetler ve Tarihin Akışı (Eve's Seed: Biology, the Sexes, and the Course of History)* başlıklı kitabında, bazı 'gafları' küçümserken, 'insan evrimindeki genel eğilimin inkar edilemeyecek şekilde çiftlerin bağ kurması ve uzun süreli aileler oluşturması yönünde' olduğunu söylüyor. McElvaine, ısrarla 'çiftlerin bağ kurması (ne yazık ki özellikle erkekler arasında yoldan sapmalar olsa da) ve ailenin, istisnalara rağmen, *insan türünün temel karakteri*' olduğunu savunuyor (vurgular eklenmiştir).[16]

Tabii bütün sapmaları ve çok sayıdaki istisnayı bir kenara bırakırsak, elimizde sağlam bir dosya kalır.

Aksini kanıtlayacak çok sayıda kanıta karşın hala Malinowski'nin duruşu aile yapısıyla ilgili ortaya atılan hem bilimsel hem popüler varsayımlarda fazlasıyla geçerliliğini korumaktadır. Hatta Batı toplumunda aile olarak kabul edilen yapının tamamı, Malinowski'nin her çocuğun tek bir babası olması gerektiği ısrarına dayanır.

Malinowski'nin duruşu bugün madem galip görülüyor, o vakit zavallı Morgan'ın entelektüel yapıtını arada bir raftan indirip aşağılamak niye? Antropolog Laure Betzig evliliklerin çözülmesiyle (başarısız evlilik) ilgili çalışmasının başında yine Morgan'a atıfta bulunuyor: Morgan'ın "(Grup evliliği) fantezisi karşıt kanıtlar karşısında geçerliliğini yitirmiştir. Morgan'dan bir yüzyıl sonra, ...tek eşli evliliğin bir insan davranışının olabileceği kadar evrensel bir olgu olduğu ortaya çıkmıştır."[17] Vay canına. İşin aslı,

Morgan'ın aile yapısı anlayışına 'fantezi' denemez. Çıkarımları, onlarca yıllık saha araştırması ve çalışmaya dayalıdır. Betzig de sonraki daha sakin çıkışlarında 'evliliğin niçin bu kadar yaygın olduğu konusunda bir konsensüs bulunmadığını' kabul etmiştir.

Bu gerçekten de bir muamma. Neye benzediğinden o kadar emin olmadıkları için baktıkları her yerde evlilik gören antropologlarla karşılaşacağız.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Evlilik, Çiftleşme ve Tek Eşlilikten Felaket Yaratma

Evlilik erkeğin en doğal durumudur, dolayısıyla kesintisiz mutluluğu bulma şansınızın en yüksek olduğu durumdur.

BENJAMIN FRANKLIN

Aşk ideal bir şeydir, evlilik ise gerçek olandır. İdeal olanla gerçek olanı birbirine karıştırmak hiçbir zaman cezasız kalmaz.

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

Albert Einstein $E=mc^2$'yi ortaya attığında, hiçbir fizikçi "e ile ne demek istiyor?" diye sormamıştı. Temel bilimlerde önemli bilgiler, sayılar ve önceden tanımlanmış sembollerden oluşan bir paket halinde gelir. Ancak antropoloji, psikoloji, evrimsel teori gibi yoruma daha açık bilimlerde yanlış yorumlar ve yanlış anlamalara sıkça rastlanır.

Aşk ve şehvet (sevgi ve arzu) kelimelerini ele alalım örneğin. Kırmızı şarapla rokfor peyniri birbirine ne kadar benziyorsa, aşk ve şehvet de birbirine o kadar benzer. Buna karşın birbirlerini o kadar iyi tamamlarlar ki bu muhteşem ikili hemen daima bir arada düşünülür.

Evrimsel psikoloji literatüründe, popüler kültürde, evlilik danışmanlarının zevkle döşenmiş ofislerinde, dini öğretilerde, siyasi söylemlerde ve kendi karışık yaşamlarımızda şehvet çoğunlukla aşkla, sevgiyle karıştırılıyor. Uzun süreli, cinselliğin sadece tek kişiyle yaşandığı tek eşliliklerde ısrar eden toplumlar için belki daha kötüsü, daha zarar verici olanı bu cümlenin olumsuzunun da doğru olması. Şehvet eksikliği, hatalı olarak, aşkın, sevginin yokluğunun göstergesi olarak okunuyor (bu konuya Kısım V'te değineceğiz).

Uzmanlar belki de bilmeden bizi iki kavramı karıştırmaya teşvik ediyor. Helen Fisher daha önce de adı geçen kitabı *Cinsel Aşkın Anatomisi*'nde, çocuğun ilk yıllarıyla ilgili olarak anne ile babayı birbirine bağlayan sevgiden çok ebeveynin paylaştığı sorumluluklar üzerinde duruyor. Fisher'i suçlayamayız çünkü dilin kendisi açık değil. Biriyle gözlerimizi kapatmadan 'yatabiliriz.'[1] Bir politikacının bir fahişeyle 'aşk yaptığını' okuduğumuzda, olayın aşkla uzaktan yakından ilgisi olmadığını biliriz. Kaç 'sevgilimiz' olduğundan söz ederken, gerçekten hepsine 'aşık' olduğumuzu mu söylemeye çalışıyoruz? Biriyle 'birleştiğimizde', gerçekten artık 'birlik mi' oluyoruz? Bir erkeğe seksi görünüşlü bir kadının fotoğrafını gösterip 'birlikte olmak' isteyip istemediğini sorun. Büyük olasılıkla "Tabii ki" diyecektir (ya da içinden öyle geçecektir). Ancak yine büyük olasılıkla karar verme sürecinde evlilik, çocuklar, hatta uzun süreli bir ilişki olasılığı aklımdan bile geçmemiştir.

Bu kavramların sonsuz sayıdaki durum ve ilişki içinde öylesine kullanılan ifadeler olduğunu herkes bilir. Herkes derken, uzmanlar dışında. Evrimsel psikologlar ve başka araştırmacılar belli ki 'aşk' ile 'seksi' birbirlerinin yerine geçen kavramlar olarak kullanıyor. 'İlişkiye girmek' ve 'birlikte olmak' da öyle. Terminolojinin açıkça tanımlanmaması sıklıkla kafa karışıklığına yol açıyor ve insanın cinsel doğasıyla ilgili yarattığı kültürel önyargılarla dü-

şüncelerimizi kirletiyor. Şimdi bu çapraşık kavramsal kargaşada kendimize bir yol açmaya çalışalım.

Evlilik: Gerçekten İnsan Türlerinin 'Temel Durumu' mu?

Kadın-erkek arasındaki yakın ilişki ...zoologların çiftler arasındaki bağ dedikleri durum, iliklerimize işlemiştir. Bizi maymunlardan en çok ayıran şey budur.

FRANS DE WAAL[2]

Kocaların çoğu bana keman çalmaya çalışan orangutanları anımsatıyor.

HONORÉ de BALZAC

Evrimsel psikolojinin kutsal kasesi 'evrensel insandır.' Bu disiplinin bütün maksadı algı, biliş ve davranış düzeyinde insanlarda görülen kalıpların hangisinin kültürel veya kişisel, hangisinin içsel olduğunu didiklemektir: Babanla maçları izleyerek büyüdüğün için mi beyzbolu seviyorsun yoksa küçük gruplar halindeki erkeklerin bir sahada strateji üretip birlikte çalışması beynindeki ilkel modüllere mi sesleniyor? Evrimsel psikologlar bu ve benzeri soruları ortaya atıp yanıt ararlar.

Evrimsel psikoloji, 'insanlığın psişik birliğinin' ortaya çıkarılıp açıklanmasıyla uğraşır. Belirli siyasi gündemlerle örtüşen özelliklerin keşfi için yapılan ciddi siyasi ve mesleki baskının varlığı düşünüldüğünde, okurların bu tarz evrensel çıkarımlarla ilgili iddialar karşısında dikkatli olmaları gerekir. Çoğunlukla bu iddialar yakından incelendiğinde desteksiz kalırlar.

İnsanda evliliğin evrensel kabul edilmesi ve dolayısıyla çekirdek ailenin her yerde bulunduğunun varsayılması bunun bir örneğidir. İnsanın cinsel gelişimi için kabul edilen standart modelde, insanın evrensel olarak evlilik yönelimi şüphe götürmez ve sorgulanamazdır. Malinowski'nin sözleriyle, "Tartışmaya açık olmayan bir doğrudur." Darwin'den önce bu eğilimin varlığı kabul edilse de evrimsel psikolog Robert Trivers, şimdi klasik sayılan 1972 tarihli çalışması *Ebeveynlik Yatırımı ve Cinsel Seleksiyon (Parental Investment and Sexual Selection)*'da, evliliğin insanın cinsel evrimiyle ilgili çoğu teorinin temelini oluşturduğu görüşünü pekiştirmiştir.[3]

Bu teorilerde evlilik insanın cinsel evrimindeki temel ilişki biçimidir. Desmond Morris BBC için yaptığı *The Human Animal* serisinde, 'çiftler arasındaki bağın, insan türlerinin temel durumu' olduğunu ilan eder. Jane Goodall'un himayesindeki biyolog Michael Ghiglieri, "Evlilik, insanlar arasındaki mutlak sözleşmedir. Bütün toplumlarda kadınla erkek benzer şekilde evlenir" der. Ghiglieri, 'evliliğin, kadınla erkek arasındaki 'daimi' bir birleşme olduğunu, kadın çocukları büyütürken erkeğin de aileyi kollayıp savunduğunu' iddia eder. Ghiglieri'ye göre evlilik kurumu, 'devletlerden, kiliselerden, yasalardan' eskidir.[4] Aman Tanrım. *'Temel durum?'* İnsanlar arasındaki *'mutlak sözleşme?'* Buna karşı çıkmak çok zor.

Yine de bir deneyelim. Çünkü antropolojik literatürde evlilik kavramının kaygan zeminde kullanılması, evlilikle çekirdek ailenin insan doğasına gerçekten nasıl uyduğunu (tabii eğer uyuyorsa) anlamaya çalışan herkes için ciddi bir baş ağrısı kaynağıdır. Bu terim çok sayıdaki farklı ilişkiyi tanımlamak için kullanılmaktadır.

Primatolog Meredith Small, dişi primatlarda cinsellikle ilgili *Dişilerin Seçimi (Female Choices)* başlıklı araştırmasında, *eşleşme* kavramının orijinal anlamından sapmasıyla ortaya çıkan karmaşadan söz ediyor. *Evlilik* kavramının yol

açtığına benzer bir karmaşa. Small eşleşme kelimesinin ilk başta savana babunlarında erkekle dişi arasındaki cinsel bağı anlatmak için kullanıldığını, daha sonra kelimenin diğer çiftleşen eşlere yayıldığını söylüyor. Small bu semantik sıçrayışın yanlış olduğunu düşünüyor. "Araştırmacılar bütün primatların eşleştiğini düşünmeye başladı ve terimi hem kısa süreli hem uzun süreli, hem bir dişi ile bir erkek arasındaki çiftleşme hem de bununla sınırlı olmayan çiftleşmeler için kullanmaya başladı." Bu bir sorun. "Çünkü aslında yalnızca yumurtlama dönemlerinde görülen belirli bir dişi ile erkek ilişkisini anlatmak için kullanılan sözcük, bütün bir çiftleşmenin yerine geçti... Artık bir dişinin eşinden söz edildiğinde, diğer erkeklerle cinsel birleşmelerinin önemini kimse görmemeye başladı."[5]

Biyolog Joan Roughgarden, günümüzde insanların cinselliğiyle ilgili kavramların hayvanlara uyarlanmasında da benzer sorunlar bulunduğuna dikkat çekiyor: "Cinsel seçimle ilgili öncelikli literatür tanımı, sabit çiftler dışındaki ebeveynliği çiftin arasındaki bağ çerçevesinde 'aldatma' olarak görüyor: Erkeğin 'boynuzlandığından' söz ediliyor, bu sabit çiftlerin dışında doğan bebekler 'gayrimeşru' olarak görülüyor, sabit eş dışında cinsel ilişkiye girmeyen dişilere 'sadık' deniyor." Roughgarden, "Bu yargılayıcı dil, Batılı evliliğinin çağdaş tanımının hayvanlara uyarlanmasıdır" diyor.[6]

Gerçekten de tanıdık etiketler kullanıldığında, 'yanlı doğrulama' olarak bilinen psikolojik süreç çerçevesinde destekleyici kanıtlar, aksi yöndeki kanıtlara oranla daha göze görünür hale geliyor. Eğer aklımızda bir model varsa bizim modelimizi çürütecek kanıtlardansa, daha çok bizim modelimizi destekleyecek kanıtları farketme ve bulma eğilimindeyizdir. Günümüzde yapılan bütün ciddi tıbbi araştırmalarda bunu önlemek için çift kör denen bir yöntem kullanılır. Ne araştırmacı ne de denek, hangi hapta gerçek ilacın bulunduğunu bilir.

Neye baktığımızın açıkça tanımlanmadığı bir durumda, antropologların büyük bölümü nereye bakarlarsa baksınlar evlilik görmeye başladılar. Amerikan antropolojisinin önde gelen isimlerinden George Murdock, kültürlerarası antropolojik çalışmasında, çekirdek ailenin 'insanlarda evrensel bir sosyal grup' olduğunu söylemiştir. Hatta daha ileri gidip bütün insan toplumlarında evliliğin görüldüğünü iddia etmiştir.

Ancak gördüğümüz gibi, insan doğasını tanımlamaya çalışan araştırmacılar bu 'taş devrileştirme/karikatürleştirme' yaklaşımına hayli kuşkuyla yaklaşıyor. Farkında olmadan, tanıdık gelen özellikleri 'keşfetmek' ve günümüzün toplumsal konfigürasyonlarını evrensel kılarken, gerçeğe dair içgörünün önünü tıkamak. Gazeteci Louis Menand *The New Yorker* için kaleme aldığı yazıda, bu eğilimi şu ifadelerle anlatmıştır: "İnsan doğasıyla uğraşan bilimler, onları hangi rejim finanse ediyorsa o rejimin tercihlerini ve uygulamalarını doğrulama eğilimindedir. Totaliter rejimlerde, muhalefet akıl hastalığı olarak görülür. Irkçı rejimlerde, ırklararası temasın doğal olmadığı kabul görür. Serbest piyasa rejimlerinde, bireysel çıkar merkezde durur."[7] Paradoksal olarak, bu durumların her birinde *doğal* davranış teşvik edilirken, *doğal olmayan* sapmalar cezalandırılır.

Artık unutulan 'akıl hastalıkları' *drapetomani* ve *dysaesthesia aethiopica* bu noktayı açıkça gösterir. İki hastalık da 1851'de, Louisiana'da 'zenci' tıbbı konusunda otorite kabul edilen kölelik yanlısı hareketin ideologlarından Dr. Samuel Cartwright tarafından tanımlanmıştır. Dr. Cartwright, 'Zenci Irkının Hastalıkları ve Özellikleri' başlıklı çalışmasında, drapetomaniyi 'zencilerin' beyaz sahiplerine 'hizmet etmekten kaçmasına neden olan' bir hastalık olarak tanımlamıştır. Köleleri denetleyen kahyaların bu hastalığa kısaca 'serserilik' dediklerini de yazmıştır.[8]

Olası muhalifleri küçümsemek üzere seçilen dilde çoğunlukla saklı olduğu üzere (*dysathesia aethiopica!*), tersi

yöndeki çıkışlara rağmen bilim çoğu kez baskın kültürel paradigmaya yaltaklık eder.

Bu çalışmaların büyük bölümünün diğer bir zayıf noktası, 'çeviri paradoksuna' dairdir: Bir sözcüğün (sözgelimi evlilik) başka bir dile özdeş bir anlamla çevrildiği varsayılır.

Kuşların 'şarkı söylediğini' veya arıların 'dans ettiğini' ancak bu şarkı söyleme ve dans etme fiillerinin, sebeplerinden yapılış biçimlerine kadar bizimkilerle hiçbir ilgisi olmadığını görebildiğimiz sürece kabul ederiz. Çok farklı davranışlar için özdeş kelimeleri kullanırız. Evlilik için de bu geçerlidir.

İnsanlar her yerde eşleşir. Bazen birkaç saatliğinedir bu, bazen günler sürer, bazense yıllar. Belki bir zevki paylaşmak için eşleşirler, belki bebek yapmak için, belki ailelerini memnun etmek, bir siyasi ittifakı veya iş anlaşmasını mühürlemek ya da sadece birbirlerinden hoşlandıkları için. Bu yapıldığında, aşkın gölgeleri altındaki sabit antropoloğun duruşu şöyledir: "Aha, bu kültürde de evlilik var. İşte evrenselliğinin kanıtı." Ama bu ilişkilerin çoğu bizim evlilik anlayışımıza son derece uzaktır. Jargonu değiştirip evlilik yerine çiftlerarası uzun süreli bağa atıfta bulunmak da durumu düzeltmiyor. Donald Symons'un söylediği gibi: "İngilizce dilinin sözcük haznesi, insan yaşantısının dokusunu tam olarak yansıtmaktan elem verici şekilde uzaktır. Sözlüğü bir kavrama, çiftlerarası bağa indirmek ve bunun bilimsel olduğunu düşünmek kendini kandırmaktır."[9]

Evlilikle İlgili Fuhuş Üzerine

Dilde sık sık karşımıza çıkan karmaşayı bir yana bıraksak bile evlenmeyi düşünen insanların kendi evliliklerinin neyi içereceğine ilişkin algıları tamamen birbirinden farklı

olabilir. Paraguay'daki Aché kabilesine göre, aynı kulübede geceleyen erkek ile kadın evlenmiş sayılır. İçlerinden biri yatağını başka bir kulübeye taşırsa evlilik artık bitmiştir. Bu kadar. İşte orijinal gerçek boşanma.

Botsvana'daki !Kung Sanlar (Ju/'hoansi diye de bilinir) arasında, genç kızlar uzun süreli bir ilişkiye başlamadan önce pek çok kez evlenirler. Brezilya'daki Curripacolar'da evlilik kademeli, belirsiz bir süreçtir. Onlarla yaşamış bir bilim insanı bu durumu şu sözlerle açıklamıştır: "Bir kadın gelip yatağını bir erkeğin yatağının yanına koyar ve onun için yemek pişirirse, bazı genç Curripacolar'a göre evlenmiş sayılırlar (kainukana). Ancak daha eskiler bu konuda farklı düşünüyor; onlara göre ancak birbirlerine bakabilecek, destekleyecek durumdalarsa evlenmiş oluyorlar. Bebek sahibi olmak da evliliği perçinliyor."[10]

Günümüzde, Suudi Arabistan ve Mısır'da *misyar nikahı* (seyahat evliliği) olarak bilinen bir evlilik biçimi var. Reuters'te yayımlanan bir makalede şöyle deniyor:

> Misyar, koşulları iyi olmayan veya daha esnek düzenlemeler arayan kişilere hitap etmektedir. Erkek ilk eşine hiç bilgi vermeden misyardan çıkıp başka bir kadınla evlenebilir. Zengin Müslümanlar bazen seyahat sırasında veya inançlarına ters düşmeden cinsel ilişkiye girebilirler. Medine'deki Uluslararası Ulema Birliği'nden Suhaila Zein al-Abideen, misyar nikahlarının neredeyse yüzde 80'inin boşanmayla sonuçlandığını söylemiştir. Zein al-Abideen'e göre, "Kadın bütün haklarını kaybeder. Erkeği ne kadar sıklıkla görebileceği bile erkeğin keyfine kalmıştır."[11]

Şiilikte de *muta nikahı* (şehveti tatmin için) adıyla bilinen benzer bir kurum söz konusudur. Tıpkı araba kiralamak gibi, ilişki belirli bir süre için geçerlidir. Bu *evlilikler* birkaç

dakikadan birkaç yıla kadar sürebilir. Bir erkek aynı anda birden fazla kadınla geçici evlilik ('daimi eşinin' dışında) yapabilir. Fuhuşun veya günübirlik seksin dindeki boşluklara uyarlandığı bu evlilikler için kağıt veya törene gerek yoktur. Bu da *evlilik* mi?

Süreklilik veya sosyal tanınma yönündeki beklentiler bir kenara, bekaret ve cinsel sadakat meselesi ne olacak? Bunlar da, ebeveyn yatırımı teorisinin öngöreceği üzere, evliliğe içkin ve evliliğin evrensel parçaları mıdır? Hayır. Pek çok toplum için bekaret o kadar önemsizdir ki dillerinde bu durumu tanımlamak için bir sözcük bile yoktur. Crocker and Crocker, Canelalar arasında 'bekaret kaybının bir kadm için tam evlilikten önceki ilk adım' olduğunu yazmıştır. "Canela toplumunun bir çifti evli kabul etmesi için daha pek çok adım atılması gerekir. Bunlardan biri de genç kadının erkeklere hizmet ederek toplumsal kabul kazanmasıdır." Bu evlilik öncesi 'hizmet', kadının art arda on beş ila yirmi erkekle cinsel ilişkiye girmesini de kapsar. Eğer gelin adayının hizmetleri memnuniyetle karşılanırsa, erkeklerden et kazanır; bu et ödemesi de tören günü kayınvalidesine yapılır.

Bu kitabın yazarlarından Cacilda Jethá, 1990'da Dünya Sağlık Örgütü adına Mozambik'in kırsal kesimlerindeki köylerde cinsel davranışla ilgili bir çalışma yürütmüştür. Çalışmasmda 140 erkeğin 87 kadınla eşleri olarak ilişkiye girdiğini, 252 başka kadını uzun süreli cinsel partner olarak kabul ettiğini, 226 farklı kadınla da arada bir ilişki yaşadıklarını yazmıştır. Bu da erkek başına aynı anda dört cinsel ilişki demektir. Bu erkeklerin arada bir yaşayacakları günübirlik ilişkiler hesaba dahil değildir.

Brezilya ormanlarında yaşayan Waraolar arasında düzenli ilişkilere periyodik olarak ara verilir ve *mamuse* olarak bilinen ruhani ilişkilere girilir. Bu törenlerde yetişkinler istedikleri kişiyle cinsel ilişkiye girerler. Bu ilişkiler çok onurlu kabul edilir ve olası doğacak bir çocuk üzerinde de olumlu etkileri olduğu düşünülür.

Pirahã yerlilerinin üzerinde çalışan ve bu toplumun muhteşem bir profilini çıkaran gazeteci John Colapinto, 'bu kabilenin, kabile dışı evliliklere karşı olmakla birlikte, kendi kadınlarının yabancılarla yatmasına izin vermek suretiyle gen havuzunu tazelediklerini' yazmıştır.[12]

Sirionolar'da erkek kardeşlerin kız kardeşlerle evlenmesi olağandır. Evlilik için herhangi bir tören yapılmaz: Mülkiyet değiş tokuşu yoktur, sözler verilmez, hatta kutlama bile yapılmaz. Yatağınızı kadının yatağının yanma astığınızda evlenmişsinizdir.

Antropologların 'evlilik' adını verdiği bu rahat yaklaşım hiç garip değildir. İlk kaşiflerin, balina veya kürk avcılarının kuzeyin dondurucu soğuğunda İnuitler'in misafirperverliği karşısında ağızları bir karış açık kalmıştı herhalde. Köyün lideri yatağını (karısı dahil) bitkin, donmuş seyyahlara verdiğinde yaşadıkları şaşkınlıkla karışık memnuniyeti düşünün. Knud Rasmussen ve diğerlerinin karşısına çıkan bu şaşırtıcı eş değişim sistemi aslında İnuit kültürünün merkezinde yer alır ve çetin iklim koşullarında sayısız avantaj sağlar. Erotik değiş tokuş, uzak köylülerle aileler arasında, kriz durumlarında yardımlaşmayı beraberinde getirecek sağlam bir ağın oluşmasını sağlar. Kuzey kutbunun çetin doğası Amazonlar'a, hatta Kalahari Çölü'ne göre çok daha düşük yoğunluklu bir nüfusa elverse de çiftler dışı cinsel ilişkiler öngörülemeyen zorluklara karşı aynı sigortayı sağlayacak şekilde bağları güçlendirmiştir.

Bu kültürlerde kimse bu davranışları zina olarak görmez. Zaten *zina* da *evlilik* kadar kaygan bir kelimedir. Yalnızca komşunun eşi değil, seninki de başka bir erkeği baştan çıkarabilir. Orta Çağ'ın en bilinen ahlak kılavuzlarından, Beauvaisli Vincent tarafından yazılan *Doktrinin Aynası (Speculum Doctrinale)*'nda, "Eşini seven bir erkek pekala zina işliyor demektir. Birinin kendi eşi için çok fazla sevgi duyması da bir başka erkeğin karısını sevmesi

de ayıptır" der. Yazar, 'düzgün bir erkeğin karısını duygularıyla değil, yargılarıyla sevmesi gerektiğini' söyler.[13] Vincent, meşhur *Robinson Crusoe*'nun yazarı Daniel Defoe (Londralı) ile arkadaşlık kurmuştur. Defoe 1727'de, *Karı Kocanın Çapkınlığı veya Evlilikte Fuhuş (Conjugal Lewdness: or Matrinomial Whoredom)* gibi çarpıcı bir başlık verdiği, kurgusal olmayan makalesiyle İngiltere'de bir skandala neden olmuştur. Başlık belli ki çok ileri gitmişti. Daha sonrasında başlığı hafifleterek, *Evlilik Yatağının Kullanımı ve Kötüye Kullanımına Dair Bir İnceleme (A Treatise Concerning the Use and Abuse of the Marriage Bed)* şeklinde değiştirdi. Olay ıssız bir adada geçmiyordu, bir kişinin kendi eşiyle seksten aldığı zevkin fiziksel ve ruhani tehlikeleri üzerine ahlaki bir çalışmaydı.

Defoe Hindistan'ın güneyindeki Nayar halkını takdir ederdi. Evlilik anlayışları cinsel faaliyeti içermediği gibi, süreklilik beklentisi yoktu ve birlikte yaşamak bile gerekmezdi; hatta evlilik töreni bir kez tamamlandıktan sonra gelinin damadı hiç görmemesi bile mümkündü. Ancak bu sistemde boşanma bulunmadığından, antropolojik çalışmalara göre bu evliliklerdeki istikrarın örnek teşkil etmesi gerekir.

Bu örneklerin de gösterdiği gibi, çağdaş Batı dilinde evliliğin temel bileşenleri olarak kabul edilen pek çok özellik evrensel filan değildir: Cinsel açıdan tek eşlilik, mal mülk takası, hatta uzun süre birlikte yaşama niyeti. Evrimsel psikologlarla antropologların evlilik diye adlandırmakta ısrar ettiği bu ilişkilerin büyük bölümünde bunların hiçbiri yoktur.

Eş ve *eşleşmek* sözcüklerinin yarattığı karmaşayı bir düşünün. Eş bazen verili bir cinsel ilişkideki partneri işaret eder, bazen de kabul edilen bir evlilikteki partneri. Bu eşle çocuklar büyütülmüştür, çeşitli ekonomik ve davranışsal kalıplar kurulmuştur. Biriyle eşleşmek 'ölüm bizi ayırana kadar' olabileceği gibi, 'Julio down by the schoolyard'

şarkısında geçtiği haliyle hızlı bir birlikteliğe de tekabül edebilir. Evrimsel psikologlar bize kadınlarla erkeklerin beyinlerinde eşin sadakatsizliği karşısında verilen tepkiyi belirleyen ayrı bilişsel ve duygusal modüller olduğunu söylediklerinde, bunun uzun süreli ilişkideki bir çift olduğunu düşünürüz.

Ama tabii hiç bilinmez. "Eş seçiminde cinsiyetler arasındaki farklar bir kriterdir ve belirleyicidir çünkü eş seçimine aracılık eden mekanizmalar kadınla erkek arasında farklılık gösterir..."[14] Bunları okuduğumuzda başımızı kaşır ve bunun insanların annelerine tanıştıracakları özel kişiyi seçme yöntemleriyle ilgili bir tartışma mı olduğunu yoksa heteroseksüel erkeğin çekici bir kadın karşısında sıklıkla yaşadığı derin ve ani tepki kalıplarını mı anlattığını düşünürüz. Erkeklerin fotoğraflar, filmler, çekici bir şekilde süslenmiş mankenler ve Nuh'un gemisindeki hayvanlar için de -ki bunların hiçbiriyle evlenilemez- aynı tepki kalıplarını gösterdiği düşünüldüğünde, herhalde burada kullanılan dil yalnızca cinsel çekimi anlatıyor. Ama yine de emin değiliz. Hangi noktada eş, eşleşilecek eşe dönüşür?

DOKUZUNCU BÖLÜM

Babalığın Kesinliği: Standart Anlatının Parçalanan Köşe Taşı

Antropolog Robert Edgerton'a göre, Melanezya adalarında yaşayan Marind-anim halkı şuna inanıyordu:

> "Erkeğin menisi, insanın büyüyüp gelişebilmesi için şarttır. Ayrıca çok genç evleniyorlardı ve gelinin doğurganlığını garanti altına almak için meniyle doldurulması gerekiyordu. Bu yüzden düğün gecesinde erkeğin soyundan en az on erkek gelinle cinsel ilişkiye giriyordu. Damadın daha fazla sayıda erkek akrabası varsa onlar da ertesi gece birlikte oluyorlardı. Kadının yaşamı boyunca benzer ayinler çeşitli aralıklarla düzenleniyordu."[1]

Aileye hoş geldin. Kuzenlerimle tanıştın mı?

Bunun son derece tuhaf bir düğün kutlaması olduğunu düşünüyorsanız, Romalıların ataları da benzer şeyler yapmışlar. Düğün kutlamalarında bir seks partisi düzenleniyor, kocanın arkadaşları gelinle cinsel ilişkiye girerken çevredekiler de bunu izliyordu. Otto Kiefer, 1934 tarihli *Eski Roma'da Cinsel Yaşam (Sexual Life in Ancient Rome)* adlı çalışmasında, Romalıların bakış açısıyla "doğal ve fiziksel

yasaların evlilik bağına tamamen yabancı, hatta bu yasalara karşı olduğunu" yazıyordu. "Bu yüzden, evliliğe adım atan kadının, karşı çıktığı Doğa Ana'nın yasalarıyla barışmak için serbest fuhuş döneminden geçmesi gerekiyor, böylece evlilik öncesi iffetsizlikle evlilik namusunu satın almış oluyordu."[2]

Pek çok toplumda bu tarz iffetsizlik hileleri düğün gecesinden sonra bile devam edebilmektedir. Amazonlar'daki Kulina yerlileri, *dutse'e bani towi* adıyla bilinen bir ayin düzenlerler. Don Pollock, 'et için talimat' anlamına gelen bu ayini şöyle anlatıyor: "Köyün kadınları şafakta ev ev geziyor, evin yetişkin erkeklerine şarkı söyleyerek onlara ava çıkma 'talimatı' veriyor. Her evde bir ya da birkaç kadın öne çıkıp bir sopayla kapıya vuruyor, eğer erkek avdan eli boş dönmezse öne çıkan bu kadınlar o gece erkeğin seks partneri oluyor. Gruptaki kadınların kendi kocalarını partner olarak seçmeleri ise yasak."

Bundan sonra olanlar çok önemli değil. Gönülsüzmüş numarası yapan erkekler, asma yataklarından zorla çıkıp ormana gidiyor ancak tek tek avlanmaya başlamadan önce, köyün dışında belirlenen bir yerde ne zaman buluşacaklarını kararlaştırıyorlar. Köye dönmeden yakaladıkları bütün avları paylaştırmak için... Böylece bütün erkeklerin köye et götürerek ekstra seks partneri alması garantilenmiş oluyor. İşte, standart anlatının tabutuna bir çivi daha...

Pollock'un, avcıların muzaffer dönüşüyle ilgili anlattıklarına ise eklenecek bir şey yok: "Günün sonunda erkekler grup halinde köye dönüyorlar. Yetişkin kadınlar, yarım daire içinde erotik ve provokatif şarkılarla onları karşılıyor ve 'etlerini' soruyorlar. Erkekler, yakaladıklarını büyük yarım dairenin ortasına bırakıyorlar; genellikle dramatik hareketler ve yüzlerinde kendini beğenmiş bir gülümsemeyle etleri yığına atıyorlar. Et pişirilip yendikten sonra, kadınlar seks randevusu için seçtikleri eşlerle dinlenmeye

çekiliyorlar. Kulina yerlileri düzenli olarak yaptıkları bu ayine mizah duygusuyla katılıyorlar."[3]

Eminiz ki öyledir. Pollock bu noktada içgüdülerimizi yanıltmayarak Kulina dilinde 'et'in (bani) hem yemek hem de sevgili okur, sizin tahmin ettiğiniz şey için kullanıldığını doğruluyor. Belki de evlilik insan için evrensel değildir ancak cinsel açıdan çift anlamlılık öyle görünüyor.

Lugu Gölü'nde Aşk, Şehvet ve Özgürlük

> *Babalığın kesinliğine duyulan güvenin, erkeklerin genetik olarak kendi eşlerinin çocuklarından çok kendi kardeşlerinin çocuklarıyla ilişkilendirileceği kadar düşük olduğu bir toplum hiç olmadı. Mutlu bir şekilde rastgele ilişkiler yaşayan, sahiplik duygusu olmayan Rousseau şempanzeleri diye bir şey yok: Eldeki kanıtlar da beni bu tip insanların bulunduğunu ikna etmeye yetmiyor.*
>
> DONALD SYMONS,
> *İnsan Cinselliğinin Evrimi*
> *(The Evolution of Human Sexuality)*

Symons'un bu cesur açıklaması, ebeveyn yatırımı teorisine ve insan evriminde babanın kesinliğinin merkezi rol oynadığına inancının ifadesi. Ancak Symons iki noktada da haksız. O 1970'lerde bu talihsiz sözleri yazarken, primatologlar Kongo Irmağı boyundaki ormanlarda bonoboların *tam* da hiçbir sahiplik duygusu olmadan, mutlu bir şekilde rastgele ilişkiler yaşayan ve Symons'un varlıklarının imkansız olduğunu söylediği maymunlar olduğunu keşfediyorlardı. Çin'in güneybatısındaki kadim Mosuo (MWOswo olarak telaffuz ediliyor ve *Na* ya da *Nari* olarak da biliniyor) toplumunda, babalığın kesinliği o kadar belirsiz

ve o bir o kadar önemsiz ki erkekler gerçekten kız kardeşlerinin çocuklarını kendi çocukları olarak yetiştiriyorlar.

Erkeklerle kadınların evlenmemesi gerekir çünkü aşk mevsimler gibidir; gelir ve geçer.

YANG ERCHE NAMU (Mosuo kadını)

Çin'in Yunnan ve Siçuan eyaletleri arasındaki sınırda yer alan Lugu Gölü'nü çevreleyen dağlarda, kurdukları aile sistemiyle gezginleri ve akademisyenleri yüzyıllardır şaşkınlığa uğratan 56 bin kişi yaşar. Mosuo halkı Ana Tanrıça olarak Lugu Gölü'ne, Aşk Tanrısı olarak da göle bakan dağlara, Ganmo'ya saygı gösterir. Dilleri Dongba'nın lehçesidir, hala resimli yazının kullanıldığı dünyadaki tek dildir. *Cinayet, savaş* ve *tecavüz* kelimelerinin, dillerinde hiçbir karşılığı yoktur. Mosuoların sakin, saygılı, huzurlu varoluşlarının yanında, sonsuz bir cinsel özgürlük ve hem kadın hem erkek için özerklik söz konusudur.[4]

1265'te Marco Polo Mosuoların yaşadığı bölgeden geçerken, uluorta cinsellikleriyle ilgili şunları yazmıştır: "Bir yabancının ya da herhangi bir erkeğin kendi karıları, kızları, kız kardeşleri veya evdeki diğer kadınlarla ilişkiye girmesini münasebetsiz bulmuyorlar. Aksine bunun faydalı olduğuna, böylece tanrılarının ve putlarının kendilerinden yana olup cömertçe hediyeler vereceklerine inanıyorlar. Bu yüzden yabancılara kendi karılarını cömertçe ikram ediyorlar." Polo göz kırpıp dirsek atarak devam ediyor: "Bir yabancı çok kereler zavallı bir ahmağın karısıyla üç veya dört gece geçiriyor."[5]

Maço bir İtalyan olan Polo, durumu tamamen yanlış okumuştu. Kadınların cinsel ilişki için sürekli uygun olma-

sını, erkeklerin kendi malları üzerindeki kontrolüne bağlamıştı; oysa Mosuo sisteminin en çarpıcı özelliği, kadın veya erkek bütün yetişkinlere tanınan cinsel özerkliktir.

Mosuolar, aralarındaki düzenlemeye *sese* derler; anlamı 'yürümektir.' Bundan yola çıkan antropologların çoğu, Mosuoları da sonsuz bir 'evlilik' uygulayan kültürler listesine ekler ve Mosuo sistemine '*yürüyen* evlilik' diye atıfta bulunurken asıl noktayı gözden kaçırır. Mosuoların kendileri sistemlerine bu tanımın verilmesini kabul etmemektedirler. Göl Ana'nın kıyılarındaki çocukluğuyla ilgili bir biyografi kaleme alan Mosuo kadını Yang Erche Namu, "Bütün *sese*'ler ziyaret tarzındadır. Hiçbirinde karşılıklı verilen sözler, mülkler, çocukların bakımı ve sadakat beklentisi yoktur" der. Mosuo dilinde koca ve kan için kelime yoktur. Kullanmayı tercih ettikleri kelime azhu'nun anlamı 'arkadaş'tır.[6]

Mosuolar, anaerkil bir tarım toplumudur. Mal mülk ve soyadı anneden kıza, kızlara geçer yani evin merkezinde kadın yer alır. Bir kız çocuğu on üç-on dört yaşında olgunluğa erdiğinde ona özel bir yatak odası verilir. Bu yatak odası bir kapıyla aile evine, diğer özel bir kapıyla sokağa açılır. Bu özel kapıdan, *babahuago*'suna (çiçek odası) kimin girip çıktığıyla ilgili kontrol tamamen genç kızdadır. Tek katı kural, misafirin güneş doğmadan odadan ayrılmasıdır. Ertesi gece bir başka aşığı içeri alabileceği gibi, isterse aynı gece de alabilir. Bir bağlılık beklentisi yoktur; doğurduğu çocuk anne evinde büyütülür, kızın ağabeyleri kadar topluluğun diğer üyeleri de bu sürece katılır.

Yang Erche Namu kendi çocukluğundan söz ederken, Malidoma Patrice Somé'nin Afrika'daki çocukluğuyla ilgili tanımlamalarını anımsatıyor: "Biz çocuklar ev ev hatta köy köy istediğimiz gibi dolaşırdık, annemiz güvenliğimizle ilgili hiçbir korku taşımazdı. Bütün yetişkinler bütün çocuklardan sorumluydu, buna karşılık bütün çocuklar da bütün yetişkinlere saygı duyardı."[7]

Mosuolar arasında bir erkeğin babalık görevi, çeşitli çiçek odalarına kendi gece ziyaretlerinin meyvelerine (veya onun olmayabilir) değil, kendi kız kardeşinin çocuklarına karşıdır. Yine ebeveyn yatırımının biyolojik babalıkla ilgisi olmayan bir toplum görüyoruz. Mosuo dilinde, *Awu* sözcüğü hem baba hem dayı anlamında kullanılır. Yang Erche Namu, 'Mosuo çocuklarının baba yerine dayıları tarafından büyütülüyor olabileceklerini' yazıyor ve ekliyor: "Bizim de bir sürü annemiz vardı çünkü teyzelerimize *azhe Ami*, 'küçük anne' derdik."[8]

Pek çok anaakım teorisyeni bunalıma sürükleyecek bir başka ilginç nokta ise cinsel ilişkilerin tamamen Mosuo aile ilişkilerinin dışında tutulması. Mosuo erkeklerinin gecelerini aşıklarıyla birlikte geçirmeleri beklenir. Eğer sevgililerinin yanında değillerse, evde kız kardeşleriyle değil de binanın dışında uyurlar. Gelenekler aile evinde aşkın veya romantik ilişkilerin konuşulmasını yasaklar. Herkesin son derece tedbirli olması gerekir. Hem erkekler hem kadınlar istediklerini yapmakta özgürlerdir, birbirlerinin mahremiyetine saygı göstermeleri de beklenir. Lugu Gölü'nde sırların ifşası yasaktır.

Mosuoların söylediği şekliyle *açia* ilişkilerinin mekaniği, ister erkek ister kadın olsun, kişinin özerkliğine neredeyse kutsal bir saygıya dayalıdır.[9] *Babalar ya da Kocaların Olmadığı bir Toplum (A Society without Fathers or Husbands)* kitabının yazarı Çinli antropolog Cai Hua, durumu şöyle anlatıyor: "Kadınlar ve erkekler istedikleri kadar *açia* ilişkisi yaşayıp istedikleri gibi bunu sona erdirme özgürlüğüne sahip oldukları gibi, bir kişi ister bir gecede ister uzun bir süreye yayılmış şekilde, aynı anda birçok *açia* ilişkisi yaşayabilir." Cai Hua, "*Açia* ilişkisi şu an veya geçmiş için geçerlidir" diyor, ayrıca bir çift bu ziyaretleri istedikleri kadar tekrarlayabilir.[10]

Özellikle sekse düşkün Mosuo kadınları ve erkekleri hiç rahatsızlık duymadan yüzlerce ilişki yaşadıklarını kabul ederler. Utanç onlara göre, vaatler veya sadakat ta-

lebi karşısında verilmesi uygun bir tepkidir. Görüşmeler sırasında sadakat sözü uygunsuz kaçar. Mosuo halkı için açıkça ifade edilen kıskançlık duygusu, bir kişinin kutsal özerkliğine yönelik müdahaleci niteliğiyle saldırı gibi algılanır, bu yüzden de gülünç bulunur ve utançla karşılanır.

Ne yazık ki kadınların cinsel özerkliğinin bu şekilde özgürce ifadesine yönelik düşmanca tavırlar dar kafalı antropologlarla, on üçüncü yüzyıl İtalyan kaşifleriyle sınırlı değildir. Mosuo halkının sistemlerini ihraç etmeye çalışma veya aşka ya da cinselliğe yönelik kendi yaklaşımlarının üstünlüğünü başkalarına dayatma gibi bir tarihleri olmasa da, uzun süredir kendi geleneksel inançlarını bırakmaları yönünde dışarıdan baskıya maruz kalıyorlar çünkü dışarıdakiler bu sistemi tehditkar buluyorlar.

Çin 1956'da bölgenin kontrolünü tamamen ele geçirdiğinde, hükümet yetkilileri halka cinsel özgürlüğün tehlikelerini anlatmak ve insanları 'normal' evliliğe geçişe ikna etmek için bölgeye yıllık ziyaretler düzenlemeye başladı. Çinli yetkililer, bir seferinde ABD'de 1936'da yapılan ve esrar çeken gençlerin başına gelen korkunç olayların anlatıldığı *Reefer Madness* filmini anımsatacak şekilde, mobil bir jeneratör yardımıyla 'Mosuo halkı gibi giyinen aktörlerin rol aldığı, frengi yüzünden yüzlerinin büyük bölümünü kaybetmiş veya aklını kaçırmış kişilerin gösterildiği' bir propaganda filmi izletmişlerdi. İzleyicinin tepkisi Çinli yetkililerin beklediğinin çok dışındaydı: Mobil sinema ateşe verilerek yakılmıştı. Yang Erche Namu da benzer olaylar anımsıyor: "Günler ve gecelerce süren nutuklar, eleştiriler ve sorgulamalar ...aşıklarının evine giden erkeklere pusu kuran Çinli yetkililer, yataklarından sürüklenerek çıkarılıp ailelerinin gözleri önünde çırılçıplak teşhir edilen çiftler..."

Bu sert taktikler bile Mosuoları sistemlerini terketmeye ikna edemedi ama hükümet yetkilileri de Mosuo'ya edep getirme konusundaki ısrarından vazgeçmedi. Tahıl ve çocuk giyecekleri gibi temel ihtiyaçların arzı durduruldu.

Nihayetinde neredeyse açlıkla boyun eğmeye zorlanan Mosuoların büyük bölümü hükümet sponsorluğundaki evlilik törenlerine katılmayı kabul etti, bu törenlerde her birine "Bir fincan çay, bir paket sigara, birkaç şekerle bir de belge veriliyordu."[11]

Ama bu baskıların kalıcı bir etkisi olmadı. Seyahat yazarı Cynthia Barnes 2006'da Lugu Gölü'ne yaptığı ziyarette, Mosuo sisteminin Çinli turistlerin baskısına karşın hala korunduğunu gördü. Çinli turistler de tıpkı kendilerinden 750 yıl önce gelen Marco Polo gibi, Mosuo kadınlarının cinsel özerkliklerini ahlaksızlıkla eş görüyorlardı. "Dünya mahcubiyetten yoksun oldukları düşüncesiyle Mosuo'ya ilgi gösterse de cinsellik onların evrenlerinin merkezinde yer almıyor" diyen Barnes, şöyle devam ediyor:

> Annemle babamın boşanma süreçlerini düşünüyorum; acılı bir dönemdi, sırf anne veya baba başka biriyle yatmak istedi diye çocukluk arkadaşlarımdan koparılıyordum. Bence Lugu Gölü, kadın krallığı olmaktan daha çok aile krallığı gibi görünüyor ancak bu krallık siyasetçilerden, 'aile değerlerine' övgü yağdıran vaizlerden uzak... 'Parçalanmış ev' diye bir şey yok. Yalnız annelerle ilgili ellerini ovuşturan sosyologlar, anne ve babanın ayrılmasıyla ortaya çıkan ekonomik yıkım, utanç, damga, hiçbiri yok. Bir Mosuo kızı, erkek ve kadın akrabalarının gösterdiği sevgiyle kendinden emin, hafif şımarık biri olarak yetişecektir... Danslara katılıp erkekleri kendi çiçek odasına davet etmeye başladığında, bu aşk veya arzuyla olacaktır ya da artık hormonların etkisindeki insanlar için başka ne deniyorsa... Ev veya 'aile' kurmak için bir erkeğe ihtiyacı yoktur. İkisine de zaten sahip olduğunu bilir.[12]

Lugu Gölü'nü Mosuo kültürünün Disneyland'ına çevirmekle tehdit eden Han Çinliler sürüsü belki sonunda Mosuoların aşk ve cinselliğe yaklaşımını bozabilir. Ancak yüzyıllardır olmasa da, onlarca yıldır hala pek çok bilim insanının insan doğası olarak gördüğü şeye uyum sağlamaları için yapılan yoğun baskılara direnme konusundaki ısrarları, Mosuoları standart anlatıya karşı gurur verici bir örnek olarak ortaya koyuyor.

Mosuo kadını (Fotoğraf: Jim Goodman)

Mosuo kadınları (Fotoğraf: Sachi Cunningham/www.germancamera.com)

Ataerkilliğin Kaçınılmazlığı Üzerine

Kadınların özerk olduğu ve sosyal ve ekonomik istikrarın sürdürülmesinde can alıcı rol oynadığı Mosuo benzeri toplumlara, kadınların yüksek statüde bulunduğu, saygı gördüğü onlarca toplumun varlığını gösteren kanıtlara karşın pek çok bilim insanı katı bir şekilde bütün top-

lumların her zaman ataerkil olduğunu savunmakta ısrar ediyor. Sosyolog Steven Goldberg, orijinal adı *Ataerkilliğin Kaçınılmazlığı (The Inevitability of Patriarchy)* olan *Niçin Erkekler Yönetiyor (Why Men Rule)* isimli kitabında, bu mutlakçı bakışı şu sözlerle anlatıyor: "Ataerkillik evrenseldir. Gerçekten de, bütün sosyal kurumlar arasında evrenselliği üzerinde tamamen anlaşmaya varılan belki başka kurum yoktur... Bugüne kadar aile üstü düzeyde otoriterlikle liderliği, erkekle uzaktan da olsa ilişkilendirmeyen hiçbir toplum olmamıştır, bugün de öyle bir toplum yoktur. Sınırda sayılabilecek vakalar yoktur."[13] Hayli güçlü sözler. Ancak 247 sayfalık çalışmasında Goldberg, bir kez olsun Mosuo'dan söz etmiyor.

Goldberg Endonezya, Batı Sumatra'daki Minangkabau halkına sadece ekler bölümünde değiniyor; o bölümde de başkalarının makalelerinden paragraflar alıntılıyor. 1934 tarihli ilk bölümde genellikle erkeklere kadınlardan önce yemek verildiği yazıyor. Goldberg de bundan yola çıkarak, erkeklerin Minangkabau toplumunda daha üstün oldukları sonucuna varıyor. Goldberg'in alıntı yaptığı ikinci paragraf, antropolog Peggy Reeves Sanday'in de imzasını taşıyan bir makaleden. Makalede, Minangkabau erkeklerinin geleneksel yasaların çeşitli kısımlarının uygulanmasında bir dereceye kadar söz sahibi oldukları yazılı.

(Minangkabau kadını ve kızlar. Fotoğraf: Christopher Ryan)[14]

Goldberg'in, Sanday'in çalışmasından yaptığı uyarlamada iki sorun var. İlki, bir toplumun ataerkil olmadığı iddiasıyla erkeklerin çeşitli şekillerde otoritelerinin bulunduğu iddiası arasmda içsel bir çelişki yok. Bu sadece mantık dışı: Van Gogh'un ünlü *Yıldızlı Gece* tablosu 'sarı renkten oluşan bir resim' değildir ancak resimde bol miktarda sarı renk kullanılmıştır. Alıntıyla ilgili ikinci sorun da şu: Goldberg'in alıntıladığı Peggy Reeves Sanday, aslında tutarlı bir şekilde Minangkabau halkının anaerkil olduğunu savunuyor. Hatta Minangkabau ile ilgili yazdığı son kitabın adı *Merkezdeki Kadınlar: Modern Anaerkil Toplumda Yaşam (Women at the Center: Life in a Modern Matriarchy).*[15]

Yirmiden fazla yazını Minangkabau halkı arasmda geçiren Sanday, "Minangkabau kadınları, ekonomik ve sosyal alanlara da giriyor" derken, miras kalan toprağı kontrol ettiklerini, genellikle kocanın karısının evine taşındığını anlatıyor. Batı Sumatra'da yaşayan dört milyon Minangkabau da kendilerini anaerkil bir toplum olarak görüyor. Sanday, "Biz Batı'da erkek hakimiyetini ve rekabetini göklere çıkarırken, Minangkabau kendi mistik ana kraliçeleri ile işbirliğini göklere çıkarıyor" diyor. 'Kadınlarla erkeklerin benmerkezci, bireysel çıkarlar peşinde koşan rakipler gibi değil, aynı ortak iyi amaç uğruna işbirliği yapan partnerler gibi hareket ettiklerini' anlatıyor. Bonobolardaki gibi kadınların saygınlığı yaşla artıyor ve 'iyi ilişkileri teşvik edenlere' daha çok saygı duyuluyor.[16]

Başka kültürleri anlamaya ve onlar hakkında konuşmaya çalışan uzmanları bekleyen en büyük sıkıntı kullanılan terimlerdir. 'Gerçek bir anaerkil toplum' bulmadıklarını iddia eden antropologlar, aslında ataerkil toplumun 'ayna yansımasını' arıyor, kadınlarla erkeklerin iktidarı algılayış ve kullanışlarından kaynaklanan farkları göz ardı ediyorlar. Sözgelimi, Sanday Minangkabau halkı arasında 'ne kadının ne erkeğin iktidarından söz edilebileceğini çünkü karar alma sürecinin uzlaşmaya dayanması gerektiğine

inandıklarını' anlatıyor. Sanday hangi cinsiyetin hakim olduğu yönündeki ısrarlı sorularına, nihayet 'yanlış soruyu yönelttiği' yanıtını alıyor. "Hiçbir cinsiyetin hakimiyeti yok... Çünkü erkekler ve kadınlar birbirlerini tamamlarlar."[17]

Bir barda, birileri yüksek sesle, "Ataerkiklik evrenseldir, her zaman öyle olmuştur" dediğinde bunları da anımsayın lütfen. Ataerkillik evrensel değildir ve hiç olmamıştır. Ama erkek okurlarımız kendilerini tehdit altında hissetmesin, onlara şunları hatırlamalarını salık veririz: Kadınların yüksek düzeyde özerklik ve otoriteye sahip olduğu toplumlar daha erkek dostu, daha sakin, daha hoşgörülü oluyor ve bu toplumlarda daha fazla seks yapılıyor. Anlaşıldı mı? Hayatınızdaki cinsel fırsatlardan memnun değilseniz kadınları suçlamayın. Onun yerine iktidara, refaha ve statüye eşit ulaşım fırsatı için çalışın. Ve olacakları izleyin...

Dişilerarası koalisyonların mutlak sosyal otorite kabul edildiği ve yalnız dişilerin daha büyük erkeklerden korkması gerekmeyen bonobolarda olduğu gibi, kadınların 'daha rahat ve özgüvenli' olduğu (Mosuo kızları için söylendiği gibi düşüncelerini ve cinselliklerini utanç veya yargılanma korkusu taşımadan rahatça ifade eden kadınlar) insan toplumları, erkekler açısından, bir erkek elitin kontrolündeki toplumlara göre çok daha rahat oluyor. Batılı erkek antropologların anaerkil toplumları kabul etmeleri belki şu yüzden zordur: Batılı kültürlerde uzun zamandır süren erkek egemenliğine karşı, ters yansıması olarak kadınların yüksek ökçeleri altında ezilen erkekler bekliyorlar... Onun yerine erkeklerin sakin ve mutlu olduğu bir toplum gördüklerinde, asıl meseleyi tümden gözden kaçırarak yeni bir ataerkil toplum bulduklarını söylüyorlar.

Tek Eşlinin Yolculuğu

Tek eşlilik fikri, bugüne kadar çok zor bulunmuştur ve bu yüzden denenmeden bırakılmıştır. Mesele, denenmiş ve birtakım kusurlarının olduğunun saptanmış olması değildir.

G. K. CHESTERTON

2005'in hit filmi *İmparatorun Yolculuğu* sürpriz bir gişe başarısı elde etmişti. Bugüne kadar en fazla para getiren ikinci belgesel olan filmi izleyenler, penguen çiftlerinin muhteşem yavrularını korumak için harcadıkları olağanüstü çabadan etkilenmişlerdi. Pek çok kişi penguenlerin yavruları ve birbirleri için gösterdikleri fedakarlıkların yansımasını bulmuştu kendi evliliklerinde. Bir eleştiride dile getirildiği üzere, "Antarktika'nın dondurucu soğuğunda birbirlerine sokulmuş binlerce pengueni, antropomorfik bir akrabalık hissine kapılmadan izlemek mümkün değildi." ABD'de kiliseler cemaatlerine filmi izletmek için sinemalar kiralamıştı. *The National Review*'ın editörü Rich Lowry, genç cumhuriyetçilere verdiği konferansta, "Penguenler tek eşliliğin ideal örneği. Bu kuşların kendilerini bu denli adamaları muhteşem" diyordu. *National Geographic Feature Films*'in başkanı Adam Leipzig de penguenleri 'model ebeveyn' ilan ettikten sonra ekliyordu: "Çocuklarına bakmak için yaşadıkları görülmeye değer, bu filmi izleyen hiçbir ebeveyn artık okula çocuk götürmekten şikayet edemez. İnsan doğasıyla paralellikler taşıyorlar ve bunları görmek çok etkileyici."[18]

Ama kuşların görünüşlerinin aksine, penguenlerin cinsel yaşamı o kadar siyah beyaz değil. Mükemmel penguen çifti, 'tek eşliliğin ideal örneği', 'model ebeveyn' yavruları buzda yumurtadan çıkıp Antarktika'nın dondurucu suyuna karışana kadar tek eşli, bir yıldan az bir süre için...

Filmi izlediyseniz her yeri kaplayan buz ve Antarktika'nın dondurucu rüzgarlarına karşı birbirlerine sokulurken, evlilik dışına doğru bir kayış söz konusu değildir. Ancak ufaklık diğer on bir aylıklarla birlikte (penguenlerin kreşi) yüzmeye başlayınca, sadakat hemen unutuluveriyor; alelacele ve otomatik ve acısız bir şekilde boşanan anne ile baba tekrar penguenler arasında fırsat kollamaya başlıyorlar. Doğurganlık çağında bir yetişkinin yaklaşık otuz yıl veya daha fazla yaşadığını düşünürsek, 'model ebeveyn' ömrü boyunca en azından yirmi beş 'aile' kuruyor. Kim 'tek eşliliğin ideal örneği' demişti?

Bu filmi son derece sevimli bulduysanız, *İmparatorun Yolculuğu*'nun ters köşesi de Werner Herzog'un *Dünyanın Sonundaki Karşılaşmalar* belgeseli olacaktır. Herzog'un Antarktika belgeseli, Güney Kutbu'nda yaklaşık yirmi yıldır penguenlerle ilgili çalışma yürüten, komik derecede çekingen deniz biyoloğu Dr. David Ainley dahil şaşırtıcı isimlerle söyleşilerin ve fotoğrafların yer aldığı bir başyapıt. Ainley, Herzog'un esprili sorularına karşılık olarak penguenler arasında *ménages-à-trois* vakalarına rastladığını söylemiştir. İki erkek, karşılıklı olarak sırayla dişinin yumurtasına göz kulak olur. Ayrıca 'penguen fuhuşu' da görmüştür Ainley. Dişiler, penguen seksine karşılık yuvalarını kurmak için en güzel çakılları alırlar.

Tarla faresi de ayrı bir 'doğal tek eşlilik' timsalidir. Bir gazete haberinde şu ifadelere yer verilmiştir: "Tarla fareleri -çayırlarda ve düzlüklerde yaşayan kemirgenler- neredeyse mükemmele yakın tek eşli çiftler olarak kabul edilir. Aynı yuvayı paylaşan çiftler vardır. Erkek ve dişi birbirlerini, bölgelerini ve yavruları birlikte korur. Erkek aktif bir babadır; çiftlerden biri öldüğünde, sağ kalan yeni bir eş almaz."[19] Darwin'in bundan yüz elli yıl önce insanları maymunlarla karşılaştırmaya kalkınca göğüs gerdiği eleştiriler düşünüldüğünde, günümüzdeki bilim insanlarının insan cinsel davranışını kemirgen tarla farelerine benzet-

me rahatlığına dikkat çekmek gerekir. Bir zamanlar kendimizi meleklerle kıyaslayan bizler, şimdi yansımamızı şu aşağılık kemirgenlerde görüyoruz. Ancak otuz beş yıldır tarla fareleri ve diğer türlerde tek eşliliğin biyolojisi üzerine çalışan C. Sue Carter ve Lowell L. Getz, o kadar emin değiller: "Cinsellikte özel olma, tarla faresinin tek eşliliğinin bir özelliği değildir."[20] Tarla fareleri üzerine uzman olan Ulusal Akıl Sağlığı Enstitüsü Başkanı Thomas Insel (Yerkes Primat Merkezi'nin de başkanlığını yapmıştı), yakından tanıyanların tarla farelerinin tek eşliliği konusuna daha temkinli yaklaştıklarını söylüyor: "Herkesle yatarlar ancak kendi partnerleriyle otururlar."[21]

Her nedense daha çok kadınlar için söylense de şu deyişi unutmamak gerek: "Tek eşlilik arıyorsan, kuğuyla evlen."*

Peki, kuğular gerçekten tek eşli mi? Uzun zaman kuluçkaya yatmak ve yavruları beslemek yedi gün, yirmi dört saat süren bir iş olduğu için pek çok kuş türünün tek eşli olduğu varsayıldı. Olaya yatırım mantığıyla bakan teorisyenler, insanlarda olduğu gibi kuşlarda da erkeklerin ancak yavruların kendilerinden olduğundan emin oldukları zaman yardım edeceklerini varsaydılar. Ancak DNA testlerinin yaygınlaşmasıyla bu öyküde de utanç verici delikler açıldı. Davranışsal ekolojist Patricia Adair Gowaty'ye göre, bir çift mavi kuş yuvayı birlikte kurup yavruları yetiştirseler bile, bebeklerin ortalama yüzde 15 ila 20'sinin babaları başka kuşlardır. Üstelik ötücü kuşların en rahatları oldukları söylenemez: DNA sonuçları, daha önce tek eşli olduğu düşünülen 180 kuş türünün yaklaşık yüzde 90'ının öyle olmadığını ortaya koyuyor. Ne yazık ki kuğular da erdemli yüzde 10 içinde değiller. Yani tek eşlilik arıyorsanız, kuğuları da unutun.

---

* Nora Ephron'un *Aşk Sancıları* filmiyle meşhur olmuştur.

Tek eşlilik doğal mı? Evet... Kimse insanları çiftler halinde olmaya ikna etmemiştir. Bunu doğal olarak yapıyoruz. Flört ediyoruz. İçimizde bir şeyler kıpırdıyor. Aşık oluyoruz. Evleniyoruz. Ve çoğumuz, ömrümüz boyunca bir kişiyle evli kalıyor. Çiftini bulmak, insan türünün ayırıcı bir özelliğidir.

HELEN FISHER

Bu kadar çok evlilik dışı ilişki yaşayan bir tür için tuhaf bir ayırıcı özellik. Bu standart anlatının dağılmasını önleyen tutkal, *evlenmek* ve *çiftleşmek* kavramlarının *yemek yemek, doğum yapmak* gibi evrensel bir anlama sahip olduğu varsayımına dayanıyor. Ancak dünyada kadınla erkek arasında kabul edilen özel ilişkiye dair kullandığımız hiçbir terminoloji, türlerimizin karşılaştığı çeşitlilikler evrenini kapsayamaz.

'Evlilik', 'eşleşme' ve 'aşk' belirli bir kültür dışına çevrilmesi çok zor olan, sosyal biçimde inşa edilmiş kavramlardır. Ayin gibi yapılan grup seksler, eş değiştirmeler, sınırsız günlük ilişkiler, toplumun onayıyla art arda cinsel ilişki yaşayabilmek gibi ele aldığımız bütün örnekler, antropologların hala tek eşliliğin varolduğunda ısrar ettikleri kültürlerde yaşanıyor. Bu kültürlerde 'evlilik' olduğu için tek eşlilik olduğunda ısrarlılar. Evlilik, tek eşlilik ve çekirdek ailenin evrensel olduğu iddialarına şaşırmamak gerek. Kavramlar bu kadar geniş yorumlanabiliyorsa 'herkesle yatıp kalkan' tarla faresi bile bu gruba girebilir.

ONUNCU BÖLÜM

Kıskançlık: Yeni Başlayanlar İçin Komşunun Eşine Yan Gözle Bakma Kılavuzu

Evlilik bir kez yaygınlaştığında, kıskançlık kadınların erdeminin telkin edilmesini sağlayacak, göklere çıkarıldıkça bekar kadınlara da sirayet edecek. Bunun erkek cinsinde ne kadar yavaş yayıldığını bugün görüyoruz.

CHARLES DARWIN[1]

Geleneksel Canela evlilik töreninde, gelin ve damat kolları birbirlerinin başlarının altına gelecek şekilde bir hasırın üzerine yatar, bacakları birbirine dolanmıştır. Daha sonra partnerlerin annelerinin erkek kardeşleri öne çıkar ve gelinle yeni kocasına son çocuk da büyüyene kadar bir arada kalmalarını öğütlerken, birbirlerinin aşıklarını kıskanmamalarını da sıkı sıkı tembih ederler.

SARAH BLAFFER HRDY[2]

1631'de, basımdan kaynaklanan hata yüzünden İncil'de "Zina yapacaksın" buyrulmuştu.[3] İncil'in emri olmasa da S.E.E.x'lerle (unuttuysanız, Sosyoerotik Değiş Tokuşlar) il-

gili verdiğimiz pek çok örnekte, kişinin sürekli partneri/partnerleriyle ilişkisine yönelik, hatta bazen ölüm tehdidini içeren yasakları ele aldık. Bu nereden kaynaklanıyor olabilir?

Bu ayinler, dünyanın her köşesinde birbiriyle ilgisiz kültürlerde ortaya çıktığına göre, muhtemelen önemli bazı işlevlere hizmet ediyorlar. Atalarımızın binlerce kuşak boyunca yaşadığı şekilde birbirine bağımlı gruplarda iç sürtüşmeler, grup için ölüm kalım meselesi olabiliyor. Toplumca kabul edilen, ayin gibi yapılan, hatta bazen zorunlu kılınan S.E.E.x'ler babalığı bulanıklaştırırken, kıskançlık ve sahiplik duygusu kaynaklı dağılmaları asgariye indirebiliyordu. Küçük ölçekli grupların bireylerarası güvene, cömertliğe dayalı olması şaşırtıcı değildir. Bu yüzden de bu nitelikleri özendirecek bir işbirliği gelişirken, grubun uyumunu ve grup üyelerinin yaşamını tehlikeye atacak inançlar ve davranışlardan uzak durulmaya çalışılır.

Fotoğraf: Christopher White
www.christopherwhitephotography.com

Hatırlatmakta yarar var; avcı-toplayıcılara ne ayrı bir soyluluk atfediyor ne de onları yerin dibine batırıyoruz. Günümüz insanı için son derece normal gözüken bazı davranışlar (bu yüzden de hemen evrensel ka-

bul ediliveriyor), pek çok küçük ölçekli avcı-toplayıcı toplumun dağılmasına, işlevsizleşmesine neden olurdu. Özellikle de ne pahasına olursa olsun kendi çıkarının peşinde koşmak -örneğin yiyecek stoklamak, cinsellikte aşırı sahiplenici olmak- grubun uyumuna doğrudan bir tehdit olarak algılanacağından utanç verici ve komik olarak görülürdü.

Toplumların bu dürtüleri yeniden şekillendirebileceğinden şüpheniz var mı?

Tayland ve Burma'nın bazı bölgelerinde genç kızların boyunları, pirinç halkalar takılarak uzatılıyor; erkeklere daha çekici görünmeleri için. Kuzey Afrika boyunca, bütün köylerde kadınların isteğini köreltmek için klitorisleri kesiliyor, dudaklar birbirine dikiliyor. Işıltılı California'da kozmetik amaçlı yapılan labiyoplasti gibi vajinal cerrahi operasyonlar giderek büyüyen bir sektöre dönüştü. Başka yerlerde erkekler sünnet ediliyor veya törenle kesikler açılıyor. Meseleyi kavradınız.

Birkaç Amerikan yerli kabilesinin güzellik anlayışları, onların bebeklerin hala yumuşak olan kafalarına küçük tahta parçaları yerleştirmelerine neden olmuştur.[4] Çocuk büyürken, tahtalar tıpkı bir ortodontistin ısır diyerek dişi ayarlaması gibi, yavaş yavaş sıkılır. Bu uygulamanın bir beyin hasarına yol açıp açmadığı, açtıysa bu hasarın ne olduğu konusunda bilgi yok; ancak koni biçimindeki mistik kafalar komşu kabileleri ve beyaz kürk avcılarını korkutmuş olmalı.

Paul Kane'in taslak çizimi[5]

Amaç belki de buydu zaten. Bu mistik başlar onlara potansiyel düşmanlarını korkutma olanağı verdiyse, bu tarz bir modanın nasıl ortaya çıktığını anlamak zor değil. Tükürük birasını keyifle yudumlamaktan inek kanı karışımını içmeye, sandaletlerle çorap giymeye kadar pek çok eylemde insanların aşağı yukarı toplumun 'normal' kabul ettiği her şeyi düşünmeye, hissetmeye, giymeye, yapmaya ve inanmaya istekli oldukları kuşku götürmez herhalde.

İnsanları, boyunlarını neredeyse kırılacak derecede esnetmeye, bebeklerinin başlarını ezmeye ya da kızlarını kutsal fahişelik için satmaya ikna eden hangi sosyal güçler iş başmdaysa, bunlar aynı zamanda kıskançlık duygusunun aptalca veya komik olduğunu söyleyerek, bu duyguyu da yeniden şekillendirecek ya da etkisiz kılacak güçtedirler. Pekala cinsel kıskançlık duygusunun anormal olduğunu söyleyebilirler.

Erkeklerin kıskançlığının evrimsel açıklaması, daha önce de gördüğümüz gibi, babalığın kesinliğinin altını çizen genetik hesaplamaları temel alıyor. Ama mesele genlerse, o vakit erkeğin karısının başkalarıyla değil de kendi ağabeyleriyle yatmasından daha az kaygı duyması gerekir çünkü onlar da aynı genlerin yarısına sahipler. Beyler, eşinizi bir yabancı erkekle mi yatakta yakalasanız daha kötü hissederseniz yoksa ağabeylerinizle mi? Hanımlar, eşinizin kız kardeşlerinizle ilişkiye girmesini mi tercih ederdiniz? Ben de öyle tahmin etmiştim.[6]

Sıfır Sonuç Seksi

Daha önce David Buss'ın adı, karışık eşleşme stratejisiyle ilgili tartışmamızda geçmişti ancak çalışmalarının büyük bölümü kıskançlık üzerinedir. Buss, yiyecek veya eş paylaşımını kabul etmiyor, her iki sözcüğü de kıtlıkla ilişkilendirerek açıklıyor: "Eğer grubun bütün üyelerine yetecek

kadar yiyecek yoksa o zaman bazıları yok olur, diğerleri kalır." Ve devam ediyor: "Eğer iki kadın aynı erkeği arzuluyorsa ...bir kadının erkeğin ilgisini çekmekteki başarısı, öteki kadının kaybıdır." Buss'ın, evrimin 'muzafferin, kaybeden pahasına kazandığı bir kazan-kaybet oyunu olduğu' konusunda hiç kuşkusu yok.[7]

İnsan cinselliğinin doğasıyla ilgili tartışmalar, karşıt politik ekonomik felsefeler arasındaki gizli bir savaş sanki. Standart anlatımın savunucuları, Cain'in kazancını Abel'in kaybı olarak görüyor. "Hayat böyle çocuğum" diyeceklerdir. "İnsanın doğası bu. Dünyayı döndüren, insanın kendi çıkarı peşinde koşmasıdır. Kendi ayakların üzerinde durmalısın; büyük balık küçük balığı yutar, bu daima böyle olmuştur."

İnsanların eşleşmesiyle ilgili serbest piyasa vizyonu, cinsel açıdan tek eşliliğin insan doğasına içkin olduğu varsayımına dayanır. Denklemden tek eşliliği çıkardığınızda (kadının üreme kapasitesi üzerinde bir erkeğin 'mülkiyeti'), 'benim kazancım senin kaybındır' dinamiği çöker. Daha önce belirttiğimiz gibi, Buss ve meslektaşları, teorideki bir sürü açığın (bu kadar abartılı cinsel kapasite, bütün kültürlerde yaygın zina, en yakın primat akrabalarımızda görülen rastgele seks, büyük toplumlar halinde yaşayan hiçbir tek eşli primat bulunmaması) etrafından dolanarak, kabahati *Homo sapiens*'in içsel olarak çelişkili, kendi ayağını kaydıran 'karışık eşleşme stratejileri'nde buluyorlar. İstediğin kadar kıvırabilirsin.

Buss ve meslektaşları, kadınla erkeğin hissettiği kıskançlığın birbirinden farklı olduğunu teyit etmeye yönelik, cinsiyet yönelimli çok sayıda kültürlerarası çalışma yürüttüler. Bu araştırmacılar, standart anlatıyı destekleyen iki önemli varsayımın doğruluğunu iddia ediyorlar: Erkeklerin babalıkla ilgili kaygılarının evrensel olduğu (eşinin *cinsel* sadakati bu yüzden temel kaygısı oluyor) ve kadınların erkeğin kaynaklarına ulaşmakla ilgili kaygılarının

evrensel olduğu (bu yüzden erkeğin kendilerini başka bir kadın için terketmesine neden olacak *duygusal yakınlıklar* kadınları tehdit eder). Cinsel kıskançlıkla ilgili bu cinsiyet yönelimli çıkarımlar, standart anlatıyı destekliyor gibi görünür.

Buss ve meslektaşları, yaptıkları araştırmalara uygun düşen çalışmalarında bin 122 kişiden, partnerlerinin bir başkasıyla ilgilenmeye başladığı bir durumu düşünmelerini istediler. Deneklere şu soruları yönelttiler: Hangisi sizi daha fazla üzer? a) Partnerinizi bu kişiyle yatmayıp, derin bir bağ kurarken hayal etmek mi ya da b) partnerinizin söz konusuyla kişiyle cinsel (ancak duygusal değil) bir ilişki kurduğunu düşünmek mi? Buss ve arkadaşları, ABD ve Avrupa'da çeşitli üniversite kampüslerinde yürüttükleri bu ve benzeri çalışmalarda tutarlı bir şekilde aşağı yukarı benzer sonuçlar elde ettiler. Kadınlarla erkeklerin verdikleri yanıtlar arasında kabaca yüzde 35'lik bir fark buldular; bu da hipotezlerini destekler nitelikteydi. 'Kadınlar, hiç seks içermese bile partnerlerinin duygusal sadakatsizliğinden çok fazla üzüntü duyarken' Buss'ın sözleriyle "Erkekler, kadınlara göre hiçbir duygusal yakınlaşmanın olmadığı durumlarda bile partnerlerinin cinsel sadakatsizliğinden daha fazla üzüntü duyuyorlardı."[8]

Bu araştırma, görünürdeki kültürlerarası kapsamına karşın, metodolojik derinlikten yoksundur. Buss ve meslektaşları, cinsellikle ilgili pek çok başka araştırmayı da zayıflatan aynı yanılgıya düşüyorlar: Temsili nitelik taşıyan bir popülasyon seçmek yerine, uygun bir denek popülasyonu seçmek. Çalışmadaki katılımcıların neredeyse tamamı üniversite öğrencileriydi. Belli ki lisans öğrencileri araştırma açısından kolay ulaşılabilir hedeflerdi. Ulaşılmaları, motive edilmeleri basit (örneğin bir anketi doldurarak bile derste kredi kazanabilirler) ama bu onları insan cinselliğinin geçerli temsilcileri yapmaz. Hatta bundan çok uzaklar. Sözde liberal Batı kültürlerinde bile, üniversite öğrencileri

daha sosyoseksüel gelişimlerinin ilk aşamalarındadırlar; tek gecelik, uzun süreli ilişkiler, hayatları boyunca ideal olarak kaç partnerle birlikte olabilecekleri gibi soruları yanıtlayacakları bir anket için yeterli, hatta belki hiç deneyime sahip değiller. Kaldı ki bütün bu sorular Buss'ın araştırmasında mevcut.

Buss, gerçeğin lisans öğrencileriyle çarpıtılması çabalarında yalnız değil. Cinsellikle ilgili araştırmaların büyük bölümü, 18-22 yaş arasındaki Amerikan üniversite öğrencilerinin verdiği yanıtlara dayanıyor. 22 yaşındaki bir erkeğin, 50 yaşında turbo takılmış bir erkekle karşılaştırılabilmesi mümkün olsa bile, 20 yaşındaki bir kadınla ondan 30 yaş büyük bir kadının cinsellikle ilgili çok fazla ortak yönlerinin bulunduğu pek iddia edilemez. Aksine yaşıyla birlikte kadının cinselliğinin koşullar elverdiği ölçüde iyiye doğru gittiğini herkes kabul eder.

Üniversite öğrencilerinin Buss'ın yürüttüğü tarzda kültürlerarası çalışmalarda kullanılmasından kaynaklanan bir sakınca da sınıfsal farklılıklardır. Gelişmemiş ülkelerde, üniversite öğrencileri daha çok üst sınıflara mensuptur. Zengin bir Angolalı öğrencinin, Luanda'nın gecekondularında yaşayan yaşıtlarındansa Portekizli bir lisans öğrencisiyle çok daha fazla ortak yönü bulunabilir. Afrika'da kendi yürüttüğümüz alan çalışmaları, cinsel inanç ve davranışların toplumsal sınıflar ve alt kültürlere göre büyük farklılıklar gösterdiğini ortaya koydu. Dünyanın geri kalanında da durum farklı değil.[9]

Yaş ve sınıf gibi gerçeğin çarpıtılmasına yol açan öğelerin dışında, Buss ve meslektaşları deneklerinin her birinin özel mülkiyet, siyasi hiyerarşi, küreselleşmiş televizyon yayıncılığı gibi niteliklerin betimlediği tarım sonrası toplumlarda yaşadığı şeklindeki can alıcı gerçeği atlıyor. Düşünceleri ve davranışları modern toplum tarafından şekillendirilmeyen ama perspektifleri türümüzün deneyimlerinin çoğunu yansıtan birkaç eski toplumu katmadan na-

sıl 'evrensel insan özelliklerinden' söz edebiliriz ki? Daha önce anlattığımız gibi, avcı-toplayıcı toplumlarla yapılan çalışmalar akrabaları olmayan başka toplumlarla önemli benzer özellikler taşırken, tarım sonrası normlardan da dramatik bir sapmayı temsil ediyor. İsveçliler ve üst sınıf Nijeryalılar birbirlerinden farklı olduklarını düşünebilirler ancak bir avcı-toplayıcının bakış açısıyla aralarında pek de bir fark yoktur.

Tabii, Yukarı Amazonlar'da yaşayan avcı-toplayıcılara havadan anket göndermenin kolay olmadığı düşünülürse (lisans öğrencileri çıldırmış olmalı). Yine de onların bakış açılarını eklemenin zorluğu, hatta imkansızlığı bu tarz bir araştırmanın bütünlüğü açısından taşıdıkları hayati önemi azaltmış olmuyor. Bu geniş ancak sığ araştırma paradigması, dünyadaki nehirlerde bir çalışma yürüttükten sonra 'balıklarla ilgili evrensel gerçekleri açıklamaya' benziyor. Ya göllerdeki, havuzlardaki, okyanuslardaki balıklar?

Psikolog Christine Harris, Buss'ın vardığı sonuçların aslında bildik çıkarımların teyidinden ibaret olduğunu düşünüyor: "Erkekler, duygusal uyarana oranla herhangi bir cinsel uyarana tepki vermeye çok daha hazırlardır; bu tarz bir uyaranla daha çok ilgilidirler ya da daha kolay tahayyül edebilirler."[10] Yani seks erkekleri sırf kadınlardan daha kolay tahayyül edebildikleri için, daha fazla tahrik eder.

Harris, Buss'm sorularını yanıtlayan kişilerin vücut dilleri hakkında yaptığı değerlendirmede, 'kadınların fizyolojik tepkilerinin bir grup olarak belirgin bir fark göstermediğini' söylemekle birlikte, yine de kadınların duygusal sadakatsizliğin daha rahatsız edici olduğu konusunda görüş birliğinde olduğunu buldu. Bu sonuç, kadınların partnerlerinin sadakatiyle ilgili *gerçekten* ne hissettikleriyle ne hissetmeleri *gerektiğini* düşündükleri arasındaki şaşırtıcı kopukluğu gösteriyor (bu konu ileride tekrar ele alınacak).

Psikologlar David A. DeSteno ve Peter Salovey, Buss'ın araştırmasında daha temel açıklar saptadılar. Varsayımsal aldatmayla ilgili sorularda, deneğin inanç sistemi de önemli bir rol oynuyordu. Psikologlar, 'duygusal sadakatsizliğin cinsel sadakatsizliği ima ettiği inancının, erkeklere oranla kadınlar tarafından daha fazla benimsendiğini' ve bu yüzden 'cinsel sadakatsizlikle duygusal sadakatsizlik arasında seçim yapmaya zorlamanın (Buss'ın çalışmalarının kalbini bu oluşturuyor) yanlış bir ihtilaf' olduğunu söylüyorlar.[11]

David A. Lishner ve meslektaşları, başka bir zayıf noktaya daha dikkat çekiyor: Deneklere yalnızca iki seçenek sunulmuş durumda; ya cinsel sadakatsizlik duygusu daha fazla acıtıyor ya da duygusal sadakatsizlik. Lishner, "Ya iki senaryo da denekleri *eşit* derecede rahatsız ediyorsa?" diye soruyor. Lishner, üçüncü seçeneği sunduğunda, ankete katılanların büyük bölümü her iki durumun da üzücü olduğunu söylerken, Buss'ın sonuçlarıyla ilgili kuşkuları da artırmış oldular.[12]

Buss ve bir ölçüye kadar kıskançlığın insan doğasının parçası olduğunu savunan diğer evrimci psikologların haklı olduğu bir nokta olabilir ancak bulgularını herkese, her yere ve her zamanı kapsayacak şekilde evrenselleştirdiklerinde ellerindeki kartı abartılı şekilde kullanmış oluyorlar. İnsan doğası, hayli yansıtıcı bir materyalden yapılmıştır. Ayna gibidir; üzerinde değiştirilemez genetik izler, çatlaklar olsa bile yine de aynadır. İnsanların çoğu için gerçeklik, çoğunlukla bize söylenen şeydir. Yani başka her şeyde olduğu gibi, kıskançlıkla ilgili görüşümüz de sosyal modifikasyonları yansıtır ve üzerinde uzlaşmaya varılırsa, küçük bir baş ağrısına indirgenebilir.*

---

* Gerçek bilim, böylesi kültürel çarpıtmaların ötesine bakabilmenin tek olmasa da birkaç yolundan birini sunuyor ve bu da araştırmada kültürel saplamaları ayıklamakta korkusuz davranmamızı hayati ölçüde önemli kılıyor.

Bolivya'da, Siriono yerlileri arasında, bir eşin başka aşıklarının olması değil, bu aşıklara çok fazla *zaman* ve *enerji* harcaması kıskançlık sebebidir. Antropolog Allan Holmberg'e göre, "Romantik aşk kavramı Siriono yerlilerine uzaktır. Seks, açlık gibi tatmin edilmesi gereken bir dürtüdür." *Secubi* (hoşlanıyorum) ifadesi, Sirionolar tarafından yemek, incik boncuk ya da cinsel partner dahil beğendikleri her şey için kullanılır. Holmberg, 'erotik zevkle ilgili belirli fikirler bulunmasına karşın bu fikirlerin arzu durumunda kolaylıkla yıkılabileceğini ve Siriono yerlilerinin fırtınada her limana sığınılabilir, yaklaşımını benimsediklerini' söylüyor.[13]

Antropolog William Crocker, Canela'da kocaların kıskançlık duymadığını şu sözlerle açıklıyor: "Canela kocaları bu konuyu dert edinme konusunda doğruyu söylüyorlar mı, söylemiyorlar mı bilinmez ancak kabilenin diğer üyeleriyle birlikte eşlerini bu geleneğe uymaları yönünde cesaretlendiriliyorlar... Yani bütün topluluğun katıldığı törenlerde, yirmi ya da daha fazla sayıda erkekle ilişkiye girecekleri seks ayinlerine..." Karısının yirmi ya da daha çok sayıda erkekle yatmasını *kıskanmıyormuş* gibi görünen bir erkekle poker masasında zaman geçirmek istemezsiniz.

Brezilya'nın erotik ormanlarından Himalaya eteklerindeki göl kıyısına dek ele aldığımız kültürler, kıskançlık ve cinsel sahiplik duygusunu asgariye indirmek için yöntemler geliştirmişlerdi. Bunun karşıtına da rastlanmaktadır ancak bazı kültürler sahiplenme dürtüsünü aktif olarak *teşvik* ederler.

Bir Erkeğin Bir Kadını Sevdiğini Nasıl Anlarız?

Percy Sledge tarafından yazılan ve ilk kaydı 1966'da yapılan 'When a Man Loves a Woman' şarkısı insanların bam

teline dokunmuştu. Şarkı tüm listelerde ilk sıraya yükseldi. Michael Bolton tarafından yirmi beş yıl sonra yeniden kaydedilen başka bir versiyonu da yine listelerin başına geçti. Şarkı, *Rolling Stone*'un tüm zamanların en iyi 500 şarkısında da hala 54. sırada yer alıyor. Batı medyasmda hiçbir şey aşk ve seksten daha vurgulu değildir ve 'When a Man Loves a Woman' bütün dünyada romantik kulaklara fısıldanan mesajın örneğidir.

Peki Bay Sledge, bir erkeğin bir kadına olan sevgisiyle ilgili neler söylemiş? Gerçek eril aşkın işaretleri nelermiş? Fikri mülkiyet yasaları, burada şarkının sözlerini tam olarak aktarmamızı engelliyor ama okurların çoğu ezbere bilecektir. Bir erkek bir kadını sevdiğinde şöyle şeyler olur:

- Saplantı haline getirir, başka bir şey düşünemez.
- Onun için her şeyi, dünyaları bile vermeye hazırdır.
- Onun hiçbir hatasını görmez, en yakın arkadaşı bile olsa, o kız hakkında kendisini uyarmaya kalkanla arkadaşlığını bitirir.
- Bütün parasını kızın dikkatini çekmeye harcar.
- Son olarak, kız isterse yağmurda bile uyumaya hazırdır.

Şarkı için alternatif bir başlık öneriyoruz: 'Bir Erkek Bir Kadma Patolojik Boyutta Kafayı Takarsa ve Kendini Küçük Duruma Düşürmek Üzere Bütün Özsaygısını ve Onurunu Feda Ederse (Ve Kadını Yine De Kaybederse, Sahi, Kim Sırf Başka Biri Söyledi Diye Yağmurda Yatan Bir Erkek Arkadaş İster ki)?'

Aynı şekilde, 'Every Breath You Take' şarkısı da *Rolling Stone*'un tüm zamanların en iyi şarkıları listesinde 84'üncülük gibi önemli bir sırada. 1983'ün en büyük hitleri arasında yer alan şarkı, İngiltere listelerinde bir ay boyunca ilk sırada kalırken, ABD'de ikinci sıradaydı. Yılın Şarkısı

ödülünü aldı, The Police de En İyi Performans dalında Grammy'ye layık görüldü. Şarkı bugüne kadar bütün dünyadaki radyolarda on milyondan fazla kez çalınmış. Yine sözlerini bildiğinizi varsayıyoruz ancak *gerçekten* tümünü anlayarak dinlediniz mi? Bütün zamanların en iyi aşk şarkıları arasında sayılsa bile 'Every Breath You Take' aslında hiç de aşk hakkında değildir.

Şarkı, kendisinin o erkeğe 'ait' olduğunu kabule yanaşmayan bir kadın tarafından reddedilen bir erkeği anlatır. Erkek onun her adımını, her hareketini izleyecektir; geceyi kimlerle geçirdiğine bakacaktır.

Bu *aşk şarkısı* mı şimdi? Daha ziyade 'Billboard'un Kafayı Yiyen ve Tehlikeli Bir Şekilde Sizi Takip Edenler Şarkıları' listesinde birinciliğe yükselebilir. Gecenin bir yarısı uyandığında, bilinçaltından 'aldığın her nefes, attığın her adım' dizeleri çıkan Sting bile, şarkının 'ne kadar kötücül' olduğunu çok sonra farketti. Verdiği bir söyleşide, aşkı *değil* de George Orwell'in izleme ve kontrolle ilgili 1984 isimli romanını fazlaca düşünmüş olabileceğini söylemişti.

Peki, kıskançlık doğal mı? Duruma göre değişir. Korku kesinlikle doğal bir duygu, başka diğer tüm güvensizlik hisleri gibi kıskançlık da korkunun dışavurumu. Ama birinin seks hayatının korkuyu tetikleyip tetiklememesi verili bir toplumda, ilişkide ve bireyin kişiliğinde seksin nasıl tanımlandığına bağlıdır.

İlk doğan çocuklar genellikle eve yeni bir kardeş geldiğinde onu kıskanırlar. Akıllı anne ve babalar büyük çocuğa kendisinin her zaman özel olduğu, yeni doğan bebeğin onun statüsü için tehdit oluşturmadığı ve herkes için yeterli sevginin bulunduğu güvencesini vermek için çaba harcarlar. Niçin annenin çocukları için besleye-

ceği sevginin sonsuz olacağına inanmak bu kadar kolayken, iş cinsel aşka gelince sınırlı bir kaynağa dönüşüyor? Evrimci biyolog Richard Dawkins, bu münasip soruyu zarif bir şekilde dillendiriyor: "Birden fazla kişiyi sevemeyeceğiniz gerçekten o kadar açık mı? Anne ve baba sevgisinde bu başarılabiliyor (ebeveyn, en azından bütün çocuklarını eşit şekilde seviyormuş gibi yapmazsa suçlanıyor); kitap sevgisi, yiyecek sevgisi, şarap sevgisi (Château Margaux sevgisi niçin Hock'u sevmemizi önlesin ki, beyaz şarapla oynaşırken kendimizi kırmızıya karşı sadakatsiz hissediyor muyuz?), besteci sevgisi, şairler, tatil mekanları, dostlar... Niçin erotik sevgi, herkesin hiç üzerinde düşünmeyi bile denemeden kabul ettiği tek istisna?"[14]

Gerçekten, niçin? Çok sayıda kadınla çocuğu hapseden ve kadın cinselliğini çok sıkı şekilde kontrol edilen bir metaya çeviren ekonomik bağımlılık olmasaydı, bu durum, Batı toplumlarındaki kıskançlık deneyimini ve sıklığını nasıl etkilerdi? Tıpkı en yakın primat kuzenlerimizde ve burada ele aldığımız pek çok kültürde olduğu gibi, ekonomik anlamda güven ve suçlu hissetmeden yaşanan cinsel arkadaşlıklar bütün kadın ve erkeklere açık olsaydı? Ya kadınlar, kötü bir ilişkinin çocuklarını ve kendilerini savunmasız, her türlü yokluğa açık bırakacağını düşünmek zorunda kalmasalardı? Ortalama erkeklerin, sevecek birini bulmak konusunda bu kadar kaygılanmalarına gerek kalmasaydı? Ya hiçbirimiz *gerçek aşkın* obsesif ve sahiplenici olduğunu dinleyerek büyümek zorunda kalmasaydık? Mosuolar gibi, biz de sevdiğimiz kişinin özerkliğine ve kişiliğine saygı gösterseydik? Bir başka deyişle, ya seks, aşk ve ekonomik güvenlik tıpkı ataların için olduğu gibi bizim için de kolaylıkla ulaşılabilir olsaydı ne olurdu?

Kıskançlıktan korku çıkarılırsa, geriye ne kalır?

İnsanlar daha mutlu olacaklar; kanseri tedavi ettiklerinde değil ya da Mars'a gittiklerinde ya da ırkçı önyargıları ortadan kaldırdıklarında, Erie Gölü'nün bütün suyunu çektiklerinde değil, tekrar ilkel topluluklar arasında yaşamaya başladıklarında. Bu benim ütopyam.

KURT VONNEGUT JR.

E. O. Wilson'a göre, "İnsanoğlunun genetik tarihiyle ilgili bütün tahminler, daha liberal bir cinsel ahlaka işaret ediyor; cinsel uygulamaların daha çok bağ kurma aracı olarak kabul edildiği, üremenin bile ikincil görüldüğü bir ahlaka." Daha iyi söylenemezdi. Ama eğer cinsellik birincil olarak, babalığın kesinliğinin mesele olmadığı, birbirleriyle ilişkili gruplar arasında bağ kurma amaçlı bir mekanizma olarak geliştiyse, insan cinselliğinin evrimiyle ilgili standart anlatının başı belada demektir. Kadınların cinselliklerini *her zaman* çocuklarının bakımı, yiyecek, korunma gibi iyilikler karşılığında erkeklerle değiş tokuş ettiği şeklindeki tarihi geçmiş varsayım, kadınların bu tarz anlaşmalara girmek zorunda kalmadıkları toplumlarla temastan sonra çökmüştür. Niye böyle olduğumuza dair makul açıklamalar yerine, standart anlatı tarih öncesi bir ekrana yansıtılan, şimdiyi mantıklı kılarken geçmişi bulanıklaştıran, bir bilim gibi görünen modern ahlaki önyargılardan oluşan bir pakettir. Yaba daba duuu.

KISIM III

Nasıl Değildik?

İddialarımızın temel temalardan biri, insan cinsel davranışlarının hem evrimden kaynaklanan eğilimlerin hem sosyal bağlamın yansıması olduğudur. Yani cinsel eğilimlerin geliştiği günlük yaşamla ilgili bilgi sahibi olmak da anlamayı kolaylaştırır. Tanımladığımız komünal, işbirliğine dayalı toplumsal konfigürasyonların Hobbes'un öngördüğü ve *'bellum omnium contra omnes'* (herkesin herkesle savaşı) diye nitelediği bir dünyada uzun süre varolmasını hayal etmek zor. Ancak tarih öncesi insanın yaşamına dair Hobbes'un ünlü, "yalnız, fakir, çirkin, kaba saba ve kısa" tanımı hala evrensel ölçekte kabul görüyor.

Önümüzdeki dört bölümde tarih öncesi insan yaşamının gayet sosyal ve kesinlikle yalnız *olmadığını* ortaya koyduktan sonra, Hobbes'un tanımındaki diğer öğelere kısaca değineceğiz. Ardından, aleni cinsel materyalle ilgili daha doğrudan bir tartışmaya gireceğiz. Temel olarak seksle ilgilenen okurlarımızın bizi anlayacağını umuyoruz çünkü başlangıçta sapma gibi görünen şey aslında atalarımızın gündelik yaşamlarıyla ilgili daha net bir bakış açısı için kestirme yol. Bunu izleyen materyali ve kendi dünyamızı anlamımızı kolaylaştıracak bir vizyon...

ON BİRİNCİ BÖLÜM

'Doğanın Refahı' (Yoksul mu?)

Baylar ve bayanlar, mesele şudur ki açgözlülük, daha iyi bir kelime olmadığı için kullanıyorum, iyi bir şeydir. Açgözlülük doğrudur, işe yarar. Açgözlülük evrimsel ruhun özünü sarih kılar ve onu yakalar. Bütün biçimleriyle açgözlülük, insanoğlunun yukarı doğru yükselişini temsil eder.

'GORDON GEKKO', *Wall Street filminden.*

Evrenin kötüye kullanılması ne demektir? Bu soruya tek bir yanıt verilebilir: Açgözlülük... Açgözlülük hataların en ağırıdır.

LAURENTI MAGESA
Afrika Dini: Bolluk içindeki Yaşamın Ahlaki Gelenekleri (African Religion: The Moral Traditions of Abundant Life)

'İç karartıcı bilim' ekonomi, başından beri iç karartıcıydı.

1838'in, bir sonbahar ikindisinde, bulutlu bir İngiliz göğünden çıkabilecek en parlak aydınlama, Charles Darwin'in kafasında belirdi. Richard Dawkins, "Bir insana görünen en güçlü fikir" diyordu. Darwin, doğal

seleksiyonla ilgili o büyük içgörü geldiğinde, Thomas Malthus'un, *Nüfus İlkesi Üzerine Deneme (An Essay on the Principle of Population)* adlı eserini okuyordu.[1]

Eğer bir fikir zaman içinde kalıcılığıyla ölçülebilirse, Thomas Malthus, Wikipedia'da Tarihteki Sekseninci En Etkili Kişi olarak hak ettiği yeri almalıdır. İki yüz yıl sonra, dünyanın ilk ekonomi profesörünün ortaya attığı basit iddiayla ilgili fikir sahibi olmayan tek bir ekonomi öğrencisi bulmak pek kolay olmayacaktır. Malthus'un, bütün kuşakların geometrik arttığı (2, 4, 8, 16, 32, ...) ancak çiftçilerin yiyecek arzını aritmetik bir şekilde artırabildiği, yeni tarlalar açıldıkça üretim kapasitesinin doğrusal bir şekilde eklendiği (2, 3, 4, 5, 6, ...) argümanını herkes bilir. Bu çok net olan muhakemeyi Malthus'un acımasız çıkarımı takip eder: Kronik aşırı nüfus, ümitsizlik ve büyük çaplı açlık insanın varoluşuna içkindir. Bununla ilgili hiçbir şey yapılamaz. Yoksullara yardım etmek, Londra'nın güvercinlerini beslemek gibidir; her koşulda nüfusları onları açlık sınırına getirecek kadar artacaktır, o zaman beslemenin ne anlamı var? Malthus, 'toplumun alt sınıflarındaki yoksulluk ve sefaletin kesinlikle bir çaresinin olmadığını' iddia eder.

Malthus, insanın üreme oranıyla ilgili tahminlerini, geçen yüz elli yılda (1650-1800) Kuzey Amerika'da kaydedilen (Avrupalı) nüfus artışına dayandırdı. Koloni nüfusunun her yirmi beş yılda bir iki katına çıktığını söyleyen Malthus, bunu insan nüfusu artışına genelledi.

Darwin, otobiyografisinde Malthus'un bu korkunç hesaplamalarını doğal dünyaya uyarladığında, 'bu koşullarda uyum sağlayan varyasyonların korunma, diğerlerinin yok olma eğiliminde olduğunu gördüğünü' yazar. "Bunun sonucu da yeni türlerin ortaya çıkmasıdır. Bu sayede en azından üzerinde çalışabilecek bir teorim oldu..."[2] Bilim yazarı Matt Ridley, Malthus'un Darwin'e öğrettiği 'uğursuz ders'in 'çok fazla üremenin illa salgın, açlık veya şiddetle sona ermesi gerektiği' olduğunu, bu dersin Darwin'i

doğal seleksiyonun sırrının varoluş mücadelesinde yattığına ikna ettiğini düşünüyor.

Malthus'un en karanlık hali böylece Darwin'de aydınlanmaya yol açıyordu.[3] Darwin'den bağımsız olarak doğal seleksiyonun altında yatan mekanizmayı gündeme getiren Alfred Russel Wallace, kendi aydınlanmasını, Malezya'da bir ırmağın kıyısında kaldığı kulübede sıtma ateşi nöbetleri arasında *aynı makaleyi* okurken yaşadı. İrlandalı oyun yazarı George Bernard Shaw, doğal seleksiyonun altında yatan Malthuscu marazı şu sözlerle eleştiriyordu: "Bütün önemini tamamen kavradığınızda, kalbiniz içinizdeki bir kum batağına gömülüyor." Shaw, doğal seleksiyonun altında yatan 'korkunç kaderciliği' yerden yere vuruyor 've güzelliğin, zekanın, gücün, amacın, gururun, arzuların bu derece lanet bir şekilde indirgenmesinden' şikayet ediyordu.[4]

Darwin ve Wallace, Malthus'un korkunç hesaplamalarını mükemmel şekilde kullandı, bu da zaten onlardaki sorunun temeli. Hesaplar tutmuyor.

Avcı kabileler, tıpkı geçim kaynağı ve irade açısından model aldıkları yırtıcı hayvanlar gibi, yeryüzüne hafif bir şekilde yayılırlar. Yırtıcı hayvanlar gibi, rakipten ya uçarak ya da karadan uzaklaşmaları gerekir, sürekli birbirleriyle rekabet ederler... Komşu ülkeler sürekli bir düşmanlık duygusu içinde yaşarlar. Bir kabiledeki bir nüfus artışı bile, komşuya karşı saldırganlık olarak algılanır çünkü artan nüfusu beslemek için daha geniş bir arazi gerekir... Muzafferin yaşamı düşmanın ölümüne bağlıdır.

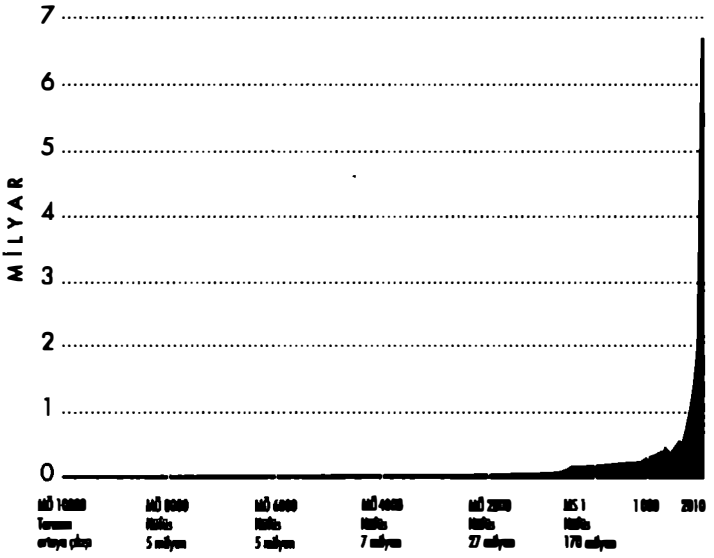
THOMAS MALTHUS,
Nüfus İlkesi Üzerine Deneme
(An Essay on the Principle of Population)

Malthus'un -ve dolayısıyla Darwin'in- nüfus artışıyla ilgili tahminleri doğruya biraz yakın olsaydı, belki o zaman Malthus insan toplumlarının 'bir odaya kapatıldığı' ve birbirleriyle 'sürekli bir düşmanlık halinde oldukları' varsayımında haklı olabilirdi. Darwin, *İnsanın Türeyişi*'nde Malthus'un hesaplarının üzerinden bir kez daha geçerken, "Uygar nüfusların, uygun koşullarda ABD'de olduğu gibi yirmi beş yılda nüfuslarını iki katına çıkarttığı biliniyor... Bu oranda devam ederse, ABD'nin şimdiki nüfusu (otuz milyon) 657 yıl içinde bütün dünyayı öyle bir kaplayacak ki her bir metrekarede dört kişi durmak zorunda kalacak."[5]

Eğer Malthus, tarih öncesi insan nüfusunun her yirmi beş yılda bir iki kat arttığı konusunda haklı olsaydı, bu varsayımlar gerçekten makul sayılabilirdi. Ancak haklı değildi, varsayımlar da makul değil. Artık biliyoruz ki tarımın ortaya çıkışma kadar atalarımızın toplam nüfusu her yirmi beş yılda bir iki kat artmadı, her 250 bin yılda bir iki kat arttı. Malthus -ve dolayısıyla, ondan sonra gelen Darwin- on bin faktörlük bir hata yaptı.[6]

Malthus, etrafında gördüğü acıların insan ve hayvan yaşamının kaçınılamaz, ezeli durumunu yansıttığını varsaydı. 1800'ler Londra'sının kalabalık, sefaletin hüküm sürdüğü caddelerinin tarih öncesi koşulların yansımasından çok uzak olduğunu anlamadı. Bundan bir buçuk asır önce Thomas Hobbes aynı hatayı yapmış kendi deneyimlerinden yola çıkarak, tarih öncesi insan yaşamına dair yanlış çıkarımlara varmıştı.

Tahmini Küresel Nüfus[7]

Thomas Hobbes bir terör ortamına doğmuştu. Annesi, İspanyol Armada'sının İngiltere'ye saldıracağını öğrenince erken doğum yapmıştı. Hobbes yıllar sonra kaleme aldığı bir yazıda, "Annem ikiz doğurdu: Ben ve korku" demişti. Tarih öncesi yaşamın 'yalnız, fakir, çirkin, kaba saba ve kısa' olduğunu ilan ettiği ünlü kitabı *Leviathan*'ı Paris'te yazılmıştı. Hobbes, Paris'te İngiltere iç savaşı sırasında veliaht prensi desteklediği için edindiği düşmanlarından saklanıyordu. Altı ay boyunca ölümcül bir hastalığın pençesine düşünce kitap az kalsın yarım kalıyordu. *Leviathan*, Fransa'da yayımlanınca, bu kez kendisiyle birlikte sürgün-

de olan arkadaşları kitaptaki Katolik karşıtı ifadelere tepki gösterdiler. Kanal yoluyla İngiltere'ye döndü ve on bir yıl boyunca kaçtığı düşmanlarına sığınarak af diledi. Kalmasına izin verilse de kitabı yasaklandı. Kilise kitabı yasakladı. Oxford Üniversitesi kitabı yasaklayarak yaktı. Kültür tarihçisi Mark Lilla, Hobbes'un dünyasını anlatırken şöyle diyordu: "Hıristiyanlar, bir zamanlar Müslümanlar, Yahudiler ve dinsizlere yönelttikleri çılgınca öfkenin dönüp Hıristiyanları avlayıp öldürdüğü bu kıyameti andıran kabus karşısında dehşete kapılmışlardı. Bu çılgınlıktı."[8]

Hobbes kendi döneminin çılgınlığını alıp bunu 'normal' kabul etmiş, aslında hakkında hiçbir şey bilmediği tarih öncesi dönemlere yansıtmıştı. Hobbes'un 'insan doğası' dediği şey, on yedinci yüzyıl Avrupa'sının yansımasından başka bir şey değildi; en kaba haliyle Avrupa'da yaşam o dönemde son derece çetindi. Hobbes'un tarih öncesi insan yaşamına dair karanlık fantezisi yüzyıllar boyunca dile getirilmeye devam etse bile, aslına bakılırsa Tijuana'da sokak köpeklerini gözleyerek Sibirya kurtlarıyla ilgili büyük sonuçlara varmak ne kadar geçerliyse, onun çıkarımları da o kadar geçerlidir.

İşin aslı, gerçek verilerin olmaması Malthus'un, Hobbes'un ve Darwin'in elini kolunu bağlıyordu. Hakkını vermek gerekirse, Darwin bu durumu görmüş ve açıklığa kavuşturabilmek için çok çalışmıştı; bütün yetişkin yaşamını örnekler toplamaya, çok sayıda not tutmaya, kendisine yararlı bilgi verebilecek herkesle yazışmaya adamıştı. Ama bu da yeterli değildi. Gerekli olgular daha onlarca yıl açığa çıkmayacaktı.

Bugün bu bilgilere sahibiz. Bilim insanları eski kemiklerden ve dişlerden sonuçlara varmayı, Buzul Çağı ateşinin külünün karbon yaşını saptamayı, atalarımızın

mitokondriyal DNA'larının izini sürmeyi öğrendiler. Ve edindikleri bilgiler, Hobbes ile Malthus'un şapkadan çıkardığı, Darwin'in de sonuna kadar sahiplendiği tarih öncesi vizyonu haykıra haykıra çürütüyor.

Zavallı, Acınası Ben

> *Bizi zengin kılan sahip olduklarımız değil, sahip olduklarımız olmadan ne yaptığımızdır.*
>
> IMMANUEL KANT

Eğer George Orwell 'geçmişi kontrol edenlerin geleceği de kontrol ettiklerinde' haklıysa, uzak geçmişi kontrol edenlere ne oluyor?

Tarımla bağlantılı nüfus artışı öncesinde, dünyanın büyük bölümü insan nüfusu anlamında geniş, boşluklardan ibaretti. Ancak Hobbes, Malthus ve Darwin'in hayalindeki ümitsiz aşırı kalabalığın hala evrim teorisinde yeri vardır ve mantra gibi tekrarlanıp durur; gerçeklerin ne önemi var ki... Örneğin felsefeci David Livingstone Smith, son denemesi 'Niçin Savaş? (Why War?)'ta, bütün hatalarıyla Malthuscu panoramayı tekrarlayarak, "Sınırlı kaynaklar için rekabet, evrimsel değişimin motorudur" diyor. "Herhangi bir engelleme olmadan sınırsız şekilde büyüyen bir nüfus, eninde sonunda bağlı olduğu kaynakları geçecek; sayılar arttıkça, bireylerin azalan kaynaklar için çaresizce rekabet etmekten başka seçeneği kalmayacak. Kaynakları sağlama alanlar gelişecek, bunu beceremeyenler ölecek."[9]

Eh, kendince bir doğruluk payı var ama çok da öyle değil yani. Çünkü Smith, atalarımızın göçebe erkek ve kadınlar olduğunu, bir sefer birkaç günlüğüne yola çıktıklarında yürümeye çok az ara verdiklerini unutuyor. Yürüyerek gitmek, yapabildikleri en iyi şeydi. Sayısız kuşaklar bo-

yunca olduğu gibi, kalkıp sahile inmek için yürümek varken niçin kaynakların tükendiği, aşırı kalabalık bir yerde 'çaresizce' mücadele etmek için takılıp kalsınlar ki? Ayrıca, tarih öncesi insanoğlu hiçbir zaman tavşanlar gibi 'engelsiz' üremedi. Aksine, tarih öncesi dünyada nüfus artışının bütün dönem boyunca yıl başına yüz binde birden az olduğu sanılıyor.[10] Bu oran, Malthus'un hayal ettiği nüfus bombasının yanına yaklaşmıyor.

Toplayıcılar bağlamında, temel insan üreme biyolojisi hızlı nüfus artışını imkansız olmasa bile bir hayli zor kılıyordu. Kadınlar emzirirken nadiren hamile kalırlar; evcil hayvanlardan gelen sütün olmadığı düşünülürse, avcı-toplayıcı kadın muhtemelen çocuğunu beş altı yaşına kadar emzirmek zorundaydı. Ayrıca, avcı-toplayıcı yaşam tarzının hareketli koşulları, başkalarından yardım gelse bile tek seferde birden fazla küçük çocuğun taşınmasını zorlaştırıyordu. Ve son olarak, avcı-toplayıcı kızların vücut yağ oranları tarım sonrası kız kardeşlerinden düşük olduğundan çok daha geç yaşlarda regl olmaya başlıyorlardı. Avcı-toplayıcı kızların büyük bölümü, onlu yaşlarının sonlarına kadar regl görmüyordu. Bu da daha kısa bir doğurganlık dönemi demekti.[11]

Nüfusun doygunluğa ermesinin ciddi ve kaygı verici sonuçları (enfeksiyon hastalıkları, sonu gelmeyen savaşlar, Makyavelist iktidar mücadeleleri), Hobbes, Malthus ve Darwin'in asıl kendi çevrelerini kuşatmıştı. Tarih öncesi dünyada ise nüfus çok azdı; tabii söz edilebilecek bir nüfusun olduğu yerlerde. Çöllerin çevrelediği izole cepler ve Papua Yeni Gine gibi adalar dışında, tarih öncesi dünya uçsuz bucaksız bir alandı. Pek çok akademisyen, atalarımızın yaklaşık elli bin yıl önce Afrika'dan yola çıktığını, beş ila on bin yıl sonra Avrupa'ya adım attıklarını düşünüyor.[12] On iki bin yıl öncesine kadar, belki Kuzey Amerika toprağına kimse ayak basmamıştı.[13] Tarım öncesindeki binlerce yılda, gezegendeki *Homo sapiens*'in toplam sayısı belki hiçbir za-

man bir milyonu geçmedi ve kesinlikle Chicago'nun şimdiki nüfusuna yaklaşmadı. Üstelik, yeni elde edilen DNA analizleri, çeşitli çevresel felaketlerin yol açtığı nüfus darboğazlarının daha yetmiş bin yıl kadar yakın bir zamanda, türdeşlerimizi birkaç bine düşürdüğünü gösteriyor.[14]

Bizim türümüz oldukça genç bir tür. Atalarımızın çok azı Hobbes'un, Malthus'un ve Darwin'in öngördüğü kıtlığa bağlı sürekli bir seçim baskısıyla karşı karşıya kaldı. İnsan atalarımızın yolculuğu genellikle bizimkine benzer mücadelelere sahne olan bir dünyada geçmiyordu. Atalarımızın çoğunun izlediği yol, daha çok, bizim üzerinde yaşamaya başlamamızdan sonrakinden çok farklı ekosistemler dizisinden geçiyordu. Everglades Parkı'nda Burma pitonlarının serbest kalması, Avustralya'da dev karakurbağalarının kontrolsüz şekilde yayılması ya da Yellowstone'a yeniden gelen ağaç kurtları gibi atalarımız da açık bir ekolojik hücreye giriyorlardı. Hobbes, "İnsan insanın kurdudur" derken, herkes için yeteri kadar yemek olduğu takdirde kurtların ne kadar işbirliğine ve iletişime dayalı bir yaşam sürdürdüklerinden habersizdir. Türler içindeki bireyler yeni ve zengin ekosistemlere yayılırlarken, birbirleriyle ölümcül bir mücadele halinde olmazlar. Yiyecek için girişilecek türlerarası çatışmalar, amaca hizmet etmez ve gereksizdir.[15]

Büyük boş bir dünyada bile, avcı-toplayıcıların sosyal yaşamlarının hiç de yalnız geçmediğini gösterdik. Ama Hobbes, tarih öncesi yaşamın yoksul olduğunu da iddia ediyor ve Malthus da yoksulluğun sonsuz ve kaçınılamaz olduğuna inanıyor. Ancak avcı-toplayıcılar kendilerini yoksul görmüyorlardı. İşbirliğine dayalı bağlar kuran, ateşi kontrol eden, yüksek zekalı atalarımız için yaşamın genellikle mücadeleden ibaret olmadığına yönelik sayısız işaret var. Kıtlık, iklim değişiklikleri, volkanik patlamalar gibi felaketlerin yıkıcı etkileri olduğu kesin. Ancak atalarımızın büyük bölümü geniş, nüfusun az olduğu, bol gıdanın bulunduğu yerlerde yaşıyordu. Yüz binlerce kuşak

boyunca, atalarımızın da karşısındaki hepçillere özgü ikilem, çeşitli seçenekler arasından ne yiyeceğini seçmekti. Bitkiler topraktan beslenirler, geyikler bitki yerler, pumalar da geyik. Ama insanlar neredeyse her şeyi yiyebilirler; pumalar, geyik, bitki ve hatta toprak dahil.[16]

Milyonerlerin Çaresizliği

Yoksulluk ...uygarlığın icadıdır.

MARSHALL SAHLINS

Geçenlerde *New York Times*'da yayımlanan 'Silikon Vadisi, Kendilerini Zengin Görmeyen Milyonerler (In Silicon Valley, Millionaires Who Don't Feel Rich)' başlıklı makale "Hal Stelger, kendisini ve belki Silikon Vadisi'ndeki bazı komşularını saymazsak, herkes açısından 'başarmış' bir adamdı" sözleriyle başlıyor. Steger ve eşi, yaklaşık üç buçuk milyon dolarlık bir net servete sahip. Steger hala günde on iki saat çalışmanın yanı sıra, haftasonları da ekstradan on saat mesai yapıyor. Steger, "Birkaç milyon, artık eskisi kadar büyük para değil" diyor.

Gary Kremen tahmini net değeri on milyon dolar olan, online eş bulma sitesi match.com'un kurucusu. Kremen, "Buradaki herkes, kendinden yukarıda olanlara bakıyor. On milyon dolarla burada hiçbir şeysiniz" diyor. Bir başka yönetici durumu şöyle özetliyor: "Burada ilk yüzde bir, bu yüzde birin en üstteki onda birlik bölümünü yakalamaya çalışıyor, en üstteki onda birlik dilimde yer alanlar da bu yüzde birin yüzde yüzde birini."[17]

Bu düşünüş tarzı Silikon Vadisi ile sınırlı değil. Eylül 2003 tarihli bir BBC haberinde, "Zenginler, artık bugünün yeni fakirleri" deniyordu. O dönem Cambridge Üni-

versitesi'nde dersler veren Dr. Clive Hamilton, 'acı çeken zenginler' temalı çalışmasında, seksen bin dolardan fazla kazancı olan on kişiden dördünün kendisini 'muhtaç' hissettiğini belirtmişti. Hamilton, "Dünün yoksullarının gerçek kaygıları, bugünün zenginlerinin hayali kaygılarına dönüştü" diyordu. ABD'de yakın zamanda yapılan bir çalışmada da net değeri (sahip oldukları ev dışında) bir milyon doların üzerinde olanların yüzde 45'inin, ölmeden önce parasız kalmaktan korktuğunu ortaya koymuştu. Beş milyon dolardan fazla serveti olanların üçte birinden fazlasında da aynı kaygı mevcuttu.[18]

Bazıları aksini düşünse de daha fazlasını istemekten kaynaklanan kaygılar, insan hayvanın bitmek bilmeyen derdi değildir. Refah da tarımla birlikte ortaya çıkan eşitsizliklerin sonucudur. Hala modern toplumlarda bile bazen atalarımızın eski eşitlikçi yaklaşımlarının yansımalarını görürüz.

1960'ların başında hekim Stewart Wolf, Pennsylvania'nın kuzeydoğusunda, ataları İtalya'dan gelen göçmenlerin yaşadığı ve kalp hastalıklarına rastlanmayan bir köyden söz edildiğini duydu. Wolf, Roseto kasabasını yakından incelemeye karar verdi. Elli beş yaşın altındaki hiç kimsede kalp hastalıklarının belirtilerine rastlanmıyordu. Altmış beş yaş üstü erkekler, ortalama Amerikalılar için beklenen kalp sorunlarının ancak yarısını yaşıyordu. Roseto'da ölüm oranı da ulusal ortalamanın üçte bir altındaydı.

Egzersiz, beslenme alışkanlıkları, çevresel kirlilik gibi bölgesel değişkenlerin de aralarında bulunduğu etkenleri çıkaran Wolf ve sosyolog John Bruhn, Roseto'dakilerin daha uzun ömürlü ve sağlıklı olmasını sağlayan asıl faktörün *topluluğun kendisinin doğası* olduğu sonucuna vardı. Pek çok hanede üç kuşak bir arada yaşıyordu ve topluluk açısından servetle gösteriş yapmak küçümsenecek bir tavırdı. "Gösteriş korkusu, İtalyan köylüler arasmda kökleri

eskiye dayanan *maloccio* (nazar) inancından kaynaklanıyordu." Wolf, şöyle devam ediyor: "Kötü şans getireceğine inanıldığından, çocuklara komşuya servetle gösteriş yapmamaları ve üstünlük taslamamaları öğretiliyordu."

Roseto'nun eşitlikçi toplumsal dokusunun 1960'ların ortalarında dağılmaya başladığını gören Wolf ve Bruhn, bir kuşak sonrasında kasabadaki ortalama ömrün düşeceği tahmininde bulunmuştu. Yirmi beş yıl sonra yapılan takip çalışmaları sonucunda, 'en çarpıcı sosyal değişimin, gösteriş konusunda var olan tabunun reddedilmesi olduğunu' gördüler. "Bir zamanlar Roseto'nun parçası olan paylaşım, yerini rekabete bırakmıştı." Hem kalp hastalıkları oranı hem de felç, bir kuşakta iki katına çıkmıştı.[19]

Avcı-toplayıcılarda mülkiyet paylaşılırdı, yoksulluk mesele değildi. Antropolog Marshall Sahlins, *Taş Devri Ekonomisi* isimli klasik kitabında, 'dünyanın en ilkel insanlarının sahip oldukları birkaç şeyin bulunduğunu *ancak yoksul olmadıklarını*' yazıyor. "Yoksulluk, malın az olması değildir, yalnızca araçlarla amaçlar arasındaki ilişki de değildir; hepsinden öte insanlar arasındaki ilişkidir. Yoksulluk, sosyal bir statüdür. Dolayısıyla uygarlığın bir icadıdır."[20] Sokrates aynı sonuca 2400 yıl önce varmıştı: "En azla yetinen en zengindir çünkü yetinme doğanın zenginliğidir."

Ancak uygarlığın zenginliği maddiyata dayanıyor. *Eski Ahit*'in her bir satırını tek tek okuyan gazeteci David Plotz, metnin ticari tonu karşısında şaşkınlığa kapılmıştı. "İncil'deki en belirleyici tema" diyordu, "Özellikle de Yaratılış bölümünde, gayrimenkullerle ilgiydi. Tanrı, sürekli olarak arazilerle ilgili anlaşmalar yapıyor (daha sonra farklı koşullarda anlaşmaları değiştiriyor)... İncil'in saplantı haline getirdiği tek şey gayrimenkul değil, taşınabilir mülk de var: Altın, gümüş, çiftlik hayvanları..."[21]

Avcı-toplayıcılar arasındaki eşitlikçi yaklaşım da Malthus ve Darwin'i şaşırtmıştı. Malthus, "Amerika'daki kabi-

lelerin çoğu arasında, ...eşitlikçilik o kadar üst düzeylerdeydi ki tüm toplumların bütün üyeleri zor zamanlarda, kıtlık dönemlerinde neredeyse eşit paylar alıyorlardı" diyordu.[22] Darwin de, sermaye tabanlı *uygarlık* ile yerlilerin kendi kendini yıkan cömertliği arasındaki çatışmayı görmüştü: "İster geniş düzlüklerde olsun, isterse sık ağaçlı tropik ormanlarda ya da deniz kıyısında, göçebe alışkanlıklar bir hayli zarar vericiydi. Yaşayan herkes arasındaki mükemmel eşitlik, daha uzun yıllar uygarlık kurmalarına engel olacak."[23]

'İnsanoğlunun En Alt Basamağında' Hoşnutluğu Bulmak

Dünyanın en mazlum, acınası, çaresizce yoksul 'vahşileri' için örnek arayan Malthus, Avrupalı seyyahlar tarafından 'insanoğlunun en alt basamağında' sayılan Tierra del Fuego'nun 'sefil halkını' bulmuştu. Otuz yıl sonra da Charles Darwin, Tierra del Fuego'da aynı insanları gözlüyordu. Fuegolular konusunda Malthus'a katılan Darwin, günlüğüne "Bütün dünya araştırılsa, daha aşağı derece bir insan bulunabileceğini sanmıyorum" diye yazıyordu.

Şans bu ya, Darwin'in de seyahat ettiği *Beagle* gemisinin kaptanı Robert FitzRoy, daha önceki bir seyahatinde yanına aldığı üç Fuegoluya İngiliz yaşamının şaşaasını gösterip, düzgün bir Hıristiyan eğitimi verdikten sonra onları geri götürüyordu. FitzRoy, uygar yaşamın üstünlüğünü ilk elden gören yerlileri, kendi halkları arasında misyonerlik yapmaları için yanına almıştı. Amaç, yerlilere kendi 'vahşi' yaşamlarının saçmalığını gösterip, uygar dünyaya katılmalarına yardımcı olmaktı.

Jemmy, York ve Fuegia şimdi Darwin Dağı olarak bilinen dağın eteklerindeki Woollya koyunda yaşayan halklarının yanına döndükten bir yıl sonra, *Beagle* tekrar gel-

diğinde, mürettebat İngiliz denizcilerin üç Fuegolu için inşa ettiği kulübeleri ve bahçeleri terkedilmiş halde buldu. Daha sonra ortaya çıkan Jemmy, kendisiyle birlikte Hıristiyanlaştırılan iki yerlinin de eski yaşam tarzlarına döndüğünü söylemişti. Hüzne boğulan Darwin, günlüğüne 'bu kadar feci ve tam bir değişimi' hiç görmediğini yazıyordu. Jemmy'yi geminin güvertesine getirip, kaptanın akşam yemeği için giydirdiklerinde hala çatal bıçak kullanmayı unutmadığı için rahatlamışlardı.

Kaptan FitzRoy, kendisini İngiltere'ye götürmeyi teklif etmiş ancak Jemmy 'bol miktarda meyve', 'bol miktarda balık' ve 'bol miktarda kuşun' kendisini 'mutlu ettiğini ve bunların yettiğini' söyleyerek öneriyi geri çevirmişti.

Yucatánlar'ı anımsayın. 'İnsanoğlunun en alt basamağında' aşırı yoksulluk gibi görünen şey, farkedilmeyen bazı refah formları içeriyor olabilir. 'Açlıktan kırılan' Avustralyalı Aborijinleri düşünün; İngilizlerin tiksinti dolu bakışları altında düşük yağlı fareleri mideye mutlu mutlu indirip, kurtçukları da aperatif yaparken... Kabile yaşamı *dağılırken* -bakışımızı çarpıtan kültürel koşullandırmayı bir kenara bırakırsak- 'refah' ve 'yoksulluk' hiç ummadığımız şekillerde karşımıza çıkabilir.[24]

ON İKİNCİ BÖLÜM

Bencil Mem (Çirkin?)

Gen Bencildir kitabının yazarı Richard Dawkins, tıpkı tercih edilen bir genin üreme sırasında kopyalanması gibi, bir bilgi biriminin de topluluk içinde öğrenme veya taklit yoluyla olgusunu açıklayabilmek için *mem* kavramını ortaya attı. Tıpkı eşitlikçilik ve kaynak benzeri, riskin paylaşımını içeren memlerin tarih öncesi ortamda yayılması gibi, tarım sonrası dünyada da bencillik mem'i yayıldı. Bununla birlikte, ekonomide Adam Smith kadar otorite kabul edilen Dawkins, tıpkı bireysel çıkar gibi sempati ve şefkatin de insanda doğal olarak varolduğunu düşünüyor.[1]

Kıtlığa dayalı ekonomik akıl yürütme tarzının arz, talep ve refahın dağılımı sorunlarına insanın asıl yaklaşımı olduğu şeklindeki hatalı varsayım, geçen birkaç yüzyılda antropolojik, felsefi ve ekonomik düşünceyi yanlış yönlendirdi. Ekonomist John Gowdy'nin söylediği gibi: "Rasyonel ekonomik davranış, pazar kapitalizmine özgüdür ve doğanın evrensel kanunu değildir; belirli inançlar dizisinden oluşur. Ekonomik insanın çağdaş kapitalizmin düzenleyici ilkesi olduğu miti anlamlı değildir."[2]

Homo Economicus

Açgözlüyüz, birlikte aldığımız kararla...

EDDIE VEDDER, 'Society' şarkısından

Pek çok iktisatçı, modellerinin merkezi ilkesi olan *Homo economicus*'un (ekonomik insan) üzerine kalıcı bir ekonomik felsefenin kurulabileceği sağlam bir temel değil, aslında insanın doğasıyla ilgili varsayımlara dayalı bir mit olduğunu unutmuştur (ya da hiç anlamamıştır). John Stuart Mill, 'insanın rastgele tanımı' için verdiği örnekte 'insanın en az emek gücü ve kendini inkarla en fazla sayıda temel ihtiyacını karşılama, lükse ve rahata ulaşma' peşinde olduğundan söz etmiştir.[3] Bu 'rastgele tanımın' yüzyıllar boyunca ekonomik düşünceyi sınırlandıracağını beklediği kuşkuludur. Rousseau'nun sözlerini hatırlayalım: "Eğer doğum yerimi seçebilseydim, herkesin herkesi tanıdığı, böylece ne kötülüğün belirsiz taktiklerinin ne de erdemin ve tevazunun halkın gözünden ve yargısından kaçabileceği bir yer seçerdim" Açgözlülüğün insan doğasının bir parçası olduğunu iddia edenler, genellikle bağlamdan söz etmezler. Evet, açgözlülük insan doğasının bir parçasıdır. Utanç da öyle. Cömertlik de öyle (sadece genetik akrabalara yönelik değil). İktisatçılar, modellerini kendi çıkarları peşinde koşan 'ekonomik adam' fantezileri üzerine kurduklarında, birbirimizin etrafında ördüğümüz ve aslolan anlam örgüsünü, gerçekten insani olan herhangi bir şeyin içinde var olduğu toplumu da unutmuş oluyorlar.

Oyun teorisinde ve ekonomide en çok alıntı yapılan deneylerden biri de Mahkum İkilemi'dir. Karşılıklılıkla ilgili öyle zarif bir model sunar ki bazı bilim insanları ona 'sosyal psikolojinin koli bakterisi' adını takmışlardır. Oyun şöyledir: İki zanlının tutuklandığını ancak polisin elinde zanlıları mahkum etmeye yetecek delil bulunmadığını

düşünelim. Tutuklular ayrı mekanlara konulduktan sonra aynı teklifi alırlar: Ortağının aleyhine tanıklık yaparsan ve o sessiz kalırsa sen ceza almadan serbest kalırsın, o on yıl yatar. O konuşur, sen konuşmazsan o serbest kalır, sen on yıl yatarsın. İkiniz de konuşmazsanız, ikinize de altı ay verilir. İkiniz de konuşursanız, ikiniz de beşer yıl yersiniz. Tutukluların sessiz kalmakla konuşmak arasında seçim yapması gerekir. Her birine, diğerinin kararını öğrenmeyeceği söylenir. Peki, tutuklular nasıl davranır?

Oyunun klasik versiyonunda, tutuklular neredeyse istisnasız birbirine ihanet ederler çünkü hızlı bir ihanetin yararları açıktır: Önce sen konuş ve serbest kal. Ancak bu teorik sonucu bir de dünyanın herhangi bir hapishanesindeki ispiyonculara sorun. Bilim insanları oyuncuların oyunda deneyim kazandıkça, davranışlarının değişip değişmediğine bakınca teori gerçekliğe enselenir. Robert Axelrod, *İşbirliğinin Evrimi (Cooperation of Evolution)* kitabında, oyuncuların kısa süre sonra ortaklarının da aynısını yapacağını düşünerek sessiz kalmaları durumunda, daha iyi bir şans elde ettiklerinin farkına vardığını yazıyor. Eğer ortak konuşursa, kötü bir ün kazanıyor ve aynı şekilde 'dişe diş göze göz' mantığıyla cezalandırılıyor. Zaman içinde daha fedakarca davranan oyuncular gelişirken, kısa süreli çıkarları doğrultusunda hareket edenler ciddi sorunlarla karşılaşıyorlar; duş sırasında bıçaklanmak gibi.

Psikolog Gregory S. Berns ve meslektaşları, bir MR cihazıyla kadın oyuncuları ve arkadaşlarını takip etmeye karar verdiklerinde, deneyin klasik yorumu bir darbe daha aldı. Berns ve meslektaşları, deneklerin en fazla tepkiyi aldatılmaya göstereceğini düşünüyorlardı; biri işbirliğine çalışır, diğeri ispiyonculuk yaparsa. Ama bulduklarını bu olmadı. Berns, *New York Times*'tan Natalie Angier'e sonucun kendilerini çok şaşırttığını söyledi. Beyin en çok işbirliği adımlarına yanıt veriyordu: "En parlak sinyaller, işbirliğine dayalı ittifaklar sırasmda, beynin tatlılara, gü-

zel yüzlere, paraya, kokaine ve başka yasal ve gayrimeşru zevklere yanıt veren bölümlerinde yanıyordu."[4]

Beyin taramalarını analiz eden Berns ve ekibi, kadınlar işbirliği yaptığında, her ikisi de dopamine tepki veren beynin iki bölümünün aktive olduğunu buldular: Anteroventral striatum ve orbitofrontal korteks. Her iki bölge de dürtü kontrolü, kompülsif davranışlar ve ödülün işlenmesi süreçlerinde etkilidir. Ekibin elde ettiği sonuçlar Berns'i şaşırtsa da bir nebze rahatlatmış: "Güven verici. Birbirimizle işbirliği yapmaya ayarlı olduğumuzu gösteriyor."

Ortak Alanın Trajedisi

Biyolog Garrett Hardin'in 'Ortak Alanın Trajedisi (The Tragedy of the Commons)' başlıklı çalışması, ilk kez 1968'de, saygın bilim dergisi *Science*'ta yayımlanmıştı. Çalışma, bilimsel dergilerde en çok yayımlanan makaleler arasma girdi. Dünya Bankası için bir rapor hazırlayan yazarlar, çalışma için "Sosyal bilimcilerin doğal kaynaklarla ilgili meseleleri inceledikleri baskın paradigma" derken, antropolog G. N. Appell, çalışmanın 'hem akademisyenler hem de profesyoneller tarafından kutsal metin' olarak kabul edildiğini söylüyordu.[5]

Kırsal İngiltere'nin büyük bölümü 1800'lerin ikinci yarısına kadar ortak alandı -kralın mülkiyetindeki ancak herkese açık alanlar- tıpkı dikenli tel çitleri gelene kadar ABD'nin batısındaki açık alanların olduğu gibi. İngiltere'nin ortak alanlarını kendine model alan Hardin, bir kaynağın ortak mülkiyette olması halinde neler yaşanabileceğini göstermeye çalıştı. 'Eğer çayır herkese açık olursa, çobanların hepsinin çayırda olabildiğince fazla hayvanı otlamaya çalışacağını' iddia ediyordu. Çobanın çayıra zarar veren bencilliği, ona göre ekonomik açıdan anlam ifade ediyordu. "Rasyonel çoban, kendisi için tek akılcı yolun sürüsüne bir hayvan daha eklemek oldu-

ğunu görür." Bu tek akılcı seçenektir; çünkü aşırı otlanma yüzünden çayıra gelen hasarın bedelini hep birlikte ödeyeceklerdir ancak ekstra hayvanlar tamamen onun olacaktır. Her bir çoban aynı mantıkla hareket edeceğinden, ortak alan kaçınılmaz olarak aşırı otlatmaya maruz kalacaktır. "Ortak alanda özgürlük" diyor Hardin, "Hepimize yıkım getirir."

Malthus'un tarımsal kapasiteye bağlı nüfus artışıyla ilgili düşünceleri gibi, Hardin'in argümanı da bir dönem şu sebeplerle popüler olmuştu: 1) Çok basit ve tartışılmaz şekilde doğru görünen bir A+B=C denklemi sunuyor. 2) Birtakım iktidarların kalpsiz kararlarını mantıklı hale getirme işine yarıyor. Sözgelimi İngiltere'de iş ve siyaset dünyasının liderleri, 1840'taki büyük kıtlık dahil ülkeyi etkisi altına alan yaygın yoksulluk karşısında harekete geçmemelerini açıklarken, sık sık Malthus'un makalesine atıfta bulunuyorlardı. Büyük kıtlıkta milyonlarca İrlandalı açlıktan ölmüştü -ve milyonlarcası da ABD'ye göçmüştü-. Hardin'in ortak sahipliğin saçmalığına yönelik iddiaları, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini ve yerlilerinin topraklarına el konulmasını savunanlara bir kalkan oldu.

Hardin'in zarif argümanının Malthus'unkiyle bir ortak yönü de şu: İkisi de gerçeklik karşısında çöküyor.

Kanadalı yazar Ian Angus'un açıkladığı gibi: "Hardin, gerçek ortak alanlarda gerçekte neler yaşandığına bakmadı: Alanı kullanan topluluğun kendi düzenlemeleri oluyor." Hardin, nüfusun bütün çobanların birbirini tanıyacağı kadar düşük yoğunluklu olduğu kırsal toplumlarda, sistemle oynamaya kalkan her kimsenin derhal saptandığı ve cezalandırıldığı gerçeğini gözden kaçırdı. İngiltere'deki eski ortak alanlarda ve avcı-toplayıcı atalarımızda olduğu gibi. Nobel ödüllü iktisatçı Elinor Ostrom, küçük ölçekli toplumlarda ortak alanın yönetimiyle ilgili çalışmalarının ardından şu sonuca varmıştı: "Bütün toplumlarda hileyi, bir kaynaktan kendi payından daha fazla almayı önlemeye yönelik bir denetim mekanizması vardır."[6]

Yerel kaynak yönetimine karşı çıkan iktisatçıların ve diğerlerinin saptırmalarının aksine, *ortak alanların gerçek trajedisi* birbirine bağımlı bireylerden oluşan küçük grupların kontrolündeki kaynaklar için tehdit oluşturmaz. Ortak alanları unutun. Açık denizlerin, gökyüzünün, ırmakların, ormanların trajedisine çözüm bulmamız lazım. Herkesin sahip olduğu (dolayısıyla kimsenin sahip olmadığı) sularda madencilik yapan uluslararası filoları durdurmaya kimsenin yetkisi, gücü ve motivasyonu yetmediğinden bütün dünyada balıkçılık ölüyor. Kore'nin ciğerlerindeki Rus madenlerinden illegal yollarla getirilen kömürler nedeniyle Çin'de fabrika bacaları zehir saçarken, Venezuela benzini yakan Amerikan arabaları Grönland'daki buzulları eritiyor.

Bu zincirleme trajedi reaksiyonuna yol açan şey, yerel ve kişisel utancın yokluğudur. Malthuscu ekonomi, Mahkum İkilemi ve ortak alanların trajedisiyle ilgili yanlış kesinliklerin tarım öncesi toplumlara uyarlanabilmesi için, kimsenin 'halkın denetiminden ve yargısından kaçamayacağı' küçük ölçekli toplumlardaki hassas ayrıntıların ve sınırların gözden kaçırılması gerekiyor. Bu trajediler, ancak grubun büyüklüğü birbirimizin izini kaybetmemize yol açacak kadar arttığında kaçınılmaz hale geliyor. Buna da *Dunbar sayısı* deniyor. Primat toplumlarında boyut kesinlikle önem taşıyor.

Bütün sosyal primatlarda kendine bakma yönündeki davranışların önemini farkeden İngiliz antropolog Robin Dunbar, grubun toplam büyüklüğüyle beynin neokortikal gelişimi arasındaki ilişkiyi inceledi. Bu bağlantıyı kullanarak, grup yüz elli kişiyi geçtikten sonra insanların kimin kime ne yaptığının izini kaybetmeye başladığını öngördü. Dunbar'm sözleriyle bu, 'neokortikal işlem kapasitesinin kişiler arasında istikrarlı bir ilişkinin sürdürülebilmesi için gereken kişi sayısına getirdiği sınır' gösteriyor.[7] Başka antropologlar, grubun büyüklüğünün çok daha fazla sayıya ulaştığı ortamlarda, grup büyüdükçe iki küçük gruba bölünme eğiliminin yükseldiğini farkederek aynı sonuca

vardılar. Dunbar'ın 1992 tarihli çalışmasından çok önce, Marvin Harris, "Grup başına elli kişi veya köy başına yüz elli kişi ile herkes herkesi yakından tanıyordu, böyle bir ortamda karşılıklı değiş tokuş kişileri bir arada tutuyordu. İnsanlar alma beklentisiyle veriyor, verme beklentisiyle alıyorlar" diye yazmıştı.[8] Çok satanlar listesindeki *Kıvılcım Anı*'nın yazarı Malcolm Gladwell dahil günümüzdeki bazı yazarlar, yüz elliyi organik olarak işleyen grup için limit olarak gören fikrin yayılmasını sağladılar.

Herkesin adımızı bildiği küçük gruplarda evrimleşen insanoğlu, anonimliğin getirdiği müphem özgürlüklerle başa çıkmak konusunda çok becerikli değil. Toplumlar, her bireyin yoldan geçen en az bir kişiyi tanıdığı noktadan öteye geçerse davranışlarımız değişiyor, seçimlerimiz farklılaşıyor, olası ve kabul edilebilir davranış hakkındaki algımız giderek soyut hale geliyor.

Aynı argüman, komünizmin insan doğasının yanlış anlaşılmasına dayanan altyapısı için de ortaya atılabilir: Ortak mülkiyet, insanların anonim bir ortamda çalıştığı büyük ölçekli toplumlarda işlemez. Antropolog John Bodley, *'Ölçeğin Gücü (The Power of Scale)'* kitabında, "İnsan toplumlarının ve kültürlerinin büyüklüğü önemlidir çünkü büyük toplumlarda doğal olarak sosyal güç bir noktada yoğunlaşacaktır. Büyük toplumlar, küçüklere göre daha az demokratik olacaktır ve riskler ile ödüller de eşit olarak paylaşılmayacaktır" diye yazmıştı.[9] Doğru çünkü toplum büyüdükçe utanç daha az işler hale geliyor. Berlin Duvarı çöktüğünde, bunu kutlayan kapitalistler komünizmin temel hatasının insan doğasını hesaba katmamak olduğunu ilan etmişlerdi. Hem evet hem hayır. Marx'm en vahim hatası, bağlamın önemini yeterince değerlendirmemiş olmasıydı. İnsan doğasının samimi, insanların da birbirlerine bağımlı olduğu toplumlar bağlamında farklı işler, anonim bir ortamda serbest kaldığımızda farklı bir yaratığa dönüşürüz. İki yaratık da birbirinden az *insan* değildir.

Sürekli İlerleme Düşleri

O bir barbar; kabilesinin ve adanın geleneklerinin doğanın yasaları olduğunu düşünüyor.

GEORGE BERNARD SHAW,
Sezar ve Kleopatra'nın ikinci sahnesinde Sezar

Gerçekten en doğru zaman ve yerde mi doğduk? Yoksa bizimki, sonsuzlukta bir rastlantı mı? Zevkleri ve hayal kırıklıklarını barındıran sayısız anlardan biri mi? Belki böyle bir soru üzerine düşünmeyi bile saçma bulabilirsiniz; sanki bir seçme şansı varmış gibi. Ama var. Hepimizde kendi deneyimimizi standart görme, kendi topluluğumuzu *halk* olarak tanımlama, -belki bilinçaltından- seçilmiş olduğumuza, Tanrı'nın yanımızda bulunduğuna ve kendi takımımızın kazanması gerektiğine inanma yönünde bir psikolojik eğilim vardır. Hobbes, bu ısrarlı psikolojik yarayı yüzyıllardır kaşıyor.

Evrimin bir iyileşme süreci olduğunu, evrim geçiren organizmaların nihai, mükemmel bir duruma doğru ilerlediğini varsaymak yaygın bir hatadır. Bu ne bizler ne diğer organizmalar için söz konusu değil. Evrim geçiren bir toplum ya da organizmanın yaptığı, sadece kuşaklar boyunca değişen koşullara uyum sağlamaktır. Bu modifikasyonlar başlangıçta yararlı olsa da, tam olarak *iyileşme* sayılmazlar çünkü dış koşullar asla değişmeyi bırakmazlar.

Bu hata, *şimdi ve buradanın, sonra ve oradadan* daha iyi olduğu varsayımının altında yatar. Üç yüz elli yıl sonra, bilim insanları halen Hobbes'u alıntılayarak, devletin doğuşundan sonra dünyaya gelmiş ve barbar geçmişimizin evrensel eziyetinden kurtulmuş olmakla ne kadar şanslı olduğumuzu anlatıyorlar. Bizim şanslı olduğumuzu düşünmek son derece rahatlatıcıdır ama haydi yasak soruyu soralım: Gerçekten ne kadar şanslıyız?

Kadim yoksulluk mu sözde bolluk mu?

Tarih öncesi insanlar besin saklamaya alışkın değildi ama bu kronik açlık çektikleri anlamına gelmiyor. Tarih öncesi insan kemikleri ve dişleri üzerinde yapılan çalışmalar, insan yaşamında aralıklarla açlık ve ziyafet dönemlerinin olduğunu ancak uzun süreli kıtlıkların çok nadir olduğunu gösteriyor. Atalarımızın kıtlık sınırında olmadığını nereden mi biliyoruz?

Çocuklar ve gençler bir hafta boyunca bile yeterli besin almazlarsa, kol ve bacaklarındaki uzun kemiklerin büyümesinde yavaşlama görülür. Besin alımı normale döndüğünde, kemik tekrar büyümeye başlar. Yeni büyüyen kemiğin yoğunluğu, kesintiye uğradığı dönemindekinden farklıdır. Röntgen, eski kemiklerdeki *Harris çizgileri* olarak bilinen bu işaretleri gösterir.[10]

Uzun süreli yetersiz beslenme, dişler üzerinde de hipoplazi adı verilen işaretler bırakır. Diş minesinde renklenme ve küçük çürükler, fosilleşmiş kalıntılarda yüzyıllar sonra bile görülebilir. Arkeologlar, gıda ihtiyaçlarını karşılamak için tarım yapan köylerde yaşayan yerleşik nüfusların iskeletlerine göre, tarih öncesi avcı-toplayıcılarda çok daha az Harris çizgisi ve dental hipoplaziye rastladılar. Daha ziyade seyyar yaşayan avcı-toplayıcılar, uzun süreli kıtlık çekmiyorlardı çünkü sürekli koşulların daha iyi olduğu başka bölgelere göçüyorlardı.

Illinois Vadisi'nin aşağısındaki Dickson Mounds'tan çıkarılan yaklaşık sekiz yüz iskelet analiz edildi. Bu iskeletler MS 1200'de, avcı-toplayıcılıktan mısır ekimine geçiş sırasında sağlıkla ilgili yaşanan değişimlerin de bir fotoğrafını sunuyor. Arkeolog George Armelagos ve meslektaşları, çiftçilerde kendilerini önceleyen avcı-toplayıcılara göre, yüzde 50 oranında daha fazla kronik yetersiz beslenme ve üç kat daha fazla bulaşıcı hastalık (kemik lezyonlarından anlaşılıyor) saptadılar. Ayrıca daha fazla çocuk ölümü, ye-

tişkinlerde iskelet büyümesinde gecikme ve dört kat daha fazla hiperostoz rapor ettiler; bu da nüfusun yarısından fazlasında demir eksikliği anemisi olduğunu gösterir.[11]

Derin dondurucularında hiçbir şey bulunmayan avcı-toplayıcıların yiyecek konusunda bonkör davrandığını saptamak oldukça dikkat çekiciydi.

Fransız cizvit misyoner Paul Le Jeune, bugünkü Quebec'te Montana yerlileri arasında altı ay geçirmiş, yerlilerin cömertliğinden bitap düşmüştü. "Eğer ev sahibim iki, üç, dört kunduz yakalarsa, ister gece ister gündüz olsun, bütün komşu vahşilere ziyafet verirdi. Eğer bu insanlar başka bir şey yakalamışlarsa, onlar da aynı anda ziyafet verirlerdi. Bir ziyafetten diğerine, bazen üçüncüsüne, dördüncüsüne gidilirdi" diye yazmıştı. Le Jeune, onlara yiyeceğin bir kısmını saklamanın yararlarını anlatmaya kalkar: "Bana güldüler. 'Yarın yakaladıklarımızla başka bir ziyafet veririz' dediler."[12] İsrailli antropolog Nurit Bird-David, bu durumu şöyle açıklıyor: "Batılıların davranışının, ancak onların yokluk varsayımıyla ilişkilendirilmesi halinde anlaşılabilmesi gibi, avcı-toplayıcıların davranışı da onların bolluk varsayımıyla anlaşılabilir. Ayrıca Batılıların davranışlarını analiz eder veya öngörürken, nasıl ki onların yeteri kadar yiyeceklerinin bulunmadığını kabul edersek, avcı-toplayıcıların davranışlarını da onların bu işi becerdiği düşüncesine dayanarak analiz etmek gerekir."[13]

Çiftçi pirinç, patates, buğday ya da mısır yetiştirmek için ter dökerken, bir avcı-toplayıcının diyeti besleyici bitkilerle yakalayabildiği hayvanlardan oluşur. Bu ne kadar zahmetli bir iştir? Yemek bulmak için verimli bir yol mudur?

Arkeolog David Madsen, Mormonların tükettiği, bugün hala Utah'ta yerel halkın menüsünde bulunan çekirgelerin (*Anabrus simplex*) toplanmasına harcanan enerjinin verimliliğini hesapladı. Madsen'in grubu, saatte sekiz kilo çekirge toplayabiliyordu. Madsen, *bir saatlik işle* bir avcı-toplayıcının seksen yedi sosisli sandviçe, kırk dokuz dilim pizzaya ya da

kırk üç Big Mac'e eşdeğer kalori topladıklarını hesapladı. Üstelik bunlar kalp hastalıklarına yol açacak yağlar ve katkı maddeleri içermiyordu.[14] Mormon çekirgelerinin lezzetiyle dalga geçmeden önce, bir sosislideki sinsi ve korkutucu gerçekleri düşünün. Bir başka çalışma da, !Kung San (Kalahari çölü) yerlilerinin normal bir ayda, günlük 2140 kalori ve 93 gram protein aldığını göstermişti. Marvin Harris, bunun için kısaca şöyle diyor: "Taş devri halkları, kendilerinden hemen sonra gelenlere göre çok daha sağlıklı bir yaşam sürdüler."[15]

Belki onlardan *çok sonra* gelen insanlardan bile... Avrupa'daki şato ve müzelerde sergilenen zırhlar o kadar küçükler ki, modern dönem erkeklerinin en ufak tefekleri bunlara ancak sığabilir. Orta Çağ'daki atalarımız, modern standartlara göre bücürken, arkeolog Timothy Taylor, ateşi kontrol eden insan atalarımızın -bundan yaklaşık 1,4 milyon yıl önceden söz ediyoruz- bugünkü ortalama insandan uzun olduğunu söylüyor. Yunanistan'da ve Türkiye'de yapılan kazılardan çıkan iskeletler, bölgede tarım öncesinde yaşayan erkeklerin ortalama 1,80, kadınların, 1,67 boyunda olduğunu gösteriyor. Ancak tarıma geçişle birlikte boy oranları kısaldı. Bugünkü Yunan ve Türkler, hala ortalamada eski atalarının gerisindeler.

Bütün dünyada tarıma geçiş, insanların beslenme ve genel sağlıklarının kalitesinde düşüşe yol açtı. Bunu 'insan tarihinin en kötü hatası' olarak niteleyen Jared Diamond, "Avcı-toplayıcılar insan tarihindeki en başarılı ve uzun süren yaşam tarzını hayata geçirmişlerdi" diyor ve ekliyor: "Bizse, aksine tarımın bizi içine sürüklediği sorunlarla boğuşuyoruz, hala çözüp çözemeyeceğimiz kesin değil."

Paleolitik Politikalar Üzerine

Sık sık yapılan kestirmeler, prehistorik yaşamın bir parçasıydı. Sahlins, "İlk bolluk toplumu avcı-toplayıcılarda yiyecek

arayışı o kadar başarılıydı ki zamanın yarısında insanlar ne yapacaklarını bilemezlerdi" diyor.[16] Acımasız, kurak arazilerde yaşayan Avustralya Aborijinleri bile yeteri kadar yiyecek buluyorlardı (ayrıca gece uykularının yanı sıra öğleden sonraları üç saat uykuya zaman ayırabiliyorlardı). Richard Lee Botsvana, Kalahari Çölü'ndeki çalılık bölgede yaşayan !Kung Sanlar'ın bile haftada ancak on beş saatlerini yiyecek bulmaya ayırdıklarını söylüyor. Lee, oradaki yaşamı şöyle anlatıyor: "Bir kadın, bir gününü ailesini üç gün doyuracak kadar yiyecek toplamaya ayırıyor. Diğer günlerini ise kampta dinlenerek, el işi yaparak, başka kampları gezerek veya ziyaretçileri ağırlayarak geçiriyor. Pişirme, yemişlerin kabuklarını kırma, odun toplama, su getirme gibi günlük mutfak işleri günün bir ila üç saatini alıyor. Bu düzenli çalışma ve düzenli dinlenme ritmi bütün bir yıl sürüyor."[17]

Bir iki gün hafif işi, bir iki günlük tatil izliyor. Bu ritim size nasıl görünüyor?

Avcı-toplayıcı toplumlarda yiyecek hemen çevrede bulunduğu için, kimse diğerinin yaşamsal ihtiyaçlara ulaşımını kontrol edemez. Harris bu bağlamda, 'herkese açık kaynakların, üretim araçlarının basitliğinin ve taşınmaz mülkün bulunmamasının yanı sıra, grubun değişken yapısında eşitlikçiliğin derin köklere sahip olduğunu' söylüyor.[18]

İnsanların yiyeceğe ve barınmaya erişimini engelleyemezseniz, gitmek istediklerinde durduramazsanız, bu insanları nasıl kontrol edebilirsiniz? Avcı-toplayıcılarda daima görülen eşitlikçi politika da bu basit gerçeğe dayanıyor. Zorlayıcı, baskıcı bir gücün olmadığı ortamda, insanların takip ettiği kişiler lider oluyor; arkadaşlarının saygısını kazanmış kişiler. Bu tarz 'liderler' herkesin itaat etmesini beklemezler, bekleyemezler. Bu bilgi yeni değil. Adam Smith, ölümünden sonra, 1896'da yayımlanan *Hukuk Konferansları (Lectures on Jurisprudence)*'nda şöyle belirtmiştir: "Avcı toplumunda doğru dürüst bir hükümet yoktur... Kendi güvenlikleri için birlikte kalmaya

karar vermişlerdir ama kimsenin kimse üzerinde otoritesi yoktur."

Muhafazakar evrimsel psikologların, avcı-toplayıcıları anlamakta bu kadar zorlanmaları şaşırtıcı değil. Dawkins'in *Gen Bencildir* kitabı ikon haline gelmişken, sağ kalmak için herkesin herkesle savaşması kavramı bu kadar popülerleşmişken, avcı-toplayıcıların birbirlerine nasıl bu kadar çıldırtıcı bir cömertlik sergileyebildikleri sorusunu araştırma işi, onlarca yazarın zamanını aldı. Bilim yazarı Matt Ridley, *Erdemin Kökenleri* kitabında bu çelişkiyi şöyle anlatıyor: "Aklımız bencil genler tarafından şekillendi ama sosyal, güvenilir ve işbirliğine açık olacak şekilde."[19] Binlerce yıl boyunca, insanların toplumsal örgütlülüğünün paylaşma dürtüsü temeli üzerine kurulduğunu gösteren çok sayıdaki kanıta rağmen, bencilliğin insan evriminin temel motoru olduğunda ısrar etmek, ipte cambazlık yapmaktan farklı değil.

Tabii ki insan doğası hakkında *daima bencillik* teorisinin savunucuları kendi iddialarının bağlamsal kısıtlarını farkettikleri anda bu çelişki ortadan kalkacaktır. Diğer bir deyişle (yabancıların arasında yaşadığımız modern kapitalist toplumlarda olduğu gibi), sıfır toplamlı bağlamda, bireylerin bazı düzeylerde kendilerini kollamaları anlaşılabilir bir durumdur. Ama başka bağlamlarda, insan davranışı cömertlik ve adalet yönünde eşit bir içgüdüyü temel alır.[20]

Aslında takipçilerinin çoğu Dawkins'in argümanlarındaki bazı incelikleri gözden kaçırsa da kendisi bu durumu şu sözlerle tespit etmektedir: "Hayvan doğasının önemli bir bölümü fedakarlık, işbirliği üzerine kurulu, hatta öznel yardımseverlik duygularıyla yüklüdür... Bireysel organizma düzeyinde özgecilik ve fedakarlık aslında genlerin kendi bireysel çıkarlarını maksimize etmeleri yönünde bir araç olabilir."[21] Ünlü 'bencil gen' kavramının babası Dawkins, grup işbirliğini bireysel gündemi ilerletme çabasıyla açıklıyor (yani her birey kendi genetik çıkarlarını kolluyor). Peki hayranları niçin insanlar ve başka hayvan-

lar arasındaki işbirliğinin, miyop-bencillik kadar *doğal* ve etkili olabileceği düşüncesini hiçbir şekilde tartışmıyor?

İnsan olmayan primatlar -sadece azgın bonobolar değil- 'barışın yumuşak gücüyle' ilgili merak uyandırıcı kanıtlar sunuyorlar. Frans de Waal ve Denise Johanowicz, iki farklı makak türünü beş ay boyunca bir araya koyunca neler olabileceğini görmek üzere bir deney yaptı. Makaklar (*macaca mulatta*) saldırgan ve şiddete eğilimli iken, kısa kuyruklu makaklar (*macaca arctoides*) sakin yaklaşımlarıyla bilinirler. Örneğin kısa kuyruklu makaklar bir tartışma sonrası birbirlerinin kalçalarına dokunarak barışırlarken, makaklarda uzlaşmaya çok ender rastlanır. İki tür bir araya konulunca bilim insanları kısa kuyruklu makakların daha barışçı, uzlaşmacı davranışının makakların agresif tavırlarına baskın geldiğini gördüler. Makaklar zaman içinde gevşediler. Frans de Waal, "İki türün gençleri oynamaya, karışık büyük gruplarda birlikte uyumaya başladılar. Daha da önemlisi, makaklar daha hoşgörülü grup arkadaşlarıyla aynı düzeyde uzlaşma yetenekleri geliştirdiler" diyor. Deney bittikten sonra kendi türleri arasma konulduklarında, makakların bir tartışma durumunda rakiplerine göre üç kat daha fazla uzlaşmacı olduğu görüldü.[22]

Rastlantı mı? Nörolog ve primatolog Robert Sapolsky, 1978'te öğrencilik döneminden başlayarak, onlarca yıl boyunca Kenya'da bir grup babunu gözledi. 1980'lerin ortasında gruptaki yetişkinlerin büyük bölümü, turistik bir otelin dışında yer alan çöplükteki yiyecekten kaptıkları verem yüzünden aniden öldü. Ancak ödül (hastalıklı olsa da) çöp yemeğini daha az agresif olan dişi, erkek ve gençleri uzaklaştıran en saldırgan babunlar yemişlerdi. Adalet yerini buldu. Bütün sert erkekler gittikten sonra sorumluluk daha gevşek erkeklere kalmıştı. Grup hazine peşindeki korsanlar karşısında savunmasızdı: Dişiler, çocuklar ve hemencecik sindirilebilecek erkeklerden oluşan grup, komşu sert erkeklerin talanına ve tecavüzüne açıktı...

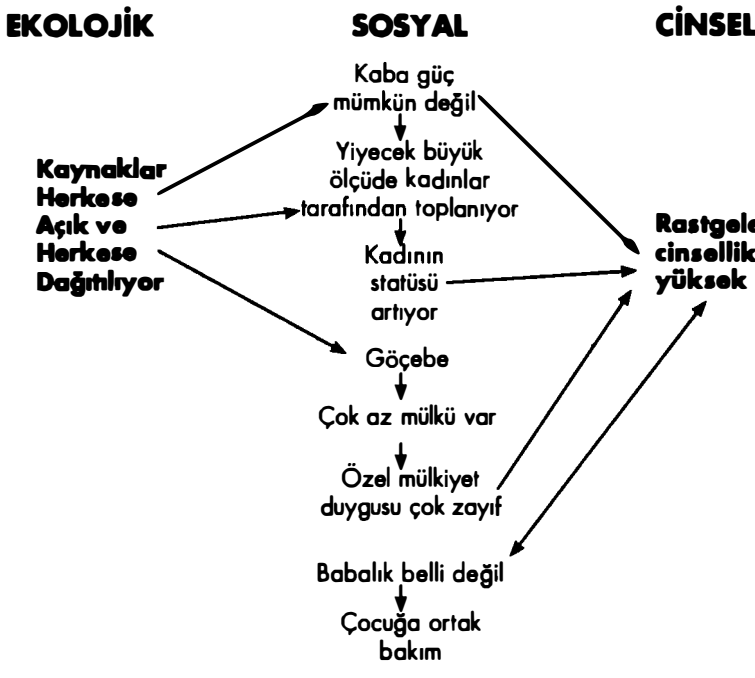
Babunlar, doğdukları grubu gençliklerinde bıraktıklarından, çöp felaketinden on yıl sonra tipik olmayan olgun erkekler hala ortalardaydı. Sapolsky, 'grubun eşsiz kültürünün gruba yeni gelen erkekler tarafından da sahiplenilmeye başladığını' bildirdi. 2004'te, verem 'trajedisinden' yirmi yıl sonra, Sapolsky grupta erkeklerin kadınlara hala normalden daha yüksek oranlarda yardımcı olduğunu, hiyerarşinin gevşek olduğunu, aslında sürekli stres altında olması beklenen aşağı rütbelerdeki erkek maymunların normalden daha az endişeli olduğunu gösteren fizyolojik bulgular saptadı. Sapolsky, 2007'deki son ziyaretinde, bu kültürün hala korunduğunu gördü.[23]

Primatolog Christopher Boehm *Ormandaki Hiyerarşi (Hierarchy in the Forest)* kitabında, eşitlikçiliğin fazlasıyla rasyonel, hatta hiyerarşik bir politik sistem olduğunu şöyle anlatıyor: "Başkasının emrinde olan bireyler, izin verildiğinde büyük, bütün bir siyasi koalisyon kuracak kadar akıllıdırlar. Bu sistemi de güçlünün zayıfı bastırmasını önlemek için kurarlar." Boehm'e göre avcı-toplayıcılar da emirlere uymayı reddetme konusunda sonuna kadar kedigillerdendi. "Göçebe avcı-toplayıcılar özgür olmak, otoriteye bağlı olmamak hususunda takıntı derecesinde kaygılıydılar."[24]

Megalomanlar için tarih öncesi hayli sıkıntılı bir dönem olmalı. Psikolog Erich Fromm, 'kontrol tutkusuyla yaşayan bir bireyin, hiçbir nüfuzu olmayan bir toplumsal başarısız olmaya mahkum olduğunu" söylüyor.[25]

Peki ya düşük yoğunluklu nüfus, hem ot hem et yiyebilecek şekilde gelişmiş sindirim sistemi, eşsiz yüksek toplumsal zeka, kurumsallaşmış yiyecek paylaşımı, ortaklaşmış çocuk bakımı sonucunu doğuran rahat cinsellik ve grup savunmasının bir araya getirerek oluşturduğu etkiler

sayesinde insanlığın tarih öncesi dönemi, görece barış ve refah dönemi idiyse? 'Altın Çağ' olmasa bile, en azından bir 'Gümüş Çağ' (Bronz Çağ zaten var) niye olmasın? Bir cennet hayaline düşmeden, atalarımızın çoğu zaman her şeyin herkese yetecek kadar bulunduğu bir dünyada yaşadıkları olasılığını düşünebilir miyiz? Artık herkes biliyor ki "Bedava yemek yoktur." Ama ya türlerimiz bütün öğünlerin bedava olduğu bir dünyada evrim geçirdiyse, bu ne anlama gelir? Yolculuğumuzun bol vakit ve refah içinde başladığını ve yüzyıl önce sefelate, kıtlığa ve acımasız rekabete saptığını görmek, tarih öncesine bakışımızı (ve kendimize) nasıl değiştirir?

Bazıları için kabul etmek zor olsa da iskelet incelemelerinden elde edilen kanıtlar, atalarımızın tarım ortaya çıkana dek yaygın, kronik bir kıtlık yaşamadığını gösteriyor. Kronik yiyecek kıtlığı ve kıtlık tabanlı ekonomiler tarımla birlikte ortaya çıkan sosyal sistemlerin yan ürünleridir. Gowdy buradaki ironiyi *Sınırlı Arzular, Sınırsız İmkanlar (Limited Wants, Unlimited Means)*'da şöyle anlatıyor: "Avcı-toplayıcılar ...fazlasıyla boş vakitlerini yemeye, içmeye, oynamaya, sosyalleşmeye, kısacası bizim bollukla ilişkilendirdiğimiz şeyleri yapmaya ayırıyorlardı."

Bunu destekleyecek sağlam bir kanıt olmasa da kıyametvari bir tarih öncesi tasvirine karşı duran çok az argüman sesini duyurabiliyor. Batı'nın ekonomi teorisine içkin insan doğası kavrayışı yanlıştır. İnsanların sadece kişisel çıkarları doğrultusunda hareket ettiği algısı, Gowdy'nin sözleriyle "*Homo sapiens*'in ortaya çıktığı 200 bin yıldır var olan on binlerce kültür arasında mikroskopla görülebilecek kadar küçük bir azınlığın görüşüdür." Kuşaklar boyunca yeryüzünde yaşamış insanların büyük bölümü için, etrafınızdakiler açken yiyecek istiflemek düşünülemeyecek bir davranıştır. Gowdy, "Avcı-toplayıcılar *ekonomik olmayan adamı* temsil ediyorlar" diyor.[26]

Tierra del Fuego'nun kendileri için 'insan ırkının en alt basamağı' uygun görülen 'sefil' halkı bile, *Beagle* denize açılıp gözden kaybolduğu anda çapalarını atarak bahçeleri terketmişti. 'Uygar' insanların nasıl yaşadığını ilk elden biliyorlardı, yine de "İngiltere'ye dönmeyi istemiyorlardı." Niçin istesinler ki? 'Bol miktarda meyve', 'bol miktarda balık' ve 'bol miktarda kuş' onları 'mutlu ve hoşnut' etmeye yetiyordu.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tarih Öncesi Savaş Hakkında Bitmeyen Muharebe (Yabani mi?)

Evrimbilimciler daha yaşamın şafağında, adı ve doğası bilinmeyen bir hayvanın ölümcül bir tohum ektiğini ve bu tohumdan çıkan dürtünün, bu vahşinin torunlarının kanında daima dolaştığını söylüyorlar.

WILLIAM JENNINGS BRYAN[1]

Neo-Hobbes'çu köktenciler, yoksulluğu nasıl insan doğasının ayrılmaz parçası olarak görüyorlarsa, savaşın da doğamızın temel bir parçası olduğunu savunuyorlar. Örneğin yazar Nicolas Wade, 'devlet öncesi toplumlarda, savaşın son derece acımasız, bitmez tükenmez olduğunu, genel amacın karşı tarafı yok etmek olduğunu, bu amaca da sıklıkla ulaşıldığını' iddia ediyor.[2] Bu bakışa göre, organize çatışmalara eğilimimizin kökenleri biyolojik geçmişimizin derinlerine, avcı-toplayıcı dedelerimiz aracılığıyla uzak primat atalarımıza uzanıyor. Yani bütün mesele sevişmek değil, savaşmaktı.

Ancak kimse bu bitmez tükenmez savaşın ne hakkında olduğunu bilmiyor. Wade bir yandan avcı-toplayıcıların yaşamlarının 'sürekli savaşlar'la geçtiğini iddia ederken, 'atalarımızın küçük eşitlikçi toplumlarda, mülkiyet ya da

liderler veya kast sistemi olmadan' yaşadığını da kabul ediyor. Öyleyse hiyerarşik yapının olmadığı, mülkiyetin bulunmadığı, eşitlikçi, göçebe toplumlarımız neden sürekli savaş halindeydi? Alabildiğine açık bir gezegende çok az şeye sahip olduklarından (yaşamları) dışarıda kaybedecek fazla bir şeyleri bulunmayan avcı-toplayıcıların, daha yakın tarihsel zamanların azalan veya bir yerde depolanan kaynakları için mücadele eden, yoğun nüfuslu yerleşik toplumlarıyla hiçbir ilgisi yoktur.[3] Niçin olsun ki?

Bu standart Hobbes'çu anlatının bu yönüne kapsamlı bir yanıt vermek için yeterli yerimiz yok. Ancak bu anlatıyla ilgili bilinen üç kişinin argümanlarına ve verilerine yakından bakalım dedik: Evrimci psikolog Steven Pinker, saygın primatolog Jane Goodall ve dünyanın yaşayan en ünlü antropoloğu Napoleon Chagnon.[4]

Profesör Pinker, Kan Revan İçinde

Önemli bir uzmanı, saygın bir seyirci topluluğu önünde Asyalıların savaşçı insanlar olduğunu savunurken düşünün. İddiasma dayanak olarak, yedi ülkeden istatistikler aktarır: Arjantin, Polonya, İrlanda, Nijerya, Kanada, İtalya ve Rusya. "Bir dakika," diyebilirsiniz, "Bunlar Asya ülkesi bile değil; belki Rusya hariç." Uzmanın kahkahalar arasında sahneyi terketmesi gerekir, herhalde.

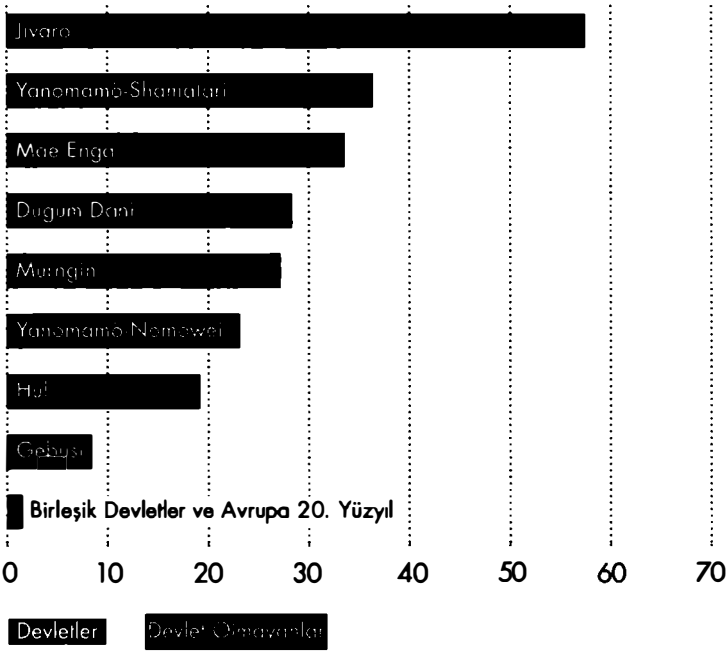
2007'de Harvard'ın, adı en çok satan yazarlar arasmda geçen ünlü profesörü Steven Pinker, Long Beach, California'daki TED konferansında (Teknoloji, Eğlence, Dizayn) aynı hatalı mantığa dayalı bir sunum yaptı.[5] Pinker'ın sunumu, savaşın kökenleri hakkında yeni Hobbes'çu bakış açısının bir özetini oluştururken, tarih öncesine dair kan revan içindeki görüşün tekrarlandığı aynı şüpheli retorik taktiklerle doluydu. Yirmi dakikalık konuşmaya TED'in web sitesinden ulaşabilirsiniz.[6] Aşağıdaki tartışmayı okumaya başlamadan en azından ilk beş dakikasını izlemenizi

tavsiye ederiz (tarih öncesiyle ilgili bölüm). Lütfen gidip bir bakın, burada sizi bekliyoruz.

Pinker sunumunun yüzde 10'undan azını avcı-toplayıcılara ayırıyor (anımsarsınız ki bu topluluk gezegendeki zamanımızın yüzde 95'inden fazlasını temsil ediyor) ve bu kadar kısa bir süre içinde bile her şeyi birbirine karıştırmayı beceriyor.

Pinker konuşmaya başlamasından üç buçuk dakika sonra, Lawrence Keeley'nin *Uygarlıktan Önce Savaş: Barışçı Vahşi Miti (War Before Civilization: The Myth of The Peaceful Savage)* kitabına dayalı bir tablo sunuyor. Tabloda 'avcı-toplayıcı toplumlarda savaşa bağlı erkek ölümlerinin sayısı' var. Pinker tabloda avcı-toplayıcı toplumlarda erkeklerin savaş yüzünden ölme olasılığının, bugünkü erkeklere göre daha fazla olduğunun gösterildiğini belirtiyor.

Pinker'ın Tablosu (Erkek Nüfusta Savaşa Bağlı Ölümler)

Ama durun bir dakika. Tabloya bir de yakından bakalım. Tarih öncesinde savaşa bağlı erkek ölümlerinin temsilcisi olarak yedi 'avcı-toplayıcı' kültür sayılmış. Bu yedi kültür Jivaro Yanomamiler'in iki kolu, Mae Enga, Dugum Dani, Murngin, Huli ve Gebusi. Her iki topluluk Jivaro ve Yanomamiler Amazon bölgesinden, Murngin Avustralya'nın kuzey sahilinden, diğer dördü Papua Yeni Gine'nin yoğun nüfuslu, çatışmaların yaşandığı yüksek bölgelerinden.

Bu gruplar, bizim avcı-toplayıcı atalarımızın temsilcileri mi? *Yanından bile geçmiyor.*[7]

Pinker'ın aktardığı yedi toplumdan ancak *biri* (Murngin) avcı-toplayıcıların bu dönemdeki versiyonu olmaya yaklaşıyor (tıpkı Rusya'nın *bir çeşit* Asya ülkesi olması gibi; nüfusunun ve tarihinin büyük bölümünü göz ardı ederseniz). Murnginler, Pinker'ın verilerin toplandığını söylediği 1975'ten önce, on yıllar boyunca misyonerler, silahlar, motorlu alüminyum teknelerle yaşamıştı... Pek de tarih öncesi koşullara benzemiyor.

Pinker'ın saydığı diğer toplumların *hiçbiri*, atalarımız avcı-toplayıcıların bugünkü versiyonları sayılmaz. Köy bahçelerinde yer elması, muz, şeker kamışı ekiyor; evcil domuz, lama ya da tavuk besliyorlar.[8] Bu toplumların bizim göçebe, avcı-toplayıcı atalarımızın uzaktan yakından temsil etmemeleri bir yana, Pinker'ın aktardığı verilerle ilgili başka sorunlar da mevcut. Yanomamiler'deki savaş kavramıyla ilgili antropologlar arasında ciddi bir tartışma yaşanıyor. Bunu kısaca ele alacağız. Murnginler, yerli Avustralya kültürlerine bile uzaklar; grup arasmda sürtüşmelerin çok az görüldüğü tipik Avustralya Aborijin kalıbının tam aksine, daha kanlı bir istisna oluşturuyorlar.[9] Pinker, Gebusiler'i de tam anlamamış. Pinker'ın araştırmasını tabloda aktardığı Bruce Knauft, Gebusi halkı arasındaki yüksek ölüm oranlarının *savaşla ilgisi olmadığını* söylüyor. Aslında Knauft, Gebusiler arasında savaşın 'nadir' oldu-

ğunu, 'arazi ve kaynaklarla ilgili tartışmalara son derece nadir rastlandığını ve bu sorunların kolayca çözüldüğünü' belirtiyor.[10]

Pinker buna rağmen, izleyicilerin önüne çıkıp, efendi bir ifadeyle elindeki tablonun tarih öncesi savaşlarda tipik avcı-toplayıcılar arasındaki ölüm oranını doğru şekilde yansıttığını öne sürebiliyor. Bu kelimenin tam anlamıyla akıl almaz.[11]

Ancak Hobbes'un tarih öncesi insana ilişkin karanlık bakışını savunmak için el çabukluğu numaralarına başvuran tek kişi o değil. Birtakım şüpheli verilerin seçici bir şekilde sunulması, insanın kan dökmesine ilişkin literatürde rahatsız edici derece yaygın bir tutum.

Şeytani Erkekler (Demonic Males) başlıklı kitaplarında Richard Wrangham ve Dale Peterson, savaşın 'hayvanlar arasındaki normal kurallardan şaşırtıcı bir sapma', olağandışı bir olgu olduğunu kabul ediyorlar. Gruplararası şiddete hem insanlarda hem şempanzelerde rastlandığından, bu yazarlar savaş eğiliminin eski insanın bir özelliği olduğunu, bu eğilimin son ortak atamıza uzandığını iddia ediyorlar. Yazarlar, bizim 'beş milyon yıllık ölümcül bir taarruzdan sağ çıkmayı başarmış şanslılar' olduğumuzu iddia ediyorlar. Vay be...

Peki bonobolar nerede? İki yüz elliyi aşkın sayfaya sahip kitapta, bonobo kelimesi on bir kez geçiyor ve bu tür, sıradan şempanzeye göre ortak atalarımıza çok daha uzak olarak görülüyor. Oysa pek çok primatolog tam tersini iddia ediyor.[12] Neyse ki bonobodan hiç olmazsa *söz etmişler*.

2007'de, *En Tehlikeli Hayvan: İnsan Doğası ve Savaşın Kökenleri (The Most Dangerous Animal: Human Nature and the Origins of War)* kitabının yazarı David Livingstone Smith, savaşın kökenlerinin primat geçmişimizde olduğu iddialarını ele alan bir makale yazdı. Şempanzeler arasındaki kanlı, birbirlerini diri diri yemeleriyle sonuçlanan dövüşlerle ilgili dehşet verici yazılarında Smith, şempanzeler

için sık sık "İnsan olmayan en yakın akrabamız" diyor. Bu makalede, yine insan olmayan ve aynı derece yakın bir başka akrabayla ilgili ipucu bulamazsınız. Tuhaf -belki de tipik- şekilde makalede bonoboların adı hiç geçmiyor.[13]

Şempanzelerdeki şiddetin vahşi sonuçlarıyla ilgili maço bir duruş sergilenirken, şempanzelerle *eşit ölçüde* bizimle akraba, savaşçı olmayan bonobolar en azından adlarının geçmesini hak etmiyor mu? Yin'den fısıltıyla bile söz edilmezken, Yang için bu tantana niye? Belki hiçbir ışığın bulunmadığı bu karanlık tasvir izleyici için cezbedicidir ama onları aydınlatamaz. Savaşın tarihi kökenleriyle ilgili literatürde, bu *hay-Allah-bonoboları-atlamışız* tekniği rahatsız edici ölçüde yaygındır.

Bonobolarm sürekli olarak dışlandıkları tek konu savaşla ilgili tartışmalar değil. Herhangi bir kişi, erkekler ve şiddetle ilgili herhangi bir şeye atıfta bulunsa, mutlak kayıp bonoboyu da arayın. Tecavüzün kökenlerinin sorgulandığı *Erkeğin Karanlık Yüzü*'nde bakalım bonoboları bulabilecek misiniz? "Tecavüzü insanlar keşfetmedi. Muhtemelen bir maymun atamızdan miras kaldı bize. Tecavüz, erkekler için standart bir üreme stratejisidir ve milyonlarca yıl boyunca böyle olmuştur. Şempanze ve orangutanlarda erkekler *düzenli* olarak dişilere tecavüz ederler. Vahşi goriller, onlarla çiftleşmek için dişileri kaçırır. Kafesteki goriller de dişilere tecavüz ederler." (vurgular orijinal metindendir).[14]

Kendi deneyimlerini ve motivasyonlarını dile getiremeyecek, insan olmayan canlılar için tecavüzü tanımlamaya kalkmanın komplikasyonları bir yana, çocuk katliamı, savaş, cinayet gibi tecavüz de onlarca yıldır izlenen bonobolarda görülmemiştir. Ne vahşi doğada ne hayvanat bahçesinde. Hiçbir zaman.

Hiç olmazsa bir dipnot olmayı hak etmiyor mu bu bilgi?

Margaret Power'ın Kayboluşunun Gizemi

Bonoboların doğurduğu kuşkuyu bir yana bıraksak bile, şempanzelerin 'savaşçılığı'nın doğasıyla ilgili sorulması gereken sorular var. 1970'lerde Richard Wrangham, Jane Goodall'un Tanzanya, Gombe'deki araştırma merkezinde şempanzeler üzerine çalışan yeni mezun bir araştırmacıydı. 1991'de, Wrangham ve Peterson'ın *Şeytani Erkekler (Demonic Males)* kitabı çıkmadan beş yıl önce, Margaret Power özenli bir araştırmaya dayanan kitabı *Eşitlikçiler: İnsan ve Şempanze (The Egalitarians: Human and Chimpanzee)*'yi yayımladı. Kitapta Goodall'un şempanzelere ilişkin bazı araştırmalarıyla ilgili ciddi sorular gündeme getiriliyordu (şunu da belirtelim ki kitapta Goodall'un bilimsel bütünlüğü ve niyetlerine yönelik hayranlıktan başka bir şey ifade edilmiyor). Ancak *Şeytani Erkekler (Demonic Males)*'de, Power'ın adından ve kuşkularından hiçbir şekilde söz edilmiyor.

Power, kitapta Goodall'un Gombe'deki ilk yıllarında (1961-1965) topladığı verilerin, birkaç yıl sonra yayımladığı ve şempanzelerin savaşçılığının anlatıldığı, şempanzelerin sosyal etkileşimleriyle ilgili bütün dünyanın alkışla karşıladığı çalışmasından farklı bir tablo ortaya koyduğuna dikkat çekiyor. Gombe'deki ilk dört yılki gözlemleri, Goodall'da, şempanzelerin 'insanlardan çok daha barışçı' olduğu izlenimini bırakmıştı. Gruplar arasmda 'savaşa' dair hiçbir iz görmemişti ve sadece bireyler arasında anlık şiddet patlamaları oluyordu.

Primatların barışçılığıyla ilgili bu ilk izlenimler, primatlarda sosyal davranışla ilgili bilimsel literatürü kapsamlı bir şekilde ele alan primatologlar Robert Sussman ve Paul Garber'ın kırk yıl sonra, 2002'de yayımladığı araştırmayla örtüşüyor. Çeşitli primatların uyku dışı zamanlarını nasıl geçirdiğine dair yapılmış seksenden fazla çalışmayı inceleyen ikili, en ilkel primatlar 'diurnal lemurlardan

maymunlara kadar aradaki türlerin neredeyse tamamının günlerinin yüzde 5'inden azını herhangi bir sosyal davranışa ayırdıklarını' gördüler. Sussman ve Garber, 'genellikle günlerinin yüzde birden azını mücadele ve rekabete ayırdıklarını ve bu oranın çoğunlukla yüzde birden bile daha az olduğunu' buldular. Bütün primat türlerinde oynamak ve birbirlerini tımar etmek gibi işbirliğine, katılımcılığa dayalı eylemlerin çatışmalara göre on ila yirmi kat daha fazla olduğunu gördüler.[15]

Power, Goodall'un görece uyumun değişmesiyle ilgili izleniminin tesadüfe dayanmadığını, değişimin şempanzeleri daha rahat gözlemek isteyen Goodall ve öğrencilerinin, kampın etrafında kalsınlar diye şempanzelere her gün yüzlerce muz vermeleriyle başladığını savunuyor.

Şempanzeler vahşi doğada yiyecek bulmak için tek başlarına veya küçük gruplar halinde hareket ederler. Yiyecek ormana yayılmış olduğundan, rekabete çok rastlanmaz. Ancak Frans de Waal'ın söylediği gibi: "İnsanlar yiyecek vermeye başladığı andan itibaren ormanda bile barış kısa sürede bozulur."[16]

Belirli zamanlarda, düzenli olarak verilmek üzere sıkıca kapatılmış kutularda saklanan güzel kokulu meyve yığını, şempanzelerin davranışlarında dramatik bir değişikliğe yol açar. Goodall'un asistanları kutuları açmanın çeşitli yollarını bulan engellenmiş maymunları uzak tutabilmek için, kutuları sürekli farklı şekillerde korumaya çalışmışlardı. İstendiği anda ulaşılamayan olgun meyve, onlar için yeni bir deneyimdi; bu deneyim şempanzelerin kafasını karıştırmış, öfkelenmelerine sebep olmuştu.

Noel sabahı, zaptedilmesi zor üç yaşındaki (ama her biri bir yetişkin gücünde) bir oda dolusu çocuğa ağacın altındaki hediyeleri alabilmek için belirsiz bir süre beklemeleri gerektiğinin söylendiğini düşünün.

Bu dönemi birkaç yıl sonra anımsayan Goodall şunları söylemiştir: "Sürekli beslenmeleri, şempanzelerin davra-

nışında belirgin bir etkiye yol açmıştı. Eski günlerde olduğundan çok daha büyük gruplar halinde dolanmaya başladılar. Kampın yakınlarında uyuyorlar ve sabah erkenden gürültücü bir sürü halinde geliyorlardı. En kötüsü, yetişkin *erkekler gittikçe agresifleşmeye başladı... Eskisine göre çok daha fazla kavga çıkıyordu*, ayrıca şempanzelerin çoğu günün büyük bölümünde kampın etrafında dolaşmaya başlamıştı" (vurgular eklenmiştir).[17]

Margaret Power'ın, Goodall'un şempanzelere erzak teminiyle ilgili kuşkularını sadece Wrangham değil, primatologların çoğunluğu es geçmişti.[18] Örneğin Michael Ghiglieri, *sırf* Goodall'un ekibinin gözlediği grup içi sürtüşmelerin muz kutularının saptırıcı etkisine bağlı olup olmadığını gözlemek için Uganda yakınlarındaki, Kibale Ormanı'na şempanzeleri incelemeye gitmişti. Ghiglieri, "Benim misyonum, bu savaş benzeri cinayetlerin normal mi olduğunu yoksa araştırmacıların onları gözlemlemek için şempanzelere yiyecek temin etmesinden mi kaynaklandığını bulmaktı" diye yazıyordu.[19] Ancak nasıl oluyorsa, Ghiglieri'nin Margaret Power'ın kitabının yayımlanmasından sekiz yıl sonra yayımlanan kitabının kaynakça bölümünde Margaret Power'ın adı geçmiyor.

Power'ın gündeme getirdiği soruların tümünü ele alacak yerimiz yok ya da başka çalışmalar kapsamında yiyecek tedarik edilmeyen bazı şempanzelerde (hepsi değil) görülen şiddetle ilgili daha sonra çıkan raporlara çok fazla değinemeyeceğiz.[20] Pinker ve Chagnon'u bu işe iten motivasyonla (aşağıda görebilirsiniz) ilgili kuşkularımızı dile getirirken, Margaret Power gibi, Jane Goodall'un niyetleri veya bilimsel bütünlüğüyle ilgili bir şüphemiz de yok. Yine de Goodall kusurumuza bakmasın; Power'ın soruları, primatlarda savaşın olası nedenlerini araştıran herkesin ciddiye alması gereken sorular.

Savaş Ganimetleri

Margaret Power'ın soruları meselenin bam telini oluşturuyor: Eğer savaşılmaya değer bir şey yoksa niçin savaş çıksın? Bilim insanları maymunlara yiyecek vermeye başlamadan önce yiyecek ormandan geliyordu; şempanzeler de her gün yiyecek bir şeyler bulmak üzere dolaşmaya çıkıyordu. Şempanzeler, beslenebilecekleri bir meyve ağacı bulduklarında genellikle diğerlerini de çağırırlar: Karşılıklı yardımlaşmanın herkese yararı dokunur ve ormanda beslenmek, biri kazanırken diğerinin kaybettiği bir durum oluşturmaz. Ancak her gün aynı yerde kolaylıkla ulaşılabilen *sınırlı* miktarda yiyecek bulunduğunu öğrendiklerinde, gittikçe daha fazla şempanze agresif, 'gürültücü sürüler' halinde 'etrafta dolaşmaya başladı.' Kısa süre sonra da Goodall ve öğrencileri şempanzeler arasmda şimdi artık meşhur olan 'savaşçılığı' gözlemeye giriştiler.

Belki de şempanzeler hayatlarında ilk kez savaşmaya değer bir şey bulmuşlardı: Sınırlı miktarda da olsa, güvenli bir yerde toplanmış yiyecek. Artık bir kazan-kaybet dünyasındaydılar.

Aynı mantığı insan toplumlarına uyarladığımızda, yiyeceklerini hemen tüketen avcı-toplayıcıların yaşamlarını ne için savaşmak uğruna riske attıkları sorusuyla karşılaşırız. Tam olarak ne için? Yiyecek mi? Yiyecek zaten çevrelerinde yayılmış halde bulunuyordu. Doğal nedenlerden ötürü yiyeceğin belirli bir noktada toplandığı alanlarda (örneğin ABD ve Kanada'nın kuzeybatısındaki somon akını gibi) yaşayan yerli toplumlar, yiyeceklerini hemen tüketen avcı-toplayıcılar gibi değildir. Böyle yerlerde, Kwakiutl (sonra ele alacağız) gibi, daha kompleks ve hiyerarşik toplumlar karşımıza çıkar. Mülkiyet mi? Avcı-toplayıcıların duygusal değeri olmayan çok az mülkiyeti vardı. Arazi mi? Atalarımız, türümüzün varlığının büyük bölümünde neredeyse hiç insanın bulunmadığı

bir gezegende evrimleşmişlerdi. Kadınlar mı? Belki, ancak bu iddia nüfus artışının avcı-toplayıcılar için önemli olduğu, kadınların tıpkı kırsalda yaşayanların alıp sattığı çiftlik hayvanları gibi ticari mal olarak görüldüğü ve bu yüzden onlar için savaşılabileceği varsayımına dayanıyor. Oysa avcı-toplayıcıların nüfusun artmasından ziyade dengede kalmasını istemeleri çok daha mümkün. Çünkü daha önce gördüğümüz gibi, grup belirli bir sayıya ulaştığında daha küçük gruplara bölünme eğilimindedir ve bu tarz grup halinde yaşayan toplumlarda besleyecek *daha fazla* kişinin olması avantaj gibi görülmez. Ve yine gördüğümüz gibi, avcı-toplayıcıların, şempanzeler ve bonobolar gibi ayrılıp birleşebilen sosyal sistemlerinde kadınlar ve erkekler farklı gruplara girip çıkmakta özgürdür.

Sosyal yapı (avcı-toplayıcı, kırsal, tarımsal, sanayileşmiş) ile nüfus yoğunluğu ve savaş çıkma olasılığı arasındaki neden sonuç ilişkisi, sosyolog Patrick Nolan'm araştırmasıyla da desteklenmiştir. Nolan, "Avcı-toplayıcılar veya basit kırsal toplumlara göre, ileri kırsal ve tarımsal toplumlarda savaş olasılığı daha yüksektir" demiştir. Nolan analizini avcı-toplayıcı toplumlarla tarımsal toplumlara indirgediğinde, ortalamanın üzerindeki nüfus yoğunluğunun savaşın en önemli göstergesi olduğunu bulmuştur.[21]

Atalarımızın sadece birkaç bin yıl önce yaşanan tarım sonrası nüfus patlamasma kadar düşük yoğunluklu bir nüfusla yaşadığı verisi göz önüne alındığında, bu sonuç insanlarda savaşın 'beş milyon yıllık bir alışkanlık' olduğu argümanı açısından hayli sorunludur. Mitokondriyal DNA değişiklikleriyle ilgili yapılan son araştırmalar, tarih öncesinde zaten düşük olan global insan nüfusunun, belirli noktalarda neredeyse yok olma noktasına geldiğini göstermiştir (büyük olasılıkla volkanik patlamalar, göktaşları, okyanus akıntılarındaki ani değişimler gibi nedenlere bağlı olarak yaşanan iklimsel felaketlerle). Daha önce be-

lirtildiği gibi, Toba volkanik patlamasının dünya ikliminde keskin bir değişime yol açtığı 74 bin yıl öncesi kadar yakın bir tarihte, *Homo sapiens* nüfusu birkaç bin kişiye düşmüş olabilir. Kuzey yarımkürenin büyük bölümünün buzlarla kaplı olduğu bir dönemde, uzak atalarımızın dünyasında kalabalığın esamesi okunmuyordu.[22]

Nüfusla ilgili değişimler, daha yakın tarihlerde savaşları tetikledi. Ekolojist Peter Turchin ve antropolog Andrey Korotayev İngiliz, Çin ve Roma tarihinden gelen verilere bakarak, nüfus yoğunluğu ile savaşlar arasmda güçlü bir istatistiksel bağ saptadılar. Onların yaptığı araştırmaya göre, nüfus artışı tarihteki savaş ve barış dönemleri arasındaki değişimlerin yüzde 90'ı gibi büyük bir bölümünde rol oynamış olabilir.[23]

İlk tarımda toplanan ekinler ve kendi halindeki çiftlik hayvanları, ormandaki muz kutuları gibiydi. Artık uğruna savaşmaya değer bir şey vardı: Daha fazlası. Ekilecek daha fazla toprak. Toprağı işlemek üzere nüfusu artırmak için daha fazla kadm, bunu savunmak ve hasat için ordu kurmak. Tarlayı ekmek, hasat ve dövüşmek gibi zor işler için daha fazla köle. Bir bölgede ekinlerin mahsul vermemesi, çaresizlik içindeki çiftçileri komşularına baskın yapmaya iterken, komşular da misilleme yapar ve kısır döngü başlar.[24]

Özgürlük, kaybedecek ya da kazanacak (savaştan) başka hiçbir şeyi olmamanın başka bir adıdır.

Ancak neo-Hobbes'çular, bu son derece açık analizi ve bunu destekleyen verileri görmezden gelirlerken, savaşın insan dürtüsünün daimi parçası olduğunda ısrar ediyorlar; bunun için de Pinker'ın kendi görüşünü savunurken yaptığı gibi umutsuz retorik taktiklere başvuruyorlar.

Örneğin *Hasta Toplumlar: İlkel Düzen Efsanesine Bir Meydan Okuyuş* kitabının dördüncü bölümünde, Robert Edgerton "Sadece bürokrasinin ve ruhbanlığın değil, tarımın da bulunmadığı bazı küçük ölçekli toplumlarda da toplumsal

katmanlaşma görülmüştür" diye yazıyor. Bunu kabul ettik diyelim ancak 'küçük ölçekli toplumlarda' toplumsal katmanlaşma ve elitin vahşi iktidarıyla ilgili iddiasını desteklemek için örnek verdiği şu toplumlara bir bakalım. On beş sayfa boyunca renkli tasvir edilen toplumlar sırayla (hiçbir şeyi atlamadan) şöyle:

- Kwakiutl Yerlileri, Vancouver Adası (köle sahibi, yerleşik, mülk biriktiren, kış festivali kutlayan, kompleks, hiyerarşik bir toplum)
- Aztek İmparatorluğu (sayıları milyonları buluyor; ayrıntılı bir dini yapısı, rahiplik kurumu var; ilk temas döneminde Avrupa'daki herhangi bir şehirden daha büyük olan başkentin çevresinde kölelerin işlediği dönümlerce arazi, kanalizasyon sistemi ve geceleri aydınlatılan caddeler cabası)
- Zulu İmparatorluğu (yine sayıları milyonları buluyor; kölelik, yoğun tarım, hayvanların evcilleştirilmesi ve kıta boyunca ticaret ağları var)
- Bugünkü Gana'daki Asante İmparatorluğu ki Edgerton bize bunun 'Batı Afrika'daki tartışmasız en büyük ordu' olduğunu söylüyor.[25]

Adı geçen bu imparatorlukların bürokrasinin, ruhban sınıfının, tarımın bulunmadığı küçük ölçekli toplumlarla ne ilgisi var; Edgerton bunu söylemiyor. Hatta bölümün sonuna dek tek bir avcı-toplayıcı toplumdan söz etmiyor. Kedilerin eğitilmesinin zor olduğunu belirtip örnek olarak Alman çoban köpeklerini, av köpeklerini, tazıları ve golden retriever'ları vermek gibi bir şey.

Antropolog Doug Fry, *Savaşın Ötesinde (Beyond War)* adlı kitabında, neo-Hobbes'çu evrensel savaş bakışını çürütüyor. "Savaşın her zaman varolduğu inancı, konuyla ilgili arkeolojik gerçeklerle bağdaşmıyor" diyor Fry. Antropolog Leslie Sponsel, "Savaşa dair arkeolojik bulguların olmayışı, insa-

nın tarih öncesi döneminde çok nadir yaşandığını veya hiç yaşanmadığını gösteriyor" ifadesiyle bu görüşü destekliyor. Tarih öncesi iskeletler üzerinde kapsamlı bir çalışma yürüten antropolog Brian Ferguson, modern Sudan'daki belirli bir bölge dışında 'bugüne kadar incelenen on bin yıl veya daha eski yüzlerce iskeletin yalnızca on iki kadarında bireysel şiddet izlerine rastlandığını' söylüyor. Ferguson, "Eğer erken tarih öncesi dönemde savaş yaygın olsaydı, arkeolojik kayıtlardaki bol miktarda materyalde bu savaşın izlerini bulmamız gerekirdi. Ancak bu izler yok" diye ekliyor.[26]

Akademisyenler, şiddete eğilimli şempanzeler veya yanlışlıkla avcı-toplayıcı diye adlandırılan kiraz toplayıcısı birkaç kırsal toplumdan eski dönemde savaş eğilimini gösteren kanıtlar diye söz ettiklerinde, zırva detektörlerimiz hızla yanıp sönmeye başlıyor. Daha rahatsız edici olanı, bu akademisyenlerin şempanzelere yiyecek verilmesinin yarattığı saptırıcı etkiden, aç askerlerden oluşan ordular ve kaçak avcılar yüzünden gittikçe küçülen habitatlardan, yaşam alanlarının ve yiyeceğin azalmasından, bunun şempanzelerin enerjisini düşürmesinden söz etmiyor olması. Aynı derece rahatsızlık verici olan bir başka nokta da nüfus değişimlerinin ve tarımın gelişmesinin insanlar arasında çatışma olasılığını yükseltme eğilimi hakkındaki suskunlukları.

Napolyon Tarzı İstila (Yanomami Tartışması)

Aşk yazı sona erer, Jane Goodall'un şempanzelerin savaşçılığıyla ilgili ilk raporları kamuoyunun bilincinde yer edinirken, Napoleon Chagnon, *Yanomamö: Savaşa Doğanlar* çalışmasıyla bir anda dünyanın yaşayan en ünlü antropoloğu oldu. 1968 yılı, savaşın çok eski ve insan doğasının ayrılmaz bir parçası olduğu gibi, cesur bir antropolojik mavalı ortaya atmaya çok elverişli bir dönemdi.

Yıl, Prag'daki devrimle ve Vietnam'daki TET saldırısıyla başlamıştı. Memphis'te Martin Luther King Jr.'m en kötü rüyası gerçek olmuş, Robert Kennedy bir otelin mutfağında öldürülmüş, Chicago caddelerinde kan ve kaos kol geziyordu. Richard Nixon Beyaz Saray'a sinsice girmiş, Charles Manson ve kayıp müritleri Malibu'nun çorak tepelerinde kargaşa yaratmış, Beatles *The White Album*'ün son rötuşlarını yapmaktaydı. Bu yıl, Amerikalı üç astronotun ilk kez daimi sessizlikte süzülen kırılgan mavi gezegene yukarıdan bakarak barış için dua etmesiyle son bulmuştu.[27]

Bütün bunlar göz önüne alındığında, belki de Chagnon'un 'kronik savaş' ve 'doğuştan şiddete yatkın' Yanomamiler'le ilgili anlattıkları halkın bam teline dokunmuştu. Umutsuzca insanın caniliğine anlam vermeye çalışan kamuoyu, bizim 'çağdaş atalarımız' olarak adlandırdığı insanların günlük vahşetiyle ilgili tasvirlerinin üzerine atlamıştı. Şimdilerde beşinci baskısını yapan *Yanomamö: Savaşa Doğanlar,* hala antropoloji dünyasında tüm zamanların en çok satan kitapları arasında; milyonlarca kopyası üniversite öğrencilerinin elinde. Chagnon'un kitapları ve filmleri birkaç kuşak antropoloğun eğitiminde temel rol oynadı, bu öğrencilerin çoğu Chagnon'un iddialarının türlerimize özgü şiddeti kanıtladığını kabul etti.

Ancak Chagnon'un araştırmasına dikkatle yaklaşmak gerekir çünkü kendisi bir dizi şüpheli teknik uyguluyor. Örneğin Ferguson, Chagnon'un istatistiklerinde adi cinayetle savaşı birleştirdiğini farketti, aynı şeyi Pinker da Gebusi tartışmasında yapmıştı. Ama daha da önemlisi, Chagnon çalıştığı insanlar arasındaki yıkıcı, kısmen Hemingwayvari varlığının sonuçlarını dikkate almamıştı. *El Dorado'da Karanlık (Darkness in El Dorado)* kitabının yazarı Patrick Tierney, "Chagnnon ve Yanomamiler'e ün kazandıran savaşlar -*Savaşa Doğanlar*'da zevkle tarif ettiği savaşlar- 14 Kasım 1964'te antropoloğun çiftesini, motorlu teknesi

ve dağıtmak üzere yanında getirdiği bir dizi çelik eşyayı taşıyan kanoyla bu halka ulaştığı gün başladı" der.[28] Tierney, Chagnon'un kendi doktora tezinde, gelişinden önceki on üç yıl boyunca hiçbir Namowei'nin (Yanomamiler'in büyük bir kolu) savaşta ölmediğinin gösterildiğini belirtiyor. Ancak bu halkın arasında geçirdiği on üçüncü ayın sonunda, Namoweiler ile Patanowateri (bir başka kol) arasında çıkan çakışmalarda on Yanomami öldü.

Yanomamiler'le yaşamaya ilk kez Chagnon'un öğrencisi olarak giden ve on iki yıl burada kalan antropolog Kenneth Good, Chagnon'u, 'araştırması için işbirliği satın almak üzere köylere palalarla dalan bir vur-kaç antropoloğu' olarak tanımlamıştı. Good, "Ne yazık ki nereye gitse çatışma ve bölünme götürüyor" diyordu.[29]

Chagnon'm bu yıkıcı etkisinin bir kısmı, hiç kuşkusuz kendine dair kabadayı, maço algısından kaynaklanıyordu ancak araştırmasının amaçları belki de daha büyük bir sorunun kaynağı olabilir. Yanomamiler'in soyuyla ilgili bilgi toplamak istemişti. Yanomamiler'in isimlerin yüksek sesle söylenmesini saygısızlık kabul ettikleri düşünüldüğünde, bu en hafifinden hileli bir teklifti. Ölenlerin isimlerinin ağza alınması, kültürlerindeki en büyük tabunun yıkılması demekti. Bu halkın arasında yirmi beş yıl geçiren Juan Finkers, "Yanomamiler'de ölenlerin adının ağıza alınması büyük bir hakaret; bölünmeye, kavgalara, savaşlara yol açabilecek bir şey" diyor.[30] Antropolog Marshall Sahlins, Chagnon'un araştırmasını 'absürt bir antropolojik proje' olarak tanımlamıştı. Çünkü 'tabu gereği atalarının isimlerini takip edemeyen, ağzına alamayan, hatta kendi isimlerini duymak istemeyen bir halkın' soy kökenini incelemeye çalışmıştı.[31]

Chagnon, köyleri karşı karşıya getirerek ev sahibinin tabusuyla oynuyordu. Kendi sözleriyle ifade edersek:

> Muhbirlerimi seçerken yerel tartışmalar ve düşmanlıklardan yararlanıyordum... Bilgi toplamak

istediğim insanlarla ilişkileri gergin olan köyleri seçiyor, soylarını araştırmak için başka köylere gidiyordum. Daha sonra üs yaptığım kampa dönüyor, yerel muhbirlerle yeni bilgilerin doğruluğunu kontrol ediyordum. Yerel muhbirler, dostane olmayan gruptan öğrendiğim isimlere kızarlarsa, o zaman topladığım bilginin doğruluğundan emin oluyordum... Bazen yerel muhbirleri öfkeye sürükleyen bir isim buluyordum, muhbirlerin söylemediği ölmüş bir kız kardeş veya erkek kardeş gibi.[32]

Özetlemek gerekirse:

1. Bizim kahramanımız getirdiği palalar, baltalar ve çifteleri seçtiği birkaç grubun eline tutuşturarak Yanomami topraklarında kabadayılık taslıyor, gruplar arasında güç dengesini bozarak yıkıcı sonuçlar doğuruyordu.
2. Grupların birbirlerinin değer verdiği atalarına ve sevdikleri ama kaybettikleri insanlara saygısızlık etmelerini körükleyerek, toplumlar arasında var olan gerilimleri saptıyor ve bu gerilimi tırmandırıyordu.
3. Chagnon'un, kendisinin kışkırttığı saldırıları ve bunun sonucunda doğan öfkeyi, soy ağacıyla ilgili elde ettiği bilgiyi doğrulamak için kullandığını söylemesi durumu daha da kötüleştiriyor.
4. Böylece Yanomamiler'de yara açıp, bu yaraların üzerine tuz basan Chagnon, kötücül ve şiddete düşkün 'vahşiler'le ilgili öykülerle Amerikan kamuoyunun aklını çelmeye kalkışıyordu.

Antro kelimesi, Yanomami sözlüğüne girmiştir. Bu dilde şu anlama gelir: "Çok rahatsız edici eğilimleri ve vahşi tuhaflıkları içeren, insan olmayan güçlü şey."[33] 1995'ten iti-

baren Chagnon'un Yanomami topraklarına girişi hukuken yasaklanmıştır.

Antropolog Leslie Sponsel 1970'lerin ortasında, Yanomami halkı arasında yaşadığında hiçbir savaş görmemiş, sadece fiziksel bir kavgaya rastlamış ve bir de birkaç karı koca tartışmasına şahit olmuştu. Sponsel, "Benim köyümdeki insanların ve komşu üç köyün, Chagnon'un tanımladığı 'savaşa doğan' halkla hiçbir ilişkisinin olmadığını görmek benim için çok şaşırtıcıydı" diyordu. Sponsel, yanında Chagnon'un kitabının bir kopyasını getirmiş, ne yaptığını anlatmak için Yanomami savaşçılarının fotoğraflarını göstermişti. "Bazı erkekler resimlerle çok ilgilense de bu resimleri çocuklara göstermemem istenmişti çünkü bu resimler onaylanmayan davranışlara örnek teşkil ediyordu" diyor Sponsel. Sponsel'e göre, "Bu Yanomamiler, şiddete hiçbir olumlu anlam yüklemiyordu."[34]

Aralarında on yıldan fazla yaşayan Good da tek bir savaşa rastlamıştı. Sonunda Chagnon'la bağını kopardı; Yanomami şiddeti denen şeyin 'tezgahlanmış ve saptırılmış' olduğu sonucuna varmıştı. Good, daha sonra Chagnon'un kitabının 'konuyu herhangi bir makul ölçünün tamamen dışına kaçırdığım,' 'yaptığının New Yorklular'ın haydut ve katil olduğunu söylemekten farkı bulunmadığını' yazacaktı.

Hippi İkiyüzlülüğü ve Bonobo Vahşeti için Nafile Arayış

Belirli bir tür gazeteci (veya evrimci psikolog) için hippi ikiyüzlülüğünü teşhir etmek kadar tatmin edici bir şey yoktur. Reuters'ın geçtiği son haberlerden birinin başlığı, 'Çalışmalara Göre Hippi Maymunlar Hem Sevişiyor Hem Savaşıyor' idi.[35] Makalede, "Primat dünyasının savaşçıları değil, aşıkları olarak ünlenen bonobolar aslında

avlanıyor ve başka maymunları öldürüyor" deniyordu. Bir başka makalede, 'barış yanlısı olarak ünlenmelerine karşın, bonoboların başka primatları da avlayıp yediği' söyleniyordu. Bir üçüncüsü, 'Sekse Düşkün Maymunlar, Öldürme Ziyafeti de Çekiyor' başlığı altında şu cümlelere yer veriyordu: "Nasıl ki hippilerin Altamont'u (Cehennem Melekleri isimli motosikletçiler, konsere gelen bir kişiyi öldürmüştü) varsa, bonoboların da Salonga Ulusal Parkı var ve bilim insanları burada sözde barış yanlısı primatın başka maymunların çocuklarını avlayarak yediklerini gördü". 'Seks düşkünü?' '*Sözde* barış yanlısı?' 'Maymunların çocuklarını yiyen?' Maymunların 'çocukları' mı var?

Hem şempanzeler hem bonobolar savaş yapıyorsa, biz de 'beş milyon yıllık ölümcül saldırganlık alışkanlığından' sersemlemiş şekilde 'sağ kalan' kişiler olabiliriz. Ama daha yakından bakınca, belki de sersemlemiş olanlar gazetecilerdir. Söz konusu bonoboları beş yıldan uzun süre gözleyen araştırmacılar, başka maymunları avlamaya yönelik on teşebbüs saptadılar. Bonobolar bunların üçünde başarılı oldular ve maymunun eti avcılar arasmda pay edildi yani erkek ve dişilerden oluşan karışık bir grup arasmda.

Bilim gazetecileri için küçük hatırlatmalar:

- Araştırmacılar çok uzun zamandan beri bonobolarm avlandığını ve et yediğini biliyorlar. Genellikle küçük orman antiloplarını avlasalar da sincap, böcek ve kurtçuk da yiyorlar.
- İnsanlara, şempanzelere ve bonobolara giden evrimsel çizgi, maymuna giden çizgiden bundan yaklaşık otuz milyon yıl önce ayrıldı. Diğer bir deyişle şempanzeler ve bonobolar diğer maymunlara bizim olduğumuz kadar yakınlar.
- Genç maymunlara 'çocuk' denmez.
- Pek çok lüks Çin lokantasında ve dünyanın pek çok

bölgesindeki orman barbekülerinde maymun eti de mönüdedir.

- Her yıl on binlerce maymun dünyanın çeşitli yerlerindeki araştırma laboratuvarlarında kurban edilmektedir.

Yani insanlar da maymunlarla "savaşta mı?"

Hiçbir şey 'SAVAŞ' manşeti kadar gazetelerin satışını artıramaz, tabii 'Yamyam Hippilerin Seks Partisi Savaşı'nı saymazsak... Ancak bir türün diğer türü avlayıp yemesini 'savaş' olarak adlandırmak çok zor, daha çok öğle yemeği denebilir buna. Eğitimsiz gözler için bonobolarla maymunlar birbirine benzese de, aslında aralarında ilişki yoktur. Bir kurt veya çakal sürüsü bir sokak köpeğine saldırdığında, bu 'savaş' mıdır? Şahinlerin havada güvercin avladığını görürüz. Bu da mı savaş? Türlerimizin doğal halinin savaşçı veya barışçı, cömert veya sahiplenici, sevgisini özgürce veren ya da kıskanç olup olmadığını sorgulamak, H_2O'nun doğal halinin katı mı, sıvı mı, gaz mı olduğunu sormakla aynı şeydir. Bu soruya verilecek tek anlamlı yanıt, bunun koşullara bağlı olduğudur. Neredeyse boş, yiyeceğin ve barınağın geniş bir alana yayıldığı bir gezegende, çatışmadan kaçınmak gayet kolay ve çekici bir seçenek olmuştur. Atalarımızın yaşadığı çevreye benzer koşullar altında insanoğlunun birbiriyle savaşmaktan kaybedecekleri, kazanacaklarından çok daha fazladır. Hem fiziksel hem de ikinci derece kanıtlar, insanın tarih öncesinde atalarımızın savaşmaktan çok seviştiğini gösteriyor.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Uzun Ömür Yalanı (Kısa mı?)

Ömrümüz yetmiş yıl,
Bilemedin seksen, o da sağlıklıysak;
En güzel yıllar da zahmetle, kederle geçiyor
Çabucak tükeniyor, uçup gidiyoruz.

MEZMURLAR 90:10

Garip ama gerçek. Tarih öncesi insanların ortalama boyu ancak bir metreydi, 1,20 boyundakiler dev gibi görülürdü.

Bu gerçek, tarih öncesiyle ilgili imgenizi değiştiriyor mu? Mini mağaralarda yaşayan, tavşanları deliğine kadar kovalayan, tilkiden korkan, şahinler tarafından kaçırılan bir bonzai halkı resmi mi canlanıyor gözlerinizin önünde? Yerden bitme atalarımız için mamut avının ne kadar zorlu bir iş olduğunu düşünebiliyor musunuz? Ortalama bir insanın boyunu iki katına çıkaran süper diyetler ve temiz koşullarda bugünün dünyasında yaşadığınız için daha şanslı hissediyor musunuz kendinizi?

O kadar da kapılmayın. *Teknik olarak* tarih öncesi adamın 'ortalama boyu' yaklaşık bir metre olsa da bu biraz yanlış yönlendirici bir gerçek. Evliliğin, yoksulluğun, savaşın evrenselliğiyle ilgili aşırı iddialı çıkışlar gibi, bu da kafa karışıklığına yol açan ve yanıltıcı veriler toplanmasına neden olan bir çıkış.

Tarih öncesine ait, tamamen yetişkin bir kişinin ortalama boyuna bakalım (iskelet kalıntılarını rehber alarak): Yaklaşık 1,80 metre. Sonra da tarih öncesi bir bebek iskeletinin ortalama boyuna bakalım: Yaklaşık 50 santim. Bilinen arkeolojik mezarlardaki bebek-yetişkin oranından yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki genel olarak yetişkinliğe ulaşan her üç kişiye karşılık yedi kişi bebeklik çağında hayatını kaybetti. Yüksek bebek ölüm oranı nedeniyle ortalama insan boyu: (3x183)+(7x51)/10=90,6 santimetre. Yani yaklaşık bir metre.[1]

Saçma mı? Evet. Yanıltıcı mı? Evet. İstatistiksel olarak doğru mu? Bir çeşit.

Ortalama boy beklentisi 'gerçeği' pek çok insanın tarih öncesi ortalama ömürle ilgili inandığı şeyden daha saçma ya da daha yanıltıcı değil.

KANIT A: UCSF biyofizikçisi Jeff Lotz, NBC Gece Haberleri'nde yayımlanan söyleşisinde, ABD'de kronik sırt ağrısının görülme sıklığı üzerine konuşuyordu.[2] O gece kendisini izleyen milyonlarca kişi şunları duydu: "*İki, üç asır öncesine kadar ortalama ömrümüz 45 yılı geçmiyordu, bu yüzden omuriliğimiz bütün yaşamımız boyunca yerçekimi yüküne karşı bu dik duruşu destekleyecek şekilde evrimleşmedi*" (vurgular eklenmiştir).

KANIT B: Tarih öncesi kadınla ilgili sağlam sayılacak bir kitapta (*Görünmeyen Cinsiyet* [The Invisible Sex]), bir arkeolog, bir antropolog ve dünyanın önde gelen bilim dergilerinden birinin editörü Avrupa'da 45 bin yıl önce yaşayan Ursula adını verdikleri bir kadının yaşamını resmetmeye çalışıyordu. Ortaklaşa kaleme aldıkları makalede şunları söylüyorlardı: "Yaşam zordu. Özellikle de çok genç ve yaşlılar kışın açlıktan, şu veya bu şekildeki kazalardan, ayrıca hastalıklardan ölüyorlardı... İlk çocuğunu on beş yaşında doğuran Ursula, ancak torununu görebilecek kadar yaşadı; *otuz yedi yaşında hayatını kaybetmişti*"[3] (vurgular eklenmiştir).

KANIT C: Max Planck Enstitüsü Demografik Araştırmalar Merkezi'nde sağ kalım ve uzun ömür laboratuvarı direktörü James Vaupel, *New York Times*'ta yayımlanan makalesinde, "Sabit bir ortalama ömür yok" demişti.[4] Dr. Vaupel, 1840'tan bugüne ortalama ömrün en fazla artış gösterdiği ülkelerden hareketle ortalama ömrün arttığına dikkat çekerken, "Doğrusal, kesinlikle doğrusal. Bir düşüş olduğuna ya da bu ilerlemenin bir gün duracağına dair bir kanıt yok. Her on yılda bir bu sayının iki üç yıl artmaması için hiçbir neden yok" diyordu.

Ama bir neden var. Sağ kalan bütün bebekler tabii ki yetişkinliğe erecek. Ancak bundan sonraki artışlar daha küçük olacak.

Yaşam Ne Zaman Başlar, Ne Zaman Biter?

Bu sayılar, *ortalama boy beklentisiyle* ilgili veriler kadar fantastik. Aslında bu sayılar da ortalama boydaki gibi yüksek bebek ölümlerine dayalı yanıltıcı hesaplamalardan çıkıyor. Bu faktör elendiğinde, çocukluk çağını atlatabilen tarih öncesi insanın altmış altıdan, doksan yaşına kadar yaşayabildiğini görüyoruz; üstelik bugün birçok Batı toplumunda görüldüğünden daha iyi durumda bir genel sağlık ve hareket kabiliyetiyle.

Gördüğünüz gibi bu bir ortalamalar oyunu. Tarih öncesi popülasyonda pek çok bebeğin ya da küçük çocuğun öldüğü doğru -mezarlarda bulunan çok sayıdaki bebek iskeleti de bunu gösteriyor- ancak bu iskeletler bize 'olgun yaşlılık' konusunda fikir vermiyor. *Doğumda ortalama ömür beklentisi*, ki genellikle buna atıfta bulunuluyor, *ortalama ömrü* doğru olarak ölçmekten uzak bir birim. "Yirminci yüzyılın başında, doğumdan sonra yaşam süresi beklentisi kırk beş yıldı. İnsanların sağ kalmasını veya bulaşıcı hastalıklardan korunmasını sağlayan kamu sağlığı önlemleri ve

antibiyotiğin geliştirilmesi sayesinde bu sayı yetmiş beşe çıktı..."[5] Bu cümleyi okurken şunu da unutmayın: Ortalama ömürdeki dramatik yükselme, yetişkinlerin daha uzun yaşamasından çok bebek ölümlerindeki azalmadan kaynaklanıyor.

Bu kitabın yazarlarından birinin doğup büyüdüğü Mozambik'te ortalama ömür, ne yazık ki kırk iki civarında. Ama Cacilda'nın babası öldüğünde doksan üç yaşındaydı ve bütün bir yol boyunca bisiklet sürebiliyordu. Yaşlıydı. Kırk yaşındaki biri yaşlı değildir. Mozambik'te bile...

Hiç kuşkusuz tarih öncesinde pek çok bebek, tıpkı öteki primat bebekler gibi, avcı-toplayıcılar gibi ve modern Mozambikliler gibi hastalıktan veya çetin koşullardan ötürü hayatını kaybetti. Ama pek çok antropolog, bir dönem açlık ve hastalığa bağlanan bebek ölümlerinin, bebeklerin kasten öldürülmesine de bağlı olabileceğini düşünüyor. Bu antropologlar, avcı-toplayıcı toplumların gruba yük olmamaları ya da ani bir nüfus artışıyla yiyecekte sıkıntı yaşanmaması için bebek nüfusunu sınırladıklarını öne sürüyorlar.

Bunun düşüncesi bile bizim için dehşet vericiyken, aslında bugün bile bebeklerin öldürüldüğü durumlar var. Antropolog Nancy Scheper-Hughes, modern Brezilya'nın kuzeydoğusunda bebek ölümleri üzerine çalıştı. Burada bebeklerin yüzde 20'si, bir yaşını göremeden ölüyor. Scheper-Hughes, bu bölgede kadınların letarjik, hareketsiz bebeklerin ölümünü 'lütuf' olarak gördüklerini farketti. Anneler, 'yaşam istekleri yeterince güçlü olmayan veya gelişmeyen çocukların ölmek istediklerini' belirtiyorlardı. Scheper-Hughes, bu çocukların şevkli kardeşlerinden daha az tıbbi bakım aldıklarını, daha az beslendiklerini gördü.[6]

Avustralya Aborijin kültürüyle ilgili dünyanın önde gelen akademisyenlerinden Joseph Birdsell, bebeklerin yarıya yakının kasten yok edildiğini düşünüyor. Günümüzde halen var olan endüstri öncesi topluluklarla yapılan pek çok çalışma, bu toplumların yarısı veya dörtte

üçünde bebeklerin doğrudan, kasten öldürüldüğü sonucuna varıyor.

Şefkatimiz ve üstünlüğümüzle gurur duymadan önce, Avrupa'daki yetimhaneleri hatırlayalım. Fransa'da neredeyse kesin bir ölüme terkedilen bebeklerin sayısı 1784'te 40 bin iken, 1822'de 140 bine çıkmıştı. 1830'da, Fransa'nın yetimhanelerinin kapılarında istenmeyen bebeklerin anonim bir şekilde bırakılabileceği döner kutuların sayısı iki yüz yetmişe yükselmişti. Bu çocukların yüzde 80 ila 90'ının buraya bırakıldıktan sonraki bir yıl içinde öldüğü tahmin ediliyor.

Atalarımız yiyecek için toprağı işlemeye başladığında, çark dönmeye başlamıştı ama yeterince hızlı değil. Evet, daha fazla toprak daha fazla yiyecek demek. Daha fazla yiyecek, daha fazla beslenecek çocuk demek. Daha fazla çocuk, tarlada daha fazla iş gücü ve daha fazla asker demek. Ama nüfus artınca, toprak talebi de artar ve bu toprak ancak savaşlarla ve istilalarla elde edilir ve korunur. Diğer bir deyişle, görünüşte doğruluğu tartışmasız olan kendi çocuğumun açlıktan ölmesindense, başkasının toprağını almak (gerekirse onu öldürmek suretiyle) inancı, tarıma geçişi hızlandırmıştı.

BBC'de yakın tarihte yayımlanan bir haberde, Hindistan'ın güneyindeki kız çocuğu ölümlerinin yüzde 15'inin kasti olduğu *bildirilmişti*. Bu uygulamanın yaygın olduğu ve yüzyıllardır devam ettiği Çin'de daha fazla kız çocuğu öldürülüyor. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Çin'de yaşayan bir misyoner, bir toplulukta normal olarak 183 erkek ve 175 kız çocuğu doğduğunu, 126 erkek çocuğun 10 yaşına kadar yaşadığını (yüzde 69), kız çocuklarının ise ancak 53'ünün (yüzde 30) 10 yaşını görebildiğini yazmıştı.[7] Çin'deki tek çocuk politikası, erkek çocuk yönündeki kültürel tercihle birleşince, kız bebeklerin yaşam şansı iç karartıcı şekilde düştü.[8]

Nüfus istatistikçilerinin, yaşamın doğumla başladığına dayanan hesaplamalarının altında bir sürü sorunlu

kültürel mesele yatıyor. Bu bakış açısı kesinlikle evrensel olmaktan uzak. Çocukların kasten öldürüldüğü toplumlarda, yeni doğan bebekler daha tam insan sayılmıyor. Çocuğun yaşamasına izin verilip verilmeyeceği kesinleşene kadar vaftiz, isimlendirme gibi törenler erteleniyor. Bu bakış açısıyla, eğer izin verilmezse, çocuk zaten tam olarak *yaşamamış* sayılıyor.[9]

80, Yeni 30 Mu?

> *The New Yorker'dan bir karikatür: İki mağara adamı sohbettedir, biri şöyle der: "Burada bir terslik var. Havamız temiz, suyumuz tertemiz, her gün bir sürü egzersiz yapıyoruz, yediğimiz her şey organik, yine de hiçbirimiz otuzumuzu geçmiyoruz."*

Tarih öncesi dönemde ortalama ömürle ilgili karışıklığın tek sebebi bebeklerin öldürülmesiyle ilgili istatistiksel çarpıtmalar değil. Tahmin edebileceğiniz gibi binlerce yıl yerin altında kalan bir iskeletin kaç yaşında öldüğünü saptamak zor. Çeşitli teknik nedenlerden ötürü arkeologlar ölüm yaşını genelde daha genç hesaplarlar. Örneğin arkeologlar California'da misyoner mezarlıklarından alman iskeletlerin ölüm yaşlarını tahmin etmişlerdi. Tahminlerden sonra ölenlerin yaşıyla ilgili yazılı kayıtlar ortaya çıktı. Arkeologlar yalnızca yüzde 5'inin 45 yaş ve daha üstünde öldüğünü tahmin etmişti. Oysa bu mezarlıklarda gömülü iskeletler arasında kırk beş yaş ve üstünde ölenlerin oranı *yedi kat* fazlaydı (yüzde 37).[10] Sadece birkaç yüzyıllık iskeletlerde bu kadar hata yapılabiliyorsa, on binlerce yıllık iskeletlerdeki hataları siz düşünün.

Arkeologların kişinin kaç yaşında öldüğünü tahmin etmek için kullandığı en güvenilir tekniklerden biri dişin patlamasıdır. Azı dişlerinin çene kemiğinden ne kadar

çıktığına bakarlar ve bu genç yetişkinin aşağı yukarı kaç yaşında öldüğü konusunda fikir verir. Ama 'yirmi yaş dişimiz' otuzların başında veya ortalarında artık 'patlamaz' olur. Böylece arkeologlar, bu dişe bakarak öldüğü zamanki yaşın 35'ten büyük olduğu sonucuna varırlar. Bu öldüğünde otuz beş yaşında *demek değildir*, bu kişi *otuz beş veya daha yaşlıyken* öldü demektir. Yani yaşı otuz beş ila yüz arasında olabilir. Bunu kimse bilemez.

Zaman içerisinde popüler basında bu işaretleme sistemi, sanki atalarımız otuz beş yaşı görmedi gibi bir algıya yol açtı. Büyük bir hata. Elimizdeki bir dizi veri (hatta eski Ahit dahil olmak üzere), yetmişle ("Ömrümüz yetmiş yıl sürüyor") doksan arasında ortalama bir ömre işaret ediyor.

Bilim insanları bir çalışmada, farklı primatlar arasında beyin ile vücut-ağırlık oranlarını karşılaştırdıklarında, *Homo sapiens* için altmış altı ila yetmiş yıl buldular.[11] Bu veriler, modern çağ avcı-toplayıcılarıyla yapılan gözlemlerle de örtüşüyor. !Kung San, Hadza ve Aché (Afrika ve Güney Amerika'daki toplumlar) toplumları arasında kırk beş yaşına gelen bir kadının sırasıyla 20, 21,3 ve 22,1 yıl daha yaşaması beklenir.[12] !Kung San'lar arasında altmış yaşını gören herkesin bir on yıl daha yaşaması beklenir; üstelik toplumsal katılım ve hareket kabiliyetiyle. Antropolog Richard Lee, Botswana'da kaldığı süre içinde karşılaştığı her on !Kung'tan birinin altmışın üzerinde olduğunu söylüyordu.[13]

Önceki bölümlerde dile getirildiği gibi, genel insan sağlığı (ortalama ömür dahil) tarımdan sonra radikal bir değişime uğradı. İnsanların diyeti son derece çeşitli ve besin değeri yüksek yiyeceklerden oluşurken, birdenbire birkaç tahıla indi; bu tahıl da arada bir et ve süt ürünleriyle destekleniyordu. Örneğin Aché diyetinde, yetmiş sekiz çeşit memeli hayvan, yirmi bir çeşit sürüngen ve amfibik, yüz elliden fazla kuş türü ve on dört çeşit balık, ayrıca da bir dizi bitki bulunuyor.[14]

Tarımsal diyetin besin değerinin düşüklüğünün yanı sıra, türümüz için en ölümcül hastalıklar da insan popülasyonlarının tarıma geçişinden sonra tavan yaptı. Koşullar mükemmeldi: Kendi pisliği içinde yaşayan yüksek yoğunluklu nüfus merkezleri, yaşam alanlarıyla iç içe evcilleştirilmiş hayvanlar (dışkıları, virüsleri, parazitleri de dahil) ve bulaşıcı patojenlerin bağışıklığı olan popülasyonlardan hastalığa açık olan toplumlara taşınmasını kolaylaştıran ticaret yolları.[15]

James Larrick ve meslektaşları, görece izole yaşayan Ekvador'un Waorani Yerlileri'yle çalıştıklarında hipertansiyon, kalp hastalığı ya da kansere dair hiçbir bulguya rastlamadılar. Anemi de yoktu, soğuk algınlığı da. İç parazit de. Çocuk felci, zatürree, çiçek, suçiçeği, tifüs, tifo, frengi, tüberküloz, sıtma ve hepatit B'ye dair bir işaret de yoktu.[16]

Bu göründüğü kadar şaşırtıcı değil. Çünkü bu hastalıkların hemen hepsi evcilleştirilmiş hayvanlardan çıkmıştır ya da kolay bulaşabilmeleri için yüksek yoğunluklu nüfus alanları gerekir. Türlerimizi kıran en ölümcül hastalıklar ve parazitler, tarıma geçişten önce yayılma halinde değildi.

Tablo 3: Evcilleştirilmiş hayvanlardan geçen ölümcül hastalıklar[17]

İnsandaki hastalıklar:	Hayvanlardaki Kaynağı:
Kızamık	Sığır (sığır vebası)
Tüberküloz	Sığır
Suçiçeği	Sığır (sığır çiçek hastalığı)
Grip	Domuzlar ve Kuşlar
Boğmaca	Domuzlar ve Köpekler
Karasu Humması	Kuşlar

Tarımsal gelişime paralel olarak dünya nüfusunda görülen dramatik artış, sağlıkta değil, doğurganlıkta artışa işaret eder: Nüfus artışıyla üremede artış ancak yaşayanların yaşam kalitesinde düşüş. Bu kısa ömür yalanını (avcı-toplayıcıların 'yaşam süreleri daha kısadır; doğumdan itibaren yaşam beklentisi yirmi ila kırk yaş arasındadır') defalarca tekrarlayan Edgerton bile avcı-toplayıcıların her nasılsa tarımcılardan daha sağlıklı olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştı: "Tarımcılar, bütün dünyada avcılardan ve toplayıcılardan daha sağlıksız olmuştur." Edgerton, 'Avrupa kentlerinde nüfusun, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına, hatta yirminci yüzyıla kadar avcı-toplayıcıların ulaştığı ortalama ömre ulaşamadığını' yazmıştır.[18]

Avrupa'daki durum böyle. Afrika'da, Asya'nın büyük bölümünde, Latin Amerika'da yaşayan insanlar kronik yoksulluk, küresel ısınma, AIDS yüzünden *hala* atalarının ortalama ömürlerine ulaşamamış durumdalar; görünebilir bir gelecekte ulaşmaları da düşük olasılık.

Patojenler bir kez evcilleştirilmiş hayvanlardan insan nüfuslarına geçerek mutasyona uğradıklarında, kısa sürede bir toplumdan diğerine göç etmeye başlarlar. Bu hastalık ajanları için küresel ticaret bulunmaz nimetti. Hıyarcıklı veba, İpek Yolu ile Avrupa'ya taşınmıştır. Çiçek ve kızamık Yeni Dünya'ya giden gemilere saklanırken, frengi büyük olasılıkla Kolomb'un ilk dönüş yolculuğuyla Atlantik'i aşmıştır. Bugün Batı dünyası her yıl Uzak Doğu kökenli kuş gribi paniği yaşıyor. Ebola, SARS, et yiyen bakteri, H1N1 (domuz gribi) ve daha henüz adını bilmediğimiz sayısız patojen yüzünden saplantılı şekilde ellerimizi yıkayıp duruyoruz.

Tarih öncesinde de arada bir bulaşıcı hastalık salgınları yaşandığı kuşku götürmese de ne kadar cinsel temas olursa olsun, bu salgınların uzak yerlere yayılması mümkün değildi. Patojenlerin çok dağınık yaşayan avcı-toplayıcılarda, gruplar arasındaki nadir temas yüzünden tutun-

ması neredeyse imkansızdı. Tarım devrimine kadar yıkıcı salgınlar için gerekli ortam oluşmamıştı. Modern tıbbın ve temiz koşulların bizi tarım öncesi toplumları mahveden bulaşıcı hastalıklardan koruduğu iddiası (ki bunu sık sık duyuyoruz), ancak kemerlerin ve hava yastıklarının tarih öncesi atalarımız için ölümcül olabilen araba kazalarından bizi koruduğunu söylemek kadar mantıklıdır.

Ölümüne Stres

Eğer bulaşıcı bir virüs henüz size kancayı takmadıysa, stresli yaşam tarzı ve sağlıksız beslenme sizi bulacaktır. Vücudumuzun stres altındayken salgıladığı kortizol hormonu, bağışıklık sistemini baskılayan bilinen en güçlü etkendir. Diğer bir deyişle hastalıklara karşı savunmamızı stres kadar zayıflatan başka bir şey yoktur.

Yeterince uyku almamak gibi önemsiz görünen bir şey bile, bağışıklık sistemimiz üzerinde dramatik bir etki yaratabilir. İki hafta boyunca 153 sağlıklı kadın ve erkeğin uyku alışkanlarını inceleyen Sheldon Cohen ve meslektaşları, daha sonra deneklere nezleye yol açan virüsü verdiler. Kişi ne kadar az uyuyorsa, nezleye yakalanma olasılığı o kadar yüksekti. Gecede yedi saatten az uyuyanların nezleye yakalanma riski *üç kat* fazlaydı.[19]

Uzun yaşamak istiyorsanız daha çok uyuyun, daha az yiyin. Kalori alımını ciddi şekilde azaltmak, bugüne kadar memelilerin yaşamını uzatmanın bilinen *tek* etkili yoludur. Patolog Roy Walford, fareleri yemek istediklerinin yarısı kadarıyla beslediğinde iki kat uzun yaşadıklarını -insan ömrüyle 160 yıla denk düşüyor- gördü. Sadece uzun yaşamakla kalmadılar, ayrıca hem daha fit hem de daha akıllıydılar (tahmin ettiğiniz gibi, bu da labirentlerdeki koşuşturmalarından anlaşılıyordu). Böcekler, köpekler, maymunlar ve insanlarla yapılan takip çalışmaları da, aç kalmanın ya-

rarlarını doğruladı. 448 kişiyle gerçekleştirilen ve sonuçları *American Journal of Cardiology* dergisinde yayımlanan çalışmada, fasılalı açlığın kalp hastalıklarını yüzde 40'tan fazla azalttığını ortaya koydu. Ayrıca kalori alımının kısılmasıyla 'kanser, şeker ve nörodejeneratif hastalıklar dahil pek çok hastalığın önüne geçilebildiği' bildirildi.[20]

Bu çalışmalar, tembellik dostu sonuçlara varılmasına neden oluyor: Atalarımızın yaşadığı armut piş ağzıma düş ortamında, beslenme rejimindeki birçok düzensizlik -katıksız tembelliği bozan muntazam aerobik egzersizlerle belki daha da şiddetlenen düzensizlikler- uyumsal, hatta sağlıklıydı. Diğer bir deyişle eğer ciddi açlık spazmlarınızı bastırmaya yetecek kadar düşük yağlı bir yiyecek toplar ya da avlarsanız, günün geri kalanını da ateşin başında öykü anlatmak, hamakta kestirmek, çocuklarla oynamak gibi düşük stresli aktivitelere ayırırsanız, uzun ömrün sırrı olan optimal yaşam tarzını uyguluyorsunuz demektir.[21]

Bu da bizi 'uygar' dünyaya geçerek, tarım yapma şansı tanınan avcı-toplayıcıların da dile getirdiği o ezeli soruya geri getiriyor: Niçin? Dünyada bu kadar çok mongongo meyvesi varken niçin daha çok çalışalım ki? Dünyada 'bol miktarda balık, bol miktarda meyve ve bol miktarda kuş varken' niçin tarladaki yaban otlarıyla uğraşalım?

Bu dünyaya yellene yellene gezinmek için geldik, kimsenin size aksini söylemesine izin vermeyin.

KURT VONNEGUT, JR.

1902'de *The New York Times*, 'Tembellik Mikrobu Bulundu' başlığıyla bir haber yayımlamıştı. Tarım Bakanlığı'nda görevli zoolog Dr. Stiles adında biri, 'Güney eyaletlerinde'

zavallı beyazlar ve *krakerler* olarak da bilinen, 'soysuzlaşmış beyaz ırkın' oluşmasına neden olan mikrobu bulduğunu iddia ediyordu. Oysa tembelliğimizin çılgın hamaratlığımızdan ve gayretlerimizden daha az açıklamaya ihtiyacı var.

Baraj inşaatları sırasında meydana gelen kazalarda kaç kunduz ölüyor? Kuşlar, havadan aniden düşmelerine sebep olan bir vertigo büyüsünün mü etkisi altında? Kaç balık boğuluyor? Bunların cidden çok nadir olduğuna bahse girebiliriz. Oysa kimilerinin insan yaşamının normal parçası kabul ettiği kronik stres yükünün insanlara bedeli çok ağır.

Japoncada bu durumu ifade eden bir sözcük var: *karōshi:* Çok çalışmaktan ölmek. Japon polis kayıtları, 2008'de 2 bin 200 Japon işçinin bunaltıcı çalışma koşulları nedeniyle intihar ettiğini ve sendikalar birliği Rengo'nun kayıtları da bunun beş katı insanın stresin sebep olduğu felç ve kalp krizi nedeniyle hayatını kaybettiğini gösteriyor. Bizim dilimizde bu duruma uygun bir sözcük bulunmasa da, kronik stresin mahvedici sonuçları maalesef Japonya ile sınırlı değil. Kalp krizi, dolaşım sorunları, sindirim bozuklukları, uykusuzluk, depresyon, cinsel işlev bozukluğu ve obezite; her birinin altında kronik stres yatıyor.

Eğer ki bizler Hobbes'çu biteviye terör ve endişe koridorunda evrimleştiysek, eğer atalarımızın yaşamı gerçekten de yalnız, fakir, çirkin, kaba saba ve kısa idiyse, öyleyse neden halen strese bu kadar dayanıksızız?[22]

Hey, Sen Kime Gözlerinde Yıldızlar Uçuşan Romantik Diyorsun Dostum?

Başka konularda gayet makul gözüken pek çok insan, savaşın kökenlerini ilkel geçmişimizin derinliklerine kadar uzatmak, kendi kendilerine yeten avcı-toplayıcıları *fakir* görmek ve tarım öncesi zamanlardaki otuz ila kırk yılın

insanlığın *altın çağı* olduğu mesnetsiz dedikodusunu yaymak için sanki karşı konulamaz bir ihtiyaç duyuyor gibi. Ancak geçmişimize dair böylesi bir bakış açısının hatalı olduğu gayet kanıtlanabilir bir şeydir. *Nasıl gidiyor?*

Eğer ki tarih öncesi yaşam genç ölümlere yol açan bitimsiz bir mücadele idiyse, eğer ki *bizimki* neredeyse sadece kişisel çıkar düşüncesinden motive olan bir türse, savaş eskiyse, biyolojik olarak genlerimize işlediyse, o zaman Steven Pinker gibi işlerin sürekli iyiye gittiği tezini savunabiliriz yani onun sonsuz iyimser bakış açısıyla "Muhtemelen yeryüzündeki en barışçı zamanlarımızı yaşıyor" olmalıyız. Bu müthiş bir haber gerçekten, hepimizin duymayı beklediği türden. Hepimiz her şeyin iyiye gittiğine, türlerimizin artık öğrendiğine, büyüdüğüne ve refaha koştuğuna inanmak istiyoruz. Şimdi hayattayız diye kimin kutlamasına ihtiyacımız var ki?

Ama tıpkı 'yurtseverliğin, sırf siz orada doğduğunuz için o ülkenin daha üstün olduğu inancı'nda (G. B. Shaw) ibaret oluşu gibi, türlerimizin 'en barışçı zamanlarını' yaşadığı fikri de duygusal olarak rahatlatıcı olsa bile, entelektüel açıdan temelsizdir. Gazeteci Louis Menand, bilimin 'durumun niye öyle olduğuyla ilgili durumu tehdit etmeyecek açıklamalar' bulmak üzere muhafazakar, aslen siyasi bir işlevi nasıl üstlendiğine dikkat çekmişti. İronik bir şekilde, "Eğer kişi yerküredeki en özgür, en müreffeh toplumda yaşıyorsa o zaman niçin antisosyal davranışlar sergilesin ya da kendini mutsuz hissetsin?" sorusunu yönelten Menand, devam ediyor: "Sistemden kaynaklı olamaz!"[23] Sizin sorununuz ne? Her şey yolunda. Hayat harika, daha da iyiye gidiyor. Savaşlar azaldı. Yaşam uzadı. Yeni ve daha iyi bir insan varlığıyla karşı karşıyayız.

Süper yeni, iyileşmiş bir şimdi şeklindeki Madison Bulvarı bakışı, tamamen kurgusal, kana bulanmış Hobbes'çu geçmişle çerçevelenmiştir. Oysa kamuoyuna 'en sarih gerçekçi' duruş olarak pazarlanır; bunun temelini sorgulayan-

lar hala Janis Joplin'in ölümüne ve İspanyol paçaların gidişine ağlayan hayalperest romantikler olarak damgalanma riskiyle karşı karşıyadır. Oysa bu 'gerçekçi' argüman yanıltıcı veriler, yanlış yorumlar ve yanıltıcı hesaplamalarla kuşatılmıştır. Konuyla ilgili bilimsel literatür serinkanlılıkla ele alındığında, tarımın ortaya çıkışından on binlerce yıl öncesi kesintisiz bir ütopik saadet devri olmasa bile, çoğunlukla sağlıklı, dinç, kişilerle gruplar arasında barışın hüküm sürdüğü, kronik stresin çok düşük seviyelerde bulunduğu, genel itibariyle atalarımızın tatmin duygusu yaşadığı bir dönem olmuştur.

Bu argümanı ortaya atınca, kendimizi Hayalperest Ütopik Hareket kartı sahibi yoldaşlar mı yapmış oluyoruz? Tarih öncesinin sonsuz bir kabus olmadığını söylemek Rousseaucu bir fantezi mi? İnsan doğasının barıştan, cömertlikten ve işbirliğinden daha fazla şiddete, bencilliğe ve sömürüye eğilimli olmadığını söylemek... Tarihteki atalarımızın çoğunun büyük olasılıkla bugün çok azımızın hayal edebileceği bir toplumsal aidiyet duygusu yaşadığını söylemek... İnsan cinselliğinin büyük olasılıkla sosyal bağ aracı ve sürtüşmeden kaçınmanın, sürtüşmeyi çözmenin zevkli bir yöntemi olarak evrimleştiğini söylemek... Eski insanların, bir kez sağ kalmayı başardıktan sonra bugün en zengin ve şanslı olanlarımız kadar (o da yüksek teknolojili koroner stentler, diyabet hapları ve titanyum kalça eklemi vb. yardımıyla) yaşadığını söylemek aptalca bir romantizm mi?

Hayır. Eğer düşünürseniz, neo-Hobbes'çu bakış, bizimkinden çok daha parlak. Türlerimizin yıkım eğilimi kadar sevme ve cömertlik kapasitesine de sahip olduğunu, koordineli saldırılar kadar barışçı işbirliğine, kıskanç, tutkuya boğulmuş bir sahiplenemeye olduğu kadar sakin bir cinselliğe de açık olduğu sonucuna varmak... Bu iki dünyanın da bize açık olduğunu ancak yaklaşık on bin yıl önce bazı atalarımızın uzun zaman dolaştıkları yoldan saparak

meşakkat, hastalık ve çatışma bahçesine girdiğini, türlerimizin o zamandan beri burada hapis kaldığını söylemek... Bu, insanoğlunun genel yörüngesiyle ilgili pembe bir tablo sayılmaz. Burada acaba kim gerçekten naif romantik sayılır?

KISIM IV

HAREKET HALİNDE BEDENLER

Aşkın esrarı tinlerde büyür
Ama defteri de bedendir

JOHN DONNE (1572-1631)

Herkesin anlatacak bir hikayesi vardır. Her *bedenin* ve insan bedeninin anlattığı hikaye ancak XXX kategorisine girebilir.

Tarih öncesine dair her anlatı gibi, bizimkiler de iki türden kanıta dayanır: Dolaylı ve maddi. Dolaylı kanıtların büyük bölümünü incelemiş durumdayız. Daha elle tutulabilir, maddi kanıtlar hakkında ise şarkının dediği gibi "Her inişin bir çıkışı vardır." Ama ne yazık ki arkeologlar ve bizim gibi onların bulgularına dayananlar için, inenler nadiren tekrar yukarı çıkmaktadır ki çıksa bile kemik, taş ve çömlek parçalarının, bir zamanlar var olanın sadece kı-

rıntısını temsil eden parçaların, kadim toplumsal davranışın izlerini yansıtması çok zor.

Kısa süre önceki bir konferansta, kahvaltıdan sonra bizim araştırma konumuz gündeme geldi. Masanın bize göre çaprazmda oturan profesör, insanın tarih öncesindeki cinsel davranışı üzerinde çalıştığımızı duyunca patlayarak güldü ve kinayeyle sordu: "Öyle mi, ne yapıyorsunuz mesela, gözlerinizi kapatıp hayale mi dalıyorsunuz?" Kimsenin ağzı çörekle doluyken gülmesi hoş olmasa da, hisseyi kapmıştık: Toplumsal davranış muhtemelen fiziki kalıntı bırakmayacağına göre, herhangi bir teori üretme çabası da biraz 'hayal kurmak' olmalıydı.

Paleontolog Stephen Jay Gould da evrimsel psikoloji kavramına ilk gülenlerden olmuş ve şöyle sormuştu: "Küçük bir avcı-toplayıcı çetesinin, Afrika'da iki milyon yıl önce yaptıklarının ayrıntısını bilmemiz nasıl mümkün olabilir ki?"[1] Smithsonain'ın İnsanın Kökenleri Programı yürütücüsü Richard Potts da bunu teyit ederek uyarıyordu: "Erken insan davranışlarının pek çok özelliğini, elimizde uygun maddi kanıt bulunmadığından, yeniden inşa edebilmek güçtür. Eşleşme ve dil de bunun en açık örnekleri; hiçbir fosil izi bırakmıyorlar." Ama sonra da ekliyor: "Toplumsal hayatla ilgili konulara, eski çevrelerin incelenmesi ya da anatominin veya davranışların bazı maddi kanıt bırakan boyutları üzerinden ulaşabiliriz."[2]

Anatominin veya davranışların bazı maddi kanıt bırakan boyutları... Peki günümüzün insan anatomisinden, eski toplumsal hayatın çerçevesi -ve hatta cinsel davranış- hakkında güvenilir bilgi edinebilir miyiz?

Evet, edinebiliriz.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Küçük Dev Adam

Her yaratığın bedeni, atalarının evrimleştiği çevre hakkında ayrıntılı bir hikaye anlatır. Kürkü, yağ tabakası ve tüyleri eskiden yaşadığı iklimler hakkında bilgiler içerir. Dişleri ve sindirim sistemi erken dönemlerindeki diyeti hakkında önemli ipuçları barındırır. Gözleri, ayakları ve bacakları atalarının nasıl hareket ettiğini gösterir. Erkek ve dişinin karşılaştırmalı boyutları ve cinsel organlarının özellikleri, üreme hakkında birçok şey söyler. Aslında erkeğin cinsel süsleri (tavus kuşunun kuyruğu ya da aslanın yeleleri gibi) birbirine çok yakın akraba türleri ayırt etmek için en iyi yolu sunar. Evrim psikologu Geoffrey F. Miller, "Evrimsel yenilikçilik, penisin şekline odaklanmış gibidir"[1] diyecek kadar ileri gitmiştir.

Tabiat Ana'nın bile penis takıntısı olduğu gibi, rahatsız edici derecede Freudcu görüşü bir kenara bırakırsak, vücutlarımız kesinlikle türümüzün bin yıllar öncesine uzanan cinsel davranışları hakkında çok miktarda bilgi içermektedir. Milyonlarca yıllık iskelet kalıntılarında ve yaşayan vücutlarımızda kodlanmış birçok ipucu bulunmaktadır. Hepsi burada, gözümüzün önünde. Gözleri-

mizi kapatıp rüya görmektense, gelin, cinsel bedenin çivi yazısını sökelim.

Vücut boyu dimorfizmi ile başlayalım. Bu teknik tınılı terim, aslında basitçe belli bir türün yetişkin erkek ve dişisi arasındaki boyut farkını ifade eder. Örneğin insansılar arasında insanlar, şempanzeler ve bonoboların erkekleri dişilerinden yüzde 10 ila 20 daha büyük ve ağırken, erkek goril ve orangutanlar dişilerin yaklaşık iki katı büyüklüğündedir. Erkek ve dişi şebekler ise aynı boyutlara sahiptirler.

Genelde memelilerde ve özelde primatlarda vücut boyuyla ilgili dimorfizm, erkeklerarası çiftleşme rekabeti ile orantılıdır.[2] Kazanan-her-şeyi-alır türü çiftleşme sistemlerinde çok da sık rastlanmayan çiftleşme fırsatları için erkekler rekabete girmek zorundadırlar ve daha büyük ve güçlü olan erkekler kazanmaya ve dolayısıyla her şeyi almaya daha yakındırlar. En büyük ve en kötü goriller, örneğin, bir sonraki nesle büyüklük ve kötülük genlerini geçirecekler ve büyümeyi sınırlandırıcı bir başka faktöre denk gelene kadar goriller her nesilde daha da büyük ve daha da kötü olacaklardır.

Öte yandan dişiler için mücadelenin çok yoğun olmadığı türlerde, erkek vücudunun daha büyük ve daha güçlü olarak evrimleşmesi için daha az biyolojik zorunluluk vardır ve genellikle de bu yönde evrilmezler. Cinsel olarak tek eşli olan şebeklerin boyutlarının eşit olması bu yüzdendir.

Vücut boyu dimorfizmimizin mütevazi ölçeğine bakacak olursak, son birkaç milyon yıldır türümüzün erkeklerinin kadınlar için çok da fazla dövüşmediğini iddia edebiliriz. Yukarda da belirttiğimiz gibi, türümüzde bu oran yüzde 10 ila 20 arasındadır ve birkaç milyon yıldır değişmiyor gibi görünmektedir.[3]

Owen Lovejoy uzun süredir bu oranın tek eşliliğin tarih öncesi kökeninin kanıtı olduğunu öne sürüyor. 1981'de *Science* dergisinde yayımlanan makalesinde, atalarımızın

hem hızlanmış beyin gelişimlerinin hem de alet kullanımlarının başlıca 'yoğunlaşmış ebeveynlik ve sosyal ilişkiler, tek eşli çift bağı, özelleşmiş cinsel üreme davranışı ve iki ayaklılık' vasıflarını içeren 'halihazırda müesses bir hominid karakter sistemi'nin sonucu olduğunu ileri sürdü. Böylece Lovejoy, 'insan çekirdek ailesi ve cinsel davranışının nihai kökeninin buzul çağının başlangıcından daha öncelere dayanıyor olabileceğini' iddia etti. Dahası gösterişli bir finalle 'insanoğluna özgü cinsel ve üreme davranışının insan kökeninin olmazsa olmazı olduğunu' öne sürdü. Nerdeyse otuz yıl sonra, bu kitap baskıya girerken, hala aynı savı itekleme çabasında. Yine *Science* dergisinde yayımlanan yakın tarihli bir makalesinde, *Ardipithecus ramidus*'un 4,4 milyon öncesinden kalma kısmi iskelet ve diş kalıntılarının, çift bağını -sadece türümüze özgü geniş neokorteksimizden bile öncesine dayanan- insanın tanımlayıcı niteliği olarak kabul eden görüşü güçlendirdiğini ileri sürer.[4]

Birçok teorisyen gibi, Matt Ridley tek eşliliğin tarih öncesi kökenine inanır. "Uzun süreli çift bağı, her bir insansı atamızı üreme hayatının büyük bölümünde eşine zincirlemiştir."

Dört küsur milyon yıl epey bir tek eşlilik eder. Bu 'zincir'lerle artık daha rahat ediyor olmamız gerekmez miydi?

Beden boyutu dimorfizmi hakkında bugün sahip olduğumuz iskelet verilerine henüz ulaşmadığımız tarihlerde, Darwin ilk insanların harem benzeri bir sistemde yaşadıklarını tahmin etti. Ama artık biliyoruz ki eğer Darwin'in tahmini doğru olsaydı çağdaş erkek ortalama kadının yaklaşık iki katı boyutunda olurdu ve gelecek bölümde de inceleyeceğimiz gibi, goril benzeri bir insan geçmişinin bir ikinci sonucu da utanç verici bir genital küçülme olurdu.

Halen bazıları insanların doğal olarak çok karılı (polijinik) harem kurucuları olduklarında, bu savı destekleyen kanıtların kıtlığına rağmen ısrar etmektedirler. Örneğin Alan S. Miller ve Satoshi Kanazawa şöyle iddia eder: "İnsanların tarih boyunca çok karılı olduğunu biliyoruz çünkü erkekler kadınlardan daha uzun boyludurlar. İnsan türünün erkekleri, kadınlarına kıyasla yüzde 10 daha uzun ve yüzde 20 daha ağırdır; bu da tarih boyunca insanların hafif düzeyde çok karılı olduklarına işaret eder."[5]

Ancak analizleri, kimi erkeklerin birden fazla eşi idame ettirecek güç ve refahı biriktirebilmeleri için gerekli kültürel şartların *tarımdan önce bulunmadığını* göz ardı etmektedir. Ayrıca erkeklerin kadınlardan çok az daha ağır ve daha uzun olması ılımlı bir çok karılılığa değil, erkeklerarası azalmış rekabete işaret eder. Ne de olsa bizimle *aynı oranda erkek/dişi boyut farkına sahip*, çok eşli kuzenlerimiz bonobolar ve şempanzeler *arsız bir biçimde, bulabildikleri kadar çok eş ile sayısız cinsel ilişkide bulunurlar.* Kimse de kalkıp şempanzeler ve bonobolarda görülen dimorfizmin 'hafif bir çok karılılığa' işaret ettiğini söylemez. Bonobo ve şempanzelerde çok eşlilikle ilişkilendirilen fiziksel kanıtların, insanlara gelince ılımlı bir çok karılılığa ya da tek eşliliğe işaret ediyor olması, standart modelin ne kadar sallantıda durduğunu gösterir.

Tarih öncesi haremler değişik sebeplerle türümüz açısından pek mümkün değildir. Bedenimiz İsmail İbn Şerif'in, Cengiz Han'ın, Brigham Young'ın ve Wilt Chamberlain'in meşhur cinsel iştahlarına karşı güçlü kanıtlar sunmaktadır. Haremler, erkeklerin sıradan cinsel çeşitlilik açlığının ve tarım sonrasında gücün birkaç kişinin elinde yoğunlaşmasının, tarım toplumlarına özgü düşük seviyeli dişi otonomisiyle birleşmesinin sonucudur. Haremler hızlı nüfus artışı, bölgesel yayılma ve refahın biriktirilmesine yönelmiş, militarist ve katı biçimde hiyerarşik tarımsal ve pastoral kültürlerin bir vasfıdır. Esaret altındaki haremler, biriktirmenin var olmadığı toplayıcı toplumların hiçbirinde duyulmuş şey değildir.

Ilımlı bir vücut boyu dimorfizmine geçiş, türümüzün erkeklerinin bundan milyonlarca yıl önce çiftleşme fırsatları için dövüşmeye bir alternatif bulduğunu akla getirir; ancak bu alternatifin ne olduğunu söylemez. Birçok teorisyen, bu geçişi çok karılılıktan tek eşliliğe geçişin delili olarak yorumlar. Fakat bu çıkarsama, çok erkek-çok dişi çiftleşme sistemini atalarımız için bir seçenek olmaktan çıkarır. Evet, tek erkek-tek dişi sistemi erkekler arasında rekabeti azaltır; müsait dişiler rezervi birkaç erkek tarafından tekele alınmadığında, daha az çekici erkekler için de daha fazla müsait kadın olur. Fakat hem erkeklerin hem kadınların çok sayıda paralel cinsel ilişkisinin olduğu bir sistemde, erkeklerarası çiftleşme rekabetini azaltmak da en az aynı ölçüde etkilidir. Bize en yakın iki akraba türün çok erkek-çok dişi çiftleşmesini uyguladıklarını göz önünde bulundurursak, bu senaryonun gerçek olma ihtimali daha da yükselir.

Bilim insanları niçin iki en yakın akraba türümüzle aynı oranda vücut boyutu dimorfizmine sahip olmamızın yansımalarını kabul etmekte bu kadar çekingen davranıyorlar? Acaba ikisinin de tek eşlilikle uzaktan yakından ilgisi olmamasından dolayı mı? Vücut boyu dimorfizmindeki azalmanın 'kabul edilebilir' yalnızca iki açıklaması olabilir:

1. Cinsel olarak tek eşli/çekirdek aile sistemimizin kökenine işaret ediyor olabilir. (Öyleyse niçin şebekler gibi erkekle kadınlar aynı boyutta değiller?)
2. İnsanların doğal olarak çok karılı olduklarını ancak bu itkiyi kontrol etmeyi az çok öğrendiklerini gösterir (O zaman da niçin goriller gibi erkeklerin boyutu kadınların iki katı değil?).

Bu iki yorumun da ortak varsayımına dikkat edin; dişil cinsel gönülsüzlük. İki senaryoda da dişinin namusu tertemiz. Yalnızca ikinci yorumda erkeğin doğal sadakati şüphe altında.

En yakın üç akraba insansı aynı vücut boyu dimorfizmini gösterdiğinde, duygusal açıdan içimizi rahatlatacak düşük ihtimalli sonuçlara varmadan önce, en azından vücutlarının aynı uyum sürecini yansıtıyor olabileceğini hesaba katmamız gerekmez mi?

Artık bel altına inme vakti...

Aşk ve Sperm Savaşında Her Şey Mübahtır

> *Bazı maymunların parlak renkli kıçları ve ona bitişik tarafları kadar beni şaşırtan ve ilgimi çeken bir şey yoktur.*
>
> CHARLES DARWIN[6]

Son birkaç milyon yıldır (tarımın başlangıcına kadar), erkekler kadınlarla randevulaşabilmek uğruna kavgaya tutuşur gibi görünmüyorlar. Ama bu, Darwin'in erkek cinsel rekabetinin insan evrimindeki hayati önemi konusunda yanıldığını göstermez. Seks hakkında neredeyse hiç açık çatışma yaşamayan bonobolar arasmda dahi, büyük ihtimalle Darwin'in kendisinin hiçbir zaman dikkate almadığı ya da en azından kamusal alanda tartışmaya cesaret edemediği bir düzeyde Darwinist seleksiyon bulunur. Erkek bonobolar kimin şanslı olacağına dair rekabete girmezler. Çünkü seks konusunda *hepsi şanslıdır*. Şans kavgasını onlar adına sperm hücreleri yaparlar. Øjvind Winge, 1930'larda küçük tatlı su balıkları üzerinde çalışırken *sperm rekabeti* terimini ortaya attı. Geoffrey Parker da sarı bok sineğini çalışırken kavramı netleştirdi.

Fikir basittir. Eğer yumurtlayan bir dişinin üreme sisteminde birden fazla erkeğin spermi bulunuyorsa, sperm hücreleri yumurtayı dölleme rekabetine girerler. Sperm rekabeti yaşayan türlerin dişileri tipik olarak yumurtladıkları dönemi ilan etmek için değişik numaralara başvururlar ki daha fazla sayıda rakibi davet edebilsinler. Kışkırtmaları cinsel çağrışımlı seslerden, genital bölgenin şişerek seksi vişneden kırmızı güneşe, kırmızı rujun her tonunu almasına kadar uzanır.[7]

Sürecin kendisi biraz piyangoya benzer. En fazla bilete sahip olanın kazanma şansı daha yüksektir (şempanze ve bonoboların olağanüstü sperm üretme kabiliyetleri bundandır). Ayrıca spermin önünde katetmesi gereken engelli bir parkur uzanır. Dişi vücudu yumurtaya ulaşabilmek için içinden atlanması gereken çeşitli tipte halkalar ve yüzülerek aşılması gereken hendekler sunar. Böylece layık olmayan spermleri eler (bu engellerden bazılarını gelecek bölümlerde inceleyeceğiz). Bazı araştırmacılar, bu sperm yarışının rugby'ye benzediğini, çeşitli spermlerin 'takımlar' kurarak uzmanlaşmış engelleyiciler, koşucular vb. işbölümü yaptıklarını iddia eder.[8] Sperm rekabeti birçok şekilde gerçekleşir.

Darwin'i şaşırtmış olsa bile sperm rekabeti, bizzat Darwin'in cinsel seleksiyon teorisi uyarınca, erkek rekabetinin merkezi amacını muhafaza eder: Muzaffer olanın yumurtayı dölleme ödülünü alması. Fakat mücadele daha çok hücresel düzeyde gerçekleşir. Mücadeleciler spermler, savaş alanı da dişinin üreme sisteminin içidir. Çok erkekli sosyal gruplar halinde yaşayan primatların testisleri, (şempanzeler, bonobolar ve insanlar gibi), dişileri üreme döngüleri boyunca yalnızca tek bir erkekle çiftleşen primatlara (goril, orangutan ve şebeklere) göre daha büyüktür ve bir dış kesenin içinde taşınır. Kadınlardan daha geç olgunlaşırlar ve daha yüksek sperm yoğunluğuna sahip, daha yüksek hacimde meni üretirler.

Kim bilir? Belki de Darwin, kafası Viktorya döneminin kadın cinselliği kavramlarıyla bu kadar dolu olmasaydı, bu sürecin farkına varabilirdi. Sarah Hrdy, Darwin'in, dişilerin kendilerini müsait olan en iyi erkek için sakladıkları varsayımı yüzünden cinsel şişmeler karşısında bu denli şaşkınlığa uğradığını iddia eder. Hrdy, Darwin'in nazlı dişi teorisine bir an bile inanmaz. "Birçok hayvan için uygun olsa da -ve yüzyıl boyunca itiraz kabul etmez bir dogma olarak kaldıysa da- 'çekingen' terimi ne o zaman ne de günümüzde aylık cinsel döngülerinin ortasında bulunan maymun ve insansı dişilerin gözlemlenmiş davranışları için kullanılabilir."[9]

Belki de Darwin'in kendisi insan dişilerinin cinselliği hakkında yazarken biraz çekingen davranmış olabilir. Çoğu insanın, hatta çok sevdiği aşırı dindar karısının evrim kavramını algıladığı şekilde, zavallı adam halihazırda Tanrı'ya hakaret etmiş bulunuyordu. Sperm rekabetinin insan evriminde rol oynadığını düşünmüş olsa bile, melek mertebesindeki Viktorya kadınını kaidesinden indirmeye cesaret etmesi beklenemezdi. Zaten Darwinci teorisyenlerin kadının et, erkeğin sağladığı refah ve koruma için fahişelik etmek üzere evrildiğini ileri sürmeleri yeterince kötüdür. Bir de ilkel annelerimizin erotik zevk peşinde koşan utanmaz fahişeler olduklarını iddia etmek fazla ileri gitmek olurdu.

Yine de tipik bir 'ne kadar bilmediğinin ve bilemeyeceğinin farkındalığı' ile Darwin, "Bu bölgeler, bir cinste (dişi) diğerine göre daha parlak renkte olduğundan ve çiftleşme mevsiminde daha da parlak bir renk aldığından, bu renklerin cinsel çekicilik amacıyla kazanıldığı sonucuna vardım. Böylece kendimi alay konusu olarak ortaya attığımın da gayet farkındayım"[10] diye yazar.

Belki de Darwin, bazı primatların kırmızı genital şişkinliklerinin, kendi cinsel seleksiyon teorisine göre pek gerekli olmasa da, erkeklerin libidosunu körüklemeye

yaradığını anlamıştı. Hatta Darwin'in insanlarda sperm rekabeti hakkında fikir yürüttüğünü gösteren kanıt dahi vardır. Darwin'in arkadaşı Joseph Hooker bitki toplamaya gittiği Bhutan'dan yazdığı bir mektupta, orada karşılaştığı çok kocalı insanları anlatıyordu: "Yasaya göre bir kadının on kocası olabilir."

Vücut boyu dimorfizmi, türümüzde hafifmeşrep çok eşliliğin tek anatomik göstergesi de değildir. Herhangi bir türde testis hacminin vücut kütlesine oranı, sperm rekabetinin derecesini okumak için kullanılabilir. Jared Diamond testis boyutu teorisini 'modern fiziksel antropolojinin zaferlerinden biri' olarak nitelemektedir. Çoğu iyi fikir gibi, testis boyutu teorisi de oldukça basittir: Daha sık çiftleşen türler daha büyük testislere ihtiyaç duyarlar, çok sayıda erkeğin yumurtlayan tek bir dişiyle çiftleştiği türlere daha da büyük testisler gerekir.

Eğer bir tür, *koca taşaklı* ise erkeklerin önüne gelenle yatan dişilerle sık boşalmalar yaşadığına iddiaya girebilirsiniz. Dişilerin beyaz atlı prensi beklediği türlerde ise erkeklerin testisleri vücut kütlelerine oranla daha küçüktür. Hafifmeşrep dişilerle büyük taşaklı erkeklerin karşılıklı bağlantısı, sadece insanlara ve diğer primatlara özgü değildir. Birçok memelide, kuş ve balık türünde de mevcuttur.

Erkekler, gorillerin kazanan-her-şeyi-alır' yaklaşımında, ganimeti kim *olduğu gibi* götürecek rekabetine girerler. Yetişkin bir gümüşsırt, yaklaşık iki yüz kilo ağırlığındadır ancak penisi üç santim kadar, testisleri ise fasulye boyutundadır ve güvenli biçimde vücudunun içinde bulunur. Kırk kiloluk bonobonun penisi, gorilinkinin üç katı kadardır ve testislerinin her biri bir ekstra büyük boy tavuk yumurtası boyutundadır (bkz. sayfa 275'teki tablo). Bono-

bolarda herkes için şeker bulunduğundan, rekabet bireysel erkekler değil, sperm hücresi düzeyinde gerçekleşir. Nerdeyse tüm bonoboların sekse ulaşabilmesine rağmen, biyolojik üremenin gerçekleri göz önünde tutulduğunda, her bonobonun tek bir babası vardır.

Öyleyse oyun aynı oyun -genlerini geleceğe taşıma oyunu- ancak oyun alanı farklıdır. Harem temelli çok karılı sistemlerde, tüm rekabet seksten önce gerçekleşir. Sperm rekabetinde ise spermler içerde savaşırlar ki erkekler dışarıda savaşmasınlar. Böylece erkekler birbirlerinin etrafında rahat edebilirler ve işbirliğini yükselterek sosyal dinamiğin kesintiye uğramasını engelleyebilirler. Bu, çok erkekli gruplarda yaşayan hiçbir primatın neden tek eşli olmadığını açıklamaya yardımcı olur. Çünkü tek eşli bir düzenin yürümesi çok zordur.

Doğal seleksiyon daima uyum için ilgili organları ve sistemleri hedefler. Goriller üreme mücadeleleri için nesiller boyu etkileyici kaslar geliştirmişlerdir. Rekabetsiz dölleme için göreceli olarak daha az önemli genital organları asgari boyuta inmiştir. Buna karşılık erkek şempanzeler, bonobolar ve insanlar dövüşmek için güçlü kaslara daha az ihtiyaç duyarlar ancak daha büyük ve güçlü testisler ve insanların durumunda çok daha ilginç bir penis geliştirmişlerdir.

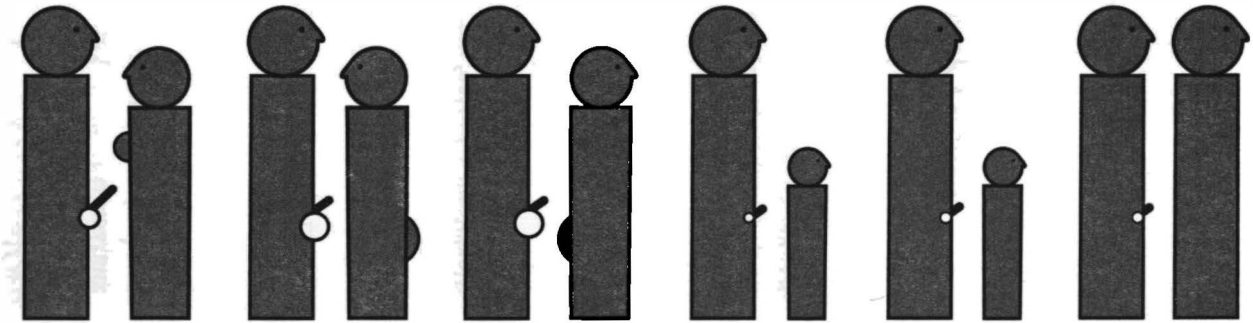
Bazı okurlarımızın, "Ama bizim tavuk yumurtası boyunda testislerimiz yok" dediklerini duyar gibiyiz. Evet, haklısınız. Fakat fasulye kadar ve karnınızın içine saklı da değil. İnsanlar testis hacmi/vücut kütlesi ölçeğinde gorillerle bonobolar arasındaki orta bölgeye düşerler. Türümüzün milyonlarca yıldır tek eşli olduğunu iddia edenler, insanların bonobo ve şempanzelerden daha küçük testisleri olduğuna dikkat çekerler. Standart anlatıya karşı çıkanlar ise (bizim gibi) insan testis hacminin çok karılı goril ya da tek eşli şebeğe göre fazla büyük olduğunu söylerler.

Öyleyse insanların testis torbaları yarı dolu mu yoksa yarı boş mu?

Çoklu İnsan Anatomisi Karşılaştırmaları

Gösterilen Veriler:

- E/D vücut boyu dimorfizmi (ortalama ağırlık)
- Tipik cinsel ilişki pozisyonu yüz yüze ya da arkadan
- Testis hacmi/vücut kütlesi
- Testisler vücut içinde ya da dış haya kesesinde
- Karşılaştırmalı penis boyu (kalkık)
- Dışarı taşmış memelerin varlığı
- Yumurtlama sırasında dişi genital organının şişmesi

Tür:	İnsan	Bonobo	Şempanze	Goril	Orangutan	Şebek
ağırlık (kg):	86/74	35/32	40/35	160/80	75/37	10/10
Çiftleşme sistemi:	çok eşli	çok eşli	çok eşli	çok karılı	dağınık	tek eşli

ON ALTINCI BÖLÜM

İnsanın Gerçek Ölçüsü

Küçük?

Hem şempanzeler hem de bonobolar bizim olduğumuzdan çok daha hafifmeşrepler. Testislerimiz bunu yansıtıyor. Onların Hindistan cevizlerinin yanında bizimkiler fındık kadar.

FRANS DE WAAL[1]

Orta?

Dişilerin çok kocalı olarak çiftleştiği bir cinsel seleksiyon tarihinin kalıntıları insan erkeğinde bulunabilir. Belki en önemli kalıntı testis boyudur. İnsan testisleri, gorilinkilere göre vücut boyuna oranlandığında hatırı sayılır ölçüde büyüktür.

MARGO WILSON ve MARTIN DALY[2]

Büyük?

İnsanlar kesinlikle primat spektrumunun büyük hayalı tarafında yer alır; gorilden ziyade şempanze gibi... Bu, bedenlerimizle olduğu kadar spermlerimizle de rekabet ettiğimizi düşündürür.

DAVID BARASH ve JUDITH LIPTON[3]

Gördüğünüz üzere, erkeğin mal beyanı hakkında temel bir anlaşmazlık vardır. Fındık mı yoksa ceviz mi? Pinpon topu mu yoksa bowling topu mu? Modern insanın testisleri bonobo ve şempanzelerinkinden daha küçüktür ancak tanesi otuz gram çeken çok karılı gorilleri ya da tek eşli şebekleri utandıracak kadar da büyüktür. Dolayısıyla bu eksen tartışmasının her iki tarafı da insan testislerinin göreceli olarak büyük ya da küçük olduğunu söyleyerek kanıt iddiasmda bulunabilirler.

Ama bir testisi ölçmek, ayakkabı ölçüsü almaya benzemez. İddia şudur: Eğer insanlar önüne gelenle yatan çok eşli gruplar içinde yaşayarak evrilmiş olsalardı, modern erkeğin testisleri şempanzelerinki kadar büyük olurdu. Ancak bu iddia hayati olduğu kadar da hatalı bir varsayım olan, insan testislerinin son on bin yıl içinde değişmediği savı üzerine kurulmuştur. Stephen Jay Gould, "Son kırk ya da elli bin yıl boyunca insanlarda biyolojik bir değişim olmamıştır" derken, 2002'deki ölümünden sonra tamamen değişen verilerin, o tarihteki durumuna göre konuşuyordu. Bu hala geniş bir kitle tarafından paylaşılan varsayım, evrimin son derece yavaş işlediği ve kayda değer değişimlerin binlerce nesil gerektirdiği inancından kaynaklanır.

Bazen gerekebilir, bazen de gerekmeyebilir. Gregory Cochran ve Henry Harpending, *10.000 Yıl Patlaması (10,000 Year Explosion)'nda*, insan vücudunun çok hızlı evrimsel değişime muktedir olduğunu kanıtladı: "İnsanlar kayıtlı tarih boyunca hem bedensel hem de akli olarak dikkate değer ölçüde değiştiler." Hızlanmış evrimsel değişime örnek olarak, tarımın başlangıcından bu yana sıtmaya karşı gelişen direnci, mavi göz rengini ve laktoz toleransını verirler.

Kitaplarında tartışmadıkları ama sonraki basımlar için dikkate alabilecekleri bir örnek de testis boyutudur. Testislerin boyu, mavi olsun olmasın göz açıp kapayana

kadar değişir. Bazı lemur (gece yaşayan küçük primatlar) türlerinde, testis boyutu mevsimsel olarak değişir. Çiftleşme mevsiminde şişerek büyür ve dönem bitince azar azar, hava kaçıran bir plaj topu gibi sönerek küçülür.[4]

İnsanlar, şempanzeler ve bonobolarda (fakat goriller ilginç şekilde bu listeye dahil değildir) testis dokusu, çevresel etkenlere alışılmadık süratle cevap veren bir DNA tarafından kontrol edilir. Genetikçiler Gerald Wyckoff, Hurng-Yi Wang ve Chung-I Wu, *Nature* dergisine yazdıkları bir makalede şöyle diyorlar: "Erkek üreme geninin hızlı evrimi ...insan ve şempanzelerde hayli belirgindir." Bu genlerin hızlı tepkilerinin çiftleşme sistemleriyle alakalı olabileceğine dikkat çekerek, şöyle devam ediyorlar: "Afrika insansılarının sosyoseksüel davranışlarındaki karşıtlık merak uyandırıcıdır. Çoklu dölleme için bolca şans bulabilen şempanze ve bonobolar açıkça çok eşlidir; buna karşılık, yumurtlayan dişi gorillerin çoklu döllenme olasılığı oldukça düşüktür."[5]

Bir dakika durup sindirelim: İnsanlar, bonobolar ve şempanzeler -goriller *değil*- 'sperm ve meni üretimiyle ilgilenen hızlı evrim genleri' taşıyorlar ve bu üretim 'çoklu dölleme' ile bağlantılı. İnsanlar, bonobolar ve şempanzelerde testislerin gelişimiyle ilgili genler uyum baskılarına hayli hassasken, dişilerin tipik olarak yalnızca tek bir erkekle çiftleştiği gorillerde bu hassasiyet çok daha düşük.

Tamamen yumuşak dokudan oluştuklarından, testisler fosillerde iz bırakmazlar. Standart anlatının savunucuları, insan testis boyutunun bin yıllardır aynı kaldığını varsayarlar. Fakat artık bu varsayımın yanlış olabileceği açıklığa kavuşmuştur.

Wyckoff, Wang ve Wu 1979'da, Roger Short tarafından yapılmış şu öngörünün doğruluğunu teyit ediyor: "Testis boyutunun seleksiyon baskılarına hızlı tepki ver-

mesi beklenebilir. Seleksiyonun en yoğun biçimlerinden biri, çok eşli çiftleşme sistemlerinde bulunur..."[6] Geoffrey Miller da buna katılıyor: "Sperm kalitesi ve sperm ulaştırma donanımındaki kalıtsal farklar, yoğun seleksiyona tabi olacaktır." Ve evrim biyologu Lynn Margulis ile ortak yazarı Dorion Sagan şöyle bağlıyor: "Ancak ortada bir yarış ya da yarışma varsa, erkeklerin çok miktarda 'sperm ateş gücü' ile desteklenen 'berkitilmiş cinsel organlarının' bir manası olur. Aksi takdirde lüzumsuz görünüyorlar."[7]

Berkitilmiş testisler. Sperm ateş gücü. İşte şimdi konuya geldik!

Sperm ateş gücünün farkı, erkeğin ilk ve son fışkırması arasındaki farklarda belirgindir. Tipik insan boşalması üç ila dokuz fışkırmadan oluşur. Analiz amacıyla bu 'ayrık fışkırmaları' her nasılsa yakalayabilen araştırmacılar, ilk partinin kendini kimyasal saldırılara karşı korumak üzere çeşitli kimyasallar içerdiğini buldular. Peki, ne tür bir kimyasal saldırıdan bahsediyoruz? Kadının üreme yolunda bulunan lökosit ve antijenler ayrıca spermi de başka bir erkeğin son fışkırmalarına karşı korurlar. Son fışkırmalarda ise, arkadan gelmesi muhtemel farklı spermleri yavaşlatmak için, spermisit bir sıvı bulunur. Diğer bir deyişle başka erkeklerin rekabetçi spermleri, erkeğin meni kimyasının beklentisi dahilindedir. Dolayısıyla ilk fışkırmalar koruyucu, son fışkırmalar ise saldırgan kimyasallar içerir.[8]

Sperm rekabetinin önemi, son birkaç on yıldır bilimsel konferanslarda ve akademik yayınlarda sanki yeni bir şeymişçesine tartışılıyor. Milattan birkaç yüzyıl önce, Aristo ve selefleri, eğer bir dişi köpek tek bir üreme döneminde iki köpekle birden çiftleşirse yavruların ya sadece birinden ya da her ikisinden olduğunu gözlemişlerdi. Herakles ve İfiklis'in hikayesini hatırlayalım: Zeus, Amphitryon ve Alkmene'nin düğününden

bir gece önce, kendini Amphitryon'un kılığına sokarak müstakbel gelinle yatar. Ertesi gece düğünden sonra, Amphitryon gerdeğe girer. Alkmene'nin ikizleri olur: (Amphitryon'dan) İfiklis ve (Zeus'tan) Herakles. Şüphesiz Helenlerin sperm rekabetine dair bir sezgisi bulunuyordu.

Araştırmacılar yakın geçmişte partnerini birkaç gün görmediklerinde -yokluğunda boşalmış olsun olmasın- erkeğin sperm üretiminin hatırı sayılır miktarda arttığını gösterdiler. Bu bulgu, sperm rekabetinin insan evriminde rol oynadığı düşüncesiyle uyumludur hatta tek eşliliğe adaptasyonu bile yansıtıyor olabilir. Böyle bir senaryoda, sürtük karısının Orlando'daki konferansta ne haltlar karıştırdığını bilmemek erkek vücudunu muazzam sperm üretimine sürükler ki en büyük korkusu (ya da en vahşi fantezileri) doğruysa bile, karısı eve döndüğünde yumurtasını dölleyebilmek için daha fazla şansı olsun. Kadınlar da aynı doğrultuda, kısa süreli ayrılıklardan sonra ya da sadakatsizlik şüphesi söz konusu olduğunda, eşlerinin yatakta daha zinde olduklarını, daha derine ve daha kuvvetli gidip geldiklerini bildirmişlerdir (erkeklerin eşlerinin olası sadakatsizliğinden *tahrik olması* daha tartışmaya dahil olmamış görünüyor ama aşağıdaki pornografi ile ilgili tartışmaya da bir göz atın).[9]

Sperm rekabetinin içerdiği rezil imalar, süregelen ulvi kadın cinselliği fikrine şiddetli bir şamar indirir. Bu, Darwin'in toplum bilinci çerçevesinde geliştirdiği bir görüştür. Nazlı ve çekingen dişiler ancak liyakatini ispatlamış ve dikkatle seçilmiş bir eşe teslim olurlar. O zaman dahi bunu İngiltere için yaparlar. Korkudan ödü patlamış Donald Symons şöyle buyurur: "Cinsel olarak doyumsuz kadın, yalnızca değilse de öncelikle, feminizmin ideolojisinde, delikanlıların umutlarında ve erkeklerin korkularında bulunur."[10] Belki de. Fakat Marvin Harris başka bir açıdan bakarak şöyle der: "Tüm hakim gruplar gibi,

erkekler de baskı altında tuttuklarının doğasını statükoyu koruyacak şekilde resmederler. Binlerce yıldır erkekler de kadınları olabilecekleri gibi değil, olmalarını istedikleri gibi gördüler."[11]

Tüm bu ihtilafa karşın sperm rekabetinin insan üremesinde gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında bir soru işareti yoktur.[12] Her seferinde gerçekleşir. İnsanın tek bir boşalması elli milyon ila yarım milyar sperm içerir. Hepsinin tek bir amacı vardır. Yumurtayı döllemek. Burada sorulması gereken soru şudur: Bu spermler yalnızca kendi aralarında mı rekabet ediyorlar yoksa diğer erkeklerin spermleri ile de yarışıyorlar mı?

İnsanın sperm hücresinden daha saf bir rekabetçi oluşum hayal etmek zordur. Son ders zili çalmış, bir okul dolusu mikroskobik somon balığı yüz milyonda bir üreme şansı için akıntıya karşı yüzüyor diye düşünün. Fakat tüm yaratıkların spermi aynı ölçüde düşük şansa sahip değildir. Bazı böcek türlerinde yalnızca yüz kadar sperm hücresi yarış için dizilirler. Ayrıca bazı türlerde sperm, sahibine oranla o kadar küçük de değildir. Meyve sineklerinin bazı türlerinde açılmış haliyle spermin boyu altı santimetreyi bulur yani sineğin kendisinden birkaç kat daha uzundur. *Homo sapiens* ise diğer uçta yer alır. Tek seferde yüz milyonlarca mikroskobik sperm bırakır.

Tablo 4: Büyük İnsansılar Arasında Sperm Rekabeti[13]

İnsansı	İnsan	Şempanze/ Bonobo*	Orangutan	Goril
Vücut Boyu Dimorfizmi (yüzde)	15-20	15-20	100	100
Testis Kütlesi (Birleşik, gr)	35-50	118-160	35	29
Boşalma Başına Meni Hacmi (mL)	4,25 (2-6,5)	1,1	1,1	0,3
Sperm Konsantrasyonu (x106/ mL)	1940: 113 1990: 66	548	61	171
Total Sperm Sayısı (Milyon Sperm / Boşalma)	1940: 480 1990: 280	603	67	51
Meni Kesecikleri	Orta	Büyük	Büyük	Küçük
Penis Kalınlığı	24,5 mm	12 mm	v/y	v/y
Penis Uzunluğu	13-18 cm**	7,5 cm	4 cm	3 cm
Penis Uzunluğu (Vücut Kütlesi İle İlgili)	0,163	0,195	0,053	0,018
Vücut Kütlesi (Erkek, kg)	77	46	45-100	136-204
Doğum Başına Çiftleşme (Yaklaşık)	>1000	>1000	<20	<20
Ortalama Çiftleşme Süresi (Saniye)	474	7/15	900	60

* İki tür arasında bu verilerde ciddi farklılık bulunmamaktadır.
** Koronal bombe ve bezler insansılar arasında insana özgüdür.

Taş Devrinde Hard Core

Alın size bir muamma: Niçin çoğu heteroseksüel erkek, bir grup erkeğin tek bir kadınla seks yaptığı pornografik filmlerden tahrik olur? Eğer düşünecek olursanız, hiç de akla yatkın değil. Dondurmadan ziyade külah. Müstehcen gariplik ayrıca sadece sağduyuyla çelişen erkek-kadın oranıyla da sınırlı değildir; erkek boşalması filmin *money shot** denen en can alıcı sahnesidir.

Araştırmacılar, porno endüstrisinin yıllar önce keşfettiğini doğruluyorlar. Erkekler sperm rekabetinin açıkça tasvir edildiği çevrelerin görüntülerinden tahrik oluyorlar (ve aslında çok azının olaya bu açıdan baktığını düşünüyoruz). İnternette tek bir kadını birden çok erkekle gösteren görseller ve videolar, bir erkeği birden fazla kadınla gösteren videolardan çok daha popüler.[14] Adult Video Universe adlı sitede, *Gangbang* başlığı altında dokuz yüzden fazla video bulunmakta ancak *Reverse Gangbang* başlığı altında yalnızca yirmi yedi video mevcut. Hesabı siz yapın. Niçin 1,9 milyon yıldır tek eşliliğin zincirlerine vurulmuş bir tür, bir grup erkeğin tek bir kadının üzerine boşaldığı sahnelerden tahrik olsun?

Kuşkucu olanlarımız bu uyarılmanın ticari çıkar ya da geçici modadan ibaret olduğunu iddia edebilir. Kabul. Ama o zaman deney sonuçlarına göre, iki erkek ve bir kadının sperm rekabetini çağrıştıran erotik görüntülerine bakan erkeklerin, üç kadının erotik görüntülerine bakan erkeklerden daha fazla hareketli sperm üretmesine ne diyeceğiz?[15] Niçin Alfred Kinsey'den Dan Savage'a kadar tüm uzmanlara göre boynuzlanmak evli erkeklerin cinsel fantezi listenin ilk sırasında yer alır?

---

* Money shot (deyim): Porno endüstrisinde erkeğin boşalma anı en önemli sahne olduğundan, oyuncu eğer bunu başaramazsa parasını alamaz. (ç.n.)

Bildiğimiz kadarıyla, kadınlar arasında yukarıdakine denk düşen, ucuz dövmeli, kötü saç kesimli, siyah çoraplı bir grup kilolu ve orta yaşlı kadının tek bir seksi yakışıklı adamla seks yaptığı erotik bir zevk bulunmuyor. Artık siz düşünün!

Erkeklerin bu çok adamlı sahnelere yönelik iştahı acaba *Buzul Çağı pornosunun* yankısı olabilir mi? Daha önceki bölümlerde tartıştığımız, kadınların art arda seks yaparak çalışma ya da avlanma gruplarını motive ettiği ve ilham verdiği toplumları aklınıza getirin. Aynı dinamiğe dair ipuçları, her pazar ponpon kızların kısa eteklerin en kısalarını giyerek ve seksi bacaklarını suni çimlere değdirecek kadar açarak dans ettikleri spor müsabakalarında gözlenebilir. Modern hayattaki böylesi gariplikler için akla yakın başka açıklamalar da bulunabilir tabii ancak sperm rekabeti ile nitelenmiş tarih öncesi ile uyum içindedir: Bastır Trojan![16]

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Penis Bazen Sadece Penistir

En istemediğimiz zamanda kendisine fazlaca güvenen, en ihtiyacımız olduğunda ise yüzüstü bırakan bu uzvun, ehliyetini ve dikbaşlılığını kaydetmekte haklıyız; irademizle acımasız bir iktidar yarışına tutuşuyor. Hem zihnimizin hem de ellerimizin tüm kışkırtmalarına inat ve gururla direniyor.

MICHEL DE MONTAIGNE,
penis hakkında (herhalde kendisininki)

Kıs kıs gülmelerine bakmayın. İnsanın erkeği cinsel organlarını çok ciddiye alır. Antik Roma'da zengin oğlanların *bulla*'sı olurdu; ufaklığın madalyon şeklinde bir kopyası. *Fascinum* diye adlandırılan bu madalyonun içindeki roket, genç erkeğin üst sınıfa ait olduğunu simgelerdi. "Bugün ise" diyor, David Friedman *Kendine Ait Bir Zihin (A Mind of Its Own)* isimli eğlenceli ve bilgece kaleme alınmış penis tarihçesinde, "Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden on beş bin yıl sonra, ereksiyon gibi güçlü ve ilgi çekici bir şeyin 'büyüleyici' olduğu söyleniyor. Biraz daha eskiye uzandığımızda, İncil'deki Yaratılış ve Cennetten Kovulma hikayelerinde Yakup'un çocuklarının kendisinin kalça kemiğinden çıktıklarını görüyoruz." Tarihçilerin çoğu,

'kalçanın' aslında erkeğin kasıklarından sarkanı ifade etmenin kibar şekli olduğunda birleşiyorlar. "İsrailoğulları arasmda edilen gizli yeminlerin" diye yazıyor Friedman, "Elin erkek organının üzerine konularak içildiği biliniyor." Dolayısıyla en azından Friedman'a göre, insanın hayaları üzerine yemin etmesi günümüzde de yaşıyor.

Tarihi gariplikler bir yana, bazıları insan testislerinin mütevazı boyutunun ve sperm yoğunluğunun şempanzelere ve bonobolara oranla düşüklüğünün, insanın evriminde herhangi bir anlamlı sperm rekabeti yaşandığı tezini çürüttüğü iddiasmdalar. Gerçekten de mililitreye 60 ila $235x10^6$ aralığında bildirilen insan sperminin yoğunluğu, şempanzelerin etkileyici $548x10^6$ skorunun yanında pek sönük kalır. Ama her sperm rekabetinin koşulları da aynı değildir.

Örneğin bazı türlerin, arkadan gelecek başka spermlerin servikal kanala girmesini engelleyen bir nevi 'çiftleşme tıkacı' işlevi gören sperm sıvıları vardır. Genellikle bu türden sperm rekabetine girişen türlerin (yılanlar, kemirgenler, bazı böcekler, kangurular) penislerinin ucunda, önceki bir erkeğin bırakmış olabileceklerini rahim girişinden dışarı çekmek için pompa gibi çalışan, kopçalara ya da kıvrımlara benzer karmaşık yapılar bulunur. En azından bir araştırmacı grubunun sık ilişkiye giren erkeklerin menilerinin pıhtılaşmasının daha uzun sürdüğü yönünde veriler sunmasına rağmen çiftleşme tıkaçları insanın cinsel cephaneliğinde yer almıyor gibi.

Ama insan penisinin kıvrımları yoksa da ilginç tasarım özelliklerinden tamamen mahrum olduğu söylenemez. Primat cinselliği uzmanı Alan Dixson şöyle diyor: "Yetişkin çift ve çocuklardan oluşan aile gruplarında yaşayan şebekler gibi primatlarda, erkeklerin penisleri küçük ve nispeten özelliksiz." Üreme biyologu Roger Short'a göre (gerçek ismi) ise, "Sertleşmiş insan penisinin diğer büyük insansılara tezat oluşturan iri boyutu, insana bu işte hangi

evrimsel güçlerin rolünün olduğunu düşündürüyor." Tam da burada Geoffrey Miller sözü alıyor: "İnsanın yetişkin erkekleri, yaşayan primatlar içinde en uzun, en kalın ve en esnek penise sahip."[1] Vay anasını.

Homo sapiens: Büyük penisli büyük insansı!

İnsan penisinin, baş kısmında alışılmadık bir taç oluşturan ve aşağı doğru genişleyen penis başı, insan çiftleşmesine has, tekrarlayan gidip gelme hareketiyle birlikte -romantik seans başına on ila beş yüz gidip gelme hareketi- kadının üreme kanalında vakum etkisi yaratır. Bu vakum, daha önce bırakılmış menileri yumurtalık kanalından geri çeker ve böylelikle gönderilecek sperme yardımcı olur. Ama aynı vakum adamın kendi spermini de geri çekmeyecek midir? Hayır çünkü boşalma gerçekleşince, penis daha döl yolundayken ve sertliğini korurken, öncelikle penis başı küçülür ve böylece kendi çocuklarını da geri çekebilecek bir emme hareketi etkisiz hale gelir.[2] Gayet zekice.

Afrikalı İnsansıların Penis Uzunlukları (cm)

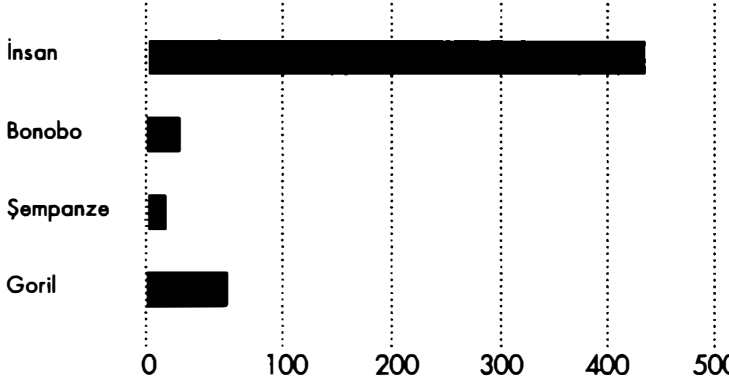

Gözü kara araştırmacılar, meni deplasmanı olarak bilinen bu olguyu, mısır nişastasından imal edilmiş yapay meni

(porno filmlerinde oluk oluk boşalma efekti yaratmak için kullanılan tarifle), lateks vajinalar ve yapay penislerle steril üniversite laboratuvarı ortamında kanıtladılar. Profesör Gordon G. Gallup ve ekibi, temsili penisin *bir gidip gelme hareketiyle* dahi mısır nişastası karışımının yüzde 90'ından fazlasını yerinden oynattığını rapor ettiler. "Bizim teorimizce, ebeveynlik rekabetinin sonucu olarak, insanın erkeklerinin penisi özellikle diğer erkekler tarafından vajinaya bırakılmış olan meniyi yerinden edecek şekilde evrildi" diyordu Gallup, BBC'nin *internet haberlerine.*

İnsan penisinin, hem mutlak hem de nispi manada, tüm primatlarınkinden daha uzun ve daha kalın olduğunu tekrarlamakta fayda var. Ve maruz kaldığı tüm olumsuz baskıya rağmen, erkekler dört ila yedi dakikalık ortalama performanslarıyla bonobolardan (15 saniye), şempanzelerden (7 saniye) ya da gorillerden (60 saniye) çok daha uzun süre iş üzerinde kalabilmektedir.

Ortalama İlişki Süreleri (saniye)

Buna mukabil şempanzenin penisi insan organının taçsı başına sahip olmayan, ince ve konimsi bir alettir. Ayrıca,

sürekli gidip gelme de şempanzelerin ya da bonoboların çiftleşmesinde yaygın değildir (zaten yedi saniyede *hangi şeyin* sürekli olmasını bekleyebilirsiniz ki?) Dolayısıyla en yakın insansı kuzenlerimiz bize testis alanında üstünlük sağlarken, insan penisinin boyutu, süresi ve havalı tasarım özellikleri karşısında yenilgiye mahkum gözüküyorlar. Üstelik insan boşalmasının ortalama meni hacmi, şempanzelerinkinden dört kat fazla ki bu da boşalma başına toplam sperm hücresi sayısını şempanzelerinkiyle eşit seviyeye taşıyor. İnsanın hayalarının yarı yarıya boş mu yoksa dolu mu olduğu sorusuna geri dönersek; insanın testislerinin bedenin dışındaki varlığının kendisi bile evrimindeki sperm rekabetini akla getiriyor. Sperm rekabetine girişmeyen diğer pek çok memeli gibi gorillerde ve şebeklerde bu ekipman yoktur.[3]

Testis torbaları, biraları soğutmak için garajda tutulan yedek buzdolabı gibidir. Eğer bira için ayrı buzdolabınız varsa, herhalde siz de her an parti vermeye hazır bir tipsinizdir. Hazırlıklı olmak istiyorsunuz demektir. Testis torbaları da aynı işlevi görür. Testisleri bedeninizin içinden birkaç derece daha serinde tutmak, toplanan spermlerin serin ortamda, gerektiğinde kullanılmak üzere, daha uzun süre canlı kalmasını sağlar. Bira dolabından demlenen herhangi biri size bunun pahalı bir düzenleme olduğunu söyleyecektir. Testislerin bedenin içinde güvenlice paketlenmiş olmak yerine böyle ortalık yerde, saldırıya karşı korunmasız halde salınması abartılı derecede zor bir durumdur; özellikle de cenin pozisyonunda çömeldiğinizde nefes alamazsınız. Evrimsel fayda/zarar analizlerinin acımasız mantığını dikkate alırsak, bu uyarlamanın çok sağlam bir sebebe dayandığından neredeyse emin olabiliriz.[4] İşe yaramayacaksa aletleri niye taşıyasınız ki?

Son zamanlarda insanın sperm üretiminde ve testis hacminde dramatik düşüşlere işaret eden pek çok kanıt var. Araştırmacılar, ortalama sperm sayısındaki endişe ve-

rici düşüşün yanı sıra hayatta kalan spermlerin de canlılıklarında azalma tespit ettiler. Bir araştırmacı, Danimarkalı erkeklerin ortalama sperm sayısının 1940'ta $113x10^6$'dan, 1990'da neredeyse yarıya ($66x10^6$'a) düştüğünü buldu.[5] Bu çöküşün olası sebeplerinin listesi soya fasulyesindeki östrojen benzeri bileşenlerden hamile ineklerin sütüne, böcek ilaçlarından sığırlara verilen kısırlaştırıcılara ve büyüme hormonlarına, plastikte kullanılan kimyasallara dek uzanır. Yeni tarihli araştırmalar, yaygın olarak reçetelenen bir antidepresan olan paroksetinin (ticari ismi Seroxat ya da Paxil) sperm hücrelerinin DNA'smda hasara yol açabileceğini ortaya koydu.[6] Rochester Üniversitesi'nde yürütülen İnsan Üremesi çalışmasında, anneleri hamilelik sırasmda haftada yedi kereden fazla sığır eti yiyen erkeklerin dölleme yeteneklerinin üç kat daha düşük olduğu (meni sıvısında mililitre başına yirmi milyondan az sperm) bulundu. Bu etoburların çocukları arasında dölleme zafiyeti 17,7 oranındayken, annesi daha seyrek sığır eti yiyenlerde bu oran yüzde 5,7 idi.

İnsanlar sanki herhangi bir tek eşli ya da çok eşli primatın ihtiyaç duyabileceğinden çok daha fazla sperm üretici dokuya sahip gibidir. Erkeklerin spermatogenik dokunun gramı başma ürettiği sperm oranı, incelenen diğer sekiz memelinin sadece üçte biri ila sekizde biri kadardır.[7] Araştırmacılar, insanın sperm ve meni üretme fizyolojisinde benzer başka atıl kapasiteler de tespit etmişlerdir.[8]

Seyrek boşalma ile çeşitli sağlık sorunları arasındaki ilişki, günümüz erkeğinin üreme ekipmanlarını tam potansiyelinde kullanmadığının bir başka kanıtı. Örneğin Avustralyalı bir araştırma ekibi, yirmi ila elli yaşları arasında, haftada beş kereden sık boşalan erkeklerin, yaşamlarının sonraki evrelerinde prostat kanserine yakalanma risklerinin üçte bir oranında daha düşük olduğunu bulmuş.[9] Menide fruktoz, potasyum, çinko ve diğer faydalı içeriklerin yanı sıra, sıklıkla eser miktarda karsinojen de

bulunur ve dolayısıyla araştırmacılar, kanser oranlarındaki azalmanın sifonun sık çekilmesiyle ilgili olabileceği hipotezini üretmişler.

2007'nin sonlarında, Sydney Üniversitesi'nden farklı bir ekip, günlük olarak boşalmanın erkeklerin sperm hücrelerinde DNA hasarını şaşırtıcı ölçüde düşürdüğünü, dolayısıyla -geleneksel bilgeliğin tam tersine- erkeğin üreme kapasitesini artırdığını buldular. Spermleri hasarlı kırk iki erkekten, bir hafta boyunca her gün boşalmaları istendiğinde, hemen hepsi, üç gün boyunca boşalmaktan kaçınan kontrol grubuna göre çok daha düşük kromozom hasarı gösterdiler.[10]

Sık orgazm daha sağlıklı bir kalple de bağlantılandırıldı. Bristol Üniversitesi ve Belfast Queen's Üniversitesi'nde yürütülen bir çalışmada, haftada üç kez ya da daha fazla orgazm olan erkeklerin koroner kalp hastalığından hayatlarını kaybetme risklerinin yüzde 50 düşük olduğu bulundu.[11]

Kullan ya da kaybet, doğal seleksiyonun temel ilkelerinden biridir. Bu insafsız tasarruf mantığı çerçevesinde, evrimin bir organizmayı yapmayacağı işler için donatması pek vaki değildir. Eğer günümüzün sperm ve meni üretim düzeyleri atalarımız için de geçerli olsaydı, türümüzün bu kadar kapasite fazlasını evrimleştirmesi pek beklenemezdi. Çağdaş insan, kullandığının çok daha üstünde bir kapasiteye sahiptir. Ama eğer ki modern insanın testislerinin, aslının sadece gölgesi olabileceği doğruysa, neler yaşanmıştır o zaman acaba?

Kısır olanlar soyunu devam ettiremediğinden, kısırlığın genetik olamayacağı evrim teorisinin basit bir gerçekliğidir. Ama *düşük üretkenlik* bazı koşullarda gelecek kuşaklara aktarılabilir. Yukarıda da değindiğimiz gibi, insanların, şempanzelerin ve bonobaların sperm üreten dokularıyla bağlantılı kromozomları, uyarlamacı baskılara çok hızlı yanıt verir; örneğin genomun diğer kısımlarına ya da gorillerin ilgili kromozomlarına göre.

Gözümüzün önünde canlandırmaya çalıştığımız, sık cinsel ilişki ile karakterize üreme ortamında, kadınlar her yumurtlama evrelerinde, tıpkı dişi şempanzelerin ve bonoboların yaptıkları gibi, tipik olarak birden çok erkekle çiftleşmiş olacaklardır. Dolayısıyla üreme kapasitesinde bozukluğu olan erkeklerin sperm hücreleri, diğer cinsel partnerlerinki tarafından baskılanacağından, çocukların babası olma ihtimali de pek olmayacaktır. Böylesi koşullarda, sağlam sperm üretimiyle ilgili genler ciddi avantaj sağlarken, erkek üretkenliğinde azalmaya yol açan mutasyonlar da gen havuzundan filtrelenmiş olur; tıpkı şempanzelerde ve bonobolarda halen olmaya devam ettiği gibi.

Ama bir de kültürel olarak dayatılan tek eşliliğin yan etkilerini -yakın zamana kadar sadece kadına zorunlu tutulmuş olsa da- bir düşünün. Kadının sadece tek bir erkekle ilişkiye girdiği tek eşli çiftleşme sisteminde, artık diğer erkeklerle sperm rekabeti söz konusu değildir. Cinsellik, diktatörlük rejimindeki seçimlere dönmüştür; kaç oy atılırsa atılsın, kazanabilecek sadece tek bir aday vardır. Dolayısıyla, sperm üretimi bozulmuş bir erkek de *doğal olarak* hedefi tutturabilecek ancak onun oğullarının (ve belki de kızlarının) üreme kapasitelerinin düşük olma riski daha fazla olacaktır. Bu senaryoda, zayıflamış üreme kapasitesiyle ilgili genler artık havuzdan ayıklanamaz haldedir. Yayılacaklar ve sonuç olarak da genel erkek üretkenliğinde sürekli düşüşe ve insanın sperm üreten dokularının genel olarak küçülmesine yol açacaklardır.

Tıpkı gözlüklerin, atalarımızın koşullarında görüş yetersizliklerinin hem kendilerini hem de genlerini mahkum edeceği kişilere hayatta kalma ve üreme imkanı sağlamış olması gibi, cinsel tek eşlilik de üreme kapasitesini düşüren mutasyonların çoğalabilmelerine ve sonuç olarak tek eşli olmayan atalarımız arasında asla kalıcı olamayacak testis küçülmesine yol açmıştır. En yeni tarihli tahminler, sperm bozukluklarının dünya çapında her yirmi erkekten birinin

sorunu olduğu ve çiftlerin üreme sorunlarının da (bir yıl denemeye rağmen gebeliğin gerçekleşmemesiyle tanımlanan) tek başına en yaygın sebebi olduğu yönünde. Tüm bulgular sorunun giderek kötüleştiğine işaret ediyor.[12] Artık insanlar yedek buzdolabının bakımını ihmal ediyor ve o da arıza çıkarıyor. Eğer insanın tarih öncesi cinselliğine dair paradigmamız doğruysa, çevresel toksinlerin ve gıdalara eklenen katkı maddelerinin yanı sıra cinsel tek eşlilik de günümüzün kısırlık sorununda önemli bir etken olabilir. Ayrıca yaygın tek eşlilik, rastgele cinsellik geçmişimize rağmen, neden çağdaş *Homo sapiens*'in testislerinin şempanzelerinkinden, bonobolarınkinden ve –aşırı sperm üretme kapasitemizin de işaret ettiği gibi- atalarımızınkinden de küçük olduğunu anlamamıza yardım edebilir.

Erkeklerin hayalarını, cinsel tek eşliliğin kendisi sıkıştırıyor olabilir.

Belki de insanın küçük testislerinin, 'kaynağını çok eski zamanlardan hatta belki de neslimizin başlangıcından alan, cinsiyetlerarası romantizm ve bağlanma' masallarını anlattığını iddia edenlerle, "eğer-gerçekten-tek-eşli-olsaydık-biraz-büyük-gelecek-olan" testislerimizin binlerce yıllık 'ılımlı çok karılılığa' işaret ettiğini ileri sürenlerin arasındaki savaşa bir son verebiliriz. İnsanların testisleri, yakın tarihte küçüldüklerine dair kuvvetli işaretlerle birlikte, primat standartlarına göre orta boydadır ama yine de yüz milyonlarca spermle dolu boşalmalar üretebilmektedir. Sperm rekabetine uyumlanmış bir penisle birlikte, insan testisleri, atalarımız olan kadınların bir regl döngüsü sırasında birden çok aşıkları olduğunu ciddi şekilde düşündürmektedir. Kasımda dallarda kuruyan elmalar gibi, geçmiş güzel günleri hatırlatmaktadır insanın testisleri.

Bu hipotezi sınamak için, penis ve testislerle ilgili verilerin ırk ve kültür grupları arasmda gösterdiği farklılığa bakmalıyız. Eğer cesaret edersek göreceğimiz şey -teorik olarak, yakın zamanlardaki sperm rekabetinde yaşanan anlamlı ve sürekli farklılıkların yoğunluğuna bağlı olarak- bu farklılıklar olacaktır.[13]

Kondomların etkili olmasında ölçülerinin uygunluğu çok önemli olduğundan, Dünya Sağlık Örgütü'nün kılavuzunda, dünyanın farklı bölgeleri için farklı boylar verilir: Asya için 49 mm, Kuzey Amerika ve Avrupa için 52 mm, Afrika için de 53 mm genişliğinde ve tümü de erkeklerin hiç ihtiyacının olmayacağı kadar uzun kondomlar. Çin'de iç pazara üretilen kondomlar 49 mm genişliğindedir. Hindistan Tıbbi Araştırmalar Konseyi'nce yürütülen bir çalışmaya göre, kondom kullanımında yüksek kayma ve çıkma oranları, uluslararası üretim standartlarıyla Hintli erkeklerin çoğunun ölçüleri arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır.[14]

Nature dergisinde yayımlanan bir makaleye göre, Japon ve Çinli erkeklerin testisleri ortalama olarak Kafkasyalı erkeklerden küçük gibidir. Çalışmayı yürütenler, 'beden öçlüsündeki farkların bu değerlere ancak çok az etki ettiği' sonucuna varmışlardır.[15] Başka araştırmacılar da bu genel eğilimleri teyit etmiş, birleştirilmiş test ağırlıkları ortalamasını Asyalılar için 24 g, Kafkasyalılar için 29 ila 33 g, Afrikalılar için de 50 g olarak bulmuşlardır.[16] Araştırmacılar, "insan ırklarının testis ölçüleri arasında belirgin farklar" bulmuşlardır; "Örneklemin yaş farkları denetlediğinde bile, örneğin yetişkin Danimarkalı erkeklerin testisleri Çinli muadillerinin iki katından büyüktür."[17] Bu denli büyük bir fark, beden ölçülerindeki ırksal farklılıkların belirleyebileceğinin üzerindedir. Farklı tahminler, Kafkasyalıların gün başına Çinlilerin ürettiğinin iki katı kadar sperm ürettikleri sonucuna ulaşmaktadır (84x106'ya karşılık 185-235x106).

Kültürün, çevrenin ve davranışların anatomide ve özellikle de cinsel anatomide yankılanabileceğini akla getirmek sevgili okur; bunlar tehlikeli sulardır. Ama tüm ciddi biyologlar ve doktorlar bilir ki ırka bağlı anatomik farklılıklar vardır. Bu konuların insanın tüylerini diken diken eden hassasiyetine rağmen bir bozukluğun teşhis ve tedavisinde ırksal arka planı dikkate *almamak* etik olmayacaktır.

Yine de kültürel yaptırıma uğrayan davranışla cinsel anatomiyi birbiriyle bağlantılandırmaya karşı gönülsüzlük, kadınların rastgele cinsel ilişkilerinin gerçek değerlerine dair güvenilir tarihsel verilere ulaşmanın zorluğundan ziyade malzemenin kendisinin duygusal açıdan değişken doğasına ulaşmanın zorluğundan kaynaklanmaktadır. Üstelik cinsel tek eşlilik ile cinsel anatomi arasındaki ilişkiler hakkında herhangi bir kesin yargıya varmadan önce, beslenme ve çevresel etkenler ayrıştırılmış olmalıdır. Örneğin Asya mutfaklarının çoğunda soya ürünleri geniş yer tutarken, Batılıların çoğu da büyük miktarda sığır eti tüketmektedir ve her iki besinin de testis hacminde hızlı ve nesilden nesile aktarılan bir küçülmeye yol açtığı ortaya konmuştur.

Böylesi araştırmaların tartışmaya açık oldukları ve bu denli çok değişkeni bertaraf etmenin karmaşıklığı dikkate alındığında, pek az araştırmacının bu yeni alana girişmeye gönüllü olması belki de çok şaşırtıcı değildir.

İnsanın cinsel aktivitesinin üreme için gerekenin çok üzerinde olduğuna dair dünya kadar kanıt vardır. Günümüzde, cinselliğin toplumsal işlevi çekirdek aileyi ayakta tutmak çerçevesinde ele alınıyor olsa da bu asla toplumların insanın cinsel enerjisini toplumsal istikrarı sağlamaya yönlendirmelerinin biricik yolu olmamıştır.

İnsanlar bebek doğumu başına yüzlerce hatta binlerce birleşme sayısıyla gorilleri ve şebekleri solladıkları gibi,

şempanzelerin ve bonoboların bile ilerisindedirler. Her bir birleşmenin ortalama süresi de hesaba katıldığında, insanlar tarafından doğrudan cinsel etkinliğe ayrılan süre, tüm fantezilerimizi, düşlerimizi ve mastürbasyonlarımızı dışarında bıraksak bile, tüm diğer primatlara fark atmaktadır.

Sperm rekabetinin insanın evrimleşmesindeki rolüne dair kanıtlara direnmek mümkün gözükmemektedir. Bir araştırmacının deyimiyle "Evrimleşmesi sırasında sperm savaşları yaşanmamış olsaydı, insanın daha küçük cinsel organları olur ve daha az sperm üretirdi... Ne ilişki sırasında gidip gelme hareketleri ne ıslak rüyalar ne fanteziler ne de mastürbasyon olur ve her birimiz tüm ömrümüz boyunca ancak bir düzine kadar cinsel ilişkiye girmeye niyet ederdik... Cinsellik ve toplum, sanat ve edebiyat, yani tüm insani kültür bambaşka olurdu."[18] Tüm bunlara, ayrıca, kadın ve erkeğin, tek eşli olsalardı aynı boy ve kiloda; çok karılı olsalardı erkeğin kadının boyutlarının neredeyse iki katı kadar olacağını da eklemeliyiz.

Tıpkı Darwin'in meşhur Galapagoslu ispinoz kuşlarının farklı tohumları kırabilmek için farklı gaga yapıları geliştirmiş olmaları gibi, birbiriyle bağlantılı türler de sperm rekabeti için çoğunlukla farklı mekanizmalar geliştirirler. Şempanzelerin ve bonoboların cinsel evrimi, sperm hücrelerini az ama yüksek yoğunlukta iletmeye yarayan, birbirini takip eden boşalmalara dayanan bir strateji izlemişken, insanlar da aşağıdaki gibi bir yaklaşım geliştirmişlerdir:

- Uzatılmış ve tekrarlayan gidip gelmeyle önceden var olan spermi dışarı pompalamak için tasarlanmış penis;
- Şempanzelerle ve bonobolarla kıyaslandığında, sıklığı daha az ama hacmi yüksek boşalmalar;
- Tek eşli ya da çok karılı çiftleşme için gerekenden çok daha yüksek testis hacmi ve libido;
- Testis dokusunun gelişimini düzenleyen hızlı tep-

kili DNA. Görünüşe göre bu DNA tek eşli ve çok karılı primatlarda mevcut değildir.

- Bugün bile boşalma başına genel sperm içeriğinin şempanzeler ve bonobolarla aynı seviyede olması ve
- Rastgele çiftleşmeyle bağlantılı olarak, testislerin riskli biçimde, bedenin dışındaki hassas bir testis torbasına konuşlanmış olması.

İspanyolca'da *esperar* sözcüğü, bağlamına göre 'beklemek' ya da 'ümit etmek' anlamlarına gelebilir. "Arkeoloji" diye yazar Bogucki, "Çağdaş hayal gücünün insan davranışı sınıfında olmasına izin verdikleriyle son derece kısıtlanmış durumdadır."[19] Evrim teorisi de aynı şekilde. Belki de halen çok sayıda kişi, her bir insanın bedenine ve zevklerine kazınmış sarih mesajlara rağmen cinsel tek eşliliğin türümüzün evrimsel geçmişinin bir özelliği olduğu sonucuna varıyordur çünkü *bekledikleri* ve bulmayı *umdukları* budur.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

'O'nun Prehistoryası

İşte bunlar erkeğin, kendi deyimiyle, 'muhakeme yetenekleri'dir. Erkek bazı gerçeklerin farkına varır. Örneğin bütün hayatı boyunca tek bir kadını tatmin edebildiği günü görmeyeceğinin ayrıca hiçbir kadının da bir tek gün olsun yatağına konan on erkek 'çiçeği' kapasitesinden fazla çalıştıramayacak, bozguna uğratamayacak, işlemez hale getiremeyecek duruma düşmeyeceğinin... Bu çok manidar ve berrak olguları bir araya getirir ve bunlardan hayrete düşürücü bir sonuç çıkarır: Yaratıcı, kadının tek bir erkekle sınırlı olmasını istemiştir.

MARK TWAIN, *Yeryüzünden Mektuplar*
(Letters from the Earth)

Geçenlerde Barcelona'daki Las Ramblas'ta, üzerinde *S*kmek İçin Doğdu*nu ilan eden bir tişörtle gururla caka satarak gezinen genç bir adam gözümüze takıldı. İnsan, acaba evinde bu takımın hepsi var mı diye düşünüyor: *Ne*es Almak İçin Doğdu, Ye*ek İçin Doğdu, İç*ek İçin Doğdu, S*çmak İçin Doğdu* ve tabii ki iç karartıcı ve engellenemez şekilde, *Ö*mek İçin Doğdu.*

Ama belki de daha derin bir tespitte bulunuyordur. Sonuçta bu kitabın ana fikri, seksin *Homo sapiens* için pek çok

hayati işlev gördüğü ve üremenin de bunların sadece en belirgini olduğu. Bizler, insan türü olarak cinsel marifetlerimizi planlamak, ifa etmek ve hatırlamak için yeryüzündeki diğer tüm türlerden çok daha fazla zaman ve enerji harcadığımızdan, belki de hepimiz böyle tişörtler giymeliyiz.

Ya da belki de sadece kadınlar. İş cinselliğe geldiğinde, erkekler belki ağzı çok laf yapan kısa mesafe koşucuları olabilirler ama tüm maratonların galipleri de kadınlardır. Tüm evlilik danışmanları, kadınların cinsellikle ilgili erkeklerden en yaygın şikayetlerinin fazla hızlı ve fazla doğrudan davranmaları olduğunu söyleyecektir. Öte yandan cinsellikte erkeklerin kadınlardan en yaygın yakınması da olaya ısınmalarının kahredici derecede uzun sürmesidir. Kadın bir kez orgazm olduktan sonra, bir düzine orgazm için daha hazır olabilir. Hareket halindeki kadın bedeni, hareket halinde kalma eğilimindedir. Ama erkek gelir ve gider. Onlarda perde hızla iner ve zihin alakasız konulara kayar.

Bu ikili hayal kırıklığı simetrisi, tek eşli çiftleşme bağlamında erkeğin ve kadının cinsel yanıtlarının neredeyse gülünç uyumsuzluğunu ifade eder. Endişelenmekte haklısınız: Eğer kadınlar ve erkekler milyonlarca yıl boyunca cinsel açıdan tek eşli çiftler olarak birlikte evrimleştilerse, neden sonuçta birbirimizle bu denli uyumsuz noktalara vardık? Tıpkı bin yıllar, bin yıllar boyunca birlikte akşam yemeği sofrasına oturuyormuşuz da yarımız zıvanadan çıkarak birkaç dakikada her şeyi kurt gibi mideye indirirken, diğer yarımız halen sofrayı kuruyor ve mumları oluyormuş gibi bir şey bu.

Evet, biliyoruz; *karma* stratejiler, çok sayıda ucuz sperme karşılık birkaç değerli yumurtanın aynı sepette olması, falan filan. Ama bu birbiriyle açıkça uyumsuz cinsel yanıtlar, bizlerin rastgele cinsel ilişkiye giren gruplarda evrimleşmiş olmamızın bakiyeleri olarak görüldüklerinde çok

daha anlam kazanıyorlar. Ayakta duramayan bir paradigmayı -*bazı hatalarla birlikte* tek eşlilik, *hafif* çok karılılık, *karma* çiftleşme stratejileri, *seri* tek eşlilik- desteklemek gayretiyle teori içinde teori örmek yerine, neden bu kendiyle çelişen, tutarsız özel iddiaların hiçbirinin gerekmediği tek senaryoyla yüzleşmiyoruz? Evet, peki, bu biraz utanç verici. Hatta belki de aşağılayıcı, eğer bu tip şeylere bir hassasiyetiniz varsa. Ama *Türlerin Kökeni*'nin üzerinden yüz elli yıl geçmişken, artık atalarımızın, iki son derece sosyal, gayet zeki ve bizimle yakından bağlantılı primat kuzenimize benzer bir cinsel güzergahı izlediklerini kabul etmenin hala zamanı gelmedi mi? İnsan davranışının kökenleri hakkında başka sorularımız olduğunda, önemli ipuçları yakalamak umuduyla daima şempanzelere ve bonobolara bakıyoruz; dil, alet kullanımı, siyasi ittifaklar, savaşlar, uzlaşmalar, diğerkâmlık... Ama iş cinselliğe gelince iffet abidesi kesilerek bu modellere sırtımızı dönüyor ve gözümüzü çok uzak bağlantımız olan, antisosyal ve düşük zeka seviyesine sahip *ama tek eşli* şebeklere dikiyoruz, öyle mi? Gerçekten mi?

Tarım devriminin, halen içinden çıkamadığımız yeni toplumsal düzenlemeleri nasıl tetiklediğini vurgulamıştık. Belki de rastgele cinselliğe dayanan prehistoryamızı zoraki inkarımız, toplumsal istikrarsızlığa yönelik meşru bir korkunun ifadesi olabilir ama istikrarlı bir toplumsal düzene yönelik bu ısrarlı talepler (sık sık hatırlattığımız gibi çekirdek aile birimine dayanan), bizim türümüzün sabit köylere yerleşmesinden önce geçen yüz binlerce yılın etkilerini silemez.

Eğer dişi şempanzelerin ve bonoboların dili olsaydı, erken boşalan ve artık çiçek getirmeyen erkekler için tüylü kız arkadaşlarıyla saç saça baş başa girerler miydi sanıyorsunuz? Büyük ihtimalle hayır çünkü gördüğümüz gibi, dişi bir şempanze veya bonobo havasında olduğunda, büyük ihtimalle bir sürü ateşli erkeğin ilgi merkezine otu-

racaktır. Ve ne kadar ilgi uyandırırsa, çekiciliği de o denli artacaktır çünkü erkek primat kuzenlerimiz türlerinden diğer bireylerin seks yapma görüntüleri ve sesleriyle baştan çıkmaktadır. Bir düşünün.

'Zihnin Korkunç Taşkınlıkları!'

> *Bu konularda neredeyse hiç tecrübesi olmayan bir erkek bile, rahmin isyanının bastırılmasının ve sapkınlığının ve kasılmasının yol açtığı semptomların ne denli acı verici olduğundan haberdardır; rahmin acayip hastalıklarının yol açtığı ne iğrenç aşırılıklar ne taşkınlıklar ne gerilimli bunalımlar, sanki yakalanan kişi efsunlanmış gibi...*
>
> WILLIAM HARVEY,
> *Yaşayan Varlıkların Nesliyle İlgili Anatomik Çalışmalar (Anatomical Exercitations Concerning the Generation of Living Creatures)* (1653)

Histeri, resmen tanımlanan ilk hastalıklardan biriydi. M.Ö. dördüncü yüzyılda, Hipokrat bu konuyu tartışmıştı ve Orta Çağ'dan, kabul görmüş tıbbi teşhisler listesinden çıkarıldığı 1952'ye kadar (yani nihayet homoseksüelliğin listeden çıkarılmasından yirmi bir yıl öncesi), onu kadın sağlığı hakkında yazılmış tüm tıbbi metinlerde görebilirdiniz. Yirminci yüzyılın başları gibi yakın tarihlere kadar, histeri halen Birleşik Devletler'de ve Büyük Britanya'da en çok teşhis edilen hastalıklardan biriydi. Doktorların bu kritik rahatsızlığı yüzyıllarca nasıl tedavi ettiğini merak edebilirsiniz. Size söyleyelim. Doktorlar kadın hastalarına orgazma eriştirinceye dek mastürbasyon yapıyorlardı. Tarihçi Rachel Maines'e göre, Hipokrat'ın zamanından 1920'lere kadar orgazma ulaşana dek masaj, kadınlara ru-

tin olarak uygulandı. Şöyle buyurun, doktor birazdan sizinle ilgilenecek...

Doktorların bazıları bu işi hemşirelere havale ederken, çoğu da görünürde pek zahmete girmemelerine rağmen terapiyi bizzat uyguluyordu. 1660'ta yazar Nathaniel Highmore, tıpkı "Bir elleriyle karınlarını ovuştururken, diğer elleriyle de kafalarına vurmaya çalışan oğlanların oyunları gibi" bunun da öğrenmesi kolay bir teknik olmadığını kaydediyordu. Erkek doktorların bu teknikte ustalaşmakta karşılaştıkları zorluklara rağmen, bu çabaya değiyor gibiydi. 1873'te yayımlanan *Kadınların Sağlığı ve Hastalıkları (The Health and Diseases of Women)* kitabında, Amerikalı kadınların yaklaşık yüzde 75'inin bu tedaviye ihtiyaç duyduğu ve bu tedavinin tek başına *terapötik hizmet sektörünün en büyük pazarını oluşturduğu* tahmin ediliyordu. Donald Symons'un 'tüm toplumlarda cinsel ilişkinin kadınların erkeklere sunduğu bir hizmet ya da jest olarak algılandığı' yönündeki itirazlarına rağmen, görünen o ki orgazmik gevşeme erkek doktorların kadınlara sunduğu bir hizmetti... Tabii ücreti mukabilinde.

Bu bilgilerin çoğu, Maines'in bu 'hastalık' ve yüzyıllar boyunca tedavisi hakkındaki harika kitabı *Orgazmın Teknolojisi (The Technology of Orgasm)*'nden.[1] Peki bu 'hastalığın' belirtileri nelerdi? Bunların cinsel tatminsizlik ve kronik uyarılma ile aynı olmaları şaşırtıcı değil: "Anksiyete, uykusuzluk, çabuk öfkelenme, sinirlilik, erotik fantezi, karında ağırlık hissi, alt pelvik bölgede ödem ve vajinal ıslanma."

Azmış, tatminsiz kadınlara yönelik bu sözde tıbbi tedavi, sadece tarihin derinliklerine gömülmüş bir sapkınlık değil, kadın libidosunun, uzmanların uzun zaman boyunca neredeyse varolmadığını iddia ettikleri o libidonun taleplerini hastalık olarak tanımlamaya yönelik kadim haçlı seferinin unsurlarından biriydi. Bu karlı tedaviyi sunan erkekler, histeri ve tedavisi hakkında yayınladıkları tıbbi

makalelerde 'orgazm'dan bahsetmiyorlardı. Bunun yerine, 'sinir krizi'ne yol açan 'vulva masajı'nın hastalarda geçici bir iyilik sağladığına dair ciddi ve aklı başında tartışmalar yayımlıyorlardı. Sonuçta bunlar ideal hastalardı. Ne ölüyor ne de şifa buluyorlardı. Ancak daha çok tedavi seansı talebiyle müdavim oluyorlardı.

Bu düzenleme, bazı okurlara "Eğer sonuç alabiliyorsan yaptığın iyidir" ilkesinin tanımıymış gibi gelebilir ama görünüşe bakılırsa pek çok doktor farklı düşünüyordu. Maines, 'erkek doktorların pelvik masaj tedavisi yapmaktan keyif aldıklarına dair bir bulgu olmadığı' görüşündeydi: "Bilakis bu seçkin erkekler, parmaklarının yerine herhangi başka bir aleti kullanmak için her imkanı değerlendirmişlerdi." Maines, hangi 'başka aleti' kastediyordu? Bakın bakalım, listeyi tamamlayabilecek misiniz?

1. Dikiş makinesi
2. Vantilatör
3. Su ısıtıcı
4. Ekmek kızartma makinesi
5. ?

İşte bir ipucu: Bunlar, Amerikalı son tüketicilere doğrudan satılan ilk beş elektrikli alettir. Pes ettiniz mi? Wisconsin'deki The Hamilton Beach Company of Racine şirketi, kişisel kullanıma yönelik ilk vibratörün patentini 1902'de almak suretiyle vibratörün ev kullanımına yönelik beşinci elektrikli alet olarak listeye girmesini sağlamıştı. 1917'de, Amerikan evlerinde ekmek kızartma makinesinden çok vibratör vardı. Ama vibratörler kendi kendine tedavi cihazlarına dönüşmeden önce ("Gençliğin tüm zevkleri ... içinizde titreşecek" diye vaat ediyordu müstehcen bir reklam), 'karınlarını ovuştururken bir yandan da başlarına

vurmaktan' bitap düşmüş doktorların muayenehanelerinde on yıllardır kullanımdaydı.

Sanayileşmenin mucizeleriyle hevese gelen pek çok doktor, bu tedaviyi sunmayı mekanize etmenin bir yolunu aramaya koyuldu. Amerikan mühendisliği, 'lekesiz iffetlerinde' ve cinsellikten yoksun hayatlarında orgazmı inkar etmiş kadınlara kitle üretimi yapacaktı: İşte ilk vibratörler bu girişimci doktorların icadıydı. On dokuzuncu yüzyıl sonunun -ve yirminci yüzyıl başının- yeteneksiz tıpçıları, hastalarında gerekli *sinir krizlerini* yaratabilmek için envai çeşit cihaz tasarladılar. Bazısı dizel motorluydu, bazılarıysa tıpkı küçük lokomotifler gibi buharla çalışıyordu. Hatta bazısı, otomobil galerilerindeki motor takımları gibi zincirler ve makaralarla kirişlerden sarkıtılmış devasa zamazingolardı. Diğerleriyse, muayene masasının üzerindeki deliklerden dildoları iten pistonlarıyla fark yaratıyor ya da dişi tutkunun yakıcı alevlerini söndürmek için çağırılmış itfaiye ekibi gibi hastanın cinsel organlarına basınçlı su gönderiyordu. Ve tüm bunlar olurken, doktor efendiler yaptıklarının tıptan ziyade seks olduğunu asla kamuya itiraf etmediler.

Ama belki de tıpkı bir sürü erkek striptizci gibi *sinir krizleri* yaratmak için kendilerine ödeme yapılması hakkındaki sessizliklerinden daha şaşırtıcı olanı, aynı tıbbi otoritelerin kadın cinselliğinin zayıf ve istekten yoksun olduğu inancını ayakta tutmayı başarmalarıydı. Kadınlara toplumsal açıdan kabul edilebilir evlilik dışı orgazmlar temin etmeye yönelik tıbbi tekel, bu kişilere *kendilerini* orgazma ulaştırana kadar mastürbasyon yapmaları kesinlikle yasaklanarak güvencede tutuluyordu. , *New Orleans Medical & Surgical Journal*, 1850'de mastürbasyonu bir numaralı halk düşmanı ilan ederek uyarıyordu: "Ne veba ne savaş ne çiçek hastalığı ne de benzer iblislerin cümlesi insanlık için mastürbasyon kadar yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Mastürbasyon medeni toplumun yıkıcı unsurudur." Çocuklar ve yetişkinler, mastürbasyonun sadece günah

olmakla kalmayıp *son derece* de tehlikeli -körlük, kısırlık ve cinnet dahil, ciddi sağlık sorunları yaratacağı kesin- olduğu konusunda uyarılıyordu. Üstelik bu otoriteler zaten 'normal' kadının çok az bir cinsel arzusu olacağını da vaaz ediyordu. Alman nörolog Richard von Krafft-Ebing, 1886'da yayımlanan *Cinsel Psikopati (Psychopathia Sexualis)* adlı kitabında, herkese zaten malum olanı ilan ediyordu: "Eğer kadın zihinsel açıdan normal gelişim göstermiş ve iyi beslenmişse, cinsel arzusu az olur. Eğer öyle olmasaydı, tüm dünya kerhaneye döner, evlenmek ve aile kurmak imkansız hale gelirdi."[2] Aslında kadınların gereken düzenli orgazmik rahatlamalardan keyif aldığını ileri sürmek, erkekler açısından dehşete düşürücü, kadınların çoğu açısından da utanç verici olabilirdi. Belki de hala öyledir.

Mastürbasyon karşıtı çılgınlığın derin kökleri Yahudi-Hıristiyan tarihine değin uzanırken, Simon André Tissot'nun 1758 tarihli *Orgazmın Sebep Olduğu Hastalık Hakkında Bilimsel İnceleme (Treatise on the Disease Produced by Onanism)* kitabında da kendisine talihsiz bir tıbbi destek bulur. Görünüşe göre Tissot, o tarihlerde tek bir hastalık olarak kabul edilen frengi ve belsoğukluğunun bulgularını tanımlamıştır. Ama bu bulguları yanlışlıkla rastgele cinsel ilişki, fuhuş ve mastürbasyon kaynaklı meni boşalmasının işaretleri olarak yorumlamıştır.[3]

Bundan yüz yıl sonra, 1858'de, İngiliz jinekolog Isaac Baker Brown (dönemin Londra Tıp Topluluğu başkanı), kadınların yakalandıkları hastalıkların çoğunun sinir sisteminin aşırı uyarılmasından kaynaklı olabileceğini ve bundan da özellikle klitorisi çevreleyen pudik sinirin sorumlu olduğunu ileri sürdü. Kadın mastürbasyonunun tetiklediği ilerleyici hastalığın sekiz evresini sıraladı:

1. Histeri
2. Spinal tahriş

3. Histerik epilepsi
4. Kataleptik nöbetler
5. Epileptik nöbetler
6. Dimağ zafiyeti
7. Mani
8. Ölüm

Baker Brown, zevkten aptallığa, oradan da ölüme doğru bu mukadder kayışı engellemenin en etkili yolunun, klitorisin cerrahi yolla alınması olacağını savundu. Ancak hatırı sayılır bir ün kazandıktan ve sayısı bilinmeyen klitorektomi operasyonu gerçekleştirdikten sonra, Baker Brown'un metodu gözden düştü ve kendisi Londra Obstetrik Topluluğu'ndan ihraç edildi. Sonradan sonraya Baker Brown'a deli gözüyle bakıldı ve klitorektomi İngiliz tıp çevrelerinde itibarını yitirdi.[4]

Ne yazık ki Baker Brown'un yazdıkları Atlantik'in diğer yakasındaki tıbbi uygulamaları ciddi ölçüde etkilemişti bile. Klitorektomi Birleşik Devletler'de, yirminci yüzyılda da histerinin, nemfomaninin ve kadın mastürbasyonunun tedavisinde kullanımda kaldı. 1936 gibi yakın bir tarihte bile, saygın bir tıbbiye ders notu olan *Bebeklik ve Çocuklukta Holt Hastalığı (Holt's Diseases of Infancy and Childhood)*'nda, kızlarda mastürbasyonun tedavisi için klitorisin cerrahi yolla alınması ya da yakılması öneriliyordu.

Nihayet yirminci yüzyılın ortalarına doğru, bu işlem Birleşik Devletler'de gözden düşerken, yeni bir mantıkla canlandırıldı. Şimdi de büyük klitorislerin cerrahiyle alınması, mastürbasyonu mühürlemekten ziyade kozmetik gerekçelerle öneriliyordu.[5] Klitoris cerrahi bir hedef haline gelmeden önce, erkek yazarların hazırladığı anatomi atlaslarında yüzyıllar boyunca ihmal edilmişti. Ancak 1500'lerin ortalarında, öncesinde Michelangelo ile anatomi de

çalışmış olan, Venedikli profesör Matteo Realdo Colombo kadınların bacaklarının arasında gizemli bir *şişkinliğe* rastlayabildi.

Federico Andahazi'nin, tarihi romanı *Anatomist*'te anlattığı gibi, Colombo bu keşfi Inés de Torremolinos isimli bir hastayı muayene ederken yapmıştı. Bu küçük düğmeyi oynattığında, Inés'in gerginleştiğini ve dokunmayla düğmenin boyutunun büyüdüğünü kaydetmişti. Bu durum gerçekten de daha ayrıntılı bir açıklamaya muhtaçtı. Colombo pek çok başka kadını da inceledikten sonra, tümünün şimdiye dek 'keşfedilmemiş' aynı şişkinliğe sahip olduğunu ve hepsinin de elle hafifçe oynanmasına benzer tepkiler verdiğini bulmuştu.

Andahazi, Colombo'nun, 1558'in Mart ayında klitoris 'keşfini' gururla fakültesinin dekanına sunduğunu bildiriyor.[6] Jonathan Margolis'in *O: Orgazmın Mahrem Tarihi* kitabında iddia ettiği gibi, herhalde Colombo beklediği cevabı alamamış olmalı. "Profesör birkaç gün sonra sınıftayken tutuklanmış, sapıklık, dine küfretme, büyücülük ve satanizmle suçlanmış, mahkemeye çıkarılmış ve hapse atılmıştı. Elyazmalarına el konuldu ve keşfinin de bir daha asla dile getirilmesine izin verilmedi, ölümünden yüzyıllar sonrasına dek."[7]

Şeytan Memelerine Dikkat

Yüz yıl önce tatminsiz kadınları vibratör kullanan doktorların muayenehanelerine taşıyan 'hastalık', Orta Çağ Avrupa'sında da onları genellikle çok daha kötü bir yere sürüklüyordu. Tarihçi Reay Tannahill'in belirttiği gibi, "Cadı avcılarının ilk büyük el kitabı olan *Malleus Maleficarum* (1486) bazı tipteki kadınların, kocaman bir penisi ve buzlu su kadar soğuk menileri olan, devasa, siyah ve korkunç bir yaratık halinde tasvir edilen Şeytan'ın bizzat kendi-

siyle ilişkiye girdiklerine kolayca inanabileceklerini kabul etmede, çağdaş bir psikanalistten daha çok zorlanmamaktadır."[8] Ancak erotofobik otoritelerin hoyrat dikkatlerini çeken sadece cinsel içerikli rüyalar olmamıştır. 1600'lerde, cadı avcılarından biri, bir kadının ya da kızın olağandan iri bir klitorisi olduğunu keşfettiğinde, bu 'şeytan memesi' o kişiyi ölüme mahkum etmeye yetiyordu.[9]

Orta Çağ Avrupa'sı, incubi ve succubi'lerin, yani yaşayan insanların düşlerine, yataklarına ve bedenlerine musallat olduklarına inanılan dişi ve erkek iblislerin düzenli salgınlarından çok çekmiştir. Aquinalı Thomas ve diğerleri, bu iblislerin gece ziyaretleri sırasında öncelikle succubus (spermini elde etmek için uyuyan erkekle ilişkiye giren dişi cin) rolü oynayıp, sonra da incubus (uyuyan kadının ırzına geçen erkek cin) rolüne girerek bu spermi, durumdan hiç şüphelenmeyen kadına bıraktıklarına inanıyorlardı. Bundan dolayı da böyle gece yaşayan balarıları gibi ortalıkta uçuşan kötücül ruhlarca döllendiği düşünülen kadınlar, cadı olarak teşhir edilerek gereğinin yapılması açısından özel risk taşıyorlardı. Bu kadınların hamileliklerinin gerçek sebebi hakkında anlatabilecekleri tüm hikayeler de tabii ki kendileriyle birlikte yok oldu.

Bugüne kadar yazılmış en incelikli romanlardan biri olarak kabul edilen *Madam Bovary*, 1856 yılının sonunda ilk kez yayınladığında, ahlaksız olmakla itham edilmişti. Paris savcıları, Gustave Flaubert'in, sevgililer edinmek suretiyle yerleşik görgü kurallarına kafa tutan, dik başlı bir köylü kızını hikaye etmesinden incinmişlerdi. Yarattığı karakterin hak ettiği kadar cezalandırılmamış olduğunu düşündüler. Flaubert'in savunması, eserinin, kendi deyimiyle, 'gereğinden fazla ahlaklı' olduğu yönündeydi. Emma Bovary onun ellerinde sefalet, fakirlik, utanç ve umutsuz-

luk içinde ölmüştü sonuçta. Yetersiz bir ceza mıydı bu? Yani kitaba karşı açılan dava, Emma Bovary'nin böylesi bir acıyı çekmeyi hiç hak edip etmediğine ya da öncelikle cinsel tatminin peşinde olmaya hakkı olup olmadığına değil, cezasının yeterince eziyetli ve korkunç olup olmadığı meselesine kilitlenmişti.

Ama Flaubert ve kadın düşmanı savcılar bile Orta Amerikalı Tzotzil Mayaları'nda, edepsiz kadınların çarptırıldıkları cezaları hayal edemezdi. Sarah Blaffer Hrdy şöyle anlatıyor: "H'ik'al, yani penisi birkaç ayak uzunluğunda olan süper seksli iblis, yanlış davranış sergileyen kadınları kaçırır, mağarasına götürür ve orada onlara tecavüz eder." Küçük kızlara, h'ik'al'den hamile kalacak denli talihsiz kadınların, 'şişiverdikleri ve sonra da ölene dek sürekli her gece doğum yaptıkları' anlatılır.[10]

Kadının cinsel arzusunu şeytani, tehlikeli ve hastalıklı bir şeymiş gibi cezalandırmaya duyulan bu bariz ihtiyaç, sadece Orta Çağ ile ya da ücra Maya köyleriyle sınırlı değildir. Dünya Sağlık Örgütü'nün yeni tarihli tahminleri, 137 milyon kızın ve kadının genital sünnetin sonuçlarına maruz kaldığı yönündedir.

Bastırmak İçin Gereken Güç

Ne ateş oduna doyar ne de okyanus kendisine akan nehirlere,
dünyanın tüm canlıları az kalır ölümü doyurmaya, ne de erkekler yeter açık gözlü kadınlara.

KAMA SUTRA

Uyuşturucuyla savaştan önce terörle savaş, kanserle savaştan önce de kadının cinsel isteği ile savaş vardı. Tüm

diğerlerinden daha uzun sürmüş ve kurbanlarının sayısı çoktan milyonlara ulaşmış bir savaş bu. Doğa güçleri düşman ilan edilmiş olduğundan, diğerleri gibi bu da kazanılması mümkün olmayan bir savaş. Tabii ayın döngülerine de savaş ilan edebiliriz.

İnsanın kadınının, libidonun dur durak bilmeyen teşviklerine karşı kayıtsız olduğuna dair yüzyıllardır süren bu ısrarın altında -aksi istikametteki dünya kadar kanıta rağmen- acınası bir nafilelik yatmaktadır. Savaş öncesi dönemde, güneyli plantasyon sahiplerini, zincirlerinden kurtulmak isteyen esirlerin özgürlük ve saygınlığı hak eden insanlar değil, ancak iyi bir kırbaçlama ile tedavi edilebilecek bir tıbbi bozukluk olan *drapetomaniden* muzdarip hastalar oldukları hususunda temin eden tıp otoritelerini hatırlayın. Hem Galileo'yu güç ve doktrinle kireçlenmiş zihinleri rahatsız ettiği için, apaçık gerçekleri inkar etmek zorunda bırakan 'iyi niyetli' engizisyonu kim unutabilir? Gerçekte *olanla* tarım sonrası ataerkil toplumların çoğunun *olması gerektiğinde* ısrar ettiği arasındaki bu süregiden mücadelede, halen iffetli kadınların haklarında atıp tuttukları, ezberi reddetme cesaretini göstermiş kadınlar hakarete uğramış, boşanmış, çocuklarından ayrılmış, sürülmüş, cadı diye yakılmış, histerik diye hasta damgası yemiş, boğazlarına kadar çöl kumuna gömülmüş ve ölene kadar taşlanmışlardır. Onlar ve çocukları -şu 'orospu çocukları'- halen cehaletin, utancın ve korkunun sapkın ve kafası karışık tanrılarına kurban edilmektedir.

Eğer psikiyatr Mary Jane Sherfey "Dürtünün kuvveti, onu bastırmak için gereken gücü belirler" derken haklıysa (ki Newton'dan beri çürütülemez basitlikte bir gözlem), kadının libidosunu bastırmak için devreye soktuğumuz bunca güce ne demeli?[11]

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

Kızlar Vahşileştiğinde

Dişinin Çiftleşme Sesleri

Bir topluluğa sunum yaptığımızda daima şu soruyu soruyoruz: Heteroseksüel bir çiftin sevişmesine kulak misafiri olduysanız, (ki kim sevişmez ki?), hangi partnerden daha çok ses çıkıyordu? Her zaman, her yerde -erkekler, kadınlar, heteroseksüel, eşcinsel, Amerikan, Fransız, Japon ya da Brezilyalı- yanıt aynıydı. Eller insin. Bu tartışma götürmez. Yakınına bile yaklaşamaz. Cevabı söylememize gerek yok çünkü zaten biliyorsunuz değil mi? Evet, 'ezik, ağırbaşlı, nazlı' cins, yüksek desibelli inlemelerin, haykırışların ve Tanrı'ya yakarışların kaynağıdır: Kahrolsun komşular.

Ama neden? Bilim insanlarının *dişinin çiftleşme sesleri* (DÇS) olarak adlandırdıkları olgu, insan cinselliğinin standart anlatısı çerçevesinde büyük bir muammadır. Steven Pinker'ın iddiasını hatırlayacaksınız: "Tüm toplumlarda cinsellik en azından bir şekilde 'kirli'dir. Mahremiyet içerisinde icra edilir..."[1] Peki böylesi bir türün dişileri neden tüm dikkati üzerlerine çekme riskini alırlar? Neden Lower

East Side'dan Amazon'un ücra köşelerine kadar, iş cinsel keyfini herkese duyurmaya geldiğinde kadınların sesi erkeklerden çok çıkar?

Ve neden orgazm olan kadının sesini umursamamak heteroseksüel bir erkek için bu denli güçtür?[2] Kadınların bebeklerin ağlama sesini çok uzak mesafelerden duyabildiği söylenir ama beyefendiler, sorarız size, apartmanın tüm uğultusu içinde, zevkten kendini kaybetmiş kadının sesinden daha kolay ayırt edilebilen ve daha zor göz ardı edilebilen bir ses daha var mıdır?

Eğer Meg Ryan'ın *Harry ile Sally Tanışınca* filmindeki sahte orgazm sahnesini görmemiş üç beş kişiden biriyseniz, hemen gidip seyredin (internetten kolayca erişilebilir). Modern sinema külliyatının en bilinen sahnelerinden biridir ama bir de şu var ki, eğer roller değiştirilmiş olsaydı, sahne hiç de komik olmayacak, hatta anlamsızlaşacaktı, değil mi? Bir düşünün: Billy Crystal restoranda masaya oturmuş, hızlı hızlı nefes alıp vermeye başlıyor, belki gözleri de hafiften kayıyor, birkaç inilti çıkarıyor, sandviçinden bir ısırık alıyor ve uyuyakalıyor. Kimse gülmüyor. Kimse farkına bile varmıyor restoranda. Eğer erkeğin orgazmı keçe kaplı zillerin çınlamasıysa, kadının orgazmı mükellef bir operadır. Çığlıklarla, haykırışlarla, mızrakları elinde etrafta dikilen insanların şarkılarıyla ve kesinlikle en gürültülü New York restoranını bile sus pus edecek masaya vurma sesleriyle.[3]

Dişinin coşkulu çığlıkları modern bir fenomen değildir. *Kama Sutra*'da, kadının çiftleşme sesleriyle ilgili bir kadim erotik teknik önerisi olarak, kuş sesleri sınıflandırılır ve kadınların seçimine sunulur: "Kadın, inlemenin büyük bölümünde hayal gücüne bağlı olarak kumru, guguk kuşu, Afrika bülbülü, papağan, arı, bülbül, kaz, ördek veya keklik sesleri çıkarabilir." *Kaz* sesi mi? Bari Sevişirken korna çalın!

Ama çiftlik avlusu erotizmine dair teknikler bir yana, tek eşli (ya da 'hafif tek eşli') türlerin dişilerinin çiftleşir-

ken dikkatleri üzerine çekmesi anlamsız, bir kere. Öte yandan, eğer modern insan cinselliği binlerce çok eşli neslin üzerine inşa edilmişse, hepimizin neden çığlıklar attığı gayet açık.

Ayrıca da ortaya konduğu gibi kadınlar, kendilerini tutkunun kollarına bıraktıklarında çok ses yapan tek dişi primat değiller. İngiliz primatolog Stuart Semple'm ortaya koyduğu gibi, "Çok çeşitli türlerde, dişiler çiftleşmeden hemen önce, çiftleşme sırasında ya da hemen sonrasında sesler çıkarıyor. Bu sesler özellikle primatlar arasmda yaygın ve dişinin bu seslenmeyle grubunun erkeklerini uyardığı yönünde kanıtlar giderek artıyor..."[4] Kesinlikle. Cinsel birleşmenin keyfini çıkarmakta olan kadının, heteroseksüel bir erkeği ayartmasının iyi bir sebebi var. Onun 'sevişme sesi' potansiyel bir *yakına gel* çağrısı olarak sperm rekabetini kışkırtıyor.

Semple, yedi ayrı dişi bonobodan 550'nin üzerinde sevişme sesi kaydetti ve bunların akustik yapılarını çözümledi. Bu karmaşık seslendirmelerin hem kadının üreme evresine (kadınlar yumurtlamaya yakın olduklarında sesler daha karmaşıklaşıyordu) hem de bu seslere vesile olan erkeğin statüsüne (yüksek seviyeden erkeklerle çiftleşmeler sırasında sesler daha uzun sürüyor ve daha belirgin ses birimleri içeriyordu) dair bilgiler içerdiğini buldu. Dolayısıyla en azından bu bonobolarda sesleri duyan erkekler herhalde seslenen kadını dölleme ihtimalleri kadar, eğer yaklaşırlarsa karşılaşacakları erkeğin rütbesi hakkında da bir fikir ediniyorlar.

Meredith Small, dişi primatların çiftleşme seslerinin kolaylıkla ayırt edilebilir olduğuna katılıyor: "Aşina olmayan biri bile insan haricindeki bir primatın dişisinin orgazmını ya da cinsel zevkini tanıyabilir. Dişiler çiftleşme dışında başka hiçbir bağlamda duyulmayan sesler çıkarırlar."[5] Aslankuyruklu makakların dişileri, yumurtlama döneminde olmadıklarında da erkeklerin dikkatini çekmek

için çiftleşme seslerini kullanırlar. Small, bu primatlarda yumurtlamakta olan dişilerin çoğunlukla çağrılarını kendi sürülerinin dışındaki erkeklere yönelttiklerini ve böylelikle çiftleşme havuzuna taze kan davet ettiklerini aktarır.[6]

Dişinin çiftleşme sesleri, tek eşlilikle değil, rastgele çiftleşme ile yakından ilişkilidir. Alan Dixson, rastgele çiftleşen primatların dişilerinin, tek eşli ya da çok eşli türlerin dişilerinden daha karmaşık çiftleşme sesleri çıkardıklarını kaydetmiştir.[7] Karmaşıklığı bir yana bırakırsak, Gauri Pradhan ve arkadaşları da çeşitli primatların çiftleşme sesleri üzerinde bir çalışma yapmış ve 'dişilerin rastgele çiftleşme tutumları arasındaki farkların, çiftleşmeyle bağlantılı olarak ses çıkarma eğilimlerini belirlediğini' bulmuşlardır. Topladıkları veriler, yüksek rastgele çiftleşme oranlarının daha sık sevişme sesi anlamına geldiğini gösteriyor.[8]

William J. Hamilton ve Patricia C. Arrowood ise çeşitli primatlarda çiftleşme seslerini çözümlerken, çalışmalarına üç çift insan da katmışlar.[9] 'Dişilerin çıkardıkları seslerin orgazm yaklaştıkça giderek yoğunlaştığını ve orgazm sırasında çıkardıkları kabul edilen hızlı ve düzenli ritmin (notaların ve notaların arasının eşit uzunlukta olması), erkek orgazmında görülmediğini' kaydetmişler. Yine de yazarlar, "İnsan cinsinin her ikisi de ...babunların çiftleşme seslerine özgü o nota yapısının karmaşıklığını gösteremedi" derken bozulduklarını pek saklayamıyor gibiler. Ama bu belki de iyi bir şey çünkü makalelerinin bir başka yerinde de dişi babunların çiftleşme seslerinin vasat bir insan kulağı tarafından, 300 metre öteden bile çok net duyulabildiğini öğreniyoruz.

Dişinin çiftleşme seslerinin küçük bir heyecanın süsünden ibaret olduğuna ikna olmadan önce, bu primat şehvetinin muhtemelen alarma geçireceği yırtıcıları da bir düşünün. Şempanzeler ve bonobolar belki dallarda, ulaşılamaz konumda olabilirler ama babunlar (tıpkı bizim yerde yaşayan atalarımız gibi), 'bir alana iki tane' taze primat eti özel

ikramıyla -hele ki çiftleşen çiftle dikkati dağılmış, savunmasız bir haldeyken- yakından ilgilenebilecek leoparların ve diğer yırtıcı hayvanların arasında yaşarlar.

Hamilton ve Arrowood'un belirttiği gibi, "Bu babunlar, bireylerin ve sürünün yırtıcılara hedef olması riskine rağmen çiftleşme sırasında alışkanlık olarak ses çıkarıyorlar; yani bu seslerin bir uyumlanma değeri olmalı." Bu ne olabilir? Yazarlar, bu seslerin erkeğin boşalma refleksini harekete geçirmeye yardımcı bir strateji olabileceği kavramı da dahil -herhalde seks işçilerinin çoğu da kabul edecektir- pek çok hipotez sundular. Belki bu fikirde doğruluk payı vardır[10] ama öyle de olsa erkek primatların *boşalma reflekslerini harekete geçirmek* için aman aman yardıma ihtiyaç duymadıkları bilinir. Bilakis insanın erkeğinin boşalma refleksi gereğinden çabuk harekete geçme eğilimindedir; en azından onu mümkün olduğunca hızlı harekete geçirmesi için kendisine ödeme *yapılmamış* kadın açısından. Hele ki tüm diğer tutarlı kanıtlar dikkate alındığında, insanlarda dişinin çiftleşme seslerinin, erkekleri yumurtlamakta olan, döllenmeye müsait dişiye çekerek sperm rekabetini artırmaya ve bunun getirebileceği tüm faydaları da -hem üremeyle ilgili hem de toplumsal- kendinde toplamaya yönelik olması, çok daha muhtemel gözükmektedir.

Ama yine de dünyanın her köşesinden haykıran tüm bu kadınlara rağmen, "Mahcup dişi ezberi halen canlı" diyor Natalie Angier. "Birtakım nitelemelerle süslenmiş ve dişinin çiftleşme stratejilerinin kusurlu bir göstergesi olarak kabul edilmiş durumda ama küçük etiketleme işi de tamamlandıktan sonra, ezber kaldığı yerden devam ediyor."

Sin Tetas, No Hay Paraíso[11]

İyi ya da kötü; insanın dişisinin ayıp yerleri çiftleşmeye hazır olduğunu belirtmek için normal boyunun beş katı-

na kadar şişip kıpkırmızı olmuyor. Ama acaba kadınların güçlü bir cinsellikle evrildiklerini düşündürebilecek kanıtlar var mı? Kuşkusuz. Erkek bedeninin her bir noktası gibi, kadın bedeni de bin yıllar süren rastgele cinselliğin ve sperm rekabetinin (ve bilinç öncesi davranışının) izlerini yansıtıyor. Kadının memeleri, hele ki neredeyse hiç kas dokusu içermedikleri düşünüldüğünde, müthiş bir güce sahiptir. Kıvrımlı hatları olan kadınlar, bu gücü en kamil, en disiplinli adamın bile aklını çelebilmek için kullanmışlardır; tabii çevrede farkına varacak biri olduğu müddetçe. Bunlardan, sonuçta bu küçük yağ torbacıklarından yayılan gizemli gücün karşısında ne imparatorluklar çökmüş, ne sözlerden dönülmüş, kaç milyonlarca dergi ve takvim satılmış, kaç şampiyonluk maçında rezalet çıkmıştır.

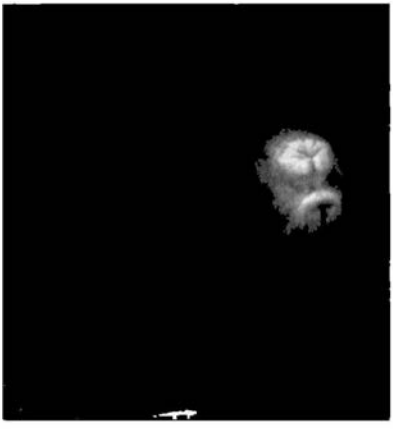
Bilinen en eski insan resimlerinden biri, 25 bin yıl öncesine tarihlenen Willendorf Venüsü'dür ve hanımefendinin gayet geniş balkonları vurgulanmıştır. 25 bin yıl sonra, artık abartılı meme şovları biraz da yaşlanma belirtisi olarak görülmektedir. Amerikan Plastik Cerrahi Topluluğu'na göre, 2007'de, Birleşik Devletler'de 347 bin 254 meme büyütme ameliyatı yapılmış ve bu sayıyla ülkedeki en yaygın cerrahi işlem olmuştur. Heteroseksüel erkeğin bilincinde kadının memesine, böylesi bir insanüstü etki gücü kazandıran nedir? Gelin öncelikle tamamen faydacı bir açıdan bakalım. Kadının memesindeki süt bezleri bebeğin emzirilmesine hizmet etse de insan memesine o büyülü kıvrımını kazandıran yağ dokusunun -o çok havalı dalgalanan ve sallanan şeyin- süt üretimiyle hiçbir ilgisi yoktur. Sallanan memelere sahip olmanın bariz fizyolojik bedeli dikkate alındığında (sırt ağrısı, denge kaybı, koşma zorluğu), eğer tüm bunlar bebeklere süt reklamı yapmak için değilse, neden dişi insanlar bu çıkıntılı ilavelerle evrimleşmiş ve bunları korumaktadır?

Teoriler muhtelif: Memelerin üretkenliği ve hamileliğin ve emzirmenin yükünü kaldırmaya yetecek yağ deposu-

na sahip olunduğunu duyuran pankartlar olduğundan[12] 'genital eko teorisine' kadar: Kadınlar sallantılı memeleri, insansıların iki ayak üzerine dikeldiği dönemde, erkeklerin önceleri dört ayak üzerindeyken kalça bölgesindeki yağ depolarını gözlerine kestiklerinde hissettikleri heyecanı kışkırtmak için geliştirmişlerdir.[13] Genital eko teorisini destekleyen teorisyenler, şempanzelerdeki ve bonobolardaki gibi organların şişmesinin iki ayağı üzerinde dikelmiş primatta hareketi kısıtlayacak olması sebebiyle, eski atalarımız dikelip yürümeye başlayınca, dişinin üretkenlik simgelerinden bazılarını bulundukları arka ofisten ön vitrine taşımayı akıl ettiklerini de kaydediyorlar. Tarihle biraz pinpon oynarsak, modanın emrettikleri yüzyıllar boyunca o arka ofistekileri de yüksek topuklar, Viktorya dönemi kalça destekleri ve diğer son yeniliklerle ileri geri sallamaya devam etmiştir.

Kadın anatomisinin bu iki çıkıntısının görsel benzerlikleri, alt taraftaki çatalı muzipçe sergileyen düşük belli kotların son zamanlarda moda olmasıyla iyice göz önüne serildi. "Yeni dekolte popo çatalı" diye yazıyor, gazeteci Janelle Brown ve "Süpermodellerin ve benzeri moda ikonlarının pantolonlarından çekiciliklerini ilan ettiler... Bu biraz edepsizce ve bayağı ama kusursuz bir çift memenin kıvrımlı ve yumuşak cazibesine sahipler" diye devam ediyor.[14] Eğer sizinkiler pek havasında değilse, siz de altınıza Bubbles Bodywear'dan, erkeğin var olduğu tarihten beri başlarını döndüren etkiyi yakalamayı vaat eden bir 'popo desteği' çekebilirsiniz. Tıpkı Viktorya döneminin kalça yastıkları gibi, popo desteği de yumurtlamakta olan şempanze ya da bonobonun kusursuz kıvrımlarını taklit eder. Havası kaçmış yuvarlaklardan bahsederken belirtelim, memeler yapay olarak desteklenmeden bunlar bir işe yaramayacaktır; zira kadının üretkenliği yaşla birlikte solgunlaştığından, memeleri de -üretkenliği belirtmek için evrimleştikleri iddiasını destekleyerek- aynı kaderi izler.

Dişi insan, göğsünde üretkenliğinin işareti taşıyan tek primat değildir. Gelada babunu, dişilerinin göğsünde cinselliği sallanan bir diğer ayağa dikelmiş primattır. Tahmin edeceğimiz gibi, Gelada'nın sallantıları cinsel alıcılığına göre büyüyüp küçülüyor. Dişi insan ise potansiyel olarak *daima* cinselliğe açık olduğundan, memeleri de cinsel olgunluğa erişmelerinden sonra daima, şöyle ya da böyle, sallanıyor.[15]

Dişi bonobo. Fotoğraf: www.friendsofbonobos.org

Ama her dişi primatın da yumurtlama durumunu görsel olarak duyuran cinsel çıkıntıları yok. Meredith Small, incelenen 78 türden sadece 54'ünün döngüleri boyunca kolayca görülebilecek morfolojik değişimler yaşadıklarını ve bunların yarısının da 'sadece hafif bir pembeleşmeden' ibaret olduğunu bildiriyor. Yine en yakın iki primat kuzenimiz, cinselliklerinin kesinlikle saklı tarafının olmaması ve böylesine sıradışı, canlı renklere sahip çıkıntıları olan tek insansılar olmalarıyla diğerlerinden ayrılıyorlar. Dişi şempanzenin

Viktorya dönemi kalça yastığı. Fotoğraf: Strawbridge & Clothier's Quarterly (Kış 1885-86)

genelev mahallesi renkleri, üretkenliğinin yükselme ve düşme evrelerini yansıtır şekilde canlanıp sönüyor ama Small'un da teyit ettiği gibi, bonoboların çıkıntıları "Asla bu kadar değişim göstermiyor yani dişi bonobolar -tıpkı insanlar gibi- daima üretkenlik işareti veriyorlar."[16]

Kalça desteği. Fotoğraf: Sweet and Vicious LLC. Şirketin Sloganı: "Fazlalıklarınızı maksimuma çıkarın!"

Pek çok teori, dişi insanın 'gizli yumurtladığını' iddia etse de, eğer nereye bakacağınızı bilirseniz bu işin hiç de gizli saklı olmadığını görürsünüz. Martie Haselton ve arkadaşları, kendilerine aynı 30 kadının fotoğrafları gösterilen erkeklerin (fotoğrafların kimi yumurtlama evresinde çekilmiş), kadının ne zaman 'daha çekici görünmeye çalıştığını' tespit etmekte gayet başarılı olduklarını ve bunun da kadının menstrüal durumuyla uyuştuğunu bulmuşlar. Yazarlar, kadınların daha doğurgan olduklarında daha dikkat çekici giyinme eğiliminde olduğunu da ortaya koymuşlar. "Üstelik" diye yazıyor Haselton, "Kadınların üretken fotoğraflarının seçilme sıklığı da kadınlar fotoğraflanmaya başladıklarında yumurtlamaya yakın olmaları ölçüsünde artıyordu."[17]

Başka araştırmacılar da erkeklerin, kadınların yumurtlama dönemi sırasındaki beden kokularını tercih ettiklerini ve kadınların da döllenmeye daha uygun oldukları sırada çeşitli yollarla daha kışkırtıcı davranmaya meylettiklerini (daha çok takı ve parfüm kullandıklarını, daha çok dışarı çıktıklarını, gecelik cinsel ilişkilere takılmaya daha yatkın olduklarını ve yeni sevgililerle kondom kullanmaya da daha uzak durduklarını) buldular. Başka sorusu olan?

Anlamadım?

Kadınların memeleri evrimsel anlayışı benimseyen teorisyenleri ne kadar büyülemişse, dişi orgazmı da kafalarını bir o kadar karıştırmıştır. Kadının memeleri gibi, orgazmı da insanın cinsel evriminin anaakım anlatılarının büyük baş belasıdır. Döllenme için gerekli değildir bunlar, öyleyse neden varlar ki zaten? Bilim insanları, uzun zaman kadınların orgazm yaşayan tek dişi hayvan olduğunu iddia ettiler. Ama kadın biyologların ve primatologların sahneye çıkmasıyla, dişi primatların *çoğunun* orgazm oldukları açıklık kazandı.

Kadın orgazmının sadece insanlara özgü olduğu iddiasının altında yatan gerekçe, belki de bunun standart anlatıda oynadığı rolle ilgilidir. Bu görüşe göre, dişi insanda orgazm, uzun süreli eş bağlanmasını kolaylaştırmak ve korumak için evrimleşmiştir ve çekirdek ailenin merkezinde yer alır.[18] Bu hikayeyi bir kez yutarsanız, diğer primat türlerinin dişilerinin de orgazm olduklarını kabul etmek sizin açınızdan sıkıntı yaratır. Hele en çok orgazm olan türlerin en rastgele cinsellik yaşayanlar olduğu da ortaya çıkarsa ki durum budur, sıkıntınız iyice katmerlenir.

Alan Dixson'ın da belirttiği gibi, kadın orgazmını bu tek eşliliği korur tarzda açıklama gayreti 'inandırıcılıktan uzak'tır. "Sonuçta diğer primat türlerinin dişileri, özellikle de makaklar ve şempanzeler gibi çok erkekli ya da çok karılı (rastgele) çiftleşme sistemi olanlar, böylesi bağlanmanın olmadığı ya da istikrarlı aile birimlerinin kurulmadığı ortamda orgazmik yanıtlar sergilerler." Dixson, öte yandan şunu da kaydeder: "Ağırlıkla tek eşli olan şebeklerde, dişi orgazmı belirgin işaretler vermiyor."[19] Dixson, primat cinselliği araştırmasında insanları hafif ölçüde çok eşli olarak sınıflandırsa da bundan şüpheli gibidir ve şöyle yazar: "Dişi orgazmının ödüllendirici olduğu, tek bir partnerden ziyade farklı erkeklerle çiftleşme iradesini artırdığı ve dolayısıyla sperm rekabetini teşvik ettiği de öne sürülebilir..."[20]

Donald Symons ve diğerleri, orgazmın, 'en hasis yaklaşımla, tüm dişi memelilerinin taşıdığı bir potansiyel olduğunu' ileri sürerler. Symons'un iddiasına göre, bazı insan toplumlarında bu 'potansiyelin' hayata geçmesini sağlayan ise 'dişilere orgazm olabilmek için yeterince derin ve kesintisiz uyarılma sunabilen centilmenlik ve sevişme teknikleri'dir.[21] Başka bir deyişle Symons, kadınların kısraklardan daha çok orgazm olmasını sadece erkeklerin aygırlardan daha iyi sevgili olmasına bağlamaktadır. Buna inandıysanız, toynağınızı üç kez yere vurun.

Symons, teorisini desteklemek için Kinsey'in 1950'lerin Amerika'sında görüştüğü kadınların yarısından biraz eksiğinin ilişkiye girdikleri her on seferin en az dokuzunda orgazm olduklarını belirtirken, başka toplumlarda (Güney Pasifik'teki Mangaia'yı kastediyor), işçilikli ve uzatılmış cinsel oyunların kadınlar açısından orgazmı neredeyse evrensel kıldığını gösteren çalışması gibi araştırmalara atıfta bulunuyor. Symons, "Dişiler açısından orgazm, hiçbir zaman erkekler için daima olduğu gibi kendiliğinden ve kaçınılmaz şekilde tezahür etmedi" diye bağlıyor. Symons, Stephen Jay Gould, Elisabeth Lloyd[22] ve diğerlerine göre, bazı kadınlar bazen orgazm olurlar çünkü tüm erkekler her seferinde bunu becerir. Kadının orgazmı erkeğin memeleri gibidir; onlara göre, bir cinsiyette işlevsiz bir yapısal bakiye, diğerinde hayati bir özellik.

Oraya kadar varabilmek için sarfedilen tüm enerji göz önüne alındığında, kadının üreme kanalının hiç de misafirperver bir yer olmaması şaşırtıcıdır. Robin Baker ve Mark Bellis isimli araştırmacılar, spermin yaklaşık yüzde 35'inin çiftleşmeden sonraki ilk yarım saat içinde boşaldığını ve bunlardan hayatta kalanların da kendilerine yuva bulamadıklarını saptadılar.[23] Kadının vücudu spermleri

antijen (yabancı yapılar) olarak algılıyor ve onlara hiç zaman kaybetmeden, sayıları spermlerin yüz katı olan antisperm akyuvarlarla saldırıyor. Boşaltılan 14 milyon insan sperminden sadece biri yumurta kanalına varabiliyor.[24] Ve bu şanslı birkaç sperm de, kadın bedeninin çıkardığı engellere ek olarak, diğer erkekler tarafından rekabete davet edilecek gibi gözüküyor (en azından eğer bizim insan cinselliği modelimizin bir geçerliliği varsa).

Ama kadının bedeni pek çok sperme zorluk çıkarırken, bazılarına da yardımcı olabiliyor. Kadının üreme sisteminin, farklı erkeklerin sperm hücrelerinin kimyasal imzasına göre incelikli yargılara varabildiğine dair çok çarpıcı kanıtlar bulunmaktadır. Bu değerlendirmeler, bağışıklık sistemlerinin uyumunun genel sağlıkla ilgili inceliklerinin çok ötesindedir. Belirli bir kadınla farklı erkeklerin genetik uyumu, sperm kalitesinin *göreceli bir özellik* olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla Anne Pusey'nin açıkladığı gibi, "Kadınlar pek çok erkekten örneklem almanın faydasını görebilirler ve her dişiye illa ki aynı 'yüksek kaliteli' erkekle çiftleşmek yaramayacaktır."[25]

Bu nokta hayati önemde. Belirli bir kadın için her 'yüksek kaliteli' erkek iyi bir eşleşme olmayacaktır, tamamen biyolojik düzeyde bile. Döllenme sırasında iki ayrı ebeveyn DNA dizisinin ilişkilenme şekillerinin karmaşıklığından ötürü, daha yüksek bir eş değeri varmış *gibi gözüken* bir erkek (köşeli çene, simetrik bir beden, iyi bir iş, sıkı tokalaşma, platin kredi kartı), belirli bir kadına aslında zayıf bir genetik uyum gösteriyor olabilir. Dolayısıyla kadın -ve neticede çocuğu da-, 'pek çok erkekten örneklem almaktan' fayda görebilir ve bedeninin hangi spermin kendisini dölleyeceğine karar vermesini sağlayabilir. Başka bir deyişle, bedeni bu işte bilinçli zihninden çok daha bilgili olabilir.

Dolayısıyla üreme açısından tarih öncesi erkek ataların'uygunluğu' geleneksel teorilerin bizlere erkeklerin

statü ve maddi refah mücadelesinde eşler için yarıştıklarını anlattığı dış toplumsal dünyada belirlenmez. *Ebeveynliğin belirlendiği yer, daha ziyade her bir kadının hücresel düzeyde aday babalar arasında seçim yapacak teçhizatla donatılmış olduğu, dişinin üreme kanalının iç dünyasıdır.* Bir daha "Etki gücüne, maddiyata ve itibara yatkınlık, tüm bunlar kendisini çiftleşeceği kadını elde etmek üzere konuşlandıran erkeğin ifadeleridir" ya da "Eş rekabeti, karıların çocukları büyütebilmek için ihtiyaç duyacakları kaynaklar uğruna yarışmasını içerir"[26] gibi şeyler okuduğunuzda bunu hatırlayın. Günümüzde insanların çoğunun durumu bu olabilir ama bedenlerimiz, atalarımızın kendilerini tamamen farklı bir senaryonun içinde bulduklarını söylemektedir.

Sperm rekabeti en iyi şekilde yumurtaya doğru bir kısa mesafe koşusu olarak değil, bir engelli koşu gibi anlaşılabilir. Yukarıda bahsi geçen antisperm lökositlerden başka, vajinada, rahim boynunda ve yumurtanın yüzeyinde anatomik ve fizyolojik engeller mevcuttur. İnsanın rahim boynunun karmaşık yapısı, farklı erkeklerin spermlerini filtrelemek için evrimleştiğini akla getirmektedir. Dixson, makaklar (yüksek düzeyde rastgele cinsellik yaşayan maymunlar) ve insanlarla ilgili şöyle yazıyor: "Her bir türünün çok erkekli ya da çok karılı çiftleşme sistemi olduğu kabul edilen *Macaca* familyasında, rahim boynunun yapısı özellikle karmaşıktır... Bu insanların ve makakların dişilerine özgü gösterge, rahim boynunun sperm için hem bir filtreleme mekanizması hem de rahme doğru yolculuk sırasında geçici bir depo alanı olarak işlev gördüğüne işaret eder."[27] Erkekteki karmaşık penis yapısı ve dışta duran testislerle birlikte insanın rahim boynunun incelikli filtre tasarımı da bizlere atalarımızın rastgele cinselliğine işaret ediyor.

Kadının seçiminin (bilinçli ya da değil) zahmetli ilişki öncesindeki zahmetli zarafet ayinleri sırasında değil de birleşme *sırasında ya da sonrasında* gerçekleşebileceği düşüncesi, standart anlatıyı altüst eder. Eğer dişinin üreme sistemi bazı erkeklerin spermlerini filtrelemek ve dışarı atmak için gelişkin ve karmaşık mekanizmalara sahipken bir yandan da kendisinin bile haberdar olmadığı bazı kriterleri tutturan erkeklerin spermlerine de yardımcı oluyorsa, Darwin'in 'mahcup dişisinin' gerçek yüzü ortaya çıkıyor demektir: Anakronik bir erkek fantezisi.

Ama Darwin cinsel seçiciliğin çiftleşme sonrası mekanizmaları karşısında umduğundan çok kuşkuya kapılmış olmalıdır. 1871'de, insanın cinsel davranışı ya da genital morfolojimizin evrimsel anlamları hakkında herhangi bir tartışma, en hafif tabirle, son derece çatışmalı olurdu. İsterseniz siz de Dixson'ın yaptığı gibi hayal edin: "Eğer *İnsanın Türeyişi* penisin evrimi hakkında ayrıntılı açıklamalar ve insanlar ile hayvanlar tarafından kullanılan çiftleşme pozisyonlarının anlatımlarını ya da tasvirlerini içerse neler olurdu?"[28]

Kimse Darwin'i bu haliyle bile gayet hacimli olan eserine, penisin ve vajinanın evrimi hakkında bölümler eklememiş olmakla suçlayamaz. Ama yüz elli yıl da mahcubiyetin ve kültürel önyargıların bilimsel bir olguyu baskı altında tutması için fazla uzun bir süredir. Meredith Small'a göre, döllenmede kadının rolünün hikayesi, genel anlatının bir minyatürü gibidir. Small, döllenmeye dair yaygın anlayışı 'insan cinselliğine dair erkeği saldırgan, hükmünü geçiren, fatih olarak gören, ömrü dolmuş kinaye' olarak niteliyor. Yazar, yumurtanın 'dışarı uzandığını ve gönülsüz spermi sarıp sarmaladığını' ileri sürüyor. "Dişinin biyolojisi" diye bağlıyor, "Yumurta ile spermin karşılaşması seviyesinde dahi hiç de yumuşak başlı bir duruş sergilemiyor."[29]

Zarf içinde korunan yumurtalara, spermleri filtreleyen ya da destekleyen rahim boynuna ve bir erkeğin spermle-

rini dışarı iterken bir diğerininkini içeri davet eden vajinal kasılmalara ek olarak, kadın orgazmı vajinanın asitlik seviyesinde de değişimlere yol açar. Bu değişimler, orgazmı sağlayan şanslı çocuğun sperm hücrelerine yardımcı oluyor gibidir. Rahim ağzı çevresi yüksek oranda asidik olmasıyla ortamsal açıdan sperm hücrelerine saldırı halindedir. Meni sıvısının alkali pH'ı sperm hücresini bu ortamda bir süre korur ama bu korumanın ömrü kısadır; sperm hücrelerinin çoğu vajina içinde sadece birkaç saat canlı kalabilir ama asitlik derecesinde yaşanan söz konusu değişim, kadının orgazmıyla gelen spermlere uygun bir ortam sağlayabilir.

Bu, her iki açıdan faydalıdır. Yakın tarihli araştırmalar, kondom kullanmayan kadınların, kondom kullanan ya da cinsel açıdan aktif olmayan kadınlara oranla daha az depresyona yakalandıklarını gösteriyor. Psikolog Gordon Gallup'un 293 kadın üzerinde gerçekleştirdiği ilk araştırma (700 kadın içeren ve halen yayımlanması beklenen bir başka araştırmanın verileriyle uyumlu olarak), kadınların testosteron, östrojen, prostaglandinler ve meninin içerdiği diğer hormonların sağladığı yükseklik hissine 'kimyasal bağımlılık' geliştirebildiklerini ortaya koydu. Bu kimyasallar, vajina duvarlarından kadının kan dolaşımına geçerler.[30]

Eğer insan evriminde çok eşle çiftleşmenin yaygın olduğu doğruysa, erkeğin orgazmik yanıtının nispi hızıyla dişinin sözde 'uzatılmış' yanıtı arasındaki uyumsuzluk (kadının yanıtının, nasıl da erkeğin 'tam zamanında' olduğu kabulü üzerinden 'uzatılmış' kabul edildiğine dikkat) bir anlam kazanmaktadır. Erkeğin hızlı orgazmı yırtıcılar ya da diğer erkekler tarafından rahatsız edilme riskini düşürürken (en hızlının ayakta kalması!), kadın ve çocuklar da hangi spermin yumurtayı döllemeye daha müsait olacağı üzerinde

bir nevi bilinç öncesi kontrol gerçekleştirmenin faydalarından yararlanmaktadır.

Görünen o ki prolaktin ve orgazm sırasmda salgılanan diğer hormonlar, kadınlarda ve erkeklerde çok farklı yanıtları tetikliyor. Erkekler orgazmdan hemen sonra daha ziyade uzunca bir kırıklık (ya da kendini toparlama) evresine ihtiyaç duyarlar (ve bir sandviçle biraya da); dolayısıyla diğer adamların yolundan çekilmiş olurlar. Çoğu kadının ise bu sırada cinsel etkinliği 'başlangıç orgazmından' çok daha ileri götürme isteği ve enerjisi vardır.

Dişileri orgazm olan primat türlerinin rastgele cinselliğe eğilimli olduklarını tekrarlamakta yarar var. Çiftleşme davranışlarının büyük değişkenliğinin -insansılar arasında bile- son derece anlamlı olduğu da malum. Gayet seyrek ve sessizce ilişkiye giren tek eşli şebeklerin sevişirken ses çıkardığı nadiren görülse de, dişi şempanzeler ve bonobolar muntazaman ve edepsizce 'vahşileşmektedirler.' Dişiler genellikle bulabildikleri her erkekle çiftleştiğinden, sevişme sesleri üreme açısından hayati önem kazanmaktadır. Goodall, Gombe'de bir dişinin tek günde elli kez çiftleştiğini gördüğünü bildirmiştir.

Sherfey de *Kama Sutra* gibi insanın dişisiyle erkeğinin orgazm kapasitesi arasındaki bu uyumsuzluğun işaret ettikleri karşısında utanca kapılmıyor ve şöyle yazıyor: "Kadının cinsel açlığı ve çiftleşebilme kapasitesi herhangi bir erkekten kesinlikle üstündür. Her türlü gayrete ve çabaya rağmen insanın dişisi cinsel açıdan doyumsuzdur..." Olabilir ya da olmayabilir ama kadının üreme sisteminin tasarımının standart anlatının öngörüleriyle alakası olmadığını, dolayısıyla kadm cinselliğinin evrimini köklü şekilde yeniden ele almak gerektiğini kimse inkar edemez.

KISIM V

ERKEKLER AFRİKA'DAN, KADINLAR DA AFRİKA'DAN

Kadınlarla erkekler arasındaki temel farkları ne kadar erken kabullenirsek, bunları tartışmayı da o kadar erken bırakıp sevişmeye geçebiliriz!

DR. STEPHEN T. COLBERT, D.F.A.

Kadınlarla erkeklerin ezeli ve ebedi bir erotik çatışmaya mahkum olduğuna ve olacağına dair iç karartıcı iddia, insan cinselliğinin standart anlatısının içine işlemiştir. Cinsiyetler savaşının bizim evrimleşmiş cinselliğimize içkin olduğu söylenir: Erkekler çok sayıda bağlanmayacak sevgili isterken, kadınlar da çok az sayıda partnerle olabildiğince çok bağ isterler. Eğer adam ilişkinin ağına takılmaya razı gelirse, der bize anlatı, bu takdirde eşinin eskiden olduğu gibi, diğer adamlardan *emanet* kabul ederek genetik yatırımını riske etmediğinden emin olmak ister.

Kulağa çok aşırı gelebilir ama bunda bir abartı yoktur. Biyolog Robert Trivers, 1972 tarihli, 'ebeveynlik yatırımı' hakkındaki klasik makalesinde, "Aslında cinsiyetler farklı türlermiş gibi ele alınabilir" diye belirtir; "Her bir karşıt cinsiyet de hayatta kalacak azami döl üretmenin kaynağı olarak." Başka bir deyişle iş üremeye geldiğinde kadınla erkeğin gündemleri öylesine çatışır ki bizler aslında birbirlerimizin çıkarlarının yağmacısıyızdır. *Ahlaklı Hayvan (The Moral Animal)* kitabında Robert Wright şöyle yakınır: "Kadınla erkek arasında yatan temel dinamik karşılıklı sömürüdür. Bazen sanki birbirlerini sefil etmek için tasarlanmış gibidirler."[1]

İnanmayın buna. Birbirimizin canına okumak için tasarlanmadık biz. Bu bakış, bizim evrimleşmiş yatkınlıklarımızla kendimizi içinde bulduğumuz tarım sonrası sosyoekonomik dünya arasındaki uyumsuzluktan evrimi sorumlu tutar. İnsan türünün doğal olarak tek eşli olduğu savı bir yalandan ibarettir; Batı toplumlarının çoğunun birbirlerine söylemekte ısrar ettiği bir yalandır bu. Kadınla erkeğin farklı oldukları inkar edilemez ama farklı gezegenlerden gelmiş farklı türler de değiliz, birbirimizi çileden çıkarmaya *tasarlanmış* filan da. Bilakis farklarımızın birbirine kenetlenen doğası, derin karşılıklılığımızı teyit eder. Haydi, kadının ve erkeğin erotik ilgilerinin, bakış açılarının ve kapasitelerinin birbirlerini yakınsayarak, kesişerek ve örtüşerek her birimizin daha büyük bir birliğin parçaları olduğumuzu kanıtlamasının birkaç şekline göz atalım.

YİRMİNCİ BÖLÜM

Mona Lisa'nın Aklından Geçen

Kendimle çelişiyor muyum?
İyi öyleyse, kendimle çelişiyorum,
(geniş adamım ben, bir sürü var benden.)

WALT WHITMAN, *Song of Myself*

Her bir şeye cevabı varmış gibi görünen Sigmund Freud'un, kadınların gizemleriyle karşı karşıya kalınca nutku tutuldu. "Kadın ruhunun derinliklerini otuz yıl boyunca araştırmama rağmen" diye yazıyordu, "Halen şunu cevaplayamadım... Hiç cevabı verilememiş o büyük soruyu: Kadın ne ister?"

BBC'nin, bir erkek eşcinsel sanatçı tarafından yapılmış esrarlı kadın portesinin incelendiği programa 'sanat tarihinin en ünlü resmi' adını takması tesadüf değildi. Erkekler yüzyıllar boyunca Leonardo da Vinci'nin *Mona Lisa*'sının ne düşündüğünü merak ettiler. Gülümsüyor muydu? Kızgın mıydı? Hayal kırıklığına mı uğramış? Rahatsız mı? Midesi mi bulanıyor? Üzgün mü? Utanmış mı? Tepesi mi atmış? Hiçbiri mi?

Belki de *hepsine* yakın. Kendisiyle çelişiyor mu? Eh, tabii ki de. *Mona Lisa* geniştir. Tüm kadınlar gibi ama daha da ötesi -dişi olan her şey gibi- ayın her evresini yansıtır. Bir sürü vardır ondan.

'Kadın ruhunu' daha derinden anlama seferimize İngiliz taşrasındaki çamurlu bir tarladan başlıyoruz. 1990'ların başlarında, nörolog Keith Kendrick ve arkadaşları, yılın yeni doğan kuzularını keçilerle değiş tokuş ettiler (yani kuzulara yetişkin keçiler, oğlaklara da koyunlar bakacaktı). Birkaç yıl sonra, hayvanlar cinsel olgunluğa eriştiklerinde, tekrar kendi türleriyle buluşturuldular ve çiftleşme davranışlarını incelediler. Dişiler her iki türün erkeklerine de istekli davranarak, 'birlikte olduğunu sev' yaklaşımını benimsediler. Ama erkekler, *üç yıldan sonra kendi türlerinin yanına dönmüş olmalarına rağmen, sadece* birlikte büyüdükleri türle çiftleşmek istediler.[1]

Bu türden araştırmalar, pek çok türün dişileriyle erkekleri arasında anlamlı 'erotik elastikiyet' (değişebilme) farkları olduğunu ortaya koyuyor, bizim türümüz de dahil.[2] İnsanın dişisinin cinsel davranışı, erkeklerinkinden tipik olarak çok daha şekillendirilebilir niteliktedir. Daha yüksek bir erotik elastikiyet, kadınların cinselliklerinde tipik bir erkekten daha fazla çeşitleme deneyimlemesini getirir ve kadınların cinsel davranışları toplumsal baskıya çok daha duyarlı kılar. Bu yüksek elastikiyet kadının kimi istediğindeki, onu/onları ne kadar çok istediğindeki ve arzusunu nasıl ifade ettiğindeki değişikliklerle kendisini gösterebilir. Genç erkekler sadece kısa bir süre için cinselliklerinin sıcak bir mum gibi kalıba dökülmeyi beklediği bir evreden geçerler ama sonra mum donar ve sertleşerek üzerindeki damgayı ömür boyu taşır. Kadınların mumu ise sanki ömürleri boyunca yumuşak ve yoğrulabilir kalıyor gibidir.

Bu yüksek elastikiyet, ayrıca kadınların cinsel görüntülere ve düşüncelere daha bütüncül cevaplar vermesinde de etkilidir. Psikolog Meredith Chivers, 2006'da gerçekleştirdiği bir deneyde, heteroseksüel veya eşcinsel erkek ve kadınlara çeşitli erotik videolar gösterdi. Bu videolar,

muhtemel erotik konumlanmaları geniş bir yelpazede sunuyordu: Erkekle kadın, erkekle erkek, kadınla kadın, tek başına mastürbasyon yapan erkek, tek başına mastürbasyon yapan kadın, plajda çıplak gezen kaslı bir adam ve çıplak egzersiz yapan düzgün vücutlu bir kadın. En başa da çiftleşen bonoboları gösteren kısa bir klip eklemişti.[3]

Deneklere bir yandan bu erotik çeşitlemeler sağanağı açık büfe sunulurken, ellerine de ne kadar uyarıldıklarını belirtebilecekleri klavyeler tutuşturulmuştu. Üstelik cinsel organlarına da pletismograflar bağlanmıştı. Hey, bu iş gerçekten yasal mıydı? Hayır, pletismograf bir işkence aleti ya da dinozor cinsi değil. Bedenin sevişmeye hazırlandığının kesin göstergesi olan, cinsel organlara yönelik kan akışını ölçmeye yarıyor. Erotik bir yalan makinesi gibi düşünün.

Peki Chivers ne buldu? İster heteroseksüel isterse eşcinsel olsun, erkekler öngörülebilirdi. Onları heyecanlandıran şeyler tam da tahmin edebileceklerinizdi. Heteroseksüel erkekler çıplak kadın görüntüsü içeren her şeye tepki gösterdiler ama ekranda sadece erkek varken sakin kaldılar. Eşcinsel erkekler de tam ters doğrultuda ama yine benzer şekilde tutarlıydı. Ve heteroseksüel erkekler de eşcinsel erkekler de cinsel kan akışlarının söylediğini klavyelerinde belirttiler. Erkekler ateşlendiklerinde birden her iki kafalarıyla da düşünebilir hale geliyorlardı, her iki kafa da aynı şeye takıldığı müddetçe tabii.

Öte yandan, kadın denekler tam bir öngörülmezlik abidesiydi. Cinsel yönelimlerinden bağımsız olarak, çoğunun pletismograflarının iğnesi, neredeyse her gördükleri şeye oynadı. Erkekle erkeği, kadınla kadını, plajdaki adamı, spor salonundaki kadını ya da hayvanat bahçesindeki bonoboları seyretmeleri farketmiyordu; genital bölgelerine kan pompalanıp duruyordu. Ama erkeklerden farklı olarak, kadınların çoğu klavyeleri aracılığıyla uyarılmadıklarını bildirdiler. Daniel Bergner'in çalışma hakkında *The New York Times*'ta yayımlanan yazısında belirttiği gibi,

"Kadınlar söz konusu olduğunda ...zihnin ve cinsel organların aynı kişiye ait olduğuna bin şahit lazım."[4] Heteroseksüel kadınların vajinal kan akışı, hem lezbiyen hem de erkek eşcinsel çifti seyrederlerken, klavyelerinde belirttiklerinden çok daha yüksek bir uyarılmaya işaret ediyordu. Edepli, eski tarz heteroseksüel çiftleri izlerken ise her şey tersine döndü ve bedenlerinin belirttiğinden *daha çok* uyarılmış olduklarını iddia ettiler. Hem heteroseksüel hem de eşcinsel kadınlar, ateşli bonobo faaliyetine neredeyse hiç tepki belirtmediler ama yine de bedenleri, bunun onların da hoşuna gittiğini fısıldıyordu.

Söz konusu kadınların fiziksel düzeyde yaşadıklarıyla bilinçli olarak kaydettikleri arasındaki bu bağlantısızlık, tam da farklılaşan erotik elastikiyetler teorisinin öngördüğü şeydir: Pek tabii ki daha yüksek erotik elastikiyetin bedeli de hangi kültürel kısıtların işin içine girdiğini ve bunların hangilerinin etkilerini taşıdığını bilmenin ve neler hissettiğini kabul etmenin çok daha zor olmasıdır. Bu kadar çok sayıda kadının cinsel ilgi kaybından ya da orgazm olma güçlüğünden yakındığı üzerine düşünürken bunu da akılda tutmakta yarar var.*

Eğer hala aklınız yeterince karışmadıysa, bir de araştırmacı psikiyatr Andrey Anokhin ve arkadaşlarının, kadınların beyninin erotik resimlere, erotik içeriği olmayan keyifli ya da korkunç resimlerden anlamlı ölçüde hızlı yanıt verdiğini bulduğunu hesaba katın. 264 kadına hırlayan köpeklerden sörfçülere, kızıştıkları belli yarı çıplak çiftlere kadar, çeşit çeşit ve rastgele düzende bir deste kart gösterdiler. Kadınların beyni, erotik resimlere tüm diğerlerinden yüzde 20 daha hızlı tepki gösterdi. Bu daha ateşli tepkisellik erkeklerden bekleniyordu ama sözde görselliğe ve libidoya çok daha az bağımlı olan kadınlar, araştırmacıları şaşırtmıştı.[5]

---

* Bu kopuş, onuncu bölümde tartıştığımız, kıskançlık hakkındaki araştırma ile de ilgili.

Kadının erotik beyni böyle sürprizlerle doludur. Danimarkalı araştırmacılar, on üç kadın ve on bir erkeğin orgazm sırasında beyinlerini taramak amacıyla pozitron yayıcı tomografi (PET) kullandılar. Erkek orgazmının kısalığı güvenilir kayıtlar elde edilmesini zorlaştırsa da ikincil somatosensör kortekste (cinsel duyumlarla bağlantılı alan) buldukları etkinlik yükselmesi bekledikleri bir şeydi. Ama kadınların beyni araştırmacıları sersemletti. Kadın beyni sanki orgazm sırasında bekleme moduna geçiyor gibiydi. Hanımefendilerin beyinsel faaliyeti ancak duyuların varlığını kaydeden primer somatosensör kortekste biraz canlanıyor gibi oluyor ama orada da öyle aman aman bir heyecan görülmüyordu. "Kadınlarda öncelikle duygular sahnede" dedi araştırmacılardan biri, "Bu çok önemli kabul edilen fiziki göstergeler değil. Erkeklerde dokunmanın kendisi en önemli şey. Kadınlar için bu o kadar da önemli değil."[6]

Her kadın, menstrüal döngülerinin erotizmini derinden etkileyebileceğini bilir. İspanyol araştırmacılar, kadınların yumurtlama civarında cinsel arzu ve çekicilik duygularının yükseldiğini teyit ederken; başkaları da kadınların yumurtlama sırasında klasik erkeksi yüzleri daha çekici bulduklarını, üreme dönemlerinin dışında ise daha yumuşak hatlı adamları tercih ettiklerini bildiriyor.[7] Doğum kontrol hapları menstrüal döngüyü etkileyebildiğinden, kadının çekicilik kalıplarını da değiştirebilmeleri şaşırtıcı değil. İskoç araştırmacı Tony Little, kadınların erkekler hakkında, potansiyel koca adaylığına dair değerlendirmelerinin hap kullanma durumuna göre değiştiğini bulmuş. Little, bu bulgunun çok önemli toplumsal sonuçlar doğurabileceğini düşünüyor: "Kadın hap kullanırken partnerini seçiyor, sonra çocuk yapma zamanı gelince hormonlarının belirlediği tercihleri değişmiş oluyor ve belki de yanlış adamı seçtiğinin bile farkına varabiliyor."[8]

Little'ın kaygısı çok da yersiz değil. 1995'te, İsviçreli biyoloji araştırmacısı Claus Wedekind, şimdilerde 'Ter-

li Tişört Deneyi' olarak anılan araştırmasının sonuçlarını yayımladı. Kadınlardan, erkeklerin birkaç gün boyunca parfüm, sabun kullanmadan, duş almadan giydikleri tişörtleri koklamalarını istedi. Wedekind'e göre, kadınların çoğu Majör Histokompatibilite Kompleksi (MHC) kendilerinkinden farklı olan erkeklerin kokusunu çekici buldu ve takip eden başka araştırmalar da bunu teyit etti.[9] MHC farklı patojenlere bağışıklığı belirlediğinden, bu tercih genetik açıdan anlamlı. Farklı bağışıklıklara sahip anne ve babadan doğan çocuklar, daha geniş ve sağlam bir bağışıklık sistemine sahip olmanın avantajını yaşayacaktır.

Ama sorun şuydu ki doğum kontrol hapı kullanan kadınlar sanki bu erkek kokularına aynı hassasiyeti göstermiyordu. Tişörtleri rastgele seçiyor ya da daha kötüsü, kendilerine benzer bağışıklık sistemine sahip erkeklere eğilim gösteriyorlardı.[10] Bunun etkilerini bir düşünün. Çoğu çift, kadın hap kullanırken tanışır. Bir zaman çıkılır, birbirinden çok hoşlanılır ve sonra da bir araya gelerek aile kurmaya karar verilir. Kadın hapları bırakır, hamile kalır ve bebeği olur. Ama artık erkeğe verdiği cevap değişmiştir. Sinirine dokunuyordur bazı şeyler; önceden farketmediği bir şeyler. Belki onu cinsel açıdan çekici bulmaz ve aralarındaki mesafe açılır. Ama libidosu da gayet yerindedir kadının. Ne zaman tenis hocasına kokusunu duyacak kadar yakınlaşsa kıpkırmızı olmaktadır. Artık hapın etkileriyle kaybettiği sesine kavuşmuş olan bedeni, kocasının (halen evli olduğu o harika adam) kendisi için iyi bir genetik eşleşme olmadığını dile getiriyordur. Ama artık çok geçtir. Kabahati iş baskısında bulurlar, anne babalık stresinde, birbirlerinde...

Bu çift önemli biyolojik uyum testini pas geçmiş olduğundan, çocukları da düşük doğum kilosundan bağışıklık sistemi bozukluğuna kadar ciddi sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kalabilecektir.[11] Acaba bu durumdaki kaç çift, kendilerini 'bir yerlerde yanlış yaptıkları için' suçlamaktadır?

Kaç aile bu yaygın, trajik ama tanımlanamamış olgular silsilesiyle parçalanmıştır?[12]

Psikolog Richard Lippa, BBC ile birlikte dünyanın her köşesinden, her yaştan 200 bin kişiyle seks güdülerinin şiddetini ve bunun arzuları nasıl etkilediğini inceleyen bir çalışma gerçekleştirdi.[13] O da, kadın ve erkek cinselliği arasında aynı zıtlığı buldu: Hem heteroseksüel hem de eşcinsel erkeklerde, daha yüksek seks güdüsü cinsel arzularının belirginliğini vurguluyordu. Başka bir deyişle, seks güdüsü daha yüksek olan heteroseksüel bir erkek kadınlarla daha ilgili oluyor, eşcinsel erkeğin seks güdülerinin yüksekliği de onu erkeklere daha eğilimli kılıyordu. Ama kadınlarda -en azından kağıt üzerinde heteroseksüel kadınlarda- durum *tam* tersiydi: Cinsel güdüleri ne kadar yüksekse, *hem erkeklere hem de kadınlara* karşı ilgileri de o oranda artıyordu. Lezbiyenler, erkeklerle aynı yaklaşımı gösterdiler; daha yüksek seks güdüsü, sadece kadınların daha çok ilgi odağına oturması demekti. Belki de bu durum, neden kadınların erkeklerden üç kat yüksek oranda kendilerini biseksüel olarak kabul ederken, erkeklerin yarısı oranında sadece eşcinsel olarak tanımladıklarını açıklıyor.

Bu durumun sadece erkeklerin evrensel sayılabilecek biseksüelliği bastırmaya daha meyilli olduğu anlamına geldiğini iddia edenler, seksolog Michael Bailey'nin, pornografik fotoğraflara bakmakta olan heteroseksüel ve eşcinsel erkeklerin beyinlerinde gerçekleştirdiği MR taramalarına göz atabilirler. Bu kişiler, tam da erkeğin meyilli olduğu tarzda tepki gösterdiler: Basit ve doğrudan. Eşcinsel erkekler erkekleri erkeklerle gösteren fotoğrafları beğenirken, heteroseksüel erkekler de kadın fotoğraflarıyla ilgileniyorlardı. Bailey, deneklerin biseksüel eğilimlerini inkar edip etmediklerini anlamak için, beyinde bastırmay-

la ilgili olan bölgelerdeki hareketlenmeleri gözlüyordu. Tık olmadı. Ne heteroseksüel ne de eşcinsel erkekler fotoğraflara bakarken bu bölgelerinde olağandışı bir hareketlilik gösterdiler.

Subliminal imgeler kullanan diğer deneyler de benzer sonuçlar ürettiler: Heteroseksüel erkekler, eşcinsel erkekler, lezbiyenler, hepsi de belirtilen cinsel yönelimlerinin belirlediği karşılıkları verirken, normalde heteroseksüel olan kadınlar ('bir sürü var benden') hemen her şeye tepki gösterdiler. Evet, bu sadece bizim çatlaklığımız; ne baskının sonucu ne de inkarın.[14]

Tabii ki cinsellik araştırmasında baskılamanın işaretleriyle karşılaşmak hiç de zor değil. Sürüsüyle. Örneğin insan cinselliğinin uzun yıllar çözülemeyen gizemlerinden biri, heteroseksüel erkeklerin heteroseksüel kadınlardan daha fazla cinsel ilişki yaşadıklarını ve partnerleri olduğunu belirtme eğilimleriydi. Psikolog Terry Fisher ve Michele Alexander, insanların bu ifadelerine ilk cinsel deneyim yaşı, partner sayısı ve cinsel ilişki sıklığı açılarından daha yakından bakmaya karar verdiler.[15] Fisher ve Alexander, üç farklı deney koşulu hazırladılar:

1. Deneklere, yanıtlarının odanın dışında bekleyen araştırmacılar tarafından görülebileceği söylendi.
2. Denekler, soruları gizlilik koşullarında ve isim belirtmeden yanıtlayabilecekti.
3. Deneklerin ellerine, kollarına ve boyunlarına elektrotlar bağlanarak, yalan makinesine bağlandıkları söylendi (gerçek değildi).

Yanıtlarının görünebileceğini düşünen kadınlar, ortalama 2,6 cinsel partner belirttiler (deneklerin hepsi 25 yaşından genç üniversite öğrencisiydi). Yanıtlarının anonim olacağını düşünenler ortalama 3,4 partner sayısı verirken, yalan-

larının saptanabileceğine inananlar ortalama 4,4 partner bildirdiler. Yani kadınlar numara yapamayacaklarını anladıklarında yüzde 70 daha çok cinsel partner itiraf ederken, erkeklerin yanıtları neredeyse hiç değişim göstermedi. Cinsellik araştırmacıları, doktorlar ve fizyologlar (ve anne-babalar) kadınların böyle sorulara verecekleri yanıtların, sorunun ne zaman, nerede, nasıl ve özellikle kimin tarafından sorulduğuna göre değişebileceğini akılda tutmalıdır.

Eğer kadınların cinselliğinin erkeklerin çoğuna oranla çok daha bağlamsal olduğu doğruysa, kadın cinselliği hakkında bildiğimizi sandıklarımızı ciddi ölçüde gözden geçirmemiz gerekiyor demektir. Yukarıda tartıştığımız, yaş sapmasından kaynaklanan çarpılmalara (20 yaşındakiler sağlıklı bir örneklem olabilir mi?) ek olarak, soruları soğuk bir sınıfta ya da laboratuvar koşullarında yanıtlayan kadınların tepkileri ne kadar geçerli olabilir? Eğer soru formlarını mum ışığında George Clooney dağıtsa ve jakuzide bir bardak şarap sonrası toplasa, kadın cinselliği hakkındaki kavrayışımızda neler değişirdi?

Seksolog Lisa Diamond, on yıldan uzun zamanını kadının arzusunun gelgitlerini araştırmaya harcadı. *Cinsel Akışkanlık (Sexual Fluidity)* kitabında, çoğu kadının belli bir cinsiyetten çok belli bir kişiye çekim hissettiği düşüncesinde olduğunu belirtiyor. Diamonds'a göre kadınlar, duygusal samimiyete öyle güçlü tepki veriyorlar ki bu kolaylıkla doğuştan gelen cinsiyet eğilimlerini bastırabiliyor. Chivers de aynı fikirde: "Kadınlar cinsel tepkilerinde fiziksel cinsiyetleri birbirinden ayırmıyor gibiler, en azından heteroseksüel kadınlar ayırmıyor."

Görünüşe göre, çoğu kadın *Mona Lisa*'ya bakarken kendisini aynada görüyor.

Cinsel elastikiyetteki bu hayati farkın pratik sonuçları nelerdir? Öncelikle kadınlar arasında, erkeklerde olduğundan çok daha fazla geçici, duruma bağlı biseksüel dav-

ranış görmeyi beklemeliyiz. Grup seks ya da eş değiştirme yapan heteroseksüel çiftler üzerinde gerçekleştirilmiş çeşitli çalışmalar, böyle ortamlarda kadınların diğer kadınlarla sevişmelerinin yaygın olduğunda; ancak erkeklerin hemen hiçbir zaman erkeklerle cinsel ilişkiye girmediğinde birleşiyor. Üstelik popüler kültürün doğuştan gelen insan cinselliği hakkında, güvenilir bir gösterge olacağını düşünecek son kişiler olmamıza rağmen, kadın kadına öpüşmenin kolayca kabul edilebilir bir davranışa dönüştüğü yerde, televizyon ya da sinemada erkek erkeğe öpüşme tasvirlerinin halen yadırgatıcı ve tepki çekici olmasının herhalde bir anlamı var. Herhalde çoğu kadın, aynı cinsle ilk erotik deneyimlerinin sabahında bir kahve hazırlamayı, panik halinde cinsel kimliklerini gözden geçirmekten daha ilginç buluyor. Kadınların çoğu için cinselliğin esası, çevrelerindeki yaşam değiştikçe değişmek özgürlüğünü de içeriyor sanki.

Sonuçta, Mona Lisa'nın karmaşıklığında, Freud'un gözden kaçırdığı bir basitlik var gibidir. Sorusunu yanıtlamak tabii ki kolay olamazdı çünkü ondan bir sürü vardı. Kadın ne ister? Duruma göre değişir.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

Sapkının Ağıdı

Parafililer, insan toplumlarında evrensel değildir; cinsel konularda hoşgörü ve eğitimin daha da yaygınlaştırılmasıyla sıklıkları büyük ölçüde düşürülebilir. Cinsellik araştırmalarının en önemli ve bir yandan da toplumsal açıdan en hassas alanı budur.

ALAN DIXSON[1]

Kadınların çoğu erotik esneklikleriyle özgürleşirken, erkekler cinsel cevaplarının katılığının tuzağına düşebilirler; tıpkı bahsettiğimiz koç ve koyunlar gibi. Eril erotizm, tıpkı çimento dökmek gibi, bir kez tanımlandıktan sonra sınırlarını ömür boyu koruma eğilimi gösterir. Buna karşılık, erotik elastikiyet teorisi, parafililerin (anormal cinsel arzu ya da davranışlar) toplumsal baskılara daha duyarlı ve ayarlarını daha kolay değiştirebilen ya da yakışıksız dürtüleri daha kolay görmezden gelebilen kadınlara oranla erkeklerde çok daha sık görüldüğü iddiasındadır. Neredeyse tüm delil kaynakları bu tahmini destekler. Araştırmacıların ve terapistlerin çoğu, bu olağandışı cinsel açlıkların neredeyse tamamen erkeklerde görüldüğünde, erken izlenimlerle ilgili gibi gözüktüklerinde ve bu bedensel izlenimler bir kez yetişkin arzularıyla katılaştıktan sonra değiştirilmelerinin neredeyse imkansız olduğunda hemfikirdir.

Parafililerin ve pedofilinin salt psikolojik tedavisi çok az başarı kaydedebilmiştir. Bu saydıklarımız ancak biyolojik yaklaşım temelinde (hormon tedavisi, kimyasal hadım) en etkili şekilde tedavi edilebilmektedir. Sanki erkekler şekillenme çağlarının öncesinde aldıkları tüm izlere, lateks ya da deri, sadist ya da mazoşist, keçi ya da koyun olsun, yapışıp kalıyor gibidirler.* Eğer bu 'gelişimsel pencere' döneminde alınan etkiler çarpıtıcı ya da yıkıcı olursa, erkek çocuk büyüdüğünde aynı kalıpları başkalarıyla tekrar canlandırmaya yönelik değiştirilemez ve neredeyse karşı konulamaz arzular besleyen bir adam olabilmektedir. Katolik Kilisesi'ndeki yaygın, gelenekselleşmiş pedofili bu sürecin en önemli örneğini oluşturur (tıpkı Kilise'nin yüzyıllarca bu meselenin üzerini örtmeye çalışması gibi.) Schopenhauer'un ünlü sözünü hatırlayın: "*Mensch kann tun was er will; er kann aber nicht wollen was er will*" (İnsan ne isteyeceğini seçemez ama ne yapacağını seçebilir). Arzu ve özellikle de eril arzu dini emirlere, yasal sınırlamalara, aile baskısına, kendine hakimiyete ya da sağduyuya direnciyle meşhurdur. Sadece tek bir şeye yanıt verir: Testosteron.

Bedeninin dört ay boyunca neredeyse hiç testosteron üretmemesine yol açan bir tür hormonal bozukluk yaşayan bir erkek, bu deneyimini bir radyo söyleşisinde (ismini vermeden) paylaşmıştı. "Testosteron olmayınca" demişti, "Kendimi ben olarak tanımladığım her şey kaybolmuştu. Bir şeylere ilgim, hevesim, mizah duygum, sesimin tınısı bile... Testosteron almamla her şey geri döndü." Kendisine testosteronsuz yaşamla ilgili özlediği bir şey olup olmadığı sorulduğunda da şöyle yanıtlamıştı: "Kişiliğimde saldırgan bulduğum bazı unsurlarla bağım kesilmişti. Onlarsız yaşamak da hoştu... İnsanlara daha önce hiç göstermediğim bir alçakgönüllülükle yaklaşıyordum." Ama genel olarak hormonlarının geri gelme-

* Bu, fetişlerin birer parafili olduklarını söylemek değildir; olsa olsa benzer deneyimlerden kaynaklandığı anlamına gelebilir.

sine çok memnundu çünkü "Testosteron olmayınca arzunuz da olmuyordu."

Kadın olarak doğan ama üniversiteden mezun olduktan sonra cinsiyet değiştiren Griffin Hansbury'nin de testosteronun gücü hakkında epey fikri var: "Dünya tamamen değişiyor" diyor: "En sarsıcı duygu, libidodaki inanılmaz artış ve kadınları algılamamdaki değişimdi." Hansbury, hormon tedavileri öncesinde yolda karşılaştığı çekici bir kadının içsel bir anlatıyı tetiklediğini söylüyor: "Çok çekici, onunla tanışmak isterim." Ama enjeksiyonlardan sonra artık anlatı kalmamıştı. "Kadındaki herhangi bir çekici unsur, güzel bilekler ya da herhangi bir şey, agresif pornografik görüntülerin art arda zihnime üşüşmesi için yeterliydi... Baktığım her şey, dokunduğum her şey cinselliğe dönüşmüştü. Çoğu kez kendimi canavar gibi hissettim. Bu, erkekleri anlamamı sağladı. Hele ergen oğlanları çok iyi anlamamı sağladı."[2]

Ergen oğlanların çoğunun cinselliğe neden çılgınca odaklandıklarını anlamak için cinsiyet değişimi ameliyatı olmak gerekmiyor. Eğer bunlardan birkaç tanesinin olduğu bir sınıfta ders anlatmayı ya da içlerinden birini büyütmeyi denediyseniz, *testosteron zehirlenmesi* deyiminin her zaman mecazi kullanılmadığını bilirsiniz. Hayat, ergen çocukların çoğuna şiddetli, ateşli ve vahşi gözükür (ve öyledir de).

Testosteron ve ilgili erkek cinsel hormonlarının ergenlikten yirmili yaşların ortalarına kadar tepe seviyelerde gezindiği sayısız çalışmayla teyit edilmiştir. Bu da toplumun emirleriyle biyolojinin talepleri arasında bir başka büyük çatışma doğurur. Genç erkeğin bedeni avazı çıktığı kadar SEKS diye haykırırken, çoğu toplum bu sonu gelmez arzuları dikkate almamasında ve bu enerjiyi spordan ev ödevine, askerlik macerasına kadar farklı uğraşlara yöneltmesinde ısrarcıdır.[3]

Biyolojinin inkar edilemez diğer getirilerini engelleme çabalarında olduğu gibi, bu tutum da yüzyıllar süren fe-

lakete yol açmıştır. Testosteron seviyeleri, genç erkeklerin (ve kadınların) başlarını belaya sokma eğilimleriyle bağlantılandırılmıştır.[4] Birleşik Devletler'de ergen erkekler kadınlardan beş kat daha fazla intihara eğilimlidir. On beş ila yirmi beş yaşları arasındaki Amerikalılarda, intihar ölüm sebepleri arasında üçüncü sıradadır ve onlu yaşlardaki erkeklerin kendilerini öldürme oranları diğer herhangi bir demografik grubun iki katıdır. Hükümetin yürüttüğü bir araştırmada da, bu yaygın umutsuzluğun altında cinsel bastırmanın yattığını destekler doğrultuda, homoseksüel gençlerin intihara heteroseksüel yaşıtlarından iki ila üç kat daha eğilimli oldukları bulunmuştur.[5]

İyi niyetli web siteleri ve haber bültenleri, iç bunaltıcı, kimliği bulanıklaştırıcı cinsel yoksunluğun, bu yıkıcı ergen davranışlarının intiharların bazılarının olası sebeplerinden olabileceğini neredeyse hiç dile getirmezler. Bir yandan reklam panoları, otobüs durakları yarı çıplak, ergen görünümlü mankenleri teşhir ederken, Amerikan toplumunun hatırı sayılır bölümü, cinsel aktivitenin yasal yaş sınırından önce başlayabileceğine dair en ufak öneriye inatla karşı durmakta direnir.[6]

2003'te, 17 yaşındaki okulunun örnek öğrencisi Genarlow Wilson, henüz 16'sını tamamlamamış kız arkadaşıyla rızaya dayalı oral seks yaparken yakalandı. Çocuk ağırlaştırılmış cinsel tacizle yargılandı, Georgia hapishanesinde asgari on yıla mahkum edildi ve ömür boyu çocuk tacizcisi olarak fişlendi. Eğer ki oral seks yerine güzel bir eski tarz duhulün keyfini çıkarsalardı, 'suçları' kabahate dönüşecek ve Wilson en fazla bir yıl hapisle cezalandırılacak, cinsel tacizci sabıkası da yemeyecekti.[7]

Geçtiğimiz yıl Todd Senters, rüştünü ispatlamış kız arkadaşıyla rızaya dayalı sevişmelerini videoya çekti. Sorun yok, değil mi? Öyle sanın. Nebraska Eyaleti kanunlarına göre, sevişmenin kendisi son derece yasal olsa da bunu kayda almak 'çocuk pornosu üretmek' olarak kabul edili-

yordu. On yedi yaşındakinin sevişme izni vardı ama bunu yaparkenki görüntüleri yasadışıydı. Bir düşünün.

Ülke çapında ergenler, birbirleriyle internet üzerinden *sexting* yapmakla başlarını ciddi belalara sokuyorlar: Cep telefonlarıyla kendilerinin hassas bir görüntüsünü yakalayıp, bunu arkadaşlarına göndermek. Öyle gözüküyor ki, pek çok eyalette bu çocuklar kendi bedenlerinin fotoğraflarını çektikleri için (çocuk pornosu üretmek) ve fotoğrafı paylaşmaktan ötürü (çocuk pornosu dağıtmak) hapsi boylayabilirler (ki oralarda da cinsel taciz şaha kalkmıştır). Aslında kendi 'suçlarının kurbanı' da kendileriyken, cinsel tacizci olarak fişlenmek zorunda kalmaktadırlar.[8]

Ne Demeye Çalışıyoruz?

2005'te, 12 bin ergenle yürütülen bir çalışma, evliliğe kadar cinsel ilişkiden kaçınmayı savunanların diğer ergenlere oranla daha çok oral ve anal seks yapma ve *daha az* kondom kullanma eğiliminde olduklarını ve cinsel ilişkiyle bulaşan hastalıklara yakalanma oranlarının da cinsel ilişkiden kaçınmayan, affedilmez arkadaşlarıyla aynı seviyede olduğunu ortaya çıkardı. Araştırmacılar, cinsel ilişkiden kaçınmayı savunanların yüzde 88'inin sözlerini tutamadıklarını itiraf ettiklerini de buldu.[9]

Eğer bu yoksunluğun en önemli kaynağı bizlerin insan cinselliğiyle çarpık ilişkimiz, kafa karışıklığımız ve cehaletimiz ise cinselliğe bakışları daha az çarpılmış toplumların bu nedensel ilişkiyi teyit etmeleri gerekir. Gelişimsel nöropsikoloji uzmanı James Prescott, bedensel hazla şiddet arasmda -birinin varlığının diğerinin gelişimini engellemesi yönünde- bir ya.../ya... ilişkisinin varlığını ortaya koymuştu. Prescott, 1975'te yayınladığı bir makalede şu iddiaları dile getirdi: "Gelişimin şekillenme evrelerindeki bazı duyusal deneyimler, yaşamın ilerleyen dönemlerinde

ya şiddet ya da haz arayışındaki davranışlara yönelik bir nöropsikolojik yatkınlık oluşturacaktır." Bireysel gelişim seviyesinde bu bulgu apaçık ortada gibidir: Çocukları taciz eden yetişkinlerin hemen hepsi çocukluk çağında taciz kurbanı olmuşlardır ve her hurdalık sahibi de bilir ki eğer sert bir köpek sahibi olmak istiyorsan eniği dövmen gerekir.

Prescott, bu mantığı kültürlerarası seviyeye uyguladı. Bebeklere gösterilen fiziksel şefkat (emzirme süreleri, anneyle doğrudan fiziksel temas halinde, diğer yetişkinlerin kucağında ya da onlarla oynayarak geçirilen zamanın yüzdesi) ile ergenlik çağında cinsel davranışa gösterilen genel hoşgörü hakkında evvelce elde edilmiş veriler üzerinde toplu analizini gerçekleştirdi. Prescott, bu verileri toplum içinde ve toplumlar arasındaki şiddet düzeyleriyle karşılaştırdığında, hakkında böylesi verilerin mevcut olduğu hemen her kültürde (49'un, 48'inde) 'yaşam boyunca ama özellikle bebekliğin, çocukluğun ve ergenliğin oluşum evrelerinde bedensel hazdan mahrum kalmanın savaşların ve insanlar arasındaki şiddetin sıklığıyla çok yakından ilgili olduğu' sonucuna vardı. Anneyle bebek arasındaki fiziksel bağlanmaya müdahil olmayan ya da ergen cinselliğinin ifadesini yasaklamayan kültürler, hem bireyler hem de toplumlar arasında çok daha düşük şiddet oranlarına sahipti.[10]

Amerikan toplumu kendini yoga gurularının bile zorlanacağı pozisyonlara eğip bükerken (Britney Spears televizyonda bikinilerle havuz dansı yaparken bakire şarkıcı mıydı?), diğer toplumlar ergen cinselliğini, kendilerine hakim olmayı ve kadına verebileceği hazdan gurur duymayı öğrenen genç erkeğe özel vurgu yaparak, daha olumlu yollarla ritüelleştiriyor ve yapılandırmaya çalışıyor. Hindistan'ın merkezindeki Muria'da, ergenlerin kaygılı ebeveynin uzağında, birlikte özgürce uyuyabilecekleri *ghotul* denilen ergen yatakhaneleri var. Ghotul'larda, genç insanların farklı partnerlerle deneyim yaşaması teşvik ediliyor

ve yaşamın bu evresinde tek bir eşe fazlasıyla bağlanmak makul karşılanmıyor.[11]

Eğer türümüzün her zaman ve daima yüksek seviyede cinsel hayata göre uyarlandığını ve ergen erkeklerin özellikle faaliyette ayrıcalıklı olduğunu kabul edersek, bu temel güdünün çarpıtılması sonucunda ortaya çıkan yıkıcı yoksunluk patlamaları karşısında neden şaşkınlığa uğrayalım ki?

Kellogg's'un Çocuk İstismarı Kılavuzu

Mark Twain, 1879'da yaptığı bir konuşmada şu gözlemleri dile getirmişti: "Tüm ilişki türleri arasında (mastürbasyon) en az tavsiye edilendir. Eğlenceli olmak için fazla kısa, bir iş olmak için fazlasıyla bıktırıcıdır ve bir gösteri olarak da beş para etmez."[12] Tatlı adamdı Mark Twain. Ama bu şakada ciddiyet kadar cesaret de vardı. Twain'in bu konuşmayı yaptığı tarihlerde, Batı kültürünün büyük çoğunluğu, mastürbasyon dahil, çocuk cinselliğinin en ufak bir işaretine karşı yüzyıllardır savaş halindeydi.

Mastürbasyon karşıtı acımasız kampanyalar, Batı'nın insan cinselliğinin 'günahkar' arzularıyla süregiden savaşının sadece bir cephesiydi. Erotizmlerini ifade etmeye, hatta sadece akıllarına getirmeye cesaret ettikleri için canlı canlı yakılan sözde cadılardan ve başlangıç aşamasındaki nemfomaninin tedavisinde barbarca ve tehlikeli cerrahi operasyonları savunan Isaac Baker Brown gibi doktorlardan bahsetmiştik. Twain'in de bildiği gibi, bunlar istisna değildi. Twain'in zamanındaki pek çok ebeveyn, bu önde gelen 'uzmanlardan' biri olan John Harvey Kellogg'un tavsiyesi uyarınca, cinselliğin her türlü işaretini silip yok etmek için çocuklarını ağır fiziksel ve zihinsel istismara uğratıyordu. Başka zamanlarda sanki makulmüş gibi davranan bu insanlar, mastürbasyonun gerçekten de *New*

Orleans Medical & Surgical Journal'ın deyimiyle "Medeni toplum için yıkıcı bir unsur" olduğuna yürekten inanıyorlardı.

Kellogg, zamanının önde gelen cinsellik eğitmenlerinden biri olarak yaygın kabul görse de karısıyla kırk yılı aşan birliktelikleri boyunca hiç ilişkiye girmediklerini gururla ilan etmiştir. Ama bunun için her sabah yakışıklı bir emir erinin kendisine lavman yapması gerekmiştir; aslında meşhur yüksek lifli diyetinin gereksiz kılmış olması gereken bir şımarıklık işte. John Money'nin seks karşıtı, sözde bilimsel haçlıları ele aldığı *Yıkıcı Melek (The Destroying Angel)* isimli çalışmasında belirttiği gibi, Kellogg günümüzde herhalde klismafili teşhisi alırdı. Klismafili, "Çocuklukta izi sürülebilen, lavmanın normal cinsel ilişkinin yerini aldığı bir tür cinsel ve erotik işlev bozukluğudur." Klismafil açısından" diye yazar Money, "Penisi vajinaya sokmak zor iştir, tehlikeli ve muhtemelen de iğrençtir." Kellogg, tıp doktoru sıfatıyla, anne ve babalara çocuklarına uygun cinsel eğitimi kazandırmalarını tebliğ eden ahlaki otorite olmak iddiasmdaydı. Kellogg'un ve onun gibilerin metinlerine pek aşina değilseniz de temel insani erotizme karşı sinsi kibirleri öyle dondurucudur ki nerede olduğunuzu hemen anlarsınız. Kellogg, en çok satan eseri olan *Gençliğin ve Yaşlılığın Yalın Olguları (Plain Facts for Old and Young)*'nın (1888'deki sekssiz balayında kaleme almıştır) 'Kendi Kendine Zarar Verme ve Bunun Etkilerinin Tedavisi' başlıklı bölümünde, anne ve babalara oğullarının kendini erotik açıdan keşfetmesine yönelik doğal çabalarıyla başa çıkmak için bir kılavuz sunmuştur. "Küçük oğlanlarda hemen her zaman başarılı olan çare sünnettir" diye yazmıştır. 'Operasyonun bir cerrah tarafından, anestezi *uygulanmadan* gerçekleştirilmesi gerektiğini, böylece operasyona eşlik eden kısa acının, bilhassa ceza fikriyle bağlantısı da sağlanabilirse zihne şifa vereceğini...' ileri sürmüştür (vurgular eklenmiştir).

Eğer çırpman, dehşete kapılmış bir çocuğu uyuşturmadan sünnet etmek ebeveynin kafasına pek yatmıyorsa, Kellogg'un tavsiyesi 'ereksiyonu engelleyecek bir ya da birkaç gümüş sütürün uygulanması'dır. "Sünnet derisi ya da penis derisi yumurtalıklara doğru aşağı çekilecek ve telin bağlı olduğu iğne boydan boya geçirilecektir. Tel geçtikten sonra uçları birbirine bağlanacak ve kısaltılacaktır. Artık ereksiyonun gerçekleşmesi imkansızdır..." Oğullarının penisini derisine dikmenin, 'maksadın kuvveden fiile geçmesine (mastürbasyon) mani olmanın en başarılı yolu' olduğu hususunda anne ve babalara güvence veriliyordu.[13]

Birleşik Devletler'de sünnet, bölgeler arasında büyük farklılık gösterse de (batı eyaletlerinde yeni doğanların yaklaşık yüzde 40'ının sünnet edilmesinden Kuzeydoğu'da bunun yaklaşık iki katına kadar) halen geçerli bir uygulamadır.[14] Tıbbın nadiren gerektirdiği bu işlemin kökleri, Kellogg'un mastürbasyon karşıtı kampanyalarına ve aynı kafa yapısındaki çağdaşlarına dayanır. Money'in de açıkladığı gibi: "Yenidoğan sünneti 1870'li ve 1880'li yıllarda Amerika'nın doğumhanelerine, genellikle sanıldığı gibi dini ya da sağlık veya hijyenle ilgili sebeplerle değil, bu işlemin oğlanın ileride bir mastürbasyoncu olmasına yol açacak rahatsızlığı engelleyeceği iddiasıyla sızdı."[15]

Kellogg'un sadece oğlanlara yönelik sadistçe işkenceyle ilgilendiğini düşünüyorsanız, aynı kitapta küçük kızlara kendilerine dokunmamayı öğretmek için klitorislerine fenik asit uygulanmasını da ağırbaşlılıkla tavsiye ediyordu. Kellogg ve aynı görüşteki çağdaşları, Karl Kraus'un psikoanalizi reddiyesindeki deyimle, asıl cinsel bastırmanın 'kendini tedavi sanan hastalık' olduğunu kanıtlıyorlar.

Kellogg'un çocuklara eziyet etmekten duyduğu kibirli tatmin dehşet verici ve rahatsız edici ama onun "Hiçbir çocuk yalnız bırakılmayacak" politikası ne alışılmadık ne de eskide kalmış. Yukarıda alıntılanan mastürbasyon kar-

şıtı önlemler 1888'de yayımlanmıştı ama Amerikan Tıp Birliği'nin nihayet 1972'de 'mastürbasyonun ergenin cinsel gelişiminin normal bir parçası olduğunu ve tıbbi bir müdahale gerektirmediğini' açıklaması için üzerinden seksen küsür yıl geçmesi gerekti. Ama savaş hala sürüyor. Daha 1994'te bile Çocuk Uzmanı Dr. Joycelyn Elders, sadece mastürbasyonun 'insan cinselliğinin bir parçası olduğunu' öne sürdüğü için Birleşik Devletler Genel Cerrahlığı görevinden edildi. Mastürbasyonla savaşın yüzyıllar boyunca yol açtığı zararın haddi hesabı yoktur. Ama şunu biliyoruz: Bu acıların hiçbiri, hiçbir damlası işe yaramıyor. *Kesinlikle hiçbir şeye.*

John Harvey Kellogg, Anthony Comstock ve Sylvester Graham (mısır gevrekleri gibi, mastürbasyondan soğutmak için özel olarak geliştirilmiş bir ürün oran Graham krakerlerinin mucidi), erotizme karşı yürüttükleri acımasız kampanyada biraz ileri gidiyor gibiydiler ama dönemlerinde bilhassa ayrıksı kabul edilen tipler değillerdi.[16] Darwin'in yirminci doğum gününden bir ay önce ilk kuzeniyle evlenirken büyük ihtimalle yok denecek seviyede cinsel deneyime sahip olduğunu ve on dokuzuncu yüzyıl cinsel teorisinin bir diğer abidesi olan Sigmund Freud'un da 1886'da, yirmi yaşındayken evlendiğinde bakir olduğunu kendisinin açıkladığını hatırlayın. Freud'un cinsel açıdan çekingen olduğunu tahmin etmek güç değil. Biyografisini yazan Ernest Jones'a göre, babası genç Freud'u takıntılı şekilde mastürbasyon yapmayı bırakmazsa penisini kesmekle tehdit etmişti.[17]

Calvin Coolidge'in Laneti

> *Son defasında karımla sevişmeye gayret ettiğimde hiçbir şey olmuyordu. "Sorun nedir?" dedim ben de, "Birini de mi hayal edemiyorsun?"*
>
> RODNEY DANGERFIELD

Erkekler televizyonda ne olduğuyla ilgilenmezler. Onlar sadece televizyonda başka ne olduğuyla ilgilenirler.

JERRY SEINFELD

Başkan Calvin Coolidge ile tavuk çiftliği hakkında, tüm evrimsel psikologların ezbere bildiği bir hikaye vardır. Şöyle ki: 1920'li yıllarda başkan ve eşi ticari bir tavuk çiftliğini ziyaret etmektedir. Gezi sırasında First Lady çiftçiye, sadece birkaç horozla bu kadar çok döllenmiş yumurta üretmeyi nasıl başardığını sorar. Çiftçi, horozlarının görevlerini günde onlarca kez yerine getirmekten çok hoşnut olduklarını gururla açıklar. "Belki bundan başkana da bahsetmelisiniz" diye karşılık verir First Lady. Bu söz kulağına çalınan Başkan Coolidge, çiftçiye "Horozların her biri her seferinde aynı tavukla mı iş görüyor?" diye sorar. "Hayır" diye cevaplar çiftçi, "Her seferinde eş değiştirip duruyorlar." Başkan onaylayarak, "Anlıyorum" der. "Belki bundan Bayan Coolidge'e de bahsetmelisiniz."

Bu tarihi hikaye kurmaca olsun ya da olmasın, cinsel partner değişikliğinin canlandırıcı etkisi 'Coolidge etkisi' olarak adlandırılmıştır. Bazı primat türlerinin (bizimki de dahil) kadınlarının da cinsel yeniliği cazip bulduğu kuşku götürmezken, erkekte altta yatan mekanizma daha farklı gözükür. Dolayısıyla Coolidge etkisi genellikle, pek çok türünde belgelenmiş olduğu, erkek memeliler için kullanılır.[18]

Ama bu, sıklıkla iddia edildiği gibi kadınların tek cinsel motivasyonunun ilişkisel olduğu anlamına gelmez. Psikolog Joey Sprague ve David Quadagno, 22 yaşından 57 yaşına kadarki kadınları gözlemledi ve yaşları 35'in altında olanların yüzde 61'inin cinsellik için ana motivasyonlarının fizikselden ziyade duygusal olduğunu belirttiklerini tespit etti. Ancak yaşı 35'in üzerinde olanların sadece yüzde 38'i duygusal motivasyonlarının dokunmak için duy-

dukları cinsel açlıktan daha güçlü olduğunu iddia ediyordu.[19] Bu sonuçlar, ilk bakışta kadınların motivasyonlarının yaşla birlikte değiştiğini düşündürebilir. Ancak bu etkinin, kadınların olgunlaştıkça mazeret üretmeye daha az ihtiyaç duyduklarını yansıttığı da iddia edilebilir.

İstanbul'a, Bali'ye, Gambia'ya, Tayland'a ya da Jamaika'ya ilk kez gidenler, binlerce Avrupalı ya da Amerikalı orta yaşlı kadının kılçıksız cinsel ilgi arayışıyla buralara doluşmuş olduğunu görünce şaşırabilirler. Her yıl 81 bin kadının 'Rent a Rasta' yapmak için Jamaika'ya uçtuğu tahmin edilmektedir.[20] Tayland'ın tatil adası Phuket'i ziyaret eden Japon kadın turist sayısı 1990'da 4 binken, 4 yılda 10 katına yükselmiş; erkek Japon turist sayısını anlamlı ölçüde aşmıştır. Carter uçakları, her gün olmasa da her hafta Bangkok'a sadece Japon kadınları taşımaktadır.

Jeannette Belliveau, *Yolda Romantizm (Romance on the Road)* adlı kitabında, kadınların rağbet ettiği bu tarz onlarca destinasyon sıralıyor. Bu tarz davranışların, psikoloji öğretmenleri için soru formları dolduran genç Amerikalı kadınların çoğuna inanılmaz ve utanç verici gelmesi, kadın cinselliğinin gerçek sınırları hakkında daha genel bir bilimsel ve kültürel körlüğün hem sonucu hem de sebebidir.

Elbette Tayland plajlarında cinsel değişiklik arayan bir sürü erkek de vardır ama bu durum sadece standart anlatıyı desteklemesinden ötürü önemsizmiş gibi gözükür. Tabii ki çok önemli hale gelene kadar.

Bu kaplan çıldırmadı; kaplan oldu, kaplan! Asıl ne zaman çıldırmıştı, biliyor musunuz? Ortalıkta kafasında Hitler kaskıyla tek tekerli bisikletin üzerinde dolandığı sırada!

CHRIS ROCK,
Eğitimcisine saldıran sirk kaplanı hakkında

Tanrı'nın gerçek kanunu olan yaradılış itibariyle, erkeklerin çoğu azgın tekedir ve imkan bulduklarında zina etmeden duramazlar. Bununla birlikte, yine yaradılış itibariyle saflıklarını koruyabilen ve imkanın geçip gitmesine razı olabilen pek çok erkek de vardır; tabii ki kadın yeterince çekici değilse.

MARK TWAIN, *Yeryüzünden Mektuplar*
(Letters from the Earth)

Tanıdığımız bir adam -adına Phil diyelim- erkeğin başarısının canlı karıtı olarak kabul edilebilir.* Kırklarının başında ve yakışıklıyken göz kamaştırıcı, başarılı bir doktor olan Helen'le neredeyse yirmi yıldan beri evliydi. Kızlarının üçü de parlak ve güzeldi. Phil ve bir arkadaşı 20'li yaşlarının sonlarında bir yazılım işi kurmuşlardı ve şimdi de, on beş yıl sonra, her ikisinin de harcayabileceklerinden bile çok paraları olmuştu. Phil son zamanlara kadar koruluklu bir vadiye tepeden bakan, büyük ve güzel bir evde yaşıyordu. Ama Phil'in yaşamı, kendi deyimiyle "Patlamaya hazır bir bomba gibiydi."

Helen'in iş arkadaşıyla kaçamağını yakalamasıyla bomba patladı. Bekleneceği gibi, Helen çok derinden ihanete uğramış hissetti; hiddetini adamı kapının önüne koyarak ve avukatlar sıkıcı işlerini bitirene kadar çocukları bile göstermeyerek ifade etti. Phil'in görünüşteki mükemmel yaşamı yerle bir olmuştu.

Oyuncu Chris Rock şöyle demiştir: "Bir erkek, temelde seçenekleri nispetinde sadıktır." Phil'in mesleki başarısı, yakışıklılığı ve sıcak kişiliği kendisine sürekli cinsel imkan akışı sağlamıştır. Pek çok erkek okur belki de şöyle düşünecektir: "*Tabii ki* başka bir kadınla yatıyordu, hatta iki! Hadi ama!" Ancak eğer kadınsanız da şöyle düşünmeniz

---

* Tüm isimler ve kimliklere ilişkin ayrıntılar değiştirilmiştir.

olası: "Tabii ki karısı ve kızları o domuzun kıçına tekmeyi basacaktı!"

Herkesin başına gelen bu durumla ilgili iki karşıt bakış açısını uzlaştırmanın bir yolu yok mudur? Aslında zeki, sevgi dolu ve ihtiyatlı oldukları kuşku götürmez olan bir sürü erkeği, bunca ufak bir şey için bu kadar çok şeyi riske atmaya sürükleyen ne olabilir? Rastgele cinsel ilişki gibi geçici ve son derece anlamsız bir şey için arkadaşlarının saygısından çocuklarının sevgisine, her şeylerinden olabilirler. Akıllarından ne geçiyor? Phil'e sorduk.

"Başlangıçta" dedi, "Seks şahaneydi. Yıllardır bu denli hayat dolu hissetmemiştim. Monica'ya (diğer kadın) aşık olduğumu düşündüm. Onunla birlikteyken sanki her şey *daha güçlü* gibiydi, bilir misiniz? Yemekler daha lezzetliydi, renkler daha canlıydı; *öylesine* enerji doluydum ki. Kafam sürekli iyiydi."

Sonra da kendisine Monica ile yaşadığı sevişmenin Helen ile yaşadıklarından daha iyi olup olmadığını sorduk. Phil, uzunca süre sessiz kaldı. "Aslında" diye itiraf etti, "Şimdi düşünüyorum da Helen ile seks çok daha iyiydi; yaşadıklarımın en iyisiydi, gerçekten. Başlangıçta, hani o ilk yıllarda. Yani demek istiyorum ki, Helen asla *sadece seks* değildi. İkimiz de ömrümüzü birlikte geçirmek istediğimizi biliyorduk yani aramızda derinlik ve yani bir daha başka hiç kimseyle yaşamadığım bir *aşk* ve zihinsel bağ vardı... Şimdi Helen benden nefret ettiğini söylese de aramızda bu bağın daima yaşayacağına gerçekten inanıyorum ben, o kabul etmese de."

Peki ne oldu? "Yıllar geçtikçe... Nasıl olduğunu bilirsiniz ya... Tutku zayıfladı ve ilişkimiz değişti. *Arkadaş* olduk... En iyi arkadaşlar ama yine de arkadaş... Neredeyse kardeş. Onun suçu değil bu. Bunun tamamen benim suçum olduğunu biliyorum ama ne yapabilirim?" Gözleri yaşarmıştı, "Sanki bir ölüm kalım haliyle karşı karşıyayım. Yine yaşadığımı hissetmek

istiyorum. Bunun ne kadar gülünç geldiğinin farkındayım ama hissim bu."

Phil, pek çok erkeğin yaşamlarının bu evresinde yakalandıkları, *orta yaş krizi* olarak adlandırılan halin en güzel yaşlarındaydı. Bu duruma maddi koşullardan (sonunda önceleri kendisini dikkate almayan türden genç ve seksi kadınlara cazip gelecek kadar paraya ve itibara sahip olmuştu) varoluş korkusuna (kapıya dayanan kendi yaşlılığına ve ölümüne sembolik olarak saldırırken kendi ölümlülüğüyle kozunu paylaşmaktadır), karısının yaşam döngüsüne (menopoza giriyordu, dolayısıyla adam daha genç kadınların doğurganlığının çekimine kapılıyordu) kadar pek çok açıklama getirmek mümkün. Ve bunların hepsinin belli bir gerçeklik payı olabilir ama hiçbiri de en dayatmacı soruya yanıt vermez: Neden erkekler cinsel partner değişikliğine sadece orta yaşlarında değil, daima böylesi karşı konulamaz bir arzu beslerler?

Eğer Calvin Coolidge'in hayaleti kendisine musallat olmasaydı, adam sadece en sevdiği porno aktrisinin birkaç DVD'sini satın alıp ömrünün sonuna kadar tekrar tekrar izleyebilirdi. Filmin nerede bittiğini bilmesi de bu deneyimi mahvetmeye yetmezdi. Hayır, heteroseksüel adamları *aynı* bildik şeyi yapan *farklı* kadınların sürekli akışının peşine takan Coolidge etkisidir. Eğer şimdiye kadar hiçbir porno sitesinin ana sayfasını görmediyseniz, sunulan seçeneklerin çeşidi ve özellikleri sizi hayrete düşürebilir: 'Traşsız Japon lezbiyenler'den 'dövmeli kızıllar'a, 'yaşlı ve şişman Galliler'e kadar hepsi buradadır. Bu, herkesin doğru olduğunu bildiği ama ancak bazılarının tartışmayı göze alabildiği basit ve inkar edilemez bir hakikattir: Değişim ve değişiklik insanın erkeğinin cinsel yaşamında gerekli baharatlardır.

Ama erkeklerin çoğunun içsel gerçekliğinin bu boyutunun akılla izanı, bunu kadınlar açısından kolay kabul edilebilir kılmaz. Yazar ve yönetmen Nora Ephron, ken-

disinin yıkılan evliliği hakkındaki, *Aşk Sancıları* da dahil olmak üzere, filmlerinin çoğunda bu konuyu ele alır. 2009 yılındaki bir söyleşisinde, iki erkek çocuğu büyütmenin erkeklere bakışını nasıl daha bilinçli kıldığını açıklar: "Oğlanlar çok tatlı ama erkeklerle sorun tatlı olup olmamaları değil. Sorun şu ki yaşamlarının bir noktasında dürüst kalabilmek onlar için çok zor. Bu böyle. Neredeyse onların suçu bile değil." Ama sonra hemen ekler: "Ama eğer biriyle ilişki içindeyseniz, onun suçuymuş gibi *hissedersiniz*."[21]

Tek Eşliliğin Tehlikeleri (Tek Eşlilik+Tekdüzelik)

> *Bence iyi evliliğin ön koşulu sadakatsiz olabilme ruhsatıdır.*
>
> CARL JUNG,
> *Freud'a 30 Ocak 1910 tarihli mektubunda*

Phil'in karısıyla cinselliğin nasıl da fazlasıyla tanıdık gelmeye başladığını, nasıl da Helen'le 'neredeyse kardeşlermiş gibi' hissettiğini söylediğini hatırlıyor musunuz? Bu sözcüğü seçmesi çok ilginç. Toplumsal memeliler arasında Coolidge etkisinin sıklığı ve yaygınlığı hakkındaki en güçlü açıklama, erkeğin cinsel çeşitlilik yönündeki eğiliminin evrimin ensesti engellemek için bulduğu yol olduğudur. Bizim türümüz nüfus dağılımı gayet seyrek bir gezegende, birbirlerinden kopuk olarak evrimleşti; evrimsel geçmişimizin büyük bölümünde yeryüzünde muhtemelen bizlerden 100 bin adetten az vardı ve sayımız asla birkaç milyonu aşmadı. Atalarımızı uzun süre önce yokoluşa sürükleyebilecek olan genetik tıkanmayı engellemek için, erkekler cinsel yeniliğe karşı güçlü bir iştah ve tanıdık olana yönelik de katı bir isteksizlik geliştirdiler. Tarih öncesinin koşullarında bu havuç ile sopa mekanizması genetik çe-

şitliliği teşvik açısından işe yararken, günümüzde pek çok soruna yol açıyor. Bir çift yıllarca birlikte yaşadığında, aile olduklarında, bu kadim ensest karşıtı mekanizma erkeklerin çoğunda erotizme gerçekten de ket vurabiliyor ve çevredeki herkeste de kafa karışıklığına ve incinen duygulara yol açıyor.[22]

Önceki sayfalarda erkeğin testosteron seviyesinin yıllar içinde nasıl düştüğünü tartışmıştık ama bu seviyeleri aşağı çeken sadece zamanın geçmesi değil; sanki tek eşliliğin kendisi de bu seviyeleri düşürüyor. Evli erkeklerin hormon seviyeleri, sürekli olarak, yaşıtları bekar erkeklerden düşük çıkıyor; hatta küçük çocuğu olanlarınki daha da düşük. Bebeklere karşı özellikle duyarlı olan erkeklerde, çocukları doğar doğmaz yüzde 30 ve üzerinde düşüş kaydediliyor. Öte yandan, kaçamak yaşayan evli erkeklerin testosteron seviyeleri de sadık evli erkeklerden yüksek.[23] Üstelik kaçamak yaşayan erkeklerin çoğunluğu araştırmacılara aslında evliliklerinden gayet memnun olduklarını bildirirken, kaçamak yaşayan kadınların sadece üçte biri böyle hissettiğini belirtmiş.[24]

Uyanık okurlar tabii ki bu bağlantıların bir nedensellik ilişkisi getirmediğini tespit edeceklerdir; belki de testosteron seviyesi yüksek olan erkekler daha çok kaçamak arayışındadır. Belki de böyledir ama yine ve çekici bir kadınla gündelik bir temasın bile erkeğin hormonal sağlığında diriltici bir etki yarattığına inanmamız için pek çok sebep var. Aslında araştırmacı James Roney ve arkadaşları, çekici bir kadınla kısa süreli bir internet sohbetinin bile erkeklerin testosteron seviyelerini ortalama yüzde 14 yükselttiğini buldular. Aynı erkekler, başka bir erkekle birkaç dakika sohbet ettiklerinde ise testosteron seviyeleri yüzde 2 düşüş kaydediyordu.[25]

Antropolog William Davenport, 1960'lı yıllarda, seksi doğal ve basit gören bir grup Melanezya adası yerlisiyle birlikte yaşadı. Kadınların hepsi kolayca orgazm olabil-

diklerini iddia ediyordu. Çoğu da her bir partneriyle birden çok orgazm yaşadığını bildiriyordu. Bununla birlikte, Davenport'un belirttiğine göre, "Birkaç yıl evli kaldıktan sonra kocaların karılarına karşı ilgisinin solmaya başladığı kabul ediliyordu." Son olarak sömürge yasalarının bu uygulamaya son vermesi üzerine, Melanezyalılar tek eşlilikten kurtulmak için evli erkeklerin genç sevgililer edinmesine izin verdiler. Karılar bu kumaları kıskanmak yerine statü sembolü olarak görüyordu ve Davenport hem erkeklerin hem de kadınların bu yaşam tarzının sona ermesini Avrupa kültürüyle temas etmenin en kötü sonucu olarak gördüklerini bildiriyordu. "Günümüzde daha yaşlı erkekler, kendilerini heyecanlandıracak genç kadınlar ve bir zamanlar kumaların değişiminin sağladığı çeşitlilik yok olduğunda, zamanından önce etkisiz hale geldiklerini sık sık dile getiriyorlar."[26]

William Masters ve Virginia Johnson, bize daha yakın bir yerlerden şöyle bildiriyor: "Cinsel ilişkinin monotonluğuna bağlı olarak kişinin ilişkiye ilgisini yitirmesi, yaşlanan erkeğin partneriyle cinsel performansa olan ilgisinin düşmesinde en sabit etken." Araştırmacılar, erkeğin daha genç bir sevgilisinin olması halinde -bu sevgili, adamın karısı kadar çekici ya da cinsel açıdan yetenekli olmasa dasöz konusu ilgi kaybının çoğunlukla geri dönüşlü olduğunu da belirtiyorlar. Kinsey, "Eğer toplumsal kısıtlamalar olmasaydı, insanın erkeğinin tüm ömrü boyunca cinsel partner tercihinde hiç de seçici olmayacağı tartışmasızdır" diye sonucu bağlar.[27]

Erkeklerin çoğunluğu için cinsel tek eşlilik kaçınılmaz şekilde tekdüzeliği getirmektedir. Bu sürecin uzun süreli eşin çekiciliğiyle ya da çiftlerin birbirlerine duydukları aşkın derinliği ve içtenliğiyle hiçbir ilgisi olmadığını anlamak önemlidir. Aslında Symons'un deyimiyle, "Erkeğin karısı olmayan bir kadına yönelik cinsel arzusu, büyük ölçüde o kadının karısı olmamasının sonucudur."[28] *Yeniliğin*

kendisi çekim kaynağıdır. Bunu kabul etmek istemeseler de en seksi Hollywood yıldızlarının uzun süreli partnerleri için de aynı psikoseksüel süreç geçerlidir. Üzücü mü? Adaletsiz mi? Çileden çıkarıcı mı? Her iki taraf açısından da aşağılayıcı mı? Evet, evet, evet ve evet. Ama gerçek.

Peki ne yapmalı? Çağdaş çiftlerin çoğu cinsel partner çeşitliliğini hoş görmede Melanezyalılar ve önceki bölümlerde incelediğimiz toplumların çoğu kadar esnek davranamıyorlar. Sosyolog Jessie Bernard, 1970'lerin başlarında, Batı tipi evlilik hakkındaki geniş külliyatı taradıktan sonra, Batı toplumlarında evlilikte mutluluğun teşvik edilmesi için gerekli en önemli toplumsal değişimin, erkeklerin cinsel açıdan yeni partnerler edinme imkanlarının artması olduğunu ileri sürmüştür.[29] Ama bu henüz gerçekleşmedi ve hatta şimdi, neredeyse kırk yıl sonra, gerçekleşmesi daha da zor gözüküyor. Belki de bundan dolayı 20 milyon civarındaki Amerikan evliliği, erkeğin cinsel ilgisini kaybetmesinden ötürü sekssiz ya da düşük seksli olarak sınıflandırılıyor. *Artık Canı Çekmiyor* kitabının yazarlarına göre, Amerikalı çiftlerin yüzde 15 ila 20'si yılda on kereden az ilişkiye giriyor. Yazarlar cinsel isteksizliğin ülkenin en yaygın cinsel sorunu olduğunu kaydediyorlar.[30] Bu kasvetli sayıları bir de tüm evliliklerin yüzde 50'sinin boşanmayla sonuçlanması ile birlikte düşünün; çağdaş evliliğin eriyip gitmekte olduğu açıktır.

Alıntılanmayı en çok hak eden yazarlardan Donald Symons, *İnsan Cinselliğinin Evrimi (The Evolution of Human Sexuality)* adlı kitabında, Batı toplumlarının erkek cinselliğinin bu boyutunu değiştirebilmek için kitaplardaki tüm taktikleri denediğinin ama maalesef hiçbirinin işe yaramadığının altını çiziyor: "İnsanın erkeği öyle esaslı yapılandırılmış gibi ki Hıristiyanlık ve günah doktrini, Yahudilik ve onurlu insan doktrini, sosyal bilimler ve bastırılmış homoseksüellik ve psikososyal toyluk doktrinleri, tek eşli çift bağlanmasına dair evrimsel teoriler ve tek eşliliği des-

tekleyen ve savunan kültürel ve yasal gelenekler gibi pek çok maniye rağmen, çeşitliliği arzu etmemeyi bir türlü beceremiyorlar."[31] Symons'un bu düşüncelerini, ailelerini ve servetlerini, güçlerini ve itibarlarını, tümünü de başlıca çekiciliği 'yeni olması' olan bir kadınla birlikte olabilmek için heba eden bir dizi spesifik erkekten örnekler vererek (başkanlar, valiler, senatörler, sporcular, müzisyenler) desteklememize gerek var mı? Kadın okurlara da, başlangıçta abayı acayip yakmış gözüken adamların, yeniliğin heyecanı solunca nasıl da gizemli şekilde aramayı kestiklerini hatırlatmamıza gerek var mı?

Yeni Birine İhtiyacım Olması İçin Birkaç Sebep Daha (Tıpkı Sizin Gibi)

> *Bir kadınla sevişmek ya da yatmak apayrı tutkulardır; sadece çok farklı değil, birbirlerine de karşıttırlar. Aşk kendini bedenselleşme arzusunda değil (bu arzu sayısız kadına yayılabilir), yatağı paylaşma arzusunda (bir kadınla sınırlı arzu) hissettirir.*
>
> MILAN KUNDERA,
> *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*

Phil'in yeni sevgilisiyle birlikteyken kafasının nasıl 'güzelleştiğini' anlatışını hatırlıyor musunuz? "Renkler daha canlıydı, yiyecekler daha lezzetliydi." Duyularda yaşanan bu yoğunlaşmanın bir sebebi vardır ama bu sebep aşk değildir. Erkeklerin çoğu, yaşla birlikte testosteron seviyelerinin azalmasına bağlı olarak enerjilerinin ve libidolarının düştüğünü, hayatın temel hazlarıyla aralarına elle tutulamaz bir mesafenin girdiğini deneyimlerler. Çoğu bu bulanık mesafeyi strese, uykusuzluğa ya da sorumlulukların

ağırlığına ya da sadece zamanın akıp gitmesine bağlar. Bunlar da doğrudur ama bu uyuşukluğun önemli kısmı testosteron seviyelerinin düşmesinden kaynaklanıyor olabilir. Bir süre için testosteron üretmeyen adamı hatırlayın. 'Kendisini *ben* olarak tanımladığı her şeyi' kaybettiğini hissetmişti. Hayata karşı hevesini, heyecanını, mizah duygusunu... Hepsi uçup gitmişti. Ta ki testosteron onları geri getirene dek. Testosteron olmaymca "Arzunuz da olmuyor" demişti.

Phil de aşık olduğunu düşünür. *Tabii ki aşık olmuştur.* Yukarıda belirtildiği gibi, erkeklerin düşüşe geçen testosteronlarını güvenilir şekilde canlandıran birkaç şeyden biri de yeni bir aşıktır.[32] Dolayısıyla aşkla bağdaştırdığımız tüm o şeyleri hisseder: Tazelenmiş yaşama gücü, yepyeni bir derinlik ve yoğunlaşma, hayatta olmanın o baş döndüren ürpertisi. Bu güçlü duygular karışınıını ne de kolay 'aşk' ile karıştırırız. Ama yeniliğe verilen hormonal tepki aşk değildir.

Kaç erkek bu hormon kafasını hayatın akışını değiştiren tinsel birliktelikle karıştırmıştır? Kaç kadm iyi adamlarm sanki hiç beklenmeyen ihanetleriyle ters köşe olmuştur? Kaç aile, orta yaşlı adamlar yeni cinsel partnerden kaynaklanan yaşama gücü ve enerji yükselişini ruh eşine duyulan aşkla karıştırdığı ya da hayati öneme sahip gözüken bu ihtiyacı meşrulaştırmak için kendilerini aşık olduklarına ikna ettiği için dağılınıştır? Ve bu adamlardan kaçı, birkaç ay ya da birkaç yıl sonra, Coolidge eğrisi inişe geçip, artık aşina oldukları partnerin aslında bu duyguların hiç de gerçek kaynağı olmadığını anladıklarında, kendilerini yalnızlaşmış, utanca bulanmış, terkedilmiş halde bulmuşlardır? Kimse sayılarını bilmiyor ama büyük bir sayı bu.

Bu yaygın durum hayli trajiktir ama belki de en acı verici taraflarından biri, bu adamların çoğunun arkalarında bıraktıkları kadının, ona tercih ettiklerinden çok daha uyumlu bir eş olduğunu anlayacak olmalarıdır. Geçici ür-

pertilerin devri dolduğunda, bu adamlar yine bir ilişkiyi uzun vadede ayakta tutan şeylerle baş başa kalacaktır: Saygı, hayranlık, ortak ilgiler, iyi iletişim, mizah duygusu vesaire... Cinsel tutku üzerine kurulu bir evliliğin, ancak kış buzulu üzerine kurulmuş bir ev kadar ayakta kalma şansı vardır. Yalnızca insan cinselliğinin doğasına dair daha incelikli bir anlayışa erişerek uzun vadeli taahhütler hakkında daha akıllı tercihler yapmayı öğreneceğiz. Ancak bu anlayış, bazı rahatsız edici olgularla yüzleşmemizi gerektirir.

Aynı durumdaki pek çok erkek gibi, Phil de bir 'ölüm kalım' kararıyla karşı karşıya olduğunu hissetti. Belki de yaptığı gerçekten böyle bir tercihti. Araştırmacılar, testosteron seviyesi düşük olan erkeklerin klinik depresyon, ölümcül kalp krizi ve kansere yakalanma risklerinin, testosteron seviyeleri daha yüksek yaşıtlarına göre dört kat yüksek olduğunu buldular. Düşük testosteronlular ayrıca Alzheimer ya da diğer tür bunamaya da daha yatkındı ve herhangi bir sebepten genç ölüm riskleri de daha yüksekti (araştırmaya göre yüzde 88 ila yüzde 250 daha yüksek).[33]

Eğer milyonlarca yıllık evrim neticesinde, erkeklerin çoğunun cinselliklerinin yaşamları boyunca aktif ve canlı kalması için arada yeni partnerlere ihtiyaç duyacak şekilde yapılandıkları doğruysa, yaşam boyu cinsel tek eşlilik talep ettiğimizde erkeklere ne demiş oluyoruz? Aile sevgisiyle uzun vadeli cinsel tatmin arasında bir seçim mi yapmak zorundalar? Erkeklerin çoğu, yıllarca evli kalmadan -çocuklar, ortak mülkiyet, ortak arkadaşlar ve sadece paylaşılmış geçmişin getirebileceği bir tür aşk ve cinsellikle, hayatın gayet karmaşık hale gelmesine gani gani yetecek kadar süre- toplumun talepleriyle kendi biyolojilerinin talepleri arasındaki çatışmayı tam olarak kavrayamazlar. Sonunda evcil hayatın ve düşen testosteron seviyelerinin yaşamın rengini soldurduğu o kriz noktasına vardıklarında da ne yapacaklarını bilemezler.

Bu durumda erkeklerin çoğunun önlerinde gördüğü seçenekler herhalde şunlardır:

1. Yalan söyle ve yakalanmamaya bak. Bu en çok tercih edilen seçenek olsa da belki de içlerinde en kötüsü. Kaç erkek karılarıyla aralarında, karısının bilmemesi şartıyla, kendi çapında gündelik ilişkiler yaşamasının kabul gördüğü bir 'dile dökülmemiş anlaşma' olduğunu düşünür ki? Sanki polisle aranızda, sizi yakalamadıkları sürece içkili araba kullanabileceğinize dair bir dile dökülmemiş anlaşma olması gibi bir şey bu. Bunlara benzer bazı anlayışlar olsa da, dile dökülmemiş anlaşmaların, uzun vadeli ilişkilerin temelinde kullanılabilecek en kötü malzeme olduğunu size her avukat söyleyecektir.
   A. Er ya da geç (muhtemelen er) yakayı ele vereceksiniz, saygıdeğer baylar. Bundan kurtulabilme şansınız, ancak köpeğin ağaca tırmanan kedi karşısındaki şansı kadar. Neden: Çoğu kadının koku alma duyusu, çoğu erkeğinkinden anlamlı ölçüde keskindir ve dolayısıyla sizin kokusunu bile alamadığınız ama onun tespit edeceği deliller olacaktır. Ayrıca, kadınların o pek övülen sezgisinin gücünden bahsetmemize de gerek var mı?
   B. Bu, hayat arkadaşınıza yalan söylemenizi gerektirir. Çocuklarınızın annesini, birlikte yaşlanmak istediğiniz insanı hayal kırıklığına uğratmayı. Siz gerçekten bu musunuz? Hayatını paylaşmayı seçtiği adam bu mu?

2. Ömrünün geri kalanında karından başkasıyla seks yapmaktan vazgeç. Belki pornodan ya da Prozac'tan yardım al.
   A. Antidepresanlar, sadece 2005 yılında yazılan 118 milyon reçeteyle Birleşik Devletler'de en çok reçetelenen ilaçlar. Bu ilaçların en sık görülen yan etki-

lerinden biri de libidoyu düşürmek ve bu da belki her şeyi yerle bir etmeye yetiyor; kimyasal hadım. Olmazsa Viagra var; 1998'de piyasaya girişinin ilk 10 yılında bir *milyarın* üzerinde tableti dağıtıma sokulmuş. Ancak Viagra *kan akımı* sağlar, *arzu* değil. Artık erkekler cinsel ilgiyi de taklit edebiliyorlar. Gelişme?

B. Ama aynı şey değil, değil mi? Geceleri bilgisayarınıza sinsice sokulup porno aramanızda aşağılayıcı (haydi hadım edici demeyelim) bir şey yok mu? Tabii ki bu da ilişkiyi yıkabilecek ciddiyette öfke ve dargınlığa yol açıyor.

3. Seri tek eşlilik: Boşan ve yeniden başla. Bu seçenek, pek çok ilişki danışmanı da dahil, uzmanların çoğu tarafından 'dürüst' bir yaklaşım olarak öneriliyor.
   A. Seri tek eşlilik, toplumun emrettikleriyle biyolojinin talepleri arasındaki çatışmanın doğurduğu meselelere semptomatik bir yanıttır. Uzun süren cinsel açıdan tek eşli ilişkilerde, erkeğin (ve dolayısıyla kadının) cinsel yoksunluklarının kartopu gibi büyümesinden başka hiçbir işe yaramaz.
   B. Genellikle bu muammaya onurlu bir karşılık olarak sunulsa da, bir başa çıkma yöntemi olarak seri tek eşlilik, mevcut dağılmış evler ve tek ebeveynli aileler salgınına yol açmıştır. Cinsellikle ilgili hakikatle yüz yüze gelmekten aciziz diye, çocuklarımıza duygusal travma yaşatmak nasıl bir 'olgunluk' acaba?

Ben Değil: Evliliğin Ayrıksı Tarihi (I Don't: A Contrarian History of Marriage) kitabının yazarı Susan Squire soruyor: "Toplum neden, sadece bir zaman sonra onunla sevişmenin de ilk kişiyle olduğu kadar sıkıcı hale geleceği biriyle sevişebilmek için evliliğinizi sonlandırmanızı, boşanmanızı, çocuklarınızın hayatını belki sonsuza dek bozmamızı

daha ahlaki buluyor?"[34] Arkasında kırgınlıklar, küsmüş kadınlar ve duygusal açıdan yaralanmış çocuklar bırakarak uzun vadeli mutluluğun peşine düşen bir adamın, kendi kuyruğunu yakalamaya çalışan bir köpekten pek farkı yoktur.

Kocasının aldattığı bir kadınsanız da, elinizde daha iyi seçenekler yok: Olan biteni farketmiyor gibi yapmak, dışarı çıkmak ve kendi intikam ilişkinizi yaşamak (istemeseniz de) ya da avukatları arayarak kendi ailenizi ve evliliğinizi yıkmak. Bunların hepsi de kaybeden senaryolar.

Kişinin kendisine ve ailesine karşı bu ihanetini tanımlamak için kullandığımız '*aldatmak*' tabiri bile, evliliğin oyunculardan birinin diğeri pahasına kazanabileceği bir oyun olduğuna işaret etmekle insan cinselliği hakkındaki standart anlatının yankısını taşıyor. Bu modele göre, kadın, erkeği kendisinden olduğunu düşündüğü çocukları destekleme 'tuzağına' düşürür ve kazanır. Standart anlatının bir diğer büyük kazananı ise bir dizi kadını döllemeyi ve sonra da kendisi yeni fetihlere açılırken kadının bu çocukları büyütmesini sağlamış 'koca bebek'tir. Ama hiçbir *gerçek ilişkide* -evlilik olsun ya da olmasın- aldatmak zafer getirmez. Ya herkes kazanır ya da herkes kaybeder.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

Birlikte Yüzünü Göğe Çevirmek

Aşk nefeslerin kesilmesi değildir, heyecan değildir, sonsuz tutku vaatlerinin ilanı değildir. Bu sadece herhangi birimizin kendisini ikna edebileceği 'aşık olma hali'dir. Aşkın kendisi ise aşık olma hali uçup gittikten sonra geriye kalandır...

—Louis de Bernières,
Yüzbaşı Correlli'nin Mandolini

Belli bir heteroseksüel pratik dizgesine uyulmasında ısrar eden her toplum için bunun bir bedeli vardır. Bizler kültürün akılcı olarak tasarlanabileceğine inanırız. Ama bunu yaparken her bir kültürün alıştırma ve pekiştirme için ihtiyaç duyacağı zaman ve enerji cinsinden ödeyeceği bedeli de hesaba katmalıyız ve bu hesapta da elastikiyeti en düşük olan değeri; doğuştan gelen eğilimlerimizi bastırmak için harcanması gerekecek insan mutluluğunu kullanacağız.

E. O. WİLSON[1]

Peki öyleyse? Cinsellik üzerine bu koca kitabı yazmış olarak mahcubiyetle belirtmeliyim ki çoğumuz seksi gereğin-

den çok ciddiye alıyoruz. Yani seksse sekstir işte, o kadar. Bu durumda aşk değildir. Ya da günah. Ya da hastalık. Ya da aslında mutlu bir aileyi yıkmak için iyi bir sebep. Viktorya dönemi insanları gibi, çağdaş Batı toplumlarının çoğu da arzı kısarak ("İyi kızlar yapmaz") ve talebi coşturarak (*Azgın Kızlar*) seksin içkin değerini şişiriyorlar. Bu yaklaşım, seksin gerçekte ne kadar önemli olduğu hakkındaki görüşümüzün çarpılmasına neden oluyor. Evet, seks esastır ama her zaman da bu kadar ciddiye alınması gereken bir şey değildir. Bir düşünün; yiyecek, su, oksijen, korunak ve hayatta kalabilmek açısından kritik diğer öğelerin hiçbiri, ulaşılamaz olmadıkları sürece gündelik düşüncelerimiz arasında yer almaz. Toplumun ahlaki kodlarından öteye makul bir salınmayla cinsel tatminin daha kolay erişilebilir hale gelmesi, bir yandan seksin kendisinin sorunsallığını da zayıflatacaktır.

Tarihin genel gidişatı böyledir sanki. Birçokları 'çıkma' kültürü, müstehcen resimlerin sanal alemde cirit atması, eşcinsel ve lezbiyen çiftlerin tüm yasal haklarının tanınması ve benzerleri karşısında şaşkınlığa ve dehşete kapılıyor ama bunların hiçbirini uzun süre engelleyebilmek için yapabilecekleri fazla bir şey yok. Cinsellik açısından bakılınca, tarih avcı-toplayıcıların gelişigüzelliğine doğru, geri geri süzülüyor gibi. Öyleyse gelecek kuşaklar cinsel yoksunluğun ve boş yere parçalanmış ailelerin patolojik tezahürlerinden daha az çekecekler demektir. Holmberg, birlikte yaşadığı Sirionolar hakkında şöyle yazar: "Sirionolar neredeyse asla cinsel partner eksikliği çekmiyorlar. Ne zaman birinin cinsel arzusu uyansa, hemen her yerde bunu dindirmeye gönüllü bir partner bulunabiliyor... Siriono toplumunda cinsellik endişesi dikkat çekici oranda düşük görünüyor. Aşırı itaat, kendine hakimiyet ya da ıslak rüyalar veya fanteziler gibi tezahürlere nadiren rastlanıyor."[2]

Böyle bir dünyada yaşamak nasıl olurdu? Sonuçta hepimiz burası gibi bir yerde yaşamanın nasıl olduğunu biliyo-

ruz... Ölüm bir yana, başka ne evliliğin can çekişmesi kadar insanı sefil eder ki? 2008'de, ABD'de doğum yapan kadınların neredeyse yüzde 40'ı nikahlı değildi. Bu önemlidir. Geçenlerde *Time*'ın da bildirdiği gibi: "Kısa vadede iyilik hali ile uzun vadede başarıyla bağlantılı her bir anlamlı sonuç açısından iki ebeveynli, bir arada yaşayan ailelerden gelen çocuklar, tek ebeveynli ailelerden gelenlere üstünlük sağlıyorlar. Uzun ömür, madde kullanımı, okul başarısı ve okulu terk oranları, ergenlik dönemi hamilelikleri, suç davranışı ve hapse düşme... Tüm kriterler açısından, her iki ebeveyniyle birlikte yaşayan çocuklar diğerlerinden ciddi ölçüde üstünler."[3]

Alman düşünür Johann Wolfgang von Goethe, "Aşk ideal, evlilikse reel bir şeydir" demişti: "Reel ile idealin karıştırılması asla cezasız kalmaz." Değil mi... Yaşam boyu tek kişiye cinsel sadakate dayanan ideal bir evlilik anlayışında -ki herhalde çoğumuz gerçekçilikten çok uzak olduğunu öğrenmişizdir- ısrar ettikçe, bunun bedelini kendimizin, birbirimizin ve çocuklarımızın üzerine çekiyoruz.

"Fransızlar, takıldıkları partnerlerinin sadece takıldıkları bir partner olduğu fikriyle çok daha barışıklar" diye yazıyor, sadakatsizliğin kültürlerarası incelenmesi hakkındaki *Çeviride Kendinden Geçmiş (Lust in Translation)* kitabının yazarı Pamela Druckerman. "Fransızlar kaçamaklarını meşru kılmak maksadıyla evliliklerinden yakınmaya çok daha az gereksinim duyuyorlar." Ama yazarın bulgularına göre, Amerikalı ve İngiliz çiftler bambaşka bir ezberden okuyor gibiler. "Tek gecelik bir ilişki bile evliliğin sona erdiği anlamına geliyor" diye gözlemlerini aktarıyor Druckerman. "Kocasının aldattığını öğrenir öğrenmez pılıyı pırtıyı toplayıp evi terketmiş kadınlarla görüştüm; 'çünkü böyle, yapılması gereken buydu' dediler. Yapmayı istemiş oldukları için değil, kuralın bu olduğunu düşünmüşlerdi sadece. Sanki başka seçeneklerin olabileceğini akıl edememişlerdi... Yani gerçekten ezberden okuyorlardı!"[4]

Psikolog Julian Jaynes, kişinin şeylerin gözüktüğü gibi olmadığını kavradığında deneyimlediği korku ve neşe karmaşasını şöyle tasvir eder: "Dönmedolapta bir acayip an gelir; iç çemberden en tepeye çıkıp, bedeniniz güven verici kemerlere dayanmaktayken bir anda bu yapı yok olur ve dış çemberden aşağı, boşluğa düşüveririz."[5] Çok fazla çiftin boşuna engellemeye ya da görmezden gelmeye çalıştığı andır bu; hatta acı ayrılığı ve parçalanmış bir aileyi, tüm 'emniyet kemerlerini' geçmişte bırakarak, yüzümüzü birlikte gökyüzüne dönmeye tercih ettirecek raddede.

Kendimiz, diğerimiz ve insan cinselliği hakkında sarıldığımız yanlış beklentiler, her birimizde ciddi ve kalıcı hasarlar bırakıyor. Yazar ve cinsellik danışmanı Dan Savage şöyle açıklıyor: "Yaşam boyu tek eşlilik beklentisi evliliğe inanılmaz bir gerilim yüklüyor. Halbuki aşk ve evlilik kavramlarımız sadece tek eşlilik beklentisinden değil, aşık olunduğunda tek eşliliğin kolay ve keyifli olabileceği fikrinden de temel alır."[6]

Tabii ki tutkulu ve baş döndürücü cinsellik, evlilik mahremiyetinin önemli bir kısmını oluşturabilir ama bunun uzun vadeli samimiyetin esası olduğunu düşünmek vahim bir hatadır. Tüm diğer açlıklar gibi, cinsel arzunun şiddeti de tatmin edildikçe düşme eğilimindedir. Squire, evliliği kalıcı bir romantizm olarak düşünmenin gerçekçi olmadığını belirtiyor: "Kaç yüzüncü kez yattığınız kişinin giysilerini parçalamak istemeniz değildir mesele. Şunu kafamıza sokmalıyız ki aşkın ve cinselliğin doğası başlangıçtaki haline göre değişir ve büyük bir aşk macerası illa ki muhteşem bir evlilik demek değildir."[7] Hatta yüksek libidolu seks pekala son raddede tam da samimiyetin yokluğunun ifadesi olabilir: Şu meşhur tek gecelik ilişkileri, fuhuşu temel fiziksel boşalma olarak düşünün.

Çiftler, ilk günlerin ve gecelerin yoğunluğunu korumanın ya da yeniden keşfetmenin tek yolunun yüzleri açık, tekinsiz gökyüzüne birlikte çevirmek olduğunu görebilirler. Eğer

duygularının gerçek doğası hakkında konuşmaya cesaret edebilirlerse, kendilerini birbirleriyle en anlamlı, en samimi görüşmeyi yaparken bulabilirler. Bunların kolay konuşmalar olacağı izlenimini uyandırmak istemeyiz. Öyle olmayacaklardır. Kadınlar ve erkekler için daima birbirini anlamanın zor olacağı alanlar vardır ve cinsellik de bunlardan biridir. Erkeklerin cinsel hazla duygusal yakınlığı böyle kolay birbirinden ayırabildiklerini kabul etmek pek çok kadına zor geldiği gibi, pek çok erkek de niye bu birbirinden ayrı oldukları aşikar iki konunun (onlara göre) pek çok kadında bu denli iç içe geçmiş olduğunu anlayabilmek için ciddi çaba sarfeder.

Ama ortada güven varsa, anlayamadığımızı dahi kabule razı gelebiliriz. Bu kitapla ilgili en önemli ümitlerimizden biri, çiftlere bu uygunsuz duyguların kadim köklerine dair daha derin ve daha az yargılayıcı bir anlayış ve onlarla başa çıkmada daha bilinçli ve daha olgun bir yaklaşım kazandırarak, bu zorlu ve duygusal güzergâhta birlikte yürüdükleri yolu bir nebze de olsa kolaylaştıracak bu türden sohbetleri teşvik etmektir. Aslında bundan başka sunabileceğimiz pek bir faydalı öneri de yok. Her bir ilişki, özel ilgi isteyen ve sürekli değişen bir dünyadır. Herkese uyan, tek beden formüllerine karşı uyanık olmanızdan başka belki en iyi tavsiyemiz, Polonius'un Laertes'e dediklerinde (*Hamlet*) ifadesini bulmaktadır: *Her şeyden önce kendi kendinle doğru ol; o zaman, gece gündüze varır gibi, sen de aldatmaz olursun kimseyi.**

Üstelik pek çok meseleyi sadakat kavramına daha rahat ve hoşgörülü bir yaklaşımla ve tüm boyutlarıyla ele almak, kendimizi ve birbirimizi daha derinden anlamaktan da fazlasını sağlayacaktır. "Kendileri için gerçekten üzüldüğüm insanlar, toplumun sunduğu geleneksel seçeneklerden baş-

* Hamlet - William Shakespeare (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008 - Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu) (e.n.)

ka seçimlerin de olabileceğini hiç düşünmemiş olanlardır" diyor Scott; kendisi Terisa (kadm) ile uzun vadeli üçlü ilişkisi sürerken Larry ile de birlikte oluyor (ki Scott onu da Terisa ile tanıştırmış). Bu türden üç ya da dört kişinin dahil olduğu ilişkiler son zamanlara kadar bariz sebeplerden ötürü göz önünde olmazken, *Newsweek*'teki bir makaleye göre, çok eşli olarak adlandırılan böyle ailelerin ABD'deki sayısı yarım milyon civarında.[8] Helen Fisher, böylesi ilişkilere giren insanların kendi güvensizliklerine ve tabii ki kıskançlıklarına meydan okumaya çalışarak, 'Doğa Ana'ya karşı geldiklerini' düşünse de, böylesi düzenlemelerin doğru kişilerle ilgili tarafların her biri ve hatta çocuklar açısından da çok iyi işleyebileceği yönünde bir sürü kanıt mevcut.

Sarah Hrdy'nin bizlere hatırlattığı gibi, asıl çocuklarını yalıtım içinde büyütmeye çalışan sıradan çiftler Doğa Ana'ya karşı çıkıyor olabilirler: "Darwin'den beri" diyor yazar, "İnsanların, annelerin yavrularının büyütülmesine yardım etmesi için sadece tek bir erkeğe bağlı olduğu nükleer ailelerde evrimleştiğini varsaydık... Ama ...insanın aile düzenlemelerinin çeşitliliği ...atalarımızın yardımlaşmalı süt anneleri olarak evrimleştiği varsayımına işaret ediyor."[9] Bizim bakış açımıza göre, Scott, Larry ve Terisa gibi kişiler insanın kadim sosyoseksüel düzenlemesini kopyalamaya çalışıyor gözüküyorlar. Görmüş olduğumuz gibi, ister Afrika'da, Amazon'da, Çin'de isterse Colorado taşrasında olsun, çocuğun bakış açısından çevresinde ikiden fazla istikrarlı ve sevgili yetişkinin varlığı zenginleştirici olabiliyor. Laird Harrison, geçenlerde biyolojik ebeveynini başka bir çift ve çocuklarıyla paylaştığı bir evde büyümekle ilgili kendi deneyimini kaleme aldı. Şöyle hatırlıyordu: "Komünal ev ahalisi, bir daha hiç görmediğim bir tür yoldaşlık duygusunu tadıyordu... Kız kardeşlerimle kitaplar takas ettik, onun acayip hikayelerini ağzım açık dinledim, birbirimize hocalarla ilgili tüyolar verdik. Babaları iyi müzik aşkını, anneleri de yemek pişirme tutkusunu aktardı bize. Hepimizin arasında bir tür bağ oluştu."[10]

Herkes Dolaptan Dışarı

Bir çağ, temel yanılgıları çöktüğünde geride kalmış sayılabilir.

ARTHUR MILLER

Yakın tarihimizin önemli bölümü, hoşgörü ve kabullenme dalgalarının sert sosyal yapılarm kayalık burunlarını dövmesi olarak okunabilir. Bu sonsuza dek sürecekmiş gibi gözükse de sonunda daima dalgalar kazanır ve masif kayayı uçuşan kum zerreciklerine dönüştürürler. Yirminci yüzyıl kölelik karşıtı hareketler, kadın hakları, ırk eşitliği ve daha yakın tarihlerde eşcinsellere, lezbiyenlere, transseksüel ve biseksüellere yönelik kabulün giderek artması gibi kayaların çökmesiyle bu sivri uçların aşınmaya başladığına tanıklık etti. Yazar Andrew Sullivan, hem Katolik hem de eşcinsel olarak büyüme deneyimini "Can çekiştirecek bir ıstırap. Kendi hayatımda da sonsuz sayıdaki diğerlerinde de gördüğüm bu" diye tanımlıyordu. "Bu temel duyguların bastırılması ve bunların aşkla çözüleceğinin inkarı, daima ama *daima* kişisel çarpıtmalara ve zorlantılara ve ufkun daralmasına yol açar. İnsanları ...sığamadıkları kalıplara hapsetmeye çalışmak kimseye yaramıyor. Bu, onların şereflerini, özsaygılarını ve sağlıklı bir ilişki yaşama imkanlarını ellerinden alıyor. Aileleri yıkıyor, Hıristiyanlığı çarpıtıyor, insanlığı ihlal ediyor. Bitmeli bu."[11] Sullivan bu düşünceleri görünürde homofobik, gizli eşcinsel televizyon yıldızı Ted Haggard'ın balonunun söndürülmesi üzerine dile getirmişti ama günün toplumsal yaptırım kalıbına sığamayan herkes için de söylenmiş olabilirlerdi.

Kim kalıbına sığabiliyor ki? Evet, kendinden nefret eden eşcinsel televizyon yıldızları ve siyasetçiler ışığa çıkmalı ama diğer herkes gibi.

Kolay olmayacak bu. Utancın alevlendirdiği öfkenin karşısına dikilmek hiçbir zaman kolay olmadı. Tarihçi Robert S. McElvaine, "Özgür aşk, özgür nefrete dönüşüverecek gibidir" sözleriyle tek eşlilik kalıbının dışını merak etmeye yelteneceklerin kulağını tırmalayacak çatlak seslerin bir örneğini sunuyor. "Herkese aşık olmak biyolojik açıdan mümkün olmadığına göre, bunu yaşıyormuş gibi yapmak 'ötekileştirmeye' dönüşür ve bu da nefrete yol açar."[12] McElvaine gibi pek çok ilişki danışmanı da her türlü standart dışı evlilik ilişkisi karşısında hem dehşete kapılmış hem de cahil bir portre çizmektedir. *Tutsak Cinsellik*'in yazarı Esther Perel de tanıdığı bir aile terapistinin olur olmaz yerde, "Açık evlilik yürümez. Bunu becerebileceğini sanman tamamen safça. Yetmişlerde denedik bunu ve sonuç felaket oldu" dediğini aktarıyor.[13]

Belki de böylesi terapistler, geleneksel evliliğin tüm alternatiflerini yargısız infaz etmeden önce biraz durup düşünmek isterler. Çağdaş Amerikan tarihinin ilk eş değiştirenlerini tahmin edin desek, herhalde çoğu kişinin gözlerinin önünde serbest aşk komünlerinde, Che Guevera ve Jimi Hendrix posterleri altında, hoparlörlerden Jefferson Airplane yükselirken şişme yatakları üzerinde boğuşan, saçı sakalına karışmış, bandanalı hippiler canlanacaktır. Ama ağır ol babalık çünkü gerçekler gözlerini kamaştıracak.

Asıl çağdaş eş değiştiren Amerikalılar, asker tıraşlı İkinci Dünya Savaşı havacı pilotları ve onların karılarıydı. Her yerdeki seçkin savaşçılar gibi bu 'top gun'lar da belki de askerliğin tüm diğer alanlarından daha yüksek ölüm oranıyla karşı karıya olduklarından, aralarında güçlü bağlar geliştirmişlerdi. Gazeteci Terry Gould'a göre, 1997 yapımı *Buz Fırtınası* gibi filmlerle beyazperdeye de aktarılan 'anahtar partileri' 1940'larda elit pilotların ve karılarının, Japonların uçaksavar ateşlerine karşı düzenlenen uçuşlardan önce, cinsel açıdan birbirlerine karıştıkları askeri üslerde kaynağını buluyordu.

ABD'de eş değiştirme hareketinin kültürel tarihi hakkındaki *Yaşam Tarzı (The Lifestyle)* kitabının yazarı Gould, bu hava kuvvetleri ritüeli üzerine yazan iki araştırmacıyla görüşmeler yaptı. Joan ve Dwight Dixon, Gould'a bu savaşçıların ve karılarının 'bir nevi kabilesel bağlanma ritüeli gibi, kocaların hayatta kalacak üçte ikisinin, dul eşleri kollayacağı örtülü kabuliyle birbirlerini paylaştıklarını' söylediler.* Gould'un belirttiğine göre, bu uygulama savaşın sona ermesinden sonra da sürmüş ve 1940'ların sonlarında, "Maine'den Teksas'a, California'dan Washington'a askeri üslerde eş değiştirme kulüpleri mantar gibi çoğalmıştı. 1953'lerde, Kore Savaşı'nın ertesinde, bu kulüpler hava kuvvetleri üslerinden, civar banliyölerde yaşayan beyaz yakalı profesyonellere yayılmıştır."[14]

Bu savaşçı pilotların ve eşlerinin 'saf' olduklarına mı inanmalıyız?

Pek çok yüksek profilli Amerikalının 1970'lerdeki alternatif cinsellik atılımlarının kargaşa ve incinmiş duygularla sonuçlandığı doğrudur ama bu neyi kanıtlar? Amerikalılar, 1970'lerde, yabancı petrole bağımlılıklarını da azaltmayı denediler ve başaramadılar. Bu mantığa göre bir daha denemek kesinlikle 'safça' olurdu. Ayrıca mahrem konularda başarılı olanlar fazla dile getirmiyorlar ve dolayısıyla kaç çiftin standart, bir örnek tek eşliliğin gösterişsiz alternatiflerini deneyerek kendi gelenek dışı anlayışlarını bulmada *başarılı olduğunu* kimse bilmiyor.[15]

Tartışılmaz olan, geleneksel evliliğin şu anda milyonlarca kadın, erkek ve çocuk için tam bir felaket olduğudur. Geleneksel 'ölüm (ya da sadakatsizlik ya da sıkıntı) bizi ayı-

---

* Beckerman'ın Amazonlarda eş paylaşımı tasvirini hatırlayın: "Ölsen bile en azından çocuklarının birinin sorumluluğunun sahibi olan bir adam daha olduğunu biliyorsun. Dolayısıyla, farklı bir açıdan bakarsanız buna şükretmeniz bile mümkün; karınızın bir sevgilisinin olması, satın alabileceğiniz tek sigorta poliçesi."

rıncaya kadar' evlilikleri birer yenilgidir. Duygusal açıdan, mali, fizyolojik ve cinsel açılardan çok fazla çift için uzun vadede sürdürülemez durumlardır. Buna rağmen iş heteroseksüel evliliğe gelenek dışı yaklaşımlara gelince, anaakım terapistlerin çok azı günümüzde eşcinsel bir adamı ya da bir lezbiyeni 'büyümeye, gerçekçi olmaya ve eşcinselliği bir kenara bırakmaya' ikna etme çabasma girişmeden önce bir durup düşünecektir. Perel'in belirttiği gibi: "Cinsel sınırlar, terapistlerin baskın kültürü en çok aynalar gözüktüğü birkaç alandan biri. Tek eşlilik norm halinde ve cinsel sadakat olgunluk, kararlılık ve gerçekçilik olarak kabul görüyor." Alternatifleri tartışmayı unutun: "Tek eşlilik, hatta rızaya dayalı tek eşlilik harici her durum şüphe uyandırıyor." Bir kişiye aşıkken bir başkasıyla cinsellik yaşayabileceğimiz fikri "Bizi ürpertiyor" ve kargaşa imgelerini çağrıştırıyor: "Rastgele cinsel ilişkiler, toplu seks ve sefahat."[16]

Standart tek eşlilik bağlarını gevşetme yolunda -koparma da değil- danışmak umuduyla terapistlere başvuran çiftlere, büyük ihtimalle ince ama etkili bir savunma yargısıyla birlikte tumturaklı klişeler sunulacaktır; tıpkı şu *Kötü Genler (Mean Genes)* isimli evrimsel psikoloji temelli kişisel gelişim kitabındaki tavsiye gibi: "Hepimizin aklını çelen kışkırtmalar, kalplerimizin ve zihinlerimizin genlerine derin kökler salmıştır... [ama] ilginç çarkları döndürmeye olan hevesimizi korursak, tek eşlilik ile sadakatsizliği cazip kılan kötü genlerimiz arasında bir çatışma kalmayacaktır."[17] İlginç çarklar? Çatışma yok? Tabii. Sen bunları Bayan Coolidge'e anlat.

Perel, heteroseksüel çiftlerin her ikisi için de yürüyebilecek alternatif düzenlemeler bulabilmesi imkanını açıkça ele alan (onlar kendilerini anaakım toplumsal kabullerin sınırlarının dışında bulsalar da) nadir terapistlerdendir. Şöyle yazar: "Kendi tecrübemde, cinsel sınırları tartışabilen çiftlerin ...kapıları kapalı tutanlardan daha az sadık olmadıklarını gördüm. Aslında onları uzun vadeli aşkın

diğer şekillerinin arayışına sürükleyen, tam da ilişkilerini daha da sağlamlaştırma arzusu."[18]

Kadim zevklerimize uygun olarak, esnek ve sevgi dolu birliktelikler geliştirmenin sayısız yolu vardır. Anaakım terapistlerin çoğunun iddialarının aksine, mesela 'açık evlilik' yaşayan çiftler çoğunlukla genel tatmin (hem ilişkileri hem de genel olarak yaşama dair) seviyelerini geleneksel evlilik sürdürenlerden yüksek değerlendirmektedir.[19] Çok eşliler birbirlerine yalan söylemeden ve asal birliktteliklerini zedelemeden, hayatlarına başka ilişkiler eklemlemenin yollarını bulmuşlardır. Pek çok eşcinsel çift gibi, bu kişiler de ek ilişkilerin herhangi birine yönelik bir taciz olarak algılanması gerekmediğini teslim etmişlerdir. *Etik Sürtük* kitabının yazarları Dossie Easton ve Catherine Liszt şöyle der: "Kaçamak yapmayı ilişkideki bir bozukluğun belirtisi olarak yorumlamak acımasızlık ve duyarsızlıktır çünkü bu yorum 'aldatılmış' eşin -ki herhalde zaten güvensiz hissetmektedir- kendisinde neyin yanlış olduğunu sorgulamasına yol açar... Pek çok kişi, eşleriyle ya da ilişkilerindeki bir aksaklıkla hiçbir ilgisi olmayan sebeplerle asal ilişkilerinden başka cinsel ilişkiler yaşamaktadır."[20]

Yüzyıllar süren dini ve bilimsel propagandaya rağmen geleneksel çekirdek ailenin sözde 'doğallının' altını dolduran temel yanılsamalar artık açıkça gün yüzüne çıkmıştır. Bu yıkım, çoğumuzu yalıtılmış ve işlevsiz hale sokmuştur. Körü körüne ısrarın ve iyi niyetli engizisyonların ömrü dolmuştur ve geleceklerinde de hiçbir ışık yoktur.

Bitmez cinsiyetler savaşı ya da daha en başından beri gerçeği hiç yansıtmamış olan insanlık ailesi kavramına körü körüne bağlanmak yerine, insan cinselliğine dair hakikatle barışmaya ihtiyacımız var. Bu, belki de yeni ailevi düzenlemeler geliştirmeyi gerektirecektir. Belki bu yalnız ebeveyne ve onların çocuklarına daha fazla toplumsal destek sağlayacaktır. Ya da belki de bu sadece cinsel sadakatle ilgili beklentilerimizi ayarlamayı öğrenmemiz gerektiği

anlamına geliyordur. Ama şunu biliyoruz: Ateşli inkar, katı dini ya da yasal emirler ve çöllerde Orta Çağ tarzı linç ayinlerinin hepsi tarih öncesi eğilimlerimiz karşısında aciz kalmıştır.

1988'de Colorado Valisi Roy Romer, kamuoyuna malolan uzun süreli evlilik dışı ilişkisi hakkında soru yağmuruna tutuldu. Romer çok az ünlünün yapabildiğini yaptı. Cüretkar soruların altında yatan kabule Yucatán ruhuyla direndi; evlilik dışı ilişkisinin karısına ve ailesine ihanet olduğu kabulüne. Bunun yerine, olağanüstü bir basın açıklaması yaptı ve kırk beş yıllık karısının bu konuyu bildiğini ve ilişkiyi olduğu gibi kabullendiğini belirtti. Romer, kıkırdayan gazetecilere de "Gerçekten olduğu gibi yaşam" diye karşılık verdi. "Sadakat nedir?" diye soruyu ortaya atmasıyla uğultucu gazetecilerin sesi kesiliverdi. "Sadakat ne tür bir açıklığa sahip olduğunuzdur. Ne tür bir güveniniz var; hakikate ve açıklığa dayanan? Ve biz de ailemle bunu enine boyuna tartıştık; duygularımızın ne olduğu, ihtiyaçlarımızın ne olduğu hakkında bir anlayışa erişmeye ve bu türden bir sadakati sağlamaya çalıştık."[21]

Ay'la Güneş'in Evliliği

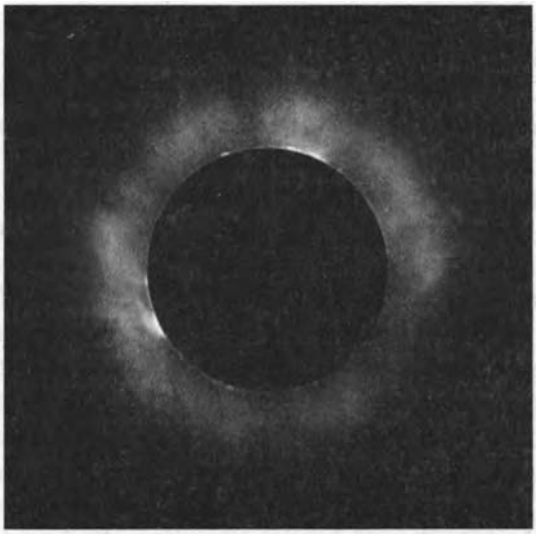
Sayısız yıldızın kaynadığı, bulutların durmaksızın süzüldüğü ve gezegenlerin deveran ettiği gökyüzünde, ezelden ebede dek tek bir Güneş ve tek bir Ay oldu. Atalarımıza göre bu iki gizemli varlık, dişiliğin ve erilliğin esasını yansıtıyordu. İzlanda'dan Tierra del Fuego'ya kadar, insanlar Güneş'in gücü ve istikrarını erilliğine yordular ve Ay'ın değişkenliği, tarifsiz güzelliği ve aylık döngüleri de dişiliğinin işaretleri olarak kabul edildi.

100 bin yıl önce göğe çevrilen insan gözüne de bugün bize gözüktükleri gibi aynı boyda gözüktüler. Tam güneş tutulmasında, Ay'ın dairesi Güneş'in üzerine öyle bir ke-

sinlikle oturur ki, çemberin etrafından uzayı yalayan Güneş alevleri çıplak gözle görülebilir.

Ama yeryüzünden bakanlara aynı boyda gözüktükleri halde, bilim insanları Güneş'in gerçek çapının Ay'ınkinden 400 kat büyük olduğunu uzun zaman önce ortaya koymuşlardır. Bir yandan Güneş'in Dünya'dan uzaklığının da Ay'ın uzaklığından tam 400 kat fazla olması inanılmazdır ve bundan dolayı çevrede bunu farkedebilecek kişilerin bulunduğu tek gezegenden bakıldığında, sanki aynı boydaymış gibi görünürler.[22]

Belki birileri buna "İlginç tesadüf" diyecektir. Diğerleriyse farkların ve benzerliklerin, mesafenin ve samimiyetin, ahenkli istikrarla döngüsel değişimin bu semavi kucaklaşmasının içerdiği olağanüstü bir mesajın olup olmadığını merak edecektir. Eski atalarımız gibi, bizler de buradaki dişiler ve erkekler olarak Ay'la Güneş'in bu sonsuz raksını, kadının ve erkeğin doğalarına dair sırların izini sürerek seyrediyoruz.

OKURLARA NOT

'Flörtçü Phil' ile ilgili yirmi birinci bölümdeki anlatım, bu kitabın önceki baskısında bazı okurları rahatsız etti ve cinsel tatminin her iki cins açısından da önemi hakkında tüm söylediklerimiz ışığında dengesiz, hatta ikiyüzlü bulundu. "Neden kaçamak yaşamak hakkında sadece erkeğin bakış açısından konuşuluyor?" diye sordular bize, "Üstelik kitabınızın geri kalanı kadının cinselliğine yönelik olarak gayet dengeli ve destekleyiciyken?" Bu, kendisine ancak hileli ve dolambaçlı cevaplar verebileceğimiz kadar haklı ve açık bir soru.

Öncelikle, pek çok erkek sadece fırsat çıktığı için ilişkiye girdiğini bildirirken, kadınlar -ki fırsatları genellikle çok daha fazlayken- motivasyonları hakkında daha karmaşık bir terkip sunma eğilimindeler. Örneğin, Shirley Glass ve Thomas White 300 kadın ve erkekle anonim olarak evlilik dışı ilişkileri hakkında görüştüğünde, erkeklerin ilişkilerini daha cinsellik ağırlıklı görme eğilimine karşılık, kadınların daha çok duygusal değerlendirmelerle motive olduklarını ve evlilikleriyle ilgili daha yüksek tatminsizlik bildirdiklerini buldular. Bu bulgular diğer araştırmalarda tekrar tekrar yankılandı.

İkinci olarak, önceki bölümlerde ele aldığımız gibi, kadının libidinal motivasyonları daha akışkan olma eğiliminde ve dolayısıyla üzerlerinde fikir yürütmek erkeklerinkine oranla daha zor. Örneğin kadınların yumurtladıkları sırada evlilik dışı sekse daha yatkın olduklarını ve doğum kontrol hapı kullanmaya menstrüal döngülerinin diğer za-

manlarından daha az eğilimli olduklarını hatırlayın. Kırklı yaşlarını süren bir kadın, 'arkadaştan öte' durumlarına, hem hormonal seviyeleri hem de yaşam deneyimi dolayısıyla, 20 yıl öncesinden tamamen farklı bir gözle bakabilir.

Kadınlar bu içsel faktörlere ek olarak, dışsal koşullara da daha duyarlı olma eğilimi gösterirler (çocuklar büyüdü ve evden ayrıldı mı? Kendisi maddi açıdan bağımsız mı? Arkadaşları ve ailesi buna ne diyecek? Adamın da kaçamak yaptığından şüpheleniyor mu?). Erkekler -hatta gayet zeki, aslında ihtiyatlı ve hesapçı erkekler- çoğunlukla bu gibi durumlarda, kadınlara nazaran daha kolay bir şekilde körleşip çuvallarlar.

Tabii ki bunların hiçbiri ne kesin ne de evrensel. Motivasyonlarla ilgili yapabileceğimiz her türlü genelleme, hem erkeklere hem de kadınlara dair pek çok istisnayla yerle bir olacaktır. Her birey bir dünyadır ve ilişki bir evrendir. Burada dile getirdiğimiz hiçbir şey, dişi olsun, erkek olsun, hiç kimsenin deneyimini basitleştirme ya da küçültme amacını taşıyamaz. Kabaca amacımız, evli çiftlerin en sık karşılaştığı senaryo bağlamında (sürüden ayrılan orta yaşlı erkek), tartıştığımız teorilerden bazılarının modern yaşamların çoğunda oynadığı rolü kısaca irdelemektir. Kadınların evlilik dışı ilişki motivasyonları ve deneyimleri hakkında benzeri bir değerlendirme, bundan çok daha fazla sayfaya ihtiyaç duyacaktır. Üstelik bizlerle deneyimi hakkında konuşmak isteyen 'Phil'i gerçekten tanıyoruz. Eğer çevremizde bu yazdığımız gibi ilişkiler yaşayan kadınlar varsa bile, belki de onlar daha akıllı davranarak sırlarını bizimle paylaşmamayı tercih etmiş olabilirler.

NOTLAR

Bu kitapta ele alınan konular hakkında en son haberler, daha geniş tartışmalar ve güncellemeler ya da yazarlarla iletişime geçmek için lütfen sexatdawn.com'u ziyaret ediniz.

Giriş

1. Belki de 4,5 milyon yıl öncesi kadar yakın bir tarihte. Genetik kanıt hakkında en son değerlendirme için bkz. Siepel (2009).
2. de Waal (1998), s. 5.
3. Bu sayıların bazıları McNeil ve diğerleri (2006) ve Yoder ve diğerlerinde (2005) aktarılmıştır. Yüz milyon sayısının kaynağı: http://www.latimes.com/news/nationworld/nation/la-fg-vienna-porn25-2009mar25,0,7189584.story.
4. Bkz. 'Yes, dear. Tonight again.' Ralph Gardner, Jr. *The New York Times* (9 Haziran 2008): http://www.nytimes.com/2008/06/09/arts/09iht08nights.13568273.html?_r=1
5. Tam açıklama: Bu kitabın yayıncısı olan HarperCollins de Murdoch'a aittir.
6. Diamond (1987).
7. Böylesi ilişkiler, grupla bağlanma ritüellerinin halen avcı-toplayıcı toplulukların Şamanistik dini niteliklerinde yaygın olması da dahil, pek çok grubun kimlik

güçlendirme teknikleri arasında yer alıyordu. Böylesi kolektif kimlik ifade eden ritüeller, ilginç şekilde, genellikle müzik eşliğinde (ki müzik de, tıpkı orgazm gibi, duygusal bağlar kurmakla en çok ilişkili hormon olan oksitosin salgılanmasını sağlar) gerçekleştiriliyordu. Müzik ve toplumsal kimlik hakkında ayrıca bkz. Levitin (2009).

8. Bu kaymanın tam zamanlaması, son zamanlarda sorgulanmaya başlanmıştır. Bkz. White ve Lovejoy (2009).

9. Avcı-toplayıcıların paylaşıma dayalı ekonomileri hakkında daha fazla bilgi için Sahlins (1972), Hawkes (1993), Gowdy (1998), Boehm (1999) ya da Michael Finkel'in Hadza hakkında *National Geographic*'te yayınlanan makalesine şuradan erişilebilir: http://ngm.nationalgeographic.com/2009/12/hadza/finkel-text.

10. Mithen (2007), s. 705.

11. Taylor (1996), s. 142-143. Taylor'un kitabı, insanın cinsel kökenleri hakkında mükemmel bir arkeolojik kayıttır.

KISIM I: TRİPLERİN KÖKENİ

Birinci Bölüm: Yucatán'ı Hatırla

1. Bu hikayenin kaynağı Todorov (1984) ama Todorov'un olguları ele alış biçimi evrensel bir kabul görmemiştir. Diğer etimolojiler için bkz. http://www.yucatantoday.com/culture/esp-yucatan-name.htm (İspanyolca).

2. FDA'nın Baharat Yöntemleri-Makroanalitik İşlem El Kitabı'ndan. Online erişim: http://www.fda.gov/Food/ScienceResearch/LaboratoryMethods/MacroanalyticalProceduresManualMPM/ucm084394.htm.

İkinci Bölüm:
Darwin'in Seks Hakkında Bilmediği

1. İlk olarak *Daedalus*'un Bahar 2007 sayısında yayımlanmıştır. Makaleye şuradan erişilebilir: http://www.redorbit.com/news/science/931165/challenging_darwins_theory_of_sexual_selection/index.html. Doğadaki cinsel çeşitlilik hakkındaki bilgi dolu benzersiz bakışı ile ilgili ayrıca bkz. Roughgarden (2004). Doğal ve cinsel seleksiyon aracı olarak kişisel çıkarın yapı bozumu için bkz. Roughgarden (2009). Hayvanlar dünyasında eşcinsellik için bkz. Bagemihl (1999).
2. http://www.advicegoddess.com/ag-column-archives/2006/05.
3. Tabii ki herkes bu fikri paylaşmayacaktır. Darwin'in erkek kardeşi Erasmus, kitabı ilk okuduğunda Charles'ın akıl yürütme şeklini öyle yanlı uyandırıcı bulmuştu ki, "Eğer olgular buna uymazsa, daha ziyade olgular hakkında kötü hislere kapılabilirim" yazacak kadar kanıt eksikliğini kafaya takmamıştı. Darwin'in Viktorya dönemi zihin yapısının kendisini ve onu takip eden bilimi nasıl etkilediğine daha derinlemesine bir bakış için (ama okuması kolay), bkz. Hrdy (1996).
4. Darwin (1871/2007), s. 362.
5. Pinker (2002), s. 253.
6. Fowles (1969), s. 211-212.
7. Houghton (1957). Wright'ta alıntılanmıştır (1994), s. 224.
8. Richards'ta almtılanmıştır (1979), s. 1244.
9. *Scientific American Online* (Şubat 2005, s. 30) dergisinde yazan bilim tarihçisi Londa Schiebinger şöyle açıklıyor: "Erasmus Darwin ...cinsel ilişkileri kutsal evliliğin sınırlarına hapsetmez. *Bitkilerin Aşkı (Loves of the Plants)* (1789)

adlı eserinde, Darwin'in bitkileri eşcinsel birleşmenin hayal edilebilecek tüm şekillerini sergilerler. *Collinsonia* isimli peri, tatlı bir şefkatle iç geçirerek iki erkek kardeşin aşk arzularını sırayla tatmin eder. Sıradan bir çuha çiçeği olan *Meadia*, 'hafifmeşrep bir havayla' boynunu eğer, kara gözlerini döndürür ve sanki beş yakışıklısının her birinin gönlünü yapar gibi altın sarısı saçlarını savurur... Darwin pek tabii, ilk eşinin ölümünden sonra yaşam pratiği haline getirdiği serbest aşkı savunmak için botanik maskesini kullanmış olabilir."

10. Hrdy'den (1999b).

11. Raverat (1991).

12. Desmond ve Moore (1994), s. 257. Darwin'in düşünce akışı ve aile hayatı hakkında harika bir içten bakış için ayrıca bkz. Wright (1994).

13. *Taş devrileştirme/karikatürleştirme* terimini ilk olarak Levine (1996) kullanmıştır. *Taş Devri* çizgi filmi, Amerika'nın kültürel tarihinde benzersiz bir yere sahiptir. Televizyonun en çok izlendiği saaatlerde yayımlanan ve iki sezondan uzun süren ilk yetişkinlere yönelik çizgi film (ve bu rekoru da 1992'de *Simpsonlar*'a kadar kırılamamıştır) ve ayrıca kadınla erkeği bir arada yatakta gösteren ilk çizgi film olmuştur.

14. Lovejoy (1981).

15. Fisher (1992), s. 72.

16. Ridley (2006), s. 35.

17. Örneğin, Steven Pinker'ın insan toplumlarının nesiller boyunca gitgide daha barışçıl hale geldikleri savını hatırlayınız (on üçüncü bölümde daha ayrıntılı olarak tartışılmıştır).

18. Wilson (1978), s. 1–2.

19. Steven Pinker'ın on yıllar sonra, çok daha nüanslı konumların yaygın kabul görmesinden çok sonra yeniden canlandırdığı görüş.
20. Bkz. Thornhill ve Palmer (2000).
21. 'A Treatise on the Tyranny of Two,' *New York Times Magazine*, 14 Ekim 2001. Bu makaleyi internet üzerinden okuyabilirsiniz: http://www.nytimes.com/2001/10/14/magazine/14AGAINSTLOVE.html.
22. Flanagan'da alıntılanmıştır (2009).
23. *Real Time with Bill Maher* (21 Mart 2008). İronik şekilde 'harekete geçmeyi' öneren panelist, o sırada TV dizisi *Mad Men*'de seri zamparayı canlandıran Jon Hamm'dı.
24. Morgan'ın hayatı ve düşüncesi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Moses (2008).
25. Morgan (1877/1908), s. 418, 427.
26. Darwin (1871/2007), s. 360.
27. Morgan (1877/1908), s. 52.
28. Dixson (1998), s. 37.

Üçüncü Bölüm: İnsanın Cinselliğinin Evriminin Standart Anlatısına Daha Yakından Bakmak

1. 'A Ladies' Man and Shameless'ın yazarı John Perry Barlow'dan özür dileyerek: http://www.nerve.com/personalEssays/Barlow/shameless/index.asp?page=1.
2. Wilson (1978), s. 148
3. Pinker (2002), s. 252.
4. Barkow ve diğerleri (1992), s. 289.
5. Barkow ve diğerleri (1992), s. 267-268.

6. Acton (1857/62), s. 162.
7. Symons (1979), s. vi.
8. Bateman (1948), s. 365.
9. Clark ve Hatfield (1989).
10. Wright (1994), s. 298.
11. Buss (2000), s. 140.
12. Wright (1994), s. 57.
13. Birkhead (2000), s. 33.
14. Wright (1994), s. 63.
15. Henry Kissinger; sadece bizim fikrimiz. Kendisini tenzih ederiz.
16. Wright (1994), s. 57–58.
17. Symons (1979), s. v.
18. Fisher (1992), s. 187.

Dördüncü Bölüm: Aynadaki Maymun

1. Bkz. Caswell ve diğerleri (2008) ve Won ve Hey (2004). Genetik testlerindeki hızlı ilerlemeler, şempanze/bonobo kopuşunun zamanlaması hakkındaki tartışmayı tekrar canlandırdı. Bizler de genel kabul görmüş tahmin olan üç milyon yılı kullanıyoruz ancak bunun bir milyon yıldan daha kısa süre önce gerçekleştiği de ortaya çıkabilir.
2. Bu hikaye de Waal ve Lanting'den (1998).
3. Harris (1989), s. 181.
4. Symons (1979), s. 108.
5. Wrangham ve Peterson (1996), s. 63.
6. Sapolsky (2001), s. 174.

7. Tablo de Waal (2005a) ve Dixson (1998)'a dayanarak hazırlanmıştır.
8. Stanford (2001), s. 116.
9. Berman (2000), s. 66–67.
10. Dawkins (1976), s. 3.
11. http://www.edge.org/3rd_culture/woods_hare09/woods_hare09_index.html.
12. de Waal (2005), s. 106.
13. Theroux (1989), s. 195.
14. Pusey (2001), s. 20.
15. Stanford (2001), s. 26.
16. McGrew ve Feistner (1992), s. 232.
17. de Waal (1995).
18. de Waal ve Lanting (1998), s. 73.
19. de Waal (2001a), s. 140.
20. Alıntı şurada verilmektedir: http://primatediaries.blogspot.com/2009/03/

bonobos-in-garden-of-eden.html.

21. Fisher (1992), s. 129.
22. Fisher (1992), s. 129-130.
23. Fisher (1992). Bu alıntıların hepsi, 329. sayfadaki dipnottan yapılmıştır.
24. Fisher (1992), s. 92.
25. Fisher (1992), s. 130-131.
26. de Waal (2001b), s. 47.
27. de Waal (2005), s. 124-125.

28. Gerçek bir bilim insanı olan de Waal, bu kitabı, kendisinin bazı görüşleriyle ayrı düştüğümüz kısımlar da dahil olmak üzere, gözden geçirme ve eleştirme nezaketini göstermiştir.

29. Bu şekilde kullanılan bilgiler farklı kaynaklardan derlenmiştir (Blount, 1990; Kano, 1980 ve 1992; de Waal ve Lanting, 1998; Savage-Rumbaugh ve Wilkerson, 1978; de Waal, 2001a; de Waal, 2001b).

KISIM II: CENNETTE ŞEHVET (YALNIZ?)

Beşinci Bölüm: Cennette Kim, Neyi Kaybetti?

1. Avcı-toplayıcılıktan tarıma geçişin neden ve nasıl gerçekleştiğiyle daha çok ilgilenen okurlar için Fagan (2004) ve Quinn (1995)'in her ikisi de başlamak için çok iyi yerlerdir.

2. Cochran ve Harpending (2009) bu paralelliklerin bazılarına işaret ediyor: "Hem -evcilleşmiş- insanlarda hem de evcilleşmiş hayvanlarda" diye yazıyorlar, "Beyin boyutunun küçüldüğünü, kafatasının genişlediğini, saç ya da kürk renginin değiştiğini ve dişlerin küçüldüğünü görüyoruz." (s. 112.)

3. Anderson, Atul Gawande'nin *The New* Yorker'ın 30 Mart 2009 tarihli sayısında yayınlanan 'Hellhole' başlıklı yazısından alıntılamıştır. Söz konusu makale, loğusalığı yalnız geçirmenin, işkence sayılacak derecede insanlık dışı olduğu tespiti açısından da okunmayı hak ediyor. Gawande, vardığı sonucu açıkça bildiriyor: "Sadece normal insanoğlu olarak varolabilmek için bile diğer insanlarla etkileşim halinde olmak gerekiyor."

4. Jones ve diğerleri (1992), s. 123.

5. Her ne kadar sadece bonobolar ve insanlar tüm regl döngüsü sırasında seks yapıyor gözükse de, şempanzeler ve

yunuslar da, sırf üremenin haricinde, zevk için seks yapma tercihimizi paylaşıyor görünürler.

6. Bu güzel pasajlar Ventura'nın caz ve rock müziğin kökenleri hakkındaki şahane makalesinden: 'Hear That Long Snake Moan,' Ventura (1986). Bu kitabın baskısı tükenmiş ama bu denemeye ve Ventura'nın diğer yazılarına web sitesinden ulaşabilirsiniz: http://www.michaelventura-org/. Thompson'm aktardığı bilgilere hem Ventura'nın denemesinden hem de Thompson'dan (1984) ulaşılabilir.

Altıncı Bölüm: Babalarınız Kim?

1. Harris (1989), s. 195.
2. Beckerman ve Valentine (2002), s. 10.
3. Beckerman ve Valentine (2002), s. 6.
4. Kim Hill, Hrdy'den alıntılamıştır (1999b), s. 246-247.
5. Örneğin, araştırmacılar, Kolombiya ve Venezuela'daki Bari toplumu arasında, toplumsal olarak tanınmış iki ya da daha çok babası olan çocukların yüzde 80'i yetişkinliğe kadar hayatta kalırken, tek resmi babası olanların ancak yüzde 64'ünün o yaşları görebildiğini bulmuşlar. Hill ve Hurtado (1996), 227 Achéli çocuktan oluşan örneklemleri arasında, tek tanınmış babası olanların yüzde 70'inin 10 yaşını geçtiğini, bu oranın birincil, ikincil ve daha fazla babası olanlarda yüzde 85 olduğunu bildirdiler.
6. Alıntı Sally Lehrman'ın AlterNet'te yayınlanan makalesinden: http://www.alternet.org/story/13648/?page=entire.
7. Morris (1981), s. 154-156.
8. Beckerman ve Valentine'da (2002), s. 128.
9. Bkz. Beckerman ve Valentine'da Erikson bölümü (2002).
10. Williams (1988), s. 114.

11. Caesar (2008), s. 121.
12. Sturma'da alıntılanmıştır (2002), s. 17.
13. Bkz. Littlewood (2003).
14. Bu noktada, bazıları Margaret Mead'in Güney Denizleri hovardaları hakkındaki meşhur iddialarının Derek Freeman tarafından çürütüldüğüne işaret edecektir (1983). Ama Freeman'ın çürütmesi de çürütüldü ve bu da Mead'in baştaki iddialarını doğruladı mı? Hiram Caton (1990) ve diğerleri, biraz zorla da olsa, Freeman'ın Mead'e acımasız saldırılarının, Avusturyalı diplomatlar tarafından Sarawak'tan çıkarılmasını gerektirecek yoğunlukta pek çok paranoyak patlamaya yol açan psikiyatrik hastalığı tarafından tetiklendiğini ileri sürdüler. Antropoloji camiasındaki genel konsensüs, Mead'in bulgularında bir hata varsa da bunun ne ölçüde gerçekleştiğinin kestirilemez olduğudur. Freeman'ın sözde çürütmesi Samoa Adaları'na Hıristiyanlığın girişinden on yıllar sonra gerçekleşmiştir ve dolayısıyla onun işittiği hikayelerin, Mead'in yarım yüzyıl önce duyduklarından anlamlı ölçüde farklı olması kimseyi şaşırtmamalıdır. Bunun hakkında kısa bir değerlendirme için Monaghan'ı (2006) tavsiye ederiz.
15. Ford ve Beach (1952), s. 118.
16. Small (1993), s. 153.
17. de Waal (2005), s. 101.
18. Morris (1967), s. 79.
19. http://primatediaries.blogspot.com/2007/08/forbidden-love.html.
20. Kinsey (1953), s. 415.
21. Sulloway (1998).
22. Paylaşma davranışı gösteren diğer memeliler hakkında

değerlendirme için bkz. Ridley (1996) ve Stanford (2001).

23. Bogucki (1999), s. 124.
24. Knight (1995), s. 210.
25. İnsanlarda yumurtlamanın gerçekten ne ölçüde gizli olduğu, pek çok otoritenin iddiasının aksine, mutabakata varılmış bir konu değildir. Koku duyusuyla ilgili sistemlerin halen kadınlardaki yumurtlamayı tespit edebildiğine inanmak için çok sebep var ve insanın atalarıyla karşılaştırıldığında, bu sistemler anlamlı ölçüde küçülmeye uğramış durumdadır. Bkz. Singh ve Bronstad (2001). Üstelik kadınların yumurtlama durumlarını takılar ve yüzündeki çekicilikte değişiklikler gibi görsel işaretlerle duyurduklarına inanmak için de çok sebep var. Bkz. Roberts ve diğerleri (2004).
26. Daniels (1983), s. 69.
27. Gregor (1985), s. 37.
28. Crocker ve Crocker (2003), s. 125-126.
29. Wilson (1978), s. 144.

Yedinci Bölüm: Annesinin En Değerlisi

1. Pollock (2002), s. 53-54.
2. Alıntı, Sarah van Gelder'in bir söyleşisinden: 'Remembering Our Purpose: An Interview with Malidoma Somé,' *In Context:A Quarterly of Humane Sustainable Culture*, vol. 34, s. 30 (1993). İnternetten erişilebilir: http://www.context.org/ICLIB/IC34/Some.htm.
3. Hrdy (1999), s. 498.
4. Darwin (1871), s. 610.
5. Leacock (1981), s. 50.

6. http://www.slate.com/id/2204451/.
7. Erikson (2002), s. 131.
8. Chernela (2002), s. 163.
9. Lea (2002), s. 113.
10. Chernela (2002), s. 173.
11. Morris (1998), s. 262.
12. Malinowski (1962), s. 156-157.
13. Bkz. Sapolsky (2005).
14. Drucker (2004).
15. Asil vahşi romantik idealinin poster çocuğu Jean-Jacques Rousseau bile, bu bebek teslim etme işini yapmış. 1785'te, Benjamin Franklin, Rousseau'nun beş gayrimeşru çocuğunu teslim ettiği hastaneyi ziyaret etmiş ve buradaki bebeklerin ölüm oranın yüzde 85 olduğunu keşfetmiş ('Baby Food,' Jill Lepore, *The New Yorker*, 19 Ocak 2009).
16. McElvaine (2001), s. 45.
17. Betzig (1989), s. 654.

Sekizinci Bölüm: Evlilik, Çiftleşme ve Tek Eşlilikten Felaket Yaratma

1. Biz bunları yazarken, Tiger Woods bir düzineden fazla kadınla arabalarda, park yerlerinde, koltuklarda... 'yatmakla' suçlanıyordu. Kendisinin narkoleptik olduğunu mu düşünmeliyiz?
2. de Waal (2005), s. 108.
3. Trivers'in makalesi, diğer unsurlarının yanı sıra, dişinin cinsel seleksiyonunda erkeğin temin ettiklerinin (yatırım) önemini temellendiren metin olarak kabul edilir. Eğer ev-

rimsel psikolojinin genel gelişimini daha derinden anlamak istiyorsanız, okumaya değer.

4. Ghiglieri (1999), s. 150.
5. Small (1993), s. 135.
6. Roughgarden (2007). İnternetten erişilebilir: http://www.redorbit.com/news /science /931165/challenging_darwins_theory_of_sexual_selection/index.html.
7. *The New Yorker*, 25 Kasım 2002.
8. Cartwright'ın makalesine şuradan erişilebilir: http://www.pbs.org/wgbh/aia/part4/4h3106t.html.
9. Symons (1979), s. 108.
10. Valentine (2002), s. 188.
11. Souhail Karam'ın makalesi, *Reuters*, 24 Temmuz 2006.
12. *The New Yorker*, 17 Nisan 2007.
13. Vincent of Beauvais *Speculum doctrinale* 10.45.
14. Her ikisi de Townsend ve Levy'den (1990b).

Dokuzuncu Bölüm: Babalığın Kesinliği: Standart Anlatının Parçalanan Köşe Taşı

1. Edgerton (1992), s. 182.
2. Margolis (2004), s. 175.
3. Pollock (2002), s. 53.
4. Toplumların şiddet seviyeleri ve erotizmleri hakkında ayrıca bkz. Prescott (1975).
5. Hua'dan alıntılanmıştır (2001), s. 23.
6. Namu (2004), s. 276. Mosuo kültürüne harika bir bakış için *PBS Frontline World*, 'The Women's Kingdom,' www.

pbs.org/frontlineworld/rough/2005/07/introduction_to.html.

7. Namu (2004), s. 69.
8. Namu (2004), s. 8.
9. Her bir bireyin özerkliğine bu kutsal bakış, avcı-toplayıcıların da bir özelliğidir. Örneğin, Michael Finkel son olarak Tanzanya'daki Hadzaları ziyareti hakkında şöyle diyordu: "Hadzalar resmi bir lider tanımıyorlar. Kamplar geleneksel olarak en yaşlı erkeğe göre adlandırılıyor. Ama bu onur, herhangi bir özel güç bahşetmiyor. Bireysel özerklik Hadzaların alamet-i farikası. Hiçbir Hadzalı yetişkinin bir diğeri üzerinde otoritesi yok." (*National Geographic*, Aralık 2009.)
10. Hua (2001), s. 202-203.
11. Namu (2004), s. 94-95.
12. China's Kingdom of Women, Cynthia Barnes. Slate.com (17 Kasım 2006): http://www.slate.com/id/2153586/entry/2153614.
13. Goldberg (1993), s. 15.
14. (Foto: Christopher Ryan.) Bu yaşlı kadını gördüğümde, yüzünün fotoğrafa taşımayı umduğum dişil gücü ve mizahı içerdiğini anladım. Fotoğrafını çekmek için izin istedim. Kabul etti ama beklememi istedi ve hemen seslendi. Bu iki küçük kız (torunları mı, torunlarının torunları mı?) koşarak geldiler. Onları kollarına aldıktan sonra bana artık fotoğraf çekebileceğimi belirten bir işaret yaptı.
15. Bu kitap 2002'de yayınlandı, Goldberg ise neredeyse on yıl sonra, Sanday'in, Goldberg'in atıfta bulundukları da dahil, Minangkabau üzerine tüm çalışmasıyla çıkageliyor, onun pozisyonuna karşı çıkıyordu; herhalde bahse değer bir nokta.

16. Kaynak: http://www.eurekalert.org/pub_releases/ 2002-05/ uop-imm050902.php.

17. Kaynak: www.eurekalert.org/pub_releases/2002-05/ uop-imm050902.php.

18. Bu alıntıların çoğu, David Smith'in 18 Eylül 2005 tarihli *The Guardian*'da yayımlanan makalesinden. İnternetten erişmek için: http://www.guardian.co.uk/uk/2005/sep/18/usa.filmnews ya da Stephen Holden'in 24 Haziran 2005 tarihli *The New York Times*'ta yayımlanan değerlendirmesinden. İnternetten erişmek için: http://movies.nytimes.com/2005/06/24/movies/24peng.html?_r=2.

19. *The San Diego Union-Tribune*: 'Studies Suggest Monogamy Isn't for the Birds—or Most Creatures,' Scott LaFee, 4 Eylül 2002.

20. 'Monogamy and the Prairie Vole,' *Scientific American* internet sayısı, Şubat 2005, s. 22-27

21. Insel bunu söyledikten sonra işler biraz daha karıştı. Insel ve diğerleri, son olarak tarla, dağ ve çayır fareleri arasında sadakatin veya sadakatsizliğin altında yatan hormonal bağlantıların keşfetmeye çalışıyorlardı. *Nature* dergisinin 7 Ekim 1993 sayısında bildirildiği gibi, Insel ve ekibi çiftleşme sırasında salgılanan bir hormon olan vazopresinin, erkek farelerde korumacı, yuvaya bakmaya yönelik davranışları tetikliyor gözüktüğünü ama bunun diğer türlerde gerçekleşmiyor olmasının 'tek eşlilik geni' hakkında spekülasyona yol açabileceğini buldular. Bkz. http://findarticles.com/p/articles/mi_m1200/is_n22_v144/ai_14642472. 2008'de, İsveç'teki Karolinska Institute'ten Hasse Walum, RS3 334 kodlu gendeki bir varyasyonun, erkeğin partnerleriyle kolayca duygusal bağ kurabilmesiyle ilişkili olabileceğini buldular. Daha ilginç olanı, bu gen otizmle de bağlantılı gözüküyordu. Walum'un makalesi için referans: *Proceedings of the National Academy of*

Sciences, DOI: 10.1073pnas.0803081105. Bulguları özetleyen internet haberi: http://www.newscientist.com/article/dn14641-monogamy-gene-found-in- people.html.

Onuncu Bölüm: Kıskançlık: Yeni Başlayanlar İçin Komşunun Eşine Yan Gözle Bakma Kılavuzu

1. Darwin (1871/2007), s. 184.
2. Hrdy (1999b), s. 249.
3. Tarihçilerin Hınzır İncil ya da Zina Yapan İncil olarak bildikleri bu hata, kraliyet matbaacılarının ruhsatlarını ve ceza olarak da 300 sterlin kaybetmelerine yol açmıştır.
4. İlginç olan, düz kafalar olarak tanınan kabile, komşu kabilelerin kafası gizemli bir şekilde konik iken, 'kafaları beyaz tuzakçılar gibi düz olduğundan' bunlardan biri değildi.
5. Siyah-beyaz kopyanın tarandığı kaynak; Eaton, D.; Urbanek, S.: Paul Kane's Great Nor-West, University of British Columbia Press; Vancouver,1995.
6. Aslında Maryanne Fisher ve arkadaşları tam tersini buldular: Sadakatsizliğin aile bağları olan biriyle bağlantılı olması halinde üzüntü daha büyük oluyordu (bkz. Fisher, diğerleri [2009]).
7. Buss (2000), s. 33.
8. Buss (2000), s. 58.
9. Jethá ve Falcato (1991).
10. Harris (2000), s. 1084.
11. Buss'ın kıskançlık hakkındaki araştırması üzerine bir değerlendirme için bkz. Buss (2000). Çalışmasını çürüten bir araştırma ve yorumlar için bkz. Ryan ve Jethá (2005), Har-

ris ve Christenfeld (1996), ve DeSteno ve Salovey (1996).

12. www.epjournal.net/filestore/ep06667675.pdf.
13. Holmberg (1969), s. 161.
14. *The Washington Post* gazetesindeki 'On Faith' başlıklı blog gönderisinden: 29 Kasım 2007: http://newsweek.washingtonpost.com/onfaith/panelists/richard_dawkins/2007/11/banishing_the_greeneyed_monste.html.
15. Wilson (1978), s. 142.

KISIM III: NASIL DEĞİLDİK?

On Birinci Bölüm: 'Doğanın Refahı' (Yoksul Mu?)

1. Herhalde 1826'da yayınlanan altıncı baskıyı okuyordu.
2. Barlow (1958), s. 120.
3. Darwin'in de Malthus'un fikirlerinden haberdar olması tesadüf değildir. İlk feministlerden, iktisat felsefecisi ve kölelik karşıtlığının savunucusu Harriet Martineau, onu Charles ile tanıştıran, Darwin'in ağabeyi Erasmus ile arkadaş olmadan önce Malthus ile yakındı. Charles'ın 'onun çirkinliği karşısında dehşete kapılmamış olması' Matt Ridley de dahil bazılarının, arkadaşlıklarının evliliğe varabileceğini düşünmelerine yol açmıştı. Bu herhalde Batı düşüncesi üzerinde kalıcı etki yaratacak bir evlilik olurdu. (bkz. Ridley'in makalesi, 'The Natural Order ofThings,' *The Spectator*, 7 Ocak 2009).
4. Shaw (1987), s. 53.
5. Darwin (1871/2007), s. 79. Hem Malthus hem de Darwin, r/K yeniden üretimi ve seçiminde, MacArthur ve Wilson'ın (1967) fikirlerine aşinalıklarından faydalanmış olmalıdır. Pozisyonları özetle bazı türlerin (böceklerin

çoğu, kemirgenler vb.) ekolojik oyuktaki boşluğu doldurmak için çabuk üredikleridir. Bu türler küçüklerin çoğunun yetişkinliğe ulaşmasını beklemez ama çevreyi hızla işgal ederler (r-seleksiyonu). K-seleksiyonlu türler ise, nüfus/yiyecek temini doygunluk noktasına varmış olduklarından, genellikle Malthuscu bir dengede dururlar. Dolayısıyla soru şudur: *Homo sapiens* açıkça K-seçilimli bir tür olduğuna göre, bizim çevresel oyuğumuz (niş) hangi noktada doydu? Yoksa bizler insan nüfusu arttıkça oyuğumuzu sürekli olarak genişletmenin bir yolunu mu bulduk? Eğer öyleyse, bunu insan evrimine uyarladığımızda, altta yatan doğal seleksiyon mekanizmaları açısından anlamı nedir?

6. Örneğin: "Atalarımızın avcı-toplayıcılar olarak yaşadığı kabaca iki milyon yıl boyunca, nüfus yaklaşık on bin insansıdan, dört milyon modern insana varmıştır. Eğer inandığımız gibi, bu çağda büyüme kalıbı daha ziyade sabit olsaydı, nüfusun her iki yüz elli yılda ortalama iki katına ulaşması gerekirdi." *Economics of the Singularity,* Robin Hanson, http://www.spectrum

.ieee.org/jun08/6274.

7. Kaynak: U.S. Census Bureau: http://www.census.gov/ipc/www/worldhis.html.

8. Lilla (2007).

9. Smith'in denemesine internetten erişilebilir: http://realhumannature.com/?page_id=26.

10. Hassan (1980).

11. Tarih öncesi nüfusların neden ve nasıl bu kadar yavaş büyüdüğüne dair farklı bir bakış açısı için bkz. Harris (1977), özellikle ikinci bölüm. Başka bir bakış için de bkz. Hart ve Sussman (2005), atalarımızın aslında birbirlerinden değil, daima yırtıcılarla karşı karşıya olmaktan ötürü

Hobbes'çu bir korku içinde yaşadıklarını ileri sürüyor. Malthus, Amerikan yerlilerinin nüfus artışlarının düşük olduğunu tespit etmiş ama bunu besin kıtlığından kaynaklanan libido düşüklüğüne, 'soğuk tabiatlarına' ya da 'iskeletlerindeki doğal bir bozukluğa' bağlamıştı (I. IV. P. 3).

12. Afrika'dan Asya'ya ve Avrupa'ya yayılan diğer insansı türlerinin çoğu, modern insanların Afrika dışında dolanmaya başlamasından çok önceleri oralara varmış durumdaydılar. Halen ortalıkta olan Neandertaller ve (muhtemelen) *Homo erectus*, türlerarası rekabet olsaydı –ki bu durum kesin değildir- çok dezavantajlı bir konumda olurlardı. Avrupa'da ve Orta Asya'nın bazı bölgelerinde Neandertallerin varlığının avlanma alanları üzerinde rekabete yol açtığı ileri sürülebilir ama atalarımızla Neandertallerin teması, olduysa bile, bu olgu kesinliğe kavuşturulamamıştır. Ayrıca, Neandertaller üst düzey etoburken, *Homo sapiens* daima şehvetli bir hepçil olduğundan, muhtemel bir kesişme de ancak kısmi ölçülerde gerçekleşmiş olabilir (bkz. Richards ve Trinkaus, 2009).

13. İnsanların Amerika'ya ilk ne zaman geldikleri sorusuna henüz yanıt bulunamamıştır. Yakın tarihte, Şili'de insan yerleşimlerini 35 bin yıl önceye tarihleyen arkeolojik bulgular, ilk insanların batı yarıküreye nasıl ve ne zaman geldiği sorusunu tekrar gündeme getirmiştir. Bkz. Dillehay ve diğerleri (2008).

14. Bkz. Amos ve Hoffman (2009). Paleoantropolog John Hawks, nüfus tıkanmalarının illa ki prehistorik insan topluluklarının seyrek ve dağınık olmasına yol açtığına ikna olmuyor ve 'aslında pek çok küçük insan grubunun yoğun rekabet içinde olduğunu ve içlerinden çoğunun uzun vadede hayatta kalmayı başaramadığını' söylüyor. "Başka bir deyişle, küçük etkin boyut eskiden rekabet ya da savaş olmadığının pek de güçlü bir kanıtı sayılmaz.

Yerel düzeyde pek çok yok oluşa neden olmuş yoğun bir rekabetin sonucu da olabilir bu." (Bkz. Blogu: http://johnhawks.net/node/1894). Avcı-toplayıcı toplulukların dünyanın yerleşime en az uygun bölgelerinde hayatta kaldığı, dünyanın geri kalanının görece bereketliliği ve yetmiş bin yıl öncesi Toba Yanardağı püskürmesinden bu yana ancak birkaç yüz çiftin genetik kanıtı kaldığı (Ambrose, 1998) dikkate alındığında, Hawks'ın gezegeni etkileyen bir felakete karşı rekabet dolayısıyla 'pek çok yerel yok oluş' senaryosu bizi pek ikna etmiyor.

15. Tarımın kendisi, gitgide artan bölgesel nüfus ve iklim değişikliklerinin yol açtığı felaketlerin birleşik etkilerinin ortaya çıkardığı ekolojik doygunluğun yanıtı olarak görülebilir. Örneğin, East Anglia Üniversitesi'nde araştırmacılık yapan Nick Brooks şunu iddia ediyor: "Medeniyetin kendisi, büyük ölçüde iklim değişikliği felaketlerine beklenmedik bir uyumlanmanın tesadüfi yan ürünü olarak görülebilir." Brooks ve diğerleri, tarıma geçişin, bozulan çevresel koşullara yanıt olarak geliştirilen son çare olduğunu iddia ediyorlar. İklim değişikliğinin nasıl tarıma yol açmış olabileceği hakkında geniş bir tartışma için bkz. Fagan (2004).

16. 'Jeofaji' olarak bilinen toprak yeme, tüm dünya toplumlarında, özellikle de hamile ve emziren kadınlar arasında görülür. Zehirli alkaloitler ve tannik asit içeren, normalde toksik olabilecek pek çok yiyecek alkaloitleri bağlayan çömleklerde pişirilmiştir. Çömlek çamuru zengin bir demir, bakır, magnezyum ve kalsiyum kaynağı olabilir ve bunların hepsi de hamilelik sırasında kritik önemdedir.

17. 5 Ağustos 2007.

18. http://moneyfeatures.blogs.money.cnn.com/2009/04/30/millionaires-arent-sleeping-well-either/?section=money_topstories.

19. Bkz. Wolf ve diğerleri (1989) ve Bruhn ve Wolf (1979). Malcolm Gladwell de (2008) Roseto'yu tartışır.

20. Sahlins (1972), s. 37.

21. http://www.newyorker.com/online/blogs/books/2009/04/the-exchange-david-plotz.html.

22. Malthus (1798), Kitap I, Bölüm IV, paragraf 38.

23. Darwin (1871/2007), s. 208.

24. Modern iktisat teorisinin devleti olmayan toplumlarda oynadığı (ya da oynamadığı) rolle ilgili daha ayrıntılı analizler için bkz. Henrich ve diğerleri (2005) ve Ingold ve diğerlerinde (1988) Richard Lee'nin 'Primitif Komünizm Hakkında Düşünceler,' başlıklı bölümü.

On İkinci Bölüm: Bencil Mem (Çirkin?)

1. Smith, *A Theory of Moral Sentiments* kitabında şöyle yazar: "İnsan her ne kadar bencil kabul edilebilse de, doğasında, başkalarının refahıyla ilgilenen ve bundan hiçbir çıkarı olmasa da sadece bunu görmenin keyfi için başkalarının mutluluğunu kendisi açısından gerekli kılan bazı ilkelerin bulunduğu açıktır."

2. Gowdy (1998), s. xxiv.

3. Mill'den (1874).

4. *New York Times*, 23 Temmuz 2002, 'Why We're So Nice: We're Wired to Cooperate.' http://www.nytimes.com/2002/07/23/science/why-we-re-so-nice-we-re-wired-to-cooperate.html. Orijinal araştırma için bkz. Rilling ve diğerleri (2002).

5. Bunları Ian Angus'un, Hardin'in makalesi hakkındaki mükemmel bir çözümlemesinden aldık, http://links.org.au/node/595 adresinden erişilebilir.

6. Bkz. Ostrom (2009).
7. Bkz. Dunbar (1992 ve 1993).
8. Harris (1989), s. 344-345.
9. Bodley (2002), s. 54.
10. Harris (1989), s. 147.
11. van der Merwe (1992), s. 372. Ayrıca bkz. Jared Diamond, 'The Worst Mistake in the History of the Human Race' (internette rahatlıkla bulunabiliyor, mesela: http://www.awok.org/worst-mistake/).
12. Le Jeune (1897), s. 281-283.
13. Gowdy (1998), s. 130.
14. Menzel ve D'Aluisio'dan alıntılanmıştır, s. 178.
15. Harris (1977), s. x. Ayrıca bkz. Eaton, Shostak ve Konner (1988).
16. Gowdy (1998), s. 13.
17. Gowdy (1998), s. 23.
18. Harris (1980), s. 81.
19. Ridley (1996), s. 249.
20. Empatinin ve itkisel adaletsizliğin biyolojik kökenleri hakkında daha fazlası için bkz. de Waal (2009).
21. Dawkins (1998), s. 212.
22. de Waal ve Johanowicz (1993).
23. Sapolsky ve Share (2004). Ayrıca bkz. Natalie Angier, 'No Time for Bullies: Baboons Retool Their Culture,' *New York Times*, 13 Nisan 2004.
24. Boehm (1999), s. 3, 68.
25. Fromm (1973), s. 60.
26. Gowdy (1998), s. xvii.

On Üçüncü Bölüm: Tarih Öncesi Savaş Hakkında Bitmeyen Muharebe (Yabani Mi?)

1. Scopes davasının karar metninden.
2. Wade (2006), s. 151.
3. Mitokondriyal DNA hakkındaki son çalışmalar, yaklaşık altmış bin yıl önce başlamış olan Afrika dışına insan göçleri öncesinde bile, insan topluluklarının yüz bin yıl kadar uzun süredir birbirlerinden büyük ölçüde yalıtılmış halde, doğu ve güney Afrika bölgelerine yerleşmiş olduklarını düşündürüyor. Bu araştırmaya göre, ancak yaklaşık kırk bin yıl önce bu iki dizi yeniden birleşerek tek bir pan-Afrika topluluğu oluşturmuş. Bkz. Behar ve diğerleri (2008). Makalenin tümüne internetten erişilebilir: http://www.cell.com/AJHG/fulltext/S0002-9297%2808%2900255-3#.
4. Tarih öncesinde savaşla ilgili Hobbes'çu varsayımların daha geniş açıklamalarıyla ilgilenen okurlar, Fry (2009) ve Ferguson (2000) ile başlayabilirler.
5. Pinker'ın konuşması, *The Blank Slate* (2002)'te sunduğu argümana, özellikle de üçüncü bölümün son birkaç sayfasında dile getirdiklerine dayanıyordu.
6. Pinker'ın sunumunun linki: http://www.ted.com/index.php/talks/steven_pinker_on_the_myth_of_violence.html.

Bu sitede başka pek çok ilginç sunum da bulabilirsiniz. Sue Savage-Rumbaugh'm bonobolar hakkındaki konuşmasına göz atmak isteyebilirsiniz mesela. Ya da Pinker'ın yorumlarını okumayı tercih ederseniz, konuşma hakkında bir denemesine şuradan ulaşabilirsiniz: www.edge.org/3rd_culture/pinker07/pinker07_index.html.

7. Pinker'ın çizelgesinin Keeley'nin kitabındaki çizelgenin (1996) bir kısmını yansıttığını ve Keeley'nin bu çizelgelerde

söz konusu toplumları 'ilkel,' 'devlet öncesi' ve 'tarih öncesi' olarak nitelediğini (s. 89-90) dikkate alınız. Esasen Keeley, 'yerleşik avcı-toplayıcılar' olarak adlandırdıklarını 'göçebe avcı-toplayıcılar'dan ayırıyor ve şöyle yazıyordu: "Düşük yoğunluklu göçebe avcı-toplayıcılar, az (ve taşınabilir) mülke, geniş arazilere ve az sayıda sabit kaynağa ya da bina edilmiş tesise sahip olduklarından, ihtilaftan kaçma ya da hasımlarına saldırma seçenekleri vardı. Böylesi bir kavgada kaybedecekleri tek şey, en kötü ihtimalle huzurlarıydı." (s. 31)

Kanıtlamış olduğumuz gibi, bu göçer (dolaysız dönüşlü) avcı-toplayıcılar, insan prehistoryasını *-tanım itibariyle* yerleşik toplulukların, besin yetiştiriciliğinin, evcil hayvanların ve diğerlerinin ortaya çıkmasından önceki dönemi- en iyi temsil eden gruptur. Keeley'nin (ve dolayısıyla Pinker'ın) yaşadığı karışıklık büyük ölçüde bahçeleri, evcilleştirilmiş hayvanları ve yerleşik köyleri olan bahçecileri 'yerleşik avcı-toplayıcılar' olarak tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Evet, onlar da bazen avcılık, ara sıra toplayıcılık yaparlar ama bu faaliyetler onların yegane besin kaynağı olmadığından, yaşamları doğrudan dönüşlü avcı-toplayıcılara benzemez. Bahçeleri, yerleşik köyleri ve diğerleri alanlarını savunmalarını gerekli kılar ve onlar için ihtilaftan kaçmak, bizim atalarımız için olduğundan çok daha sorunludur. Gerçek doğrudan dönüşlü toplayıcıların aksine, onların saldırıdan basitçe kaçtıklarında kaybedecek çok daha fazla şeyleri vardır.

Keeley, bu hayati farkı teslim ederek şöyle yazar: "Çiftçilerin ve yerleşik avcı-toplayıcıların, şiddete şiddetle karşılık vermek ya da saldırıdan sonra intikam alarak daha fazla hasara engel olmaktan başka pek seçenekleri yoktur." (s. 31)

Tekrarlamakta fayda var: Eğer sabit bir köyde, yerleşik bir hayat sürüyorsanız, gerektirdiği işgücü itibariyle kıymetli bir barınağınız, ekili topraklarınız, evcilleşmiş hayvanlarınız ve kolayca taşınamayacak kadar çok malınız varsa, siz bir avcı-toplayıcı değilsiniz demektir. Prehisto-

rik insanlar bunların hiçbirine sahip değildi ve neticede onları 'prehistorik' yapan da tam buydu. Pinker da bu temel noktayı gözden kaçırmakta ya da ihmal etmektedir.

8. Pinker'ın çizelgesindeki toplumlar:

Jivaro — Jivarolar yumru kökler, fıstık, tatlı manyok, darı, tatlı patates, yumru, fasulye, kabak, sinirotu, tütün, pamuk, muz, şekerkamışı, kulkas ve yer elması yetiştiriyorlar. Ayrıca lamalar ve Gine domuzlarını geleneksel yollarla evcilleştiriyorlar ve bu gruba sonraları köpek, tavuk ve domuz da katılmış.

Yanomami — Yanomamiler toplayıcılar, orman yakıp alan açan bahçeciler. Sinirotu, manyok ve muz yetiştiriyorlar.

Mae Enga — Mae Engalar tatlı patates, kulkas, muz, şekerkamışı, Pandanus fıstığı, fasulye ve çeşitli yeşil yapraklı sebzelerle birlikte patates, darı, yerfıstığı da yetiştiriyorlar. Domuzları sadece eti için değil, önemli kutlama ayinleri için de besliyorlar.

Dugum Dani — Dani diyetinin yaklaşık yüzde 90'ı tatlı patatesten oluşuyor. Ayrıca muz ve tapyoka yetiştiriyorlar. Evcil domuzlar hem takasta kullanılan bir değer olarak hem de önemli olayların kutlanması açısından önemli domuz hırsızlığı en büyük ihtilaf sebebi.

Murngin — Murngin ekonomisi, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda misyonların kuruluşu ve pazar ürünlerinin girişine kadar, esasen balıkçılığa, deniz kabuğu toplayıcılığına ve avcılığa dayanıyordu. Avcılık ve toplayıcılık bazı gruplarda halen önemini korusa da endojen tekniklerin yerini, motorlu araçlar, takma motorlu alüminyum tekneler, silahlar ve diğer dışarıdan gelmiş oyuncaklar almış durumda.

Huli Hulilerin başlıca besini tatlı patates. Papua Yeni Gine'deki diğer gruplar gibi Huliler de evcil domuzlara eti için ve statü sembolü olarak değer veriyorlar.

9. Bu, Fry'a dayanarak (2009).

10. Knauft (1987 ve 2009).

11. Pinker, işleri daha da karmaşıklaştırmak için, bu sahte 'avcı-toplayıcıların' ölüm oranlarını, yirminci yüzyılda ABD ve Avrupa'nın nispeten düşük olan savaşa bağlı erkek ölüm oranlarını gösteren ince çizgiyle karşılaştırıyor. Bu yaptığı pek çok açıdan yanlış yönlendirme. Ve belki de en önemlisi de şu ki, yirminci yüzyıl uluslar arasında 'topyekun savaşlara' yol açtı ve bu savaşlarda siviller de (sadece erkek savaşçılar değil) psikolojik avantaj sağlamak için hedef haline getirildi (Dresden, Hiroşima, Nagazaki...), yani sadece erkek ölüm oranlarını saymak anlamsız oldu.

Üstelik acaba Pinker neden yirminci yüzyılın en ahlaksız ve ölümcül savaşmda hayatlarını kaybeden on milyonlarca insanı hesaba katmadı? Kendisi 'bizim en barışçıl asrımız' tartışmasında, Nanking tecavüzünden, İkinci Dünya Savaşı'nın tüm Pasifik tiyatrosundan (Japonya'ya atılan nükleer bombalar da dahil olmak üzere), Kamboçya'daki Kızıl Khemer'den ve Pol Pot'un ölüm mangalarından, Vietnam'da artarda on yıllarca süren savaşlardan (Japonlara, Fransızlara ve Amerikalılara karşı), Çin devrimi ve sivil savaşından, Hindistan-Pakistan ayrışmasından ve devamındaki savaşlardan ya da Kore savaşlarından hiç söz etmiyor. Bu milyonlarca insanın hiçbiri kendisinin 20. yy. savaşta ölüm oranları değerlendirmesinde yer almıyor.

Aynı şekilde, Pinker da bitmek bilmez ihtilafları, çocuk askerleri ve gündelik hale gelmiş soykırımlarıyla Afrika'yı hesabına dahil etmiyor. Ruanda'dan hiç bahset-

miyor. Hiç Tutsi ya da Hutulardan iz yok. Güney Amerika'nın çeşitli yirminci yüzyıl savaşlarını ve on binlerce sivili işkenceden geçiren ve yok eden utanç verici diktatörlüklerini de dışarıda bırakıyor. El Salvador mu? Nikaragua mı? Guatemala'da yok edilen yüz binden fazla köy mü? *Hiç. Kesinlikle hiç.*

12. Bkz. Zihlman ve diğerleri (1978 ve 1984).

13. *Why War?* İnternetten erişilebilir: http://realhumannature.com/?page_id=26.

    Sonrasında kendisiyle bağlantıya geçerek, bu ihmali nasıl açıklayabileceğini sorduk. Smith, önce Wrangham ve Peterson'ın bonobolardan, bizim son ortak atamızı şempanzelerden daha az temsil ettiği için vazgeçtiklerinden bahsetti. Bizleri, pek çok primatologun bonoboların büyük ihtimalle daha iyi temsil ettiğini iddia ettiğini ve hatta Wrangham'ın da bu konudaki görüşünü değiştirdiğini ve her halükarda, *bonobolardan söz etmeden şempanzelerin 'bizim yakın insansı akrabamız' olduğunu söylemenin olgusal bir hata olacağını* belirtmemiz üzerine ise nihayet geri çekildi ve şempanzelerin 'kanlı yıpratma savaşları' hakkındaki canlı tasvirlerine bonobolar hakkında iki kısa referans ekledi. İnternetten yayınlanan deneme, basılı kitabından yapılmış bir alıntı olduğundan, bu geri adımların kitaba yansıması pek mümkün gözükmüyor.

14. Ghiglieri (1999), s. 104–105.

15. Değerlendirme için bkz. Chapman ve Sussman'da, Sussman ve Garber'ın bölümü (2004).

16. Alıntı de Waal'dan (1998), s. 10.

17. Goodall (1971), Power'dan alıntılamıştır (1991), s. 28-29.

18. de Waal, garip şekilde, Power'ın bu temel tespiti ile mutabık olmakla birlikte, onun çalışmasından ancak üstünkörü söz ediyor ve bunu da ancak onu çürütmek için ya-

pıyor. 1996 tarihli kitabı, *Good Natured: The Origins of Right and Wrong in Humans and Other Animals*'ta şöyle yazıyor: "Power (1991), literatürden okudukları temelinde, bazı alanlarda (Gombe Muz Kampı gibi) kendilerine besin tedarik edilen şempanzelerin daha şiddet içerikli ve daha az eşitlikçi hale geldiklerini ve bu durumun hem topluluğun hem de topluluklararası ilişkilerin 'tonunu' değiştirdiğini ileri sürüyor. Power'ın analizi -mevcut verinin ciddi şekilde gözden geçirilmesiyle 1960'ların insansılar hakkında asil vahşiler imajı nostaljisini harmanlayan- kuşkusuz kendilerine besin tedarik edilmeyen vahşi şempanzelerle yürütülen araştırmaların çözüme kavuşturacağı sorulara kaynaklık ediyor."

Power'ın analizlerinin bu şekilde çürütülmesi bize mesnetsiz ve hiç alışık olmadık bir şekilde sağduyudan uzak geliyor. de Waal, Power'ın '1960'lar nostaljisi' yaşayıp yaşamadığından bağımsız olarak (ki kitabında bizim tespit etmediğimiz bir duygu bu), analizlerinin 'sorular sordurduğunu' ve araştırmaya değer olduklarını kabul ediyor. Bu sorular, şempanzelerin sosyal etkileşimleri hakkındaki yüklü miktarda verinin yeniden elden geçirilmesi riski taşıyor ki, bu da şempanzelerin davranışları konusunda dünyanın önde gelen otoritelerinden biri olan ve meslektaşlarının eleştirel analizlerine büyük saygı duyduğu de Waal'm son derece ilgisi çeken bir konu.

19. Ghiglieri (1999), s. 173.

20. Bu raporlar hakkında değerlendirme ve Power'ın fikrinin çürütülmesi için bkz. Wilson ve Wrangham (2003). Makaleye internet üzerinden erişilebilir: http://anthro.annualreviews.org.

21. Nolan (2003).

22. Behar ve diğerleri (2008). Bu malzemenin mükemmel bir değerlendirmesi için ayrıca bkz. Fagan (2004).

23. Turchin (2003 ve 2006).

24. Zihinlerinde, rüzgarda uçuşan kartal tüylü savaş başlıkları taşıyan Sioux (Lakota) şefleri imajı olan okurlar, beyazlarla ilk temastan önceki nesillerde pek çok kabile arasında salgın hastalık yayıldığını ve atların gelişinin ciddi kültürel bozulmalara yol açarak, öncesinde barış içinde yaşayan gruplar arasında ihtilaflar yarattığını akılda tutmalılar (Bkz. Brown, 970/2001).

25. Edgerton (1992), s. 90-104.

26. Ferguson (2003).

27. 1968'in Noel gününde, Apollo 8'in astronotu Frank Borman tüm dünyadaki dinleyicilere şu duayı okudu: "Ey Tanrım, bize insanın kusurlarına rağmen dünyadaki sevgiyi görebilecek bir görüş ver. Bize cehaletimize ve güçsüzlüğümüze rağmen iyiliğe güvenebilecek bir inanç ver. Bize bilgi ver ki, anlayışlı yüreklerle dua etmeyi sürdürebilelim ve evrensel barışın hakim olacağı günü öne çekebilmek için her birimizin neler yapabileceğini bizlere göster. Amin."

28. Tierney (2000), s. 18. Tierney'nin kitabı, her türlü şempanze topluluğunu karşılaştırmalı olarak kesinlikle barışçıl kabul etme felaketinin fitilini ateşlemiştir. Tierney'yle ilgili tartışma fırtınası, Chagnon ve arkadaşı James Neel'i Yanomamiler arasında ölümcül salgına yol açmış olmakla itham etmektedir. Bu değişimleri ayrıntısıyla incelememiş olarak, bu tartışmaya ekleyecek bir şeyimiz yok ve eleştirimizi Changnon'un Yanomamilerin savaş haline yaklaşımının metodolojisi ve bilimselliğiyle sınırlı tutuyoruz.

29. Karşılaştırmalı olarak, Chagnon'un Yanomamiler arasında geçirdiği sürenin toplamı yaklaşık beş yıla varmaktadır. Yanomami hakkında daha fazla bilgi edinmekle ilgi-

lenen okurlar Good (1991) ile başlayabilirler. Bu, onlarla birlikte yaşayarak (ve son noktada oradan bir kadınla evlenerek) geçirdiği zamanın gayet kişisel ve erişilebilir bir kaydıdır. Tierney (2000), Chagnon'a karşı davanın altını çizmekle birlikte, bizim burada çerçevesini çizdiğimiz eleştirilerin çok daha ötesine gitmektedir. Ferguson (1995), Chagnon'un hesaplamalarının ve vardığı sonuçların derinlemesine bir analizini sunar. Ferguson'un savaşın kökenine dair görüşleri hakkında daha fazlası için, şu iki makale kendisinin kurumsal web sayfasından indirilebilir (http://andromeda.rutgers.edu/socant/brian.htm): *Tribal, 'Ethnic' and Global*

Wars ve *Ten Points on War* biyoloji, arkeoloji ve Yanomami karşıtlığı hakkında geniş bir tartışma içerir. Borofsky (2005), bu karşıtlığa ve içinde gerçekleştiği bağlama daha dengeli bir yaklaşım önerir. Tabii ki halihazırda Chagnon'un çalışması da ulaşılabilir durumdadır.

30. Tierney'den alıntılanmıştır (2000), s. 32.

31. *Washington Post, Darkness in El Dorado: Jungle Fever*, Marshall Sahlins, Pazar, 10 Aralık 2000, s. X01.

32. Chagnon (1968), s. 12.

33. Tierney (2000), s. 14.

34. Sponsel (1998), s. 104.

35. 23 Ekim 2008.

On Dördüncü Bölüm: Uzun Ömür Yalanı (Kısa Mı?)

1. Bu sayıların sadece fikir vermek amaçlı olduğunu lütfen dikkate alanız. Basit tutmak için (ve zaten her halükarda anlamsız olduğundan) kadın/erkek ölçüleri arasındaki farkları, çocuk iskeletlerinin ortalama boylarındaki bölgesel farkları ve benzerlerini düzeltmedik.

2. 6 Ekim 2008.
3. Adovasio ve diğerleri (2007), s. 129.
4. Gina Kolata, 'Could We Live Forever?' 11 Kasım 2003.
5. *Scientific American*, 6 Mart, s. 57.
6. Harris (1989), s. 211-212.
7. http://www.gendercide.org/case_infanticide.html.
8. Bu sayılar, söz konusu ülkelerde yaygın olan dişi ceninlerin kasten düşürülmesi vakalarını içermiyor. Örneğin, Agence-France Presse, seçici çocuk düşürme sonucunda Çin'de erkeklerin sayısının kadınlardan 32 milyon fazla olduğunu ve sadece bir yıl içinde (2005) Çin'de doğan erkek çocuk sayısının, kızlardan 1,1 milyon fazla olduğunu bildiriyor.
9. Düşünür Peter Singer, insanın hayatının değeri karşısında insan haricindeki hayatın değerinin nasıl hesaplanabileceği hakkında zihni kışkırtıcı kitaplar ve denemeler kaleme almıştır. Örneğin bkz. Singer (1990).
10. Blurton Jones ve diğerlerinden alıntılanmıştır (2002).
11. Blurton Jones ve diğerleri (2002).
12. Bkz. Blurton Jones ve diğerleri (2002).
13. Bu konularla ilgili okurlara şiddetle önerilecek mükemmel bir makale: Kaplan ve diğerleri (2000). Makale Kaplan'ın fakülte sitesinden indirilebilir: www.unm.edu/~hebs/pubs_kaplan.html.
14. Yukarıda belirtilen Kaplan ve diğerleri makalesinden, s. 171.
15. Bu aynı tarımsal belaların modern dünyada da nasıl rol oynadıklarıyla ilgilenen okurlar, şuraya bakabilirler: Michael Pollan, *In Defense of Food: An Eater's Manifesto* (2009).

16. Larrick ve diğerleri (1979).
17. Kaynak: Diamond (1997).
18. Edgerton (1992), s. 111.
19. Cohen ve diğerleri (2009).
20. Horne ve diğerleri (2008).
21. Hamaktan bahsetmişken, bu vesileyle hamakların -mızrak uçları ya da taş bıçakların değil- insanın ürettiği teknolojinin ilk örneği olarak kabul edilmesini resmen teklif etmek isteriz. Hamaklar nispeten kısa ömürlü liflerden imal edildiğinden, bu teklifin maddi kanıtı bulunmamaktadır. (Kim taş bir hamak ister ki?) Şempanzeler ve bonobolar bile, ağaç dallarını dokuyarak uyuma platformları imal ederler.
22. Stresin bizleri nasıl etkilediği hakkında mükemmel bir değerlendirme için bkz. Sapolsky (1998). Stresle ilgili olarak insanın ve bonobonun benzerlikleri hakkında ise İkinci Dünya Savaşı sırasında bombalar yakınlarına düştüğünde, hayvanat bahçesindeki tüm bonoboların patlamaların yol açtığı stres yüzünden öldüğünü, buna mukabil şempanzelerin hiçbirinin hayatını kaybetmediğini hatırlamak ilginç olacaktır (aktaran de Waal ve Lanting, 1998).
23. *The New Yorker*, 26 Haziran 2006, s. 76.

KISIM IV: HAREKET HALİNDE BEDENLER

1. Bu alıntı, bir tarafta Gould'un, diğer tarafta da Steven Pinker ve Daniel Dennett'in yer aldığı tartışmadan aktarılmıştır. Eğer bir sürü alçak saldırı içeren üst seviye tartışmalardan hoşlanıyorsanız okumaya değer: 'Evolution: The Pleasures of Pluralism,' *The New York Review of Books* 44(11): 47-52.
2. Potts (1992), s. 327.

On Beşinci Bölüm: Küçük Dev Adam

1. Miller (2000), s. 169.

2. Beden ölçüsü dimorfizmini, her zaman olmasa da, erkeklerin erkeklerle çiftleşme çatışmalarından başka unsurlar da etkileyebildiğinden örneğin bkz. Lawler (2009).

3. Erkek *Australopithecuslar*'ın (üç ila dört milyon yıl önce) dişilerinden yaklaşık yüzde 50 daha iri oldukları düşünülüyor. Yakın tarihli makaleler, insanın atalarından biri olarak sayılan

   Ardipethicus ramidus'un (*Australopithecus*'tan yaklaşık bir milyon yıl daha eski olduğu düşünülür), bizlerin yüzde 15 ila 20 oranımıza yakın olduğunu öne sürüyor. Ancak *Ardipethicus ramidus*'un pek çok farklı bireyden arta kalmış parçalara dayanarak üretilebilecek en şatafatlı rekonstrüksiyonunun, yani bizim 4,4 milyon yıl öncesinin beden dimorfizmine dair fikrimizin yine en iyi ihtimalle bizim eğitimden geçmiş tahminlerimize dayandığını akılda tutmakta fayda var (White ve diğerleri, 2009).

4. Lovejoy (2009).

5. http://www.psychologytoday.com/articles/200706/ten-politically-incorrect-truths-about-human-nature.

6. Ek not. Maymunlarla ilgili cinsel seleksiyon hakkında. *Nature*'dan tıpkıbasım, 2 Kasım 1876, s. 18. http://sacred-texts.com/aor/darwin/descent/dom25.htm.

7. Bir sonraki bölümde ele alacağımız gibi, *genital eko teorisi*, kadınların göğüs dekoltesi primat atalarımızı baştan çıkaran kalça çatalını (yani bunun daha bilimsel bir adı var mı?) andırsın diye sarkan memeler geliştirdiğini varsayar. Bu düşünce tarzını ilerleterek, alengirli isimler verilen rujların da zavallı Darwin'in aklını başından alan parlak kırmızı renkli 'mabetleri' çağrıştırmaya yaradığı sonucuna varılabilir.

8. Sperm ekibi teorisi için bkz. Baker ve Bellis (1995) ya da Baker (1996).
9. Hrdy'nin (1996), Darwin'in bazı kişisel cinsel takıntılarının halen evrim teorisinde yankılandığı hakkındaki tartışması gayet kafa açıcı ve ikna edicidir.
10. Ek not. Maymunlarla ilgili cinsel seleksiyon hakkında. *Nature*'dan tıpkıbasım, 2 Kasım 1876, s. 18. http://sacred-texts.com/aor/darwin/descent/dom25.htm
11. Diamond (1991), s. 62.

On Altıncı Bölüm: İnsanın Gerçek Ölçüsü

1. de Waal (2005), s. 113.
2. Barkow ve diğerleri (1992), s. 299.
3. Barash ve Lipton (2001), s. 141.
4. Pochron ve Wright (2002).
5. Wyckoff ve diğerleri (2000). Primatların testisle ilgili genetikleri hakkındaki araştırmalar, insanın atalarının çiftleşme davranışının, gorillerin tek adamlı düzeninden çok, şempanzelerin rastgele düzenine benzediği yönündeki kanaati güçlendirmiştir. Örneğin, bkz. Kingan ve diğerleri (2003), yine de "Homo atalarında sperm rekabetinin beklenen yoğunlukta olduğunu öngörmek tartışmalı olur... İnsanların SgI'sında gorillerden çok şempanzelerde görülen kalıplara benzeyen nükleotid değişiklik kalıpları bulduk" diye bağlarlar.
6. Short (1979).
7. Margulis ve Sagan (1991), s. 51.
8. Lindholmer (1973).
9. Bununla ilgili daha fazlası için bkz. Todd Shackelford'un

çalışması ve özellikle Shackelford ve diğerleri (2007). Shackelford, basılı eserlerinin çoğunu cömertçe internet üzerinden ulaşılabilir kılıyor: http://www.toddkshackelford.com/publications/index.html.

10. Symons (1979), s. 92. Vardığı sonuçların herhalde yarısını paylaşmasak ve bilimsel verilerinin çoğunun tarihi de geçmiş olsa da, Symons'un kitabı sadece ince zekası ve edebi değeri için bile okumaya değer.

11. Harris (1989), s. 261.

12. Sperm rekabeti ateşli tartışmaların alanıdır. Yerimizin sınırlı olması (ve herhalde okurların ilgisinin de sınırları), bizleri daha derin tartışmaya dalmaktan -özellikle de Baker ve Bellis'in, 'engelleyiciler,' 'kamikazeler' ve 'yumurtaya varanlar' şeklinde davranan uzmanlaşmış hücrelerden oluşan sperm takımları hakkında son derece karşıt iddiaları hakkında- alıkoyuyor. Bulguları hakkında bilimsel bir değerlendirme için bkz. Baker ve Bellis (1995). Daha popüler bir değerlendirme için bkz. Baker (1996). Bu tartışmanın üçüncü bir tarafça daha dengeli değerlendirmesi için bkz. Birkhead (2000) ve özellikle s. 21-29.

13. Öncelikle Dixson'm verisi (1998).

14. Örneğin bkz. Pound (2002).

15. Kilgallon ve Simmons (2005).

16. Bazı okurlar, çağdaş pornografideki bu mutabakatların erotizmden çok kadının ezilmesinin ve aşağılanmasının ifadesi olduğunu ileri süreceklerdir. Bu doğru olsa da, olmasa da (bu bağlamda uzak duracağımız tartışmalar) bir kişiyi görsel olarak aşağılamanın pek çok yolu varken, bunun neden bu şekilde, bu imgelerle ifade edildiği sorulabilir. Bazı uzmanlar, *bukkake*'nin Japonya'da zina yapan kadınları cezalandırma yönteminden geldiğine inanıyorlar; yani *Scarlet Letter*'ın daha az püriten olanı

diyebilirsiniz (örneğin bkz. "Bake a Cake? Exposing the Sexual Practice of Bukkake," 17. Dünya Seksoloji Kongresi'nde sunulan poster, Jeff Hudson ve Nicholas Doong: http://abstracts.co.allenpress.com/pweb/sexo2005/document/50214. Eğer *bukkake*'nin ne olduğunu bilmiyorsanız ve böyle konulardan rahatsız olmaya çok az bile bir yatkınlığınız varsa, söylediğimizi unutun.

On Yedinci Bölüm: Penis Bazen Sadece Penistir

1. Frans de Waal, bonoboların penislerinin, en azından beden ölçülerine oranla, insanlardan daha uzun olduğundan şüpheleniyor ama diğer primatologların çoğunluğu onun bu değerlendirmesini paylaşmıyor gibi. Her halükarda, insan penisinin hem mutlak hem de nispi olarak, diğer tüm insansılarınkinden daha kalın olduğu ve uç noktada sperm rekabetine girişmiş tüm diğer primatlardan da uzun olduğu tartışma götürmez.
2. Sherfey (1972), s. 67.
3. Aslında bir şebek türünün, kara ibikli şebeğin (*Hylobates concolor*), dışarı sarkan testisleri vardır. Bu şebek türü, ilginç şekilde, katı şekilde tek eşli olmayan bir istisnadır (bkz. Jiang ve diğerleri, 1999).
4. Gallup (2009) bu malzemenin mükemmel bir özetini sunar.
5. Dindyal (2004). http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/health/7633400.stm. 24 Eylül 2008.
7. Harvey ve May (1989), s. 508.
8. Robert Martin, *Encyclopedia of Human Evolution*'da yazarken şu kaydı düşer:

   "Beden boyutuna oranla, insanların rmax değeri, diğer primatlarla karşılaştırıldığında da gayet düşük kalmakta-

dır. Bu da seleksiyonun, insanın evrimi sırasında düşük üreme potansiyeline avantaj sağladığını düşündürür. Tüm insan evrimi modellemeleri bunu hesaba katmalıdır." Düşük rmax değeri, insana özgü yüksek seviyede cinsel faaliyetle birlikte, seksin bizim türümüzde uzun zamandır üreme dışında amaçlara hizmet ettiğinin bir başka işaretidir.

Benzer şekilde, Dixson (1998) da tek eşli ve çok eşli primatların meni keselerini (gelada babunu hariç) işlevini kaybetmiş veya küçük, insanın meni keselerini orta boy olarak niteler ve şu notu düşer: "Doğal seleksiyonun, çiftleşmenin nispeten sık olmadığı ve yüksek boşalma hacimlerine ve pıhtı oluşumuna ihtiyacın azaldığı koşullarda testislerin boyutunun küçülmesini teşvik etmiş olabileceğini öne sürmek mantıklıdır." Ve buradan ilerleyerek şunu önerir: "Bu durum, öncelikle tek eşli olanlarda (primatlar) testislerin hacminin gayet küçük olmasını açıklayabilir."

9. *BBC News* online, 16 Temmuz 2003.

10. *BBC News* online, 15 Ekim 2007.

11. *Psychology Today*, Mart/Nisan 2001.

12. Barratt ve diğerleri (2009).

13. Varsayımsal olarak bu hipotez, bizim tartıştığımız, sperm rekabetinin ve parçalı ebeveynliğin geçerli olduğu bazı toplumların testis hacmi ve sperm üretimi verileri kullanılarak çürütülmeye çalışılabilir. Bu amaçla, Amazon'da (ya da başka herhangi bir yerdeki avcı-toplayıcılarla) çalışmış, bulabildiğimiz tüm antropologlarla bağlantıya geçtik ama hiçbiri bu hassas veriyi toparlayabilmiş değildi. Yine de bu toplumlarda erkeklerin daha yüksek testis hacmi ve sperm üretimi bulunmuş olsaydı bile, hipotezimizin de öngördüğü gibi, hipotezin kesin teyidine, sanayileşmiş toplumlarda testis küçülmesinden en azından

kısmen sorumlu gözüken çevresel toksinlerin nispi yokluğu engel olacaktı.

14. *BBC News* online, 8 Aralık 2006.
15. Diamond (1986).
16. W. A. Schonfeld, 'Primary and Secondary Sexual Characteristics. Study of Their Development in Males from Birth through Maturity, with Biometric Study of Penis and Testes,' *American Journal of Diseases in Children* 65, 535-549 (Short'ta alıntılanmış, 1979).
17. Harvey ve May (1989).
18. Baker (1996), s. 316.
19. Bogucki (1999), s. 20.

On Sekizinci Bölüm: O'nun Prehistoryası

1. Maines'in kitabı bir alt kültür fenomenine dönüştü. Esasen vibratörün ciddi kültürel tarihi olarak yazılan bu kitabın anlattığı hikaye son derece ilginç ve şaşırtıcıydı. Bizler bu satırları kaleme aldığımız sırada, Sarah Ruhl tarafından kitaba dayanarak yazılmış bir oyun (*In the Next Room*) Broadway'de sahnelenmekteydi. Oyunun National Public Radio hikayesine şuradan ulaşılabilir: http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=120463597&ps=cprs.
2. Alıntılar Margolis'ten (2004).
3. Bkz. Money (2000). İlginç şekilde, meni boşalması kadim Taocu erkek sağlığı ve cinselliği anlayışında da merkezi konumdadır. Örneğin bkz. Reid (1989).
4. Baker Brown hakkında bkz. Fleming (1960) ve Moscucci (1996).
5. Coventry (2000).

6. Klitoris çoğunlukla 'insan bedeninde yegane işlevi zevk olan tek organ' olarak tanımlansa da, bu tespit iki açıdan sorunludur. Öncelikle, eğer kadın orgazmı (zevki) bizim altını çizdiğimiz manada işlevli ise (döllenme şansını artırır, çiftleşme seslerine ilham verir ve dolayısıyla sperm rekabetini teşvik eder), demek ki zevkin açıkça bir amacı vardır. İkinci olarak da, ya erkeklerin meme başlarına ne demeli? Erkeklerin hepsi onları zevk noktaları olarak görmüyor ama bu meme başları kesinlikle hayli güçten düşmüş olmalı ve herhangi işlevsel amaçları da yok.
7. Margolis (2004), s. 242-243.
8. Arkeolog Timothy Taylor'a (1996) göre, bu şeytan imajı ilginç şekilde boynuzlu tanrı *Cernunnos*'tan türemiştir ve o da Hint tantrik pratiğinin Kelt uyarlaması olup, orijinalinde cinsel pratikle ulaşılan zihinsel aşkınlığı sembolize eder.
9. Coventry (2000).
10. Hrdy (1999b), s. 259.
11. Sherfey (1972), s. 113.

On Dokuzuncu Bölüm: Kızlar Vahşileştiğinde

1. Pinker (2002), s. 253.
2. Kadın ve erkek eşcinselleri dışarıda bırakmak maksadıyla değil ama bu özel bakış açısına dair bilimsel veri eksiktir. Yine de ilginç şekilde, pek çok kişi bize kişisel anıları olarak sevişen komşularının seslerinin kulaklarına çalındığını (hem eşcinsel erkekler hem de lezbiyen çiftler) ve daha kadınsı olarak değerlendirdikleri partnerin daha çok ses çıkarttığını aktardılar.
3. Yönetmen Rob Reiner senaryoyu annesine gösterdiğinde, annesi bu sahnenin sonunda kameranın restoranda sipa-

rişini vermekte olan bir kadını çekmesini ve kadının da "Onun yediğinden" demesini önermiş. Bu öylesine parlak bir fikirmiş ki, Reiner annesine ancak o oynarsa bunu filmine ekleyeceğini söylemiş ve annesi de bunu yapmış.

4. Semple (2001).
5. Small (1993), s. 142.
6. Small (1993), s. 170.
7. Dixson (1998), s. 128–129.
8. Pradhan ve diğerleri (2006).
9. Bu sorular Hamilton ve Arrowood'dan alınmıştır (1978).
10. Kadının seslerinin yoğunluğu, örneğin bunu idrak eden erkeğin orgazmik yanıtını yönlendirebilir; dolayısıyla eşzamanlı ya da neredeyse eşzamanlı orgazm şansını artırabilir.

    Aşağıda da tartıştığımız gibi, böylesi bir zamanlamanın erkeğin üremesinin avantajına olabileceğine dair kanıtlar mevcuttur.
11. Pek benzese de, aslında üniversite öğrencisi oğlanlara ait bir slogan olmayan "Memesiz cennet düşünülemez" yerel uyuşturucu baronlarının dikkatlerini çekmeyi ve böylece fakirlikten kurtulmayı uman genç bir kadının meme protezi taktırmasını hikaye eden Kolombiya televizyonu yapımı bir dramanın adıdır.
12. Örneğin Symons (1979) ve Wright (1994).
13. Bkz. Morris (1967), Diamond (1991) ve Fisher (1992).
14. http://dir.salon.com/story/mwt/style/2002/05/28/booty_call/.
15. Daima şişkin ve dışarı taşkın olarak kabul edilebilseler de, bu kadının yaşam (ve regl) döngüsü boyunca memelerinin hiç değişime uğramadığı anlamına gelmiyor.

Memeler tipik olarak gebelik, menstrüasyon ve orgazm sırasmda daha da dolgunlaşır (Sherfey'e göre normalden yüzde 25 daha büyür) ve yaşla ve emzirme sırasmda da boyutları ve dolgunlukları düşer.

16. Small (1993), s. 128.

17. Haselton ve diğerleri (2007). İnternetten erişilebilir: www.sciencedirect.com.

18. İnsan cinselliği hakkında pek çok aktarım bu açıklamayla balğlantılandırılabilir ama Desmond Morris'inki belki de halen en çok bilinendir.

19. Dixson (1998), s. 133-134.

20. Dixson, bu pasajda özel olarak makaklara ve şempanzelere atıfta bulunurken, bu pasajın da içinde yer aldığı bölümde genel olarak dişi primatların çoklu orgazm kapasitesinden bahsetmektedir. Böylesi pasajlar, bize Dixson'm neden bu verileri açıkça işaret ettikleri sonuca dek takip etmediğini düşündürüyor. Kendisine bizim argümanımızı vurgulayan ve yorum ve eleştirilerini rica eden bir e-posta gönderdik ama mesajımız eline geçtiyse de kendisi cevap vermemeyi tercih etti.

21. Symons (1979), s. 89.

22. Stephen Jay Gould'un eski öğrencisi olan Lloyd, geçenlerde, dişi orgazmı için üretilen çeşitli uyarlamacı argümanı irdelediği (daha doğrusu aşağılayıcı bir şekilde reddettiği) koca bir kitap yayımladı (*The Case of the Female Orgasm: Bias in the Science of Evolution*). Kitabım neden tavsiye etmediğimiz hakkında, David Barash'm internetten ulaşılabilen değerlendirmesine göz atabilirsiniz ('Let a Thousand Orgasms Bloom'): http://www.epjournal.net/filestore/ep03347354.pdf.

23. Yukarıda belirtildiği gibi, Baker ve Bellis'in bulgularının bazıları son derece çelişkilidir. Bunlardan genel okurların

çoğu tarafından bilindikleri için söz ediyoruz ama aslında argümanımız için bulgularından hiçbirine ihtiyacımız yok.

24. Barratt ve diğerleri (2009). İnternetten erişilebilir: http://jbiol.com/content/8/7/63.
25. Pusey (2001).
26. Her iki alıntı da Potts ve Short'tan (1999). İlk alıntı ana metnin 38. sayfasmda, ikincisi de 39. sayfasıda Laura Betzig'den aktarılıyor.
27. Dixson (1998), s. 269-271. Çiftleşme sonrası cinsel seleksiyon kavramının gelişimine dair mükemmel bir değerlendirme Birkhead'de (2000) bulunabilir. Bu filtreleme işlevine dair çok sayıda kanıt, yazarın dişilerin hangi spermin yumurtalarını dölleyeceğine dair 'çiftleşme sonrası kontrol' uyguladığı onlarca örnek sunan Eberhard'da (1996) bulunabilir.
28. Dixson (1998), s. 2.
29. Small (1993), s. 122.
30. Gallup ve diğerleri (2002).

KISIM V: ERKEKLER AFRİKA'DAN, KADINLAR DA AFRİKA'DAN

1. Wright (1994), s. 58.

Yirminci Bölüm: Mona Lisa'nın Aklından Geçen

1. Kendrick ve diğerleri (1998).
2. Baumeister (2000).
3. Chivers ve diğerleri (2007).
4. Burada gözden geçirilen araştırmaların çoğu Bernger'in harika makalesinde konu edilmiştir: 'What Do Women

Want?—Discovering What Ignites Female Desire,' 22 Ocak 2009. Link: http://www.nytimes.com/2009/01/25/magazine/25desire-t.html.

5. Anokhin ve diğerleri (2006).
6. Georgiadis ve diğerleri (2006). Ya da hakkında bir değerlendirme için: Mark Henderson, 'Women Fall into a 'Trance' During Orgasm,' *Times Online*, 20 Haziran 2005. http://www.timesonline.co.uk/tol/life_and_style/health/article535521.ece.
7. Tarin ve Gómez-Piquer (2002).
8. Little'ın alıtısı BBC News'deki şu haberden: http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/2677697.stm.
9. Wedekind ve diğerleri (1995). Bu sonuçları teyit eden daha yakın tarihli bir takip çalışması için Santos ve diğerleri (2005).
10. Doğum kontrol hapları, sadece kadınların erkeklerdeki MHC'yi hissetme becerisini bozmakla kalmayıp, diğer geri bildirim sistemlerini de etkiliyor gibi gözükmektedir. Örneğin bkz. Laeng ve Falkenberg (2007).
11. Bu araştırmanın yeni tarihli bir incelemesi için bkz. Alvergne ve Lummaa (2009).
12. Hapları itham ediyor değiliz. Ama bu değişimlerin ışığında, çiftlerin uzun vadeli planlara girişmeden önce, alternatif doğum kontrol yöntemleri kullanarak birlikte birkaç ay geçirmelerini hararetle tavsiye ediyoruz.
13. Lippa (2007). İnternetten erişilebilir: http://psych.fullerton.edu/rlippa/bbc_sexdrive.htm.
14. Bkz. Safron ve diğerleri (2007). Araştırma hakkında iyi bir değerlendirme: http://www.wired.com/medtech/health/news/2004/04/63115?currentPage=all.
15. Alexander ve Fisher (2003).

Yirmi Birinci Bölüm: Sapkının Ağıdı

1. Dixson (1998), s. 145.
2. Bu iki röportaj da NPR'nin *This American Life*, başlıklı 220. bölümünde yayımlandı. iTunes'dan yüklenerek ya da www.thislife.org sitesinden ulaşılabilir.
3. Reid'e (1989) göre, genç Çinli erkeklerin mebzul cinsel enerjilerini, erkeğin orgazmının açığa çıkaracağı enerjiyi emmekten fayda görecek daha yaşlı kadınlarla paylaşması bilgece ve sağlıklı kabul ediliyordu. Aynı şekilde, genç kadınların orgazmının da daha yaşlı erkeklerin hayatiyetini artıracağına inanılıyordu. Aynı kalıp, bazı toplayıcı toplumlarda ve Güney Pasifik Adaları kültüründe de görülmüştür.
4. Pek çok örnekten biri: Dabbs ve diğerleri (1991, 1995), 'testosteron seviyesi yüksek saldırganların daha şiddetli suçlar işlediklerini, yargılanmaları sırasında daha sert tavırlar sergilediklerini ve cezaevi kurallarını da testosteron seviyesi düşük olanlardan daha sık ihlal ettiklerini olduklarını' bulmuştur.
5. Gibson (1989).
6. Ergen erkeklerde cinsel yoksunluğun uzun vadeli sosyal yansımaları merak edilebilir. Mesela bu açıdan, acaba bu yoksunluk pek çok erkeğin deneyimlediği kadın düşmanlığı içeren öfkeye katkıda bulunan bir etken midir? Acaba bu yoksunluk, genç erkeklerin savaşma ya da sokak çetelerine katılma heveslerine nasıl etki etmektedir? Bizler, İslam'm erkeklerin cinsel yoksunluğunu artırarak muhtemel intihar bombacıları havuzu yarattığını iddia eden Kanazawa'nınkiler (2007) gibi fikirlerle mutabık olmasak da, yoğun yoksunluğun çoğunlukla yanlış yönlendirilmiş öfkede ifadesini bulduğunu inkar edemeyiz.

7. Georgia'nın başı oral seksle fena dertte. 1998'e kadar, bu eylem yasadışıydı -evli çiftlerin kendi yatak odalarında bile- ve yirmi yıl hapis cezasıyla yargılanmak mümkündü.

8. Örneğin, http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=

10. 386952&ft=1&f=1001.

9. Fortenberry (2005).

10. Bu bölümdeki tüm alıntılar Prescott'tandır (1975).

11. Bkz. Elwin (1968) ve Schlegel (1995).

12. Amerikan yazarlar ve sanatçılar topluluğun Stomach Club'da yapılan, 'Mastürbasyon Bilimi Hakkında Bazı Düşünceler' başlıklı konuşma.

13. Money (1985).

14. Bkz. http://www.cirp.org/library/statistics/USA/.

15. Money (1985), s. 101-102.

16. Bu kişiler, keskin rayihalı baharatların cinsel enerjiyi kışkırttığına inanıyorlardı ve dolayısıyla libidoyu sönümlendirmek için tatsız bir beslenme rejimi öneriyorlardı. Graham krakerleri ve şekersiz kahvaltı gevrekleri, ilk olarak ergen oğlanların anne ve babalarına, çocuklarını mastürbasyon iblisinden korumaya yardımcı olmak için pazarlanıyordu. Bu insanların ve hareketlerinin kurgusal -ama gerçeğe gayet uygun- bir tasviri için bkz. Boyle (1993).

17. İlginç şekilde, Freud'un yeğeni Edward Bernays, halkla ilişkiler ve modern reklamcılığın kurucularından biri sayılır. Pek çok ünlü kampanyasından biri de, sigaraları kadınların artan bağımsızlığıyla bağdaştıran çalışmasıdır. Bernays, 1920'lerde, bugün halen reklamcılık dersle-

rinde okutulan efsanevi bir reklamcılık numarasını sahneye koymuştu. Moda mankenlerinin ellerinde yanan sigaralar ve 'özgürlük meşalesi' yazılı pankartlarla New York'un bahar yürüyüşüne katılmalarını sağlamıştı. Bununla ilgili daha fazlası için bkz. Ewen (1976/2001).

18. Çiftçiler bilirler ki, boğanın aynı inekle birkaç kereden fazla çiftleşmesini sağlamak için boğanın bunun başka bir inek olduğuna inandırılması gerekir. Bunun için de, battaniyeyi başka bir ineğe sürerek onun kokusunun sinmesini sağlar ve sonra da bu battaniyeyi çiftleşecek ineğe örterler. Eğer boğa bu numaraya kanmazsa, inek ne kadar çekici olursa olsun, kesinlikle reddedecektir.

19. Sprague ve Quadagno (1989).

20. Örneğin J. Michael Seyfert tarafından yazılıp yönetilen, *Rent a Rasta* adlı belgesel filme: www.rentarasta.com ya da Laurent Cantet'in yönettiği, 1970'lerde Haiti'ye giden bir kadın hakkındaki *Heading South* adlı sinema filmine bakınız.

21. *The New Yorker*, 6 ve 13 Temmuz 2009, s. 68.

22. *Westermarck etkisi* olarak adlandırılan olgu, ayrıca yakın akrabalar arasında cinselliği gözden düşürmede güçlü etki ediyor gözükmektedir.

23. Örneğin bkz. Gray ve diğerleri (1997 and 2002) ve Ellison ve diğerleri (2009).

24. Örneğin bkz. Glass ve Wright (1985).

25. Roney ve diğerleri (2009). Ayrıca bkz. Roney ve diğerleri (2003, 2006 ve 2007).

26. Davenport (1965).

27. Kinsey ve diğerleri (1948), s. 589.

28. Symons (1979), s. 232.

29. Bernard (1972/1982).

30. Berkowitz ve Yager-Berkowitz (2008).

31. Symons (1979), s. 250.

32. Örneğin bkz. Roney ve diğerleri (2003). Düzenli aerobik egzersizler yapmak, bol bol sarımsak tüketmek, stresten kaçınmak ve uykuyu almak da 'formda kalmak' için etkili yollar. Çok sayıda aktarımın sağladığı kanıtlara rağmen, pek az bilim insanının gülünç olma riskini alarak flörtçülerin hormonal değişikliklerini araştırmaya girişmiş olduğunu da kaydedelim. Öte yandan, bu fenomen diğer memelilerde gayet kapsamlı olarak belgelenmiştir (bkz. Macrides ve diğerleri, 1975). Bu etkinin cinsel ilişkinin kendisinden ziyade feromonlar vasıtasıyla ortaya çıkıyor olması mümkündür ve bu da Japon erkeklerin otomatlardan kızların vakumlanmış (ama kullanılmış) iç çamaşırlarını satın aldıkları *bulusela* mağazalarının varlığını açıklar. Girişimci üniversite öğrencileri, Wedekind'ın 'Terli Tişört Çalışması'nın bir benzerini gerçekleştirmeyi ama bu kez plastik poşetlere erkeklerin tişörtlerini değil de kadınların iç çamaşırlarını koymayı ve yeni bir kadının genital feronomlarıyla karşılaşmanın erkeklerin kanındaki testosteron konsantrasyonunu tek başına etkileyip etkilemediğini görmeyi deneyebilirler.

33. Örneğin depresyon için: Shores ve diğerleri (2004); kalp hastalığı: Malkin ve diğerleri (2003); demans: Henderson ve Hogervorst (2004); ölüm oranı: Shores ve diğerleri (2006).

34. Squire, Phillip Weiss tarafından kaleme alınan ve *New York* dergisinde yayımlanan kışkırtıcı makalede alıntılanmıştır: 'The affairs of men: The trouble with sex and marriage.' 18 Mayıs 2008. Şuradan ulaşılabilir: http://nymag.com/relationships/sex/47055.

Yirmi İkinci Bölüm: Birlikte Yüzünü Göğe Çevirmek

1. Wilson (1978), s. 148.
2. Holmberg (1969), s. 258.
3. 'Is There Hope for the American Marriage?' Caitlin Flanagan *Time*, 2 Temmuz 2009. http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,1908243,00.html.
4. Druckerman'den bu alıntılar, kitabı hakkındaki değerlendirme yazısından yapılmıştır: *The Observer*, 8 Temmuz 2007.
5. Jaynes (1990), s. 67.
6. 'What does marriage mean?' Dan Savage. Salon.com, 17 Temmuz 2004:

http://www.salon.com/mwt/feature/2004/07/17/gay_marriage/index.html.

7. *New York* dergisinde, Weiss tarafından alıntılanan Squire: 'The affairs of men:

The trouble with sex and marriage.' 18 Mayıs 2008. Şuradan ulaşılabilir: http://nymag.com/relationships/sex/47055.

8. 'Only You. And You. And You. Polyamory—relationships with multiple, mutually consenting partners—has a coming-out party.' Jessica Bennett. *Newsweek* (Web sitesi) 29 Temmuz 2009. http://www.newsweek.com/id/209164.
9. Hrdy (2001), s. 91.
10. 'Scenes from a group marriage.' Laird Harrison. Salon.com. http://mobile.salon.com/mwt/feature/2008/06/04/open_marriage/index.html.
11. http://andrewsullivan.theatlantic.com/the_daily_dish/2009/01/ted-haggard-a-1.html.

12. McElvaine (2001), s. 339.
13. Perel (2006), s. 192.
14. Gould (2000), s. 29-31.
15. Sonuçta, 1970'lerde *birileri*, Nena ve George O'Neill'ın yazdığı *Open Marriage*'ın dört milyona yakın kopyasını satın aldı.
16. Perel (2006), s. 192-194.
17. Burnham ve Phelan (2000), s. 195.
18. Perel (2006), s. 197.
19. Bergstrand ve Blevins Williams (2000).
20. Easton ve Liszt (1997).
21. Basın açıklamasını şuradan dinleyebilirsiniz: www.thisamericanlife.org/Radio_Episode.aspx?episode=95.
22. Bu çarpıcı Ay-Güneş ilişkisini ilk olarak Weil'dan (1980) öğrendik; Güneş tutulmasından tam olgunlaşmış mangolara kadar her şeyin bilinci bozucu etkisi hakkında büyüleyici bir kitap.

REFERANSLAR VE OKUMA ÖNERİLERİ

Abbott, E. (1999). *A History of Celibacy.* Cambridge, MA: Da Capo Press.

Abramson, P. R. ve Pinkerton, S. D. (Eds.). (1995a). *Sexual Nature Sexual Culture.* Chicago: University of Chicago Press

——— (1995b). *With Pleasure: Thoughts on the Nature of Human Sexuality.* New York: Oxford University Press

Acton, W. (1857/2008). *The Functions and Disorders of the Reproductive Organs in Childhood, Youth, Adult Age, and Advanced Live Considered in their Physiological, Social, and Moral Relations.* Charleston, SC: BiblioLife

Adovasio, J. M., Soffer, O. ve Page, J. (2007). *The Invisible Sex: Uncovering the True Roles of Women in Prehistory.* New York: Smithsonian Books

Alexander, M. G., ve Fisher, T. D. (2003). Truth and consequences: Using the bogus pipeline to examine sex differences in self-reported sexuality. *The Journal of Sex Research,* 40: 27–35.

Alexander, R. D. (1987). *The Biology of Moral Systems.* Chicago: Adline

Alexander, R. D., Hoogland, J. L., Howard, R. D., Noonan, K. M., ve Sherman, P. W. (1979). Sexual dimorphisms and breeding systems in pinnepeds, ungulates, primates and humans. In N. Chagnon ve W. Irons (Eds.), *Evolutionary Biology and Human Social Behavior: An Anthropological Perspective* (pp. 402–435). New York: Wadsworth

Allen, M. L., ve Lemmon, W. B. (1981). Orgasm in female primates. *American Journal of Primatology*, 1: 15–34.

Alvergne, A., and Lummaa, V. (2009). Does the contraceptive pill alter mate choice in humans? *Trends in Ecology and Evolution*, 24. In press— İnternette yayımlanma tarihi: 7 Ekim 2009

Ambrose, S. (1998). Late Pleistocene human population bottlenecks, volcanic winter, and differentiation of modern humans. *Journal of Human Evolution* 34(6): 623–651.

Amos, W. ve Hoffman, J. I. (2009). Evidence that two main bottleneck events shaped modern human genetic diversity. *Proceedings of the Royal Society B.* Basılmadan önce internette yayımlandı: 7 Ekim 2009, doi:10.1098/rspb.2009.1473.

Anderson, M., Hessel, J., ve Dixson, A. F. (2004). Primate mating systems and the evolution of immune response. *Journal of Reproductive Immunology*, 61: 31–38.

Angier, N. (1995). *The Beauty of the Beastly: New Views of the Nature of Life*. New York: Houghton Mifflin.

——— (1999). *Woman: An Intimate Geography*. New York: Virago.

Anokhin, A. P., Golosheykin, S., Sirevaag, E., Kristjansson, S., Rohrbaugh, J. W. ve Heath, A. C. (2006). Rapid discrimination of visual scene content in the human brain. *Brain Research*, doi:10.1016/j.brainres.2006.03.108, 18 Mayıs 2006'da internetten erişildi.

Ardrey, R. (1976). *The Hunting Hypothesis*. New York: Athenaeum.

Axelrod, R. (1984). *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books.

Bagemihl, B. (1999). *Biological Exuberance: Animal Homosexuality and Natural Diversity*. New York: St. Martin's Press.

Baker, R. R. (1996). *Sperm Wars: The Science of Sex*. New York: Basic Books.

Baker, R. R. ve Bellis, M. (1995). *Human Sperm Competition*. London: Chapman Hall.

Barash, D. P. (1977). *Sociobiology and Behavior*. Amsterdam: Elsevier.

Barash, D. P. ve Lipton, J. E. (2001). *The Myth of Monogamy: Fidelity and Infidelity in Animals and People*. New York: W. H. Freeman.

Barkow, J. H. (1984). The distance between genes and culture. *Journal of Anthropological*

Research, 40: 367–379.

Barkow, J. H., Cosmides, L. ve Tooby, J. (Eds.). (1992). *The Adapted Mind:Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*. New York: Oxford University Press.

Barlow, C. (Ed.). (1984). *Evolution Extended: Biological Debates on the Meaning of Life*. Cambridge, MA: MIT Press.

Barlow, N. (Ed.). (1958). *The Autobiography of Charles Darwin*. New York: Harcourt Brace.

Barratt, C. L. R., Kay, V. ve Oxenham, S. K. (2009). The human spermatozoon— a stripped down but refined machine. *Journal of Biology*, 8: 63. http://jbiol.com/content/8/7/63.

Bateman, A. J. (1948). Intra-sexual selection in *Drosophila*. *Heredity*, 2: 349–368.

Batten, M. (1992). *Sexual Strategies: How Females Choose Their Mates*. New York: Putnam.

Baumeister, R. F. (2000). Gender differences in erotic plasticity: The female sex drive as socially flexible and responsive. *Psychological Bulletin*, 126: 347–374.

Beach, F. (Ed.). (1976). *Human Sexuality in Four Perspectives.* Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Bean, L. J. (1978). Social organization. In R. Heizer (Ed.), *Handbook of North American Indians,* Vol. 8: *California* (pp. 673–682). Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.

Beckerman, S. ve Valentine, P. (Eds.). (2002). *Cultures of Multiple Fathers: The Theory and Practice of Partible Paternity in Lowland South America.* Gainesville: University Press of Florida.

Bellis, M. A. ve Baker, R. R. (1990). Do females promote sperm competition: Data for humans. *Animal Behaviour,* 40: 997–999.

Belliveau, J. (2006). *Romance on the Road: Travelling Women Who Love Foreign Men.* Baltimore, MD: Beau Monde Press.

Behar, D. M. v.d. (2008). The dawn of human matrilineal diversity. *The American Journal of Human Genetics,* 82: 1130–1140.

Bergstrand, C. ve Blevins Williams, J. (2000). Today's Alternative Marriage Styles: The Case of Swingers. *Electronic Journal of Human Sexuality*: Annual. Online: http://findarticles.com/p/articles/mi_6896/is_3/ai_n28819761/?tag=content;col1.

Berkowitz, B. ve Yager-Berkowitz, S. (2008). *He's Just Not Up For It Anymore: Why Men Stop Having Sex and What You Can Do About It.* New York: William Morrow.

Berman, M. (2000). *Wandering God: A Study in Nomadic Spirituality.* Albany: State University of New York Press.

Bernard, J. (1972/1982). *The Future of Marriage.* New Haven: Yale University Press.

Betzig, L. (1982). Despotism and differential reproduction: A cross-cultural correlation of conflict asymmetry, hierar-

chy and degree of polygyny. *Ethology and Sociobiology*, 3: 209–221.

——— (1986). *Despotism and Differential Reproduction: A Darwinian View of History*. New York: Aldine.

——— (1989). Causes of conjugal dissolution: A cross-cultural study. *Current Anthropology*, 30: 654–676.

Birkhead, T. (2000). *Promiscuity: An Evolutionary History of Sperm Competition and Sexual Conflict*. New York: Faber and Faber.

——— (2002). Postcopulatory sexual selection. *Nature Reviews: Genetics*, 3: 262–273. www.nature.com/reviews/genetics.

Blount, B. G. (1990). Issues in bonobo (*Pan paniscus*) sexual behavior. *American Anthropologist*, 92: 702–714.

Blum, D. (1997). *Sex on the Brain: The Biological Differences Between Men and Women*. New York: Viking.

Blurton Jones, N., Hawkes, K., and O'Connell, J. F. (2002). Antiquity of postreproductive life: Are there modern impacts on hunter-gatherer postreproductive life spans? *American Journal of Human Biology*, 14: 184–205.

Bodley, J. (2002). *Power of Scale: A Global History Approach (Sources and Studies in World History)*. Armonk, NY: M. E. Sharpe.

Boehm, C. H. (1999). *Hierarchy in the Forest: The Evolution of Egalitarian Behavior*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bogucki, P. (1999). *The Origins of Human Society*. Malden, MA: Blackwell.

Borofsky, R. (2005). *Yanomami: The Fierce Controversy and What We Can Learn From It*. University of California Press.

Borries, C., Launhardt, K., Epplen, C., Epplen, J. T. ve Winkler, P. (1999), Males as infant protectors in Hanuman langurs (*Presbytis entellus*) living in multimale groups—defense pattern, paternity and sexual behaviour. *Behavioral Ecology and Sociobiology*, 46: 350–356.

Bowlby, J. (1992). *Charles Darwin: A New Life*. New York: Norton.

Boyd, R. ve Silk, J. (1997). *How Humans Evolved*. New York: Norton.

Boyle, T. C. (1993). *The Road to Wellville*. New York: Viking.

Boysen, S. T. ve Himes, G. T. (1999). Current issues and emergent theories in animal cognition. *Annual Reviews in Psychology*, 50: 683–705.

Brizendine, L. (2006). *The Female Brain*. New York: Morgan Road Books.

Brown, D. (1970/2001). *Bury My Heart at Wounded Knee: An Indian History of the American West*. New York: Holt Paperbacks.

Bruhn, J. G. ve Wolf, S. (1979). *The Roseto Story: An Anatomy of Health*. University of Oklahoma Press.

Buller, D. J. (2005). *Adapting Minds: Evolutionary Psychology and the Persistent Quest for Human Nature*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Bullough, V. L. (1994). *Science in the Bedroom: A History of Sex Research*. New York: Harper Collins.

Burch, E. S., Jr. ve Ellanna, L. J. (Eds.) (1994). *Key Issues in Hunter- Gatherer Research*. Oxford, England: Berg.

Burnham, T. ve Phelan, J. (2000). *Mean Genes: From Sex to Money to Food: Taming Our Primal Instincts*. Cambridge, MA: Perseus.

Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses testing in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences*, 12: 1–49.

——— (1994). *The Evolution of Desire: Strategies of Human Mating*. New York: Basic Books.

——— (2000). *The Dangerous Passion: Why Jealousy Is as Necessary as Love and Sex*. New York: The Free Press.

——— (2005). *The Murderer Next Door: Why the Mind Is Designed to Kill*. New York: Penguin Press.

Buss, D. M., Larsen, R. J., Westen, D. ve Semmelroth, J. (1992). Sex differences in jealousy: Evolution, physiology and psychology. *Psychological Science*, 3: 251–255.

Buss, D. M. ve Schmitt, D. P. (1993). Sexual strategies theory: An evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review*, 100: 204–232.

Caesar, J. (2008). *The Gallic Wars: Julius Caesar's Account of the Roman Conquest of Gaul*. St. Petersburg, FL: Red and Black Publishers.

Cassini, M. H. (1998). Inter-specific infanticide in South American otariids. *Behavior*, 135: 1005–1012.

Caswell, J. L. v.d. (2008). Analysis of chimpanzee history based on genome sequence alignments. *PLoS Genetics*, April; 4(4): e1000057. Online:

http://www.plosgenetics.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pgen.1000057.

Caton, H. (1990). *The Samoa Reader: Anthropologists Take Stock*. Lanham, MD: University Press of America.

Chagnon, N. (1968). *Yanomamö: The Fierce People*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Chapman, A. R. ve Sussman, R. W. (Eds.). (2004.) *The Origins and Nature of Sociality*. Piscataway, NJ: Aldine Transaction.

Cherlin, A. J. (2009). *The Marriage-Go-Round: The State of Marriage and the Family in America Today.* New York: Knopf.

Chernela, J. M. (2002). Fathering in the northwest Amazon of Brazil. In S. Beckerman and P. Valentine (Eds.), *Cultures of Multiple Fathers: The Theory and Practice of Partible Paternity in Lowland South America* (pp. 160–177). Gainesville: University Press of Florida.

Chivers, M. L., Seto, M. C. ve Blanchard, R. (2007). Gender and sexual orientation differences in sexual response to the sexual activities versus the gender of actors in sexual films. *Journal of Personality and Social Psychology,*93: 1108–1121.

Clark, G. (1997). Aspects of early hominid sociality: An evolutionary perspective. In C. Barton and G. Clark (Eds.), *Rediscovering Darwin: Evolutionary Theory and Archaeological Explanation.* Archaeological Papers of the American Anthropological Association, 7: 209– 231.

Clark, R. D. ve Hatfield, E. (1989). Gender differences in receptivity to sexual offers. *Journal of Psychology & Human Sexuality,* 2: 39–55.

Cochran, G., and Harpending, H. (2009). *The 10,000 Year Explosion: How Civilization Accelerated Human Evolution.* New York: Basic Books.

Cohen, S. v.d. (2009). Sleep habits and susceptibility to the common cold. *Archives of Internal Medicine,* 169: 62.

Corning, P. (1994). The synergism hypothesis: A theory of progressive evolution. In C. Barlow (Ed.), *Evolution Extended: Biological Debates on the Meaning of Life* (pp. 110–118). Cambridge, MA: MIT Press.

Cosmides, L. ve Tooby, J. (1987). From evolution to behavior: Evolutionary psychology as the missing link. In J. Dupree (Ed.), *The Latest on the Best: Essays on Evolution and Optimality* (pp. 227–306). Cambridge, MA: MIT Press.

Counts, D. E. A. ve Counts, D. R. (1983). Father's water equals mother's milk: The conception of parentage in Kaliai, West New Guinea. *Mankind*, 14: 45–56.

Coventry, M. (Ekim/ Kasım 2000). Making the cut: It's a girl! . . . or is it? When there's doubt, why are surgeons calling the shots? *Ms. Magazine.* July 2 Temmuz 2002 tarihinde http://www.msmagazine.com/oct00/makingthecut.html adresinden erişildi. .

Crocker, W. H. (2002). Canela "other fathers": Partible paternity and its changing practices. In S. Beckerman and P. Valentine (Eds.), *Cultures of Multiple Fathers: The Theory and Practice of Partible Paternity in Lowland South America* (pp. 86–104). Gainesville: University Press of Florida.

Crocker, W. H. ve Crocker, J. G. (2003). *The Canela: Kinship, Ritual and Sex in an Amazonian Tribe (Case Studies in Cultural Anthropology).* Florence, KY: Wadsworth.

Dabbs, J. M., Jr., Carr, T. S., Frady, R. L. ve Riad, J. K. (1995). Testosterone, crime and misbehavior among 692 male prison inmates. *Personality and Individual Differences*, 18: 627–633.

Dabbs, J. M., Jr., Jurkovic, G. ve Frady, R. L. (1991). Salivary testosterone and cortisol among late adolescent male offenders. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 19: 469–478.

Daniels, D. (1983). The evolution of concealed ovulation and self-deception. *Ethology and Sociobiology*, 4: 69–87.

Darwin, C. (1859). *On the Origin of Species by Means of Natural Selection.* London:

John Murray.

——— (1871/2007). *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex.* New York: Plume.

Davenport, W. H. (1965). Sexual patterns and their regulation in a society of the southwest Pacific. In Beach (Ed.), *Sex and Behavior*, pp. 161–203.

Dawkins, R. (1976). *The Selfish Gene.* New York: Oxford University Press.

——— (1998). *Unweaving the Rainbow: Science, Delusion and the Appetite for Wonder.* Boston: Houghton Mifflin.

DeMeo, J. (1998).Sahasia: *The 4000 B.C.E. Origins of Child Abuse, Sexrepression, Warfare and Social Violence, in the Deserts of the Old World.* Eugene, OR: Natural Energy Works.

Desmond, A. ve Moore, J. (1994). *Darwin: The Life of a Tormented Evolutionist.* New York: Warner Books.

DeSteno, D. ve Salovey, P. (1996). Evolutionary origins of sex differences in jealousy? Questioning the "fitness" of the model. *Psychological Science*, 7: 367–372.

de Waal, F. (1995). Bonobo sex and society: The behavior of a close relative challenges assumptions about male supremacy in human evolution. *Scientific American* (March): 82–88.

——— (1996). *Good Natured: The Origins of Right and Wrong in Humans and Other Animals.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

——— (1998). *Chimpanzee Politics: Power and Sex among the Apes.* Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press. (Orijinal eserin yayın tarihi: 1982.)

——— (2001a). *The Ape and the Sushi Master: Cultural Reflections of a Primatologist.* New York: Basic Books.

——— (2001b). Apes from Venus: Bonobos and human social evolution. In F. de Waal (Ed.), *Tree of Origin: What Primate Behavior Can Tell Us About Human Social Evolution* (say. 39–68). Cambridge, MA: Harvard University Press.

——— (2001c). (Ed.). *Tree of Origin: What Primate Behavior Can Tell Us About Human Social Evolution*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

——— (2005a). *Our Inner Ape: The Best and Worst of Human Nature*. London: Granta Books.

——— (2005b). Bonobo sex and society. *Scientific American* internet yayını, Şubat, say. 32–38.

——— (2009). *The Age of Empathy: Nature's Lessons for a Kinder Society*. New York: Harmony Books.

de Waal, F. ve Johanowicz, D. L. (1993). Modification of reconciliation behavior through social experience: An experiment with two macaque species. *Child Development* 64: 897–908.

de Waal, F. ve Lanting, F. (1998). *Bonobo: The Forgotten Ape*. Berkeley: University of California Press.

Dewsbury, D. A. (1981). Effects of novelty on copulatory behavior: The Coolidge effect and related phenomena. *Psychological Bulletin*, 89: 464– 482.

Diamond, J. (1986). Variation in human testis size. *Nature*, 320: 488.

——— (1987). The worst mistake in the history of the human race. *Discover*, Mayıs.

——— (1991). *The Rise and Fall of the Third Chimpanzee: How Our Animal Heritage Affects the Way We Live*. London: Vintage.

——— (1997). *Guns, Germs and Steel: The Fates of Human Societies*. New York: Norton.

——— (2005). *Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed*. New York: Viking.

Diamond, L. M. (2008). *Sexual Fluidity: Understanding Women's Love and Desire*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Dillehay, T. D. v.d. (2008). Monte Verde: Seaweed, food, medicine and the peopling of South America. *Science*, 320 (5877): 784–786.

Dindyal, S. (2004). The sperm count has been decreasing steadily for many years in Western industrialised countries: Is there an endocrine basis for this decrease? *The Internet Journal of Urology*, 2(1).

Dixson, A. F. (1998). *Primate Sexuality: Comparative Studies of the Prosimians, Monkeys, Apes and Human Beings*. New York: Oxford University Press.

Dixson, A. F. ve Anderson, M. (2001). Sexual selection and the comparative anatomy of reproduction in monkeys, apes and human beings. *Annual Review of Sex Research*, 12: 121–144.

——— (2002). Sexual selection, seminal coagulation and copulatory plug formation in primates. *Folia Primatologica*, 73: 63–69.

Drucker, D. (2004). *Invent Radium or I'll Pull Your Hair: A Memoir*. Chicago: University of Chicago Press.

Druckerman, P. (2008). *Lust in Translation: Infidelity from Tokyo to Tennessee*. New York: Penguin Two.

Dunbar, R. I. M. (1992). Neocortex size as a constraint on group size in primates. *Journal of Human Evolution*, 22: 469–493.

Dunbar, R. I. M. (1993). Coevolution of neocortical size, group size and language in humans. *Behavioral and Brain Sciences*, 16 (4): 681–735.

Easton, D. ve Liszt, C. A. (1997). *The Ethical Slut: A Guide to Infinite Sexual Possibilities*. San Francisco, CA: Greenery Press.

Eaton, S. ve Konner, M. (1985). Paleolithic nutrition: A con-

sideration of its nature and current implications. *New England Journal of Medicine*, 312: 283–289.

Eaton, S., Konner, M. ve Shostak, M. (1988). Stone agers in the fast lane: Chronic degenerative disease in evolutionary perspective. *American Journal of Medicine*, 84: 739–749.

Eaton, S., Shostak, M. ve Konner, M. (1988). *The Paleolithic Prescription: A Program of Diet & Exercise and a Design for Living*. New York: Harper& Row.

Eberhard, W. G. (1985). *Sexual Selection and Animal Genitalia*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Eberhard, W. G. (1996). *Female Control: Sexual Selection by Cryptic Female Choice*. Princeton, NJ: Prince ton University Press.

Edgerton, R. B. (1992). *Sick Societies: Challenging the Myth of Primitive Harmony*. New York: The Free Press.

Ehrenberg, M. (1989). *Women in Prehistory*. London: British Museum Publications.

Ehrlich, P. R. (2000). *Human Natures: Genes, Cultures, and the Human Prospect*. New York: Penguin.

Ellison, P. T. v.d. (2009). *Endocrinology of Social Relationships*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Elwin, V. (1968). *Kingdom of the Young*. Bombay: Oxford University Press.

Erikson, P. (1993). A onomástica matis é amazônica [Amazon Matisleri arasında isim verme ritüelleri]. In E. Viveiros de Castro and M. Carneiro da Cuhna (Eds.), *Amazônia: Etnologia e história indígena* (pp. 323–338). São Paulo: Nucléo de História Indíena et do Indigenismo, USP/FAPESP.

——— (2002). Several fathers in one's cap: Polyandrous conception among the Panoan Matis (Amazonas, Brazil). In

S. Beckerman and P. Valentine (Eds.), *Cultures of Multiple Fathers: The Theory and Practice of Partible Paternity in Lowland South America* (say. 123–136). Gainesville: University Press of Florida.

Ewen, S. (1976/ 2001). *Captains of Consciousness: Advertising and the Social Roots of the Consumer Culture*. New York: Basic Books.

Fagan, B. (2004). *The Long Summer: How Climate Changed Civilization*. New York: Basic Books.

Fedigan, L. M. ve Strum, S. C. (1997). Changing images of primate societies. *Current Anthropology*, 38: 677–681.

Feinstein, D. ve Krippner, S. (2007). *The Mythic Path: Discovering the Guiding Stories of Your Past—Creating a Vision for Your Future*. Fulton, CA: Elite Books.

Ferguson, B. (1995). *Yanomami Warfare: A Political History*. Santa Fe, NM: School of American Research Press.

——— (2000). *War in the Tribal Zone: Expanding States and Indigenous Warfare*. Santa Fe, NM: SAR Press.

——— (2003). The birth of war. *Natural History*, July / August: 28–34.

Ferraro, G., Trevathan, W. ve Levy, J. (1994). *Anthropology: An Applied Perspective*. Minneapolis / St. Paul, MN: West Publishing Company.

Fish, R. C. (2000). *The Clitoral Truth: The Secret World at Your Fingertips*. New York: Seven Stories Press.

Fisher, H. E. (1982). *The Sex Contract: The Evolution of Human Behavior*. New York: William Morrow.

——— (1989). Evolution of human serial pairbonding. *American Journal of Physical Anthropology*, 78: 331–354.x

——— (1992). *Anatomy of Love*. New York: Fawcett Columbine.

——— (2004). *Why We Love: The Nature and Chemistry of Romantic Love.* New York: Henry Holt.

Fisher, M. v.d. (2009). Imact of relational proximity on distress from infidelity. *Evolutionary Psychology,* 7(4): 560–580.

Flanagan, C. (2009). Is there hope for the American Marriage? *Time,* 2 Temmuz.

http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,1908243-1,00.html

Fleming, J. B. (1960). Clitoridectomy: The disastrous downfall of Isaac Baker

Brown, F.R.C.S. (1867). *Journal of Obstetrics and Gynaecology of the British Empire,* 67: 1017–1034.

Foley, R. (1996). The adaptive legacy of human evolution: A search for the environment of evolutionary adaptiveness. *Evolutionary Anthropology,* 4: 194–203.

Ford, C. S., and Beach, F. (1952). *Patterns of Sexual Behavior.* Westport, CT: Greenwood Press.

Fordney-Settlage, D. (1981). A review of cervical mucus and sperm interactions in humans. *International Journal of Fertility,* 26: 161–169.

Fortenberry, D. J. (2005). The limits of abstinence-only in preventing sexually transmitted infections. *Journal of Adolescent Health,* 36: 269–357.

Fouts, R., Mills, S. T. ile birlikte (1997). *Next of Kin: My Conversations with Chimpanzees.* New York: Avon Books.

Fox, C. A., Colson, R. H. ve Watson, B. W. (1982). Continuous measurement of vaginal and intra-uterine pH by radio-telemetry during human coitus. In Z. Hoch and H. L. Lief (Eds.), *Sexology* (say. 110–113). Amsterdam: Excerpta Medica.

Fox, R. (1997). *Conjectures & Confrontations: Science, Evolution, Social Concern*. Somerset, NJ: Transaction.

Fowles, J. (1969). *The French Lieutenant's Woman*. New York: Signet.

Freeman, D. (1983). *Margaret Mead and Samoa: The Making and Unmaking of an Anthropological Myth*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Friedman, D. M. (2001). *A Mind of Its Own: A Cultural History of the Penis*. New York: The Free Press.

Fromm, E. (1973). *The Anatomy of Human Destructiveness*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Fry, D. (2009). *Beyond War: The Human Potential for Peace*. New York: Oxford University Press.

Gagneaux, P. ve Boesch, C. (1999). Female reproductive strategies, paternity and community structure in wild West African chimpanzees. *Animal Behaviour*, 57: 19–32.

Gallup, G. G., Jr. (2009). On the origin of descended scrotal testicles: The activation hypothesis. *Evolutionary Psychology*, 7: 517–526. İnternetten erişilebilir: http://www.epjournal.net

Gallup, G. G., Jr. ve Burch, R. L. (2004). Semen displacement as a sperm competition strategy in humans. *Evolutionary Psychology*, 2: 12–23. İnternetten erişilebilir: http://www.epjournal.net

Gallup, G. G., Jr., Burch, R. L. ve Platek, S. M. (2002). Does semen have antidepressant properties? *Archives of Sexual Behavior*, 31: 289–293.

Gangestad, S. W., Bennett, K. ve Thornhill, R. (2001). A latent variable model of developmental instability in relation to men's sexual behavior. *Proceedings of the Royal Society of London*, 268: 1677–1684.

Gangestad, S. W. ve Thornhill, R. (1998). Menstrual cycle variation in women's preferences for the scent of symmetrical men. *Proceedings of the Royal Society of London*, 265: 927–933.

Gangestad, S. W., Thornhill, R. ve Yeo, R. A. (1994). Facial attractiveness, developmental stability and fluctuating symmetry. *Ethology and Sociobiology*, 15: 73–85.

Ghiglieri, M. P. (1999). *The Dark Side of Man: Tracing the Origins of Male Violence*. Reading, MA: Helix Books.

Gibson, P. (1989). Gay and lesbian youth suicide, in Fenleib, Marcia R. (Ed.), *Report of the Secretary's Task Force on Youth Suicide*, United States Government Printing Office, ISBN 0160025087.

Gladwell, M. (2002). *The Tipping Point: How Little Things Can Make a Big Difference*. New York: Back Bay Books.

——— (2008). *Outliers: The Story of Success*. New York: Little, Brown and Company.

Glass, D. P. ve Wright, T. L. (1985). Sex differences in type of extramarital involvement and marital dissatisfaction. *Sex Roles*, 12: 1101–1120.

Goldberg, S. (1993). *Why Men Rule: A Theory of Male Dominance*. Chicago: Open Court.

Good, K., Chanoff, D. ile birlikte (1991). *Into the Heart: One Man's Pursuit of Love and Knowledge Among the Yanomama*. Leicester, England: Charnwood.

Goodall, J. (1971). *In the Shadow of Man*. Glasgow: Collins.

——— (1991). *Through a Window: Thirty Years with the Chimpanzees of Gombe*. London: Penguin.

Goodman, M. v.d. (1998). Toward a phylogenic classification of primates based on DNA evidence complemented by

fossil evidence. *Molecular Phylogenics and Evolution*, 9: 585–598.

Gould, S. J. (1980). *Ever since Darwin: Reflections in Natural History*. New York: Norton

——— (1981). *The Mismeasure of Man*. New York: Norton

——— (1991). Exaptation: A crucial tool for an evolutionary psychology. *Journal of Social Issues*, 47(3): 43–65.

——— (1997). Darwinian fundamentalism. *New York Review of Books*, pp. 34–37. 12 Aralık 2002 tarihinde http://www.nybooks.com/articles/1151 adresinden erişildi.

Gould, S. J. ve Lewontin, R. C. (1979). The spandrels of San Marco and the Panglossian paradigm: A critique of the adaptionist programme. *Proceedings of the Royal Society of London*, 205: 581–598.

Gould, S. J. ve Vrba, E. S. (1982). Exaptation—a missing term in the science of form. *Paleobiology*, 8: 4–15.

Gould, T. (2000). *The Lifestyle: A Look at the Erotic Rites of Swingers*. Buffalo, NY: Firefly Books.

Gowdy, J. (Ed.). (1998). *Limited Wants, Unlimited Means: A Reader on Huntergatherer Economics and the Environment*. Washington, DC: Island Press.

Gray, P. B., Kahlenberg, S. M., Barrett, E. S., Lipson, S. F. ve Ellison, P. T. (2002). Marriage and fatherhood are associated with lower testosterone in males. *Evolution and Human Behavior*, 23(3): 193–201.

Gray, P. B., Parkin, J. C. ve Samms-Vaughan, M. E. (1997). Hormonal correlates of human paternal interactions: A hospital-based investigation in urban Jamaica. *Hormones and Behavior*, 52: 499–507.

Gregor, T. (1985). *Anxious Pleasures: The Sexual Lives of an Amazonian People*. Chicago: University of Chicago Press.

Hamilton, W. D. (1964). The genetic evolution of social behavior. Parts I and II. *Journal of Theoretical Biology*, 7: 1–52.

——— (2001). *The Narrow Roads of Gene Land*. New York: Oxford University Press.

Hamilton, W. J. ve Arrowood, P. C. (1978). Copulatory vocalizations of Chacma baboons (*Papio ursinus*), gibbons (*Hylobates hoolock*) and humans. *Science*, 200: 1405–1409.

Harcourt, A. H. (1997). Sperm competition in primates. *American Naturalist*, 149: 189–194.

Harcourt, A. H. ve Harvey, P. H. (1984). Sperm competition, testes size and breeding systems in primates. In R. Smith (Ed.), *Sperm Competition and the Evolution of Animal Mating Systems* (pp. 589–659). New York: Academic Press.

Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 131: 1292–1297.

Harper, M. J. K. (1988). Gamete and zygote transport. In E. Knobil and J. Neill (Eds.), *The Physiology of Reproduction* (pp. 103–134). New York: Raven Press.

Harris, C. (2000). Psychophysiological responses to imagined infidelity: The specific innate modular view of jealousy reconsidered. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78: 1082–1091.

Harris, C. ve Christenfeld, N. (1996). Gender, jealousy and reason. *Psychological Science*, 7: 364–366.

Harris, M. (1977). *Cannibals and Kings: The Origins of Cultures*. New York: Random House

——— (1980). *Cultural Materialism: The Struggle for a Science of Culture*. New York: Vintage Books.

——— (1989). *Our Kind: Who We Are, Where We Came From, Where We Are Going*. New York: Harper & Row.

——— (1993). The evolution of human gender hierarchies: A trial formulation. In B. Miller (Ed.), *Sex and Gender Hierarchies* (pp. 57–79). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Hart, D. ve Sussman, R. W. (2005). *Man the Hunted: Primates, Predators, and Human Evolution.* New York: Westview Press.

Harvey, P. H. ve May, R. M. (1989). Out for the sperm count. *Nature*, 337: 508–509.

Haselton, M. G. v.d. (2007). Ovulatory shifts in human female ornamentation: Near ovulation, women dress to impress. *Hormones and Behavior*, 51: 40–45. www.sscnet.ucla.edu/comm/haselton/webdocs/dress_to_impress.pdf

Hassan, F. A. (1980). The growth and regulation of human population in prehistoric times. In Cohen, M. N., Malpass, R. S., and Klein, H. G. (Eds.), *Biosocial Mechanisms of Population Regulation* (pp. 305–319). New Haven, CT: Yale University Press.

Hawkes, K. (1993). Why hunter-gatherers work. *Current Anthropology*, 34: 341–361.

Hawkes, K., O'Connell, J. F. ve Blurton Jones, N. G. (2001a). Hadza meat sharing. *Evolution and Human Behavior*, 22: 113–142.

——— (2001b). Hadza hunting and the evolution of nuclear families. *Current Anthropology*, 42: 681–709.

Heinen, H. D. ve Wilbert, W. (2002). Parental uncertainty and ritual kinship among the Warao. In S. Beckerman and P. Valentine (Eds.), *Cultures of Multiple Fathers: The Theory and Practice of Partible Paternity in Lowland South America* (pp. 210–220). Gainesville: University Press of Florida.

Henderson, V. W. ve Hogervorst, E. (2004). Testosterone and Alzheimer disease: Is it men's turn now? *Neurology*, 62: 170–171.

Henrich, J. v.d. (2005). "Economic man" in cross-cultural perspective: Behavioral experiments in 15 small-scale societies. *Behavioral and Brain Sciences*, 28: 795–855.

Highwater, J. (1990). *Myth and Sexuality*. New York: New American Library.

Hill, K. ve Hurtado, M. (1996). *Aché Life History: The Ecology and Demography of a Foraging People*. New York: Aldine de Gruyter.

Hite, S. (1987). *Women and Love: A Cultural Revolution in Progress*. New York: Knopf.

——— (1989). *The Hite Report: A Nationwide Study of Female Sexuality*. New York: Dell.

Hobbes, T. (1991). *Leviathan*. Cambridge, England: Cambridge University Press. (Orijinal eserin yayın tarihi: 1651.)

Holmberg, A. R. (1969). *Nomads of the Long Bow: The Siriono of Eastern Bolivia*. New York: The Natural History Press.

Horne, B. D. v.d. (2008). Usefulness of routine periodic fasting to lower risk of coronary artery disease in patients undergoing coronary angiography. *American Journal of Cardiology*, 102(7): 814–819.

Houghton, W. E. (1957). *The Victorian Frame of Mind, 1830-1870*. New Haven, CT: Yale University Press.

Hrdy, S. B. (1979). Infanticide among animals: A review, classification and examination of the implications for the reproductive strategies of females. *Ethology and Sociobiology*, 1: 13–40.

——— (1988). The primate origins of human sexuality. In R. Bellig and G. Stevens (Eds.), *The Evolution of Sex* (pp. 101–136). San Francisco: Harper and Row.

——— (1996). Raising Darwin's consciousness: Female sexuality and the prehominid origins of patriarchy. *Human Nature*, 8(1):1–49.

——— (1999a). *The Woman That Never Evolved.* Cambridge, MA: Harvard University Press. (Orijinal eserin yayın tarihi: 1981)

——— (1999b). *Mother Nature: A History of Mothers, Infants and Natural Selection.* Boston: Pantheon Books.

——— (2009). *Mothers and Others: The Evolutionary Origins of Mutual Understanding.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Hua, C. (2001). *A Society Without Fathers or Husbands: The Na of* China. New York: Zone Books.

Human Genome Project. (2002). 11 Kasım 2002 tarihinde http://www.ornl.gov/hgmis adresinden erişildi.

Ingold, T., Riches, D. ve Woodburn, J. (Eds.) (1988a). *Hunters and Gatherers: History, Evolution and Social Change* (Vol. 1). Oxford, England: Berg.

——— (1988b). *Hunters and Gatherers: Property, Power and Ideology* (Vol. 2). Oxford, England: Berg.

Isaac, G. (1978). The food sharing behavior of protohuman hominids. *Scientific American*, 238(4): 90–108.

Janus, S. S. ve Janus, C. L. (1993). *The Janus Report on Sexual Behavior.* New York: Wiley.

Jaynes, J. (1990). *The Origins of Consciousness in the Breakdown of the Bicameral Mind.* Boston: Houghton Mifflin. (Orijinal eserin yayın tarihi: 1976)

Jethá, C. ve Falcato, J. (1991). A mulher e as DTS no distrito de Marracuene [Marracuene bölgesinde kadınlar ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar]. *Açcao SIDA9*, Brochure.

Jiang, X., Wang, Y. ve Wang, Q. (1999). Coexistence of monogamy and polygyny in black-crested gibbon. *Primates*, 40(4): 607–611.

Johnson, A. W. ve Earle, T. (1987). *The Evolution of Human Societies: From Foraging Group to Agrarian State*. Palo Alto, CA: Stanford University Press

Jones, S., Martin, R. D. ve Pilbeam, D. (Eds.) (1992). *The Cambridge Encyclopedia of Human Evolution*. Cambridge, UK: Cambridge University Press

Jung, C. G. (1976). *The Symbolic Life: The Collected Works* (Vol. 18, Bolligen Series). Prince ton, NJ: Prince ton University Press.

Kanazawa, S. (2007). The evolutionary psychological imagination: Why you can't get a date on a Saturday night and why most suicide bombers are Muslim. *Journal of Social, Evolutionary and Cultural Psychology*, 1(2): 7–17.

Kane, J. (1996). *Savages*. New York: Vintage.

Kano, T. (1980). Social behavior of wild pygmy chimpanzees (*Pan paniscus*) of Wamba: A preliminary report. *Journal of Human Evolution*, 9: 243–260.

——— (1992). *The Last Ape: Pygmy Chimpanzee Behavior and Ecology*. Palo Alto, CA: Stanford University Press.

Kaplan, H., Hill, K., Lancaster, J. ve Hurtado, A. M. (2000). A theory of human life history evolution: Diet, intelligence and longevity. *Evolutionary Anthropology*, 9: 156–185.

Keeley, L. H. (1996). *War Before Civilization: The Myth of the Peaceful Savage*.New York: Oxford University Press.

Kelly, R. L. (1995). *The Foraging Spectrum: Diversity in Hunter-Gatherer Lifeways.* Washington, DC: Smithsonian Institution Press

Kendrick, K. M., Hinton, M. R., Atkins, K., Haupt, M. A. ve Skinner, J. D. (17 Eylül 1998). Mothers determine sexual preferences. *Nature*, 395: 229–230.

Kent, S. (1995). Unstable households in a stable Kalahari community in Botswana. *American Anthropologist*, 97: 39–54.

Kilgallon, S. J. ve Simmons, L. W. (2005). Image content influences men's semen quality. *Biology Letters*, 1: 253–255.

Kingan, S. B., Tatar, M. ve Rand, D. M. (2003). Reduced polymorphism in the chimpanzee semen coagulating protein, Semenogelin I. *Journal of Molecular Evolution*, 57: 159–169.

Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B. ve Martin, C. E. (1948). *Sexual Behavior in the Human Male.* Philadelphia: Saunders.

——— (1953). *Sexual Behavior in the Human Female.* Philadelphia: Saunders.

Knight, C. (1995). *Blood Relations: Menstruation and the Origins of Culture.* New Haven, CT: Yale University Press.

Komisaruk, B. R., Beyer-Flores, C. ve Whipple, B. (2006). *The Science of Orgasm.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Konner, M. (1982). *The Tangled Wing.* New York: Holt, Rinehart and Winston.

Knauft, B. (1987). Reconsidering violence in simple human societies: Homicide among the Gebusi of New Guinea. *Current Anthropology*, 28(4): 457–500.

——— (2009). *The Gebusi: Lives Transformed in a Rainforest World.* New York: McGraw-Hill.

Krech, S. (1999). *The Ecological Indian: Myth and History*. New York: Norton

Krieger, M. J. B., and Ross, K.G. (2002). Identification of a major gene regulating complex social behavior. *Science*, 295: 328–332

Kuper, A. (1988). *The Invention of Primitive Society: Transformations of an Illusion*. London: Routledge.

Kundera, M. (1984). *The Unbearable Lightness of Being*. London: Faber and Faber

Kuukasjärvi, S., Eriksson, C. J. P., Koskela, E., Mappes, T., Nissinen, K. ve Rantala, M. J. (2004). Attractiveness of women's body odors over the menstrual cycle: The role of oral contraceptives and receiver sex. *Behavioral Ecology*, 15(4): 579–584

Laan, E., Sonderman, J. ve Janssen, E. (1995). Straight and lesbian women's sexual responses to straight and lesbian erotica: No sexual orientation effects. Poster session, 21st meeting of the International Academy of Sex Research, Provincetown, MA, Eylül

Laeng, B. ve Falkenberg, L. (2007). Women's pupillary responses to sexually significant others during the hormonal cycle. *Hormones and Behavior*, 52: 520–530

Ladygina-Kohts, N. N. (2002). *Infant Chimpanzee and Human Child: A Classic 1935 Comparative Study of Ape Emotions and Intelligence*. New York: Oxford University Press

Lancaster, J. B. ve Lancaster, C. S. (1983). Parental investment: The hominid adaptation. In D. J. Ortner (Ed.), *How Humans Adapt: A Biocultural Odyssey* (pp. 33–65). Washington, DC: Smithsonian Institution Press.

Larrick, J. W., Yost, J. A., Kaplan, J., King, G. ve Mayhall, J. (1979). Patterns of health and disease among the Waora-

ni Indians of eastern Ecuador. *Medical Anthropology,* 3(2): 147– 189.

Laumann, E. O., Paik, A. ve Rosen, R. C. (1999). Sexual dysfunction in the United States: Prevalence and predictors. *Journal of the American Medical Association,* 281: 537–544

Lawler, R. R. (2009). Monomorphism, male-male competition, and mechanisms of sexual dimorphism. *Journal of Human Evolution,* 57: 321–325

Lea, V. (2002). Multiple paternity among the M˜ebengokre (Kayopó, Jê) of central Brazil. In S. Beckerman and P. Valentine (Eds.), *Cultures of Multiple Fathers: The Theory and Practice of Partible Paternity in Lowland South America* (pp. 105–122). Gainesville: University Press of Florida

Leacock, E. (1981). *Myths of Male Dominance: Collected Articles on Women Cross-Culturally.* New York: Monthly Review Press

——— (1998). Women's status in egalitarian society: Implications for social evolution. In J. Gowdy (Ed.), *Limited Wants, Unlimited Means: A Reader on Hunter-gatherer Economics and the Environment* (pp. 139–164). Washington, DC: Island Press

LeBlanc, S. A., with Resgister, K.E. (2003). *Constant Battles: The Myth of the Peaceful, Noble Savage.* New York: St. Martin's Press

Lee, R. B. (1968). What hunters do for a living, or, how to make out on scarce resources. In R. Lee and I. Devore (Eds.), *Man the Hunter* (pp. 30–48). Chicago: Aldine.

——— (1969). !Kung bushman subsistence: An input-output analysis. In A. Vayde (Ed.), *Environment and Cultural Behavior* (pp. 73–94). Garden City, NY: Natural History Press

——— (1979). *The !Kung San: Men, Women and Work in a Foraging Society*. Cambridge, England: Cambridge University Press

——— (1998). Forward to J. Gowdy (Ed.), *Limited Wants, Unlimited Means: A Reader on Hunter-gatherer Economics and the Environment* (pp. ix–xii). Washington, DC: Island Press

Lee, R. B., and Daly, R. (Eds.). (1999). *The Cambridge Encyclopedia of Hunters and Gatherers*. Cambridge, UK: Cambridge University Press

Lee, R. B. ve DeVore, I. (Eds.). (1968). *Man the Hunter*. Chicago: Adline

Le Jeune, P. (1897/2009). *Les relations des Jesuites. 1656- 1657*, Toronto Public Library

LeVay, S. (1994). *The Sexual Brain*. Cambridge, MA: The MIT Press

Levine, L. W. (1996). *The Opening of the American Mind: Canons, Culture, and History*. Boston, MA: Beacon Press

Levitin, D. J. (2009). *The World in Six Songs: How the Musical Brain Created Human Nature*. New York: Plume

Lilla, M. (2007). *The Stillborn God: Religion, Politics and the Modern West*. New York: Knopf

Lindholmer, C. (1973). Survival of human sperm in different fractions of split ejaculates. *Fertility and Sterility* 24: 521–526

Lippa, R. A. (2007). The relation between sex drive and sexual attraction to men and women: A cross-national study of heterosexual, bisexual and homosexual men and women. *Archives of Sexual Behavior*, 36: 209–222

Lishner, D. A., et al. (2008). Are sexual and emotional infidelity equally upsetting to men and women? Making sense

of forced-choice responses.*Evolutionary Psychology*, 6(4): 667–675 İnternetten erişilebilir: http://www.epjournal.net

Littlewood, I. (2003). *Sultry Climates: Travel and Sex.* Cambridge, MA: Da Capo Press

Lovejoy, C. O. (1981). The origin of man. *Science*, 211: 341–350

——— (2009). Reexamining human origins in light of *Ardipithecus ramidus.* Science, 326: 74, 74e1–74e8

Low, B.S. (1979). Sexual selection and human ornamentation. In N. A. Chagnon ve W. Irons (Eds.), *Evolutionary Biology and Human Social Behavior* (say. 462–487). Boston: Duxbury Press

MacArthur, R. H. ve Wilson, E. O. (1967). *Theory of Island Biogeography (Monographs in Population Biology*, Vol. 1). Prince ton, NJ: Prince ton University Press

MacDonald, K. (1990). Mechanisms of sexual egalitarianism in Western Europe. *Ethology and Sociobiology*, 11: 195–238

Macrides, F., Bartke, A., and Dalterio, S. (1975). Strange females increase plasma testosterone levels in male mice. *Science*, 189(4208): 1104–1106

Maines, R. P. (1999). *The Technology of Orgasm: "Hysteria," the Vibrator and Women's Sexual Satisfaction.* Baltimore: Johns Hopkins University Press

Malinowski, B. (1929). *The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia: An Ethnographic Account of Courtship, Marriage and Family Life Among the Natives of the Trobriand Islands, British New Guinea.* New York: Harcourt Brace

——— (1962). *Sex, Culture and Myth.* New York: Harcourt Brace

Malkin, C. J., Pugh, P. J., Jones, R. D., Jones, T. H. ve Channer, K. S. (2003). Testosterone as a protective factor against atherosclerosis— immunomodulation and influence upon plaque development and stability. *Journal of Endocrinology*, 178: 373–380

Malthus, T. R. (1798). *An Essay on the Principle of Population: Or a View of Its Past and Present Effects on Human Happiness; with an Inquiry Into Our Prospects Respecting the Future Removal or Mitigation of the Evils which It Occasions.* London: John Murray. Tam metin: http://www.econlib.org/library/Malthus/malPlong.html

Manderson, L., Bennett, L. R. ve Sheldrake, M. (1999). Sex, social institutions and social structure: Anthropological contributions to the study of sexuality. *Annual Review of Sex Research*, 10: 184–231

Margolis, J. (2004). *O: The Intimate History of the Orgasm.* New York: Grove Press

Margulis, L. ve Sagan, D. (1991). *Mystery Dance: On the Evolution of Human Sexuality.* New York: Summit Books.

Marshall, L. (1976/1998). Sharing, taking and giving: Relief of social tensions among the !Kung. In J. Gowdy (Ed.), *Limited Wants, Unlimited Means: AReader on Hunter-gatherer Economics and the Environment* (say. 65–85). Washington, DC: Island Press

Martin, R. D., Winner, L. A. ve Dettling, A. (1994). The evolution of sexual size dimorphism in primates. In R. V. Short and E. Balaban (Eds.), *The Differences Between the Sexes* (say. 159–200). Cambridge, England: Cambridge University Press

Masters, W. ve Johnson, V. (1966). *Human Sexual Response.* Boston: Little, Brown

Masters, W., Johnson, V. ve Kolodny, R. (1995). *Human Sexuality.* Boston: Addison-Wesley

McArthur, M. (1960). Food consumption and dietary levels of groups of aborigines living on naturally occurring foods. In C. P. Mountford (Ed.), *Records of the Australian-American Scientific Expedition to Arnhem Land*, Vol. 2: *Anthropology and Nutrition*. Melbourne, Australia: Melbourne University Press

McCarthy, F. D. ve McArthur, M. (1960). The food quest and the time factor in aboriginal economic life. In C. P. Mountford (Ed.), *Records of the Australian-American Scientific Expedition to Arnhem Land*, Vol. 2: *Anthropology and Nutrition*. Melbourne, Australia: Melbourne University Press

McDonald, R. (1998). *Mr. Darwin's Shooter*. New York: Atlantic Monthly Press

McElvaine, R. S. (2001). *Eve's Seed: Biology, the Sexes and the Course of History*. New York: McGraw-Hill

McGrew, W. C. ve Feistner, T. C. (1992). Two nonhuman primate models for the evolution of human food sharing: Chimpanzees and callitrichids. In J. Barkow, L. Cosmides ve J. Tooby

(Eds.), *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture* (say. 229–243). New York: Oxford University Press

McNeil, L., Osborne, J. ve Pavia, P. (2006). *The Other Hollywood: The Uncensored Oral History of the Porn Film Industry*. New York: It Books

Mead, M. (1961). *Coming of Age in Samoa: A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilization*. New York: Morrow. (Orijinal eserin yayım tarihi: 1928)

Menzel, P. ve D'Aluisio, F. (1998). *Man Eating Bugs: The Art and Science of Eating Insects*. Berkeley, CA: Ten Speed Press

Mill, J. S. (1874). On the Definition of Political Economy, and on the Method of Investigation Proper to It. *London and Westminster Review*, Ekim 1836. In, *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*, 2nd ed. London: Longmans, Green, Reader & Dyer

Miller, G. (1998). How mate choice shaped human nature: A review of sexual selection and human evolution. In C. Crawford and D. Krebs (Eds.), *Handbook of evolutionary psychology: Ideas, issues, and applications* (say. 87– 129) Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum

——— (2000). *The Mating Mind: How Sexual Choice Shaped the Evolution of Human Nature*. New York: Doubleday

Mitani, J. ve Watts, D. (2001). Why do chimpanzees hunt and share meat? *Animal Behaviour*, 61: 915–924

Mitani, J. C., Watts, D. P. ve Muller, M. (2002). Recent developments in the study of wild chimpanzee behavior. *Evolutionary Anthropology*, 11: 9–25

Mithen, S. (1996). *The Prehistory of the Mind*. London: Thames and Hudson.

——— (2004). *After the Ice: A Global Human History*. Cambridge, MA: Harvard University Press

——— (2007). Did farming arise from a misapplication of social intelligence? *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 362: 705–718

Moore, H. D. M., Martin, M. ve Birkhead, T. R. (1999). No evidence for killer sperm or other selective interactions between human spermatozoa in ejaculates of different males in vitro. *Procedings of the Royal Society of London B*, 266: 2343–2350

Monaghan, P. (2006). An Australian historian puts Margaret Mead's biggest detractor on the psychoanalytic sofa. *The Chronicle of Higher Education*, 52(19): A14

Money, J. (1985). *The Destroying Angel: Sex, Fitness & Food in the Legacy of Degeneracy*

Theory, Graham Crackers, Kellogg's Corn Flakes & American Health History. Buffalo, NY: Prometheus Books

——— (2000, Sonbahar). Wandering wombs and shrinking penises: The lineage and linkage of hysteria. *Link: A Critical Journal on the Arts in Baltimore and the World*, 5: 44–51

Morgan, L. H. (1877/1908). *Ancient Society or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization*. Chicago: Charles H. Kerr & Company

Morin, J. (1995). *The Erotic Mind: Unlocking the Inner Sources of Sexual Passion and Fulfillment*. New York: Harper Collins

Morris, D. (1967). *The Naked Ape: A Zoologist's Study of the Human Animal*. New York: McGraw-Hill

——— (1981). *The Soccer Tribe*. London: Jonathan Cape

——— (1998). *The Human Sexes: A Natural History of Man and Woman*. New York: Thomas Dunne Boks

Moscucci, O. (1996). Clitoridectomy, circumcision and the politics of sexual pleasure in mid-Victorian Britain, in A. H. Miller and J. E. Adams (Eds.), *Sexualities in Victorian Britain*. Bloomington: Indiana University Press

Moses, D. N. (2008). *The Promise of Progress: The Life and Work of Lewis Henry Morgan*. Columbia, MO: University of Missouri Press

Namu, Y. E. (2004). *Leaving Mother Lake: A Girlhood at the Edge of the World*. New York: Back Bay Books.

Nishida, T. ve Hiraiwa-Hasegawa, M. (1987). Chimpanzees and bonobos: Cooperative relationships among males. In B. B. Smuts, D. L. Cheney, R. M. Wrangham, and T. T. Struhsaker (Eds.), *Primate Societies* (say. 165–177). Chicago: University of Chicago Press

Nolan, P. D. (2003). Toward an ecological-evolutionary theory of the incidence of warfare in preindustrial societies. *Sociological Theory*, 21(1): 18–30.

O'Connell, J. F., Hawkes, K., Lupo, K. D. ve Blurton Jones, N. G. (2002). Male strategies and Plio-Pleistocene archaeology. *Journal of Human Evolution*, 43: 831–872

Okami, P. ve Shackelford, T. K. (2001). Human sex differences in sexual psychology and behavior. *Annual Review of Sex Research.*

O'Neill, N. ve O'Neill, G. (1972/1984). *Open Marriage: A New Life Style for Couples*. New York: M. Evans and Company

Ostrom, E. (2009). A general framework for analizing sustainability of ecological systems. *Science*, 325: 419–422

Parker, G. A. (1984). Sperm competition. In R. L. Smith (Ed.), *Sperm Competition and Animal Mating Systems.* New York: Academic Press

Perel, E. (2006). *Mating in Captivity: Reconciling the Erotic and the Domestic.* New York: Harper Collins.

Pinker, S. (1997). Letter to the Editor of *New York Review of Books* on Gould. 22 Ocak 2002 tarihinde, http://www.mit.edu/~pinker/GOULD.html adresinden erişildi.

——— (2002). *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature.* New York: Viking Press

Pochron, S. ve Wright, P. (2002). Dynamics of testis size compensates for variation in male body size. *Evolutionary Ecology Research*, 4: 577–585

Pollock, D. (2002). Partible paternity and multiple maternity among the Kulina. In S. Beckerman and P. Valentine (Eds.), *Cultures of Multiple Fathers:The Theory and Practice of Partible Paternity in Lowland South America* (say. 42–61). Gainesville: University Press of Florida

Potts, M. ve Short, R. (1999). *Ever since Adam and Eve: The Evolution of Human Sexuality.* Cambridge, UK: Cambridge University Press

Potts, R. (1992). The hominid way of life. In Jones, S., Martin, R. D. ve Pilbeam, D. (Eds.) (1992). *The Cambridge Encyclopedia of Human Evolution.* Cambridge, UK: Cambridge University Press, say. 325–334

Pound, N. (2002). Male interest in visual cues of sperm competition risk. *Evolution and Human Behavior,* 23: 443–466

Power, M. (1991). *The Egalitarians: Human and Chimpanzee.* Cambridge, UK: Cambridge University Press

Pradhan, G. R. v.d. (2006). The evolution of female copulation calls in primates: A review and a new model. *Behavioral Ecology and Sociobiology,* 59(3): 333–343

Prescott, J. (1975). Body pleasure and the origins of violence. *Bulletin of the Atomic Scientists,* November: 10–20

Pusey, A. E. (2001). Of apes and genes. In F. M. de Waal (Ed.), *Tree of Origin: What Primate Behavior Can Tell Us About Human Social Evolution.* Cambridge, MA: Harvard University Press

Quammen, D. (2006). *The Reluctant Mr. Darwin: An Intimate Portrait of Charles Darwin and the Making of His Theory of Evolution.* New York: Norton

Quinn, D. (1995). *Ishmael: An Adventure of the Mind and Spirit.* New York: Bantam Books

Raverat, G. (1991). *Period Piece: A Cambridge Childhood.* Ann Arbor, MI: University of Michigan Press

Reid, D. P. (1989). *The Tao of Health, Sex & Longevity: A Modern Practical Guide to the Ancient Way.* New York: Simon & Schuster

Richards, D. A. J. (1979). Commercial sex and the rights of the person: A moral argument for the decriminalization of prostitution. *University of Pennsylvania Law Review*, 127: 1195– 287

Richards, M. P. ve Trinkaus, E. (2009). Isotopic evidence for the diets of European Neanderthals and early modern humans. In press (basılmadan önce 11 Ağustos 2009 tarihinde internet üzerinden yayımlandı: 10.1073/pnas.0903821106).

Ridley, M. (1993). *The Red Queen: Sex and the Evolution of Human Nature*. New York: Penguin.

——— (1996). *The Origins of Virtue: Human Instincts and the Evolution of Cooperation*. New York: Viking.

——— (2006). *Genome: The Autobiography of a Species in 23 Chapters*. New York: Harper Perennial.

Rilling, J. K. v.d. (2002). A neural basis for social cooperation. *Neuron*, 35: 395–405

Roach, M. (2008). *Bonk: The Curious Coupling of Sex and Science*. New York: Norton

Roberts, S. C. v.d. (2004). Female facial attractiveness increases during fertile phase of the menstrual cycle. *Proceedings Biological Sciences*, August 7; 271, 5: S270–S272

Rodman, P. S. ve Mitani, J. C. (1987). Orangutans: Sexual dimorphism in a solitary species. In B. B. Smuts, D. L. Cheney, R. M. Seyfarth, R. W

Wrangham ve T. T. Struthsaker (Eds.), *Primate Societies* (pp. 146–154). Chicago: University of Chicago Press.

Roney, J. R., Mahler, S.V. ve Maestripieri, D. (2003). Behavioral and hormonal responses of men to brief interactions with women. *Evolution and Human Behavior*, 24: 365–375

Rose, L. ve Marshall, F. (1996). Meat eating, hominid sociality and home bases revisited. *Current Anthropology*, 37: 307–338

Roughgarden, J. (2004). *Evolution's Rainbow: Diversity, Gender and Sexuality in Nature and People*. Berkeley: University of California Press

——— (2007). Challenging Darwin's Theory of Sexual Selection. *Daedalus*, İlkbahar sayısı

——— (2009). *The Genial Gene: Deconstructing Darwinian Selfishness*. Berkeley: University of California Press

Rousseau, J. J. (1994). *Discourse Upon the Origin and Foundation of Inequality Among Mankind*. New York: Oxford University Press. (Orijinal eserin yayım tarihi: 1755)

Rüf, I. (1972). Le 'dutsee tui' chez les indiens Kulina de Perou [Perulu Kulina kızılderilerindin 'dutsee tui'si]. *Bulletin de la Société Suisse des Américanistes*, 36: 73–80

Rushton, J. P. (1989). Genetic similarity, human altruism and group selection. *Behavioral and Brain Sciences*, 12: 503–559

Ryan, C. ve Jethá, C. (2005). Universal human traits: The holy grail of evolutionary psychology. *Behavioral and Brain Sciences*, 28: 2

Ryan, C. ve Krippner, S. (2002, June/July). Review of the book *Mean Genes: From Sex to Money to Food, Taming Our Primal Instincts. AHP Perspective*, 27–29

Safron, A., Barch, B., Bailey, J. M., Gitelman, D. R., Parrish, T. B. ve Reber, P. J. (2007). Neural correlates of sexual arousal in homosexual and heterosexual men. *Behavioral Neuroscience*, 121 (2): 237–248

Sahlins, M. (1972). *Stone Age Economics*. New York: Aldine de Gruyter

——— (1995). *How "Natives" Think: About Captain Cook, for Example.* Chicago: University of Chicago Press

Saino, N., Primmer, C. R., Ellegren, H. ve Moller, A. P. (1999). Breeding synchrony and paternity in the barn swallow. *Behavioral Ecology and Sociobiology,*45: 211–218

Sale, K. (2006). *After Eden: The Evolution of Human Domination.* Durham, NC: Duke University Press

Sanday, P. R. (2002). *Women at the Center: Life in a Modern Matriarchy.* Ithaca, NY: Cornell University Press

Santos, P.S., Schinemann, J.A., Gabardo, J., Bicalho, Mda. G. (2005). New evidence that the MHC influences odor perception in humans: A study with 58 Southern Brazilian students. *Hormones and Behavior.* 47(4):384–388

Sapolsky, R. M. (1997). *The Trouble with Testosterone and Other Essays on the Biology of the Human Predicament.* New York: Simon & Schuster

——— (1998). *Why Zebras Don't Get Ulcers: An Updated Guide to Stress, Stressrelated Diseases and Coping.* New York: W. H. Freeman and Company

———(2001). *A Primate's Memoir: A Neuroscientist's Unconventional Life Among the Baboons.* New York: Scribner

——— (2005). *Monkeyluv: And Other Essays on Our Lives as Animals.* New York: Scribner

Sapolsky R. M. ve Share, L. J. (2004). A pacific culture among wild baboons: Its emergence and transmission. *PLoS Biology,* 4(2): e106. http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC387274/

Savage-Rumbaugh, S. ve Wilkerson, B. (1978). Socio-sexual behavior in *Pan paniscus* and *Pan troglodytes:* A comparative study. *Journal of Human Evolution,* 7: 327–344

Scheib, J. (1994). Sperm donor selection and the psychology of female choice. *Ethology and Sociobiology*, 15: 113–129

Schlegel, A. (1995). The cultural management of adolescent sexuality. In P. R. Abramson ve S. D. Pinkerton (Eds.), *Sexual Nature / Sexual Culture*. Chicago: University of Chicago Press

Schrire, C. (1980). An inquiry into the evolutionary status and apparent identity of San hunter-gatherers. *Human Ecology*, 8: 9–32

Seeger, A., Da Matta, R., and Viveiros de Castro, E. (1979). A construção da pessoa nas sociedades indígenas brasileiras [Brezilyalı yerli topluluklarında kişinin inşası]. *Boletim do Museu Nacional (Rio de Janeiro)*, 32: 2–19

Semple, S. (1998). The function of Barbary macaque copulation calls. *Proceedings in Biological Sciences*, 265(1393): 287–291

——— (2001). Individuality and male discrimination of female copulation calls in the yellow baboon. *Animal Behaviour* 61: 1023–1028

Semple, S., McComb, K., Alberts, S. ve Altmann, J. (2002). Information content of female copulation calls in yellow baboons. *American Journal of Primatology*, 56: 43–56

Seuanez, H. N., Carothers, A. D., Martin, D. E. ve Short, R. V. (1977)

Morphological abnormalities in spermatozoa of man and great apes. *Nature*, 270: 345–347

Seyfarth, R. M. (1978). Social relationships among adult male and female baboons: Behavior during sexual courtship. *Behaviour*, 64: 204–226

Shackelford, T. K., Goetz, A. T., McKibbin, W. F. ve Starratt, V. G. (2007). Absence makes the adaptations grow

fonder: Proportion of time apart from partner, male sexual psychology and sperm competition in humans (*Homo sapiens*). *Journal of Comparative Psychology*, 121: 214–220

Shaw, G. B. (1987). *Back to Methuselah.* Fairfield, IA: 1st World Library

Shea, B. T. (1989). Heterochrony in human evolution: The case for neoteny reconsidered. *Yearbook of Physical Anthropology*, 32: 93–94

Sherfey, M. J. (1972). *The Nature and Evolution of Female Sexuality.* New York: Random House

Shores, M. M. v.d. (2004). Increased incidence of diagnosed depressive illness in hypogonadal older men. *Archives of General Psychiatry*, 61: 162–167

Shores, M. M., Matsumoto, A. M, Sloan, K. L. ve Kivlahan, D. R. (2006). Low serum testosterone and mortality in male veterans. *Archives of Internal Medicine*, 166: 1660–1665

Short, R. V. (1979). Sexual selection and its component parts, somatic and genital selection, as illustrated by man and the great apes. *Advances in the Study of Behavior*, 9: 131–158

——— (1995). Human reproduction in an evolutionary context. *Annals of New York Academy of Science*, 709: 416–425

——— (1998). Review of the book *Human Sperm Competition: Copulation, Masturbation and Infidelity*. 22 Ocak 2000 tarihinde http://wwwvet.murdoch.edu.au/spermology/rsreview.html adresinden erişilmiştir.

Shostak, M. (1981). *Nisa: The Life and Works of a !Kung Woman.* New York: Random House

——— (2000). *Return to Nisa.* Cambridge, MA: Harvard University Press

Siepel, A. (2009). Phylogenomics of primates and their ancestral populations. *Genome Research* 19: 1929–1941

Singer, P. (1990). *Animal Liberation.* New York: New York Review Books

Singh, D. ve Bronstad, P. M. (2001). Female body odour is a potential cue to ovulation. *Proceedings in Biological Sciences,* 268(1469): 797–801

Small, M. F. (1988). Female primate sexual behavior and conception: Are there really sperm to spare? *Current Anthropology,* 29(1): 81–100

——— (1993). *Female Choices: Sexual Behavior of Female Primates.* Ithaca, NY: Cornell University Press

——— (1995). *What's Love Got to Do with It? The Evolution of Human Mating.* New York: Anchor Books

Smith, D. L. (2007). *The Most Dangerous Animal: Human Nature and the Origins of War.* New York: St. Martin's Press

Smith, J. M. (1991). Theories of sexual selection. *Trends in Ecology and Evolution,* 6: 146–151

Smith, R. L. (1984). Human sperm competition. In R. Smith (Ed.), *Sperm Competition and the Evolution of Animal Mating Systems* (say. 601–660). New York: Academic Press

Smuts, B. B. (1985). *Sex and Friendship in Baboons.* New York: Aldine

——— (1987). Sexual competition and mate choice. In B. B. Smuts, D. L. Cheney, R. M. Seyfarth, R. W. Wrangham ve T. T. Struthsaker (Eds.), *Primate Societies* (say. 385–399). Chicago: University of Chicago Press

Sober, E. ve Wilson, D. (1998). *Unto Others: The Evolution and Psychology of Unselfish Behavior.* Cambridge, MA: Harvard University Press

Speroff, L., Glass, R. H. ve Kase, N. G. (1994). *Clinical and Gynecologic Endocrinologyand Infertility*. Baltimore, MD: Williams and Wilkins

Sponsel, L. (1998). Yanomami: An arena of conflict and aggression in the Amazon. *Aggressive Behavior*, 24: 97–122

Squire, S. (2008). *I Don't: A Contrarian History of Marriage*. New York: Bloomsbury USA

Sprague, J. ve Quadagno, D. (1989). Gender and sexual motivation: An exploration of two assumptions. *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 2: 57

Stanford, C. (2001). *Significant Others: The Ape—Human Continuum and the Quest for Human Nature*. New York: Basic Books

Stoddard, D. M. (1990). *The Scented Ape: The Biology and Culture of Human Odour*. Cambridge, UK: Cambridge University Press

Strier, K. B. (2001). Beyond the apes: Reasons to consider the entire primate order. In F. de Waal (Ed.), *Tree of Origin: What Primate Behavior Can Tell Us About Human Social Evolution* (pp. 69–94). Cambridge, MA: Harvard University Press

Sturma, M. (2002). *South Sea Maidens: Western Fantasy and Sexual Politics in the South Pacific*. New York: Praeger

Sulloway, F. (9 Nisan 1998). Darwinian virtues. *New York Review of Books*. 12 Aralık 2002 tarihinde from http://www.nybooks.com/articles/894 adresinden erişilmiştir.

Symons, D. (1979). *The Evolution of Human Sexuality*. New York: Oxford University Press

——— (1992). On the use and misuse of Darwinism in the study of human behavior. In J. H. Barkow (Ed.), *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture* (pp. 137–159). New York: Oxford University Press

Szalay, F. S. ve Costello, R. K. (1991). Evolution of permanent estrus displays in hominids. *Journal of Human Evolution*, 20: 439–464

Tanaka, J. (1987). The recent changes in the life and society of the central Kalahari San. *African Study Monographs*, 7: 37–51

Tannahill, R. (1992). *Sex in History*. Lanham, MD: Scarborough House

Tarín, J. J. ve Gómez-Piquer, V. (2002). Do women have a hidden heat period? *Human Reproduction*, 17(9): 2243–2248

Taylor, S. (2002). Where did it all go wrong? James DeMeo's Saharasia thesis and the origins of war. *Journal of Consciousness Studies*, 9(8): 73–82

Taylor, T. (1996). *The Prehistory of Sex: Four Million Years of Human Sexual Culture*. New York: Bantam

Testart, A. (1982). Significance of food storage among hunter-gatherers: Residence patterns, population densities and social inequalities. *Current Anthropology*, 23: 523–537

Theroux, P. (1989). *My Secret History*. New York: Ivy Books

Thompson, R. F. (1984). *Flash of the Spirit: African & Afro-American Art & Philosophy*. London: Vintage Books

Thornhill, R., Gangestad, S. W. ve Comer, R. (1995). Human female orgasm and mate fluctuating asymmetry. *Animal Behaviour*, 50: 1601–1615

Thornhill, R., and Palmer, C. T. (2000). *A Natural History of Rape: Biological Bases of Sexual Coercion*. Cambridge, MA: The MIT Press

Tierney, P. (2000). *Darkness in El Dorado: How Scientists and Journalists Devastated the Amazon*. New York: Norton

Todorov, T. (1984). *The Conquest of America*. New York: Harper Collins

Tooby, J. ve Cosmides, L. (1990). The past explains the present: Emotional adaptations and the structure of ancestral environments. *Ethology and Sociobiology*,11: 375–424

——— (1992). The psychological foundations of culture. In J. H. Barkow, L. Cosmides, and J. Tooby (Eds.), *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture* (pp. 19–136). Oxford, England: Oxford University Press

——— (1997). Letter to the Editor of *New York Review of Books* on Gould. 22 Ocak 2002 tarihinde from http://cogweb.english.ucsb.edu/Debate/CEP_Gould.html adresinden erişilmiştir.

Tooker, E. (1992). Lewis H. Morgan and his contemporaries. *American Anthropologist*, 94: 357–375

Townsend, J. M. ve Levy, G. D. (1990a). Effect of potential partners' costume and physical attractiveness on sexuality and partner selection. *Journal of Psychology*, 124: 371–389

——— (1990b). Effect of potential partners' physical attractiveness and socioeconomic status on sexuality and partner selection. *Archives of Sexual Behavior*, 19: 149–164

Trivers, R. L. (1971). The evolution of reciprocal altruism. *Quarterly Review of Biology*, 46: 35–57

——— (1972). Parental investment and sexual selection. In B. Campbell (Ed.), *Sexual Selection and the Descent of Man* (pp. 136–179). Chicago: Adline

Turchin, P. (2003). *Historical Dynamics: Why States Rise and Fall.* Prince ton, NJ: Prince ton University Press

Turchin, P., Korateyev, A. ile birlikte (2006). Population density and warfare: A reconsideration. *Social Evolution & History*, 5(2): 121–158

Turner, T. (1966). *Social Structure and Political Organization among the Northern Kayapó.* Unpublished doctoral dissertation, Harvard University, Cambridge, MA.

Twain, M. (1909/2008). *Letters from the Earth.* Sioux Falls, SD: Nu Vision Publications

Valentine, P. (2002). Fathers that never exist. In S. Beckerman and P. Valentine (Eds.), *Cultures of Multiple Fathers: The Theory and Practice of PartiblePaternity in Lowland South America* (pp. 178–191). Gainesville: University Press of Florida

van der Merwe, N. J. (1992). Reconstructing prehistoric diet. In S. Jones, R. Martin, and D. Pilbeam (Eds.), *The Cambridge Encyclopedia of Human Evolution* (pp. 369–372).Cambridge, England: Cambridge University Press

van Gelder, S. (1993). Remembering our purpose: An interview with Malidoma Somé. *In Context: A Quarterly of Humane Sustainable Culture,* 34: 30

Ventura, M. (1986). *Shadow Dancing in the U.S.A.* Los Angeles: Jeremy Tarcher

Verhaegen, M. (1994). Australopithecines: Ancestors of the African apes? *Human Evolution,* 9: 121–139

Wade, N. (2006). *Before the Dawn: The Lost History of Our Ancestors.* New York: The Penguin Press

Wallen, K. (1989). Mate selection: Economics and affection. *Behavioral and Brain Sciences,* 12: 37–38

Washburn, S. L. (1950). The analysis of primate evolution with particular reference to the origin of man. Cold Spring Harbor Symposium. *Quantitative Biology,* 15: 67–78

Washburn, S. L. ve Lancaster, C. S. (1968). The evolution of hunting. In R. B. Lee and I. DeVore (Eds.), *Man the Hunter* (pp. 293–303). New York: Adline

Watanabe, H. (1968). Subsistence and ecology of northern food gatherers with special reference to the Ainu. In R. Lee and I. Devore (Eds.), *Man the Hunter* (pp. 69–77). Chicago: Adline

Wedekind, C., Seebeck, T., Bettens, F. ve Paepke, A. J. (1995). MHCdependent mate preferences in humans. *Proceedings of the Royal Society of London*, 260: 245–249

——— (2006). The intensity of human body odors and the MHC: Should we expect a link? *Evolutionary Psychology*, 4: 85–94. İnternetten erişilebilir: http://www.epjournal.net/

Weil, A. (1980). *The Marriage of the Sun and the Moon*. Boston: Houghton Mifflin

White, T. D. (2009). *Ardipithecus ramidus* and the paleobiology of early hominids. *Science*, 326: 64, 75–86

Widmer, R. (1988). *The Evolution of the Calusa: A Nonagricultural Chiefdom on the Southwest Florida Coast*. Tuscaloosa: University of Alabama Press

Wiessner, P. (1996). Leveling the hunter: Constraints on the status quest in foraging societies. In P. Wiessner and W. Schiefenhovel (Eds.), *Food and the Status Quest: An Interdisciplinary Perspective* (pp. 171–191). Providence, RI: Berghahn

Wilbert, J. (1985). The house of the swallow-tailed kite: Warao myth and the art of thinking in images. In G. Urton (Ed.), *Animal Myths and Metaphors in South America* (say. 145–182). Salt Lake City: University of Utah Press

Williams, G. C. (1966). *Adaptation and Natural Selection: A Critique of Some Current Evolutionary Thought*. Prince ton, NJ: Prince ton University Press

Williams, W. L. (1988). *The Spirit and the Flesh: Sexual Diversity in American Indian Culture*. Boston: Beacon Press

Wilson, E. O. (1975). *Sociobiology: The New Synthesis*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press

——— (1978). *On Human Nature*. Cambridge, MA: Harvard University Press

——— (1998). *Consilience: The Unity of Knowledge*. New York: Knopf. Wilson, J. Q. (2003). The family way: Treating fathers as optional has brought social costs. *The Wall Street Journal*, Ocak 17, say. 7.

Wilson, M. L., and Wrangham, R. W. (2003). Intergroup relations in chimpanzees. *Annual Review of Anthropology*, 32: 363–392

Wolf, S. v.d. (1989). Roseto, Pennsylvania 25 years later—highlights of a medical and sociological survey. *Transactions of the American Clinical and Climatological Association*, 100: 57–67

Woodburn, J. (1981/1998). Egalitarian societies. In J. Gowdy (Ed.), *Limited Wants, Unlimited Means: A Reader on Hunter-gatherer Economics and the Environment* (say. 87–110). Washington, DC: Island Press

Won, Yong-Jin, and Hey, J. (2004). Divergence population genetics of chimpanzees. *Molecular Biology and Evolution*, 22(2): 297–307

World Health Organization. (1998). *Female Genital Mutilation: An Overview*. Geneva, Switzerland.

Wrangham, R. (1974). Artificial feeding of chimpanzees and baboons in their natural habitat. *Animal Behaviour*, 22: 83–93

——— (2001). Out of the *Pan*, into the fire: How our ancestors' evolution depended on what they ate. In F. de Waal (Ed.), *Tree of Origin: What Primate Behavior Can Tell Us About Human Social Evolution* (say. 119–143). Cambridge, MA: Harvard University Press

Wrangham, R. ve Peterson, D. (1996). *Demonic Males: Apes and*

the Origins of Human Violence. Boston: Houghton Mifflin

Wright, R. (1994). *The Moral Animal: The New Science of Evolutionary Psychology.* New York: Pantheon

Wyckoff, G. J., Wang, W. ve Wu, C. (2000). Rapid evolution of male reproductive genes in the descent of man. *Nature,* 403: 304–308

Yoder, V. C., Virden, T. B., III ve Amin, K. (2005). Pornography and loneliness: An association? *Sexual Addiction & Compulsivity,* 12: 1

Zihlman, A. L. (1984). Body build and tissue composition in *Pan paniscus* and *Pan troglodytes,* with comparisons to other hominoids. In R. L. Susman (Ed.), *The Pygmy Chimpanzee* (say. 179–200). New York: Plenum

Zihlman, A. L., Cronin, J. E., Cramer, D. L., and Sarich, V. M. (1978)

Pygmy chimpanzee as a possible prototype for the common ancestor of humans, chimpanzees and gorillas. *Nature,* 275: 744–746

Zohar, A., and Guttman, R. (1989). Mate preference is not mate selection. *Behavioral and Brain Sciences,* 12: 38–39

CHRISTOPHER RYAN İLE DAN SAVAGE'IN SÖYLEŞİSİ

Aşağıdaki metin, 2010'da Dan Savage ile gerçekleştirilerek Savage Love'da yayımlanan iki söyleşi ile yayımlanmamış bir sohbetin ciddi ölçüde elden geçirilmesiyle oluşturulmuştur. NSFW yayımlarının tam, kesintisiz ve ham kayıtlarına iTunes mağazalarından ya da www.thestanger.com adresinden ulaşabilirsiniz. 194. Bölüm 6 Haziran, 210. Bölüm de 27 Ekim tarihlerinde yayımlanmıştır. Dan Savage, Birleşik Devletler'in cinsel tavsiyeler alanında en tanınmış gazete yazarıdır. Radyo yayımları ve gazete yazıları her hafta milyonlarca okura ulaşmaktadır.

Dan Savage: Günün birinde bir film seyredip ya da bir kitap veya dergi yazısı –hatta belki de bir köşe yazısında tavsiye- okuyup "Aman Tanrım, ben deli değilmişim!" demek nasıldır, bilirsin, değil mi? Sizin kitabınızı okuduğumda tam da bu duyguya kapıldım. Sizinle bu söyleşiye ancak böyle bir tezahüratla başlayabiliyorum. Bir kadınla evli olduğunuzu biliyorum ama tüm hayatım boyunca nerelerdeydiniz siz?

Christopher Ryan (gülüyor): Geçen birkaç yıl boyunca dikkatinizi çekmeye çalışıyordum!

DS: Kitabınızı çığlıklar, naralar atarak, hop oturup hop kalkarak okudum. Kitabınızın beni haklı çıkarttığını düşündüm çünkü ben de yıllardır sadece gözleme ve yaşanmış kanıtlara dayanarak tek eşliliğin zor olduğunu,

yürümediğini ve insanları bir şekilde mutsuz ettiğini dile getirip duruyordum. Ama yine de aşık olduğumuzda bunun gayet kolay ve doğal olarak gerçekleştiği, aşk olunca tek eşli bağlılığın bir çaba gerektirmediği söyleniyordu bize. Ve siz dostlarım, bunun hiç de doğru olmadığını kanıtladınız.

CR: Vardığımız sonuç bu.

DS: Sizi bu kitabı yazıp da kendinizi adeta hedef tahtasına dönüştürmeye sevk eden ne oldu? Zira her cephe eleştiri oklarını size yöneltecek?

CR: Sanırım beni bu konu hakkında düşünmeye ilk sevk eden Clinton- Lewinsky skandalı oldu. Düşünüyordum da... Eğer erkekler zamanın başlangıcından beri siyasi, ekonomik ve hatta fiziksel olarak tüm gücü ellerinde tutuyorlarsa, nasıl oluyordu da dünyanın en güçlü erkeği, birisiyle her iki tarafın da rızasına dayanan bir cinsel ilişki yaşadığı için böyle açıkça aşağılanabiliyordu? Buna gerçekten de bir anlam veremiyordum. Bu da beni evrimsel psikoloji alanını araştırmaya yöneltti. Aşağı yukarı ilk bir yıl boyunca adeta bir mühtedinin tutkusuna kapılmıştım. Her şeyi açıkladığımı sanıyordum. Şans eseri o sırada San Francisco'da yaşıyor ve Women in Community Service (Kamu hizmetindeki Kadınlar) adındaki kar amacı gütmeyen bir kuruluşta çalışıyordum. Orada çalışan tek erkek de bendim. Bunun sonucu olarak çevremde çok sayıda son derece zeki ve açık sözlü kadın vardı ve benim evrimsel psikolojinin temel aldığı kadın cinselliği tasvirinin pek de anlamlı olmadığını görmeme yardımcı oldular.

DS: Peki kadın cinselliği hakkında ortaya nasıl bir resim çıktı? Kitabınızda, "kadınlar fahişedir, onların bize söylediği bu" diyorsunuz.

CR: Hiç de öyle bir şey demiyoruz! Sadece şakayla karışık, Darwin'in kadınların fahişe olduklarını zira güya seksi başka şeylerle takas ettiklerini söylediğini aktarıyoruz: Yani Darwinci geleneğin bakış açısına göre korunma, yiyecek, statü ve benzeri şeylerle. Biz kadınların doğal olarak fahişe oldukları kanaatinde değiliz... Bilakis azgın şıllıklar onlar ve bunu da iltifat olarak söylüyoruz! Başka bir deyişle kadınlar ve erkekler aynı sebepten ötürü seks yapmak üzere evrimleşmiştir - bu hoşlarına gittiği için yani. İnsana iyi hissettirir. Erkeklerden bir şey elde etmeye çalıştıkları için yapmazlar bunu.

DR: Bu kitapta insanların zihinlerini allak bullak edebilecek malzeme var, bölünebilir ebeveynlik kavramı gibi mesela. Kadının cinsel münhasırlığı ve güvenceyi erkeğin ebeveynliğiyle değişim değerine tabi tutması bir yana, meğer kadınlar ellerinden gelebildiği kadar çok erkekle sevişiyorlarmış ki gruptaki tüm erkekler çocuğun kendilerinden olabileceğine inansın.

CR: Bu doğru. Bu Sarah Hrdy'nin çok ebeveynlilik hakkındaki kitaplarının çoğunda ifade ettiği bir şey. Yazar bize, çocuk açısından, bir sürü yetişkinin kendisiyle doğrudan bağı olduğunu hissetmesinin aslında daha iyi bir durum olduğunu açıklar.

DS: Sizler böyle bir tür çok aşıklı, "birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" tarzı bir cinsellik kültürünün işin doğal düzeninde bulunduğunu iddia ediyorsunuz. Peki, eğer tek eşlilik bizim doğal halimiz değildiyse ve halen de üzerimize oturmayan bir giysiyse, ne yapalım yani?

CR: Yani... Bu bizim nasıl olduğumuz ve nasıl böyle olduğumuz hakkında bir kitap, kişinin bununla ilgili olarak ne yapması gerektiği hakkında değil.

DS: Evet ama sadece neden beceremediklerini bilmelerinin bile insanlara yardımcı olacağını düşünmüyor musunuz? İlla da yanlış bir şey yapmadıklarını bilmenin? Bunun içsel doğalarında, içlerindeki bonoboda var olduğunu? Kültürümüzün tek eşlilik, dürüstlük ve sadakat hakkında ürettiği idealler hoş ama pek de işlevsel sayılmazlar ve bizzat libidomuz ve sürüngen beynimiz bunlarla çatışma halinde.

CR: Kesinlikle. İnsanlar bize çoğunlukla "ama biz insanız" derler, "nasıl davranacağımızı *seçebiliriz*." Bu bir yere kadar doğrudur ancak bedenlerimiz evrimleşmiş doğamıza ters düşen kararlara isyan eder. Ayağınızı sıkan ayakkabılar giymeyi *seçebilirsiniz* ama onlarla rahat etmeyi seçemezsiniz. Korse takmayı *seçebilirsiniz* ama doğru düzgün nefes alamayacağınızdan ötürü ruhunuzu teslim de edebilirsiniz... İnsanın bedeni ve zihni belli bir yaşam tarzına yönelik evrimleşmiştir. Bu yoldan ne kadar saparsak, bunun zihinsel, duygusal ve fiziksel sağlığımıza yansıyan bedelleri de o denli büyük olur. Bundan hiçbir kaçış yoktur. Tüm bunları yeni kitabımızda çok daha ayrıntılı ele alıyoruz.

Bir önceki, "ne yapalım yani?" sorunuza geri dönersek, bu kitaptan muradımızın mütevazı ama önemli olduğu karısındayım. Bu kitabın insanları kendileriyle didişmeye ara vermeye, kendilerine ve eşlerine bir rahat vermeye cesaretlendirmesini ve bunun için kendilerini güçlü hissetmelerini sağlamasını umut ediyoruz. Sadakat konusunda o kadar da katı olmamak gerçekten ailelerin istikrarını yükseltiyor. Sıfır hoşgörü politikasının kimseye bir faydası yok.

DS: Ben de sürekli bunu savunuyorum! Eğer evlilikleri korumak ve aileleri bir arada tutmak istiyorsak, bir kez evlendikten sonra bir daha kimseyi çıplak görmemek konusunda daha az takıntılı olmamız gerekiyor. Eğer

bir takım tavizlerde bulunursak evliliğin uzun vadede hayatta kalma şansı çok daha yüksek. Eğer bir başkasıyla cinsellik yaşamanın tek yolu evliliği sona erdirmek olursa insanların çoğu evliliklerini sonlandıracak ya da sabote edecektir.

CR: İyi dediniz.

DS: Evet, biraz da kitabın şimdiye kadar nasıl karşılandığından söz edelim. Kıskançlık ve aşk konuları hakkında bazı olumsuz tepkilere rastladım. Tarih öncesine yönelik böyle bir bakış geliştirmenin büyük ihtimalle doğru olamayacağı çünkü aşk söz konusu olduğunda "doğamız gereği" sahiplenmeci olduğumuzu söyleyen insanlara ne demek istersiniz?

CR: Yani genellikle bu konular hakkında kapsayıcı tespitlerde bulunmaktan kaçınırım ama senin için bir istisna yapacağım, Sevgili Dan. Cacilda ve ben, gerçek aşkın birincil olarak seksle ilgili olmadığına inanıyoruz. Eğer hayatınızda aşkı bulacak kadar şanslıysanız, seksin nispeten ne kadar da önemsiz olduğunu hemen fark edersiniz. Aşk bir sürü erotik olmayan şeyle ilgilidir; birlikte yaşlanmakla, hasta ya da yaslı olduğumuzda birbirimize sahip çıkmakla, birlikte çocuk büyütmekle, faturaları ödemekle... hayatın sıradanlığını paylaşmakla. Birincil olarak orgazmla ilgili değildir. O kadar çok insan bunları birbirine karıştırıyor ki. Tutmuş bir cinsel kimyayı ruh uyuşmasıyla, birlikte bir hayatın altına imza atmanın sebebiyle karıştırıyorlar. Birkaç yıl sonra da kimyasal heyecan çözüldüğünde –ki bu da böyle olur- korkunç bir hata yaptıklarını görüyorlar. Dolayısıyla bizim kitabımız büyük ölçüde seksle ilgili olmakla birlikte tespit etmeye çalıştığımız temel noktalardan biri de çoğumuzun seksi gereğinden fazla ciddiye aldığıydı. Sakinleşmeye ihtiyacımız var bizim. Müzik gibi seks de kutsal *olabilir* ama

her zaman öyle olması *gerekmez*. Bazen Bach'ın Toccata'smda Tanrı'nın sesini duyarız ama bazen de Rolling Stones'la dans eder ve iyi vakit geçiririz sadece. Kutsal bir şey yoktur bunda.

DS: Bunu ilk kez burada duyuyorsunuz dostlar! Bu sızlanmalardan başka, kitap şimdilik nasıl karşılandı?

CR: Dürüst olmak gerekirse gördüğü kabul bizi şaşırttı ve heyecanlandırdı. Tabii ki kitabın adına Google arama motoruna alarm ayarladık, dolayısıyla bloglarda geçen tartışmaların, GoodReads ve Amazon.com'daki yorumların filan çoğunu görüyorum. Genel itibariyle insanlar kitap hakkında çok olumlu görüşler bildiriyorlar. Beklediğimizden de çok. %50 nefret, %50 nefret içermeyen mail mesajı alacağımızı tahmin ediyorduk ama bize yazan insanların belki de %90'ı çok hem de çok nazik yorumlarda bulundular. E-mail'lerin bazıları gerçekten yürek yakıcı. Hatırı sayılır bölümü "kahretsin, keşke tüm bunları gençliğimde bilseydim!" gibi satırlar içeriyor. Hiç unutmayacağım biri de şöyle demiş; "Altmış iki yaşında bir dulum ve bunu hayatım boyunca okuduğum en önemli kitaplardan biri olarak görüyorum. Keşke bu bilgiyle hayatımı yeni baştan yaşayabilseydim." Sizin az önce dile getirdiğiniz hususa yani insanların bazı şeyleri neden öyle hissettiklerini anlayabildiklerinde nasıl daha iyi hissettiklerine dair bir sürü mesaj alıyoruz. Nasıl olup da eşlerini dürüstçe severken başka insanlara karşı çekim hissetmeyi sürdürdüklerine dair. Okurların geri dönüşleri gerçekten de şaşırtıcı.

DS: Ama *herhalde* tümü de olumlu değildir?

CR: Hayır ve belki de bu fırtına öncesi sessizliktir. Akademik çevrelerden çok fazla olumsuz tepki gelmedi, en azından kitapta eleştirdiğimiz evrimsel psikoloji çevrelerinden; Pinker, Buss, Chagnon gibi adamlardan yani.

Frans de Waal ve Sarah Hrdy gibi, insan cinselliğinin evrimi alanındaki en önemli iki otoriteden ve benzeri insanlardan, yazdığımız her şeyle tamamen hemfikir olmasalar da, keyifli mesajlar aldık. Öte yandan kendisine geniş ölçüde atıfta bulunduğumuz, önde gelen bir primatolojist olan Alan Dixson, Yeni Zelanda'daki bir gazeteye verdiği mülakatta bizi buruşturup çöpe atmakla birlikte, sonradan kitabı okumadığını, sadece kitap hakkında duyduğu bir şeye cevap verdiğini itiraf etti. Şimdiye kadar aldığımız en olumsuz ve eleştirel tepkilerin tipik bir örneğiydi bu. *Cinselliğin Şafağı*'nı okumadıklarını itiraf ediyor ama yine de hükmü kesiyorlar. *The Atlantic*'in iş hayatı ve ekonomi editörü Megan McArdle, şimdiye kadarki belki en olumsuz yorumu kaleme aldı ve bunları yazarken kitabı ancak yarılamış olduğunu da açıkça itiraf etti.

DS: Bunu çok iyi anlıyorum. "İnsanlar bonobolara benzemez... çünkü biz bonobolara benzemeyiz!"

CR: Doğru. Taş gibi sağlam bir mantık, değil mi? Anlaşılan o yazar kitabın kendisini tehdit ettiği hissine öylesine kaptırmış ki doğru düşünememiş. Yani öyle ki bizi modelimize uyduramadığımız için kıskançlık hakkında herhangi bir tartışmayı dışarıda bırakmakla suçlarken herhalde henüz Kıskançlık başlıklı 10. Bölüme gelmemişti.

Ama dediğim gibi, olumsuz tepkiler beklediğimizden çok daha az oldu ve bu da anlaşılabilir bir durum. Pek çok insan ileri sürdüğümüz fikirler karşısında tehdit edilmiş hissediyor.

Bilim insanları ve klinisyenlerden çok sayıda destek gördük. Kinsey Enstitüsü'ndeki bilim insanlarından, ülkenin her köşesindeki profesörlerin kitabı öğrencilerine tavsiye ettiklerini duyduk ve *Cinselliğin Şafağı'nın*, Society for Sex Therapy and Research (Seks Terapisi ve

Araştırma Topluluğu, SSTAR) tarafından, 2010'un en iyi tüketici kitabı olarak seçilmesi bizleri gururlandırdı.

DS: Cacilda'nın bu yolculuğunda sana eşlik etmemiş olmasına üzüldüm. O kitapta nasıl bir rol üstlendi?

CR: Cacilda, yüze yakın hastası olan bir psikiyatri kliniğinin iki psikiyatrından biri. Dolayısıyla söyleşilere daha çok katılmayı ve okurlarla buluşmayı arzu etmekle birlikte bugünlerde gündelik işleriyle çok meşgul. Birkaç kişi garip şekilde, onun söyleşilerde yer almamasını benim onu sadece kadın okurlar için çekici bir kapak yaratmak amacıyla uydurmuş olmama yordu. Ciddiyim!

Bu araştırmanın önemli bölümünü Caci ile tanışmadan önce tamamlamıştım, yaklaşık on yıl önce. Ama yine de onun kitaba hayati katkıları oldu. Öncelikle o AIDS krizinin ilk yıllarında, Dünya Sağlık Örgütü için Mozambik kırsalında insanın cinsel davranışı üzerine kendi araştırmasını gerçekleştirmiş biri. Dolayısıyla dünyanın o bölgesinde işlerin nasıl yürüdüğüne dair "gerçek hayattan" süzülmüş derin bir kavrayışa sahip. Ayrıca Afrika'da, Hint kökenli, Müslüman/Hindu karma bir ailede büyümüş olmakla projeye bir sürü çok kültürlü nüans kazandırdı ve tabii ki tıp doktoru olduğundan, beslenme, uzun ömür, çocuk bakımı ve bunun gibi konulardaki tartışmalarda tamamlayıcı oldu. Kendisinin ana dili Portekizce ve İngilizce de konuştuğu diğer altı dilden biri. Ben ana dili İngilizce olan bir profesyonel yazar olduğumdan yazım işi benim elimden çıktı ama o her taslağı, başkasının önüne gelmeden önce tekrar tekrar okudu. Onu 'ortak yazar'dan başka bir sıfatla anmak uygun olmazdı.

DS: Uzun zaman İspanya'da yaşadınız. Amerikalılarla İspanyolların cinsellikle ilişkisinde herhangi bir büyük farklılık gördünüz mü?

CR: Tabii ki. Doğrusu İspanya'da bu kadar uzun süre yaşamamın *sebebi* bu bile olabilir! "Resmi din" olarak Katolikliğin tarihine rağmen en azından şehirli İspanyollar seks konusunda tipik bir Amerikalıdan çok daha basit. Beni cezbeden ilk şeylerden biri, İspanyolların ne kadar açık ve çekincesizce flört ettikleriydi. Ben bilhassa çok yakışıklı bir adam değilim ve asla da olmadım ama Barcelona'da birkaç hafta gezindikten sonra kendimi Brad Pitt gibi hissettim! Bu amiyane hatta illa ki cinsel içerikli değil ama kadınlar gözlerinize bakar ve gördüklerini beğenirlerse de gülümserler. Bu kadar basit. İnsanın, göz temasından ne pahasına olursa olsun kaçınılan Amerikan şehirlerinde çok sık karşılaştığı o yabancılardan korkı ya da şüphe yok oralarda. Birleşik Devletler'de sanki tanımadığınız her adamın gayet rahat tecavüzcü-sapık- katil ya da bir tür yılışık olabileceği kabul ediliyor. Kadınları bu korkuya kapıldıkları için suçlamıyorum tabii ki, ama bu *hem* kadın *hem de* erkek için biraz moral bozucu. Barcelona'da ise bir caddeyi arşınladığınızda, her köşede size birkaç cazip kadın gülümser. Bu tabii ki yürümeyi çok daha keyifli kılan bir şey!

Cacilda'nın da sürekli bu şekilde koltukları kabarıyor (ama o özellikle çok güzel, dolayısıyla bu pek şaşırtıcı değil.) Hiç pespaye değil, diyorum size, tıpkı "Merhaba. Size kendimi tanıtmak ve bir ara bir içki içmek ister misiniz diye sormak istedim. Gerçekten çok güzelsiniz" diyen bir adam gibi. Burada flört etmek konusunda, Birleşik Devletler'in yitirmiş olduğu bir masumiyet mevcut. Çok yazık zira bu kesinlikle, dahil olan herkesin yaşam kalitesini ciddi ölçüde yükselten bir kazan- kazan durumu.

DS: *Cinselliğin Şafağı* üzerinde çalışırken öğrendiğiniz en şaşırtıcı şey ne oldu?

CR: Aklıma bir sürü şey geliyor ama herhalde en alt üst edici olan, çok yüksek, tüm ordunun en yüksek ölüm

oranlarıyla karşı karşıya kalan, seçkin II. Dünya Savaşı pilotları tarafından başlatılan ilk "anahtar partileri" hakkındaki bilgilerdi. Onları evliliklerini diğer çiftlere açmaya sevk edenin ne olduğu hakkında kafa yormak öylesine etkileyiciydi ki. Bu aşk ya da en azından gerçek şefkat ağlarını kuruyorlardı çünkü erkeklerin bir bölümünün savaştan sağ çıkmayacağını biliyor ve dul kalacakların mümkün olduğunca çok sevgiye ve desteğe sahip olabilmesini istiyorlardı. Bu diğerkâmlık ve cinsellik sağanağı, yine erkeklerin, yüksekten düşmek, hayvanların saldırısı ve benzeri avlanmayla ilgili kazalardan ötürü yüksek ölüm oranlarına sahip olduğu avcı-toplayıcı gruplara doğrudan bağlanıyor gibiydi. Uzak geçmişin, hiç beklenmedik bir yansımasıydı bu.

DS: Bu kitabı yayımlama deneyimi sizi de bir şekilde değiştirdi mi?

CR: Bu ilginç bir soru. Evet, değiştirdi. Benim diğer insanların kitaplarına karşı çok daha az eleştirel olmamı sağladı. Sanırım artık herhangi bir olumsuz eleştiri kaleme alamam. Daha gençken, kitaplarda aksayan yerleri tespit etmek çok daha kolaydı ama vardığım noktada, diğer tarafta elinden geleni ortaya koymuş bir insan olduğunun çok daha farkındayım. Eğer *Cinselliğin Şafağı*'nı yeniden yazacak olsaydım, herhalde bazı ince değindirmeleri yumuşatırdım.

Ayrıca herkesi memnun etmenin nasıl da imkansız olduğunu çok daha iyi kavradım. Bu kitabın aldığı tepkiler açısından inanılmaz ölçüde şanslıydım ama yine de kitabı mizahi bir dille kaleme aldığımız için bizi kutlayan her dokuz mesaja karşılık, üslubumuzu "ergence" ya da "ciddiyetten uzak" bulan bir ya da iki mesaj oluyordu. Bazı insanlar ciddi konuların ancak ciddi bir üslupla tartışılabileceğini düşünüyor. Tanınan birine dönüşmek ilginç, bunu gayet sınırlı bir tarzda deneyimliyor olsam

da. İnsanların sizin eserinize olumlu ya da olumsuz tepki verme hakları var. Her iki durumda da bunu kişisel olarak algılamamayı öğrendim.

İnternette Cinselliğin Şafağı

Cinselliğin Şafağı kitabı ve yazarlarının şu aralar neler yaptığı hakkında daha fazla bilgi için, seçme kitap eleştirilerini, okurlara verilen yanıtları, televizyon ve radyo söyleşilerini ve kitapla ilgili hemen her konu hakkında okurlar tarafından yürütülen forumun yer aldığı www.sexatdawn.com adresini ziyaret edebilirsiniz. Yazarların ayrıca www.facebook.com/sexatdawn adresinde kitapla ilgili güncel gelişmeler hakkında canlı tartışmaların sürdüğü bir Facebook sayfası vardır. Ayrıca @SexatDawn Twitter hesabından da takibe alınabilirler.

DİZİN

Tabloların ve görsellerin sayfa numaraları *eğik* dizilmiştir.

1984 (Orwell), **190**

A

Abbey, Edward, **134**
Abideen, Suhaila Zeinal-, **158**
Aché, *123*, **126, 127, 158, 253, 393*n***
Acton, Dr. William (Lord), **67, 81**
açgözlülük, **195, 210**
açia ilişkileri, **168**
açlık, **38, 46, 117, 196, 213, 217, 248, 250, 257**
Adem ile Havva, **63, 115**
Adult Video Universe, **284**
Afrika, **108, 167, 185, 255, 279, 403*n*, 407*n*, 410*n***
Ahlaklı Hayvan (The Moral Animal, Wright), **83, 332**
aile, **24- 29, 60, 70, 81, 84, 96, 99, 109- 10, 125- 26, 142- 48, 154- 57, 166- 70, 178, 267, 269, 297, 303, 324, 364, 370- 72, 374, 379**
Ainley, David, **176**
akrabalık, **129, 144,**
Alamo, **43, 49**
alet, **97, 109, 267, 303**
Alexander, Michele, **340**
alfa erkekler, **34, 91**
Alkmene, **280, 281**
Alkon, Amy, **52**
Almanya, **147**
Alzheimer hastalığı, **364**
Amazon, **35, 125, 132, 139, 145, 160– 64, 186, 230, 316, 374**, *377n*, *421n*
American Journal of Cardiology, **257**
Amerikan Plastik Cerrahi Topluluğu (American Society of Plastic Surgery), **320**
Amerikan Tıp Birliği (American Medical Association), **352**
Amerikan Yerlileri, **143, 181, 218, 236, 403*n***
Amphitryon, **280- 281**
anaerkillik, **105, 173– 74**
anal seks, **347**
Anatomist, (Andahazi), **310**
Andahazi, Federico, **310**
Anderson, Terry, **118, 392*n***
Angier, Natalie, **211, 319**
Angus, Ian, **213**
anne, anneler, annelik, **52, 79, 83, 98, 126, 129, 142- 148, 167, 179, 190, 250, 348**
Anneler ve Diğerleri (Mothers and Others, Hrdy), **142**
Anokhin, Andrey, **336**
anonimlik, **215**
Antarktika, **175– 76**
antidepresanlar, **365**
antijenler, **280, 325**
antropoloji, **36, 39, 84, 142, 151, 154, 157, 174, 241, 273, 394**
Appell, G. N., **212**
Aquinalı Thomas, **311**
Arazi, **38, 197, 206, 231, 236, 408**
Ardipithecus ramidus, **267, 417*n***
Aristo, **280**

arkeoloji, 39, 217, 239, 240, 248, 252, 386*n*, 403*n*
Armelagos, George, 217
Arrowood, Patricia C., 318–19
Asante, 239
Asya, 230, 255, 296-97, 403*n*
aşk, 29, 55, 66, 69, 121, 151-52, 165-71, 188-91, 362-64, 369-72, 376
ataerkillik, 172-74, 313
Australopithecus, 417*n*
Avrupa, 46-47, 60, 116, 121, 147, 200, 202, 219, 248, 251, 255, 310-11, 360, 403*n*
Avustralya, 203, 250
  Aborijinler, 35, 46, 208, 220, 230
Axelrod, Robert, 211
aylık döngü, menstüral döngü, regl döngüsü, 88, 90, 102, 106-08, 111, 271-72, 295, 337, 383, 392
Ayrıca Bkz. yumurtlama
Aztekler, 239

B

babalar, babalık, 78-79, 84, 91, 125-58, 163-83, 190-92, *224*, 327, 338
Babaların ya da Kocaların Olmadığı Bir Toplum (A Society without Fathers or Husbands, Cai Hua), 168
babalık, 52, 78, 84, 87, 91, 125-30, 138, 144, 168, *224*
babunlar, 91, *94*, 95, 97, 104, 155, 222–23, 318-19, 322, 421*n*
bağışıklık uyumu, 326, 338
bağlanma, 106, 107, 112, 295, 324, 331, 348-49, 361, 377
Bailey, Michael, 339
Bailey'in MR taramaları, 339
Baker Brown, Isaac, 308–09, 349
Baker, Robin R., 325, 418*n*, 419*n*, 425*n*
Balzac, Honoré de, 153
Barash, David, 277, 425*n*
Barcelona, 301
barınak, 78, 116, 216, 246
barışçıllık, 88, 105, 139, 222, 229, 245, 246, 259-60, 388, 410*n*, 413*n*
Bari, 393*n*
Barlow, John Perry, 389*n*
Barnes, Cynthia, 170
baskınlık, 138
Bateman, A. J., 81
BBC, 154, 204, 251, 290, 333, 339
Beach, Frank, 132
Beagle, HMS, 52, 207, 225
Beauvaisli Vincent, 160–61
bebek ölümleri, 248-50
bebekler, 142, 155, 177, 181-82, 248-52, 297
bebeklerin öldürülmesi, 147, 252
Bebeklik ve Çocuklukta Holt Hastalığı, Holt's Diseases of Infancy and Childhood, 309
Beckerman, Stephen, 125-26-27, 139, 377*n*
beden boyutu dimorfizmi, 266–70, 273, *275*, *283*, 417*n*
bekar anneler, 52, 170
bekar anneler, 52, 79
Bekaret, 159
Bellis, Mark, 325, 419*n*, 425*n*
Belliveau, Jeannette, 354
belsoğukluğu, 308
bencillik, 100-01, 128, 136, 209, 212, 222, 260
Bergner, Daniel, 335
Berman, Morris, 100
Bernard, Jessie, 361
Bernays, Edward, 429*n*
Berns, Gregory S., 211-12
besin, beslenme, 32, 45-46, 62, 100, 205, 217, 219, 253-54, 256, 297, 403*n*, 429*n*
Betzig, Laura, 148-49
beyin, 62, 119, 162, 211, 212, 214, 253, 337, 339, 392*n*

Bhutan, 273
Bird-David, Nurit, 218
Birdsell, Joseph, 250
Birkhead, Tim, 84
Birleşik Devletler, 25, 229, 304, 309, 320, 346, 351, 365
biseksüellik, 339, 341
Bitkilerin Aşkı (Loves of the Plants, E. Darwin), 387*n*– 88*n*
Bodley, John, 215
Boehm, Christopher, 223
Bogucki, Peter, 136, 299
Bolivya, 126, 188
bolluk, 217– 218- 219
Bolton, Michael, 189
bonobolar, 23- 24, 36, 90, 93- 96, *98*, 102- 12, 119, 132- 33, 137- 39, 165, 173- 74, 231- 33, 237, 244- 46, 266- 79, 283, 289- 99, *303*, 317- 18, 321- 23, 330
Borman, Frank, 413*n*
boşalma, 121, 273, 280, 282, *283*, 284, 289- 95, *298*, 299, 308, 319, 421*n*, 422*n*
boşanma, 110, 133, 158, 161, 361
Botsvana, 35, 158, 223,
Bowlby, John, 56
böcekler, 45- 46, , 282
Brezilya, 131, 139, 158- 59
bebek ölümleri, 250
Bristol Üniversitesi, 293
Brooks, Nick, 404n
Brown, Janelle, 321
Bruhn, John, 205- 06
Bryan, William Jennings, 227
bukkake, 419*n*
bulla, 287
bulusela, 431*n*
Burkina Faso, 141
Burma, 181
Buss, David, 83, 86, 182- 186
Büyük Britanya, 304
büyükannneler, 143

C

cadılık, 310- 11
Cai Hua, 168
California, 181, 252
Cambridge Üniversitesi, 204
Campbell, Joseph, 47
Canela, 126, 139, 159, 179, 188
Cantet, Laurent, 430*n*
Carter, C. Sue, 177
Carìwright, Samuel, 156
Case of the Female Orgasm, The (Lloyd), 425*n*
Caton, Hiram, 394*n*
Cengiz Han, 268
Cennet Bahçesi, 115
Cernunnos, 423*n*
ceza 118, 133- 34, 156, 211, 213, 312, 350, 419*n*
Chagnon, Napoleon, 228, 235, 240- 44, 413*n*
Chamberlain, Wilt, 268
Chapin, Henry, 147
Cherlin, Andrew J., 69- 70
Chernela, Janet, 144
Chesterton, G. K., 43, 175
Chivers, Meredith, 334–35, 341
Cibran, Halil, 13
cinayet, 65, 97, 166, 232, 235, 241
Cinsel Akışkanlık (Sexual Fluidity, L. Diamond), 341
Cinsel Aşkın Anatomisi, (Fisher), 107, 152
cinsel bastırma, 77, 312- 313, 339, 346, 351
cinsel çekicilik, 69, 74, 80, 82, 85, 132, 162, 181, 272, 323, 337- 38, 345, 359- 62
cinsel haz, 29, 81, 128, 347- 48, 373
cinsel ilişki, 71, 74, 77, 81, 87, 91, 115, 119, 126, 129, 145, 155, 158- 68, 178, 268- 69, 275, 294, 297- 98, 302, 305, 323, 340, 342, 347, 350, 356, 378- 79

cinsel işlevsizlik, 24
Cinsel Psikopati (Psychopathia Sexualis, Krafft-Ebing), 308
cinsel seleksiyon, 52, 62, 67, 71, 85, 271, 277, 396*n*, 426*n*
Cinsel yoksunluk, 34, 58, 60, 307, 346- 47, 349, 366, 370, 428*n*
cinsiyet değiştirme, 345
cinsiyetler arası savaş, 69, 85- 88, 97
Cochran, Gregory, 278
Cohen, Sheldon, 256
Colapinto, John, 160
Colbert, Stephen T., 331
Colombo, Matteo Realdo, 310
Comstock, Anthony, 352
Cook, James, 130
Coolidge effect, 353, 357, 363
Coolidge, Calvin, 352, 378
Cortés, Hernán, 43, 62
cömertlik, 5, 100- 05, 110, 136, 139, 180, 207, 210, 218, 221, 260
Crocker, Jean, 139, 159
Crocker, William, 159, 188
Crystal, Billy, 316
Curripaco, 158

Ç

çeviri paradoksu, 157
Çeviride Kendinden Geçiş (Lust in Translation, Druckerman), 371
çevre, 64, 203, 205, 265, 279, 295, 297, 404*n*, 422*n*
Çıplak Maymun (The Naked Ape, Morris), 133
çiçek hastalığı, 254, 255, 307
çift bağı, 90, 96, 119, 125, 267, 361
çift kör yöntemi, 155
çifte standart, 52, 62
çiftleşme tıkaçları, 288
çiftleşme, 54, 68, 70, 73, 86, 98- 99, 102, 111, 132, 155, 178, 232, 266, 269, *275*, 279, 280, *283*, 289, 294, 298- 99, 302- 03, 317- 19, 324
Çin, 87, 165- 66, 169- 71, 214, 238, 251, 296
çocuk pornosu, 346- 47
çocuklar, 25, 58, 66, 85, 126- 29, 141- 48, 167- 70, 175, 245, 250- 52, 338, 348- 52, 371, 374, 377, 393n
çok erkek- çok dişi çiftleşme sistemi, 98, 269
çok eşlilik, 35, 72, 73, 108, 111, 130, 268, 273, *275*, 278- 80, 292, 317, 324, 374
çok karılı, çok karılılık, 54, 72, 99, 268- 69, 274- 75, 278, 295, 298- 99, 303, 327

D

D'Aluisio, Faith, 46
Dagara, 141
Daly, Martin, 79, 277
Dangerfield, Rodney, 352
Darwin, Charles, 26, 48, 52, 55- 83, 64, 131, 135- 36, 142, 144, 154, 176, 195- 98, 200- 08, 267, 270- 73, 281, 298, 328, 352, 374
Darwin, Emma Wedgwood, 58,
Darwin, Erasmus (büyükbabası), 56- 57, 64, 387*n*
Darwin, Erasmus (Charles'ın kardeşi), 387*n*
Darwin, Henrietta (Etty), 57
Davenport, William, 359- 60
Dawkins, Richard, 100, 191, 195, 209
de Bernières, Louis (*Corelli'nin Mandolini*), 369
de Waal, Franz, 83, 101- 04, 108- 10, 137- 38, 153, 222, 234, 392*n*, 411*n*, 420*n*
Deacon, Terrence W., 119
Decreta and *Cum in unum* (papalık fermanı), 26
Defoe, Daniel, 161

Depardieu, Gérard, **44**
depresyon, **329**, **364**
DeSteno, David A., **187**
detribalizasyon, **47**
Diamond, Jared, **33**, **273**
Diamond, Lisa, **341**
Dickson Mounds, **217**
dil, **119**, **129**, **159**, **162**, **165**, **166**, **168**, **243**, **258**, **264**
din, **61**, **119**, **152**, **159**, **200**, **239**, **344**, **379-80**, **385*n***
dişil çekingenlik, **54**, **67**, **69**, **71**, **131-32**, **272**, **281**
Dişilerin Seçimi (Female Choices, Small), **154**
dişinin çiftleşme sesleri (DÇS), **37**, **315-19**
dişinin üreme kanalı, **280**, **289**, **325**, **327-28**
dişler, **217**, **252**, **265**
dişlerin aşınması, **217**
Dixon, Dwight, **377**
Dixon, Joan, **377**
Dixson, Alan F., **74**, **288**, **318**, **324**, **327-28**, **421*n***, **426*n***
DNA, **94**, **177**, **201**, **203**, **237**, **279**, **293**, **299**, **326**, **407*n***
doğal seleksiyon, **61**, **63**, **71**, **81**, **135**, **197**, **274**, **293**, **402n**, **421n**
doğum kontrol hapları, **337-38**, **383**, **427*n***
doğum kontrolü, **68**, **88**
doğurganlık, **89**, **129**, **202**, **355**, **163**, **323**, **357**
Dongba, **166**
Donne, John, **263**
dopamin, **212**
dölleme, döllenme, **125-26**, **271**, **274**, **279**, **292**, **317**, **319**, **324**, **326**, **328-29**
drapetomani, **156**, **313**
Drucker, Doris, **147**
Druckerman, Pamela, **371**
Dugum Dani, *123*, *229*, **230**, **409*n***
Dunbar sayısı, **214**
Dunbar, Robin, **214-15**
Dünya Sağlık Örgütü, **159**, **296**, **312**
dysaethesia aethiopica, **156**

E

East Anglia Üniversitesi, **404*n***
Easton, Dossie, **379**
Ebeveynlik Yatırımı ve Cinsel Seleksiyon (Parental Investment and Sexual Selection, Trivers), **154**
ebeveynlik yatırımı, **30**, **37**, **82-88**, **332**
Ebola, **255**
Edgerton, Robert, **163**, **238-39**, **255**, **393**
Einstein, Albert, **151**
ekonomi, **62**, **171**, **191**, **195**, **209-14**, **225**, **386*n***
ekonomik oyun teorisi, **78**, **82**, **210**
ekosistemler, **203**
Ekvador, **254**
El Dorado'da Karanlık (Darkness in El Dorado, Tierney), **241-42**, **413*n***
Elders, Joycelyn, **352**
emzirme, **30**, **37**, **71**, **111**, **141**, **202**, **425*n***
en güçlünün hayatta kalması, **63**
En Tehlikeli Hayvan (The Most Dangerous Animal, Smith), **231**
Encyclopedia of Human Evolution, **420*n***
Endonezya, **172**
endüstriyel evlilik kompleksi, **28**
Engels, Friedrich, **72**
Engizisyon, **26**, **313**
ensest, **358-59**
Ephron, Nora, **357**
Erdemin Kökenleri (The Origins of Virtue, Ridley), **221**
ereksiyon, **51**, **287**, **351**

ergenler, 99, 345, 346, 347, 348, 428n, 429n
Erikson, Philippe, 130, 144
eril ebeveynlik yatırımı (EEY), 30, 82, 84, 85-86, 88
erkeğin cinsel organları, 287, 298
Ayrıca Bkz. penis; testis torbası; testisler
erotik elastikiyet, 334, 336, 341, 343
Esirler/ kölelik, 38, 65, 156, 268, 313
Eski Ahit, 83, 206, 253
Eski Roma'da Cinsel Yaşam (Sexual Life in Ancient Rome, Kiefer), 163
eş değiştirme, 376-77
eşcinsellik, 112, 140, 146, 304, 333-36, 339-40, 346, 361, 370, 375, 378-79
Eşitlikçiler (The Egalitarians, Power), 233
"Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine" "Discourse on the Origin of Inequality" (Rousseau), 121
Etik Sürtük (The Ethical Slut, Easton and Liszt), 379
evlilik, 27, 66, 69, 72, 74, 76, 84, 119, 129, 146, 148, 151-67, 170, 175, 178-79, 359, 361, 371-72, 376, 378-80
evrim, 32, 35, 37, 54, 62-67, 75-92, 109-10, 118-19, 129, 137, 148, 154, 165, 182-83, 195, 201, 216, 221, 224, 248, 265/ 66, 270, 278-81, 288-89, 291, 293, 298-99, 302-03, 321, 324, 328-32, 358, 364, 374, 402,
evrimsel psikoloji, 64-67, 71, 77-83, 152-53, 264, 378

F

Fagan, Brian, 392*n*, 404*n*
fahişe, fahişelik, 56, 79, 80, 182, 272
fascinum, 287
Feinstein, David, 59
felç, 206, 258
Ferguson, Brian, 240, 241, 414*n*
feromonlar, 431*n*
Fildişi Sahili, 99
Finkel, Michael, 398*n*
Finkers, Juan, 242
Fisher, Helen, 61, 78, 90-91, 105-110, 152, 374
Fisher, Maryanne, 400*n*
Fisher, Terry, 340
FitzRoy, Robert, 207-08
fiziksel görünüş, 77, 88, 129, 152
Flaubert, Gustave, 311-12
Florida Devlet Üniversitesi, 82
Flynt, Larry, 28
Ford, Clellan, 132
Fourier, Charles, 72
Fowles, John, 55
Franklin, Benjamin, 151, 396*n*
Fransa, 218, 251, 371
Fransız Teğmenin Kadını (The French Lieutenant's Woman, Fowles), 55
Freeman, Derek, 394*n*
frengi, 169, 254-55, 308
frengi, 169, 254, 255, 308
Freud, Sigmund, 55, 72, 333, 342, 352
Friedman, David, 287
Fromm, Erich, 223
Fry, Doug, 239
Fuegia, Fuegianlar, 207-08
Futbol Kabilesi (The Soccer Tribe, Morris), 128

G

Galapagos, 64, 298
Galileo Galilei, 26, 313
Gallup, Gordon G., 290, 329
Galton, Francis, 65
gangbang, 284

Garber, Paul, 233- 34
Gawande, Atul, 392*n*
gebelik, 30, 71, 125, 132, 425*n*
Gebusi, *229*, 230, 241
Gekko, Gordon, 195
Gen Bencildir (The Selfish Gene, Dawkins), 209, 221
genetik, 52, 64, 66, 84- 88, 93, 95, 106, 129, 143, 145, 182, 192, 326, 338, 358
genital eko teorisi, 321, 417*n*
Georgia'da oral seks, 346, 429*n*
Gere, Richard, 80
Getz, Lowell L., 177
Ghiglieri, Michael, 154, 235
gıda katkı maddeleri, 219, 295
Gıda ve İlaç İdaresi (Food and Drug Administration), 45
Gladwell, Malcolm, 215
Goethe, Johann Wolfgang von, 151, 371
Goldberg, Steven, 172- 73, 398*n*
Gombe, 99- 100, *123*, 233, 330, 412*n*
Good Natured (de Waal), 444*n*
Good, Kenneth, 242, 244, 414*n*
Goodall, Jane, 97, 100, 154, 228, 233- 36, 240, 330
goriller, 23, 34, 93- 95, *99*, 104, 232, 266- 69, 271- 77, 283, 289- 93, 297, 418n
Gould, Stephen Jay, 93, 103, 264, 278, 325, 377
Gould, Terry, 376
Gowaty, Patricia Adair, 177
Gowdy, John, 209, 225
Görünmeyen Cinsiyet (The Invisible Sex), *248*
Graham, Sylvester, 352
Gregor, Thomas, 139
grup evliliği (omnigami), 72, 146- 48
grup seks, 56, 164, 242
gruplar, 73, 96- 103, 106, 110, 125, 128- 29, 131- 39, 142- 48, 180, 214- 15, 221- 23, 230- 37, 243- 45, 271, 274, 278, 288, 385
Guevara, Che, 376
güneş/ ay ilişkisi, 380- 81, 433*n*
Güney Pasifik, 131, 325, 410*n*, 428*n*
güve, 44
güven, 96, 167, 190- 91, 372- 73, 380

H

h'ik'al, 312
H1N1 (domuz gribi), 255
Hadza, 253, 398*n*
Haggard, Ted, 25, 375
Haiti, 430*n*
Hamilton Beach Company, 306
Hamilton, Clive, 205
Hamilton, William J., 318- 19
Hamlet (Shakespeare), 373
Hansbury, Griffin, 345
Hardin, Garrett, 212- 13
Hare, Brian, 101
harem, 267- 68, 274
Haris çizgileri, 217
Harpending, Harry, 278
Harris, Christine, 186
Harris, Marvin, 96, 215, 219- 20, 281
Harrison, Laird, 374
Harry ile Sally Tanışınca (When Harry Met Sally), 316
Harvey, William, 304
Haselton, Martie, 323
Hasta Toplumlar (Sick Societies, Edgerton), 48, 238
hastalık, *38*, 156, 202, 205, 206, 217, 248- 50, 254- 57, 304- 05, 308, 347, 351, 413*n*
Haşaratın Ekolojik İçeriği (Ecological Implications of Minilivestock, Paoletti), 45

Havva'nın Tohumları (Eve's Seed, McElvaine), **148**
Hawkesworth, James, **130**
Hawks, John, **403***n*– **04***n*
Heading South, **430***n*
Helenler, **68, 131, 281**
Hendrix, Jimmi, **376**
Hepburn, Katharine, **17**
Hera, **68**
Herakles, **280- 81**
Herzog, Werner, **176**
heteroseksüel erkek, **51, 92, 162, 284, 316, 317, 320, 334- 36, 339- 42, 357**
Hıristiyanlık, **133, 200, 207, 394***n*
Highmore, Nathaniel, **305**
Hill, Kim, **127**
Hindistan Tıbbi Araştırmalar Konseyi, **296**
Hindistan, **161, 251, 296**
Hinduizm, **133**
hiperseksüellik, **24, 37, 119, 133**
hipoplazi, **217**
hiposeksüellik, **117**
Hippokrat, **304**
histeri, **67, 304- 05, 308- 09, 313**
hìsteri, **67, 304- 05, 308- 09, 313**
hiyerarşi, **99, 104, 110, 185, 223, 228, 239, 268**
Hobbes, Thomas, **53- 54, 60- 61, 97- 102, 109, 122, 193, 198- 203, 216, 227- 28, 231, 238, 258- 60**
Holmberg, Allan, **188, 370**
Homo economicus, **210**
Homo economicus, **210**
Homo erectus, **34, 403***n*
Houghton, Walter, **55**
Hrdy, Sarah Blaffer, **91, 142, 179, 272, 312, 374, 418***n*, **485***n*, **489***n*
Hukuk konferansları (Lectures on Jurisprudence, Smith), **220**
Huli, *123, 229,* **230, 410***n*
Human Animal, The, **154**
Hume, David, **93**
Hurtado, M., **393***n*

İ

iblis, **307, 311- 12, 429***n*
İçimizdeki Maymun (Our Inner Ape, de Waal), **109**
İfiklis, **280- 81**
ihanet, **27, 63, 92, 211, 363**
II. Dünya Savaşı, **376, 410***n*
İklim değişimi, **203, 404***n*
"İlk Bolluk Toplumu" (Sahlins), **219**
İlk Günah, **92, 116**
İllinois Vadisi'ndeki Dickson Mounds, **217**
İmparatorun Yolculuğu (March of the Penguins), **175- 76**
In the Next Room (Ruhl), **422***n*
İncil, **63, 116, 179, 206, 287, 400***n*
İngiltere, **55, 130, 161, 199, 200, 212- 13, 225, 281**
İnsan Cinselliğinin Evrimi (The Evolution of Human Sexuality, Symons), **81, 88, 165, 360- 62**
İnsan Doğası Üzerine (On Human Nature, Wilson), **65**
İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme (A Treatise of Human Nature, Hume), **93**
İnsanın Karanlık Yüzü (The Dark Side of Man, Ghiglieri), **154, 235**
insanın psişik birliği, **153**
İnsanın Türeyişi (The Descent of Man, C. Darwin), **51, 57, 198, 328**
insansılar, **94- 97,** *98,* **120- 03, 107- 09, 132, 266, 270, 279,** *283, 289,* **322, 402n, 403***n*
Ayrıca Bkz. Bonobolar, şempanzeler, goriller, orangutanlar
Insel, Thomas, **177, 399***n*
intihar, **258, 346**

İnuitler, **160**
İran'da zina, **133**
İrlanda, **213, 228**
Iroquois, **71**
İslam, **133, 200, 428*n***
İsmail İbn Şerif, **268**
ispinoz kuşları, **64, 298**
İsveçliler, **186**
işbirliği, **96- 98, 100- 03, 109- 10, 136, 138- 39, 142, 173, 180, 193, 203, 211- 12, 221- 2,, 234, 242, 260, 274**
İşbirliğinin Evrimi (The Evolution of Cooperation, Axelrod), **211**
İtalyan göçmenler, **205**

J

Jamaika, **354**
Japonya, **258, 296, 354, 376, 410*n*, 419*n***
Jaynes, Julian, **372**
Jazz ve jism, **121**
Jefferson Airplane, **376**
Jethá, Cacilda, **159, 250**
Jivaro, *229*, **230, 409*n***
Johanowicz, Denise, **222**
John Paul II, Papa, **26**
John XXI, Papa (İspanyol Peter), **69**
Johnson, Eric Michael, **105, 133**
Johnson, Virginia, **360**
Jones, Ernest, **352**
Jung, Carl, **358**

K

K-seleksiyonlu türler, **402*n***
kaçınma, **347**
kadın düşmanlığı, **428*n***
kadın ruhu, **333- 34**
kadın sünneti, **312**
Kadınların Sağlığı ve Hastalığı (The Health and Diseases of Women), **305**
Kafkasyalılar, **296**
Kalahari Çölü, **160, 219- 20**
kalça desteği, **322**, *323*
kalp hastalığı, **205, 206, 219**
Kama Sutra, **312, 316, 330**
Kanada, **228**
Kanazawa, Satoshi, **268, 428*n***
Kano, Takayoshi, **104**
kanser, **254, 257, 292- 93, 312, 364**
Kant, Immanuel, **201**
Karı Kocanın Çapkınlığı (Conjugal Lewdness, Defoe), **161**
"karışıklık tohumları" teorisi, **91**
karma stratejiler, **85- 88, 302**
"katil insansı" insanın kökenlerinin teorisi, **97, 109**
Katil Komşu (The Murderer Next Door, Buss), **48**
Katolik Kilisesi, **25, 200, 344**
kaynaklar, **31- 32, 38, 79- 80, 85- 91, 100, 108, 136- 37, 183, 201- 02, 209, 212- 14, 220, 224, 228, 231, 327**
keçiler, **334, 344**
Keeley, Lawrence, **229, 408*n*– 09*n***
Kellogg, John Harvey, **349- 52**
kemik çalışmaları, **200, 217**
Kendine Ait Bir Zihin (Mind of Its Own, Friedman), **287**
Kendrick, Keith, **334**
Kennedy, Robert, **241**
Kenya'da babunlar, **222- 23**
kısırlık, **137, 293, 295, 308**
Kıskançlık, **48, 52, 54- 55, 62, 65, 78, 86- 87, 127- 29, 169, 180- 92, 246, 260, 336, 374**
kıtlık, **182, 203, 213, 217, 225**
Kıvılcım Anı (The Tipping Point, Gladwell), **215**
Ki-Kongo, **121**
Kibale Ormanı, **235**
Kiefer, Otto, **163**

King, Martin Luther, Jr., **241**
Kinsey, Alfred, **284**, **325**, **360**
Kipnis, Laura, **69**
Kissinger etkisi, **85**
kişisel çıkar, **33**, **136**, **225**, **259**, **387**
klan bağları, **144**
"klasik açıklama," "classic explanation" (Fisher), **90- 91**
klismafili, **350**
klitoris, **181**, **308- 311**, **351**, **423*n***
Knauft, Bruce, **230**
Knight, Chris, **138**
koku, **234**, **323**, **338**, **365**, **395**, **430*n***
kolektif kimlik, **385- 86**
Kolomb, Kristof, **255**
komünizm, **36**, **215**
kondom, **296**, **323**, **329**, **347**
Kongo Demokratik Cumhuriyeti (eski Zaire), **121**
korku, **75**, **190- 91**, **199**, **281**, **313**
Korotayev, Andrey, **238**
kortizol, **256**
koruma, **30- 32**, **78- 80**, **85**, **88**, **90- 91**, **135**, **147**, **272**, **399*n***
koyun, **334**, **343**
kozmoloji, **26**
Kötü Genler (Mean Genes, Burnham ve Phelan), **48**, **378**
Krafft-Ebing, Richard von, **308**
Kraus, Karl, **351**
Kremen, Gary, **204**
Krippner, Stanley, **59**
kromozom, **293**
kuğular, **177**
Kulina, *123*, **126**, **129*n***, **141**, **164- 65**
Kundera, Milan, **362**
!Kung San, **35**, *123*, **156**, **219**, **220**, **253**
kuşlar, **79**, **125**, **177**, **298**
Kuzey Amerika, **60**, **196**, **202**, **296**
kültürel etki, **48**, **66**, **145**, **152- 53**, **208**, **294**, **328**, **362**
Kwakiutl, **236**, **239**

L

Laertes, **373**
Larrick, James, **254**
lavman, **350**
Le Jeune, Paul, **143**, **218**
Lea, Vanessa, **144**
Lee, Richard, **220**, **253**
Lehrman, Sally, **393*n***
Leipzig, Adam, **175**
Leonardo da Vinci, **333**
Leviathan (Hobbes), **199**
lezbiyen, **336**, **339- 40**, **370**, **375**
Libido, **120**, **129**, **272**, **298**, **305**, **313**, **336**, **338**, **345**, **362**, **366**, **403**, **429n**
Linnaeus, Carl, **95**
Lippa, Richard, **339**
Lipton, Judith, **277**
Lishner, David A., **187**
Liszt, Catherine, **379**
Little, Tony, **337**
Lloyd, Elisabeth, **325**, **425*n***
Londra, **56**, **58**, **196**, **198**
Lotz, Jeff, **248**
Lovejoy, Owen, **61**, **266- 67**
Lowry, Rich, **175**
lökosit, **280**, **327**
Lugu Gölü, **165- 70**
Lusi, *123*, **126**

M

MacArthur, R. H., **401*n***
Madame Bovary (Flaubert), **311- 12**
Madsen, David, **218**
Mae Enga, **123**, **229**, **230**, **409*n***
Magesa, Laurenti, **195**
Magna Carta, **39**
Maher, Bill, **70**, **389*n***
Mahkum İkilemi, **210**, **214**
Maines, Rachel, **304- 06**, **422*n***
majör histokompatibilite kompleksi (MHC), **338**, **427*n***

makaklar, *94*, 95, 222, 317, 324, 327, 425*n*
Malezya'daki maymunlar, 17, 18
Malinowski, Bronislaw, 146, 147, 148
Malleus Maleficarum, 310
Malthus, Thomas, 54, 60, 61, 196–98, 200-03, 213-14, 401*n*, 403*n*
mamuse (ruhani ilişkiler), 159
Mangaia, 325
Manson, Charles 241
Marand-anim, *124*
Margolis, Jonathan, 310
Margulis, Lynn, 280
Marind-anim, *124*
Martin, Robert, 420*n*
Martineau, Harriet, 401*n*
Marx, Karl, 72, 215
Masters, William, 360
mastürbasyon, 298, 304, 307, 429*n*
Matis, *123*, 126, 130, 144
mavi kuşlar, 136
Max Planck Enstitüsü Demografik Araştırmalar Merkezi, 249
maymunlar, 17-19, 23, 93-96, 109, 120, 134, 153, 165, 176, 223, 232-36, 245-46, 272, 327
McDonald, Roger, 53
McElvaine, Robert S., 148, 376
Mead, Margaret, 394*n*
medeniyet/ uygarlık, 48, 204, 206-07, 225, 257, 307, 350, 404*n*
Mehinaku, 126, 139
Melanezya, Melanezyalılar, 163, 359-60, 361
Melville, Herman, 58
memeler, 37, 63, 320-22, 324-25, 417*n*
Menand, Louis, 156, 259
meni, 125-26, 141, 163, 271, 279-80, *283*, 288-93, 329, 422*n*
Merkezdeki Kadınlar (Women at the Center, Sanday), 173, 398*n*
Mısır, 158
Mill, John Stuart, 210
Miller, Alan S., 268
Miller, Arthur, 375
Miller, Geoffrey F., 265, 280, 289
Minangkabau, 132–33, *123*, 172-73, 398*n*
Misyar Nikahı (yolculuk evliliği), 158
mit, 59, 61, 68-69, 209-10, 229
Mohave, *123*, 130
Mona Lisa (Leonardo), 333, 341, 342
Money, John, 350, 351
Montaigne, Michel de, 287
Montana Yerlileri, 143, 218
Morgan, Lewis Henry, 17-74, 105, 146-47, 148
Mormon çekirgeleri (*Anabrus simplex*), 218
Morris, Desmond, 31, 128, 133, 145, 154
Mosuo, *123*, 165-72, 174, 191
Mosuo, 165, 191
Mozambik, 250
Mr. Darwin's Shooter (McDonald), 53
Murdock, George, 156
Muria, 348
Murngin, *123*, *229*, 230, 409*n*
Muta Nikahı (zevk evliliği), 158
mutluluk, 76, 83
mücevher/ takı jewelry, 88, 323,
müzik, 63, 120, 386, 393*n*

N

Namowei, 242
Nature, 279, 296
Nayar, 161
NBC Gece Haberleri, 248
Neandertaller, 403*n*
Nebraska'da seksi kaydetmek, 346
nemfomani, 309, 349

New Orleans Medical & Surgical Journal, **307, 350**
New York Times, **28, 204, 211, 249, 257, 335**
New Yorker, **156, 252**
Newsweek, **374**
Niçin Erkekler Yönetiyor (Why Men Rule, Goldberg), **172**
"Niçin Savaş?" ("Why War?", Smith), **201**
Nijeryalılar, **186**
Nixon, Richard, **241**
Nolan, Patrick, **237**
nüfus artışı, **196- 98, 201- 02, 213, 237- 38, 250- 51, 255, 268, 403*n***
Nüfus İlkesi Üzerine Deneme (An Essay on the Principle of Population, Malthus), **196, 197**

O

O (Margolis), **310**
oksitosin, **105, 386*n***
oral seks, **346- 47, 429*n***
orangutanlar, **23, 93- 95, 99, 232, 266, 271**, *275, 283*
orgazm, **34, 37, 55, 293, 302, 304- 10, 316- 17, 324- 25, 329- 30, 336- 37, 359- 60, 386, 423*n*, 424*n*, 425*n*, 428*n***
Orgazmın Sebep Olduğu Hastalık Hakkında Bilimsel İnceleme (A Treatise on the Disease Produced by Onanism, Tissot), **308**
Orgazmın Teknolojisi (The Technology of Orgasm, Maines), **305, 422*n***
Ormandaki Hiyerarşi (Hierarchy in the Forest, Boehm), **223**
Orta Amerika, **135, 312**
Orta Çağ, **160**
orta yaş krizi, **357**
"Ortak Alanın Trajedisi" ("The Tragedy of the Commons," (Hardin), **212**
Orwell, George, **190, 201**
Ostrom, Elinor, **213**
Oxford Üniversitesi, **200**

Ö

Ölçeğin Gücü (The Power of Scale, Bodley), **215**
öpüşme, **106, 342**
östrojen benzeri bileşenler, **292**
Özel Bir Kadın, Pretty Woman, **80**
özel mülkiyet, **33, 36/ 39, 185, 224**

P

Papua Yeni Gine, **202, 230, 410*n***
parafili, **343, 344**
Paraguay, **127, 158**
parfüm, **88, 338**
Parker, Geoffrey, **270**
Patanowateri, **242**
paylaşım, **29, 32- 39, 62, 85, 90- 91, 99, 103, 106- 08, 112, 127, 135- 41, 152, 164, 176, 182, 206, 209, 221, 377, 394*n*, 428*n***
pedofili, **344**
Penang, **17**
penguenler, **175- 76**
penis, **37, 265, 273- 75, 283, 287- 92, 295- 98, 312, 327- 28, 351- 52**
Perel, Esther, **376, 378**
Peter Pan kompleksi, **27**
Peterson, Dale, **97, 231, 233, 411*n***
Pinker, Steven, **54, 79, 228–231**, *229*, **235, 238, 259, 315, 388*n*, 389*n*, 407*n***
Pirahã, **126, 60**
pletismograf, **335**
Plotz, David, **206**
poliandri, **72, 277**
Polinezya, **145**
politikalar, **66, 220, 251, 351**
Pollan, Michael, **415*n***

Pollock, Donald, 129*n*, 141, 164- 65
Polo, Marco, 166, 170
Polonius, 373
pornografi, 25, 28, 30, 37, 121, 284- 85, 345, 419n
Potts, Richard, 264
Power, Margaret, 233- 36, 411*n*
pozitron yayıcı tomografi (PET), 337
Prehistory of Sex, The (Taylor), 39
Prescott, James, 347- 48
Presley, Elvis, 120
prolaktin, 330
prostat kanseri, 292
Protestan Çalışma Ahlakı, 83
psikoloji, 36, 151, 354
Pusey, Anne, 102, 326

Q

Quadagno, David, 353
Quaestiones super Viaticum (İspanyalı Peter), 68
Queen's Üniversitesi (Belfast), 293

R

r-seleksiyonlu türler, 402*n*
rahim boynu kanalı, 289
rahim boynu, 327, 328
Rasmussen, Knud, 160
rastgele cinsellik, 29, 35, 37, 71, 72, 224, 295, 297, 302- 03, 308, 320, 324, 330, 336, 378
refah, 30, 36, 60, 74, 195- 209, 259, 272
Reid, D. P., 428*n*
Reiner, Rob, 423*n*
Rembrandt, 95
Rent a Rasta, 354, 430*n*
Reuters, 158, 244
Ridley, Matt, 62, 196, 221, 267, 401*n*
Roberts, Julia, 80
Rochester Üniversitesi, 292
rock and roll, 120, 393*n*
Rock, Chris, 354- 55
Rolling Stone, 189
Roma, Eski, 131, 163, 238, 287
Romer, Roy, 380
Roseto, *123*, 205- 06, 404*n*
Roughgarden, Joan, 52, 155, 387*n*
Rousseau, Jean-Jacques, 60, 102, 121, 210, 260, 396*n*
Ryan, Meg, 316

S

sadakat, sadakatsizlik, 31, 34, 40, 85- 86, 100, 159, 162, 167, 176, 184, 186- 87, 270, 281
Sagan, Dorian, 280
sağlık, 217- 19, 249, 255- 56, 260, 292, 326
Ayrıca Bkz. hastalık
sahiplenici olmama, 128, 191
Sahlins, Marshall, 206, 219, 242
saldırganlık, 97, 101, 103, 105, 109, 110, 222, 245, 328, 344, 428*n*
Ayrıca Bkz. şiddet; savaş
Saletan, William, 46, 143
Salovey, Peter, 187
Samoa Adaları, 394*n*
Sanday, Peggy Reeves, 172- 74, 398*n*
Sapolsky, Robert, 97, 105, 222- 23
SARS, 255
Sartre, Jean Paul, 118
Savage-Rumbaugh, Sue, 407*n*
Savage, Dan, 284, 372
savaş, 39, 48, 66, 97, 101- 110, 117, 193, 201- 02, 221, 227- 41, 244- 47, 251, 258- 59, 377
Savaşın Ötesinde (Beyond War, Fry), 239
Scheper-Hughes, Nancy, 250
Schiebinger, Londa, 387*n*
Schopenhauer, Arthur, 56, 75, 344
Science, 61, 212, 266– 67

Seinfeld, Jerry, 77
Seksin Genetik Ekonomisi, 79
Semple, Stuart, 317
Seneca, 71
Senters, Todd, 346
Sezar ve Kleopatra (Shaw), 216
Sezar, Julius, 130
Shackelford, Todd, 418*n*
Shaw, George Bernard, 197, 216, 259
Sherfey, Mary Jane, 313, 330, 425*n*
Short, Roger, 279, 288
sığır, 254, 292
Sınırlı Arzular, Sınırsız İmkânlar (Limited Wants, Unlimited Means, Gowdy), 225
Singer, Peter, 415*n*
Siriono, 160, 188, 370
Siyular (Lakota), 413*n*
Slate.com, 46, 143
Sledge, Percy, 188
Small, Meredith, 132, 154- 55, 317- 18, 322- 23, 328
Smith, Adam, 209, 220, 405*n*
Smith, David Livingstone, 201, 231, 411*n*
soğuk algınlığı, 254
Sokrates, 206
Somé, Malidoma Patrice, 141– 42, 167
Song of Myself (Whitman), 333
sosyal darwinistler, 63
Sosyo-Erotik Değiş Tokuşlar (S.E.Ex.), 128- 30, 179
Sosyobiyoloji (Sociobiology, Wilson), 64
soya ürünleri, 292, 297
Spears, Britney, 348
Speculum Doctrinale (Beauvaisli Vincent), 160- 61
Spencer, Herbert, 63
sperm sayımı, 291- 92
sperm, 31, 83, 143, 270- 299, 311, 317- 20, 324- 29, 418*n*, 419*n*
Sponsel, Leslie, 239, 244
Sprague, Joey, 353
Squire, Susan, 366, 372
standart anlatı, 26, 30- 39, 51, 62- 63, 67- 75, 92, 106, 127, 134- 35, 140, 163- 76, 183- 84, 192, 274, 279, 324- 28, 330- 31, 367
Stanford, Craig, 99
statü, 30, 38, 39, 67, 78, 80, 83, 85, 88, 98, 104, 132, 135, 137, 171, 174, 190, 206, 224, 317, 327, 360, 410*n*
Sting, 190
stres, 105- 06, 256– 60, 362, 146*n*,
suç, suçluluk, 36, 63, 116, 191, 347, 358, 371
Sudan, 240
Sullivan, Andrew, 375
Sullivan, Ed, 120
Sussman, Robert, 233- 34
Suudi Arabistan, 158
sünnet, 181, 312, 350- 51
sürekli heves, 137
Sydney Üniversitesi, 293
Symons, Donald, 81, 88, 157, 165, 281,305, 325, 360- 62, 419*n*

Ş

şebekler, 94- 96, *99*, 266, 269, *275*, 278, 288, 291, 303, 324, 330, 420*n*
şempanzeler, 23, 24, 36, 74, 93- 109, *111*, 118, 132- 33, 137, 231- 37, 240, 245, 266, 268, 274- 75, 279, 283, 288, *289*, 290, 293- 95, 298- 99, 303, 318, 321- 24, 330, 392, 411*n*
şeytan, 310, 311
Şeytani Erkekler (Demonic Males, Wrangham ve Peterson), 48, 231, 233
şiddet, 222, 231, 243- 44, 260, 347- 48, 397, 412*n*
şempanzelerde, 97, 100, 102, 109, 235, 240
Ayrıca Bkz. savaş

Şii Müslümanlar, 158
Şili, 403*n*

T

Tahiti, 130- 31
Taï, 99, 100
Tannahill, Reay, 310
Tanzanya, 232, 398*n*
tarım, 31- 33, 36- 39, 110, 116- 18, 122, 198, 199, 201- 05, 213- 19, 225, 238, 253- 58, 268, 303
tarih öncesi, tarım, 53
tarla faresi, 176- 78
Taş Devri Ekonomisi (Stone Age Economics, Sahlins), 206
Taş Devri, 59, 317*n*
Tayland, 181, 354
Taylor, Timothy, 39, 219, 386n, 423n
tecavüz, 66, 97, 131, 222, 232, 312, 410n
TED (Technology, Entertainment, Design) konferans (2007), 228
tek ebeveynli aileler, 27, 366
tek eşlilik, monogami, 51, 62, 69, 76, 94, 98, 108- 10, 133- 34, 139, 142, 148, 161, 175- 78, 183, 266- 69, 274- 75, 278, 281, 284, 292- 303, 316, 318, 324, 330, 358- 64, 376- 78
tekrar eden mikro uydu, 105
televizyon, 18, 70, 121, 185, 342, 388n
Tennyson, Alfred, Lord, 57
"Terli Tişört Deneyi," 337- 38, 431*n*
testis torbaları, 274, 291, 299
testisler, 34, 37, 271, 273- 75, 277- 80, *283,* 288, 291, 293- 99, 418*n*, 421*n*
testosteron, 329, 344- 46, 359- 62, 364, 428*n*
Theory of Moral Sentiments, A (Smith), 405*n*
Theroux, Paul, 102
Thompson, Robert Farris, 121
Tierney, Patrick, 242, 413*n*
Tierra del Fuego, 207, 225, 380
Time, 371
Tiresias, 68, 76, 81
Tissot, Simon André, 308
Toba Yanardağı püskürmesi, 238, 404*n*
Todorov, Tzvetan, 386*n*
toplayıcılık, avcı- toplayıcılık, 32, 35, 39, 46, 73, 85, 88, 99, 101, 110, 116- 18, 122, 126, 128, 136- 37, 181, 186, 202, 206, 213, 217- 40, 250, 253, 255- 58, 264, 268, 370, 385
toplulukların haritası, *123*
toplumsal davranış, 66- 73, 264
Trivers, Robert, 154, 332, 396*n*
Trobriand Adaları, 131
Tukanoan, 144
Tulp, Nicolaes, 95
Turchin, Peter, 238
Tutsak Cinsellik (Mating in Captivity, Perel), 376
tüberküloz, 222, 223, *254*
Türkiye, 219
Türlerin Kökeni (On the Origin of Species, C. Darwin), 53, 64, 303
Twain, Mark, 115, 301, 349, 355

U

Uganda, 235
Urbanus VIII, Papa, 62
utanç, 23, 36, 75, 116, 168- 70, 174, 210, 311
Uygarlıktan Önce Savaş (War Before Civilization, Keeley), 229
uyku, 220, 256, 305, 431*n*
Uyumlanmış Akıl (The Adapted Mind, Barkow, Cosmides ve Tooby, eds.), 80
uzun ömür, 249, 255, 371

Ü

üniversite öğrencileri, araştırma denekleri olarak, **184- 86**
üreme **30, 32. 39, 60, 65, 66, 71, 83, 89, 96, 112, 119, 120, 126, 139, 140, 196- 202, 232, 255, 267, 274, 282, 292, 294, 302, 326, 330, 421*n***

V

vajina, **181, 290, 327– 29, 336**
Valentine, Paul, **125- 26, 139**
vampir yarasalar, **135- 36**
vampir yarasaların beyni, **135- 36**
Vaupel, James, **249**
vazopresin, **399*n***
Vedder, Eddie, **210**
vekil anneler, **143**
vekil anneler, **168**
Ventura, Michael, **120, 393*n***
Viagra, **25, 365**
vibratör, **306- 07, 422*n***
Viktorya Dönemi Zihin Yapısı (Victorian Frame of Mind, Houghton), **55**
Viktorya Dönemi, **55, 63, 71, 272, 370, 387*n***
Vonnegut, Kurt, Jr., **192, 257**
vulva, *112*, **306**
vücut yağı oranı, düşük, **202**
vücut- ağırlık oranları, **253**

W

Wade, Nicholas, **227**
Walford, Roy, **256**
Wall Street, **195**
Wallace, Alfred Russel, **197**
Wallis, Samuel, **131**
Walum, Hasse, **399*n***
Wamba, **103**
Wang, Hung-Yi, **279**
Waorani Kızılderilileri, **254**
Warao, **126, 159**
Wedekind, Claus, **337- 38, 431*n***
Weil, Andrew, **433*n***
Westermarck etkisi, **430*n***
"When a Man Loves a Woman", **188**
Whitman, Walt, **333**
Willendorf Venüsü, **320**
Wilson, E. O., **64- 66, 76, 140, 192, 369**
Wilson, Genarlow, **346**
Wilson, Margo, **79, 277**
Winge, Øjvind, **270**
Wolf, Stewart, **205**
Woods, Tiger, **396*n***
Woods, Vanessa, **101**
Wrangham, Richard, **97, 231, 233, 235, 411*n***
Wright, Robert, **83- 85, 88, 332**
Wu, Chung-I, **279**
Wyckoff, Gerald, **279, 418*n***

Y

Yahudilik, **200, 308, 361**
yalan, **87, 91, 332, 340, 365**
Yang Erche Namu, **166, 167, 168, 169**
Yanomami, *123*, **126, 230, 240- 44, 409*n*, 413*n***
Yanomamö (Chagnon), *229*, **240- 41**
yaşam süresi beklentisi, **249, 255**
Yaşam Tarzı (The Lifestyle, Gould), **377**
Yeni Gine, **126**
yeryıldızı mantarı (*Phallus ravenelii*), **57**
Yeryüzünden Mektuplar (Letters from the Earth, Twain), **115, 301, 355**
yetersiz beslenme, **217- 19**
Yıkıcı Melek (The Destroying Angel, Money), **350**
yoksulluk, **196, 204, 206, 208, 213, 217, 255**

Yolda Romantizm (Romance on the Road, Belliveau), **354**
Young, Brigham, **268**
Yucatán, **40, 43, 109, 208, 380, 386*n***
yumurtalar (ovum), **51, 83, 85, 96, 176, 271, 281-82, 327-29,**
yumurtlama, **31, 52, 63, 78, 89-91, 102, 107, 111, 139, 275, 294, 317-19, 321-23, 337, 395**
Yunan Mitolojisi, **68, 131, 281**
Yunanistan, **219**
yunuslar, **392*n***

Z

zeka, **96, 100-01, 223**
"Zenci Irkının Hastalıkları ve Özellikleri," "Diseases and Peculiarities of the Negro Race" (Cartwright), **156**
Zeus, **68, 280-81**
zina, **133, 134, 160, 179, 183, 355, 400n, 419n**
Zulu, **239**

"Altmış iki yaşında bir dulum ve bunu hayatım boyunca okuduğum en önemli kitaplardan biri olarak görüyorum. Keşke bu bilgiyle hayatımı yeni baştan yaşayabilseydim."

- Bir okuyucu

Tarih öncesi Afrika çayırlarından günümüzün çağdaş yatak odalarına cinsel yaşam!

Neden kadınlar ve erkekler olarak arzularımızda, fantezilerimizde, cinsel davranışlarımızda birbirimizden bu denli farklıyız? Son zamanlarda niye birbirimize daha sık ihanet ediyor, boşanıyor ya da evliliği seçeneklerimiz arasından tamamen çıkarıyoruz? Niçin bu kadar çok evlilikte tutku hızla buharlaşıp uçuyor? Arzu neden ölüyor?

"Bu kitap seks hakkında bildiğinizi düşündüğünüz her şeyi alt üst ediyor. Çok eğlenceli bir anlatımla, çoğumuzun hep şüphe duyduğu o şeyin altındaki bilimselliği keşfe çıkıyor: İnsanların doğal olarak tek eşli olmadığı olgusunun."

-Julie Holland, M.D., Weekends at Bellevue kitabının yazarı

Bu tartışma yaratan, kışkırtıcı ve zeka dolu kitap, cinsellik hakkında bildiğimiz neredeyse her şeyi çürütüyor.

"Biz kadınların doğal olarak fahişe oldukları kanaatinde değiliz... Bilakis, azgın şıllıklar onlar ve bunu da iltifat olarak söylüyoruz! Başka bir deyişle kadınlar ve erkekler aynı sebepten ötürü seks yapmak üzere evrimleşmiştir; bu hoşlarına gittiği için! Seks onlara kendilerini iyi hissettirir. Erkeklerden bir şey elde etmeye çalıştıkları için yapmazlar bunu."

Christopher Ryan ve **Cacilda Jethá**, ***Cinselliğin Şafağı***'nda, sıklıkla gözden kaçırılan antropoloji, arkeoloji, primatoloji, anatomi ve psikoseksüaliteden sundukları kanıtları bir noktada birleştirerek, tek eşliliğin aslında insan doğasına ne kadar uzak olduğunu anlatıyor. Yazarlar insan cinselliğinin tarihi köklerini açığa çıkarırken, doğuştan gelen sevgi, dayanışma ve fedakarlık kapasitemiz ile aydınlanacak daha iyimser bir geleceğe de işaret ediyor.

"Cinsellik birincil olarak orgazmla ilgili değildir. O kadar çok insan bunları birbirine karıştırıyor ki. Bizim kitabımız büyük ölçüde seksle ilgili olmakla birlikte tespit etmeye çalıştığımız temel noktalardan biri de çoğumuzun seksi gereğinden fazla ciddiye aldığı. Sakinleşmeye ihtiyacımız var bizim. Müzik gibi seks de kutsal olabilir ama her zaman öyle olması gerekmez."

ISBN 978-605-5134-82-2
9 786055 134822
32,5 TL
okuyanus.COM.TR